תנ״ך · דרשות ודרושים · לוח ארז

לוח ארז חלק א

רבי יצחק קונשטאט

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לוח ארז חלק א

רבי יצחק קונשטאט

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לוח-ארז-חלק-א/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

לוח ארז - הקדמה 4
לוח ארז על פרשת בראשית 14
לוח ארז על פרשת נח 41
לוח ארז על פרשת לך לך 50
לוח ארז על פרשת וירא 65
לוח ארז על פרשת חיי שרה 78
לוח ארז על פרשת תולדות 88
לוח ארז על פרשת ויצא 99
לוח ארז על פרשת וישלח 107
לוח ארז על פרשת וישב 118
לוח ארז על פרשת מקץ 127
לוח ארז על פרשת ויחי 150
לוח ארז על פרשת שמות 165
לוח ארז על פרשת וארא 185
לוח ארז על פרשת בא 201
לוח ארז על פרשת בשלח 209
לוח ארז על פרשת יתרו 219
לוח ארז על פרשת משפטים 236
לוח ארז על פרשת תרומה 244
לוח ארז על פרשת תצוה 251
לוח ארז על פרשת כי תשא 261
לוח ארז על פרשת ויקהל 271
לוח ארז על פרשת פקודי 277

לוח ארז - הקדמה

לרבי יצחק בן אליעזר ליפמאן ז"ל:

הקדמה:

אמר רבי יצחק לשעבר היתה התורה כלל והיו מבקשים לשמוע דבר משנה ודבר תלמוד ועכשיו שאין התורה כלל היו מבקשים לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה. (מדרש רבה שה"ש פרשה ב'): ונראה עפמ"ש לפרש ילקוט תהלים פ"ט. אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ וכי דוד בכור הי' והלא כתיב ודוד הוא הקטן אלא מה בכור נוחל פי שנים כך דהע"ה נחל פי שנים בעוה"ז ובעוה"ב וכה"א למנצח על הנחילות. הכוונה להם בזה כי תוה"ק תצוה לנו מלבד החוקים והמצות שבין האדם לבוראו גם לחיות חיי המוסרי והמדיני. ונתנה לנו משפטים אשר בהם יחי' האדם עם חבריו ורעיו ע"פ נימוסי אמת וצדק. ולנו יתר שאת על כל העמים אם אמנם שגם להם משפטים מדיניים בכ"ז אינם אצלם אלא דתי בני אדם אחרי שאמונתם לא תצוה אותם על משפטים כ"א על חוקי דתם לא כן אנחנו שגם משפטים שלנו מסיני נתנו כמו החוקים כמ"ש ואלה המשפטים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. והטעם בזה כי רצה הקב"ה שנשמור המשפטים המועילים לחברת המדינה ונזהר הרבה בהם ע"כ צוה עליהם כמו על שאר צוויי התורה ולא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום אבל בכ"ז לא יונח לנו אם לא נשמור רק המשפטים כי אז רק כבני אדם נחשבנו אבל עוד לא בשם ישראל נכונה מי ששומר (מדרש רבה שה"ש פרשה ב'). את המשפטים שהשכל מחייבן ומניח חוקי אמונתנו אשר רק לנו בנ"י למורשה ואינם בשווי עם שאר בני אדם כ"א לנו כפלים לתושי' לשמור ולעשות משפטים צדיקים שיצדק עלינו תואר בני אדם באמת וגם לשמור דרך עץ החיים היא תוה"ק המזהרת אותנו על תרי"ג מצות אשר על ידם נקנה לנו את שם הכבוד ישראלים. וזהו כוונת הכתוב הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' אלקיך דורש מעמך כלומר הקב"ה מבקש מאתך ב' דברים הגיד לך אדם מצד היותך אדם מה טוב לך לעשות וגם ומה ה' אלהיך מצד היותו אלקיך ביחוד אלקי ישראל אשר הוציאך ממצרים באותות ובמופתים דורש מעמך. וע"ז השיב על ראשון ראשון כ"א עשות משפט ואהבת חסד זהו מצד תואר אדם אשר בלעדי משפט וחסד לא תכון חברת האדם והצנע לכת עם אלקיך זהו מה שמוטל עליך עם ישראל בפרט ללכת במצות ה' בין אדם למקום ב"ה. וזו הכוונה בגמ' דברכות שאמרו התלמידים לר"א למדנו ארחות חיים ונזכה בהם לחיי עוה"ב כלומר שילמדם הדרך הנכון אשר ילכו בהנהגת חייהם בעוה"ז באופן הנאות לחברת ב"א. וגם תלמדנו הדרכים אשר בהם נזכה לחיי עוה"ב. וזהו כוונת בלעם באמרו

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל כי לפי האמור יש לישראל נימוסים טובים בהם יחיו חיי עוה"ז בנעימות ע"י שיש להם משפטים טובים אשר יתנהגו על פיהם. וע"ז נאמר וחיי עולם נטע בתוכנו שגם לצורך חיי עוה"ז ותיקון חברת ב"א נטע בתוכנו משפטים צדיקים להתנהג על פיהם. וגם יש להם עוד הדבר היותר נכבד והם החוקים המובילים לחיי עוה"ב. והנה העוה"ז דומה לפרוזדור ולאהל אשר יטהו עובר אורח לפי שעה ודעתו להעתיק משם בקרב ימים ע"כ יכונה העוה"ז דירת ארעי ואהל לא כן משכן יקרא מקום עוה"ב אשר שם מקום תחנותינו לעולמי עד כמ"ש ותשובתו הרמתה כי שם ביתו ר"ל בשמים הרמים והנשאים בעולם העליון שם הוא ביתו העיקרי משא"כ למטה בעוה"ז איננו בית רק אהל עראי וז"ש מה טובו אהליך יעקב ומשכנותיך כלומר חיי עוה"ז וגם חיי עוה"ב יחדיו יהיו תמים בעם סגולתנו. וזהו כוונת המדרש ישראל חטאו בכפלים שנא' חטא חטאה וגו' ולקו בכפלים שנא' כפלים בכל חטאותי' ומתנחמים בכפלים דכתיב נחמו נחמו עמי הכוונה כנ"ל כי כשישראל חוטאים שתים רעות עשו עמי הא' שחטאו נגד משפטי חברה האנושיות. והב' שגם בתורת אלקיהם נצטוה להם לחיות חיי המוסריים וע"כ עונשם בכפלים וגם נחמתם תהי' בכפלים:

ועפ"י הנאמר יש גם למורה ולרועה עמו צאן קדשים שתי מצות בהן ינטל וינשא אח העם. הא' להורות להם משפטים טובים איך ינהגו בין אדם לחבירו ולהלהיב בלבם אש המדות הטובות ולהאיר בשכלם נוגה אור המצות השכליות איך יאהבו איש את רעהו ויתפללו בשלום מלכות ושלום המדינה כל אלה חוברו יחדיו אשר המה מצות שכליות מועילות לטוב העולם. ולכוונה זו אחז"ל בגיטין ד' ס"ב ע"א מנ"ל דרבנן איקרו מלכי דכתיב בי מלכים ימלוכו הכוונה כי המלך תעודתו וחובתו לנהג את אומתו הסרה למשמעתו למען יחיו חיי המדיני אבל חיי הנפשי אין למלך חלק בו כ"א הכהן אשר הופקד על התורה ועבודה המה הכהנים יורו לחיות חיי אמת למען יזכו לחיי עוה"ב אבל הרבנן אף שעיקר תעודתם להדריך את תלמידיהם לחיי עוה"ב בכ"ז גם מצות אשר המלך מיועד עליהם. גם אותן מחויב הרב והמורה להדריך את הסרים למשמעתו ולהזהירם ג"כ על המשפטים. וז"ש מנ"ל דרבנן איקרו מלכים ר"ל שהרבנים מחוייבים ג"כ לעשות כמצות המלך להזהיר את העם על המשפטים שנאמר בי מלכים ימלוכו. אבל אמרו עוד שם ומנא לן דכפלינן שלמא למלכא שנאמר שלום שלום לך כוונתם ז"ל בזה שח"ו לא יסתפק עצמו הרב בזה כמו בזמננו בעוה"ר בהרבה דרשנים להוכיח את העם למען ילכו בדרך משפט צדק ומישרים ולאטום את פיו מלהוכיחם על עקרי תוה"ק שהם המצות והחוקים אלא כפלינן שלמא למלכא הני מלכי רבנן יש להם לעשות שלום בדברים הארציים

למען יחיו חיי שלום ואמת בישוב הארץ. אבל גם זאת להם והוא העיקר לעשות שלום גם בענין הנפש להורות לעם ה' חוקי האלקים ותורותיו אלה המצות אשר נצטוו בהן המלכים רבנן: ובזה פירשתי המאמר תנא דבי אליהו בל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אית הליכות אלא הלכות. הכוונה כי רבו כעת המתפרצים לעלות למעלה להיות לרב ולמורה לעם ה' ואין בהם אפילו ריח תורה ויראת שמים רק מהגים ומצפצפים כל היום תמיד בדרשותיהם ומזהירים את העם רק על דרכי המוסר המדיני ואהבת אדם ומצות צדקה וכדומה מהמצות אשר כל אדם גם אם לא הנחילו ה' תורת משה יודע לעשות אותם אבל ממצות ישראל שבת ותפילין נדה ומאכלות אסורות וכדומה הם מחשים ומחרישים יען שגם המה אינם מקיימים אותן בדקדוקיהן כראוי לא כן הת"ח ההגון הוא יודע שאם גם הוא מוזהר ומצווה להזהיר את האדם על מצות שכליות אשר יעשה כל האדם וחי בהם עוד זאת לנו פי שנים ברוחינו כפלים לתושי' להזהיר את העם על המצות והחוקים התוריים אשר לא עשה כן לכל גוי והמופת ע"ז למען דעת את הרב המורה מאיזה כת הוא הנהיגו חכמי הדורות שכל דורש באגדה ידרוש תחלה בסוגיא דבר הלכה מחדדן שמעתתי' להורות בזה כי לא רק בדברים השכליים חובתו אשר כל אומה ולשון יודעים אותם כי אם המקום אשר עומד עליו מקודש ג"כ בהלכות המסורים לנו ממקור תוה"ק כי ההלכות רק לבני ישראל לנחלה ולא עשה כן לכל גוי. והנה המורים מהכת החדשה אשר זכרנום ראשונה אין מלאכתם רק להזהיר את האדם שיחי' חיי המדיני בעוה"ז אבל לא יעשו מאומה בשביל עוה"ב לא כן המורים הת"ח רבנים הנאמנים לה' כל ישעם וחפצם להורות לעם את הדרך אשר יבואו בו לחיי נצחי לעוה"ב. ואחרי שהאגדות רוב תוכן עניינים רק לעורר את האדם למעלות ומדות טובות שמנו חכמים שעל ידיהן תפארת לו מן האדם בעוה"ז אבל כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב ע"י התורה שניתן רק לישראל עם קרובו והמה ההלכות והשמעתתא ע"כ מי שמורה לעם רק בדברי אגדה זה בודאי מרומם אותם על גפי מרומי העוה"ז אבל מי ששונה גם הלכות מובטח שהוא בן עוה"ב שאיננו רק מורה ומלמד על עניני עוה"ז שנאמר הליכות עולם לו כלומר לנו בנ"י שני מיני הליכה יש להלוך הא' לחיי עוה"ז והב' לחיי עוה"ב ואל תקרי הליכות אלא הלכות אם שונה ומלמד הלכות זהו לאות שעושה הליכות שני מיני ההליכה הנזכרים: וזה הי' לדעתי חטא ישראל אשר בקשו להם מלך בימי שמואל וחקרו המפרשים מה פשעם ומה חטאתם אחרי שנצטוו בפירוש שום תשים עליך מלך אכן חטאם הי' שאמרו תנה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים כלומר אין כוונתם שהמלך ידריכם ג"כ לחיי עולם הנצחי כ"א רק בקשו מלך לשפטם

ככל הגוים שכל תכליתו לא יהי' רק לשפוט בין אדם לחבירו בעניני נימוסי המדינה אבל לא בענינים האלקיים. וזה שסיפר הכתוב וירע הדבר בעיני שמואל על אמרם תנה לנו מלך לשפטינו כלומר שזה הרע בעיניו על אשר לא בקשו מלך רק לשפטם בענינים הארציים כי יהי' ריב ומצה ביניהם ולא בענינים גבוהים נצחיים ואין זה מצות המלך ישראל רק כמו שנאמר גבי דהע"ה אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ כלומר שהוא הבכור קודש לה' שינהג את עמו בדרך הקודש בעניני הנפש וגם עליון למלכי ארץ גם בענינים ארציים ינהיגם באופן מאוד נעלה וע"ז אמרו במדרש שהתחלנו מה בכור נוחל פי שנים אף דהע"ה נחל פי שנים בעוה"ז ובעוה"ב ר"ל שבשני הענינים האלו הוא מלך בין בעניני עוה"ז וגם בעניני עוה"ב:

וזהו כוונת מדרש ילקוט ע"פ נחמו נחמו עמי חטאו בראש שנאמר נתנה ראש ונשובה מצרימה ולקו בראש שנאי כל דאש לחלי ומתנחמים בראש שנאמר ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם והכוונה ע"פ הנ"ל פשוטה חטאו בראש באמרם כי א"צ להם לראש ומנהיג כ"א אשר יצא ויבוא לפניהם במלחמה בענינים ארציים וז"ש נתנה ראש ונשובה מצרימה כלומר אין כוונתינו בנתינת הראש רק למען ינחה אותנו בדרך הארצי אשר נלך וע"כ לקו ג"כ בראשם שראשם לא הי' בריא אולם ולא היה לו כח למלא מבוקשם זאת וע"ז נאמר כל ראש לחלי ומתנחמים בראש שלעת"ל ידעו ויבינו כי צריך להם לראש גם בענינים האלקיים וזהו ויעבור מלכם לפניהם וה' בראשם שיהיה מלך בארץ וגם בענינים האלקיים. אבל למען יוכל המלך לקיים ב' מצות אלו בשלימות צביך הכנה יתירה וסיעתא דשמיא וזה יבוא לו אם ינהג כמו שסיפר על דהע"ה בילקוט מלכים שאמרו עליו שהי' מניח כתר מלכות במקום הנחת תפילין והכוונה לדעתי עפמ"ש במצות תפילין והי' לך לאות על ידכה ודרשו חז"ל ידכה יד כהה ועם כי הפירוש הפשוט הוא להניח על יד שמאלית בכ"ז לדעתי יש עוד רמז בדבר כי התפילין מורים כי כשל כחנו ואין אנו יכולים לעשות מאומה בלעדי אם יד ה' תהי' בעזרינו וע"כ קושרים התפילין במקום היד ובמקום המוח להורות בלבנו אשר כח גופינו שהוא לרוב ביד אשר בה נשלים את כל צרכינו וכח מחשבותינו אשר הוא במוח אסורים המה בחבלים אשר נפלה לנו בנעימים וקשורים בידו של הקב"ה שהוא הנותן לנו כח לעשות חיל וזהו והי' לך לאות על ידך זה מורה לך אשר ידך יד כהה ואין כח לה אם לא שהש"י נותן לה כח:

והנה אם האיש הבינוני אשר אינו עומד ברום המעלות אם זה לא יגבה רוחו כ"כ אין זה חידוש אבל דהע"ה אשר כל עם יכבדוהו ומעוטר בטכסיסי כבוד אשר עמד ברום המעלה גבוה מאוד ובכ"ז אמר ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני

והטעם לזה אמר אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כמו שזה יינק רק החלב המקובץ בדדי אמו ומקבל ממנה כ"כ דהע"ה לא אמר שלו יאתה הגדולה מחמת שלמותו וכחו הגדול כ"א הכל בתורת חסד ינק משפע העליון וע"ז אמר ג"כ לך ה' הגדולה וגו' כלומר הכל הוא בתורת חסד ממך וזהו כוונתם שהי' מניח כתר מלכות במקום הנחת תפילין כמו שהתפילין הם לאות שהכל מהש"י כ"כ כתר מלכותו הי' בדעתו שקיבל רק בתורת חסד מהש"י. והנה הבכור שיורש נחלה בודאי אין בדעתו שהוא בכחו עשה לו החיל הזה כי מי פתי יאמין כן. וז"ש אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ הכוונה כמו שהבכור יודע שירושתו באה לו רק מכח אחרים ולא עוצם ידו עשה לו את הכבוד הזה כן דהע"ה הי' בענין זה דומה לבכור ועי"כ זכה לגדולה לקיים ב' מצות הנ"ל כאמרם כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וזהו כוונת המאמר מה בכור נוחל פי שנים כך כן דהע"ה נחל פי שנים שידע שבא לו הכל כמו נחלה ולא בכח ידו ועי"כ זכה לנהל עמו בענין עוה"ז וגם בענין העוה"ב וכה"א למנצח על הנחילות בשביל שהי' אצלו הכל כמו נחלה שבא לו מהש"י ולא בעוצם ידו עשה את החיל:

המורם מכל זה שעיקרה וגופה של תורה הן ההלכות והויות דאביי ורבא ורק העוסק בהם לשוטט בצי אדיר בים התלמוד והפוסקים ולא פסק פומי' מגירסא לעשות ציצים ופרחים בפלפולא דאורייתא זה השער המצויין בהלכה ואסוקי שמעתא אליבא דהלכתא צדיקים יבואו בו ויהי חלקם בזה ובבא. ע"כ דרשו ז"ל סמכוני באשישות אלו הלכות רפדוני בתפוחים אלו האגדות כי ההלכות הן הנה הי' לבנ"י ליין המשומר המשמח לבב אנוש אשר דעת זקנים נוחה הימנו המה החמרא וחיי לפום רבנן כי חיי עוה"ז הזהירו והבריקו ע"י נועם אגדותיהם המושכים את הלב לחיות חיי מוסר היושר והצדק האהבה והחמלה למען ימצא חן בעיני האדם ורוח הבריות תהא נוחה מהם ומהמונם אבל החמרא המה ההלכות החמורות וקשות המה יסעדו ויתמכו את לב האומה הישראלית באשר הם עם קרובו ישראל בחר לו יה לסגולתו ע"כ אם ההלכות דומים ליין ישן חמרא ורוחני פקחין ההגדות דומים לתפוחי זהב במשכיות כסף אשר הם באים פרפראות לחכמה העיקרית כמו כן ההלכות הם ראשון שבראשון לדבר שבקדושה ואחריהם יבואו האגדות אשר על ארץ יסדם ר"ל שיסודם ועיקרם לעורר את האדם להשלים תעודתו עלי ארץ:

ואם ישאל הקורא אחרי כי כן שההלכות הם העיקר בתורה ולהם משפט הבכורה על האגדות מדוע אבוא היום אל העין להוציא לאור לעין כל חידושי אשר חנני ה' באגדה ולא הקדמתי בתורה חידושו בהלכות גפ"ת אשר בהם עיקר לימודי בעזה"י מנעורי מעת אשר יצקתי מים על ידי א"ד מארן הגאון רשכבה"ג בעל כתב סופר זצוקללה"ה עד היום

הזה שאינני מש בעזה"י מאהל של תורה ומדוע שכלתי את ידי לחתום באוצרותי חידושי הלכות אשר ישנם אתי בכתובים על רוב שיטות הש"ס תל"י תלים של הלכות ואפיץ מעינותי חוצה בחידושי אגדות אשר קטפתי מלוח עלי שיח רבותינו ז"ל, על זה אשיב כי הן אמת שלהלכה משפט הבכורה על האגדה ולה נאה ויאה להיות ראש וראשון אבל כ"ז בדורות הראשונים שכל אנשי אמונתנו כל בית ישראל היו זרע ברך יראת ה' חופף עליהם כל היום אין בהם נפתל ועקש וכל העם מגדול ועד קטן אחזו בלי הרף בדגל התורה ויראת ה' טהורה עמדה לעד נאמן שהחזיקו במצות ע"כ לא הי' מן הצורך אל האגדה להגיד מישרים ולהוכיח בשבט מוסר בשער בת רבים אחרי שכל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' מי יתנשא על קהל ה' לדבר תוכחות להעיר על אזן שומעת תוכחת חיים ע"כ רק הלכות ושמעתות היו מהצורך והראוי להעבירם במחנה העברים לא כן בזמנינו אלה אשר בעוה"ר רבו העבדים המתפרצים תחת אדוניהם ורבים מעמי הארץ המתיהדים אשר בשם ישראל רק יכונו נתקו מוסרות הברית אשר כרתו אבותינו את ה' והשליכו מעליהם עול מלכות שמים ודבר ה' זו הלכה הוא לעיניהם כספר החתום אין מן הצורך כ"כ לפרסם חדשות ונצורות בדבר הלכה כי אלה רק לשרידים אשר ה' קורא אליהם אבל רוב הצבור יכלו עמוד על נפשם רק אם קול קורא עליהם בדברי אגדה המושכים את לב ישראל לאביהם שבשמים ואם אולי אחד בעיר ושנים במשפחה יתעוררו ויקיצו מתרדמת הזמן ע"י דברי מוסר הערוכים לפניהם על שלחן האגדה ויאכלו מפריו וישבעו מטובו ותהי בפיהם כדבש למתוק ויאורו עיניהם לעזוב דרך רשע וחיש להם ישע אז המגיד מישרים רופא אומן יקרא ושכר הרבה יטול כי המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא:

והוא הנרצה במאמר הנצב פתח דברינו אמר רבי יצחק לשעבר היתה התורה כלל שכל בית ישראל איש מהם לא נעדר מעדר צאן קדשים אשר רעו על מרעה טוב ושמן שדה התורה והיראה וכל א' מישראל הי' כלול בהדרת התורה לא היינו צריכים להשמיע לרבים רק דבר משנה ותלמוד אבל עכשיו שרבים יצאו מן הכלל לא ללמד ולא להחמיר כ"א להקל מעליהם עול תורה ע"כ דבר מקרא ואגדה ירוו צמאון העם כי עיני כולם אל האגדות ישברו לתת להם את אכלם בעתם עט סופר מהיר. ומה נאה ניר זה לזרוע בו דברי השיר המקודש מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה אם חומה הוא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עלי' לוח ארז וכבר דרשו רז"ל במדרשים אם חומה היא אם מעמידים מעשיהם כחומה ובתנחומא ר"פ לך לך אם נפשו כחומה זו שהיא עומדת בפני מלחמות הרבה וימסור עצמו על קדושת השם וכו' ואם דלת היא אם דל הוא ממצות

ולדרכנו נאמר מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה אם אנו רוצים לדבר דבר מדברי תורה אל אחותינו רעיתנו כנסת ישראל האהובה מה נעשה מה הדברים אשר ישים ה' בפינו אותם נשמור לדבר ומה מנו יהלוך לרון בחוץ על גפי מרומי קרת איזה מקום בינת ההלכות החמורים ואיזהו מקומן של שבחי האגדות ע"ז בא כמשיב אם חומה היא אם כנס"י אום אני חומה שים התורה חומתה והיא מוקפת חומת וחיל התורה ואש דת לה לחומה סביב והיא קרי' נאמנה צדק ילין בה ולכל בתי בנ"י אור תורה במושבותם בית מושב עיר חומה ואין בה שום פרצה אז מה טוב ומה נעים לבנות עלי' טירת כסף מכסף חרוץ חריצות הפלפול ומכסף נבחר מבחר הרעיונים אשר גודלו ויולדו על ברכי ההלכה אבל אם דלת היא כפירוש המדרשים שהיא דלה מן המצות ובחומת התורה כבר נפרצו פרצות שועלים המחבלים כרם ה' צבאות הלכו בו וכבר הפתח פתוח לעוברים ושבים מדרכי ה' אז עת לדבר דברי מוסר ואגדה המקרבים את המרוחקים בזרוע ע"כ נצור עלי' לוח ארז נכתוב על לוח דברי אגדה. שאף שהם נגד כסף ההלכה רק כערך העץ נגד הכסף מ"מ גם הארז בלבנון ישגה ללבן את ישראל משגגותיהם לצרפם ולזקקם כמטהר כסף. ויש להוסיף שעי"כ מרמז לוח ארז על האגדה כי שני לוחות הברית אשר קיבל מרע"ה מסיני מרמזים על הלכה ואגדה תואמים מלמעלה ולוח האחד הוא לוח הארז ירמז בפרט על האגדה לפ"מ שאז"ל (ר"ה כ"ג) ארבעה מיני ארזים הם עיי"ש כן ההלכה אין לה אלא פירוש אחד הוא ההלכה הקבועה והפסוקה משא"כ האגדה דומה בזה לארז שיש לה ג"כ ארבע מינים ממינים שונים כולם אהובים והמה פרד"ס "פשט "רמז "דרש "סוד:

ופירשתי בזה ע"ד רמז בפ' נח צהר תעשה לתבה ואל אמה תכלנה מלמעלה ופתח התבה בצדה תשים תחתים שנים ושלישים תעשה כי אז"ל מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה רמזו כי התורה כלולה מפרד"ס פשט רמז דרש סוד והן הן הארבע אמות של הקב"ה ואחרי שסודות התורה אין מגלין אותן אלא לצנועים כדכתיב כבשים ללבושך כמו שדרשו חז"ל. יש לרמז שזהו שאמרו המעביר ד' אמות ברשות הרבים חייב כי הת"ח נקרא שבת כמ"ש המפרשים שהוא קודש לה' כשבת והג' אמות שהם פשט רמז דרש כל הבא ללמוד ממנו יוכל ללמדו לעין כל חכמתו בחוץ תרונה אבל סתרי התורה הצנע לכת עם אלקיך אבל מי שמעביר כל הד' אמות היינו אף הסודות הנעלמים הוא מעביר קולם במחנה ברשות הרבים לא עשה כראוי וחייב.

וכתבתי בפ' תרומה שעל הנגלה נאמר יגעתי ולא מצאתי אל תאמן אבל הנסתרות לה' אלקינו ורק מי שה' בחסדו יערה עליו רוח ממרום וידשן בשמן רוה"ק ראשו הוא יוכל לזכות לנסתרים ע"כ לפמ"ש בספרן של צדיקים שמלת תיבה הנאמר בנח יוכל לרמז

על תבה ודיבור עיי' צמח צדיק ע"כ מרמז הפסוק צוהר תעשה לתיבה תוכל להצהיר ולהאיר באור שכלך את הדיבור שיצא מפי הקב"ה בתוה"ק אבל כ"ז רק בג' החלקים פר"ד היינו הג' אמות רות שבינתך יחלוף עליהם אבל ואל אמה היא אמה הרביעית והסודות והצפונות לא יוכל שכל האדם לבוא עד תכליתם רק תכלנה מלמעלה אלקים יושב מעלה הבין דרכה והוא ידע מקומה והנה להבין פשט רמז דרש בדרכי התורה אין אנו רשאים להוציא תבה א' מן הכתוב ולפרשה רק ההמשך עם כל הכתוב מה שנאמר לפניו ולאחריו הוא יורה דרך האמיתי אבל בנסתרות וסודות התורה כ' הרמב"ן עה"ת שכל אות ואות מרמז על סודות נוראים עד שאז"ל ע"ז יודע הי' בצלאל לצרף האותיות. וז"ש ופתח התיבה בצדה תשים אם רוצה אתה למצוא פתח ומפתח להבין כוונת הדיבור אז אינך רשאי להעלים עינך ממה שנאמר לפני התיבה ולאחרי' כ"א בצדה בהמשך עם מה שלפני' ולאחרי' תמצא פתח ושער צדיקים יבואו בו להבין ולהשכיל פי' המלה אבל כ"ז תחתים שנים שלשים תעשה בשלש אמות התחתונות שהם פשט רמז דרוש צריך אתה לבקש הפתח מן הצד אבל ברביעי בקודש אין אתה צריך לחפש את הפתח שמן הצד כי אף תיבה אחת בפ"ע מרמזת וניתנה לדרוש כנ"ל בדרך רמז:

ומטעם האמור קראתי שם ספרי זה אשר רוב דבריו בהררי האגדה יסודתם לוח ארז כי קטפתי לוח זה מעלי שיח ושיג האגדה ועוד יקרא בו שמי ושם אבותי לו"ח הוא ר"ת ליפמאן וחנה הוא עט"ר אבא מארי הה"ג זקן שקנה חכמה חריף ובקי כש"ת מו"ה ליפמאן שליט"א תורתו אומנתו בשבת תחכמוני ק"ק פרעסבורג והבדלו החיים אמי מורתי הצדקת מ' חנה תנצב"ה מחי' חיים יאריך ימי אבי נ"י ויחדש כנשר נעוריו ינוב בשיבה דשן ורענן על התורה ועל העבודה כאשר עם לבבו הנאמן לה' ולתוה"ק ומחי' מתים ברחמים רבים יגמול כצדקתה בעלמא דקשוט וכבור ידה ישיב לכבוד אמי מורתי ע"ה ותהי נשמתה צרורה בצרור החיים ואחרי שהקדמתי ברכת הורי ומורי החקוקים באותיות אהבה על לוח לבי גם אני אחריהם מקום אשר יהי' העץ שם יהי' פריו כי ארז בגימטריא שמי יצחק חושבנא דדין כחושבנא דדין. גם אר"ז עם הג' אותיות עולה למספר ליפמאן שם אאמ"ו נ"י:

ומעתה ארזי הלבנון אדירי התורה בטרם אשים קנצי לאקדמות מילין עוד אחת אדברה וירוח לי לכסות עינים על אשר אני מוציא לאור דברי אגדה האלו כי הן אמת שמעולם לא עלתה על דעתי להיות חבר לחוברי חיבורים מחוכמים רק אחרי שרבים אשר שמעו לקול דברי ויהי בפיהם כדבש למתוק הפציר בי וחלו את פני לבל אמנע הטוב מבעליו ובל אחשוך בר מלאום כי לא עת לחשות כ"א עת לדבר ע"כ לא יכולתי לסרב בגדולים

פתוני ואפת ותמכתי יתדותי על מאמר רז"ל בירושלמי פ"ג דביכורים ר' זעירא הוו בעון למימני' נשיאה ולא קיבל כיון דשמע להא דתניא חכם ונשיא כיון שנתמנה מכפרין עונותיו סבר וקיבל חכם דכ' מפני שיבה תקום וגו' וכתיב בתרי' וכי יגור אתך גר מה גר מוחלין לו כל עונותיו אף חכם כיון שנתמנה מוחלין לו על כל עונותיו. הכוונה לדרכנו כי ר' זעירא מפני ענותנותו לא רצה לקבל מינוי הנשיאות כי ידע בנפשו שאין בו המדות ומעלות תרומיות הנצרכות לאיש אשר יעלה במעלות אבל באמת כ"ז אם יש כאן אנשים אחרים הרוצים להשיג שררה זו אשר להם מעלות ומדות האלו אז ראוי ונכון לעניו שסובר שאין בו מדות שלימות כאלה לסגת אחור ל"כ בזמנינו זה בעוה"ר אשר סבבוני שועלים הרוצים להתנשא ואין בהם ריח תורה וירא"ש כי כל ימיהם כלו בהבל לדרוש בחכמות זרות וחייהם אינם חיים ע"פ דת תוה"ק כי אם בחברת מרעים יתרועעו ופתאום יתאמצו להשיג רבנות על אשר יודעים להגות ולצפצף בהבל פיהם ואז מוחלים להם הקהל כל עונותיהם אשר חטאו בימי היותם בבית מדרש החכמות החיצוניות בעת כזאת מי אשר רק יראת ה' בלבבו ודפק על היכל החכמה והתורה אף שלא בא אל שערי' פנימה ולא מילא עדיין כרסו בש"ס ופוסקים כראוי בכ"ז במקום שאין אנשים ישתדל להיות איש. וזהו כוונת המאמר כיון ששמע חכם שנתמנה מוחלין לו עונותיו כלומר שהגיע זמן כזה שממנים חכמים אשר קופה של שרצים תלוי' מאחוריהם ובשבתם על כסאם מהצורך למחול להם על עונותיהם הקודמים אז אמר עת לעשות לה' ולקבל המינוי אף שלדעתו גם הוא איננו מושלם עדיין. והנה הגר מתחלה עד שלא בא לחסות תחת כנפי השכינה חי' חיי הבל וחיי חטא ובכ"ז כיון שנתגייר מוחלין לו וע"ז אמר הכתוב מפני שיבה תקום כלומר אל תמתין עד שיגיעו ימי הזקנה שאז כבר יהי' לך חכמה ותבונה למדי כ"א לפני זמן השיבה תקום על משמרתך כעין שפירש בזוה"ק ואימתי וכי יגור אתכם גר כשתגיע עת אשר מקבלים גרים שחיותם הקודם הי' בגיותן וכמו לגר מוחלין עונותיו כך לחכם אז מצוה עליך שמפני שיבה תקום וכנ"ל:

כמו כן אומר אני עלי אף שידעתי מך ערכי נגד ערך המאורות הגדולים אשר האירו פני תבל בספריהם בכ"ז היום הזה אשר רבו המוציאים לאור בכל עת ועונה דברי נרגן כמתלהמים על ה' ועל משיחו הדוברים עתק בגאוה ובוז על התורה והמצוה ע"כ אף שדברי אלה שאני כותב על הספר לא אוכל להתהלל בהם שכולם אהובים כולם ברורים וישרים למוצאיהם בכ"ז בזאת יתהלל המתהלל שהם יוצאים מן הלב אשר תוכו רצוף אהבה עזה לה' ויראת ה' נוסכת בקרבם ואולי מעט מהם יכנסו אל לב אטום יכו שורש ויעשו פרי המשמח אלקים ואנשים ואנו דומים בזה לאיש אשר בא לפיו סם המות

היורד חדרי בטן לבלע ולהשחית ואז כל היודע מזה ואינו רוצה לעמוד על דם רעהו ירוץ ויבוא סם ומרקחת (געגענגיפט) מאת אשר נמצא בידו וברשותו גם אם אינו יודע בבירור שסמיו ומרקחותיו יועילו להחליש כח סם המות אשר שתה ולעה חבירו בכוס התרעלה בכ"ז מה לו בזה הלא לא יזיק ואולי יועיל וחי אחיו עמו ועל ידו כמו כן אחרי שבכל עבר ופנה מעבירים קול במחנה העברים בספרי מינות אשר בחלקלקות לשונם יסיתו וידיחו את העם מאחרי ה' ומות הנפשי בסיר הבשר אשר יעריכו על שלחן מגואל ע"כ כל מי שימהר ויחיש מעשהו להאכיל דבש וחלב תורת ה' תמימה המשיבת נפש וכל מי שיצפון לישרים תושי' המתיש כח של הארס הצפעוני אשר ישוך הנחש הקדמוני בלחשיו ודיבוריו לצדקה תחשב לו עד עולם כי הוא עשה את שלו המחוייב עליו להציל נפשות נקיים מרדת שחת ולא עליו המלאכה לגמור:

ואחרי הדברים והאמת האלה. הנני יוסיף לדבר עוד דברים אחדים והוא התנצלות על לשוני ומילולי בספרי זה שפעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצירת האומר אף שאמרו חז"ל לשון חכמים מרפא ופירשתי המשנה ראשונה בפ' קנין תורה שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם כי יש ספרים שתוכניותם הוא טוב ונעים אבל הלשון איננה שפה ברורה כי לא הי' כוונת מחבריהם לדבר לשון צח ונקי רק כוונתם היתה להודיע תוכן הדבר אשר הציבו להם למטרת חכמתם אבל במשנתנו לא לבד תוכן הענין מאיר עינינו כ"א גם לשונם כסף נבחר כלשון חכמים מרפא שמהלשון עצמו נוכל ללמוד להועיל וז"ש שנו חכמים המה ז"ל למדו אותנו לא לבד תוכן הענין כ"א גם בלשון המשנה גם הלשון הוא לימוד נאות והנה התורה עצמה איננה ביחס הצטרפות אל המלמד אבל סגנון הלשון יתייחס אל המלמד והוא סוביעקטיוו נובע מפי איש פרטי כל א' וא' לפי דרכו וזהו ברוך שבחר בהם הוא פרטיות שלהם וסגנון לשון הזך והברור של חכמז"ל ובמשנתם הוא תוכן הענין כולו יפה אף נעים. בכ"ז אחרי שבעת כתבי רובי תורתי בספרי זה כמו זר נחשב לי להעלותם על מזבח הדפוס כדבר האמור למעלה ורק כתבתים על הספר בדיו והיו לי לאות ולא לאחרים לאות ע"כ לא דקדקתי אז לתאר את הדברים בחוג המליצה ולמשחם בששר השפה הברורה וכעת אחרי שנעתרתי לבקשת אוהבי ורעי להוציאם החוצה לעיני כל לא יכולתי להלבישם מחלצות ועטיפות מאני מכבדותא בגדי שש ורקמה מלשון אדרת כי גמירא עתיקא קשה מחדתא והנחתי הדברים כהוייתן וכצורתן בלי תוספות ומגרעת ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה ותקותי בטח שהקורא באמת וצדק יבין הדברים לאשורן ואל יסתכל בקנקן אלא במה שיש בו. ובזה הנני שולך אותך ספרי זה על פני חוצות ואפטרך בלווי' לוית חן יהי על ראשך יברכך

הי וישמרך כפי' המדרש יברכך בבנים וישמרך מן המזיקים כי אחרי שכל המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו גם אתה תוליד בנים לאבינו שבשמים יהיו דבריך נשמעים להפיח לבת אש התורה והיראה על לב אבות ובנים וישמרך מן המזיקים מן המבקרים אשר יצפנו לנקי חנם ויטילו מום ודופי בכל דבר טוב ומועיל כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי זאת נחלת עבדי ה':

לזכר עולם יהי' צדיק הוא מר חותני הרב החריף הגביר המפורסים בנן של קדושים מגזע אלים ותרשישים כמ"ה יוסף שלעזינגער זצ"ל בן להרב האי גאון לבעל הלכות גדולות כקש"ת מו"ה בונם איגר זצוקללה"ה אחי הגאון רבן של כל בני הגולה רבינו עקיבא איגר זצוקללה"ה וגם חמותי זכורה לטוב היא האשה המפורסמת בחכמתה וצדקתה מ' ראדיש ע"ה בת בתו של הגאון מהרע"א זצ"ל הנז' ובת חורגתו של מרן הגאון ראש גולת אריאל בעל חתם סופר זצלה"ה זכרה ה' לבנן של קדושים האלה לטובה את כל הטוב אשר גמלוני בימי נעורי בתתם את בתם היא זוגתי הרבנית מ' גיטל תחי' לעזר כנגדי והחזיקוני על התורה ועל העבודה תשבע בצחצחות נפשם באור פני מלך חיים עד יעמדו לקץ הימין:

לוח ארז על פרשת בראשית

בראשית דרוש לסמיכת התורה בראשית ברא אלקים. נ"ל לנעוץ סוף התורה בתחלתה בעז"ה עפמ"ד במ"ר פ' אמור בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון אני נגלה לכם ראשון שנא' אני ראשון ואני אחרון ואפרע לבם מן הראשון שנא' ויצא הראשון אדמוני ואבנה להם ביהמ"ק שנקרא ראשון שנא' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו ואביא לבם מלך המשיח שנקרא ראשון שנא' ראשון לציון הנה הנם. וי"ל עפמ"ש כבוד אדמו"ר הגאון בעל כתב סופר זצ"ל בפ' ואתם תהיו לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ שאף בעת אשר כל העמים כולם יקראו בשם ה' בכ"ז ישראל יהיו במעלה גבוהה חשובים אצל הקב"ה אף שלי כל הארץ. והוספתי לפ' שזהו שסיים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים כמו שהכהן מעלתו ושבחו שמברך בתורה ראשון כ"כ יהיו מעלותינו על כל העמים על שהיינו אנחנו הראשונים שהכרנו חין ערך תוה"ק ע"כ אנו ככהנים שברכנו ראשון עה"ת בעת אשר העמים לא הבינו עוד ערכה הרב ולא רצו לברך עלי'. והטעם שאו"ה לא רצו בקבלת תוה"ק כי תאוות העולם וחמודיו היו בעוכרם המה שמו מסך עורון על עיניהם לבל ידעו ויכירו לראות באור בהיר. לא כן אנו שלומי בנ"י אף שגם אנו נהנים מעוה"ז כי לא לתהו בראה בכ"ז התענוגים לא ירחיקו אותנו מקיום התורה אדרבה גם המה

יסייעו אותנו לאהוב את בוראנו ולהודות לו על הטוב אשר גמלנו כמ"ש ויאכל בועז וייטב לבו וארז"ל שבירך על מזונו הטוב והמטיב כי ע"י אכילה מדרך להתחזק הגוף אבל לא הלב והנפש אבל אם אנו מברכים על הטוב שגמלנו אז ויאכל וייטב גם לבו ונפשו ע"י שמברכים ומשבחים להקב"ה על כל הטוב. וז"כ המ"ר בפ' אמור ולקחתם לכם הה"ד תודיעני אורח חיים שובע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח אם קיימת מצות לולב שנקר' נעים אתה מבושר שנצחת לאו"ה שנא' וגם נצח ישראל לא ישקר כי או"ה סוברים שרק אז יוכלו לעבוד את ה' אם ירחיקו א"ע מכל ענייני עוה"ז אבל אחרי שרוב בנ"א לא יוכלו לעשות כן ע"כ נפלו בפח ועשו להיפך אכלו ושתו ולעו כי אמרו אחרי שאין ביכלתם להתרחק מכל חמודי עולם וא"א להם לקרב א"ע אל ה' ע"כ אוחזים בהיפך שנהנים מתענוגי עוה"ז בלי מעצור לרוחם. אבל תוה"ק אמרה אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך כי נוכל ליהנות מעוה"ז בצמצום וגם לחזות בנועם ה' ואין אנו צריכים לשקר את א' מהם כ"א שניהם כאחד טובים. והנה ישראל גברו ונצחו כבר בכמה ענייניים את או"ה כי דעותינו ואמונתנו גברו והצליחו וגם עשו חיל אבל גם זהו נצחון של אומה ישראלית שא"צ לומר שעוה"ז הוא שקר או ח"ו להיפך כ"א שניהם יחדיו אמת ונאמן. וזהו וגם נצח ישראל גם זהו נצחון של ישראל לא ישקר שלא נצטרך לשקר את א' מהעולמות וזהו ע"י שקיימו מצות לולב שנקראת נעים כלומר שגם ע"י נעימות עוה"ז נוכל לקיים מצות בוראנו כמש"כ שארבעה מינים המה מכל מיני פירות עוה"ז ובהם אנו מקיימים מצות להורות שגם ע"י ענייני עוה"ז נוכל לעבוד את הבורא ית' עי"ז נצחנו לאו"ה שטעו בדמיונם כנ"ל. וזהו שאז"ל במדרש פרי עץ הדר זה הקב"ה שנא' עוז וחדר לבשת כי עוה"ז הוא עץ הדר נותן פריו המשמח אנשים והנה לאו"ה שע"י תענוגי העוה"ז יתרחקו מה' הפרי של עץ חיים הזה הוא ראש ולענה לא כן לנו עם קרובו ע"י תענוגי עוה"ז אדרבה אנו מקרבים א"ע אל השי"ת כי אנו יודעים שכל העולם ומלואו הוא רק לבוש של הקב"ה כמו שהלבוש מורה על הלובש אותו כ"כ כל תחמודי עוה"ז הם מורים לנו על גדולת הש"י לנו הפרי היוצא מעץ הדר הזה הוא הקב"ה כי אנו אומרים עוז והדר של כל העולם המה רק לבושך. והנה עי"ז שאע"פ שאנו נהנים מעוה"ז בכ"ז נוכל לעבוד את ה' כנז' ע"כ אנו היינו הראשונים שהכרנו את הש"י כי תענוגי עוה"ז לא סימו את עינינו כמו עיני אוה"ע. והנה יל"ד במ"ר שהתחלנו בו דהול"ל אני אגלה לכם ראשון על העתיד מאי נגלה לכם דקא' ולהנ"ל ה"פ בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר זה הקב"ה על הכוונה הנז' ובפרט בימי הנערות אשר האדם משתוקק ונכסף לחמודי העולם ובכ"ז אף ביום הראשון המה ימי בחורות יהי' פריכם

קודש לה' כנז' בשכר זה אני נגלה לכם ראשון לא רק לעתיד כ"א לעבר אתם הייתם הראשונים שהכרתם כבוד ה' כי אף שבאחרית הימים גם האומות יזנחו את עצביהם וישליכו אז הלאה את אלהיהם שבדאו מלבם אבל אני ראשון אצלכם אני האל הראשון ובאו"ה ואני אחרון שלסוף הימים אם כבר עבדו כל הע"ז שבעולם וראו כי אין בהם ממש אז אני אחרון להם. והנה עשו הי' אדמוני שמורה על רתיחת הדם ובטבעו הוא נוטה לתענוגי עוה"ז ובזה הי' מקום לו להתנצל על עונותיו כי טבעו הי' בעוכרו אבל ישראל מקטע רגלי' דעשו אחרי שגם הם נהנים מעוה"ז ובכ"ז יעבדו את ה'. ע"כ בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון כנז' שמחברים עוה"ז עם עוה"ב אני אפרע לכם מן הראשון אף שנא' בו ויצא הראשון אדמוני שטבעו נוטה לחמודי עוה"ז. והנה אחרי שאנו גם בעת שאנו נהנים מעוה"ז אנו עובדים את ה' עי"ז מקום מקדשנו אינו כמו באו"ה שאצלם הוא התכלית ולנו אינו כ"א התחלה וראשית לעבוד את ה' בשבתך בביתך וגו' כמ"ש על מאז"ל כשנולד מרע"ה נתמלא הבית אורה. ופירשתי ג"כ שתולים בבית ה' מה שאנו שותלים בבית ה' זרע לצדקה התכלית הוא אשר בחצרות אלקינו יפריחו שמחוץ למקום מקדשנו בכל עסקינו בעניני העוה"ז שם יפרחו צדקתנו. והנה כ"כ למעלה שזהו שנצח ישראל על כל האומות שהורנו שנוכל לחבר עוה"ז עם עוה"ב וזה לכבוד לנו כי בכל האומות בית תפלתם נקרא אחד ואין שני אחרי ששם תכלית עבודתם אבל בבית ובשדה אין להם שום דת ודין שיתנהגו ע"פ לא כן בנו הביהמ"ק נקרא רק ראשון ובא השני אחריו הוא כל התנהגותינו בעוה"ז הוא העיקר שיפרח בחצרות אלקינו. וזש"ה כסא כבוד זה לכבוד ולתפארת לנו בנ"י שרק מרום מראשון מקום מקדשנו שבהמ"ק לא יקרא אחד שרק בעת היותנו שמה נעבוד את ה' כ"א שנקרא רק ראשון והוא מספר המצטרף אל השני שרק בהיותינו עובדים את הש"י גם בחוץ אז נגיע למחוז חפץ עבודת ה'. וא"כ כוונת המדרש מבואר בזכות ולקחתם כנז' שאנו עובדים ה' גם בעניני עוה"ז אני בונה לכם בהמ"ק שנקרא ראשון שגם הוא נקרא דוקא בשם ראשון כנ"ל. והנה הגואל המקווה בב"י יהי' בן דוד ונקרא מלך המשיח וטעמא בעי למה דוקא משיח אבל הוא עפמ"ש לך אכול בשמחה לחמך וגו' בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר כי לא לבד בעת העינוי וסיגוף נעבוד את ה' כ"א בכל עת אף בשעה שאנו נהנים מן העוה"ז וכמ"ש בח"ס גבי אכילת מעשר כתיב למען תלמד ליראה את אלקיך כל הימים דייקא. וז"ש בכל עת יהיו בגדיך לבנים שהוא תיקון המדות והשמן מורה על ממשלה ושלטנות שבו מושחים את המלכים ואם האדם אינו נהנה כלל מעוה"ז א"צ לעוז ולממשלה לכבוש את יצרו אבל אם תאכל ותשתה ובכ"ז תקדש א"ע במותר לך אז שמן על ראשך לא

יחסר. ע"כ יקרא מלך המשיח להורות שגם לו יהי' בטבע תשוקת העוה"ז רק דשנת בשמן ראשו שימשול עליהם וע"כ יהי' ג"כ בן דוד שהיה ג"כ אדמוני עם יפה עינים וע"כ כוונת המ"ר גלוי' בזכות ולקחתם כנ"ל אני מביא לכם מלך המשיח שנקרא ראשון לציון ראשון וקודם במעלה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל כי מי שיש לו נטיי' לרע וכובש יצרו הוא גדול במעלה ממי שאין לו שום נטיי' לרע וזהו המעלה של המשיח שע"כ נקרא ראשון מפני כי הנה הנם שנטועים בו ב' דרכים וכאמור. והנה יש לשאול למה עשה ה' ככה שרק מרע"ה עשה שפטים גדולים במצרים להכחידם מתחת שמים הלא גם בימים האחרונים עמדו לכלותינו והי' להקב"ה לשלוח איש מופת כמרע"ה לעשות נקמה בגוים. אך י"ל ע"ד שארז"ל אין אומרין הלל על נס שבחו"ל שרק אם כל ישראל הם יחדיו אז ראויים שהקב"ה יעשה להם נסים ונפלאות גדולות ל"כ בעת פזרונם ואין כולם יחדיו אינם כדאי לשדד עבורם הטבע, וז"ש ולא קם נביא עוד כמשה אשר שלחו ה' לפרעה ולמצרים ולכל היד החזקה כלומר אף שקמו נגד ישראל גם לאח"כ ביד חזקה ולכל המורא הגדול אף שהי' מורא גדול לישראל פן ח"ו יבלעוהו שונאיהם בכ"ז לא קם עוד נביא כמשה אשר יוסיף לעשות פלאים כאלה וסיים הכ' הטעם לזה אשר עשה משה לעיני כל ישראל רק בהיות כל ישראל יחדיו אז הי' יכול לעשות בזכותם נסים כאלה לא כן אחרי הפרדם. ועוד הוסיף טעם לזה בראשית ברא אלקים ודרשו רז"ל בשביל ישראל שנקראו ראשית ומזה למדו שהקב"ה משדד הטבע בשביל ישראל אחרי שכל העולם עבורם נברא. ולפ"ז דוקא בימים מקדם שעדיין לא נתפרסם בעולם גבורות הבורא והוצרך הקב"ה לשדד הטבע בשביל ישראל למען ידעו ויכירו הכל את אלקים ל"כ בדורות האחרונים שכבר נתפרסם אלקותו ית"ש אין מן הצורך עוד לשדד חוקי הטבע ע"כ לא קם עוד נביא כמשה כי רק בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית כלומר בתחלה הוצרך לשדד הטבע עבורם. וז"ש קודש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו כ"ז שהי' רק ראשית בתחלה אז כל אוכליו יאשמו לא כן בדורות האחרונים אין עוד מן הצורך. וכמ"ש התיצבו וראו את ישועת ה' כלומר שאין אתם צריכים לעשות מאומה רק להתיצב וראו את ישועת ה' דייקא שישועה נקרא אם הנושע אינו עושה מאומה לתשועתו כידוע כי אשר ראיתם את מצרים היום שאתם אין עושים מאומה רק ה' ילחם לכם ואתם תחרישון לא יהי' עוד כזה ולא תוסיפון לראותם עוד עד עולם בדרך הזה שהש"י ישדד הטבע לגמרי בלי מעשיכם כלל שהוא לבדו בכחו הגדול ילחם עבורכם ואתם תשתוקו ולא תעשו מאומה רק שתדומו לד' זה לא יהי' עוד לעתיד. והנה יש לומר עוד טעם מה שלא העמיד הש"י נביא כמשה לכלות כל הגוים הוא אחר שכ' למעלה שבאחרית הימים ישובו גם הם אל

ה' ונספחו על בית יעקב ע"כ בעבור זאת העמידם שגם המה ינהו אחרי ה' בקץ הימים ל"כ אם הי' מכלה אותם לגמרי מי ישוב אליו ועל כן נקראו ישראל ראשית להורות שהם הראשונים שהשיגו את הש"י אבל אחריהם יבואו גם שאר האומות וזהו ההמשך ולא קם עוד נביא לעשות ככל המופתים האלה לעשות נקמה בגוים לכלותם מעל פני האדמה והטעם בראשית בשביל ישראל שנקראו רק ראשית והתחלה לא יחידים כי אחריהם יבואו כל יתר האומות לחסות תחת צל כנפי השכינה:

באופן אחר נ"ל עפמ"ש בפ' ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל כי מאת ה' לא תצא הרעות וחייב אדם לברך על הרעה אבל האדם קצר עינים לא ידע בעתו דכל דעביד רחמנא לטב עביד אבל ברבות הימים רואה על העבר ומבין שכל מה שהשיגו כל ימי חייו אף שחשבה לרעה בכ"ז נתהפך לטובה אח"כ. וזהו כשהאדם זקן בא בימים ורואה לאחוריו כל הקורות שעברו עליו בימי קדם אז בעיניו יראה כי ה' ברך אותו בכל אף מה שחשב בתחלה לרעה באחרית ימיו רואה שהי' לברכה הכל ומה שבאמת הקב"ה לא נתן לאדם עינים לראות העתיד הוא שאם יראה בעיניו הטוב שיצמח מהרע אין זה לטוב בחירתו שמאמין בה' אחרי שכבר רואה בעיניו הטוב היוצא מהרע והקב"ה רוצה שהאדם מעצמו ומדעתו ע"י בחירתו יבין שמדת הדין היא ג"כ רחמים. וז"ש וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים ע"כ אתה יודע רק מה שנעשה היום ולא מה שיולד ביום מחר למען אשר שתשוב אל לבבך מדעתך ובחירתך כי ה' הוא האלקים לא שתראה בעיניך כי הדין כלול ברחמים רק אתה מלבבך ומדעתך תבין את זאת. וזהו כוונת המד"ר א"ל הקב"ה למ"ר אתה אמרת וידעת היום וגו' אין עוד אף אני כותב עליך ולא קם נביא עוד הכוונה כנאמר דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות כי אם ידבר ה' את האדם מי זה לא ייירא אותו ולא יהי' יצה"ר ולא יהי' בחירה כלל ונמות לגמרי מהתאוות והשיב הקב"ה הטיבו את אשר דברו מי יתן והי' לבבם זה להם שלבם יהי' ברשותם ובבחירתם והטעם למען ייטב להם וגו' כי רק ע"י הבחירה יש להם שכר ל"כ אם המה כמוכרחים ע"ז ע"י ראיית ה' לא יהי' להם שכר וע"כ לא קם עוד נביא כמשה אף שטוב יהי' לישראל אם יהי' להם רב ומורה כמשה ועי"ז לא יחטאו אלא שא"כ לא יהי' להם בחירה כי כשרואים את מרע"ה הוא כרואים פני שכינה ולא יוכלו לחטוא. וז"ש כמו שמ"ר אמר וידעת היום וגו' כנ"ל שיודעים רק ההווה ולא זמן העתיד כדי שהמה מעצמם בטוב לבם ובחירתם יכירו וידעו כי הדין הוא רחמים ולא יהיו כמוכרחים לזה ע"כ לא יקום עוד נביא כמשה והוא ג"כ שיהי' להם בחירה. והנה ישראל נקראו ע"כ ראשית כי הש"י לא עשה עבורם רק ראשית והתחלה אכל

המה ע"י בחירתם יגמרו כמ"ש על מארז"ל עתיד הקב"ה לעשות מחיצה לצדיקים לפנים ממה"ש ומה"ש אומרים כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל בשביל שהמלאכים נבראו לגמרי בשלימות מהקב"ה אבל בישראל מה זה פעל אל הלא הם בעצמם פועלים לשלימותם ע"כ הם לפנים ממה"ש. וזהו ההמשך ולא קם נביא עוד כמשה כדי שיהי' להם בחירה ובשביל זה נקראו ישראל ראשית. וזה י"ל ביקש יעקב לגלות את הקץ לבניו ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו פסול יש במטתי א"ל שמע ישראל וגו' כשם שאין בלבך אלא אחד וכו' כי רצה להודיע להם העתיד וע"כ נסתלקה ממנו ידיעת העתיד בכדי שיהי' שמע ישראל מלשון הבנה שמעצמם בבחירתם יבינו כי ה' אלקינו ה' אחד רחמים ודין הכל חד ע"ד ה' הוא האלקים כנ"ל וז"ש כך אין בלבנו אלא אחד שנבין זאת בלבנו ע"י בחירה מעצמנו: עוד י"ל במה שיש לשאול מדוע לא יעמיד לנו הש"י מורים ומאורים כמרע"ה רק הטעם הוא כמ"ש משה שפיר קאמרת שכל ת"ח שבכל דור ודור. הוא ניצוץ ממרע"ה ע"כ גם לעת כזאת מרע"ה לא מת והוא מדבר מתוך גרונו של ת"ח כמ"ש שהוא אב לחכמים לקודמים לפניו ולבאים אחריו. והנה הסנהדרין ות"ח נקראו בשם עיני העדה וז"ש ולא קם עוד נביא כמשה והטעם אשר עשה משה לעיני כל ישראל כלומר הוא עשה את עיני כל ישראל ורוחו מעמיד כל ת"ח ויהי' הל' בלעיני כמו את עיני כל ישראל וכמו בידך לגדל ולחזק לכל כמו את כל. וז"ש בראשית שדרז"ל בשביל משה שנקרא ראשית שנאמר וירא ראשית לו כלומר שהוא רק ראשית והבאים אחריו הם רק חלק ממנו. ובזה י"ל המדרש בקהלת על פ' בקש קהלת למצוא דברי חפץ וכתיב יושר דברי אמת דברי חכמים כדרבונות וגו' בעלי אסופות כולם נתנו מרועה אחד בקש קהלת להיות כמשה יצתה ב"ק וכתיב יושר דברי אמת לא קם עוד נביא כמשה כי האמת הוא רק אחד והשקר יש לו כמה דרכים ולפ"ז יקשה איך אפשר לומר ע' פנים לתורה ואלו ואלו דברי אלקים חיים הלא אמת אינה אלא א' אכן אם אדם יאמר דבר מה ואחר יפרש את דבריו אין לפרש את דבריו אלא באופן א' אבל אם האומר בעצמו יאמר שכיוון לדברים הרבה אז יתכן שכולם אמת ואחרי שכל ת"ח שיפרש דברי מ"ר ידבר רק בשם מ"ר אז יוכל להיות שכל הפירושים אמת. וז"ש בקש קהלת להיות כמשה כי הי' קשה לו כנז' למה לא יקום אחר מרע"ה חכם גדול כמוהו וע"ז השיבוהו וכתיב יושר דברי אמת שהאמת דומה ליושר שאין כאן אלא אחד ובכ"ז דברי חכמים כדרבונות וגו' בעלי אסופות כולם אמתיים והטעם מפני שכולם מרועה א' ניתנו ובכולם ידבר מרע"ה מתוך גרונם:

ונ"ל עוד להסמיך סוף התורה בתחלתה עפמ"ש בתרגום המיוחס ליונתן שמפרש ולכל היד החזקה כמשמעו שהי' מרע"ה גבור שנשא את הלוחות ואת המטה שהי' כבדים ארבעים סאה עיי"ש. ובאמת לפמ"ש שהתורה נקראת תושי' שמתשת כחו של אדם א"כ איך אפשר למרע"ה להיות גבור הלא התורה התישה כחו.

ונ"ל עפמ"ש בהקדמת שו"ת כתב סופר לאמו"ר הגז"ל לפרש הפ' אני בינה לי גבורה לי עצה ותושי' שהלומד תורה לשמה אז הקב"ה מוסיף ליעף כח אף שבדרך הטבע הוא נעשה חלש משא"כ כשלומד שלא לשמה והתורה הוא אצלו רק כעצה להחיות את ביתו אז הקב"ה מניחו על דרך הטבע ואז היא תושי' שהוא מתשת כח עיי"ש ודפח"ח.

ובזה יש ליישב דברי הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה במס' ברכות בהא דאראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה שפירש על שיגע בתורה הרבה הלבינו שערותיו ותמהו עליו שהוא נגד הש"ס דקאמר שנעשה לו הנס על שהוצרך להמנות נשיא וע"פ האמור ניחא דבודאי ראב"ע למד תורה לשמה ולא היתה אצלו התורה תושי' המתשת כחו רק כשהוצרך להמנות נשיא נעשה לו נס שהניח הקב"ה את הדבר על הטבע כפי' הרמב"ם ז"ל. שוב מצאתי שזכיתי לכוון בזה לדברי מר זקני זצוק"ל בעל חתם סופר הובאו דבריו בכתב סופר עה"ת פ' נצבים ומשנה לא זזה ממקומה. ולפ"ז א"ש במרע"ה כיון שלמד התורה לשמה לא היתה אצלו תושי' ולא התישה כחו. עוד נראה דכל הטעם שהתורה מתשת כח הוא מפני שכל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו ויש לו מלחמה כבדה כל היום עם יצרו ועי"כ נתש כחו. ובזה מפרשים מאז"ל שנה ופירש קשה מכולן כי כ"ז שלמד תורה הגם שהי"ל יצה"ר גדול הי' לו ג"כ תבלין התורה נגדו אבל מי ששנה ופירש נמצא כששנה נעשה יצרו גדול וכשפירש אין לו עוד תבלין לנצחו ע"כ קשה מכולם. ולפ"ז בצדיקים גמורים שנא' בהם ולבי חלל בקרבי שאין להם יצה"ר כלל ועליהם נאמר בריתי היתה אתו החיים והשלום שלא לבד לעת מותם בהתבטל יצה"ר יהי' להם שלום ע"ד ושכבתם ואין מחריד כ"א גם בעודם בחיים חיותם יש להם שלום רב לצדיקים כאלה אין מלחמת היצר ע"כ אין כחם נתש כי כל עיקר התשת כח הוא רק ע"י מלחמת היצר ואחרי שבצדיק גמור כמרע"ה כבר שבתה מלחמת היצר ע"כ כחו חזק ובריא וע"כ נאמר במרע"ה שהי' בן מאה ועשרים שנה במותו לא כהתה עינו ולא נס ליחה שהוא מטעם האמור. ונ"ל שזה נכלל בכח מאז"ל משה מן התורה מנין שנא' לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה בשג"ם בגימטרי' מש"ה מלבד מ"ש בזה במק"א י"ל ע"פ הנז' ע"פ מ"ש יראת ה' תוסיף ימים וגם את מספר ימיך אמלא ואי' במד"ת וזאת הברכה צדיקים ימיהם מתים ואין הם מתים כפי שכשהחמה זורחת מברכים יוצר

המאורות וכששוקעת מברכים המעריב ערבים והיינו שהאדם ע"י דאגות ותאוות זמניות יוכל לכלות כח החיות שבו קודם זמנו ח"ו כי באמת יום המות מיום הולדו כלומר ביום הולדו ניתן לו כח כמה יוכל לחיות בדרך הטבע אבל אם הוא ע"י תאוותיו ודאגותיו מכלה את כחו וחילו הוא מת קודם זמנו ח"ו ולא יוכל למלאות שנותיו וימיו ע"כ מרע"ה זכה למלאות מאה ועשרים שנה על שהי' תמים במעשיו וצדיקים כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים כמאז"ל במדרש.

והנה מי שגופו ותאוותיו העיקר אצלו לא יוכל למלאו' שנותיו כי התאוות המה בעוכריו אבל מי שהוא גבור הכובש את יצרו זוכה לזקנה כמ"ש ואם בגבורות שמונים שנה מי שיש לו שני גבורות היינו גבורה גופניית בטבעו וגם גבורת כבישת היצר הוא יזכה לזקנה ולפ"ז מי שהגוף אצלו רק טפל הוא אין לו מלחמה המתשת כחו ע"כ יוכל לזכות לזקנה וז"ש לא ידון רוחי באדם לעולם לא לעולם צריך הרוח והנשמה לדון וללחום עם הגוף כי יש עצה לזה ע"י שיחשוב שגם הוא הבשר שהבשר והגוף אינו עיקר רק גם וטפל ואז באופן זה והיו ימיו ק"כ שנה והנה בתחלה רצה הקב"ה לברוא את העולם במדה"ד וראה שאינו קיים שיתף עמו מדה"ר וכ' בשל"ה הק' ובתו"ח שע"כ הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה שהם נידונין עפ"י מחשבתו של הקב"ה שרצה לברוא העולם במה"ד ופירשו בזה מ"ש הקב"ה בי' הרוגי מלכות כך עלה במחשבה לפני עיי"ש. והיינו טעמא שהצדיקים נידונין במה"ד מפני שאין להם יצה"ר ע"כ שמץ עון קל כל שהוא כבד מנשוא. וז"ש בתחלה רצה הקב"ה לברוא במדה"ד היינו שאר הברואים שאין להם יצה"ר המה יכולים לעמוד בדין משא"כ לבסוף היינו כשברא את האדם עם יצה"ר והוא א"י לעמוד בדין שיתף עמו מדה"ר. וזהו ההמשך ולכל היד החזקה כנ"ל היינו בשביל שלא הי' לו יצה"ר לא תש כחו ומטעם זה ג"כ בראשית ברא אלקים במדה"ד אותן שאין להם יצה"ר כאמור:

עוד י"ל בסמיכות סוף התורה לתחלתה דכבר כתבנו בטעם שלא יקום עוד נביא כמשה דהלא יותר טוב שיקום מורה כמוהו ללמדנו את אשר נעשה אלא דבאמת הש"י חפץ שבנ"י מעצמם ומשכלם ישיגו גדולתו ית' ויהי' להם בחירה לעשות הטוב ואם יהי' להם מנהיג ומורה כמרע"ה אז לא יהי' להם זכות אם ילכו בדרכי ה' ע"כ מנע הש"י ממנו מנהיג נאמן כמרע"ה ואעפ"כ יעבדו את ה' ויהי' להם זכות להרבות שכרם. וזהו ג"כ הטעם למה ברא הש"י מתחלה את השמים ואת הארץ ואח"כ את האדם שעי"כ אומרים המתפקרים שהעולם קדמון וברא א"ע ח"ו ומכחישים במציאות הבורא וגדולתו ית' ולמה לא ברא מתחלה את האדם ואח"כ שמים וארץ ומלואה ואז בעיניהם יראו כי יד ה' עשתה

אלה והוא צוה ונבראו והטעם ג"כ כנז' כי הוא ית' חפץ שהם מעצמם יכירו וישיגו גדולת הבורא ית'. וזהו המשך ולא קם נביא עוד כמשה והטעם כנז' מה"ט גופא ראשית ברא אלקים את השמים וארץ ואח"כ האדם וכנ"ל:

עוד י"ל בסמיכת סוף התורה לתחלתה. כי אמרו ז"ל בתחלה עלה במחשבה לפניו לברוא את העולם במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים שיתף עמו מדה"ר ונ' עפמ"ד במדרש הובא בס' הגאון מאונגוואר וז"ל הים ראה וינס מה ראה ברייתא דר' ישמעאל ראה וי"ל עפמ"ש בביאור מדרש הים ראה וינס מילה ראה שנאמר לגוזר ים סוף לגזרים ובארמי קורין לכריתה גזירה עי' ילקוט תהלים כי ע"כ האדם ממעלה יותר מכל שאר כחות הטבע אף שהם תמיד עובדים את ה' הוא מפני שהם נבראו בצביונם ובמילואם אבל אדם בעת הבראו הוא כעיר פרא רק הוא בעצמו מגביה א"ע לזיכוך ושלימות עי"כ לו יתר שאת כמ"ש ומותר האדם מן הבהמה אין. והנה אמרו אם אלקיכם שונא ערלה מפ"מ אינו נולד מהול והשיב ר"ע לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות ופירשתי במק"א הכוונה שהמילה מורה שאנו בעצמנו נתקן אותנו ולא נשאר במעמד שהיינו בעת נבראנו וע"כ הים וכל כחות הטבע משועבדים לעשות רצון אדם צדיק וכמ"ש מהרש"א בח"א רפ"ק דחולין גבי גינאי נהרא לפי שהים בטבעו עובד את בוראו ל"כ האדם שהוא בעצמו המכשיר א"ע וזהו הים ראה וינס מילה ראה כי מהמילה מוכח שהאדם בעצמו יתקן א"ע והנה י"ל אחרי שארז"ל בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין וא"כ שוב י"ל שכחות הטבע גדולים מהאדם ואי משום שיש לנו יצה"ר המנגד לעבודת הבורא ית' הלא יש תבלין להתיש כחו אך כ"ז אם הי' שהתורה מעצמה הי' מועיל להתיש כח היצר אבל באמת כ' אדם כי ימות באהל שצריך לייגע ולהמית א"ע אם רוצה להגיע לאמתה של תורה א"כ לנו יתר שאת על כחות הטבע וז"ש הים ראה וינס כי הוא פחות מהאדם בשביל שיש לאדם יצה"ר וכ"ת הלא התורה תבלין לז"א ברייתא דר' ישמעאל ראה שהיא י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן מזה ראינו איך צריך לייגע א"ע בתורה ע"כ הים נס והנה כל הברואים הטבעיים שאין להם יצה"ר יכולים לעמוד בדין אחרי שאין להם יצה"ר אם חוטאים יקוב מה"ד את ההר אבל האדם שיש לו יצה"ר הוצרך לשתף עמו מדה"ר וזהו בתחלה קודם שברא אדם ברא במדה"ד שהם יכולים לעמוד בו ולבסוף שברא אדם עם יצה"ר הוצרך לשתף עמו מדה"ר כמובן. וזהו בראשית ברא אלקים ששמים וארץ הם יכולים לעמוד בו וזהו המשך סוף התורה לתחלתה לכל האותות והמופתים אשר עשה משה וגו' לשדד כחות הטבע והטעם שהאדם גדול מהם שיש לו יצה"ר וראי' לזה בראשית ברא אלקים דייקא את השמים וארץ במדה"ד כנ"ל:

בראשית ברא אלקים וגו' ארז"ל בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית י"ל ע"פ הפ' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי כי יש להפליא מדוע עשה ה' ככה שהסתיר מעינינו ידיעת כמה דברים ממסתרי הטבע הקצור קצרה ידו ית' להופיע על האדם שכל יותר שלם עד שכל רז לא יהי' אניס לי' וכל משפטי הטבע יהיו ידועים וגלוים לפניו אבל הטעם לזה י"ל אחרי שבתוה"ק ישנם כמה דברים צפונים וטמונים מעיני בשר אשר חקה חקק גזירה גזר הי"ת ואין לנו רשות להרהר אחריהם ואם האדם הי' משיג כל דרכי הטבע וכל מה שהוא עושה בדברים הטבעיים רוח מבינתו יחלוף עליהם אז מאוד יקשה בעיני האדם לקיים פקודי ה' שאין שכלו משיגם באמרו אחרי שהוא רגיל לעשות רק דבר ששכלו גוזר עליו ומקיימו מה לו לעשות מצות מבלי הבין לאחריתם ותכליתם ע"כ בחכמה כבוד אלקים הסתיר דבר ודברים מדרכי הטבע ואנו עושים כמה דברים טבעיים אף בלי נדע טעמם ונימוקם א"כ בהגיענו למצות התורה אף שלא נודע לנו טוב טעמם צריכים אנו לכוף כאגמון ראשנו תחת עול תוה"ק אף כי עמוקה ונסתרה והוא נתמהה לפי ראות עיני בשר אבל אם לא בריתי יומם ולילה אם לא היתה כוונת הבורא ית' שיקיימו ישראל את התורה אף אם לא יבינו אותה חקות שמים וארץ לא שמתי שיהי' שמים וארץ דרכי ומסילות הטבע כחק בלי טעם עמוק מי ימצאם. והנה אם אנו רואים מעשה ומלאכת אומן להפליא נגמר בקומתו ובצביונו נצמד ומחובר מאופנים וכלים מכלים שונים אבל לא ראינו כל חלקיו בהפרדם והאיך חוברו להם יחדיו אז אם אין אנו בעצמנו אומנים באומנות הזו אין אנו מבינים תהלוכות מלאכתו ודרכו לא כן אם ראינו בעינינו איך חיבר היוצר אופן בתוך אופן אחת לאחת יחדיו תמים אזי אף שאין אנו אומנים בכ"ז אחרי שראינו אופן התחברותם דא לדא והאיך קרב זה לזה אף שאין אנו מלומדים באומנות הזה אנו מבינים אותו מאחר שראינו חלק כחלק יחדיו נצמדו ואם הי' רוצה הקב"ה שיבין האדם כל סתרי תעלומות הבריאה הי"ל לברוא מתחלה את האדם והוא בעיניו יראה אופן בריאת העולם ומלואו אחד באחד יגשו עד שיחדיו יהיו תמים אבל הש"י לא עשה כן כ"א בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ תבל ומלואה רק לבסוף כשכבר נגמרה הבריאה כולה אז ברא את האדם עד שהוא מצא כבר את כל הבריאה בתכלית השלימות ולא ידע אופן התחברותם ומדוע עשה ה' כן שיהיו חוקות שמים וארץ בלי הבין אותם האדם הלא רק כדי שיקיימו את התורה שנקראת ראשית כלומר שהיא רק התחלה מבלי יכולת לאדם למצוא סופה ותכליתה כאשר כינו אותה מים שאין להם סוף וכמ"ש לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאוד ע"כ כדי שיהי' נוח לקיים את התורה אף שהיא רק ראשית ואין קץ לה ככל תכלה כי רחבה

מצותך מאוד ע"כ בראשית ברא אלקים את השמים וגו'. וזהו כוונת מאז"ל הנז' שלא בא להוציא הכ' מפשוטו כ"א ליתן טעם לדבר למה בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ ולא את האדם תחלה הוא בשביל התורה וכו' כדי שיקיימו את התורה אף שאין מבינים טעמה ונימוקה כאמור:

ובמדרש ואהי' אצלו אמון שעשועים יום יום ר"ה רבה פתח אמון פדגוג אמון מכוסה אמון מוצנע. וי"ל הכוונה כי יש הרבה מצות שאין אנו יודעים טעמם וגם מצות אשר אין נהוגים כעת בהיותנו בגולה ולא ימלט שיקופח ממנו מה שנוכל להרויח מהמצות האלה אחרי אמרם ופערה פיה לבלי חק למי שמשייר אפילו חק א' וע"כ צ"ל דתורה רצתה במצות לגדל אותנו על ברכי התורה ומוסר כפי הפנימיות והכוונה העטופה במעשה המצות שאל"כ מה נעשה בזה"ז שבטלו ממנו כמה מצות מלעשותם בפועל אע"כ שכוונת התורה על המדות שנלמוד מהם ע"י המעשה וע"כ בזה"ז שבטל ממנו המעשה בפועל עכ"פ המדות היוצאים מהמצות נוכל ללמוד מהם בכל זמן ועידן וע"ז אמרו כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וזהו כוונת המאמר אמון פדגוג התורה מרמזת כוונת בעשיית המצות לגדל ולאמן אתכם על מבועי התורה והיראה וללמד מהם הנהגות ומדות ישרות ועי"ז ואהי' אצלו שעשועים יום יום כלומר בכל עת וזמן אף בזמן שאין ביכלתם לקיים המצות בפועל בכ"ז תוכלו לשעשע בה והמופת לזה כי באמת אין אנו יודעים טעם המצות למה נתן לנו הקב"ה כל כך מצות אחרי שאין לעצמותו צורך מהם אע"כ שהם לטובתינו וזהו אמון מכוסה ומוצנע:

וחשך על פני תהום במדרש זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהם ואמרו כתבו לכם על קרן השור אין לכם חלק באלקי ישראל.

י"ל הכוונה כי אם ישראל חוטאים ח"ו אין לירא עדיין שח"ו תשתכח התורה מישראל כי כ"ז שראשי העם עומדים על המצפה ומזהירים את העם ומוכיחים אותם עוד יש תקוה שישובו ורפא להם אבל היונים שבקשו להשכיחם תוה"ק שמו פני מגמתם שראשי העם מנהליו ומאשריו יהיו מתעים ואז אם כל ראש לחלי אז בודאי כל לבב דוי. והנה השור יוכל להזיק ברגל בבעיטה וגם בראשו בנגיחת קרניו. וזה י"ל כוונת אומרם ז"ל שור שהקריב אדה"ר קודמין קרנותיו לפרסותיו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס כי כשזובח יצרו מתחלה צריך להשגיח שלא יהי' לו שרץ במוחו המה מחשבות רעות ודעות נפסדות המעבירים את האדם מדעת קונו ואח"כ צריך להרחיק העון התלוי בשאר אברי הגוף כלי המעשה. וזהו קרנותיו הוא ההיזק המגיע ע"י ראשו על ידי מחשבות רעות והרהורי כפירה אותם צריך להקריב מתחלה להישיר אותם ולתקנם ואח"כ פרסותיו

שאר העבירות. והנה ראשי העם נקראים עיני העדה ואם הם יחטאו אז כל העם החשך יכסה פניהם כמ"ש הלך חשכים ואין נוגה לו. וז"ש וחשך ע"פ תהום ע"י מה הי' חשך ולא אור שכל העם הולכים חשכים ע"י שהחשיכה עיניהם דייקא של ישראל המה הראשים וכתבו על קרן השור הוא ההיזק בראש אין לכם חלק באלקי ישראל ע"כ נעשה הנס בנרות שטמאו כל השמנים המה הראשים אשר יטיפו שמן קודש להאיר לבני עמם ולא נשאר אלא פך אחד. כלומר רק מעט מזער אשר היו הראשים טובים וטהורים וע"כ כשגברו חשמונאים נאמר מתחלה פינו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו גרות בחצרות קדשך כלומר מתחלה טהרו את מקדשך המה הראשים אשר צריכים להיות קדושים ונטמאו באפקורסית אותם טהרו מתחלה ואח"כ והדליקו נרות בחצרות קדשך שהטהורים יאירו ויזהירו בחוץ ע"פ כל העדה:

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. בגמ' דפסחים פ' האשה אר"י גדול יום קיבוץ גליות ביום שנבראו בו שמים וארץ שנא' ונקבצו בני יהודה ובנ"י יחדיו ושמו להם דאש אחד ועלו מן הארץ וכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. נ' כי האדם נברא בב' ידים הימין היא רב כח ואמיץ אונים והשמאל היא יד כהה וכשל כח ולמה עשה הקב"ה את האדם ככה הלא הי' ביכלתו ית"ש להשפיע כח אמיץ לב' הידים כאחד אלא להורות בזה נתן בלבנו כי האדם צריך לבקש אחר ב' תכליות הא' הוא עמלו בעוה"ז די מחייתו וצורך אנשי ביתו. והשני' למעלה ממנה הוא להחיות את נפשו ולזרזה במצות ומעש"ט על העוה"ב. והנה לענין עוה"ב צריך האדם לעמול בכל מאמצי כחו וכל המוסיף יוסיפו לו שכר משא"כ בענין עוה"ז אדרבה צריך למעט ולצמצם א"ע שלא להיות נבהל להון לאצור כחול זהב רק ההכרח לצורך פרנסתו ושאר העת יקדיש לשמים לעסוק בתורת ה' וז"ש בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה קבעת עתים לתורה כי מי שאין לו אמונה בהקב"ה שברכת ה' היא תעשיר הוא יבלה כל זמנו בענייני מו"מ ולא יקדיש ממנו אף רגע לשמים כי לדעתו רק בכחו ויגיעתו יעשה חיל אבל מי שאמונה קבועה בלבו שברכת ה' היא תעשיר ונושא ונותן אבל באמונה שמאמין בהקב"ה הוא יקבע ג"כ עתים לתורה. והנה הידים הם כלי המעשה ולהודיע שלענין עוה"ב צריך לטרוח בכל מאמצי כחו משא"כ בענין עוה"ז רק כמוכרח בידים רפות יעשה ע"כ הימין היא רבת כח להורות שעל עוה"ב יתן כל כחו והשמאל מורה על מעשה עוה"ז שיהי' רק ביד כהה וז"ש במשלי אורך ימים בימינה שעוה"ב יום שכולו ארוך ע"ז מורה יד ימין ובשמאלה עושר וכבוד ענייני עוה"ז.

וזהו ג"כ כוונת הכתוב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ולמדו מזה במס' מנחות שתפלין בשמאל דסתם יד היא שמאל מדכתיב בתרי' ימין להדיא. ולדעתי ג"כ כוונת הדרוש כי כשאדם עוסק בתורה ובמצות שהם ענייני עוה"ב א"צ לדבר שיזכירהו בהקב"ה אחרי שכל עיקר עשייתו הוא בשביל שצוהו הקב"ה משא"כ כשעוסק בענין עוה"ז שצריך לבלתי ישכח את עושהו כמ"ש הרמב"ם ז"ל על בכל דרכיך דעהו שגם אכילתו ושתייתו תהיינה ג"כ לש"ש לזה צריך זכירה שלא יסבור אחרי שעוסק בעניינים גשמיים אין ה' לנגדו ע"כ צריך התעוררות להזכירהו בה'. והנה התפלין הם אות וזכרון לאדם שיזכור בה' ובנפלאותיו. ומזה שפיר הוכיחו דע"כ בשמאל כי נאמר אף ידי יסדה ארץ כלומר יד השמאל היא לעסוק בה בעניינים ארציים אבל ימיני טפחה שמים ימין מורה על עניינים שמימיים. והנה כשעוסק בדברים רוחניים על פי צווי הבורא יתברך א"צ לזכירה וע"כ התפלין שהם לאות וזכרון בה' הם על ידך יד הכהה מפני שעוסק בעניני עוה"ז. והנה אז"ל אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ הכוונה כי הגוף יתאוה לדברים ארציים והנפש תכסוף למצות ולאום מלאום יאמץ והגוף כחו רב וח"ו תחלש הנשמה ותכבה אורה הנצחי ע"כ אמרו בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין שהתוה"ק מורה אותו שגם העניינים הגשמיים יעשה אותם לש"ש כמ"ש בכל דרכיך דעהו שעי"כ יחלש כח הגשמי כמ"ש בשלה"ק שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון שגם הגוף שהוא הזכר והתקיף באדם גם הוא יראה ביו"ט את פני ה' אחרי שגם אכילתו למצוה לו יחשב והנה חז"ל אמרו על קרא יקרא אל השמים מעל ואל הארץ וגו' שמים זו הנשמה וארץ זו הגוף ונקראו כן ע"ש צור ממנו חוצבו וז"ש אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ כלומר התחברות הנשמה והגוף יחדו לא תתקיים בלתי התורה והתורה הנקראת תושי' מתשת כח הגוף. והנה בעוה"ר אחרי שגלינו מארצנו כבר נחלש כח הנשמה והגוף גבר מפני שכל מעשה גופינו אינו לש"ש. אבל לעת"ל אי"ה נאמר ודאו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר כלומר גם בשרנו וגופינו גם הוא יהנה מזיו השכינה ויראה את האלקים ויאכל וישתה כמ"ש בשלה"ק ומלאה הארץ דעה את ה' כלומר שגם עניינים ארציים וגופניים יהיו לש"ש כי צדיק יאכל לשובע נפשו ועי"כ בריאה חדשה יברא ה' שרוחנו ונפשנו האומללה אשר הורדנו לעפר כבודה היא תברא בריאה חדשה וז"ש גדול יום קיבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ כלומר בעת ההיא שמים וארץ שהם הגוף והנשמה יבראו מחדש וע"ז דורש מקרא שנא' ונקבצו בנ"י ובנ"י יחדיו ושמו להם ראש אחד כלומר שלא יהי' להם רק תכלית אחד והוא חיי עוה"ב וגם בעוסקם בענייני עוה"ז עיקר תכליתם תהי' לעבוד את ה' ולזכות בחיי עוה"ב ועי"ז ועלו מן הארץ כלומר גם

ע"י הארץ שהוא גשמי עלי' תהיה להם שהם מעלים ומזככים גם החומר שלהם. והנה העוה"ז נמשל ללילה בדברי חז"ל ועוה"ב ליום. והנה לע"ע שאנו בגלות בעוה"ז כשאנו עוסקים בענייני עוה"ז אין אנו זוכרים על העוה"ב אבל לעת"ל וגם קודם החטא ויהי ערב ויהי בקר יום אחד כלומר בין עסקינו בענייני עוה"ז המכונים ערב ובין כשאנו עוסקים בענייני עוה"ב הנקרא בוקר יחדיו יהיו תמים והיו לאחד בכוונה לשם הש"י:

ויהי ערב ויהי בקר יום אחד. במדרש זה יום הכפורים י"ל כי בכל השנה כולה ההבדל רב בין יום ללילה כי ביום יצא אדם לפעלו וטרוד על המחי' ועל הכלכלה ועלול לכל חטאות האדם אשר יעשה ואשם רק בלילה כאשר ישכב וירגיע מעמלו שם ינוחו יגיעי כח אז הוא, נקי מחטא אבל רק ביום כפור שכולו קודש לה' ועומדים כל היום בתפלה ועבודת הקודש אז אין חילוק בין ערב לבוקר יחדיו יהיו תמים לה'. וז"ש ויהי ערב ויהי בקר יום אחד שאין חילוק והפרש בין ערב לבוקר זהו רק ביום א' המקודש בשנה זה יוה"כ:

וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. איתא במדרש זהו מות ולחבר ע"ז המשך הפסוק ויהי ערב ויהי בקר יום הששי נ"ל כי רק אז טוב לאדם המיתה אם הכין א"ע במצות ומעש"ט כראוי אז ישחק ליום אחרון לעזוב את עמק הבכא ולשכון בצל שדי משא"כ אם לא הכין א"ע ופתאום יבוא אידו אז מר המות ר"ל והנה העוה"ז נמשל לע"ש כמאז"ל מי שטרח בע"ש יאכל בשבת אבל רוב בנ"א אינם מזמינים א"ע בכ"י לנסיעה גדולה הלזו רק בבוא ימי זקנתם אז יודעים ומרגישים כי קרבו ימיהם למות ורוצים לחזור בתשובה ולתקן את אשר קלקלו כל ימי חייהם ובודאי לאנשים כאלה המות לא טוב אבל האיש הנלבב שכל ימיו בתשובה ויום המות הוא נגד עיניו תיכף מיום הולדו נמצא שאצלו לו לבד בעת שיזקין ויעריב שמשו הוא אצלו ע"ש כ"א גם תיכף בעת הילדות והשחרות לו יום הכנה וע"ש ליום שכולו שבת לזה טוב המות וזש"ה והנה טוב מאוד זה המות ובתנאי ויהי ערב ויהי בקר אם גם בקרו וילדותו כמו זקנתו ועריבת שמשו הם אצלו יום הששי להכין על יום שכולו שבת ומנוחה:

ובזה פירשתי מאמר מרע"ה למרגלים עלו זה בנגב ועליתם את ההר וראיתם את הארץ כי רוב בנ"א רק לעת זקנה יזכרו כי סופם לעפר אבל כ"ז שהם בימי בחרותם בכחם ותקפם סוברים כי לעולם יחיו. אבל באמת אז"ל אשרי איש ירא את ה' שירא כשהוא איש. וז"ש ויהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האהל ע"ד זאת התורה אדם כי ימות באהל שהתוה"ק מעוררת אותנו שכל עוה"ז נדמה רק כאהל ארעי שהיום כאן ולמחר נוטה אהלו במקום אחר כן המה ימי חיינו אין אנו יושבים בדירת קבע רק באהל נטוי על ימים אחדים. והעידה התורה שיהושע ב"נ בעודנו נער בימי תקפו וכחו בבחרותו כבר זכר

אחריתו ולא מש מתוך האהל לא מש מידיעה זאת שהוא רק כאהל ארעי בעוה"ז. והנה ימי בחרות נקראים ימי העליי' שעולה במעלה הר היצירה וימי זקנה נקראים ירידה מן ההר. וזהו שרמז עלו זה בנגב כשאתם עוד בחצי ימי חייכם ועליתם את ההר בעת שהוא עדיין ימי עלייתכם ולא ערבה עוד שמשכם אז כבר וראיתם את הארץ על הכוונה הנז' לזכור כי אל עפר ישוב. וי"ל בזה מה דאיתא במס' תמיד שאל אלכסנדרוס מוקדן את זקני הנגב איזהו חכם א"ל הרואה את הנולד כי נאמר נער הייתי גם זקנתי היינו כנ"ל שגם בימי נערותו הוא זוכר עת פרידתו כמו הזקן. וע"ז נא' בפסוק ואברהם זקן בא בימים אף שלא היו לו רק ימים דהיינו בימי בחרותו בכ"ז כבר הי' כמו זקן זוכר אחריתו וע"כ נקראים אנשים כאלה זקני הנגב שעוד בחצי ימיהם בעוד שמש כחם זורח. כבר הם זקנים לזכור אחרית האדם. והם השיבו שפיר לאלכסנדרוס שזהו החכם האמיתי הרואה את הנולד שתמיד זוכר אחרית ימיו את אשר יולד יום. ובמשנה דאבות אמרו איזהו חכם הלומד מכל אדם וי"ל עפמ"ש בפ"ד דאבות מאוד מאוד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה וכבר הרגיש התוי"ט מאי שתקות הלא אין מי שיקוה על המיתה. ונ"ל עפמ"ש במד"ש פ"ג לפרש המשנה לאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה. החילוק בין רמה לתולעה הוא תולעה באה מבפנים מבשר הנסרח ורמה היא מה שבאה מבחוץ וירום על האדם. והנה יש לאדם ליתן דין וחשבון על עבירות של עצמו והם נמשלים לתולעה שבא מגופו אבל יש עוד עון ערבות וכשלו איש בעון אחיו והם באים מבחוץ לגופו. וזה כוונתם קשה רמה למת העבירות שבאים מחוץ לגופו הם הקשים על האדם. והנה כמו שיש מכה הבאה מעפשות ליחה שבגוף ויש מכה הבאה מחוץ ע"י מחט וקוץ. וזהו הדמיון רמה למת כמחט בבשר החי כמו שיקרה לאדם שהוא בריא אולם מעצמו ומגופו ופתאום בא עליו מבחוץ קוץ מחט מכאיב ועושה בו פצע וחבורה כ"כ האדם השלם בעצמו והוא ידע להזהר מכל חטא ועון וכחות נפשו בריאים ושלימים הם אתו רק הוא נלכד בשחיתת אחרים שערב בעדם ואם יענש ע"ז קשה לו מאד כי הוא לא חטא בעצם ורק עונות אחרים ישא ויסבול ודומה ככאב המחט בבשר החי כי גם בשרו חי וקיים ונפשו עליו תאבל על עונות אחרים והנה מצינו טענה ליום הדין שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות מעכב י"ל שאור שבעיסה הוא על עבירות שבאים מגופינו ושעבוד מלכיות על אותן עבירות שלמדנו להרע מאוה"ע שע"י שהיינו משועבדים לאחרים המולכים עלינו ולא היינו יכולים לעמוד מנגד ב"א החוטאים המה החטיאו אותנו והמה משלו בנו. אך כ"ז י"ל במי שהוא עניו ומקבל דברי זולתו אז יש לו התנצלות כזה שגם לחטוא למד מאחרים אבל מי שהוא בעיניו גדל דעה ועומד על דעתו האיך יוכל לומר שלמד מאחרים

הלא הוא אדם שעומד תמיד על דעתו וא"כ אין טענתו זו טענה. ויש להמליץ בזה איזהו חכם הלומד מכל אדם כלומר שזהו לחכמה יחשב אחרי שעי"ז לע"ל יוכל להתנצל שגם החטאים למד מאחרים. והנה מה שהאדם חוטא ע"י הסתה מאחרים ישנו ג"כ בכלל רמה אחרי שבא מבחוץ וזהו שהזהיר מאוד מאוד הוי שפל רוח ועניו.

והטעם שכל תקות אנוש מה שירצה להתנצל עצמו ביום הדין הוא רמה שחטא ע"י אחרים וזה אין שייך לטעון רק אם הוא עניו ושפל רוח:

זכר ונקב"ה ברא אותם. ארז"ל דו פרצופין נברא האדם שנא' אחור וקדם צרתני כי אנו רואים שאין הש"י ממהר לשלם לרשע כרשעתו ולצדיק כצדקתו. ולזה יוכל האדם להתעטף בטלית שאינו שלו ויש בחירה חפשיית כי אם יראו מיד תגמולי הצדיק והרשע אז היו הכל כמעט כמוכרחים במעשיהם ולא הי' להם בחירה כי מי פתי ירשיע אם יראה בעיניו חטאים תרדף רעה ומי לא יצדק אם יראה צדיק כתמר יפרח שתול כזית רענן ובכל אשר יפנה יצליח ואז לא היינו נקראים מהלכים כ"א עומדים וז"ש דו פרצופין נברא האדם שיוכל להתראות בפני ב"א כמו שירצה. והטעם לזה כי אחור וקדם צרתני שהאדם נוצר או לילך קדימה בגרם השלימות או לשוב צל מעלותו אחורנית. והנה י"ל ג"כ כי ע"כ אין הקב"ה משלם שכר מצות בהאי עלמא כי אם הי' כן הי' אדם מתרעם למה צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והוא אינו יודע מעשה בנ"א שאפשר שזה המתראה לפנינו לצדיק אין תוכו כברו כי אדם יראה לעינים רק הש"י יודע מעשיהם ע"כ צפן שכר מצות לעוה"ב שעי"כ לא נוכל להתאונן על מדותיו ית"ש וז"ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך והטעם לזה בי פעלת לחוסים בך נגד בני אדם אבל באמת אין תוכם כברם. וז"ש יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהי' פרש"י יודע ה' מעשה ידי תמימים לפי שרק הוא יודע ולא האדם ע"כ נחלתם לעולם תהי' לעוה"ב דוקא תהי' נחלתם ועי"ז לא יבושו בעת דעה כי ידעו שרב טוב צפון להם לעוה"ב:

לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת כי המפרשים העירו על קריאת שם אשה למה לא נקראת אדמה כמו שהזכר נקרא אדם אבל י"ל כי שם אדם הונח עליו ע"ש יצירתו שנברא מן האדמה אבל אחרי שנפח בו נשמת חיים חלק אלוק ממעל נקרא איש לשון חשיבות כי ע"י נשמתו גם גופו העפרי נזדכך ונעלה וא"כ הנקבה שנבראת עצם מעצמיו אחר היות בו כבר נשמתו אין ראוי לקרותה אדמה כ"א אשה וז"ש לזאת יקרא אשה ולא אדמה כי מאיש לוקחה זאת שלוקחה ממנו בהיותי כבר איש ולא אדם:

על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו. כי ארז"ל ארבעים יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני. ראינו כי האשה אשר הוכיח לו ה' היא עצם מעצמיו

ובשר מבשרו אלא שנולדה מאבות אחרים וע"כ הם חיים יחד חיים נעימים כשבת אחים ואשתו כגופו ודכר בלא נוקבא פלג גופא איקרי. ואמרו מפני מה דרכו של איש לחזור אחר אשה לפי שבעל אבדה מחזיר אחר אבידתו כי כל איש ואשה תואמים הם מלמטה ויחדיו הם תמים גם מלמעלה וז"ש ע"כ יעזב איש את אביו ואת אמו האהובים לו וגדל על ברכיהם לחצוב לו בור מים חיים לראות חיים עם האשה והטעם כי ודבק כבר דבק מאז ומקדם באשתו והיו מכבר לבשר אחד לא יפרדו ועפ"ז י"ל מאמר הגמרא במערבא אמרי מצא או מוצא כי לפי האמור כשנושא אדם אשה לא יוכל לומר כי עכשיו מצאה אלא היא מצוי' ועומדת לו מכבר עוד בטרם נוצר בבטן וז"ש מצא אשה כבר מאז ומקדם היא אשר נתייחדה לו משמים ע"כ גם מצא טוב כי ישבו יחדיו באהבה ושלום. וכ"ז כשנושא אשה צנועה וכשרה משא"כ מי שנושא אשה יפה וסרת טעם לתכלית גופני ממון או יופי וכדומה אשר סופו לרע שיושחת על ידה ע"ז לא נוכל לומר שהיא האשה אשר הוכיח לו ה' שהרי בודאי מאתו לא תצא הרעה. ובודאי שרק הוא ע"י בחירתו לקחה ובודאי לא יחי' עמה חיים נעימים רק תעמוד לשטן לו להשחיתו וזהו ומוצא אני אם לא יקח האשה אשר היא חלקו וגורלו מאז רק הוא מוצא אותה בבחירתו זו מר ממות וז"ש אליעזר עבד אברהם והי' הנערה אשר תאמר אלי שתה וגו' היא האשה אשר הוכיח ה' לבן אדוני. והכוונה כי רק אם יקח אשה כזאת בעלת טוב וחסד וכשרה אז נוכל לומר כי זו היא האשה אשר הוכיח ה' לבן אדני ולא על בחירתו נשאה רק אשר חברם היוצר מתחלה: בפסחים קשין מזונותיו של אדם כיולדה נאמר כאן בעצב תלדי בנים ונאמר כאן בעצבון תאכלנה עוד שם קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. י"ל ע"פ מ"ש עוד שם בשעה שאמר הקב"ה לאדה"ר וקוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר אני וחמור נאכל באבוס אחר כיון שא"ל הקב"ה בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו וי"ל עפמ"ש בפ' שירה שדות אומרים ה' בחכמה יסד ארץ כי אמרו במשנה סוף מס' קידושין מימי לא ראיתי צבי קיץ וכו' והם מתפרנסים שלא בצער והאדם רק הוא מתפרנס בצער וביגיע כפו יאכל לחם והוא למען יתעורר האדם ויכיר יתרונו על שאר הבע"ח שהם מפני שאין להם תכלית אחר זולתי העוה"ז ממציא להם הש"י די סיפוקם בלי עמל ויגיעה אבל האדם לא על הלחם לבדו יחי' בעוה"ז כ"א בכדי למצוא שלמות נפשו להשביע בצחצחות נפשו בעוה"ב ע"כ להיות העוה"ז איננו עיקר תכליתו אינו משיג מזונותו כ"א אחרי הטורח ויגיעה. ובזה י"ל הפ' יגיע כפך כי תאכל מה שאתה האדם אינך משיג מחסורך רק אחרי היגיעה והטורח הוא למען תתעורר ותבין כי אשריך וטוב לך שעיקר מציאותך הוא למען קנות האושר והטוב הנצחי והעוה"ז אינו רק טפל

ע"כ לא יושג לך בנקל. וז"ש שדות אומרים ממה שאנו רואים כמה מהטורח צריך האדם לעמול ולעבוד בשדה עד שישיג מזונו בזה אומרים לנו ומורים אותנו לדעת שלא בשביל עוה"ז נוצרנו רק ה' בחכמה יסד ארץ כלומר בעבור החכמה והשלימות הנצחי יסד ארץ ומלואה וכנ"ל. וז"ש בשעה שאמר הקב"ה לאדה"ר וקוץ ודרדר תצמיח לך הבין שגם הוא יהי' לו די סיפוקו בקוץ ודרדר וימצא מזונו בלי עמל ויגיע זלגו עיניו דמעות אני וחמור נאכל באבוס אחד באשר שכמוהו כחמור מוצאים מחסורי גופם בלי עמל פן ח"ו אין לו תכלית מעולה יותר על העוה"ז כמו החמור עד שא"ל הקב"ה בזעת אפך תאכל לחם שלא ישיג לחם מזונו כ"א בעמל ובזעת אפים והבין מזה שאין תכליתו העוה"ז רק אל מקומו הנצחי שואף זורח הוא שם בעוה"ב אז נתקררה דעתו. והנה איתא במשנה דאבות ואל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שע"כ אתה חי וע"כ אתה מת וע"ב אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה ושמעתי לפרש כמדומני מפ"ק אדמו"ר הגאון בעל כ"ס זלה"ה הכ"מ כי אנו רואים התינוק בהולדו הוא צועק ובוכה והוא מפני שקשה וצר לו בואו בעוה"ז עמק הבכא וכן במות האדם נפשו עליו תאבל כי קשה עליו פרידתו מעוה"ז. וקשה ממ"נ אם קשה עליו בואו לעוה"ז למה יאבל ויצטער בהפרדו ואם קשה עליו פרידתו למה בוכה בהולדו אלא שהאמת בזה טוב שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ע"כ בהולדו צר לו להולד מפני הסכנות המרחפות בעוה"ז וירא לנפשו פן יחטא ואשם וכן במותו אחר שכבר לכלך נפשו בזוהמת חטאיו אז ירא מיום המיתה כי יצטרך לתת דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה וז"ש המשנה אל יבטיחך יצרך שהשאול בית מנוס לך שאומר אין דין וחשבון בשאול כאשר לקברות יובל ינוח בשלום ז"א שהרי אתה רואה שבע"כ אתה נולד וחי שלא ברצונך ובכ"ז וע"כ אתה מת שלא ברצונך והמה דברים סותרים אע"כ מוכח מזה שאתה עתיד ליתן דין וחשבון וכנ"ל ודפח"ח. וי"ל שלכן נאמר לאשה אחר החטא בעצב תלדי בנים כי קודם החטא שלא הי האדם עדיין עלול לחטוא הי' טוב לו שנברא ע"כ לא הי' צער לידה אבל לאחר החטא שאז טוב לו שלא נברא ע"כ הוא נולד בעצב ובצער מפני שאין רצונו לצאת ולהולד ולפי"ז מצער הלידה שהאדם נולד בקושי ובצער ולא כחיות השדה שיולדות בלא צער מפני שאין להם לירא מחטא ועונש מוכח שהאדם יש לו יתרון על חיות השדה ויש לו תכלית נצחי נוסף על העוה"ז. והנה מקושי הפרנסה של האדם מוכח ג"כ שלא על לחם העוה"ז יחי' האדם רק לתכלית נצחי וכנ"ל וז"ש קשים מזונותיו של אדם ע"כ אינו משיגם בנקל כ"א בקושי ובטרחה ויגיעה להורות לו שלא בשביל חיי הבל נוצר וזהו כיולדה שנא' בה בעצב תלדי בנים מטעם האמור. ובזה י"ל דברי המסורה וראיתן על האבנים וראיתם את הארץ

וראיתם אותו וזכרתם הכוונה כנ"ל אם תראו על האבנים קישוי וצער היולדת וראיתם את הארץ עמל וטורח הפרנסה שהארץ תתן יבולה עי"ז וראיתם אותו וזכרתם שכ"ז יעורר את האדם לזכור אחריתו וכנ"ל. והנה מקריעת ים סוף מוכח ג"כ שהאדם יש לו השארות נצחי אשר לתכליתו נברא ולא בשביל עוה"ז הנפסד כ"א הי' האדם כשאר הבע"ח חי רק חיי הבל בעוה"ז למה ישועבדו כחות הטבע אל האדם לשנות את חוק טבעם כמו בקריעת י"ס אשר אין לאדם יתרון עליהם ובע"כ לומר שהאדם חיי נצחי יחי' לעד ולעולם ע"כ הים וכל כחות הטבע שהם בלתי נצחיים נתונים נתונים המה לאדם ומשועבדים תחתיו וז"ש קשין מזונותיו של אדם ממה שאנו רואים טורח האדם וקישויו להשיג מזונותיו שאינו מוצאם בנקל מזה יוצא לנו התעוררות כמו מקריעת י"ס כי שניהם יורו לנו באצבע מה תכלית האדם שהוא רק לעולם הנצחי והקים:

בסוטה דף י"ד ע"א דרש ר' שמלאי תורה תחלתה ג"ח וסופה ג"ח תחלתה ג"ח דכתיב ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה ג"ח דכתיב ויקבור אותו בגי נ"ל עפמ"ש כי ימוך אחיך עמך והחזקת בו גר תושב וחי עמך ובמ"ר שם הה"ד אשרי משכיל אל דל כיום רעה ימלטהו ה' כי לא די לגמול טובה לעני בעת מיתתו ר"ל ללוותו לבית עולמו רק עיקר הגמ"ח אם נגמול לו בעודו בחיים חיותו להחזיקו ולהחלימו למען חי חי יזכור טובתו וזהו כי ימוך אחיך לא תמתין עד יום מותו ואז תגמלהו טובה ללוותו ולספוד לו כ"א והחזקת בו וחי עמך בעודו חי למען יוכל להחיות אתך וז"ש המ"ר הנ"ל אשרי משכיל אל דל ביום רעה כזה אשר עוד ימלטהו ה' משא"כ אם ימתין לעת מיתתו שהוא יום רעה ששוב אין ממלטהו ה' וז"ש ר' שמלאי התורת תחלתה ג"ח לא שנתחיל בסוף דהיינו בקבורת מתים כ"א תחלתה ג"ח להלביש ערומים ולהחיותם כפי מסת ידינו ואם כבר עשינו כל מה שביכלתנו להצילו מרדת שחת אז הסוף הוא ג"כ ג"ח דקבורה אבל לא שנתחיל בגמ"ח של סופו וכנ"ל:

ואת להט החרב המתהפכת. במדרש הובא בעוללות אפרים זו מילה שנא' עשה לך חרבות צורים י"ל עפמ"ש הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט כי המילה לכאורה גרעון כבודו ית' ח"ו כשאלת ההוא מינא אם אלקיכם שונא הערלה למה לא נברא אדם כשהוא מהול כי איך יוכל קרוץ מחומר לגרוע מהבריאה מעשה ידי יוצר ית'. והתשובה לזה לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות שהקב"ה הורה בזה שהאדם בעצמו הוא יתקן א"ע וכמ"ש מותר האדם מן הבהמה אין כלומר מה שהאדם בהולדו הוא כאין וכלא ורק הוא עצמו מתקן א"ע זה הוא המותר והמעלה שלו ולפ"ז אם האדם באמת מתקן א"ע כשיגדל והי' לאיש אז המילה איננה נחשבת לגרעון כבודו ית' בפעולותיו שהרי אדרבה

יצא לו טובה שנתעורר ממנה לתקן א"ע אבל כשח"ו לא ייטיב דרכו כשיגדל ולא פעלה אצלו המילה לטובה נמצא המילה נחשבת לגרעון בפעולתו ית'. וז"ש הצור תמים פעלו רק אז נוכל לומר שפעולת הצור ומעשה ידיו להתפאר הוא תמים ואין בו גרעון אם כל דרכיו ר"ל דרכי האדם משפט מתנהג ביושר כראוי שאז המילה פעלה פעולתה לטוב נמצא לפי זה שהמילה היא כמו להט החרב המתהפכת מרעה לטובה אם ניטיב את דרכנו ומעלילנו ע"י המילה אז היא לטוב לנו אבל כשח"ו הוא להיפך אז היא לרע ח"ו כי היא כהטלת דופי ומום במעשה ידי הקב"ה. וז"כ המדרש שדרש על המילה כנ"ל. ובזה פירשתי מ"ש בפ' אמור גבי כהנים קדושי' יהיו לאלקיהם ולא יחללו שם אלקיהם כי את אשי ה' לחם אלקיהם הם מקריבים והיו קודש כי הקרבת הקרבנות לכאורה הוא ח"ו כחילול כבודו ית"ש כאלו ח"ו יאכל בשר אבירים ודם עתודים ישתה אך בשנדע טעם הקרבן כי הוא בכדי לקרבנו אליו ית' ולקדש אותנו אז אדרבה הקרבן יחשב לכבודו ית"ש והנה הכהן המקריב אם שפע הקדושה הנמשך מההקרבה תחול עליו בראשונה אז יש תקוה שהקרבן יעשה פעולתו להקדיש אותנו אבל אם הכהן המקבל הראשון גם הוא לא יקדש זה מורה שהקרבן לא עשה פעולתו ונמצא שהוא ח"ו חילול כבודו ית"ש. וז"ש קדושים יהיו הכהנים לאלקיהם ואז לא יהי' חילול שם ה' וביאר הטעם כי את לחם אלקיהם הם מקריבים וזהו חלילה פחיתות לכבודו ית' רק והיו קודש אז נדע שהש"י לא צריך להקרבן כ"א לקדש אותנו. ובזה י"ל ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כי באמת כל המצות הם כעין פחיתות כבודו ית' שנראה כאלו הוא צריך לעבודתינו ורק אם נדע כי לא ניתנו המצות אלא לצרף את בריותיו אז כבודו במקומו מונח וזהו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים לעבוד עבודתי אשר לפי הנראה עושים מגרעת ח"ו בכבודו ית' ורק אם תהיו גוי קדוש אז אין כאן פחיתות חלילה רק אדרבה כבודו הגדול ית' מתרבה עי"ז: וישם ה' לקין אות בילקוט מה אות מסר לו ר"י אמר שהזריח לו השמש י"ל הכוונה כי מן הראוי הי' שחטאים תרדף רעה ומיד בחטאם יגיע להם עונש והש"י אינו עושה כן לפי שרוצה שאדם יעבוד הש"י בבחירה ורצון בלי הכרח ואם יראה בעיניו עונש הרשעים אז כמעט מוכרח הוא לעבוד את ה' והמופת לזה שרצון הש"י שנעבוד בבחירה אנו רואים אשר השמש שהוא גלגל רוחני הוא לצורך האדם האנושי אשר יסודו מעפר ומשועבדת לו להזריח ולהאיר לו והטעם לזה שאנו במעלה יתירה על שאנו עובדים את הש"י בבחירה והשמש עובדת בהכרח וזהו הענין בקין שירא שמיד אחר חטאו יומת בעונו ע"כ אמר והי' כל מוצאי יהרגוני ואמר לו ה' אל תירא כי אינו מעניש מיד את הרשע ולמופת ע"ז הזריח לו השמש להורות לו כי ה' חפץ יותר בבעלי בחירה ע"כ

גם אתה לא תגוע תיכף בעונך וי"ל בזה מאמר אביי אידלי יומא אידלי קצירא הכוונה כי חולי הנפש המפחדים שאין מועיל להם תשובה ופן מיד יענשו על זדונם אמנם אם יראו עלות השמש על הארץ ישובו ורפא להם וז"ש וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפי':

זה ספר תולדות אדם בילקוט איוב כ"ח ראוי' היתה התורה שתנתן לאדה"ר מ"ט זה ספר תולדות אדם אלא אמר הקב"ה שש מצות נתתי לו ולא הי' יכול לקיימם וכו' הריני נותנה לבניו מ"ט זה ספר תולדות אדם. ונראה כי רבים המסירים מעליהם עול תורה אומרים כזב בפיהם שאינם מאמינים שהש"י בעצמו ובכבודו הוא מחוקקנו רק שמרע"ה ברוח שכלו ובינתו הוליד את חוקי התורה וכיון שכן אף שבעת ובזמן ההוא היו חוקי התורה ומצותי' בתכלית הטוב האפשרי אבל בימים האלה בזמן הזה שנשתנו סדרי העולם במרחק רב מעת ומזמן ההוא איך אפשר שאותם החוקים יעמדו לנצח ולדורי דורות אם היו מאמינים שהתורה מהשי"ת נתונה אזי כמו שהוא נצחי כן תורתו בודאי נצחית אבל לפי דעתם שהתורה ילידת בשר ודם איך יתכן שתורתו תשאר לעד הלא ראינו כמה אומות הי' להם מחוקקים אשר בזמנים שעברו אדניהם על היושר הוטבעו לפי הזמן ההוא אבל לעת כזאת כבר עברו וכלו מרוח הזמן כ"כ הם סוברים בתורת משה ח"ו. ואמרתי לסכור פי דוברי שקר ולהוכיחם על פניהם בראי' אמיתית שהתורה יציר כפיו של הקב"ה ולא מעשה תבונת בשר ודם הלא מצאנו בתוה"ק כמה וכמה חוקים שאין השכל מחייבם אדרבה לא יעמדו בדין לפני שכל האנושי כמו פ"א ושעטנז שאוה"ע מונין ישראל עליהם וכיון שכן האיך חושבים שמרע"ה בשכלו הוליד חוקים האלה הלא הם נגד חוקי השכל והתבונה אלא בוודאי המופת חותך שכל התורה הוא חקוקה מתחת כסא הכבוד ונחצבה מצור ית"ש לפניו כל רז לא אניס ולי' גלי' טמירתא וזהו לדעתי כוונת הנביא (סוף מלאכי) זכרו תורת משה עבדי כלומר אל תחשבו שמשה עשה מדעתו כאשר נתן לכם את התורה כ"א רק עבדי ה' הוא אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל והראי' לזה חוקים ומשפטים לא לבד משפטים גלויים נתן לכם כ"א גם חוקים צפונים ונעלמים מעיני השכל וזה בודאי מופת שאני צויתי אותו ולדעתי זהו באמת הטעם שהש"י נתן לנו חוקים נעלמים ולא גלה לנו טעמם ונימוקם לידע ולהודיע שרק מאת ה' היתה זאת התורה לנו למורשה ולא נשאבה מבאר מרע"ה ולזה כוונה תוה"ק בהקדימה אל חק היותר נסתר בטעמו והוא מצות פרה אדומה אלה הדברים זאת חוקת התורה אשר צוה ה' לאמר לומר זאת חוקת התורה כלומר ע"כ נתנה התורה לנו חוקים בלי נדע טעמם כדי שנדע בטח אשר צוה ה' ולא מלבו בדה משה רבע"ה את התורה. והנה אם

נניח שח"ו מרע"ה בדה את המצות מלבו יוכל נביא ואדם גדול בדור אחר לשנות כי מה שאדם בנה יוכל אדם אחר להרסו אבל כיון שהתורה מעשה ה' היא הנה קיימת לדור ודור ולנצח נצחים. וזה לדעתי כוונת המדרש הידוע בקש שלמה לעמוד על טעמה של סרה אדומה יצתה ב"ק ולא קם עוד נביא כמשה הדברים מבוארים כנ"ל כיון שהעידה התורה שלא קם ולא יקום נביא אחר כמשה להוסיף או לגרוע מדבריו וע"כ ששכינה היתה מדברת מתוך גרונו של משה וכיון שכן לית בר נש יכול לגלות מצפוני החוקים ובפרט מצות פ"א. עוד הוכחה לזה כי ראינו שתוה"ק לא תעלים מאתנו חסרוני וחטאי ומומי משה ואם ח"ו נאמר שמשה הי' המחוקק בודאי הי' מעלים את חסרונותיו למען לא יוגרע עי"ז ערך תורתו וכאשר נראה שגם הוא בשר ודם ובלתי נקי מחסרונות אבל בשנאמר שהתורה היא מעשה ידיו של הקב"ה לא איכפת לנו בזה האיש משה אם גם הוא בשר ודם ואיננו נקי וחף מכל פשע בכ"ז ערך התורה לא יוגרע עי"ז כי לא משכלו הולידה. וזה לדעתי כוונת מארז"ל משה מן התורה מנין שנאמר בשגם הוא בשר הכוונה באיזה אופן צותה לנו התורה שנצייר לעינינו את תואר תכונת משה האם נאמר שמלאך אלקים הי' כלו יפה אף נעים כראוי למחוקק או נאמר שגם הוא הי' בן אדם בשר ודם (ויש להוסיף משה מן התורה מנין שלא כדעת הפוקרים שהתורה היא מן משה שהוא המציא אותה בשכלו ובתבונתו ואיננה בת שמים ח"ו אלא שאדרבה משה מן התורה שמשה קיבל שלימות מן התורה להיותה תורה אלקית ומעשה אלקים היא מנין דבר זה שנא' בשגם הוא בשר כנ"ל) וע"ז התשובה בשגם הוא בשר כלומר גם הוא הי' בשר ובן אדם וע"כ שהתורה מהקב"ה וכיון שהוכחנו שהתורה מהקב"ה מאוד יקשה מדוע המתין הקב"ה זה אלפים שנה בטרם הוריד לארץ חביון עוזו ומדוע מנע את הטוב זו תורה מהדורות אשר חיו לפני מתן תורה. וביותר יקשה שאף כשהגיע זמן מ"ת לא נתנה רק לישראל ולא לשאר אומות האין זה יתד לתלות בו דעת האפקורסים האומרים שרק משה המחוקק ע"כ טרם לידת משה לא הי' באפשר להיות התורה במציאות וגם אח"כ לא היתה לנחלה רק לישראל עמו ושבטו של משה המחוקק אבל באמת כבר העירו רבותינו ז"ל במדרש באמרם החזיר הקב"ה התורה על אוה"ע ולא קבלוה כי הם אשר כל גדלם ותפארתם בחיי הארציי לא הכירו חין ערך התורה ולא רצו לקבלה כי ראו אותה לעול כבד אשר לא יוכלו לסבול לא כן ישראל עמו הם הכירו והעריכו כי מתת אלקים הוא מביאה לחיי העוה"ב וכי תאמר מהיכן זכו ישראל למדה זו להכיר גודל ערך התורה התשובה ע"ז כי הם בני אברהם יצחק ויעקב וגודלו על ברכי הגדולים האלו אשר כל מעשיהם בצדק באמת ובאמונה והם זרעו על תלמי לב בניהם זרע הצדקה עד

שכשזרחה שמש התורה עליהם מיד הבינו חין ערכה ל"כ האומות אשר בעפר יסודתם וזה כוונת ילקוט ריש פ' במדבר בשעת מ"ת נתקנאו אוה"ע בישראל וא"ל הקב"ה הביאו ספר יוחסין שלכם כשם שהביאו בני הכוונה שהם התקנאו בזה שהם לא הכירו חין ערך התורה וישראל הכירו אותה ולזה א"ל הקב"ה ראו יוחסין שלהם שהם גודלו על ברכי אבותיהם הק' וממילא מזה הטעם לא נתן הקב"ה התורה אלפים שנה קודם נתינתה באמת בשביל שלא היו עדן מוכנים לכך רק אח"כ כאשר כבר גדלו והצליחו ועשו פרי אז הקב"ה ראה שהגיע עתם עת דודים אז אמרה כנ"י שמרתי פקודיך ועדותיך כלומר עתה אמתין ואשמור שיבואו לי דבר קדשך אחרי שכל דרכי נגדך שאני הלכתי עד עתה לקראתך וזה כוונת נושא דרושנו ראוי' היתה התורה שתנתן לאדה"ר מ"ט דאל"כ יאמרו הבריות זה ספר אשר היא תורת אלקים לא מפי אל חי יצא ח"ו דא"כ הי' להקב"ה ליתן את התורה תיכף בעת הבריאה ובשביל שלא נתנה לדורות הראשונים מוכח שהיא רק תולדות אדם ילידת שכל משה ופרי תבונתו אבל באמת זה אינו כי בודאי התורה מאת ה' היתה והטעם שלא ניתנה מקודם בשביל שהדורות הראשונים לא היו מוכשרים עדן לקבל טהרה והמופת כי אדה"ר אף ז' מצות שנתנו לו לא הי' יכול לקיימם ורק הדורות האחרונים אשר נתגדלו עלו והצליחו ועשו כבר פרי הדעת ועץ התבונה להם יאתה התורה וזה כוונת סוף המדרש זה ספר אינו ראוי עדן לדורות הראשונים כ"א רק תולדות אדם אלו דורות אחרונים. וי"ל בזה כוונת מדרש הובא ביבין שמועה פ' קרח מה ראה קרח לחלוק עם משה פרשת פרה אדומה ראה והוא תמוה אבל ע"פ הנז' הכוונה נאותה אחרי שמפרה אדומה החוק הנעלם מעיני כל בשר מוכח שלא משה מלבו בדה את כל התורה הזאת רק מאת ה' היתה זאת א"כ אין למשה שום התנשאות על שאר העם אחרי שהוא רק שליח השם וע"כ הרהיב בנפשו לחלוק עליו:

בילקוט אדד"ר פגע בקין א"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי מיד פתח אדה"ר ואמר מזמור שיר ליום השבת נ' הכוונה כי כך דרכו של יצה"ר אחר שמחטיא את האדם עוד מתעהו לבלי ישוב בתשובה באמרו כי הוא מן הנמנע אחרי שכבר נשרש כ"כ בחטא וא"א לטהר ולנקות א"ע משמץ העבירות וזהו מפתוי היצר כי באמת הבא לטהר מסייעין אותו ולאין אונים עצמה ירבה הש"י ויגמור בעדו לטוב. ובזה י"ל מארז"ל ונקה לשבים לא ינקה לשאינן שבין ותמהו המפ' ז"ל פשיטא דלא ינקה לשאינם שבים והרי אפילו נקיון לשבים הוא חסד אל ופשיטא דלאינו שב לא ינקה ולפי האמור ניחא דלכאורה גם האינו שב הי' יכול לנקות עצמו בטענה שאין ביכלתו לשוב אחרי שטבעו בבוץ העונות רגליו. אולם מאשר נדע שהבא לטהר מסייעין אותו וא"צ רק ההתחלה

ואח"כ האל גומר עליו א"כ אין זו טענה וזה ונקה לשבים אחרי שהש"י הוא המנקה ומסייע שיש בו ממש לשבים אשר הם בעצמם לא יוכלו לנקות א"ע ע"כ ולא ינקה לשאינם שבים. ובאמת אם הי' הקב"ה מתנהג ע"פ שורת הדין לא הי' מקבל תשובה קלה כזו אלא שהוא כעין פשרה בין שני צדדים שכל א' מניח מקצת מתביעתו כ"כ היצר סוכן בנו ושואל מאתנו לבלות כל ימי חיינו בהבלי הזמן ולהתענג בתענוגים חומריים והקב"ה רצונו להיפך שנהי' תמיד דבוקים בקדושתו וכל עתותינו תהיינה קודש לד' ואנו עושים פשרה אם לא נוכל להיות כולו לה' לכל הפחות נהי' עכ"פ חציו לה' וחציו לכם וזה נקל לעשות ועל אופן כזה אנו יכולים לשוב בתשובה וז"ש קין עשיתי תשובה ונתפשרתי ר"ל שהקב"ה התחסד עמי ולא הכביד עלי להשלים כל חוקי כראוי אליו ית' כ"א באופן הנז' ע"ד פשרה ג"כ נתרצה ונאות לי. והנה ענין השבת ג"כ הוא כעין פשרה שהקב"ה הי' יכול לבקש מאתנו שנקדש כל ימינו לעבודתו ולא נבלה אף רגע א' לצרכי גופינו והגוף מבקש הפכו שכל ימי עמל האדם יהיו לצרכו ואף יום א' לא יקדש לה' ע"כ עשה הש"י פשרה ואמר ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך כל ו' ימים יהיו גם לצרכי הגוף אבל עכ"פ יום השביעי יהי' שבת לה' אלקיך. וזהו מליצתם כיון ששמע אדה"ר שקין עשה תשובה ע"י פשרה אז שבח את יום השבת אחרי שגם הוא כעין פשרה ביניכם לבין קוננו ית' ואפשר שלזה רמז הכתוב ושמרתם את השבת כי אות היא ביני וביניכם כלומר אחרי שהש"י התחסד עמנו ונתן לנו כל ימי השבוע גם לצרכינו א"כ יאות שנשמור עכ"פ את השבת יום האחד קודש לה' ודי לנו שויתר ו' ימים גם לצרכינו וזהו כי אות היא ביני וביניכם דייקא כי הפשרה הוא הממוצע בין שני הצדדים כ"כ השבת הוא ממוצע בין בקשת הגוף ובין בקשת הנפש המדברת בשם ה' וזהו ביני וביניכם:

ובמדרש פרשתינו ופ' תזריע גם בילקוט תהלים קל"ט אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל לה ר"א אומר אחור כיום אחרון וקדם ליום ראשון ע"ד דר"א תוצא הארץ נפש חי' זה רוחו של אדה"ר ותשת עלי כפכה לתת דין וחשבון וצריך ביאור. וי"ל בהקדם המסורה וראיתן על האבנים וראיתם את הארץ מה היא וראיתם אותו וזכרתם והכוונה פשוטה לרמוז משאז"ל באבות הסתכל בג' דברים ואי אתה באה לידי עבירה דע מאין באת וזהו וראיתן על האבנים. ולאן אתה הולך הוא וראיתם את הארץ. ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון הוא וראיתם אותו וזכרתם. ואלו הדברים הם בעצם ובאמת התבלין שלא יחטא אדם אחרי שרוב חטאיו הם לפי שמתגאה ע"כ יזכור ולא ישכח כי יסודו מעפר וסופו לעפר. והנה אדה"ר שהי' יציר כפיו

של הקב"ה לא הי' לו תבלין זה לידע מאין בא מטיפה סרוחה כי לא הי' ילוד אשה וגם לא הי' לו ידיעה לאן הולך אחרי שלא הי' עדיין מיתה בעולם עד אחר החטא וא"כ הי' לו התנצלות גדול לחטאו אחרי שחסרו לו האמצעיים אשר על ידם יסור מלחטוא. ולפ"ז י"ל שאדה"ר התפלא מדוע ענוש יענש על חטאו וז"ש אחור וקדם זה יום ראשון ואחרון שהוא הזכירה וההסתכלות מאין בא ולאן הוא הולך הלא רק אתה ה' צרתני ולא נולדתי מאדם ומחומר לא קורצתי ומנין לי לידע מוסר זה ובכ"ז ותשת עלי כפכה לענוש אותי ולתת דין וחשבון זהו פליאה דעת ממני נשגבה לא אוכל למה אתה מענישני אחרי שלא הי' לי התעוררות זה כי רק הידיעה שבא מעפר ושב לעפר היא תוכל לחיות הנשמה שלא יסור האדם מאחרי בוראו וז"ש תוצא הארץ נפש חי' כלומר הארץ היא מה שיודע האדם כי מארץ לוקח ואלי' ישוב היא תוכל בכחה להחיות את נפש האדם שלא יהי' רשע חשוב כמת. והנה מרע"ה אף שידע שיסודו מעפר אבל באמת סופו לא הי' בעפר כי לא נקבר בארץ ואם הי' יודע את זה בתחלה הי' חסר לו התעוררות זה ולא הי' יכול להיות עניו כ"כ כמו ששבחה התורה אותו והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה והך אשר ע"פ האדמה לכאורה מיותר כי ידענו שאדם חי ע"פ האדמה אבל נתן הכתוב סיבה כי רוב בנ"א המתגאים טעמם שמעלימים המות מעיניהם וסוברים שלנצח יחיו וז"ש עניו מאד מכל האדם והטעם ששאר בנ"א אינם ענוים כ"כ אשר ע"פ האדמה אינם זוכרים שיבואו בתחתיות ארץ במותם כ"א רק ע"פ האדמה הם שוכנים לנצח בדמיונם הכוזב וא"כ אם מרע"ה הי' יודע מתחלה שלא יקבר באדמה לא הי' הוא ג"כ מגיע להענוה הגדולה ובע"כ שלא ידע את זאת מקדם. ובזה יובן מדרש תמוה הובא ג"כ בכתב סופר לאדומ"ר הגאון זצ"ל שדרש ע"פ ולא ידע איש את קבורתו אף משה לא ידע שנאמר והאיש משה עניו מאד וגו' הכוונה כנז' דע"כ גם משה לא ידע קודם מותו היכן יקבר שאל"כ לא הי' עניו כ"כ כנז"ל אשר ע"פ האדמה. וע"כ אמר הקב"ה לאדה"ר אחר החטא כי עפר אתה ואל עפר תשוב כי ממנה לקחת להורות לו אף שהוא יציר כפו של הקב"ה בכ"ז יסודו עפר ואין לו להתגאות ע"כ נאמר גם כן ויעש ה"א לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם הוא ג"כ לסימן זה כי בגד הוא סימן הכליון כמ"ש וכולם כבגד תבלה כלבוש תחליפם להורות לו שגם הוא יכלה כאחד העם ואין לו להתגאות והנה הבגד הוא למחסה עד החום ולמסתור עד הצנה וזהו ג"כ רמז אחרי שנאמר צנים ופחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ומי שהוא קר הוא עצל מלעשות מצות ומי שהוא חם הוא בוער כאש לתאוה יבקש אבל הבגד הוא לכשיזכור שסופו יכלה לא יהי' מצונן ועצל מלעשות מצות להכין צידה וגם אש התאווה לא תבער בו ע"כ הבגד בפרט כשהיא

בעלת ד' כנפות שהוא מורה ביותר שיש לו קץ וכנף כמו הכנף שיש לו קץ וטלית עגולה אינה חייבת בציצית ע"כ שפיר אמר וראיתם אותו היינו הבגד בעל ד' כנפות המורה בכל צד שיש קץ לאדם וגם הציצית הן תלויין לארץ אשר ממנה לוקח אדם יסודו מעפר וגם פתיל תכלת שדומה לרקיע אשר שם יועמד במשפט ע"כ אמר וראיתם אותו להתעורר מהוראת הבגד והציצית כאמור אז וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם כי הלב חורש מחשבות און שלא לעשות המצות והעין רואה והדרך שמתחלה העין רואה ולבסוף הלב חומד ומתאוה אבל במדבר שלא ראו מאומה מה שיעורר אותם לתאוה הי' להיפך מתחלה לבם חמד ואח"כ עינם ראו זר ע"כ אמר אחרי לבבכם ואח"כ אחרי עיניכם וזהו אשר אתם דייקא זונים אחריהם:

ובדרוש לר"ה אמרתי על המדרש פ' אמור אדה"ר נברא בר"ה ונידון בר"ה אמר הקב"ה אתה סימן לבניך כשם שאתה יצאת לפני בדימוס ביום הזה כן בניך יהיו נידונין לפני ויצאו בדימוס. הנה היום הזה הוא הגבול המפסיק בין השנה שעברה לטובה ובין השנה המתחלת היום ואנחנו לא נדע מה נחוג ביום הזה אם השנה שעברה או השנה הבע"ל אם נשמח על אשר סיימנו שנה מימי חיינו או נשיש אלי ימים יוצרו. אבל באמת שם החג המקודש ראש השנה מורה באצבע שלא על העבר אנו חוגגים כ"א ראשית השנה אנו מקבלים בקול תרועה ולקראתה אנו שמחים והטעם לזה כי העבר עבר מה שעשינו בשנה הע"ל כבר נכתב ונחתם בספר הזכרונות וע"ז יש להמליץ המלט על נפשך אל תבט אחריך מי שרוצה למלט נפשו מיד שאול סלה לא יבלה עתו בהביטו אחריו את הזמן שעבר כבר כי הצועק לשעבר הוא תפלת שוא רק בין תבין את אשר לפניך אם בעל נפש אתה רק העתיד הוא ברשות אדם בו יוכל לתקן את אשר עוות בימים קדמונים ע"כ רק לימים הבאים ניתן עינינו להיטיב מעלילינו וע"ז אמרו איזהו חכם הרואה את הנולד שיראה בעתיד כדת מה לעשות מי שעשה טוב לא יסתפק בעבר ומי שעשה רע ישתדל בעתיד להשכיח את העבר וזהו חכמתו של אדם וזה שרמזו חז"ל באמרם תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה ולכאורה מה חכמה בתק"ש וכמה היודעים לתקוע בוערים בעם אבל הכוונה ע"פ אז"ל ה' אורי בר"ה וישעי ביו"כ כי היום הזה הוא ראש והכנה לתשובתנו שנעשה בימים הבאים וה' האיר לנו ברחמיו בר"ה למען נעור משינת התאוות ונתקן מעלילינו בימים הבאים אבל ר"ה בעצמו אינו בעצם יום התשובה ווידוי כמ"ש הפוסקים ז"ל שאין נכון להתוודות בר"ה. והנה מי שרוצה לבנות בית נכון מתחלה צריך לצייר בחרט אנוש את אופני הבנין תאיו ואולמיו ויציעיו וחלונותיו ארכם ורחבם באמת הבנין ואחרי שחשב מחשבות אלה אז יוכל לפעול נצורות כמו כן היום הקדוש הזה

הוא רק היום אשר בו נחשוב מחשבות על איזה אופן נבנה בית תשובתנו והתקיעה אשר מעוררת אותנו משינתנו היא רק המחשבה והעצה אשר על פי' בימים הקדושים הבאים נעשה מלאכת התשובה. והנה לעשות מחשבות האיך לבנות הבית לזה צריך חכם וחושב ובקי במלאכת הבנין משא"כ לעשות הבנין בעצמו עפ"י התבנית ותכנית שעשה כבר האומן מקודם לזה א"צ אומנות יתירה והיא רק מלאכת הפועלי' הבוערים בעם כאשר עינינו רואות בהבנות בית וז"ש תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה שלא נחשוב שהתקיעה היא כבר עשתה וגמרה בנין נפשנו לא כן רק היא החכמה (הפלאן) אל הבנין שלזה צריך חכמה אבל איננה עדיין המלאכה בעצמה וז"ש הכתוב בחודש השביעי באחד לחודש מקרא קודש יהי' לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו כלומר היום הזה רק קורא אותנו להכין את עצמינו אל הקודש אבל לא שכבר נגמר ביום הזה מלאכת תשובתנו ועבודתנו וז"ש כל מלאכת עבודה לא תעשו והיום הזה רק מקרא קודש שקורא אותנו להכין עצמנו בקדושה ובהיות כן שפיר אמרנו שהיום הוא ראש השנה כלומר התחלה וראשית שצריכים לגמור בימים הבאים ע"כ לא רק לאחור נביט כ"א לקדם מגמת פנינו. והנה אדה"ר אחרי שהיום הזה נברא ונידון היום בעת אשר לא הי' לו עוד זמן עבר הוא בע"כ ראה רק בעתיד לפנים ולא לאחור אחרי שלא הי' לו עדיין זמן עבר וא"ל הקב"ה כשם שאתה יצאת לפני בדימוס והוא ע"י ראייתך בעתיד ולא בעבר כמו כן בניך אם כן יעשו לראות את הנולד אז גם אותם אדין לטובה:

בגמ' דע"ז שור שהקריב אדם הראשון קרנותיו קודמין לפרסותיו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס נ' עפ"מ ששמעתי לפרש האי מאן דבעי למהוי חסידא ליקיים מילי דנזיקין כי יש באדם מדות אשר תעודתם רק להיזק ופחיתות בנפשו כמו התאווה והחמדה הכעס והגאווה ודומיהן וגם יש באדם דברים שהוא מוכרח עליהם לא יתקיים בלעדם כאכילה ושתיי' וכדומה מהכרחיות וגם באלה ההכרחיות יוכל האדם לקדש עצמו אבל צריך האדם לילך ממדרגה למדרגה ולא יפסיע פסיעה גסה ע"כ מתחלה ירחיק מאתו המדות שהם המזיקין כנז' ואח"כ ילך מעלה מעלה לקדש עצמו גם במותר לו ולהיות חסיד וז"ש האי מאן דבעי למהוי חסידא היינו לקדש עצמו במותר מתחלה יקיים מילי דנזיקין להתרחק מהמדות המזיקין כנז' ודפח"ח. והנה הקרבן רומז שהאדם מקריב לה' כל כח הבהמי אשר בו. והנה הקרן בשור הוא רק לנגח ולהזיק משא"כ הפרסות אף שגם בהם יוכל להזיק ע"י בעיטה מ"מ הם ג"כ לטובת האדם כי רב תבואות בכח שור בהם יחרוש וישדד אדמתו לעשות פרי תנובה. וזהו כוונת המאמר שור שהקריב אדה"ר כח הבהמיות אשר הקריב להעלות ה' מתחלה הקריב ותיקן את המדות שהם מזיקין

היינו קרנותיו ואח"כ עלה יותר והקריב גם פרסותיו שקידש עצמו גם בדברי הכרחיות וזהו קרנותיו קודמין לפרסותיו:

לוח ארז על פרשת נח

אלה תולדות נח איש צדיק וגו'. י"ל כי כתיב ביום ברוא אלקים אדם זכר ונקבה בראם והכוונה עפמ"ש הרמב"ם ז"ל שנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם כי האדם נולד לחברה באשר הוא רק אדמה מחסוריו מרובים ואין ידו משגת לעשות לעצמו לבדו די מחסורו אשר יחסר לו כ"א צריך לעזר מבני אדם זה יודע להמציא צורך זה וזה צורך אחר וגם הוא יכול להמציא צרכים מה שאין לאל יד אחר להמציא ועי"ז יתקיים מין האנושי ובהתבטל החברה מבין בנ"א יבטל ג"כ מין האנושי בפרטו ועפ"ז פירשתי מארז"ל בעירובין שלשה פתחים יש לגיהנם א' במדבר וא' בים וא' בירושלים כי העיקר הוא בכל דרכיך דעהו ובכל דבר ועסק יוכל למצוא לו דרך עבודה לה' וכן להיפך בכל דבר יוכל להשחית דרכו ולפתוח לו פתח לגיהנם הן במדבר בהפרדו מבנ"א וישב בדד כפרא במדבר הן בים בלכתו בצי אדיר לשוט אחר עפרות זהב וכן אם בירושלים בין קדושים ישים משכנו אם לא תהי' כוונתו רצוי' פתוח לו פתח לעלוקה ח"ו וז"ש על כי ברא ה' את האדם מן האדמה ואין כחותיו משיגים את צרכיו ע"כ זכר ונקבה ברא אותם כל איש מאישי העולם הוא בבחינת זכר ונקבה כלומר משפיע לאחרים בתואר זכר וכן מקבל מאחרי' בבחי' נקבה והנה אם הדור פרוץ משחית דרכו לפני האלקים נוח לו לאדם להיות בתואר משפיע לבד להשפיע להם ממדותיו אבל לא לקבל ממדותיהם ותהלוכותיהם הרעים כל מאומה ובזה י"ל מ"ש במקום שאין אנשים השתדל להיות איש שאם אין הדור מתנהג כשורה ואינם אנשים שסתם אנשים צדיקים כפרש"י פ' שלח אז לא תהי' בבחי' מקבל רק להיות איש משפיע לאחרים ולא מושפע מהם וזה י"ל נח איש צדיק תמים הי' ברורותיו את האלקים התהלך נח על כי הי' בדור אובד עצות ומקולקלים מאוד ע"כ הי' בתואר איש משפיע לבד אבל לא לקבל מהם ע"כ את האלקים התהלך נח וי"ל שזהו כוונת מארז"ל על תפלת משה רבע"ה למה יאמרו הגוים מבלתי יכולת ה' להביאם אל הארץ מבלתי יכול מיבעי' לי' מלמד שתש כחו בנקבה כי הש"י בוודאי הוא רק בתואר איש כמ"ש ה' איש מלחמה שאינו מקבל מנבראיו מאומה ואין מוסיפין בו שלימות גם לא יגרע מעצם כבודו ית' דבר וכמארז"ל לא ניתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות לטוב לנו ולהחיותינו כיום הזה אבל אם האומות רואים שאין ה' סולח לעונינו וגם כי נרבה תפלה איננו שומע לקול שועתינו אז יאמרו

הסיבה לזה כי לא לטובתינו נעבוד את ה' כ"א ח"ו לטובתו ע"כ מסיר אזנו משמוע אל נאקתנו. וז"ש יאמרו הגוים תש כחו כנקבה גם הוא ית"ש ח"ו כנקבה בתואר מושפע. והנה מופת נכון ע"ז כי רק לטובתינו הם המצות הוא ממה שראינו כי גם הבע"ח בלתי בעלי בחירה נענשים כמו שור הנסקל וסוס פרעה ורכבו ולא יתכן כאן לומר כי הש"י מקפיד עליהם על העברת רצונו כי זה לא הי' בבהמות שאין להם רצון כי שוט לסוס ומתג לפרד אל אשר יחפוץ יטנו אלא הטעם כי כל דבריו נתונים לתכלית השלמות וגם הבהמה תכליתה בעבור האדם ואם לא הגיעה לתועלת אלא אדרבה להיזק ולפשע אז תבער מן העולם ראינו מזה כי ה' אינו מושפע מאתנו רק ה' חפץ שנשמור מצותיו לטוב לנו וזהו ששרו על הים אשירה לה' כי גאה גאה כי הוא נעלה ונשא ומרומם ואין לעצמותו צורך לבנ"א והעד ע"ז סוס ורוכבו רמה בים כנ"ל וזהו ג"כ ה' איש מלחמה רק איש משפיע ולא מושפע והמופת לזה מרכבות פרעה וחילו ידה בים ובזה י"ל הילקוט שה"ש צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו הנך יפה רעיתי במלך שלמה במלך שהשלום שלו אמו זו כנסת ישראל ביום חתונתו על הים שאמרו ה' ימלוך לעולם ועד ע"כ כי ממ"ה אשר השלים שלו שהוא סימן לתכלית השלימות האמיתי מבלי חסרון כמ"ש המפרשים כי המלחמה הוא רק מחמת חסרון משא"כ בהש"י השלום שלו ואעפ"כ עטרו אותו על הים במה שאמרו שירה לפניו ואמרו כולם זה אלי ואנוהו אבל באמת לא לטובתו ח"ו רק הנך יפה רעיתי הנך יפה לטובת כנס"י:

אלה תולדות נח וגו' תמים הי' בדורותיו את האלקים התהלך נח ופירש"י יש דורשין לגנאי אלו הי' בדורו של אברהם לא נחשב לכלום. ונ' עפמ"ש קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו בל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו כי בימים הראשונים אם ראינו איש מתהלך בתומו שומר מצות ולא ידע דבר רע בפרהסיא לעין כל לא יכולנו עוד לגזור עליו במשפט צדק שהוא תם וישר וירא אלקים כי עוד לא ידענו בטח זה האיש מה הי' לו אחרי שכל אשר רק בשם ישראל יכונה הי' מן ההכרח לו עכ"פ להראות בפומבי שהוא מחזיק בדתו שאל"כ יזרוהו הלאה ויהי' ללעג ולקלס לחרפה ולבזה צא טמא יאמרו לו ע"כ אף אם הי' ח"ו שבע תועבות בלבו הי' מוכרח לעין כל לעשות כדת משה וישראל לבל יחרפוהו ויגדפוהו ע"כ רק מי שעבד את ה' גם במסתרים במקום שאין רואים זה הי' בבירור תוכו כברו נקי וטהור כמ"ש לקמן (פ' תולדות) על מארז"ל אין לך מי שכיבד את המצות יותר מיעקב אע"ה שנא' ויעקב איש תם יושב אהלים עיי"ש לא כן בדורינו בעוה"ר אשר החוטאים המורדים והפושעים לא יבושו מפני כל ולא יכלמו

אדרבה קרו למינא ואפקורוס מכבדותא כי יקחו כבוד בראש כל חוצות יאמרו להם שהם נאורים ואור חדש אור הדעת והחכמה עליהם תאיר ביתר שאת ויתר עוז בימים האלה אשר נתקיים בעוה"ר הצדיק אבד ואין איש שם על לב כלומר שאין איש אשר ישים מכסה וחיפוי לכסות את לבו הזונה מאחרי ה' כי בוש לא יבוש בימים האלה אשר הירא שמים המחזיק מעוזו בתורת אל חי לא ינחל כבוד רק קלון ולעג ע"כ מי שעושה מצוה בפרהסיא ולא יבוש מפני המלעיגים כבר מראה בזה צדקתו ישרו ותום דרכו ע"כ בימים הראשונים הטובים מאלה לא הי' מועיל אם בשפתים כבדו את ה' כי אולי את עצמם רצו לכבד אחרי שיראת ה' היתה לצבי תפארת אל האדם רק הי' צריך לעבוד את ה' בכל לבבו למען יהי נועם ה' עליו משא"כ בזמנינו אף אם רק בדברים נעבוד את ה' אף שאין זו עבודה תמה כראוי ונכון מ"מ לא יבזה הקב"ה גם את זה אשר בשפתיו יכבדהו אחרי שבודאי כוונתו לשמים ולא לכבוד עצמו הוא דורש כי עשיית המצות בזמננו לא לכבוד ולתפארת כ"א ללעג ולקלס בעוה"ר. וז"ש קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אף בדברים בעלמא אם תשובו המקום ירחם עליכם לקבל אתכם כי תאמרו אליו שלעת כזאת עשיית העון לא לחרפה בעיני הבריות כ"א אדרבה כל תשא עון פעולת העון תנשא ותנטל בזמן הזה את כל הפושעים והמורדים ע"כ עתה אחרי שעשיית המצות לאי כבוד יחשב והורם העטרה מעושי המצות ע"כ קח טוב גם את זה תקח לטוב אם גם רק נשלמה פרים בשפתינו. והנה בנין התפעל מורה על דבר מדומה ונראה לעין שאינו באמת כ"כ כמו שנראה כמו יש מתעשר ואין כל יש מתרוושש וכדומה וז"ש כל כך היו רעים וחטאים לה' בדורו של נח עד שאיש צדיק תמים הי' נחשב בדור הרע ההוא אם רק למראית העין התהלך את האלקים אף שבלבו רחק מהש"י:

אלה תולדות נח. י"ל כי הבנים שמוליד האדם אחרי שלא הולידם כ"א ע"י הש"י שנתן כן בטבעו לא נקראו בניו בעצם רק כשמלמדם תורה ומדריכם בדרך טוב אז הם באמת בניו ע"ד כל המלמד בן חבירו תורה כאלו ילדו וז"ש אלה האמורים להלן הם באמת תולדות נח ועל שמו יקראו בעצם והטעם כי איש צדיק תמים הי' בדורותיו והדריכם בדרך ילכו א"כ שפיר י"ל עליו ויולד נח דייקא ג' בנים:

וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ וגו' כי מלאה הארץ המם מפניהם י"ל עפמ"ש לפרש פ' כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה כי כשאדם חוטא רק בגופו מתגבורת טבע תאותו יש תקוה אחרי שנפשו עודנה טהורה ורק עכירות גופו בעוכריו שלעת זקנה בהתקרר אש תאותו ישוב ורפא לו אבל החוטא בנפשו שנפשו מלאה גילולי מינות ושרץ במוחו ר"ל אז אין תרופה

למכתו והמבחן לדעת אם חוטא בגופו או גם בנפשו הוא כן שהחוטא רק בגופו שאינו יכול לעצור בעד תאות חומרו אז בראותו יראי ה' המושלים ביצרם יכבדם ויקנא בהם מי יתן שיהי' גם לו כח למשול על חומרו אבל החוטא בנפשו הוא ילעג לצדיק ונבזה בעיניו וז"ש כי דבר ה' בזה שמבזה את שומרי דבר ה' אז הכרת הכרת הנפש ההיא ואין תרופה למכתה והטעם כי עונה בה בנפש ולא רק בגוף. והנה רש"י ז"ל פי' שאפילו בהמה וחי' נזקקו לשאינן מינן וחטא כזה אינו מחמת תאוה הטבעיית שהטבע מבקש תפקידו רק במינו כדרך הארץ וזה לאות שהמחשבות הנטועות בכח נפשם הן קלקלו את הגוף עד שנתהוה רע יותר ממה שהי' ע"פ הטבע וא"כ אין תקוה שיחזרו בתשובה וזהו וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה ר"ל גם הארציות הושחתה מדרכה הטבעיי והראי' כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ אחרי שדרכו על הארץ להיות נוטה אחר התאוה הטבעיית וכאן השחיתו להתאוות אף למה שאין הטבע נוטה לכך כפירש"י ליזקק לשאינו מינן ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר בא לפני ואין לצפות שישובו כי לא שהנשמה נתקלקלה ע"י הגוף ותאוותיו אדרבה הנשמה שלהם היתה כ"כ מקולקלת שהנשמה השחיתה את הגוף. והנה פנים נקרא בכ"מ הנשמה וזהו כי מלאה הארץ שהוא הגוף נתמלא חמס ונתקלקל מפניהם ע"י הנשמה כנ"ל:

קנים תעשה את התבה במדרש מה קנים מכפרים אף עשיית התבה תהא מכפרת עליך. י"ל הכוונה עפמ"ש במאמר ה' לנח בא אל התבה אתה וביתך כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה והוא עפמשה"ק מהר"י אברבנאל ז"ל מה שלא הציל הש"י את נח דרך נס ולא הי' צריך לעשיית התיבה וי"ל כי באמת נח לא הי' צדיק גמור כפרש"י בדורותיו ומצינו שדרשו רז"ל ע"פ ואת ערום ועריה וארא מתבוססת בדמיך שראה הקב"ה את ישראל ערומים ממצות ונתן להם מצות פסח ומילה שבזכותם יגאלו כ"כ י"ל בנח שלא הי' ג"כ ראוי לינצל ע"כ נתן לו הש"י מצות עשיית התיבה ובזכות מצוה זו ישאר בחיים חייתו. וז"ש בא אל התיבה כלומר ואינו מציל אותך בלא תיבה ע"י נס כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה דייקא אבל בדור אחר לא היית צדיק וא"כ אינך ראוי להנצל רק בזכות מצות עשיית התיבה ובזה מבואר כוונת המדרש:

כי יצר לב האדם רע מנעוריו (ד"ז אמרתי לחנוכת הבית) במס' חגיגה דרש ריב"ח מ"ד אל תאמינו ברע ואל תבטחו באלוף אל תאמינו ברע זה יצה"ר שנא' כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואל תבטחו באלוף זה הקב"ה שנא' כי אלוף נעורי אתה אם יאמר לך יצה"ר חטא והקב"ה מוחל לך אל תאמין בו ושמא תאמר מי מעיד בי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם מעידות בו שנא' כי אכן מקיר תזעק וכפיס מעץ יעננה והוא תמוה מי פתי יאמין

ליצה"ר בשיאמר חטא והקב"ה מוחל לך. וי"ל כי טענת יצה"ר כטענת קצת החוטאים ורוצים ללמד זכות על עצמם לומר אף כי חטאנו אבל אין אנו אשמים כי סיבת חטאינו הוא בשביל שקורצנו מחומר ומרגבי אדמה נולדנו ע"כ הוטבע בנו זוהמת התאוה ואש תבערת החומר ואומרים על הקב"ה אש שלח בעצמותי וירדנה כלומר אחרי שהוא בראנו ויצרנו מחומר עפריי מה פשענו כי נחטא ונטה אחר שרירות לבנו הנטוע מעת מולדותינו אבל באמת טענה זו אין בה מועיל כי אף שבראנו הקב"ה כעיר פרא אדם יוולד מ"מ בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין זו תורה כי יש בידו וברשותו של אדם להוציא יקר מזולל וליתן טהור מטמא כי יש בכחו לזבוח יצרו ולעלות בתור המעלה. ובזה י"ל המסורה נחנו בני איש אחד נחנו נעבור חלוצים נחנו פשענו ומרינו כי האנשים אומרים להתנצלות חטאתם כי רבו כולנו בני איש אחד נחנו כלומר קורצנו מחומר מאנוש אנוש עפר ורגבי אדמה ואיך לא נחטא אבל באמת ז"א כי נחנו נעבור חלוצים הקב"ה מסר לנו כלי זיין בהם נעבור חלוצים למשול ולרדות בתאוותינו ואם אנו לא נלחום בהם עד רדתם לא נוכל לייחס הסבה להש"י כ"א לנו ורק נחנו פשענו ומרינו והמופת ע"ז שהאדם לא יוכרח לעמוד על מצבו הראשון כאשר נולד בטבעו כ"א יוכל לעלות מעלה מעלה הוא כי ראינו בעינינו שהאדם הטבעי אין לו כ"כ הכרחים ובקשות למותרות לא יבקש לו היכלי שן למושבו ובגדי חמודות ללבושו כ"א יסתפק בנקיקי סלעים למחסה מזרם וממטר ובגז כבשים יתחמם להגן מכפור וקור לחם ומים במשורה יהיו מזונו ולא יתאוה למעדנים רק אנו שאין אנו עומדים על מעמדנו הטבעי כ"א בתחבולות המצאנו לנו תענוגים המותרים (לוקסוריעזע בעדירפניסט) נשב בבתי מלכים ונלבש בגדי שש וארגמן וכיון שראינו שבענין תענוגותינו לא נשארנו על מעמדנו הטבעי למה נאמר ונצטדק כי בענין התאוות לא נוכל להרים א"ע על מעמדנו הטבעי וזהו כוונת המאמר יצה"ר יאמר חטא והקב"ה מוחל לך ומה יאמר לך היצה"ר כי יצר לב האדם רע מנעוריו ע"כ אין עליך החטא רק מאתו ית"ש ח"ו היתה נסבת הרשע כי אלוף נעורו אתה הוא יצרנו הוא בראנו ושמא תאמין לפתוי יצה"ר ותאמר שהאמת אתו ואין עליך חטא ועונש ע"ז אמר קורות ביתו עציו ואבניו הם התענוגים המותריים אשר המציא האדם בתחבולותיו בזה מורה שאינו עומד על מצבו הטבעי ויודע להתרומם ממעל לטבעו א"כ גם בזה יוכל להרים א"ע לפרוש מחטא נגד טבעו:

עוד י"ל ע"פ הנז' כי יצר לב האדם וגו' כי כבר כתבנו לעיל שהאדם יש בו בחי' זכר ונקבה מקבל ומשפיע כי האדם מדיני בטבע האחד צריך אל השני ומה שחסר לזה משלים זה כמש"פ זכר ונקבה ברא את האדם וזהו שרמזו רז"ל באמרם דו פרצופין נברא האדם

שנאמר אחור וקדם צרתני כלומר בשביל שכל אדם יש בדבר מה קדימה על אחרים באיזה מעלה וידיעה וכן הוא ג"כ לאחור שבדבר אחר הוא עומד אחורנית שחבירו יש לו יתרון עליו ע"כ דו פרצופין נברא האדם זכר ונקבה שכל אדם הוא מקבל מאחר ומשפיע לאחר וכ"ז בבני אדם בעת שהוא משפיע יקרא זכר ואיש ובעת שמקבל יתואר בנקבה אבל הש"י שהוא רק משפיע ומיטיב בטובו ובחסדו ולח מקבל מאומה מזולתו ע"כ ארז"ל אין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה שרק הוא ית' יוכל להיות מתואר איש שהוא רק משפיע תמיד ולא מקבל מאחר משא"כ האדם לא יוכל לתאר עצמו איש אחרי שהוא ג"כ מקבל ומתואר בנקבה ואשה ואחרי שהקב"ה אינו מושפע מאחר ואין עצמותו ית' מקבל תועלת ממנו כמ"ש אין לו להקב"ה בעולמו אלא אוצר יראת שמים בלבד שנאמר מה ד' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך כלומר שאינו מניח באוצרו מאומה ממעשה אדם ואין לעצמותו ית' שום תועלת ממנו רק זה שמורים אנו שיש לנו יראת שמים ויראים אנו מפניו ית' בהיות כן בודאי יש להפליא למה ענש הקב"ה בתורה אם נעבור ח"ו על מצותיו אחרי שאין לו בעצמו ית' תועלת בקיימנו ולא נזק בעברנו מצותיו אבל נאמר ע"ז כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך כמו שאב הרחמן אין לו שום נזק אם הבן הולך בדרך לא יועיל רק מייסרו לטובתו כן הקב"ה מייסר את החוטאים למען טובם והצלחתם ע"כ בי"ג מדות שהם של רחמים כמ"ש הקב"ה למשה אני אעביר כל טובי לפניך סיים ונקה לא ינקה כי הוא באמת מדת רחמנותו ית' כנ"ל ופירשתי הפ' במשלי ובמשנה דאבות שמואל הקטן אומר בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו וכבר תמה במדרש מאי פן יראה ה' דקאמר הלא עיני ה' משוטטות בכל ובודאי יראה ועוד מאי והשיב מעליו אפו מאי נפקותא בזה הלא טוב אם ע"י ישיב ממנו אפו ועוד אני מדקדק כמו דקאמר פן יראה לשון עתיד הו"ל למימר וישיב מעליו ולא והשיב לשון עבר ועוד הק' הלא נאמר באבוד רשעים רנה אך ע"פ הנ"ל ניחא שכאשר הש"י מייסר את הרשע הוא לטובתו למען ישוב אבל יש רשעים שאפילו על פתחי של גיהנם אינן חוזרים עליהם בודאי נאמר באבוד רשעים רנה אלא שהאדם אין לו לשמוח באבוד רשעים אחרי שאיננו יודע אולי חזר בתשובה וצדיק הוא באותו שעה וז"ש בנפול אויבך אל תשמח וגו' מטעם אולי חזר בתשובה ע"י נפילה וכשלון שלו וז"ש פן יראה ה' כלומר אף שברשעתו לא ראה את ה' לנגדו ודרכו הרע הי' ישר בעיניו מ"מ בעת מפלתו פן יראה את ה' (כמו ורב יעבוד צעיר שמשפטו את צעיר וחסר מלת את שהוא סימן הפעול) ורע בעיניו שיפקחו עיניו אשר הוכו בעורון ויתבונן בעיני עצמו שהוא רע ויכיר את חטאו ושב מידיעתו ועי"כ והשיב

מעליו אפו כלומר הוא בעצמו כבר השיב ע"י הכרת חטאו מעל עצמו חרון אף ה' אחרי ששב בתשובה מיראה ע"כ למה תשמח אחרי שכבר הוא צדיק בשעה זו. אבל בכ"ז יש להפליא אחרי שהבחירה ביד האדם לזכות לחיי עוה"ב או להיפך ח"ו מדוע ענוש יענש האדם ע"י ב"ד בעברו אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה שנידון עלי' בסנהדרין משפט מות או מלקות אחרי שהוא אינו רוצה לזכות לחיי עוה"ב מה לנו להכריחו בע"כ שלא ברצונו ובחירתו להטותו לטובה אשר לא ירצה בה גם יש לעורר מדוע בדורות ראשונים בימי מבול כאשר חטאו אבדו לנצח כל הדור ההוא והתורה אמרה אח"כ כי רק איש בחטאו ימותו ולא כל הדור אבל ענין הדבר הוא כי הקב"ה נוהג עם בריותיו כמורה עם תלמידיו הרכים ביותר אם כולם פקו פלילי' בילדים הקטנים לא יספיק אם יוכיח בשבטו רק איזה מהם והאחרים יראו ויקחו מוסר כי בילד נער ורך מחוסר הבנה ושכל לא יספיק זה רק צריך לייסר את כולם למען ייטיבו את דרכם אבל בילדים גדולים אשר כבר קנו מעט בינה ודעת א"צ לייסר את כולם כ"א יוציא החוצה לייסר רק אותם שמעלו ביותר והנשארים ישמעו וייראו ויקחו מוסר כן הי' העולם בכללו שאמרו עליו חז"ל שני אלפים תהו שבדורות הראשונים בעוד לא הופיע עליהם אור חכמה ומוסר לא הי' מספיק אם הי' הש"י מעניש את החוטאים היותר גדולים שמהם יקח אחרים מוסר רק הי' צריך לכלות את כולם לא כן אחר מ"ת שגדלו והצליחו ועשו פרי ודברי מוסר הכו שורש בלבם ע"כ די שאיש בחטאו היותר גדול יענש וכל ישראל ישמעו וייראו ובזה י"ל כוונת הפ' לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כלומר להמק ולכלות את כל היקום והטעם כי יצר לב האדם עתה הוא רק רע מנעוריו בשביל שהעולם עומד עדיין בימי נעוריו לא הבשילו אשכלות פרי מוסר ומעלות המדות לא כן בימים הבאים שיגדלו ויורגלו בחכמה ומוסר אז רק איש בחטאו ימות והאדמה לא תשם. וזה הי' ג"כ אות הקשת שאינו נראה רק אם השמש זורחת בצד אחד והעננים בצד אחר ל"כ בהתקדר כל פני הרקיע בעבים אז לא יראה הקשת בזה הראה להם שלעתיד לא יהי' גשם שוטף על כל הארץ שיתמו כולם רק אם גם בצד אחד יהי' ענן חשך וערפל חתולתו בצד אחר תזרח שמש צדקה וז"ש והי' בענני ענן וגו' ולא יהי' עוד מבול מים לשחת כל בשר. (ותיתי לי אחרי שאמרתי כן מצאתי שכבר קדמוני בזה כיו"ב לפרש בענין הקשת בעקדה ומהר"י אברבנאל ז"ל עי"ש.) ולפ"ז כל עוד שהדורות מוסיפים והולכים ומקננים בלבם מדות ומעלות ישרות המה דומים לתלמידים גדולים אשר לא יכם המורה בשצף קצף כ"א תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה והבן. וי"ל בזה דברי הכתוב פ' האזינו זכור ימות עולם ובמדרש שם זה דור המבול הכוונה אם תזכרו דור המבול ויהי' לפלא בעיניכם

מדוע עשה ה' ככה להכרית את כולם ע"ז תשוב זכור ימות עולם כלומר שאז הי' העולם בנעוריו כעיר פרא אדם לא למד ומנו וספרו רק ימים מעת היותו על האדמה ולא חיו עוד שנים אבל בינו שנות דור ודור שלעתיד שיוסיפו הדורות שנים על הראשונים אז לא יהי' ההכרח לכלות את כולם וזהו כוונת אז"ל בשעת מ"ת באו אוה"ע אל בלעם ואמרו לו הקב"ה מביא מבול לעולם שנאמר ה' למבול ישב אמר להם אל תיראו ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. הכוונה כי אוה"ע בשמעם את דברי תורתינו שכל איש אשר ימרה את פי ה' לעבור על מצותיו אחת דתו להענש יראו אולי יהי' עת קץ לכל בשר כאשר יעברו על התורה וידון דינם כמו בדור המבול וז"ש אולי מביא מבול לעולם וע"ז השיב בלעם שאינו כן שבאמת נער ישראל עודנו בימי נעוריו כנ"ל ע"כ צריך להענישו על חטאיו אבל בעת יגדלו ויהיו לאנשים אז לא יצטרך עוד לעונש וכליון חרוץ וזהו ה' עוז לעמו יתן אם יתחזקו מהיות עוד נער קטן כ"א יהיו כבר בעוז ותוקף וגבורת אנשים אז יברך אותם בשלום באין פגע רע וכלה נחרצה. ובזה י"ל המדרש פ' יתרו וידבר אלקים את הדברים האלה לאמר בא וראה שאין מדותיו של הקב"ה מדותיו של בו"ד מלך בו"ד אינו יכול להיות עושה מלחמה ומלמד תינוקות והקב"ה אינו כן אלא אתמול בים ה' איש מלחמה והיום במתן תורה ירד ללמד תורה לבניו וכה"א הן אל ישגיב בכחו ומי כמוהו מורה כי ארז"ל דיבור לשון קשה אמירה לשון רכה וזהו וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר כלומר הן אמת שבשעת מ"ת דיבר הקב"ה עמהם דברים קשים כגידין לאיימם וליראם אם לא יקיימו את התורה כמ"ש כפה עליהם ההר כגיגית אבל התכלית הי' שלעת אחרון יהי' לאמר גם אמירה רכה תועיל להם וע"ז סמכו מדרשם אתמול כגבור איש מלחמה כלומר בעונשים ואיומים והיום כמורה ומלמד במענה רך ישוב חמתו כאמור למעלה. ועפ"ז י"ל בפ' שלח והמת את כל העם הזה ואמרו הגוים מבלתי יכולת ה' כלומר שהקב"ה אין לו עדיין יכולת למשול על העולם כולו ע"כ הוא מעניש כולם כמו מלפנים בדור המבול בעוד לא ניכר עודנה כבוד ה' מה שבאמת אינו כן שהרי ועתה יגדל נא כח ה' שעתה ועכשיו כבר גדל כח ה' ונודע בעולם א"כ אין מהצורך להעניש כולם כאשר דברת לאמר שמתחלה דבור קשה ולבסוף תספיק גם אמירה רכה להורותם וללמדם מוסר:

במדרש תנחומא פ' ואתחנן מקרה אחד לצדיק ולרשע לצדיק זה נח עם שיצא מן התיבה הכישו ארי ולרשע זה פרעה נכה כשביקש לישב על כסא שלמה לא ידע מנגינין (טכסיסין) שלו והכישו ארי זה מת צולע וזה מת צולע עפמ"ש לקמן (פ' וירא) בביאור מארז"ל המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה שבעניינים הארציים

צריך לראות במי שהוא למטה ממנו בשפל המדרגה ועי"כ יקנה מדת הסתפקות אבל בענינים הרוחניים יראה אדרבה למעלה במי שגבוה ממנו כי קנאת סופרים תרבה חכמה ופירשתי שם בזה מה שאמר ללוט המלט על נפשך אל תבט אחריך ההרה המלט פן תספה ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח כי לוט שראה א"ע לבדו ניצול מכל אנשי הערים חשב א"ע כאלו הוא כבר תמים במעלות לזה נאמר לו אל תבט אחריך שלא יעריך עצמו בערך העומדים מאחוריו ופחותים ממנו כי רק בענין ארציי נאות ליתן עיניו למטה אבל אחרי שכאן הוא ענין נפשיי וז"ש המלט על נפשך ע"כ ההרה המלט להסתכל למעלה במי שגבוה ממנו וכמ"ש בין תבין את אשר לפניך העומד לפנים במדרגה גבוהה אם בעל נפש אתה שבענין הנפש צריך להסתכל ולהתבונן על מי שהוא גבוה ממנו אבל אשתו של לוט הביטה אחרי' והספיקה א"ע ברוחניות במעמדה הנוכחי ולא השתדלה לעלות מעלה ע"כ באמת נשארה נציב מלח אשר יעמוד תמיד על מצב אחד בלי שינוי למעליותא ועי"ש מ"ש בפ' וירא. והנה י"ל כי נח בצאתו מן התיבה וראה כי נמח כל היקום אשר ע"פ האדמה ורק אותו ראה ה' צדיק לפניו ויסוכך בעדו גנון והמליט מתוך ההפכה אז עלה אל לבו וסבר שהשיג כבר את המדרגה היותר עליונה וזו היא סיבה להגרע מערכו ומה גם שע"י שראה א"ע שולט בכל הארץ וכל חיות הארץ כולם שתו תחת רגליו וחשב א"ע מושל בכיפה עי"כ ירד ממעלתו וזשארז"ל וישאר אך נח מלמד שהכישו ארי כי לשון שיור הוראתו על דבר מועט שנשתייר מן המרובה (עיין בי"ד סי' מ"ג אם נשתייר כעובי דינר זהב) וז"ש וישאר שנעשה בבחינת שירים לשון הפחתה ומיעוט והטעם בשביל שאך נח שרק הוא לבדו נמלט מכל שאר העולם וחשב עצמו במדרגה ומעלה היותר גבוהה עי"כ נגרע מערכו והוסיפו עוד טעם שהכישו ארי זה שהי' לו ממשלה ומלכות על כל הברואים כמו הארי מלך שבחיות זה הכישו ונשכו שנפחת מדרגתו הנפשיית וז"כ המדרש עם שיצא מן התיבה הכישו ארי כנ"ל. והנה שהע"ה מלך בכיפה וידו משלה בכל כארי יתנשא וכלביא אלא שהוא ישב על כסא ה' וידע לנהוג עם כחו וממשלתו לטובת הכלל לשם ה' אבל פרעה נכה אשר ניתן לו כח וממשלה לא שכל את ידיו איך לנהוג בכח גדול הזה ע"כ הכישו הארי כלומר הכח העצום שהי' לו זה עצמו הכישו והזיקו שלא התנהג עמו כראוי:

הספד דרוש על הלקח עטרת ראשינו כי נשבה ארון אלקים ה"ה כבוד קדושת הרב הצדיק קדוש יאמר לו בוצינא דנהורא אספקלריא המאירה רבן של ישראל כקש"ת מו"ה מנחם מענדיל זצוק"ל אבד"ק וויזנצא וקוננתי עליו מספד תמרורים ביום ב' פ' לך לך שנת תרמ"ה לפ"ק:

והי' בעצם היום ההוא יום מלאת מאה שנה להשר הצדיק נשיא אלקים תפארת עמנו מו"ה משה מונטיפיורי זצ"ל:

לוח ארז על פרשת לך לך

לך לך ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו'. במדרש ר' יצחק פתח שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך והשתחוי לו. אחי ורבותי לא לדרשה קאתינא כ"א לעורר קול קנים ונהי על אשר בא השמש בצהרים ונקטף בדמי ימיו מאור דורנו ופאר זמננו אשר אמרנו בצלו נחי' ואיננו כי לקח אותו אלקים ואנכי אם גם לא זכיתי להכיר את דרכו ומעשיו הנשגבים וגם אין לי יד ושם בענייני צדיקי וחסידי הזמן להעריך את ערך קדושתם בכ"ז אחרי רואי שאלפים מישראל נהו אחריו להתחמם כנגד אור צדקתו והיום הזה כולם הולכים שחוח הלוך ובכה כי לוקח אדונם מעל ראשם בודאי הוא הי' מקור מקומו טהור ומעין צדקתו יוצא מבית קדשי קדשים אשר ממנו שאבו בששון מי התורה והיראה ועתה יבכו כל בית ישראל על כי יבש המעין ונקצץ האילן עץ חיים למחזיקים בו ויש להמליץ ע"ז מארז"ל בפטירת רבה ב"נ נפקו רבנן לעסוקי בי' לא הוו ידעי דוכתי' חזי צפרי דמטללי וקיימי אמרי ש"מ הכא הוא כלומר דלא הוו ידעו מדרגתו אבל אחרי רואם את הצפרים המה האנשים המגביהים עוף שצל כסה אותם בעת בא שמשם של מורם ומאורם אז ידעו דוכתי' ומדרגתו שזיכה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו. ע"כ מה מאוד יש לנו לקונן במר נפש ולהוריד כנחל דמעה על האבדה הגדולה אשר אבדנו וקורא אני מאמר המקונן על אלה אני בוכי' עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי כי הוא המנחם האמיתי הי' לנו אב לרשים ואח לראשים כמה מאות עניים מרודים אשר היתה להם ממנו פרנסתם הוא הי' למשיב נפש לכל המסתופפי' בצל קדשו וכולם שאבו בששון ממעייני ישועתו ואמרנו זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו ובפרט עניי אה"ק תובב"א אשר הוא הי' להם למשען עוז ומבצר נשגב וכמה יגיעות יגע אותו צדיק בהשתדלות והתאמצות נפלאה להטיב מצבם וכל ימי שבתו לכסא נשיאותו נהלם בלחם והספיק כל צרכיהם גם הי' למשיב נפש אשר רבים השיב מעון והופיע נהרה על כל הבאים בצל קורתו לקבל פני קדושתו נתן עליהם מהודו וזיוו והדרו והאציל עליהם מרוח חכמתו ויראתו עד שכאשר עיניהם רואות את מורם השביעו בצחצחות נפשם ועבר עליהם רוח יראה ודעת אלקים בארץ. ועתה חסרנו כל אלה יתומים היינו ואין אב ע"כ עיני עיני יורדה מים. להעדר תועלת הגופני ותועלת הנפשי כי רחק ממנו מנחם הצדיק הזה שכל אשר שפכו שיחם לפניו הי' מנחם אותם

בתתו להם ברכת שמים מעל. וגם היה משיב נפשות לאבינו שבשמים ומכניסם תחת כנפי השכינה וכזה אמר המקונן ותרד פלאים אין מנחם כה ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב ובמדרש קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן ביהמ"ק דאלו בחורבן ביהמ"ק כתיב ותרד פלאים ובסילוקן של צדיקים כתיב לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר ורוה"ק צווחת ראה ה' כי הגדיל אויב וי"ל עפמ"ש קשה סילוקן של בחורי ישראל יותר מחורבן בהמ"ק שנא' קרא עלי מועד לשבור בחורי כי על חורבן בהמ"ק רבים אומרים שאין להתאבל כ"כ כי הי' דרך הטבע שנחרב מבלתי יכולת אומה קטנה כזו לעמוד נגד רבים הקמים עלי' וכן במות אדם זקן ושבע ימים אומרים ג"כ שהוא בדרך הטבע שכבר רופפו עמודי כחות הגוי' מרוב ימים אבל כשמת ח"ו אדם שאינו זקן אז יודעים כל העולם שהוא שלא כדרך הטבע וקשה להם יותר מחורבן בהמ"ק שנאמר קרא עלי מועד כלומר לא שהגיע עדיין עת קצו רק הקב"ה קרא את המועד לשבור בחורי כמו כן יש לנו לקונן על הצדיק הזה שנקטף עודנו באבו ולא הגיע לזקנה קרא עלי מועד לשבור בחורי. והנה כשהקב"ה מעניש לישראל הוא לטובתם שעי"ז יחזרו בתשובה ולא עביד קוב"ה דינא בלא דינא הצור תמים פעלו וע"י העונש אנו נותנים אל לבנו להיטיב מעלילינו ולשוב אל ה' וכמו כן סילוקן של צדיקים הוא ג"כ עונש נמרץ על חטאתינו כשארז"ל בשעה שישראל חוטאים הקב"ה נוטל צדיק אחד מהם ומכפר עליהם והיינו שעי"ז יעשו תשובה. אבל באמת קשה לעשות תשובה בעת שנסתלקו הצדיקים כי כ"ז שהם בחיים הם יורו לנו את הדרך נלך בה לא כן כאשר נפרדו מאתנו חשכו ככבי נשפנו אין מי יורה דעה יבין שמועה ויוכיח במישרים להטותנו אל הדרך הטובה וזהו כוונת הגמרא והפלא ה' את מכותך הפלאה זו איני יודע מהו הלא אין פלא אם יענישׁ השי"ת כדי שעי"ז יחזרו בתשובה הוי אומר זה סילוקן של צדיקים זה העונש הוא פלא כי לא יוכל להיות עונש זה לטובתינו אחרי שחסר לנו מורה ומנהל. והנה חורבן ביהמ"ק הי' ג"כ להענישנו אבל הוא ג"כ פלא כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים משם יצאה הוראה לישראל ונקל הי' בעת ההוא לעבוד את ה' אבל מעת נדדנו הלכנו נפזרים בין הגוים שעבוד מלכיות מעכב ע"כ לפי השקפה ראשונה לא יוכל להיות עונש זה לטובתנו ע"כ נאמר ג"כ בחורבן בהמ"ק ותרד פלאים כי העונש הזה הוא ג"כ נפלא ומכוסה מעמנו אבל בכ"ז נוכל עדיין לומר שהוא לטובתינו כ"ז שישנם אתנו החרש והמסגר ת"ח המורים לנו הדרך הישרה ומחזירים אותנו בתשובה אבל כשהקב"ה סילק הצדיקים מאתנו זהו הפלא ופלא כי הוא עונש בלתי מובן טעמו כלל פליאה דעת ממנו נשגבה לא נוכל לה. וזהו קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן

בהמ"ק שנאמר הנני יוסיף להפליא העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו ומי יורה לנו את הדרך לחזור בתשובה ושפיר מסיים המדרש ורוה"ק צווחת ראה ה' כי הגדיל אויב כלומר תחת שעי"ז העונש יוחלש יצרנו הרע ונחזור בתשובה אדרבה ראה ה' את עניי כי ע"י חורבן ביהמ"ק וסילוקן של צדיקים הגדיל אויב הפנימי הוא השטן הוא היצה"ר כמו כן אנחנו היום יש לנו לקונן כי הגדיל אויב וגבר היצה"ר ע"י שרחק ממנו מנחם הוא הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות. ובאמת יפלא למה הקב"ה מסלק צדיקים קודם זמנם וכי יש נספה בלא משפט הלא ידענו כי יראת ה' תוסיף ימים כמ"ש בפרשת חיי שרה ואברהם זקן בא בימים וה' בירך את אברהם בכל ובמדרש הה"ד עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא ממי אתה למד מאברהם ע"י שנאמר בי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה הכוונה כמו שאנו רואים היום הזה יום מלאת מאה שנה להשר הטפסר גדול ליהודים מו"ה משה מונטיפיורי הי"ו שזכה לזקנה ע"י צדקתו ותום דרכו עד שהיום כל בית ישראל חוגגים את היום הזה נגילה ונשמחה בו ואל תתמהו על החפץ שאנו מחברים את יום מיתת הצדיק נ"ע ליום לידת צדיק אחר עד שנתקיים בנו וזרח השמש ובא השמש כי ארז"ל על מ"ש משה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים מיום ליום כי הצדיקים מתים ביום שנולדו וקשה אם היום הזה מוכן לפורענות מדוע יולדו ביום הזה והוא יום גיל ושמחה אבל באמת רק אצל אנשים שמלאו ימיהם ושנותיהם בהבל וריק יום מיתתם הוא יום תוגה ודאבון נפש אך צדיקים ישמחו יעלצו לפני אלקים עוז והדר לבושם וישחקו ליום אחרון ע"כ היום מלאו ימי שביום שמת נולד להורות שיום מיתתו איננו יום תוגה והטעם מפני שלא מלאו ימיהם בריק והבל כ"א הקב"ה הוא הממלא שנותיהם של צדיקים כל ימיהם ושנותיהם נתמלאו בדברי קדושה וטהרה. והנה הרמב"ם ז"ל כתב אשרי אדם שחתמו שנותיו מהרה וכתב זקני הגאון ח"ס זצוק"ל בהקדמה לחיו"ד מה שאנו רואים בכ"ז שהצדיקים מאריכים ימים הוא רק כדי לזכות את אחרים וזהו והותירך ה' לטובה בפרי בטנך פי' בשביל פרי בטנך. ולפ"ז י"ל שהזקנה הוא לחרפה שעדיין לא השלים א"ע ע"כ הוצרך להאריך ימים וגם י"ל שהזקנה הוא לכבוד לו שזכה לזקנה להיטיב לעולם להשיב רבים מעון ולהשלים אותם וז"ש ואברהם זקן וגו' והטעם וה' ברך את אברהם בכל שברכהו בזקנה בעבור טובת הכלל וע"ז אמר המ"ר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא רק אז השיבה היא לתפארת ולא לקלון אם בדרך צדקה תמצא ממי אתה למד מאברהם למען אשר יצוה את בניו אחריו זכה לזקנה. וכמו כן י"ל על זה האיש

משה השר הצדיק הי"ו בעבור שצדקת ה' עשה וכל דרכיו צדק וחסד שהפליא לעשות להחיות עם רב וכמה פעמים חרף נפשו בעבור עמו להציל נפשות עשוקים והי' לנו לפליטה גדולה למחי' שלחו ה' בדורנו להיות לנו מלאך מושיע בכל עת צרה וצוקה עי"כ זכה לזקנה. וכבר פירשתי לעיל מארז"ל משה מן התורה מנין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה. והעולה משם בקוצר כי ע"י שבריתו היתה אתו החיים והשלום שעשה שלום בין יצ"ט ליצה"ר והעיקר הי' אצלו הנפש והבשר הוא רק בבחינת גם וטפל אז יראת ה' תוסיף ימים ויוכל לזכות לזקנה. ופירשתי ג"כ הפ' ואם בגבורות שמונים שנה מי שיש לו ב' גבורות היינו גבורת הגוף וגבורת הנשמה לכבוש את יצרו עי"כ יוכל להחיות עד זקנה ושיבה. אמנם כן יש לנו לתמוה מדוע כבה נר ישראל רבינו זלה"ה בלא עת זקנה הלא עוד היום גדול לא עת האסף ועל מי נטש את צאן מרעיתו אבל באמת הטעם הוא כמ"ש יקר בעיני ה' המותה לחסידיו כי תכלית חיי הצדיק הוא כדי להשיג ולידע את ה' ולהכיר גדלו ויכלתו ומדותיו הק' כמ"ש מ"ר אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה וגו' ויאמר ה' אלי רב לך ובמדרש אמרו אמר מ"ר מלאכיך קיימים לעולם אף אני אחי' לעולם אמר לו הקב"ה רב לך הרכה צפון לך וי"ל עפמ"ש היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי ועתה למה נמות וגו' אם יוספים אנחנו לשמוע את קול אלקינו עוד ומתנו ופי' המפרשים כי תכלית המיתה הוא ההשגה הגדולה שיוכל להשיג בשוב נפשו אל בית אבי' כנעורי' שם מלחם הקדשים תאכל ותשיג ידיעות נשגבות והשגות גבוהות כמ"ש צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה מה שא"א בהיות הנפש עדיין שוכנת בתי חומר בגוף העכור. אמנם במ"ת שזכו כל המעמד הנבחר למחזה שדי והשיגו השגות גדולות מאד ע"כ אמרה כנס"י אז ועתה למה נמות אבל אם יוספים אנחנו לשמוע עוד תוספות השגות יותר מאשר עתה אז ומתנו רוצים אנו למות. ולפ"ז י"ל שמרע"ה אשר לא קם כמוהו חשב שכבר השיג כל מה שבחוקו להשיג וע"כ לא רצה למות כמו המלאכים וז"ש אתה החלות להראות את עבדך וגו' ולמה אמות והשיבו ה' הרבה צפון לך עוד נעלם ממך שלא הי' באפשרותך להשיג בעודך בחיים חייתך ע"כ אתה צריך למות ושם תשיג עוד יותר ויותר. וזהו כוונת המדרש כד דמך ד' בון אחזי לי' י"ג נהרי אפרסמון אמר ואני אמרתי לריק יגעתי לחבל ותהו בחי כליתי כלומר אחר שהשיג השגה גדולה שאין למעלה הימנה המרומז בנהרי אפרסמון אמר עתה אני רואה ראי' אחת שכל מה שהשגתי עד עתה הי' ריק והבל נגד השגה של עכשיו. וזהו הכוונה בפ' ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים דהול"ל ויהלך מה ויתהלך דקאמר אבל ידוע כי

ההתפעל מורה על פעולת מתדמה שאיננו כמו שהוא נראה לעין כמו יש מתעשר ואין כל. וז"ש שכ"ז שחי חנוך הי' נראה לו שהשיג השגה היותר גדולה כאלו הלך עם אלקים בלי שום אמצעי אבל אחרי שלקח אותו אלקים והשיג שם ביתר שאת יותר מבחייו אז ראה בעיניו ואיננו שהשגתו הראשונה היא נחשבת לאין ואפס. ע"כ הצדיק משתוקק לחזות בנועם ה' ואף שקשה לנו מיתתם וסילוקם בכ"ז להם לטובה יחשב וכן פי' המפ' הפ' במשלי חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה באור פני מלך חיים אם הקב"ה מתמלא חימה ח"ו על הדור אז שולח מלאכי מות לקחת את הצדיק ממנו ואיש חכם שנסתלק מאתנו הוא יכפר על הדור. וכ"ת למה יענש הצדיק בעון הדור מה פשעו ומה חטאתו לז"א כי ניחא לי' בזה כי באור פני מלך חיים הוא יחי' שם חיים האמתיים באור פני מלך שישיג שם השגות יותר גדולות מה שנמנע ממנו עד עתה.

וז"ש הקב"ה לאברהם שהוא רומז אל הצדיק כמ"ש הי חסיד הי עניו מתלמידיו של אברהם אבינו כמו כן הצדיק הקדוש שאנו עסוקין בהספדו שהי' חסיד ועניו א"ל הקב"ה אף שאמרתי לך קום התהלך כארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה כי כל הארץ הזו והמדינה וסביבותי' שלו היו תחת ממשלת קדשו וסרו למשמעתי' בכ"ז לך לך כפירש"י להנאתך ולטובתך מארצך וממולדתך ומבית אביך תעזוב את כולם ותלך אל הארץ אשר אראך לראות באור פני מלך חיים ולחזות בנועם ה' בתכלית היותר אפשרי ע"כ אמר ר' יצחק הה"ד שמעי בת וראי והטי אזנך שמעי בת הוא הצדיק כמ"ש לא זז מחבבם עד שקראם בתי שכחי עמך ובית אביך אף שהיו אדוקים בך מאוד בכ"ז אחרי שיתאו המלך יפיך כי הוא אדוניך והקב"ה רוצה להשתעשע עמו ע"כ עלה שמים ובין גדודי שרפי קודש שם משכנו ליהנות מזיו השכינה וזאת נחמתינו בעניינו שהצדיקים במיתתן קרויים חיים ובזה פי' אין מיתה בלא חטא כי מי שלא חטא והי' צדיק אצל זה לא נחשב למיתה כי יעמד חי לפני ה'. ועתה אחרי אשר אבד חסיד מן הארץ צריכים אנו ליתן אל לבנו לעורר בתשובה כי רחק ממנו מנחם שנאבד מאתנו הצדיק הזה עי"כ משיב נפשי נשיב את נפשנו לה'. והנביא ע"ה אמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חמד נאספים באין מכין כי מפני הרעה נאסף הצדיק פתח בלשון יחיד וסיים ג"כ בלשון יחיד הצדיק והפסיק באמצע בלשון רבים באנשי חסד כי כשהש"י רואה שהדור השחיתו מעשיהם נוטל צדיק א' אולי יחזרו בתשובה אבל כשלבם כבד ואינם מתעוררים מוכרח לינטל ח"ו עוד א' וזהו מתחלה הצדיק אבד רק א' וכמו שלקינו בעוה"ר זה שנה שנלקח מאתנו הרב הקדוש והטהור איש אלקים מרן אברהם יעקב מסאדגורא זצוק"ל אשר הספדנוהו אז אבל ואין איש שם על לב לא חזרנו עדיין בתשובה ע"כ ואנשי חסד

נאספים לקח גם את השני הצדיק הזה אשר גוע בעונינו עתה והטעם באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק הראשון. ואפשר להמליץ ע"ז מכה אשר לא כתובה זו מיתתן של צדיקים מלבד מה שפי' בה"א כי בע"ח דינו מה"ת בזיבורית והקב"ה בשביל חובותינו שנתחייבנו נטל עידיות שהוא הצדיק מבחר אנשים והוא אשר לא כתוב בתורה י"ל ג"כ כי נסמכה מיתת מרים לפרה אדומה מה זו מכפרת אף מיתת צדיקים מכפרת רק לזה די בצדיק א' אבל מה שהקב"ה נוטל ממנו ב' צדיקים זהו שלא ככתוב בתורה ע"כ לכו ונשובה אל ה' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו כלומר אחרי שלקינו פעמיים בודאי החיוב עלינו לשוב בתשוב' שלימה הוא ילך מעלה מעלה אבל תהא נשמתו צרורה בצרור החיים כפי' רש"א פרק הנושא אראלים ומצוקים אחזו באה"ק נצחו אראלים את המצוקים ופי' הוא ז"ל כי ע"כ נקיט ארון הקודש דשלימות רוחו לא תבטל לא בעוה"ז ולא בעוה"ב אבל שלימות גופו שהוא דמיון אה"ק שבו מונחת התורה נצחו אראלים כמו כן אנו נאמר אף שגופו הטהור לוקח מאתנו אבל נשמתו הטהורה תהי' חופפת עלינו הוא יתפלל בעדנו ויסך עלינו בכנפי קדושתו שלא ישמע עוד קול שוד ושבר בארצנו אך טוב וחסד ירדפונו כל ימי חיינו עד כי יבא שילה ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום אמן:

ויאמר ה' אל אברם כך לך מארצך במדרש זש"ה שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך שמעי בת וראי וגו' זה אברהם ושכחי עמך ובית אביך זו ע"ז שנא' האומרים לעץ אבי אתה נ' כי יש דעות מה טוב יותר לאדם אם דרך החקירה לראות ולהתבונן בעיני שכל שה' הוא האלקים או דרך הקבלה מפי השמועה יותר טוב כי דרך החקירה מסוכן הוא פן ימעדו רגלי שכלו והסכימו כי שניהם כאחד טובים ויחדיו יהיו תואמים מלמעלה יסודתם בהררי קודש התורה והאמונה יניח לו ליסוד מוסד בראשיתו ואח"כ יהין לעלות ההרה מרום השכל והתבונה אבל גם אחריתו תהי' הקבלה והאמונה שכל מה שיקשה על השכל החלש להבינו ישוב בלב תמים אל הקבלה ובצלה יחסה ויתלונן. וכמ"ש עין רואה היינו החקירה ואזן שומעת הקבלה ה' עושה גם שניהם ששתי אלה לא יפרדו ממנו ואז ילך לבטח דרכו. ובזה י"ל מארז"ל בקשו לגנוז ספר קהלת ומפ"מ לא גנזוהו מפני שתחלתו וסופו ד"ת הכוונה כי בקשו לגנוז ולמנוע דרך החקירה אשר יכונה בשם קהלת וקבוצת החכמות הבנויים על אדני שכל אדם מפני היותו דרך מסוכן אבל ראו שתחלתו וסופו ד"ת שאינו נשען על בינת חקירתו לבד רק תחלה נשען על ד"ת הקבלה וגם סופו כל מה שנלאה השכל להשיג הוא ג"כ נשען על קבלת ואמונת ד"ת באופן זה הוא דרך ישר וע"כ לא גנזוהו. ובזה י"ל מארז"ל גדולה דעה שניתנה בין שתי

אותיות שנא' כי אל דעות ה' כי דעה היינו החקירה אם ישתמש האדם בה לבדה אינה טובה אבל רק אז תקרא גדולה אם היא בין ב' אותיות בין ב' שמות שתחלתו אמונת ה' וגם סופו באופן זה גדולה דעה וכאמור וביותר מי שהי' מתחלה עע"ז ובשכלו הזך הגיה חשכת ליל וזכה ליהנות מזיו שכינתו זה צריך בודאי לסמוך על הקבלה פן ח"ו ישוב ליפול אל בור ופחת אשר נמלט ממנו. ע"כ אאע"ה החוקר הקדמון כאשר השיג את האמת אז עזב דרך חקירתו והאמין בה' שהיתה אצלו הקבלה והאמונה לעיקר אף מה שלא השיג בשכלו כמו שמצינו בצווי זה ללכת אל ארץ רחוקה ארץ אשר לא ידע מעולם ולהתרחק מארץ מולדתו אבל הוצרך לזה להרגיל א"ע לעשות צווי ה' אף שאין שכלו האנושי מסכים וזהו כוונת המדרש על הצווי הזה שמעי בת היינו הקבלה שהיא השמיעה וראי בעיני השכל והמחקר והטי אזנך להוות סופו ג"כ הקבלה ועי"כ ושכחי עמך ובית אביך זו ע"ז וכנ"ל:

ואברכך ואגדלה שמך והי' ברכה. נ' עפמ"ש המה הגבורים מעולם אנשי השם כי יש בני אדם עושים גדולות ונצורות אבל לא למען האמת לאמתו כ"א לעשות להם שם בארץ כשם הגדולים והמופת לזה אם כבר קנו שם טוב לעצמן אז כבר הם נחים ושקטים מעשות גדולות וטובות ל"כ מי שעושה הטוב בעבור הטוב לא ינוח ולא ישקוט מלעשות טוב ואדרבה כ"ז שיוסיף חיל וקנה לעצמו שם טוב יוסיף להפליא לעשות טוב. וז"ש המה הגבורים אשר מעולם כלומר אותם האנשים המתפארים שהמה כבר גבורים מאז ומקדם ואינם צריכין עוד לעשות גדולות זהו מופת חותך שהמה רק אנשי השם שכל מעשיהם לא עשו אלא לקנות להם שם ותהלה בארץ וז"ש הקב"ה לאאע"ה ואברכך ואגדלה שמך כשם הגדולים אשר בארץ אבל לא תחשוב שאז כבר תנוח מלעשות עוד גדולות אחרי שכבר קנית ש"ט לעצמך כ"א אדרבה גם לאח"כ והי' ברכה:

ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב. במדרש הה"ד ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל עיי' כ"ס לאדמ"ו הגאון ז"ל ונ' כי אם איש עני ישיג פתאום עושר מופלג הוא לא ידע איך להתנהג בעשרו ויכשל ברוב גאוה וגאון ל"כ מי שהוא בן גדולים שירד מנכסיו והעני אז בהשיגו אח"כ עושר פתאום אחרי שהורגל מנעוריו בבית אבותיו בעשירות ע"כ ידע לעשות בעשרו הטוב והיושר. והנה אבותינו במצרים היו ברוב עוני ואחר כך יצאו ברכוש גדול ובכ"ז לא הי' להם העשירות הפתאומי לאבן מכשול ז"ש ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל כנז' וזהו ע"י שהורגלו כבר בזה בבית הורם אאע"ה שהי' כבד בכסף ובזהב:

ויאמר ברוך אברם וגו'. בנדרים סוף פ"ג ביקש הקב"ה להוציא כהונה משם שנאמר והוא כהן לאל עליון אלא לפי שהקדים ברכת אברהם לברכת הקב"ה הוציאה מאברהם שנא' ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון א"ל אברהם וכי מקדימין ברכת עבד לברכת רבו מיד ניתנה לאברהם שנא' נאום ה' לאדוני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגלך וכתיב בתרי' נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק על דיבורו של מלכי צדק וה"ד והוא כהן לאל עליון הוא כהן ואין זרעו כהן נראה כי המאמין באלקי עולם אשר יכהן פאר להאיר בניצוצי שכלו את העולם ומעותד להרים דגל מחנה ישראל לחסות בצלו כל הירא דבר ה' יתכן להיות איש אשר לא ימעדו קרסוליו ולא ירפו מיתרי לבו הקשורים בקשר אמיץ באלקיו גם אם לא יזרח לו שמש ההצלחה והוא צולע על ירכו נע ונד בארץ לא מצא מנוח לכף רגלו וגלי העולם עליו יהמיון ומי הצרות עברו ראשו בכ"ז מים רבים לא ישטפוהו ולא יוכלו לכבות את האהבה הוא יחזיק במעוזו בה' ילך לבטח דרכו יברך לה' על הרעה כעל הטובה לא כן האיש אשר עוד לא כוננו יסודי אמונתו כראוי זה לא יברך לה' רק אם עין בעין יראה ברכת ה' והשפעת רוב טובו לצדיק בצדקתו ועם נבר יתברר אז שוש ישיש בה' ותגל נפשו באהבתו אבל אם רואה ח"ו יסורין באין וממשמשין על הצדיק אז לא יעצור כח לעמוד בתומתו והשתות יהרסון. והנה שם בן נח אף שהי' צדיק גמור אין ראוי מזרעו להיות ממלכת כהנים כי הקדים ברכת אברהם לברכת ה' כאלו. יכוון שרק אז יברך את ה' אם רואה שהש"י יברך את הצדיק ברוב טוב וז"ש ברוך אברם לאל עליון ואז גם ברוך אל עליון לא כן אאע"ה ה' אמר לו שב לימיני אל תרף ממני גם אם אויבים רבים קמים עליך ואז גם אויביך תחתך יפלו והדום לרגלך יהיו ע"כ נשבע ה' אתה כהן לעולם ועל אשר דברת בכל פעם מלכי צדק צדק ומשפט דרכו גם אם לא יזרח לי שמש צדקה ע"כ זכה להיות כהן לעולם:

ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ. יש להמליץ זה על דורנו אשר הרבה מפני אהבתם לרכוש וממון עוברים על מצות ה'. והנה המלך שמלך בסדום הי' ממון שמו כי היו גוזלים וחומסים למלאות בתיהם הון וזהו שאומר מלך סדום היינו הרכוש תן לי הנפש כלומר נשמתך ותקח לך רכוש אבל אברם אמר לו שהנפש והרכוש אינם צרות זו לזו כי אם יצבור כסף גם בזה יוכל לזכות אחרי שמאמין שהכל מה' יעשה ברכושו צדקה וכדומה דבר טוב וז"ש הרימותי ידי אל ה' כלומר גם קנין ידי והוא פעולת הגוף ג"ז אל ה' אחרי שידעתי שהש"י אל עליון קונה שמים וארץ וממנו הכל וי"ל בזה מ"ש ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה כי יש עושר שמור לבעליו לרעתו אם תעביר את האדם

ח"ו ע"ד קונו וישמן ישורון ויבעט וישכח אלקי עשהו ועשירות כזו אינה מביאה שמחה לבעלי' כ"א יגון ועצב רב משא"כ אם מרים ידו לה' כנז' שיודע שלא בכחו ועוצם ידו עשה חיל כ"א ברכת ה' היא סמכתהו וממקור העליון בא עליו השפע מגבהי מרומים אזי באשר ידע כי רק ברכת ה' היא תעשיר אז לא יהי' עצב ומחסור עם הברכה הזו רק טוב וחסד ירדפוהו וזהו כוונת רז"ל על ברכת כהנים יברכך ה' וישמרך יברכך בממון וישמרך מן המזיקין כלומר אם תדע שכל הממון שאצרת ואספת רק מברכת ה' משמים ממעל בא לך אז אתה שמור מן המזיקין הרגילים לבוא יחדיו עם העשירות והמה הגאוה ושרירות לב והנטיי' אחרי התאוות וכדומה מנזקי המדות וזה נכלל ג"כ בכח אז"ל על הפ' ושמחת בכל הטוב אשר נתן ה' אלקיך לך ולביתך אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו כי הכסף והזהב לא יקרא טוב אלא אצלנו ב"א משא"כ אצל הש"י אשר לו הכסף והזהב לא יקרא טוב בעצם רק אם נדע לעשות טוב ברכושינו להנות בהם ב"א ולרכוש ע"י מצות ומעש"ט אז לא לבד אצלנו הלוקחים הוא טוב כ"א גם אצל הש"י וז"ש אין טוב לא יוכל להקרא טוב בעצם אלא רק ע"י תורה קונה הרכוש את שם הנכבד טוב שנאמר כי לקח טוב כלומר הן אמת שאצליכם הלוקחים נקרא הכסף טוב אבל לא אצלי ע"כ תורתי אל תעזובו ואז יקרא טוב גם אצל הנותן ית"ש ובזה י"ל המדרש כשמת משה רבינו אמרו העליונים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל כי אם יעשיר איש לא נוכל עוד להחליט עליו שבא לו טוב וברכה מן השמים כי יוכל ח"ו להיות להיפך שהעושר שלו יהי' שורש פורה ראש ולענה שיצמח ממנו זרע מרעים הם התאוות רעות שימשלו בו ויהי' עיר פרוצה אין חומה רק אם משתדל ע"י העשירות לצבור בר המעלות וטוהר המדות רק אז תחשב לו העשירות לצדקה וטובה א"כ העשירות הוא כלהט חרב המתהפכת מטובה לרעה וכן להיפך ע"כ קודם שבא מרע"ה להאיר לארץ ולדרים עלי' באור תורת ה' העליוני' הם העשירים לא ידעו עוד אם הקב"ה עשה צדקה עמהם במה שהשפיע להם עושר וכבוד אחרי שלא ידעו עדן את הדרך ילכו בו למען תהי' עשרם לטוב להם ורק ע"י התוה"ק נעשה העשירות שלהם צדקת ה' באמת וצדק אחרי שידעו כדת מה לעשות בהעשירות שלא יביאם לעניות הדעת ע"כ שבחו והללו את מרע"ה באמרם צדקת ה' מה שהקב"ה השפיע לנו צדקה ושפע את זה רק מרע"ה ע"י תורתו עשה שתהי' נקראת צדקת ה' באמת וע"י מה ע"י שלמד משפטיו עם ישראל וזה י"ל הפ' בתהלים אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו כי לא במותו יקח הכל כי נפשו בחייו יברך ויודוך כי תיטיב לך כי גם מצד אחר יש להעשיר לדאוג אולי קיבל בזה שכרו משלם ובעולם הגמול לא יבוא עוד על שכרו אחרי שכבר אכל את עולמו בעודו

בחיים חייתו עלי ארץ אבל אחרי שירים ידו אל ה' שע"י הברכה שברכו ה' בהון ועושר יוסיף להרבות מצות ומעש"ט כאמרם שכר מצוה מצוה כלומר ע"ו שכרו שקיבל בעד המצוה השתדל לעשות עוד מצוה כמ"ש פרי צדיק עץ חיים כלומר ע"י פרי אשר לקט הצדיק עבור מעשה ידיו להתפאר נטע הוא את הפרי והשכר שהוא העשירות ושתלו על שדה התורה והיראה עד כי מתחתיו צמח עוד הפעם עץ חיים למחזיק בו עץ עושה פרי המשמח אלקים ואנשים ע"כ לא יקופח שכרו לעוה"ב כי הן אמת שקיבל שכרו בעוה"ז אבל אחרי שע"י השכר הזה הוסיף עוד כפליים לתושי' לזרוע לצדקה ע"כ ברנה יקצור נושא אלומותיו גם בעוה"ב וז"ש אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו שאז תירא פן אולי במותו כבר לקח הכל ואין עוד לצפות ולייחל שיקבל שכר בעולם הבא אל תירא ואל תחת והטעם כי נפשו בחייו יברך חייו העדונים לא רק לברך ולהנות גופו הי' חי כ"א גם את נפשו ונשמתו החי' ע"י חייו בעשירות ושפע ויודוך כי תיטיב לך כל חייו הי' ברכת הודאה על הטוב אשר גמלהו ה' וכיון שכן אף שנהנה בעוה"ז בכ"ז גם בעוה"ב יבא על שכרו:

במסורה הובא בפתיחה לס' חתן סופר הרימותי ידי אל ה' אם אקח מחוט הרימותי קולי ואקרא הרימותי בחור מעם נ' עפמ"ש במארז"ל שמעון העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלקיך תירא פירש א"ל רבי כל אתין שדרשת מה תהא עליהן א"ל כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה עד שבא רע ודרש את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח ואמרתי בדרך הלצייי קצת עפמ"ש מהר"ע ברטנורה ז"ל במשנה דאבות אל תעשה קרדום לחתוך בה שהעיר איך רשאים הרבנים לקבל שכר וכתב דהטעם הוא כמו דדרשינן הכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו דצריך הת"ח שיהי' עשיר כדי שיהא יראוי ומאויים ודבריו נשמעין ע"כ שמעון העמסוני ששמו מורה שהי' עמוס התלאות מחוסר לחם וקרא ואהבת את ה' אלקיך שפיר דרש לפי דרכו לרבות ת"ח אבל כשהגיע לאת ה' אלקיך תירא דאם נדרוש לרבות ת"ח א"כ שוב יאסר לרב לקבל שכר דבשלמא בל"ז הותר לו לקבל שכר שיהא עתיר נכסין ויראוי ודבריו נשמעין אבל אי דרשינן את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח ובלא"ה צריך ג"כ ליירא מת"ח א"כ נפל היתרא דקבלת פרס הרבנים בבירא שהרי גם אם חיי צער יחי' בכ"ז יהי' יראוי ומאויים ע"כ פירש ואמר כשם שקבלתי שכר שהייתי רשאי לקבל שכר על הדרישה כדי שאהי' יראוי ומאויים ודברי נשמעים כך בעתיד ג"כ אקבל שכר כלומר רשאי אני לקבל שכר רק אם אני פורש מלדרוש לרבות ת"ח משא"כ אם אדרשנו אז בלא"ה אני יראוי ומאויים ואסור לקבל שכר עד שבא ר"ע דייקא שהי' עתיר נכסין ולא נצטרך לבריות הוא שפיר

דרש לרבות ת"ח וגם לא יקבל שכר אדרשה. העולה מזה כי ע"כ רשאי הת"ח לקבל שכר שעי"ז יהיו דבריו נשמעין. והנה העני מדבר בקול נמוך אבל העשיר יוכל להרים קולו ולא יבוש. ועוד טעם שרשאי הת"ח לקבל שכר אחרי שאין לו שום פרנסה ומקדיש כל עתותיו לכל צרכי העדה כמ"ש בתשו' ח"ס חח"מ וז"ש הרימותי ידי אל ה' אם אקח לא שאני עושה ח"ו נגד הדין אם אקח החזקה ושכר והטעם עי"כ הרימותי קולי ואקרא שאין אני צריך לדבר בקול שפל לירא מפניהם ועוד טעם שאקח שכר כי הרימותי בחור מעם שהפרשתי והבדלתי עצמי מכל עסקי לעסוק בצרכי צבור ע"כ הרימותי ידי ואקח. עוד י"ל כי לכאורה לא הי' צורך לקבלת הרב רק לשאול את פי חכמי ונבוני העדה אבל לדלת העם אין לחוש כי אין השגתם מעלה ומוריד אך כ"ז אם הרב לא הי' צריך רק לפעול ע"י מעשיו אבל אחרי שגם בדבריו צריך לפעול צריך שיהיו דבריו נשמעים לכל כקטן כגדול. וז"ש הרימותי ידי אל ה' הן אמת שהעיקר הוא לפעול במעשה ע"י הרמת היד אבל גם צריך לזה הרימותי קולי ואקרא שגם ע"י דברים צריך אני לפעול וע"כ הרימותי רק את זה נוכל להרים ראש על העדה בחור מעם דוקא שיבחרו בו כולם:

במסכת שבת אר"י אין מול לישראל א"ל הקב"ה לא"א צא מאיצטגנינות שלך וכו' מאי דעתך דקאי צדק במערב מהדרנא ומוקימנא לי' במזרח דכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו נ' כי בני חיי ומזוני במזלא תליין והטעם לזה כי אין הש"י משדד מערכות הטבע לשלם לאדם לפי מעשיו בענייני העוה"ז לתת לו עושר ונכסים וכבוד כי אין טובה זו טובה שלימה כי ע"י רוב טוב עוה"ז לא יוכל כמה פעמים להגיע למחוז חפצו הנפשיי כי מחמדי תבל בעוכריו להדיחו מהסתפח בנחלת ה' ולהגות בחוקיו והראי' לזה מצינו שרק לעת יזקין האדם עת כבר שקטו ודממו המיות גלי תאוותיו עת כבר כבה אש התשוקה אשר בקרבו רק אז יהי' צדיק גמור בלי שום נטיי' אל עון ופשע משא"כ בעת אשר שתות כחותיו עוד לא יהרסון ועוד לא הגיעו הימים אשר אין בהם חפץ הוא עלול מאוד לחטוא בכל רגע. אך הש"י ברוב טובו רצה להשפיע לצדיקים רוב טובה בעוה"ז ובכ"ז לא יטו אשורם מני דרך הישר דרך סלולה וגם בעת אשר כחותיהם בתקפם כצאת השמש בגבורתו והנם בריא אולם יצדקו ולא ירעו ולא יחשכו מיושר ע"כ אם מזלם לרעה הקב"ה משדדו לטובתם וז"ש צא מאיצטגנינות שלך אף שהמזל הוראתו לרע אשנהו לטוב כי הש"י נותן שכר גם בעוה"ז מאי דעתך שראית דקאי צדק במערב שרק לעת עריבת שמש ב"א וזקנותם אז מצדיקים מעשיהם אנא אוקימנא לי' במזרח ר"ל גם אור בוקרך לא יהי' עבות שגם בזריחת ימיך והצלחתך תצדיק דרכיך שנא' מי העיר ממזרח צדק זה יקראהו את הצדק לרגלו בכל דרכו בחיים:

וירד העיט על הפגרים וגו'. בילקוט זכרי' והי' לעת ערב יהי' אור ואין ממשלתן של ד' מלכיות אלא יום אחד מיומו של הקב"ה שנאמר וירד העיט על הפגרים וישב אותם אברם ונ' כי אוה"ע רק עת שהם ברום הצלחה אז שמם גדול ומהולל מכנף הארץ אבל אם שח גבהותם ועמודי הצלחתם ירופפו אז יאספו ככבי נגהם ואבד זכרם מן הארץ אמנם בעם ישראל אדרבה כשאינם ברום הצלחה זמנית אז יותר יאירו ויגיהו ויתחזקו בתורה ובמצות ה' כמאמר רז"ל יאה עניותא לישראל וז"ש ולא יהי' לך השמש לאור יומם והירח לנוגה בעת ששמש הצלחה שקעה וירח אספה נגהה אז והי' ה' לך לאור עולם כי בעת ההוא מתרפקים על דודם ומבקשים את ה' וז"ש וירד העיט על הפגרים דהיינו כשבא השולל לשלול בזת אוה"ע כפירש"י דקאי על עוע"א אז כל הגוים כאין והיו כלא היו וישב אותם אברם ברוח פיו כלה יגרשם ויהי השמש באה כששמש הצלחה זורחת ובאה על ישראל אז והנה אימה חשכה גדולה נופלת על אברם כי ירא פן ישמן ישורון ויבעט ע"כ א"ל הש"י אל תירא כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ועי"ז יזדככו ויזעקו אל ה' ויתחזקו בו וידוע כי יום הוא כינוי להצלחת זמנית וז"כ הילקוט שהמלכיות אין ממשלתן אלא יום אחד רק בעת שהוא יום והצלחה אז יקראו מושלים אבל באבדן הצלחתם עלו בתהו ויאבדו ל"כ ישראל גם לעת ערב בעריבת שמש הצלחה זמנית יהי' אור שאז תאיר הנפש ביתרון אור כנ"ל. ויש לומר שזהו הרמז בנר חנוכה מצותה משתשקע החמה להורות כי גם אם שקעה החמה שמש הצלחה זמניית הלא אז יאיר נר מצוה ויצא כאור נוגה צדקינו ומעשינו הטובים וכן מוסיפין והולכין כנגד ימים היוצאים שאם גם פנה יום שהוא כינוי להצלחה וטוב הזמניי בכ"ז אז אנו מוסיפין והולכין באור תורה ומצות לאור באור החיים:

ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמולו בשר ערלתו וישמעאל בן שלש עשרה שנה בהמולו את בשר ערלתו. כבר הרגיש רש"י ז"ל בשנותו את טעמו לכתוב בישמעאל את ולא באברהם ונ' עפמ"ש הרמב"ם ז"ל בטעם המילה להחליש הכח התאוני הנטוע באדם אשר שרשו באבר המשגל א"כ פועלת פי שנים. הא' הוא המילה החיצונית הנראית לעין ועל ידה נעשה מילה ב' שהיא הפנימית שאינה נראית לעין והיא מילת ערלת הלב. והנה אעפ"ה לא הי' צריך למילה פנימיית כי כבר הי' שלם וטהור ואצלו לא היתה אלא מילה חיצונית כמ"ש במדרש כשא"ל הקב"ה לא"א התהלך לפני והי' תמים אחזתו רעדה אמר שמא ח"ו נמצא בי דבר מגונה עד שא"ל הקב"ה ואתה את בריתי תשמור לזרעך אחריך נתקררה דעתו כלומר שאצלו לא היתה צורך המילה לתיקון המדות כ"א לזרעו אחריו צריך מילה בפנימיות ג"כ ע"י מילה החיצונית. ואפשר שלזה רמז הכ' באמרו

המול ימול לכם כל זכר לרמז על ב' מילות חיצונית ופנימית ואחרי שאאע"ה לא הוצרך למילה פנימית לא נאמר אצלו רק בהמולו בשר ערלתו כלומר רק בשר ערלתו נימול ולא יותר. לא כן בישמעאל שהי' בן י"ג שנה ופרא אדם ע"כ לא לבד ערלתו נימול כ"א גם הוא עצמו ומזג מדותיו נימול וזהו בהמולו כלומר הוא בעצמו את בשר ערלתו כמו עם בשר ערלתו גם הוא עצמו נימול וי"ל בזה מ"ש ונמלתם את בשר ערלתכם והי' לאות ברית ביני וביניכם וכ' רש"י ז"ל שהנו"ן יתירה הוא ולהנ"ל י"ל שרמז ונמלתם כלומר שאתם בעצמכם וכח התאוה שלכם תהיו ג"כ נימולים עם בשרכם ועי"ז תהי' לאות ברית ביני וביניכם:

ועפי"ז יבואר בעז"ה מאמר נפלא בילקוט ראובני (הובא בס' המקנה דף ע"ז ושם הביא עליו פי' נפלא ע"ד דרוש מרבינו הח"ס זצ"ל) אם קיימת מצות מילה ופריעה בדחילו ורחימו אז לא תקח האם על הבנים ואם לאו שלח תשלח את האם והבנים תקח לך כי אמרו עבוד מאהבה עבוד מיראה הנה היראה היא להשמר מל"ת שחייב עלי' עונש ואהבה מעוררת לקיים מ"ע שאין בה עונש אם אינו מקיימה ואינו עושה אלא מאהבה לפ"ז א"א לומר בשום מצוה שעושה אותה מיראה ואהבה יחדיו דהא בל"ת אין בה רק יראה ובעשה אין כאן אלא אהבה לבד במילה אפשר למצוא שניהם והוא ע"פ מה שיש להסתפק אי מל ולא פרע חייב כרת מי נימא כיון דהוה כאלו לא מל וחייב א"ד כיון דכרת לא נאמר אלא לא"א ובש"ס דיבמות אמרינן לא ניתנה פריעה לא"א ע"כ אפריעה אינו חייב כרת ושוב מצאתי מזה בתשו' ח"ס חיו"ד סי' רמ"ט ובתשו' מהר"י אסאד ז"ל סי' רנ"א עי"ש ואי נימא דאינו חייב כרת אפריעה א"כ במילה ופריעה יש כאן אהבה ויראה על המילה שחייב כרת יש כאן יראה אבל אפריעה אם נאמר דאינו חייב כרת יש כאן אהבה וז"כ ראשית המאמר אם קיימת מצות מילה ופריעה בדחילו ורחימו היינו כנז' דבמילה ופריעה יש יראה ואהבה ובתשו' מהרי"א שם מביא מרש"י פ' לך שפירש הא דגבי מילת ישמעאל כתיב בהמולו את בשר ערלתו היינו דמאת מרבה פריעה וכ' הרא"ם ז"ל דדברי רש"י לקוחים ממדרש שם וחולק אתלמוד דידן וסובר דניתנה פריעה לא"א עי"ש. וצ"ל תלמודא דידן דלא דריש פריעה מאת האי את מאי דריש בי' וי"ל עפמ"ש לעיל בטעם המילה דדרשינן טעמא דקרא שהמילה תהי' גם בערלת הלב ותיקון המדות ע"כ כ' בישמעאל בהמולו את בשר ערלתו שמל עצמו ומזגו עם בשר ערלתו כנ"ל. ולפ"ז יהי' מוכח דדרשינן טעמא דקרא דטעם המילה הוא להורות על מילה פנימיית ולא מוכח מאת לרבות פריעה ונאמר דלא ניתנה פריעה לא"א וממילא א"ח כרת אפריעה ושפיר שייך בדחילו ורחימו כנז'. והנה בתשו' ח"ס חאו"ח סי' ק' לענין שילוח הקן בשבת כ'

דאי טעמא דשילוח הקן משום אכזריות א"כ דוקא אם רוצה ליקח הבנים אז יש אכזריות אם יקח האם ג"כ אבל אם לא יקח לא האם ולא הבנים שפיר דמי והקשה לנפשי' הלא ר"י סובר במשנה דסוף חולין שלח מעיקרא משמע אלמא דהמצוה בשילוח דוקא ולא להניח האם גם הבנים ותירץ דר"י לטעמי' דלא דריש טעמא דקרא א"כ שילוח הקן גזה"כ שפיר סובר דבכל גווני מצוה בשילוח משא"כ למאן דדריש טעמא דקרא בודאי טוב יותר שלא לשלוח ולבלי יקח לא האם ולא הבנים. וז"כ המדרש הנ"ל אם קיימת מצות מילה ופריעה בדחילו ורחימו היינו כנ"ל שאין בפריעה כרת ובע"כ הך את דישמעאל להורות שגם הוא בעצמו נימול עם ערלת בשרו ובע"כ דדריש טעמא דקרא דמילה הוא סיבה למילת הלב וכיון דדרשינן טעמא דקרא א"כ טעם מצות שילוח הקן משום אכזריות א"כ אם א"צ לא לאם ולא לבנים טוב יותר שלא לשלח כמ"ש בח"ס שם א"כ לא תקח האם על הכנים ואם לאו שלא תקיים אותם בדחילו ורחימו כ"א ביראה לחודה בע"כ שגם בפריעה חייב כרת ודרשינן לה מריבוי את ומ"ט לא דרשית את כנ"ל שהוא בעצמו נימול עם הערלה ע"כ היינו משום דלא דרשת טעמא דקרא א"כ שלח מעיקרא משמע א"כ בכל גווני אתה צריך לקיים שלח תשלח את האם כנ"ל:

במס' נדרים גדולה מילה שלא נקרא אברהם אבינו שלם עד שמל שנאמר התהלך לפני והי' תמים גדולה מילה שדוחה את הנגעים גדולה מילה שדוחה שבת החמורה.

דאיתא במדרש בשעה שאמר אברהם להקב"ה הנני א"ל הקב"ה חייך שבאותו לשון אני משלם לבניך שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים וי"ל כי מי שצריך ללחום נגד יצרו העומד לשטן לו ברצותו לעשות מצות אלקיו זה לא יוכל לומר מיד בבוא אליו הצווי הנני מוכן ועומד לקיים המצוה הזאת לא כן אברהם אע"ה שכבר כבש את יצרו שלא יעמוד לשטן לו ע"כ תיכף ומיד כשבא אליו הצווי מהש"י אמר הנני מוכן לעבודתך ולכן שילם הש"י לבניו מדה כנגד מדה שגם אצלם יהי' היצר כבוש ולא יהי' להם נטיי' לרע וזה הי' ע"י המן שהי' לחם מן השמים מזון רוחני לחם שהמלאכים אוכלים כנודע. והנה עיקר השכר שנותן הש"י בד המצות הוא בעבור שצריך האדם ללחום תמיד עם יצרו כאז"ל לפום צערא אגרא והי' מקום לומר שאותם שהכניעו כבר את יצרם ואין צריכים ללחום אתו יקופח שכרם אבל לא כן הוא כ"א אע"פ כי יודע ה' ימי תמימים שכבר הם תמימים ושלמים וא"צ עוד להצטער במלחמת היצר עכ"ז ונחלתם לעולם תחי' יתן להם שכרם כי גם אותם שכבר יצרם מסור בידם עדיין יש להם עבודה ויגיעה לקדש עצמם במותר להם וז"ש כי שמש ומגן ה' צבאות בעת אשר השגת ה' תהי' עין בעין ויזרח על כל ישראל ואז לא יהי' מלחמת היצר עכ"ו לא ימנע טוב להולכים בתמים הגם שהם

כבר תמימים ואין להם יצה"ר בכ"ז לא ימנע הטוב מהם וישלם שכרם. והנה המילה היא כדי להתיש כח התאוה ולהכניע את היצר כנודע שעי"ז תשקיט מלחמת היצר וכח המתאוה ולכן המל נקרא תמים כי בלעדי המילה אשר כחות התאות שבו סוערים ולוחמים כנגדו לא נקרא שלם ותמים כי יחסר לו חלק הרבה מהשלימות משא"כ ע"י המילה שנכנע יצרו יוכל להיות שלם ותמים רק לבל יחשוב כיון שע"י המילה נכנע היצר אז יהי' במדרגת עומד ולא יוכל להיות מתהלך ממדרגה למעלה הימנה כמו המלאכים הנקראים עומדים ע"כ א"ל הש"י התהלך לפני והי' תמים אע"פ שכבר אתה תמים ושלם ויצרך נכנע תחת ידך אעפ"כ עוד תוכל להתהלך ולעלות מעלה מעלה להעלות גם חומרו אל הקדושה וזה פי' ילקוט פ' שופטים תמים תהי' עם ה' אלקיך כשאתה תמים חלקך עם ה' אלקיך וכה"א ואני בתומי אלך הכוונה כשאתה תמים ואין לך שוב מלחמת היצר לתאוות רעות ואתה רוצה לעלות עוד מעלה מעלה אזי זאת עשה חלקך מה שהוא חלק שלך דהיינו הגופניות גם זה יהי' עם ה' אלקיך וע"ז נאמר ואני בתומי אלך אף על פי שכבר אני תם אעפ"כ אלך יכול אני לעלות עוד מעלה מעלה וזה י"ל כוונת הגמ' במגילה שדרשו ליהודים היתה אורה וששון ושמחה אורה זו תורה וששון ושמחה זו מילה כי האדם הצריך לקיים את התורה מורא יעלה על ראשו ויהי' עצב מגודל כובד מלחמת יצרו ותאוותיו אבל ע"י המילה שמכנעת ומתשת את התאוות אז ששון יהי' כי יקל עי"ז כבישת היצר וקיום התורה. והנה כי כן כוונת וטעם המילה הוא להתיש כח היצר וזהו גדולה מילה שדוחה את הנגעים הם נגעי בני אדם והתאוות הבשריות והשבת כמו כן עיקרו להתיש כח היצר שבימי המעשה הוא טרוד בעסקי הגופניות ובשבת יעסוק ברוחניות ויפקח על צרכי הנפש ואחרי שהשבת והמילה שניהם מורים על ענין זה ע"כ יכולה מילה לדחות שבת שהוראתה ג"כ כהוראת מצות שבת: במדרש תנחומא פ' קרח היו"ד שניטלה משרה קראה תגר עד שבא יהושע והוסיף לו יו"ד שנא' ויקרא משה להושע בן נון יהושע והושיעו מעצת מרגלים ע"כ כי הש"י אמר לאברהם לא תקרא שמה שרי כי, שרה שמה פי' המפרשים כי שרי הוא שם בסמיכות אל אברהם דמשתמע שרק ע"כ היא גבירה ושרה על שהיא אשת אברהם האדם הגדול אבל היא מצד עצמה אם לא היתה נלוה אל אברהם לא הי' מגיע לה שם השררות ע"כ קרא שמה שרה שאף היא בעצמה ראוי' לגדולה ותפארת אלא דהי' מקום לומר עפמ"ש הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים דיותר מעלה וכבוד לה אם תקרא שרי בהצטרפות אל אברהם ממה שתהי' לעצמה ותקרא שרה. אך מצינו שקרא משה להושע יהושע ונ' דהחילוק הוא הושע הוא לשון בקשה וצווי ומשמעו שמשה צוה ליהושע תלמידו שיתחזק ויתגבר שלא

לשמוע בקול מרגלים המסיתים רק יושיע את עצמו מעצתם אבל יהושע אינו לשון צווי ופקודה כ"א הגדת העתיד וכך אמר משה מובטחני בך שיושיעך וכתרגום יונתן כד חמא משה ענותנותי' דיהושע ובודאי יושיע לו הש"י שלא ילכד ברשת המרגלים ראינו מזה שטוב לגבר אם מעצמו יקנה לו תור המעלה משאם יעשה כן בזכות וצווי אחרים ע"כ היו"ד שקטרגה שטוב הי' לה אז בעת נקראת שרי ונהגה שררות ע"י הצטרפותה לאאע"ה מאשר עתה שתקרא שרה בפני עצמה ולא נתקררה דעתה עד שמשה קרא להושע יהושע להורות שטוב לאדם אם מעלתו וחשיבותו אינו תלוי בחשיבות איש אחר רם ונשא:

לוח ארז על פרשת וירא

וירא יקח נא מעט מים. במדרש תנחומא א"ל הקב"ה לאברהם אבינו אתה אמרת יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם אף אני נותן לבניך מצות פסח שנאמר בו אל תאכלו ממנו נא. כי ארז"ל קשים גרים לישראל ואין אנו משתדלים לגייר הגרים ולעתיד דכתיב ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד וכל העמים יהיו מכירים את הש"י היינו שהקב"ה בעצמו ישלח שלוחי הופעתו ממרום ויפקח עיני כל יושבי תבל לנטוע בלבם אמונתו ית' אבל אין עושים השתדלות לזה על ידינו וזהו יקח נא ע"י שליח שהקב"ה ישלח שליח ויעשה מלאכיו רוחות להופיע בכם רוח טהרה לרחוץ מגילולים ולהאמין בשם ה'. והנה מה שלא נתן להם מתחלה לאכול ואח"כ לרחוץ רגליהם ודייק יקח נא שפירושו עכשיו ואח"כ ואקחה פת לחם הוא בשביל שרצה להכניסם תחת כנפי השכינה ואם יאכילם תחלה אז יאמר האומר שרק בעבור שחייבים לו בעד האכילה שהשביעם מטובו ע"כ הם נכנסים תחת אמונתו ע"כ דייק יקח נא מתחלה מעט מים להעביר גלוליכם בעוד שאין אתם חייבים לי מאומה למען יראו שהתורה בעצמה בלי שום פניי' אחרת היא שהסבה את לבם לעבוד את הש"י ולהאמין בשמו הגדול ית'. ע"ד שפירשתי הפ' שאמר הש"י למשה ואנכי אחי' עם פיך כמ"ש הראשונים ז"ל הטעם שהי' מרע"ה כבד פה שאל"כ היו אומרים שכל אשר פעל ועשה הוא בחכמתו ובתבונתו וברוח פיו שהי' בעל דברן מליץ נשגב ע"כ הי' כבד פה בלתי מוכשר לדבר לפני עם רב ובכ"ז דבריו עשו פרי אין זה כ"א יד ה' אשר נחה עליו וכי ה' שלחו לעשות את כל וזהו ואנכי אהי' עם פיך מכח שאתה כבד פה זה לאות שאנכי הוא ההיה עמך ומשלחך ולא מלבך עשית והנה הקב"ה אסר בקרבן פסח לאכלו נא כ"א צלי גמור כי אם אדם אוכל דבר בעוד לא נצלה כולו עדיין בודאי אינו אוכלו מפני שתאב לו ונעים לחכו רק בודאי יש לו הכרח חיצוני לזה שאין לו מאכל אחר והוכרח לאכול זה בחצי צלייתו אבל מפני שאמר אאע"ה יקח נא

מעט מים שלא יהי' הכרח חיצוני לקבלת האמונה כנ"ל כ"א רק מכח אהבה ותשוקה והכרה באמונת ה' כי טובה היא כמו כן צוה הש"י אל תאכלו ממנו נא שנתבונן מזה שקיום התורה והמצוה צריך להיות מאהבתה אותה ולא מהכרח וסיבה חיצונית:

יקח נא מעט מים. בילקוט אמר הקב"ה לאברהם אבינו אתה אמרת יקח נא מעט מים חייך שאני פורע לבניך הה"ד אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה הרי במדבר בארץ כנען מנין ארץ נחלי מים לעת"ל מנין והי' ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. י"ל כי אאע"ה כשהכניס אורחים לביתו למדם ג"כ דרך המוסר האיך יתנהגו ויצמצמו עצמם בתענוגי עוה"ז ולזה א"ל יקח נא מעט מים גם המים ההכרחיים לאדם לא יקחו אלא מעט ההכרחי. והנה אין פרעון מוטב לאיש כזה מאם יובטח לו שבניו ויוצאי חלציו גם הם יהיו כמוהו שגם הם יהי' להם מדת הסתפקות במועט וזהו שהודו בנ"י לה' במדבר כשמצאו מים אף שהוא דבר הכרחי לאדם אעפ"כ נתנו לו שיר ותודות וגם ארץ כנען אינה נשבחת אלא במים וגם לע"ל כשיהי' להם כל טוב יסתפקו בהכרחי וק"ל:

ואקחה פת לחם וסעדו לבכם. פרש"י ז"ל מצינו דפתא סעדתא דלבא וכו' ולחם לבב אנוש יסעד. כי העני המדוכא אשר אין לו משען לחם וחיי צער יחי' והתקצף ויאבד מצבו המוסרי כי יאבד את בטחונו ויאמר ח"ו אין אלקים שופטים בארץ כי למה יחסר לו לחם צר ואחר יאכל ברבורים אבוסים ע"ד שארז"ל דקדוקי עניות מעבירין את האדם ע"ד קונו ע"כ כאשר יגש אליו החונן דל ויושיט לו ברוח נדיבה להחיות את נפשו האומללה לא זו כי בזה יחזק את גופו כ"א עוד כפלים לתושי' כי יחזק גם את נפשו וישיב לו בטחונו אחרי כי לא עזבהו ה' לשחת. וז"ש הדא פתא לא לבד שהוא מזון הגוף כ"א גם סעד הלב והנפש כי עי"כ יחזיק במעוז בטחונו כי לחם אף לבב אנוש כלומר נשמתו יסעד:

וה' אמר המכסה אני מאברהם את אשר אני עושה ואברהם היו יהי' לגוי גדול ונברכו בו כל משפחות האדמה כי ידעתיו וגו' י"ל הכוונה ע"פ מארז"ל בפ' כסוי הדם בל העולם בלו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש כי אם הש"י יתן לכל העולם כולו די סיפוקם כל טוב עוה"ז ומשמני הארץ ויאכלו וישבעו כל יושבי תבל אז יחשבו את התענוגים לעיקר ויעזבו את תכליתם האמיתי בעבור הבל ותהו ע"כ עשה הש"י שהצדיקים מעונים בעוני ומצטערים בלחם צר ובזה להורות נתן בלבם כי לא על הלחם הגשמי יחי' האדם כ"א על השכר הצפון לעוה"ב כיון שאנו רואים שהצדיקים אשר הם בודאי אהובי ה' אעפ"כ אין להם תענוגים א"כ ראינו שאין זה העיקר וע"כ אינו נותן להם טוב עוה"ז על שיודע שהם אינם רוצים בזה כי יפה להם שעה אחת בעוה"ב מכל חיי העוה"ז והם מסתפקים בשמחה במעט הניתן להם וז"ש כל העולם ניזון בשביל

חנינא בני ר"ל בשביל שחנינא בני אין לו תענוגי עוה"ז עי"ז יוכל הש"י להשפיע לכל העולם כל טוב ואין חשש כי ירעו וישחיתו בחשבם שעוה"ז עיקר שהרי רואין שחנינא צדיק גמור והי' מהראוי למלא אסמיו ממגד תנובות עוה"ז אלא ודאי שעוה"ז הבל והעיקר הוא רב טוב הצפון לעוה"ב ע"כ אין לו לר' חנינא טוב העוה"ז וכ"ת למה זה יסבול ר' חנינא צער ודוחק בשביל שיוכל להשפיע לשאר העולם לזה אמר וחנינא בני די לו בקב חרובין שהוא באמת מסתפק ואינו מבקש כלל תענוגי עולם הזה. וז"ש ואברהם הי' יהי' לגוי גדול ע"ד אז"ל צדיק א' שקול ככל העולם כולו וידוע לכל שהוא אהוב אצלי עי"ז ונברכו בו כל משפחות האדמה כי ידעתיו מלשון ויודע בהם את אנשי סוכות שע"י שהוא עם היותו צדיק גדול ובכ"ז אינו חי חיי עונג מזה יקחו מוסר כל העולם שאין עוה"ז עיקר ואוכל עי"ז להשפיע להם ברכה וטוב וע"כ נתתי לו עוני כי יודע אני שיצווה את בניו לשמור דרך ה' וגו' למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר וזהו תחיית המתים כפירש"י עוה"ב ואינם חפצים כלל בשכר עוה"ז. וי"ל בזה ד' המדרש פ' שלח אקרא והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בנ"י ויאמרו מי יאכילנו בשר אספסוף אלו הזקנים שנא' אספה לי ע' איש מזקני ישראל הכוונה עפ"י הנ"ל אחרי שגם הזקנים והצדיקי' יתאוו להנאות הגופניות ול"ש תו לומר שדי לו בקב חרובין א"כ כל העולם לא יוכל לזון בשבילם ע"ב אחרי שהזקנים התאוו בכו בני ישראל המה שאר העם מעתה מי יאכילנו בשר:

ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך אל תבט אחריך ואל תעמוד בכל הככר ההרה המלט פן תספה. י"ל הכוונה ע"פ אז"ל המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה רצו בזה כי בענין קניינים הזמניים אין טוב לאדם מאשר ישמח בחלקו אשר חנן לו אלקים בזה כ"א יכסוף תמיד לאסוף חיל לא יעצור ברוחו ע"כ העצה היעוצה לזה לראות תמיד במי שהוא פחות ממנו ולרש אין כל ואז ישמח ויודה במה שחנן אותו ה' לא כן אם יביט במי שהוא למעלה ממנו ויקנא בו ובנחלתו אז אין תרופה למכתו כי יהי' בכליון עינים תמיד ובדאבון נפש אמנם בענייני הנפש בתורה ובחכמה טובה הקנאה כמאמר החכם קנאת סופרים תרבה חכמה וע"כ בענייני החכמה הדבר להפך שאם ישקיף על מי שהוא פחות ממדרגתו בקנין החכמה יסתפק במה שכבר למד ואף אם מצער הוא יגבה דעתו ולא יוסיף ללמוד ולכן תמיד החוב לראות במי שלמעלה ממנו וקנה דעת ובינה ביתר שאת אז ישתדל בכל מאמצי כחו לעשות כמוהו והנה קניני הזמניים נראים לעין כמ"ש כי תאוה הוא לעינים ונחמד למראה לא כן קנייני הנפש עין לא ראתה רק הלב משתוקק להשיגם כמ"ש ולבי ראה הרבה חכמה ודעת וז"ש צריך שיתן

עיניו כלומר הבקשה בקנינים הזמנים יראה במי שהוא למטה ממנו ויסתפק במועט אבל לבו כלומר בענייני החכמה יסתכל ויקנא במי שהוא למעלה ממנו. והנה מי שמסתפק במה שלמד שוב עומד במקום א' ואינו מוסיף כח לעלות מעלה מעלה וכבר נודע משל הלועז העמידה היא נסיגת אחור כי האדם אם אינו הולך מעלה והלאה נקרא כמי שהולך אחורנית וזה י"ל אחור וקדם צרתני ירצה שהאדם הבלתי הולך קדמה להוסיף שלימות איננו נשאר רק עומד אבל באמת הוא הולך אחור ונפחת מדרגתו והנה לוט ראה עצמו ניצול מכל אנשי עירו וכדי שלא יאמין בעצמו שכבר הגיעו אל התכלית ואין מהצורך עוד להשתדל מעלה מעלה אמרו אליו המלאכים כהוציאם אותם החוצה המלט על נפשך כלומר בהיות הדבר נוגע לנפש ולא לקנין זמני אל תבט אחריך להסתכל במי שעומד אחריך ופחות ממך במדרגה לומר כנגדם אני צדיק שאם תעשה כן תעמוד במקום א' ולא תוסיף שלימות לעלות מעלה ובאמת לא יאות לך כן ואל תעמוד בכל הככר כלומר אל תעמוד במקום אחד לומר כבר הגעת לתכלית שלימות כ"א ההרה המלט כלומר תלך תמיד למעלה ובאשתו נאמר ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח כלומר היא סברה שכבר הגיעה למדרגת השלימות כי ראתה והעריכה את עצמה נגד העומד מאחרי' הפחות ממדרגתה ע"כ ותהי נציב מלח כי המלח ברית עולם נשתנה מכל הדברים שהוא תמיד יעמוד במקום א' בלי שינוי ואשת לוט כמוהו לא שנתה מדרגתה בדמיונה שכבר הגיעה לתכליתה:

במדרש ילמדנו רבינו קטן לכמה נימול כך שנו רבותינו קטן נימול לשמונה שכך מצינו ביצחק שנימול לשמונה וכבר הלכו בו נמושות לפרש מה זו שאלה ומה הוצרך להביא ראי' מיצחק ונ"ל כפשוטו ע"פ מ"ד במס' נדה מפ"מ אמרה תורה קטן נימול לשמונה שלא יהו הכל שמחין ואביו ואמו עצבין וא"כ בזמן הזה שהחמירו לישב ז' נקיים ובשום פעם אינה טהורה ביום השמיני משום ס' יולדת בזוב א"כ לכאורה לא יהי' נימול לשמונה וזה שאלתם לדידן לכמה נימול אחרי דלא שייך הך טעמא דאביו ואמו עצבים אבל אחרי שמצינו שגם קודם מ"ת שלא הי' נוהג עדיין איסור נדה ול"ש ג"כ טעם הנ"ל ואפ"ה נימול לשמונה מוכח דלא סמכינן אטעם הנ"ל וא"כ גם לדידן מלין בשמיני ועפ"י דברי הש"ס דנדה הנז' י"ל ד' התוס' בשבת דף ק"ל ע"א ד"ה שש אנכי במדרש איתא למנצח על השמינית על המילה שניתנה בשמיני וכן אמרינן ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ביום ה"ג מל את יצחק דהיינו ביום השמיני כמנין ה"ג עכ"ל ועי' מהרש"א ומהרמ"ל שנדחקו בפירושו. וי"ל ע"פ מה שיש לדקדק למה נקט על המילה שניתנה בשמיני הול"ל סתמא על המילה וידעינן שהוא בשמיני וגם במה שדרשו ביום

ה"ג מל את יצחק למ"ל לקרא לרמז דמל ביום השמיני הלא ידעינן כבר מקרא מפורש דמל ביום השמיני ולמ"ל לרמזו עוד גבי ויעש משתה ונ"ל ע"פ הש"ס הנ"ל דטעם מילה בח' שלא יהו הכל שמחין ואו"א עצבין עי"ש והוא מחמת איסור נדה שפרושים זמ"ז הם עצבים לפ"ז א"ש דהכי דריש לקרא שש אנכי על אמרתך כלומר איני עצב עוד בעת בואי לקיים מצותיך מכלל דמעיקרא הי' עצב והיינו במילה כי מתחלה היו עצבים מחמת פרישתם זמ"ז וידוייק ג"כ סיפא דקרא כמוצא שלל רב היינו שמתחלה האשה נשללה ממנו שהיתה אסורה לו ועכשיו מוצאה מותרת וזהו כוונת התוס' במדרש איתא למנצח על המילה שניתנה בשמיני כלומר ע"כ אני שמח על המילה על שניתנה בשמיני וכן ויעש אברהם משתה ביום ה"ג מל על שביום השמיני נמול ע"כ הוא שמח כנ"ל ודו"ק:

ויקרא את שם המקום ההוא ה' יראה אברהם קראו יראה שם בן נח קראו שלם שנאמר ומלכי צדק מלך שלם אמר הקב"ה אם אקראהו שלם אברהם מתרעם אם אקראהו יראה שם בן נח מתרעם הריני קוראו ירושלם יראה שלם הרי שניהם עד שהי' שלם הי' עושה הקב"ה סוכה בתוכה שנא' ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון והי' מתפלל יה"ר שאראה בבנין ביתי ונ' כי ירושלם הוא אבן שתי' שממנה הושתת כל העולם ובה כלול כל טובות העולם כולו ארץ אשר עיני ה' בה ודורש אותה תמיד וזהו דעת שם בן נח שקרא למקום ההוא שלם בו כל השלימות אבל דעת אאע"ה אינו כן כי אף שהמקום שלם בכ"ז אין קדושתו מטעם זה כ"א הטעם ה' יראה כפרש"י ז"ל יבחר לו המקום הזה והקב"ה אמר שיש משניהם בו. ועד שהי' שלם ועדן לא בחר בו ה' לא הי' אלא דירת ארעי של הקב"ה שנאמר ויהי בשלם רק סוכו אבל מעונתו הקיימת הוא רק בציון והי' מתפלל יה"ר שאבנה ביתי:

בגמ' אברהם תקן תפלת שחרית שנאמר וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה כי רבים אומרים הן אמת שהחוב להתפלל בכל יום ולשפוך שיחו אבל יכולים להתפלל בביתם וא"צ לילך לבית הכנסת אבל האמת כי ע"כ נקרא בית הכנסת להורות שרק שם יוכל לכנס ולצמצם רעיוני לבו ומחשבותיו לשפוך נפשו לפני ה' כי בביתו רעיוניו מפוזרים ומפורדים ורק במקום המיועד לתפלה שם שכינה שורה שם יוכל להשליך מעליו טרדות הזמניות ע"כ אף שנאמר כל הדברים יגעים וכל היום האדם הולך ממקום למקום וגם בלילה לא ישקוט ולא יתן מנוח לכף רגלו בכ"ז בעת מצוא בבית ה' מקדש מעט שם עומד הוא מיגיעתו ותהלוכות רעיוניו המשוטטים וזהו אין עמידה אלא תפלה רק בעת התפלה נוכל לתאר את האדם בעמידה שאינו משוטט ברעיוניו אנה ואנה ע"כ אברהם תיקן תפלת שחרית להתפלל במקום מיוחד

מקדש מעט וישכם אברהם בבקר אל המקום בה"א הידיעה המקום הנבחר אשר אוה ה' למושב לו ונתן טעם לדבר אשר עמד שם בשביל שרק שם במקום המיוחד על אדמת קודש הוא עומד משא"כ אם יתפלל בביתו מקום שאינו מיוחד לתפלה שם לא יעמוד כ"א ילך וישוטט ברעיוניו בעת תפלתו עוד ארז"ל יצחק תיקן תפלת המנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה ואין שיחה אלא תפלה וי"ל כי התוס' הקשו למה נקראת תפלת הצהרים בשם מנחה הא גם בבקר היו מקריבים מנחה. ונ' עפמ"ש הר"מ ז"ל מ"ע מה"ת להתפלל בכל יום שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אבל מה"ת הוא יוצא בתפלה אחת ביום וא"כ מה שמתפלל פעם ב' אינו מה"ת רק מנחה ונדבה מלשון אכפרה פניו במנחה ע"כ זה שמה הנאות תפלת המנחה. והנה כתיב בכל דרכיך דעהו שגם כשעוסק בצרכי גופו יהי' כוונתו לש"ש כפי' הר"מ ז"ל והנה בעת שעוסק במצוה אם אז כוונתו לשמים זהו חיוב גמור חוק ולא יעבור אבל אם בעת התעסקו בענייני עוה"ז יזכור את ה' להקדיש גם גופניותו לשמים זהו רק נדבה כמו מנחה וזהו יצחק תקן תפלת המנחה שאף מה שאינו מחוייב גמור יהי' כוונתו לשמים שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה גם כשהלך לטייל בגנות ופרדסים להנאת גופו בכ"ז אין שיחה אלא תפלה שהיתה כוונתו רצוי' לשמים:

במדרש פרשה זו אמר הקב"ה לאברהם אבינו כשאני דן את בניך בר"ה יהיו תוקעין בשופר א"ל ומהו השופר א"ל חזור לאחוריך מיד וישא אברהם את עי"ו וירא והנה איל וכו'. והוא תמוה שלא ידע אברהם מהו שופר ואם לא ידע מהותו א"כ אף שהראה לו את האיל שממנו נעשה השופר בכ"ז לא ידע עדן השופר מהו ועוד יש להבין לשון חזור לאחוריך. והנ"ל בכוונת דבריהם ז"ל (שייך לר"ה) בהקדם מ"ש אשרי העם יודעי תרועה והקשו חז"ל וכי אוה"ע אינם יודעים להריע והלא כמה כלי שיר וזמר יש להם אלא שיודעים לרצות את בוראם בתרועה ובמה בשופר. הנה יש להוסיף עוד על שאלתם לא לבד שיש לאוה"ע כלי ניגון עוגב ומנים ממינים שונים הלא גם אנו בנ"י יודעים לנצח בנגינות במצלתים וכנורות ובפרט בימים אלה שחכמת השיר עלתה למעלה ראש בשלימות מאוד נעלה וכל בעלי השיר יוצאין בשיר קול נאה ונעים הלא למשמע אזן תאבה נפשנו א"כ ישאל השואל אם הושם לחוק בישראל לקבל את השנה החדשה בזמירות ושירות מדוע נחזיק עוד במעוז קול השופר אשר הוא קול פשוט בלי נעימות וסדרי הניגון הלא יבחרו להם חדשים להריע בכלי זמר הנעשים במלאכת מחשבת ומעשה אומן להפליא אשר ינעם לאזן שומעת וכמו שגדלה התמי' על עצם השופר כן עוד יוסיף להפליא בהמון אנשים בפרט אלה המכניס א"ע בשם נאורים והולכי קדימה התכלית ופרי קודש אשר ישמיע השופר בעוז קולו כמ"ש הרמב"ם ז"ל אע"פ שתקיעת

שופר מ"ע רמז יש בדבר עורו ישנים מתרדמתכם הוא יעורר ישנים מתרדמת הזמן ויקיץ ההוזים שוכבים על ערש יצועי התאוות והחמדות אשר חמדו והתאוו תאוה כל השנה וישרוק להם בקל קרנא משרוקיתא לעזוב את הדרך אשר הלכו בו ואת הנתיב אשר בו נלוזו מעגלותיהם מאורח איים למעלה רק יטו אשוריהם לשוב לאחור ללכת אחרי ה' אלקינו אשר מעלו בו מעל השופר יכריז בקול גדול לעשות תשובה לשוב מן הדרך אשר בו הלכו קדימה בלי מעצור לרוחם וללכת אחורנית אחרי ה' אלקיהם וא"כ הלא צדקתי בדברי שהאנשים האלה מלבד שנשגב בעיניהם מדוע יתקעו בשופר ולא בכלי זמר נעים ומטיב נגן עוד יותר ויותר תצלנה אזניהם משמוע התכלית מקול השופר. הלא כה יאמרו בימים האלה בזמן הזה אשר כל העולם כולו לדגל הפארטשריט ילכו קדימה ולאורו יסעו ובכל מאמצי כחם ילחמו מלחמת תנופה נגד כל המתקומם על ילידי העת החדשה בימים האלה אשר בכל מלאכת מחשבת חכמה ודעת מרכולת ומסחר הפארטשריט עומד לנס עמים ואליו גוים ידרושו והי' הלאום אשר על משמרתו יעמוד כיתד בל תמוט ולא ירצה לרוץ ולעבור כפי רוח העת החי' רוח הקדים הלאום הזה יהי' למרמס תחת גלגל הזמן והי' לבער א"כ מאד הם תמהים לנפש אדם הישראלי איך יערוב בנפשו לחזור בתשובה לנזור אחור מבלי ללכת קדימה הלא ינזרו לבושת כי יצחקו עליהם וילעגו להם בני אדם בקראם שמותם עלי אדמות מורדי אור אוהבי חשך וכדומה משמות כינויי בוז לחרפה ולדראון עולם ההוה. אבל אחרי שתוה"ק כבר כמה אלפים מהשנים בעוד החשך כסה ארץ וערפל לאומים בכ"ז כבר הפיחה ברוח אומתנו רוח חופש ודרור רוח דעת ותבונה ובכ"ז היא תבקש מאתנו ע"י קול השופר שנחזור לאחור ולא לפנים אין זאת כי אם ששקר יהגו ושוא יחשבו האומרים שלעשות תשובה הוא דבר מתנגד לבקשת הזמן לילך קדימה ולא לאחור כי אם נתבונן על איזו דרך ישכון אור תורה ויכריז קול שופר לחזור לאחור אז תאלמנה שפתי שקר הדוברות על התשובה עתק שהיא מתנגדת לשאלת זמננו להלוך קדימה מזרח שמש העת החדשה כי לא בדרכי החכמות וידיעות ולא במלאכת מחשבת ומעשה אומנות יצוה עלינו השופר לילך אחור ולהשליך הלאה מנגד פנינו כל החדשות אשר לא שערום אבותינו מעולם כ"א אדרבה בעניינים. אלה טוב לנו להתחבר ולהתרועע עם כל חכמי קדם המחדשים לבקרים גדולות ונצורות על שדה החכמה והדעת מאלמים אלומים גם אלומת ישראל תקום ותצב לתפארת עמינו גם אנו בנ"י נאחז ולא נרפה להמציא ברוח מבינתנו תחבולות ומזמות אשר פרים למאכל ועליהם לתרופה ועל גפי מרומי קרת לתהלה ולתפארת אך כ"ז בעניינים המדיניים שם נהי' כאחד מהולכי קדם נרוץ ולא ניעף אבל בדרכי אלקינו שם לא יעברו גלי הקדם שם

צריכים אנו לעמוד כיתד במקום נאמן וכל הרוחות שבעולם לא יזיזו אותנו ממקום קדוש הזה אף זיז כל שהוא כמ"ש לדור ודור אמונתך ופירשתי למעלה ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל שבענייני הדת רק מנוחה והשקט מחוז חפצנו לעמוד על עמדנו וע"ז רומז ג"כ מאמר הכ' שבת לה' לומר אף שבעניינים הארציים השביתה והעמידה במקום אחד רק לנזק יחשב כי צריכים לילך מעלה מעלה על סולם השלימות בחכמה ודעת אבל לה' מה שנוגע לענייניים שמימיים הדת והאמונה בת אל חי בזה צריך להיות מנוחה ושביתה ועמידה על מקום שעמדו בו אבותינו מעולם לא נטה ממנו ימין ושמאל והוא תהלתנו ותפארתנו כמו שראינו כל הבריאה כולה מעשה ידי יוצר בראשית להתפאר עומד היום כעת כיום הוולדו ר"ל השמש תשלח ניצוצי אורה וקרנים מידה תופיע על יושבי תבל כמו בששת ימי בראשית הארץ תוציא צמחה ויבולה עתה כמאז ומקדם. כמו כן תוה"ק אשר היא יציר כפיו של הקב"ה גם היא תעמוד לדורי דורות בלי תוספת ומגרעת כמאמר החכם כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהי' לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ולזה אמר דהע"ה לדור ודור אמונתך האמונה הקדושה שנתת לנו להצלחת נפשנו לא תפוג טעמה וריחה לא יומר לדורי דורות והראי' לזה כוננת ארץ ותעמוד כמו שהארץ לעולם עומדת בלי שום שינוי למעליותא או לגריעותא על שהוא מעשה ידי יוצר נצר מטעיו כ"כ אמונתך שהיא ג"כ ממעשיך הנפלאים נפשי יודעת מאוד שלדור ודור תעמוד חי וקיים לנצח בלי שום שינוי ותמורה ע"כ לאותם האנשים אשר מתהלכים לרוח היום ובדעתם הנכזבה הולכים קדימה בעזבם בעים רוחם את גבול תוה"ק קול קורא בשופר אל תדמו בנפשכם אל תחשבו שאתם מהולכי קדימה אם אחוריכם אל היכל ה' היא התוה"ק אם פניתם עורף אל האמונה אל יעלה על לבבכם שהראיתם בזה את עצמכם שאנשי שכל ומדע אתם ההולכים לאור כי אם תדעו ותבינו שאם ח"ו סרתם מאחרי ה' ותורתו לא לבד שאין זה פארטשריט כ"א להיפך כמ"ש הנביא עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור הסבו את לבם אחורנית ויהיו לאחור ולא לפנים ע"כ שובו שובו בית ישראל אל מקור מים חיים אל מחצבת בור נקרתם ואז תקראו באמת וצדק הולכי קדים וז"ש השיבנו ה' אליך ונשובה הש"י יטהר לבבנו שנשליך גלולינו מעלינו ונחזור מדרכנו הנלוז ואז לא נקרא הולכי לאחור כ"א חדש ימינו כקדם אם נחדש ונשפר מעשינו אז נהי' בני קדם ההולכים לקדם ולפנים ולא לאחור. ולמען הראות ע"י מעשה שאנחנו מחזיקי' בדעת והאמונה הזו שבענייני התורה רק השביתה והמנוחה והעמידה על מקום אחד הוא מחוז חפצנו ע"כ תוקעים אנו עוד היום בשופר הישן אף שנתחדשו כלי זמר כמה וכמה תופים וכנורות צלצלי שמע וצלצלי תרועה להורות ניתן בזה ביום הראשון לשנה

שבענייני הדת אי אפשר לנו בשום שינוי ותמורה כמו שהשופר הוא עוד היום אותו השופר בעצמו שתקעו בו אבותינו: מעולם בשנים קדמוניות והתקיעות שנשמע היום בערי יהודה ובחוצות ישראל גם אבותינו אשר בארץ המה הקשיבו אזנם לקולם כמו כן כל ענייני התורה והמצוה כמוהם כמונו נעשם בלי שום שינוי ומגרעת ואף שהעת החי' שינתה והחליפה כל העניינים הארציים עשרת מונים אבל בענייני הדת לא תגע בהם יד להחליף כחם וז"ש תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא וגו' ע"כ צריכים אתם בכל עת וזמן לתקוע רק בשופר ביום תרועה אף שיהי' לכם כלי שיר חדש מעשה ידי אומנים נפלאים אשר יתנו קול נעים יותר מהשופר בכ"ז אל תרפו מהשופר והטעם כי חק לישראל הוא השופר מורה ע"ז כי אש דת התורה הוא חק אשר חקוק בצפורן שמיר ועט ברזל על לוח לב אומתנו חק ולא יעבור ע"כ השופר והתעוררותו לתשובה היו תואמים מלמטה ויחדיו יהיו תואמים מלמעלה כמו שהשופר כבר מעצמו יורה ויבין לנו שאין להחליף ולהמיר מאומה בענייני הדת כמו כן התעוררותו לחזור בתשובה יאמר לנו שנעזוב את הדרך אשר אמרנו בו נלך בארצות החיים קדימה וז"כ נושא דרושנו שאברהם אע"ה שאל מה השופר כלומר ע"י מה יש בכח קול השופר לעורר רחמים ותחנונים אצל אבינו שבשמים עת יושב לכסא משפט לדין עמו במישרי' ומדוע דוקא יתקעו בשופר בקול פשוט ולא בכלי שיר אחר הנעים ממנו וע"ז השיב לו הקב"ה חזור לאחוריך והם הדברים אשר דברנו שהשופר מלמד לתועים בינה לתפוס ולאחוז בלי רפיון מעשה אבותינו בידינו עליו אין להוסיף ע"כ מי שעזב את אורח לחיים אשר בו התהלכו אבותינו לפני ה' וחושב בדעתו שטוב הוא מאבותיו הוא יחזור לאחוריו אל מקומו הראשון כי טוב לו אז מעתה ורק ע"י חזרתו למקום ומדרגת הוריו ומוריו יוכל לקוות שהש"י יהי' רחום בדינו ויוציא לאור משפטו אחרי שכל עיקר סמיכתנו אשר בו נקשור חוט תקותינו שהמקום ירחם עלינו ויעמוד מכסא דין לישב על כסא רחמים הוא שיזכור לנו זכות אבותינו הקדושים אשר בארץ המה ולמענם יעשה עמנו טוב וחסד וכ"ז כאשר אנו אוחזים במעשה אבותינו וכמו שעשו המה מצות ה' בכל מאמצי כחם כן גם אנו נחזיק במעוזם בלי שינוי וגרעון אז נוכל לייחל שהש"י יזכור לנו ברחמים מעשה אבות סימן טוב לבניהם אחריהם אחרי כי עוד הקשר של קיימא קיים אשר יקשור אותנו עמהם בעבותות אהבת ה' ותורתו הקדושה נפש האב ונפש הבן אחת יתלכדו ולא יתפרדו אבל אם ח"ו ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו ונשנה ונמיר מעשיהם מטוב לרע ונלך קדימה גם בענייני הדת לעזוב דרך הקודש אשר בו צעדו רגלי אבותינו ואור חדש אשר לא שערוהו אבותינו יגה שביבו עלי נתיבותינו עתה

יקום המסטין ויאמר ח"ו מה לכם לזעוק אל בית המלך לזכור לכם זכות אבותיכם מה לכם ולהם להיות באגודה אחת הלא אתם בעצמכם הייתם בעוכריכם אחרי שקצצתם בידיכם ע"י מעשיכם החדשים את הפתיל המחבר את: אבותיכם עמכם הלא אם יקומו אבותיכם יאמרו ויגידו זרע מרעים האלה בנים משחיתים אשר נתעב ונאלח בעיניהם צדקת אבותיהם מדור הישן נושן לא לנו הם ולא מצאצאינו כי אנחנו החזקנו בתורת אל חי במסירת נפשנו ומאודנו והמה תרבות אנשים חטאים אשר ישליכו את הקודש אחרי גום להלביש אותו מחלצות חדשות ועד"ז פירשתי מ"ש ויעל אליהו בסערה השמימה ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשו ודרשו רז"ל על זה מכאן שהמלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו כי שהע"ה אמר הרוח תשוב אל האלקים והעפר ישוב על הארץ כי כל דבר שואף אל מקומו ומקורו שמה ישוב לעת קץ כל האדם ע"כ יש לשאול איך גוית הצדיקים כמו אלי' וחנוך עלו אל האלקים השמימה הלא נפסק ממקורו ונקצץ מאילנו אחרי שהגוף מארץ יסודתו איך אפשר שגוף הצדיקים תעלה מעלה ולא יובל לקברות כגופי שאר כל אדם אשר באדמה יסודם כי ממנה לוקחו והתשובה ע"ז כי הן שגוף האדם על עפר משלו ורק בארץ מנוחתו אבל כ"ז באחד האדם אבל אנשי הבינים האלה אשר הקדישו את גופם קודש לה' וזככו את רומרם להגביהו למעלה ראש עד שאבד מגופם שם ותואר גוף כי גם גופם נהי' לרוח וגם גויתם הורמה על במדרגת רוחנית הנשמה ע"כ אין מקום גופים אלו בארץ אחרי שגופם הוא יסוד אחר ולא ישוה וידמה כלל לחומר הארצי הגס ע"כ מקומם הוא למעלה בקודש בשמי מעונים והנה אם האבות יקדשו ויזככו את גופם למעלה ובניהם אחריהם עומדים בשפל המדרגה ולא יגביהו עוף כמו הוריהם ומוריהם אז נפסק ג"כ חבל ההתקשרות בין אבות לבנים אחרי שכל התחברותם הוא בשביל שהבנים הם עצם מעצמי האבות ובשר מבשרם א"כ אם האבות הזדככו א"ע כ"כ עד שאבד מגופם שם הגופני כ"א כולם קודש לה' והבנים לא נהו אחריהם אז הבנים הגופניים יתומים ואין אב למו ורק התלמידים אשר ראו את מורם ואת מאורם ושאבו מי תורתו וקדושתו ממעין ישועתו המה יולדו לו לבנים בעצם אחרי כי נפשם קשורה בנפשו ורוחם דבקה ברוחו וזהו אחרי שראה אלישע את אלי' עולה בסערה השמימה ולא ניתן גוו לקבורות בעפר יסודו ובע"כ הטעם שכבר התנער גופו מעפרורית החומר וגם גופו נתעלה למעלת נפש ורוח ע"כ בצדק שפט מזה שהוא לא יקרא עוד אב לבניו יוצאי ירכו וגופו כי מהם כבר נתפרדה החבילה אבל אני תלמידו אשר יצקתי מים על ידו ורוח מבינתו עלי ירחף אני קורא אותו באמת וצדק אבי אבי וע"כ למדו מזה כי המלמד את בן חבירו תורה הוא הנקרא באמת בשם יולדו. ומעתה אם

הבנים אינם אוחזים מעשה אבותיהם ונתפרדה החבילה אשר בינותיהם מלידה ומבטן אז יש מקום לבע"ד לומר שאין לבנים להשען על זכות אבות כי אז הוא להם משענת קנה רצוץ כי הם בעצמם משפטיהם חרצו להפריד בין הדבקים מאז ומקדם וע"כ אמר בלעם כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו ואמרו במדרש אלו האבות והאמהות הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב כלומר רק אז אני רואה את בנ"י שיוכלו להתייחס למשפחותם לבית אבותם ויוכלו לתמוך על ימין צדקת אבותיהם ואמותיהם כעל צור וסלע משגב רם ונשא וגבוה מאוד עד שכל הרואה אותם יראה עמהם גם אבותיהם אשר ישליכו ניצוצי זהרם ושביבי אשם גם על הדור האחרון בנים יולדו להם ורק אז מראש צורים ומגבעות אראנו ואשורנו אם עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב לא יתערבו בגוים ללמוד מעשיהם כ"א יהיו מצויינים בתורה ומצות כאנשי חיל אבותיהם אבל אם בהמון גוים רבים גם המה יתאחדו ולא יזכר עוד עליהם עטרת תפארת אבותיהם אז ח"ו גם ה' לא יזכור מעשה אבותיהם ולא יועיל הון נחלת אבות ביום עברה ע"כ רק בשמוע קול השופר אשר לפי דברינו מעורר אותנו להחזיק במעשה אבותינו בלי שינוי תוספת ומגרעת וגם קורא בקול לאותם אשר עזבו דרך אבותיהם לחזור ולשוב אליו ולארוג מחדש את חבל האהבה בין אבותינו לבניהם אז יזכור לנו ה' צדקת אבותינו התמימים והישרים. וזהו כוונת אז"ל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקדת יצחק כלומר שרק אם נשמע בקול שופר בכוונה זו שביארנו שלא נזוז אף זיז כ"ש ממעשה אבותינו ונתקע בשופר כמו הם אז הקב"ה ימלא רחמים עלינו לזכור לנו זכות אבות וע"פ הנ"ל מבוארת הכוונה במדרש שהבאנו בראשית דברינו כי השופר כפלים לתושי' לו ראשון לציון מציין לנו את הדרך נלך בו שנחזור לאחורינו אל מעשה אבותינו מעולם ולא נשמע לקול מלחשים מתחכמי זמננו האומרים עת לכל חפץ לכל אשר יחפצו ישנו את תפקידי התורה ע"כ השופר הוא מעורר לחזור לאחור ולהחזיק במעשה אבותינו אבל גם את השני לו שקורא לנו ללכת קדימה להוסיף חיל ואומץ בתורה וביראה נחדש חדשים לחדש ולשפר מעשינו החדש הזה לכם ראו וקדשו בכל יום מוסיף והולך בקדושה וטהרה יתירה וע"ז נמליץ אחור וקדם צרתני שהשופר יקרא אותנו לילך אחורנית מדרכי הרשע ולשום מגמת פנינו קדימה בדרך הישר וע"ז אמר אשרי העם יודעי תרועה שאנחנו מאושרים אם יודעים אנו להטות אזן קשבת ולהבין חין ערך התרועה שקורא בקול ה' באור פניך יהלכון רק זהו הדרך לכו בו אשר פני ה' יאיר עליו במאור תורתו ע"כ אמרו במדרש אף שאו"ה יודעים להריע בכלי זמר מינים ממינים שונים ואנו בכ"ז מחזיקים בשופר ולא נחליפנו בכלי זמר אחר בזה אנו מראים

שאנו עומדים לנצח על אדמת קודש אשר בו עמדו אבותינו עי"ז אנו מרצים להקב"ה וזה ע"י מה ע"י השופר. וי"ל שזהו כוונת מ"ת פ' לך אם חומה היא נבנה עלי' טירת כסף אם נותן נפשו כחומה זו שהיא עומדת כפני מלחמות הרבה וימסור עצמו על קדושת השם נבנה עלי' טירת כסף אלו ישראל שקראם כנפי יונה נחפה בכסף ואם דלת היא אם דל הוא מלמסור נפשו על קדושת השם נצור עלי' לוח ארז מה צורה בלוח ארז נוחה לימחק כך אברהם אינו משגיח עליו הכוונה אם ישראל עומדים כחומה בצורה נשגבה לא יפרץ בה הפורץ ומוסרים נפשם על קדושת שמו יתברך אז לא לבד שהם נאים ומהודרים מצד עצמם כ"א יוכלו להתהלל גם במעשה אבותיהם הק' ודומים לכנפי יונה אשר אברותי' בירקרק חרוץ בנועם יפים יזהירו ויבהיקו ועוד יחפום בכסף צרוף להוסיף זיו אורם פי שנים כ"כ ישראל נמשלו לכנפי יונה תמימה אשר עם הוד יפי' שמעצמותה עוד חפוה בכסף טהור אבל אם פרצו דלת בחומת בית ישראל בו יעלו המחבלים כרם ה' צבאות ועזבו את קדושת אבותיהם אז ח"ו צורת אברהם ואבותינו הקדושים כאלו נמחקת מעל לוח אומתנו ואברהם אינו משגיח עוד עלינו. וז"ש היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים אם כבנים שהש"י פוקד עלינו להשגיח אם אנו ראויים להקרא בנים לאבותינו וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים אם רואה שאנו ראויים עוד להקרא בשם בני ישראל סבא אז ידע אלקים לרחם עלינו כרחם אב על בנים:

ובדרוש לשבת שובה פירשתי ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה וגו' כי הנביא אמר (הפטרת יוכ"פ) קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם כפל לשונו מורה שיש ב' דרכים לפני המוכיח הא' לאותם שיש להם שרץ במוחם ובדעתם הנכזבה כופרים בעיקר להם יש להשיב בטענות נכוחות ישרות למבין ולהורות להם כי שקר נסכם ותורת ה' אמת אבל לכת הב' והם האנשים המאמינים בה' רק יצרם תקפם ואין ביכלתם לכבשו להם א"צ לדבר בטענות והוכחות להחזיק אמונתם אחרי שבלא זה הם מאמינים ויודעים שחוטאים אלא להם צריך לדבר דברי כבושים להסיר לב האבן ולמול את ערלת לבם. והנה השופר בטבעו להחריד בקולו את לב השומעים והגרון שהוא מוצא הדיבור בו יטיף דברי טעם ושכל טוב בטענות צודקות להבדיל בין אמת לשקר. וז"ש הנביא קרא בגרון אל תחשוך הוא נגד הכת הא' אשר רופפו עמודי אמונתם וצריך לדבר בגרון דברי טענות והוכחות בשום שכל להפיץ עננ טעות ולהאיר עינם באור האמונה הטהורה ונגד הכת הב' שחוטאים רק מחמת תגבורת התאוה אמר כשופר הרם קולך להחרידם בקול שופר לבד די להם שעי"ז יכנעו ולא ילכו עוד אחר תאוותם והוסיף לבאר עוד והגד לעמי פשעם אלו הם הפושעים והמורדים

ברבונם להם צריך הגרון להוכיחם בדברי שכל וטוב טעם ולבית יעקב חטאתם אלו הם היודעים ומאמינים בתוה"ק אלא שנכנס בהם רוח שטות של התאווה וחוטאים להם די רק כשופר הרם קולך להחריד לבותם והנביא אמר כל ראש לחלי וכל לבב דוי שהם מנוגעים בראשם בחולי האפקורסות שיש להם שרץ במוחם וגם לבם הזונה הולכים אחר שרירות לבם והוא דוי כי יאמרו בראשם ושכלם יען שאינם משיגים טעמי המצות והעבירות על מה אדניהם הטבעו ע"כ הם פורקים עולם מעליהם ובאמת היא טענה נכזבה אחרי שאל אלקים הוא יודע טעמיהן ויסודיהן ולו נתכנו עלילותיהן מה לנו לשאול על טעמיהן הנסתרות לה' אלקינו וזה יש לנו ללמוד מאברהם אבינו ע"ה אשר אנו מתפללים שהש"י יזכור לנו עקדתו שהוא רצה לעשות דבר אשר הי' נגד דעתו ושכלו שאלקים יבקש קרבן אדם בנו יחידו וגם הי' נגד לבו הנאמן באהבתו בכ"ז חש ומהר לעשות רצון בוראו יען ידע כי אלקים הבין דרכו והוא ידע טעם מצותו ע"כ אף שהוא בעין שכלו לא ראה האמין בה' ויחשבה לו צדקה וז"ש ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה כלומר שמשם יש ללמוד שרק ה' יראה הטוב והישר לאדם לעשות ורק מה' מצעדי גבר כוננו וע"כ עשה הקב"ה עמו את הנסיון הזה להראות לדורות שצריך האדם לעשות צווי הש"י אף מה שהוא נגד דעתו ולבו כי צפה מראש ומקדם שיעמוד דור אחרון היום בזמן הזה אשר יאמר היום בדור זה בהר ה' יראה רק אז נעלה בהר השלימות לקיים המצות אם ה' יתראה לנו לגלות לנו מצפוני הטעמים של המצות ובלעדי זה יפרקו עול ינתקו מוסרות התורה ע"כ הקב"ה מביט מראשית אחרית סיבב הנסיון הזה לאברהם וע"י עקידת יצחק נקח מוסר לומר כזה ראה וקדש שגם אם האדם לא יראה את ה' לידע טעם מצותיו אם רק ה' יראה את המעשה כי טוב הוא אז יעשהו האדם. וי"ל עוד כוונה אחרת כי כשבאו ישראל לקבל התורה אמרו בניו יהיו ערבים בדבר שנא' מפי עוללים ויונקים יסדת עוז כי כל זמן שמדריכים את בניהם על דרכי היראה והמוסר עוד יש תקוה שגם המה ישובו לדרך התורה והיראה אבל בעוה"ר בדור הזה אומרים שאם ירצו לגדל את בניהם בדרך התורה לקרבן להם יחשב כאלו הם מקריבים את בניהם על מוקדה שעי"ז יצטרכו לחיות במצור ובמצוק אם יהיו יראים ושלמים עם ה' ובאמת לא כן ידברו כי יש כמה וכמה יראי ה' המגדלים את בניהם על ברכי התורה ובכ"ז הם מוצלחים גם בעניני העולם כמ"ש בד"ה ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ומצליח ובכ"ז וה' עמו בעניני הדת והתורה וזהו שהראה לו הקב"ה בעקדה כי לפי דעת הר"מ הובא באברבנאל היתה העקדה במראה נבואה אליו ולפ"ז י"ל בדרך הרמז שמתחלה הי' סבור אברהם שאם רוצה לגדל את בנו בדרך הישר צריך להקריבו

לקרבן כליל לה' ולא יהנה כלום מן העוה"ז עד שאמר לו מלאך האלקים אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה אינך צריך להקריבו כי דרכי' דרכי נועם וכל נתיבות התורה שלום ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה ה' רואה מקדם אשר יאמר היום בדור הזה בהר ה' יראה שהיום הזה אומרים האנשים כמו שהוא קשה להעפיל עלות בהר כן קשה וכבד מנשוא להראות לפני ה' הכשר מעשה המצות ע"כ כדי להורות שאינו כן נסהו הקב"ה במעשה העקדה שאין רצונו לשלוח יד באדם רק יאחז בזה וגם מזה אל ינח. ובאופן אחר יש לומר עוד כי אומרים היום הזה הן אמת בימים קדמונים עת חשך כסה ארץ וערפל לאומים אז כבוד שמים עלינו זרח אבל היום הזה אחרי שבהר ה' יראה כלומר כמו שהעומד בהר הוא מתראה לכל צד כמו כן היום הזה כבר כסו פני תבל כל המדות והדעות נכוחות וה' נראה מכל צד וכל העמים מכירים את כבודו ולמה עוד להנזר מן העמים הלא טוב להיות כמוהם אחרי שגם המה היום כבר לבשו מעטה מדות תרומות אבל ע"ז נאמר וחייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ ואתם תהיו ממלכת כהנים וגוי קדוש הכוונה כי לא רק בעת חשך יכסה ארץ לא רק אז תהיו עמי ואני אלקיכם כ"א אף בעת שיהי' לי כל הארץ שהדעת האלקית כבר סללה לה דרך בכל הארץ גם אז תהיו לי כמו כהנים בין ישראל אף שישראל הם קודש בכ"ז הכהנים הם קודש קדשים כ"כ אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וכן אמר הנביא ע"ה והי' אמונת עתך חוסן ישועות חכמת ודעת כלומר גם בעת אשר החכמה והדעת כבר יפיצו אורם בעת ההיא על כל פני תבל בכ"ז יראת ה' אוצרו תהי'. וכן ניבא ישעי' ע"ה כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאום ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם כלומר שאף בזמן אשר ארץ חדשה לפנינו וכולם עומדים לפני הקב"ה להכיר גדלו בכ"ז יעמוד זרעכם ושמכם במעלה יתרה נגד כל הגוים. וז"ש ה' יראה שהש"י יראה את זרעו בהשגחה מיוחדת וחיבה יתירה אף בעת אשר יאמר בהר ה' יראה שכל העמים רואים את כבוד גדלו בכ"ז ישראל הם עם סגולתו לתתם עליון על כל גויי הארץ:

לוח ארז על פרשת חיי שרה

ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה.

במ"ר הה"ד יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהי'. י"ל עפמ"ש לקמן שהצדיק שבא כבר לתכלית השלימות והוא שלם ותם אף שטוב לפניו לחתום ימיו לחזות בנועם ה' בעוה"ב כמאמר הרמב"ם ז"ל באגרתו אשרי מי שחתמו ימיו מהרה בכ"ז הש"י מניחו בעוה"ז לתועלת העולם שהוא ינהלם וידריכם בדרך ה' כמ"ש זקיני הח"ס ז"ל בפ'

והותירך ה' לטובה בפרי בטנך וז"ש יודע ה' מלשון אהבה כמו כי ידעתיו למען אשר יצוה ור"ל הקב"ה אוהב להאריך ימי תמימים אף שכבר השלימו עצמם בתכלית שלימותם עד שלא לבד שהם צדיקים אלא גם נקראו תמימים בכ"ז מאריך הקב"ה ימיהם והטעם כדי שנחלתם לעולם תהי' שהעולם ויושביו יירשו ממנו מתורתו והדרכתו כמעשהו ממנו יראו והנה צדיקים תמימים כאלה חיים ב' פעמים פ"א להשלים א"ע ואחרי שכבר השלימו א"ע למדי הם חיים עוד הפעם למען ישלימו אחרים כמ"ש לקמן בפ' וה' ברך את אברהם בכל שע"כ אאע"ה נעשה זקן ובא בימים לא לצורך שלימות עצמו רק רצה הקב"ה לברכהו בכל היינו עם כל העולם שיושלמו גם הם וז"ש ויהיו חיי שרה וגו' שחיתה שנים רבות ושלא תאמר שהוצרכה לאורך ימים כ"כ לצורך השלמת עצמה ע"כ סיים שני חיי שרה כלומר היא חי' שני מיני חיים א' לעצמה והשנית לאחרים ע"כ סמך לזה המדרש פסוק יודע ה' ימי תמימים כנ"ל:

ויהיו חיי שרה וגו'. במדרש הצדיקים כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים נ' עפמ"ש שמח בחור בילדותך וייטיבך לבך בימי בחרותיך כי האדם אשר רק לעינים יראה וכל חפצו ומגמתו לשבוע ולינק מצוף דבש עוה"ז יצא מחלב עיניו ולא זכר כי אחריתה ראש ולענה הנה הנבזה הזה לא יחי' חייו האמתיים לפי דעתו הנכזבה כ"א בעודו בתקפו ובגבורתו עת כחותיו חזקים אשר יוכל לשתות כוס התענוגים עד מיץ יוכל לשבוע מחלב הארץ יתן לנשים חילו אבל בהגיע ימי הזקנה עת השתות יהרסון הימים אשר אין בהם חפץ עת אשר כל יופי למק בעיניו וכל מתקי מעדנים לא ינעמו לחכו עיניו כבדו ואזניו אטומות בעת ההוא יקוץ בחייו כי מחוז חפצו נלוז מעיניו וכ"כ בימי הילדות אשר עוד לא נפקחו עיניהם לקחת מכל פרי עץ הגן וכחות הגוי' עוד לא התפתחו ולא השתרעו למרבה גם אז אין חייו חיים לא כן איש הבינים אשר כל חפצו ותשוקתו לעבוד את ה' ולהגיע לשלימות האמתי איש כזה חייו חיים בין בימי הילדות בין בימי הזקנה וז"ש רשעים בחייהם קרויים מתים שבעודם בחיים חייתם יש זמן שנקראו מתים שאין חייהם חיים:

(הגה"ה ופי' המשנה על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן על שאינן זהירות בנדה ובחלה וכו'. וק' דהול"ל על שלא היו זהירות ל' עבר דהא כבר מתי מן החיים וא"א להם להזהר עוד במצות האלו אלא הכוונה כי אותן הנשים שאינן שומרות המצות האלה כבר הן בעודם בחיים קרוין מתים וז"ש נשים מתות בשעת לידתן בעוד שהם נולדים וחיים כבר מאותה שעה קרויות מתות):

וז"ש שמח בחור בילדותך גם בימי הילדות שעדיין לא נשלמו כוחות הגוי' להשיג תענוגי הגוף גם אז תשמח ותגיל וכ"ז בתנאי אם ייטיבך לבך בימי בחורותיך אם בעת אשר כבר תוכל לבחור בין נעים לנבזה אם בעת ההיא רק בטוב האמתי לבך יבחר ויקרב אז תשמח בילדותך ולזה סיים גבי שרה אחר שפרט שנותי' ימי הילדות וימי הזקנה כל אלה חברו יחדיו לעמק השוה שהיו כולם שני חיי שרה שחיתה בכולם אחרי שמגמתה התכלית האמתי וז"כ המ"ר כשם שהם תמימים שמטרת חייהם להתמים ולהשלים א"ע ע"כ שנותיהם תמימים שכולם הם שנות חיים בין ימי הילדות שאינו מרגיש עדיין בתאות עוה"ז בין בימי זקנה שכבר עברו ימי התענוגים:

ויקם אברהם מעל פני מתו. כי מצינו בדהע"ה כאשר הי' בנו חולה בכה והתענה וכאשר מת התנחם באמרו הוא לא ישוב אלי ואני אלך אליו כ"כ באאע"ה בעת היתה עוד שרה בחולייי' בודאי הי' בוכה ומתחנן אל ה' שתחי' אבל אחרי אשר כבר מתה אז לא התנפל כ"א ויקם אברהם אחרי רואו כי כבר מתה:

גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר. י"ל עפמ"ש במ"ק דף ה' רמז לציון קברות מה"ת מנין שנאמר וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון וד"ל אמר והודעת להם את הדרך ילכו בה כי מה שהמנהג להציב מצבה לעשות יד ושם לקברות אבות נ"ל שהוא לחזק האמונה בהשארות הנפש ותחה"מ כי אם הי' האדם חי רק בעוה"ז והמות בלעו לנצח לא יראה עוד באור החיים באור פני מלך חיים בעולם האמת מה לנו לכבד את המת ולהוקירו באבן זכרון להציב מצבה על קברו הלא כבר שב אל עפר כאבן דומם אין לו עוד רוח חיים והרגשה ומה לנו לכבד אותו אבל אחרי ידענו נאמנה שלאחר מיתת הגוף הרוח תשוב אל האלקים ושם אחרי תשובתו הרמתה יתחיל לחיות חיים האמתיים ליהנות מזיו השכינה ולהתענג בעדן בנועם ה' ע"כ אנו מוקירים ומכבדים את הנפטר בכל מה שיש לאל ידינו וזהו ציון לנפש חיה כי הציון שמציינין את הקברות מרמז ומחזק בלבנו את האמונה העיקרית בלבנו שהנפש חי' וקיימת לדור דורים. ולפ"ז מי שסובר שעיקר האדם הוא הגוף וחיותו בעמק העכור בעוה"ז הוא לבדו ימי חייו זה לא יכבד את המת אחרי שכבר אפס ובטל מן החיים אבל מי שיודע שעוה"ז הוא רק פרוזדור לפני עוה"ב וכצל ימינו עלי ארץ תזרח שמשו בעוה"ב כאור בוקר לא עבות זה ישתדל בכל מאמצי כחו לעשות יקר וכבוד למת וז"ש רמז לציון קברות מה"ת הוא וראה עצם אדם ר"ל שהוא רואה ומבין ויודע מה שהוא עצמיות ועיקר בחיי האדם ע"כ אחרי ידע כי המות הוא רק מקור חיי עוה"ב ע"כ יבנה אצלו ציון על קבורתו ועד"ז פירשתי הירושלמי כל האומר דבר שמועה יראה כאלו בעל השמועה עומד לנגדו שנאמר אך בצלם יתהלך

איש כי מי שחי רק חיי גשמיות אזי בעת הפרד הגוף מעל פני תבל באמת למיתה תחשב לו לא כן מי שכל עסקו להורות וללמד אחרים אם גם גופו כלה מן הארץ כ"ז שתורתו נשמעת בין החיים עוד נפשו חי' כי אצלו עיקר החיות הוא להורות וללמד וכיון שגם אחרי הפרדו מאתנו תורתו ערוכה ושמורה אתנו שפתותיו דובבות בקבר ע"כ שפיר אמרו כל מי שאומר שמועה מפיו יראה כאלו בעל השמועה עומד נגדו עודנו חי ומביא ראי' שנאמר אך בצלם יתהלך איש כלומר לא חייו ההבלים יקראו חיים כ"א אם מתהלך בצלם אלקים להדמות לבוראו ית' זה תהלוכות איש חי רב פעלים ובזה עוד חי יקרא לאח"מ. וע"כ אברהם אע"ה הי' מהדר ג"כ לקבור את שרה הצדקת ע"ה לכבדה בקבר נאה ומכובד על שהיתה האמונה בתחה"מ ובהשארות הנפש תקועה בלבו כיתד במקום נאמן. והנה בסוכות נאמר בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות ודקדק הרוקח ז"ל בה' סוכה דמתחלה הקדים תיבת בסוכות לתשבו והי"ל לסיים ג"כ בסוכות ישבו ונ' כי יש לכל אדם חלקו בב' עולמות עוה"ז ועוה"ב וצדיקים תחלתן יסורין וסופן שלוה וברשעים להיפך כי מי שסובר שיחי' לנצח ולא יראה מות לעולם וקרבו ביתו לעולם ולא יכין צידה לעוה"ב והוא חי כל ימי הבלו ממלא בתענוגי עוה"ז אכול ושתה זהו אין לו באמת חלק לעולם הבא אחרי שלא טרח בערב שבת מאין יבא עזרו בעולם שכולו שבת ופי' דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב כלומר מי שסובר בדעתו הנבוכה שכל עיקר חיותו אינו אלא במדבר הנשמה הלזו הוא עוה"ז ויחי' ע"פ דעתו זה חיי הבל ימיו עלי ארץ לזה אין לו באמת חלק לעוה"ב וז"ש ואלו שאין להם חלק לעוה"ב האומר אין תחיית המתים מן התורה כלומר אחרי שסובר שאין לו תחה"מ ובודאי לפי דעת זו יחי' חיי הבל וריק מבלי עשות דבר טוב ומועיל לעוה"ב לזה באמת כאשר זמם כן יעשה לו שלא יהי' חלקו בחיים אחרי שלא הכין צידה לאורחא רחיקא וזוודא קלילא אבל מי שחושב את עוה"ז לעולם עובר ויודע כי הוא רק גר בארץ זה יעשה הכנה רבה להלכתא רבתי לשבתא וימשמש כליו בע"ש שמא ישכח ויצא כלומר יפשפש במעשיו תמיד למען יזהירו בזוהר הרקיע אם יקראוהו לשמים מעל לבוא בכלח אלי קבר וז"ש בסוכות מי שיושב בעוה"ז בסוכה הוא דירת ארעי עושה למקנהו אזי תזכו שלאח"כ תשבו שישבו בישיבת קבע בעוה"ב ליהנות מזיו השכינה אבל כל האזרח בישראל וחושב עצמו לאזרח ותושב בארץ שעי"כ בעוה"ז ישבו ישיבת קבע לבסוף בעוה"ב יהי' רק בסוכות סוכת ארעי. ולפ"ז יש לו לכל אדם ישיבה של מטה וישיבה של מעלה והצדיקים הם מתחלה דהיינו בעוה"ז גרים בארץ ואח"כ בעוה"ב תושבים לא כן הרשעים הם מתחלה תושבים ולבסוף גרים אחרי שאין להם אמונה בתחה"מ. וז"ש אאע"ה גר ותושב שמתחלה אני

גר ולבסוף תושב ואני מאמין באמונה שלימה בתחה"מ ע"כ צריך אני לכבד את המת כנ"ל תנו לי אחוזת קבר וגו' כנ"ל אבל באמת עיקר המצבה והזכרון שצריך לעשות למתים לא יספיק לזה מצבת אבני שיש כ"א בלב הבנים צריך שיהי' חקוק בצפורן שמיר זכרון אבותיהם הקדושים אשר בארץ המה למען ילמדו לעשות ממעשיהם הטובים כמו שמצינו גבי יוסף שביקש לעשות אותו מעשה ונראה לו דמות דיוקנו של אביו וכמו כן צריכים הבנים לשית נגד עיניהם תמיד את אבותיהם התמימים והישרים וזכרון זה עולה לטובתם לבלתי יחטאו וע"ז נאמר ויצב יעקב מצבה על קבורתה היא מצבת קבורת רחל עד היום ובמדרש ע"ז אין בונין נפשות לצדיקים מפני שדבריהם הן זכרונם והוא תמוה דלא לבד שאין מהכתיב זה הכרח לזה ונהפוך הוא הלא מקרא מלא שיעקב הציב לרחל אמנו מצבת אבן אלא שדקדקו הלא כל עוברי אורח יגידו ויספרו שלא נראה עוד המצבה ההיא על קבורת רחל היום הזה והאיך יגיד הכתוב היא מצבת וגו' עד היום הזה ועוד יקשה תיבת היא דנראה כמיותר ע"כ הבינו פי' הכתיב שהן אמת שיעקב אבינו ע"ה הציב מצבה על קבורת רחל אבל אותה מצבה כבר נאבדה ונאכלה משן העת אשר לא השאיר ממנה שריד ופליט וראיתם על האבן תבקשוה ולא תמצאוה אם כמטמונים תחפשנה אבל היא ר"ל אמנו הצדקת במעשיה הטובים ומדותי' החמודות אשר נהיו למופת ולאות לכל צאצאי' היא בעצמה היא המצבה אשר קמה גם נצבה עד היום הזה כי היום הזה תאמרנה עוד שבחי' ומעלותי' בקודש ושפיר למדו מזה שאין החיוב להעמיד מצבה על קברן של צדיקים שדבריהם שלמדו והורו את בניהם ותלמידיהם אחריהם לילך בדרכי התורה והיראה זה הוא זכרונם ע"כ אמר ר"ל שציון קברות היותר הגון וטוב האפשרי הוא והודעת להם את הדרך ילכו בה אם האבות יספרו לדור אחרון מעשה ה' וינחום את הדרך ילכו בו ואת המעשה אשר יעשון עד שגם דור רביעי ישובו הנה למקום קברות אבותם להתאבק בעפר רגליהם אשר הרגילום וחנכום על ברכי התורה זהו הציון בו יציינו הקברות מן התורה: ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל פרש"י ז"ל והוא מהמדרש בכל בגימטרי' בן ובמד' ילקוט הה"ד עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא מהיכן אתה למד מאברהם ע"י שנאמר בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה שנא' ואברהם זקן וגו', י"ל הכוונה עפמ"ש הרמב"ם ז"ל באגרת תימן אשרי אדם שחתמו שנותיו מהרה כי טוב לאדם אם ישלים את נפשו בימים אחדים ככל הצורך ואז ילך לחזות בנועם ה' בעולם הנפשות ומה שראינו צדיקים מבקשים אריכות ימים בעוה"ז הוא כדי להשלים אחרים אבל בשביל עצמם טוב להם להפרד מעוה"ז תיכף אחר השלמתם ובהקדמת זקני הח"ס זצ"ל פי' בזה מ"ש והותירך ה' לטובה בפרי בטנך

עי"ש. והנה לפ"ז כשאנו רואים איש זקן אין ידוע אם לא לחסרון יחשב לו שע"י שעדיין לא השלים א"ע הוא צריך לחיות זמן מרובה ויכול להיות ג"כ כי מה שהוא חי וקיים עדיין הוא לפי שהוא משלים את אחרים. והנה אם אנו רואים שמשלים את אחרים אז הזקנה נאה וטובה לו כי נוכל לומר שהוא חי לצורך השלמת אחרים אבל הוא כבר הגיע לשלימות עצמו וז"ש עטרת תפארת שיבה השיבה והזקנה לעטרת וכבוד ותפארת תחשב אבל כ"ז רק אם בדרך צדקה תמצא שהוא מזכה ומצדיק את אחרים. וזהו נלמד מאברהם שזכה לזקנה ע"י שנאמר בו אשר יצוה את בניו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות וגו' וזש"ה ואברהם זקן בא בימים ולבל תאמר כי לצורך השלמת עצמו הוצרך להתגורר זמן רב בעולם השפל אמר הכ' כי הסיבה היא וה' ברך את אברהם בכל בגימטרי' בן והוצרך ללמדהו תורה ולהשיאו אשה ע"כ הוצרך להאריך ימים ובמדרש (הובא בס' ישמח משה להגאון החסיד, דק"ק אוהעל זצ"ל) איתא בכל זה אליעזר שנאמר המושל בכל אשר לו מכאן אמרו חכמים ז"ל הנפטר מחבירו אל יפטר ממנו אלא מתוך דבר הלכה י"ל הכוונה כנ"ל כי גם אליעזר הי' מהנפשות אשר עשה אברהם ואשר למד אתו ובשבילו הוצרך לחיות ומביא ראי' לזה שנא' המושל בכל אשר לו ופי' במדרש שהי' שליט ביצרו וכיון שראינו שצריך האדם להשלים את אחרים ע"כ אמרו הנפטר מחבירו אל יפטר אלא מתוך דבר הלכה להשלים את חבירו. ובזה י"ל הניעור בלילה ומהלך בדרך יחידי ה"ז מתחייב בנפשו פי' שהוא עוד ניעור וחי בעוד שאחרים כבר חתמו ימיהם וכבר לילה אצלם ונחים מעבודתם והוא חי עדיין ומהלך בדרך יחידי ואינו מדריך את אחרים להכין לפניהם דרך ה' ומפנה לבו לבטלה ה"ז מתחייב בנפשו סימן הוא שחייו ארוכים בעבור שהוא חייב ולא השלים עדיין חק שלימותו:

עוד י"ל ואברהם זקן וגו'. ע"פ מאמר ר"ט היום קצר והמלאכה מרובה כי נאמר למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חכמה כי כמה בנ"א אם גם יודעים שהזמן יקר הערך כמ"ש ועת ומשפט ידע לב חכם מ"מ אין מקפידים רק על בילוי זמן ארוך אבל על ימים מועטים לבלותם בכדי אינם מקפידים אבל החכם שומר גם החלק הקטן שבזמן בלי לבלותו חנם וז"ש למנות ימינו כן הודע שנקפיד גם על ימינו ועי"כ ונביא לבב חכמה וז"ש יראת ה' תוסיף ימים ר"ל שגם ימים מועטים יהי' להם תוספת ערך ושווי ושנות רשעים תקצורנה שאצלם גם שנים שהם זמן מרובה נעשו קצרים ופחותים. והנה מי שחי ימים מועטים פשיטא שהזמן יקר בעיניו אבל מי שחי ימים מרובים גם הוא אל ידמה לעשיר גדול שאינו מקפיד על פרוטות רק צריך להקפיד גם על ימים אחדים והטעם כי חיי האדם כולם נחשבים לדבר א' מחובר מחלקים וכמו שאם יש לאדם בגד חשוב מאוד אף

שהוא ארוך כמה וכמה מדות בכ"ז הוא מקפיד שלא יתלכלך ולא יקרע אף חלק קטן ממנו כי בהשחת חלק א' יופחת ערך כולו כ"כ חיי האדם כאחד יחשבו ואם יחסר מזג השלימות מיום א' נוגע החסרון לכולם וז"ש במדרש יודע ה' ימי תמימים צדיקים כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים כלומר רק כשכל ימיהם תמימים אין בהם נפתל ועקש אז הם תמימים וז"ש ואברהם זקן שאף שהאריך שנים ולא הי' לו להקפיד על ימים אחדים בכ"ז בא בימים שגם ימיו היו לו יקרי הערך ונתן טעם לזה וה' ברך את אברהם בכל כלומר שידע שרק אז הוא מבורך אם הכל הוא קודש לה' וז"ש במדרש יש לך זקן ואינו בא בימים אבל באברהם זקן ובא בימים והכוונה מובנת כנ"ל:

וי"ל עוד עפמ"ש מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ודרז"ל זקן זה שקנה חכמה ופי' המפ' שקנה השיבה הנז' בפסוק לפני זה כי שיבה היא שם המקרה שלא תיוחס אל הנושא כלל ע"כ גם זקן אשמאי בכלל אבל זקן הוא שם התואר אל הנושא בעל הזקנה כלומר שהוא ביגיעתו ופעולתו קנה לו הזקנה. והנה באאע"ה שהי' זקן שהי' לו שם תואר זקן שהוא קנה כבוד זה לעצמו וגם בא בימים שהוא השיבה ועי"כ וה' ברך את אברהם בכל כי ליניק וחכים יש מעלה שהוא עודנו בתקפו וגבורתו ולזקן יש מעלה שדבריו נשמעים ביותר ואאע"ה נתקיים בו נער הייתי וגם זקנתי ועי"כ הי' לו ברכה כפולה ברכת הנערות והזקנה וז"ש וה' ברך את אברהם בכל ובזה י"ל אוז"ל מטבע של א"א בחור ובתולה מצד זה וזקן וזקנה מצד זה כלומר שתו המעלות הנז' יחדיו היו תואמים אצלו:

וה' ברך את אברהם בכל. במדרש הנ"ל הובא גם בכתב סופר לאדמ"ו הגאון זצ"ל בכל זה אליעזר שנא' המושל בכל אשר לו מכאן אמרו הנפטר מחבירו אל יפטר מחבירו אלא מתוך דבר הלכה כי אז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מנה מבקש מאתים א"כ אין לך דבר שהוא שלם בתמימות מחפצי עוה"ז רק דברים רוחניים לא יחסר כל בהם והם נקראים כל אחרי שהם בתכלית השלימות ולפ"ז הכתוב אומר שאברהם לא ראה עיקר ברכת ה' במה שהשפיע לו הון ועושר רק בזה הרגיש ברכה האמתית במה שנקרא כל והוא מה שהוא דבר גבוה ורוחני וידוע מ"ש בחוה"ל מעשה בעשיר נכבד ששאלו המלך כמה סכום עשרו והשיב לו כו"כ וחרה בו אף המלך באמרו ששקר ענה בו והשיב לו מה שיש לו אינו שלו כי בכל עת ועונה יוכל ליקחו ממנו רק מה שגנז למעלה שעשה בהם דברים טובים הוא באמת שלו קנין עולם ראינו מזה שהעושר אינו באמת קנין עצמי של אדם כי יצבור ולא ידע מי אוספם והמלצתי ע"ז מי שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לנכרי כי באמת עת תחשך שמשו לעת ערב אז יעזוב לאחרים חילו וזהו בעת שהחשיך השמש לאדם על דרכו על הארץ אז נותן כיסו הוא הונו ורכושו לאיש נכרי אשר לא

עמל בו. והנה רוב בנ"א רוצים למשול על אחרים ע"י קניינם ורכושם אבל באמת זה אינו שבט מושל האמתי כי אחר שלא"א כל הון לא נחשב בעיניו ורק מה שנקרא כל הוא הי' נחשב בעיניו ע"כ גם אליעזר חנך שלא ידמה בנפשו למשול על בנ"א ע"י הון ועושר כ"א רק ע"י הכל ע"י מה שנקרא כל ושלם והוא הרוחניית הנקרא באמת אשר לו מוכח מזה שכל ממשלה שתהי' קיימת הוא רק ע"י דברים רוחניים מעלות ומדות כמו כן קשר האהבה בין אחים ורעים לא יתחזק ע"י הבטחות מדברים גופניים שיזכור אהבתו וגם לא ע"י דברים אחרים אשר אם בטל דבר בטלה אהבה כ"א רק דבר הלכה הוא הקשר האמיץ אשר יחזיק במעוז ברית האהבה:

וה' ברך את אברהם בכל דרז"ל בת היתה לו לאברהם אבינו ובכל שמה כי יש המצאות שהמציאו איזה חכמים וחוקרים ועוד היום נקרא עליהם שם ממציאם כי נודע לכל שד"ז המציא פלוני אבל רוב ככל המצאות לא נדע עוד מבטן מי יצאו ולמשל המצאת אפיית הלחם לא נודע עתה מי המציאה ואין הסיבה מפני שהיא המצאה פחותה וקלת הערך אבל אדרבה ע"י שהיא הכרחית כ"כ עד שא"א בלעדה ע"כ בשביל שכ"כ היא צורך להאנשים עד שסוברים שככה נברא האדם מתחלתו בידיעה זו א"כ מה שלא נודע ממציאה היא לאות ולמופת שהמצאה זו מוכרחת מאוד. והנה אאע"ה הי' ראש למפיצי דעת לידיעת ה' הוא הי' הראשון אשר הפיץ חכמת אלקים והגיה חשכת אופל ענני הסכלות אשר, היו פרושים ע"פ הארץ והודיע לעולם ידיעות אשר היום הזה לא ידענו עוד כי הוא הי' הממציא אותם אחרי שהם הכרחיים כ"כ כמו אפיית הלחם הנז' ע"כ סוברים שהאדם נוצר בידיעות אלה ואין אנו יודעים עוד שאאע"ה הי' אב לכולם. והנה הבן שם אביו נקרא עליו עוד כל ימי היותו ל"כ הבת רק עד היותה לאיש שם אבי' נקרא עלי' כי אח"כ נקראה ע"ש בעלה והנה בנים נקראים ילידי עשתנות האדם ופרי מחשבותיו כמ"ש זקני הח"ס ז"ל ע"פ כחצים ביד גבור כן בני הנעורים. וז"ש בת היתה לו לא"א כלומר ילידי מחשבותיו בידיעת ה' אשר הורה לרבים המה נמשלים לבת שרק מתחלה נקרא שם אבי' עלי' וברבות הימים נשקע ונשתכח שם אבי' ושלא נאמר שזה מפני היותם המצאות קלי הערך עד שבסיבת זה נשכח שם ממציאם לזה אמר אדרבה ע"י שנפוצו כ"כ ע"פ תבל עד שלהיות הכרחיות כל אדם יודע אותם עתה ע"כ נדמו לבת וז"ש בכל בשביל שנעשו הדעות האלו נחלת כל איש ואיש כמו אפיית הלחם הנ"ל ע"כ שם בת נאה להם ולא לגריעות כ"א למעלה יחשב: ואשביעך בה' אלקי השמים ואלקי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וגו' ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי וגו' ויאמר אליו אברהם וגו' ה' אלקי השמים אשר לקחני

מבית אבי ומארץ מולדתי וגו' הוא ישלח מלאכו לפניך. ופרש"י ז"ל שמתחלה לא הי' אלא אלקי השמים ועכשיו שהודעתי את אלקותו הוא גם אלקי הארץ ואליעזר כשסיפר להם בשם אדונו אברהם אמר ה' אשר התהלכתי לפניו הוא ישלח מלאכו אתך ונ' כי אליעזר ירא שאולי לא תאבה האשה לעזוב את משפחתה העו"ג לידבק באיש מאמין בה' בעוד אשר הי' עוד דבר האמונה בה' יקר בימים ההם ע"ז אמר אברהם לדון ק"ו ומה אני שהייתי בלבדי מכיר את בוראי ולא הי' איש עמדי בכ"ז הערה ה' עליו רוח ממרום לעזוב את משפחתי ללכת אחרי ה' מכ"ש היום לעת כזאת אחרי שכבר פרסמתי אלקותו בעולם וקניתי רעים ואוהבים מכ"ש שבת זוגו תתעורר לעזוב גילולים וז"ש ואשביעך בה' אלקי השמים ואלקי הארן אחרי שהיום כבר נודע אלקותו בעולם בודאי תצליח בשליחותך וטען העבד אולי בכ"ז לא תרצה ללכת אחרי והשיב לו ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי בעת אשר הי' רק אלקי השמים לבד ולא נתפרסם עוד אלקותו בכ"ז לקחני מבית אבי וארץ מולדתי א"כ היום שהוא כבר אלקי הארץ בודאי ישלח מלאכו לפניך והנה כתיב האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו וגו' הוא יברך את הנערים כי לכאורה כל אדם צריך לזכות בעצמו עבורו והאיך אנו מתפללים שזכות אבות יעמוד לנו הלא כל אדם חיובא רמיא עליו לזכות בעצמו ולהשלים א"ע ואיך מועיל זכות אבות לבנים אך כ"ז מה שעושה האדם להשלים א"ע רק כפי חיובו זכות זה מועיל רק לעצמו אבל אם הוא משתדל גם להשלים את אחרים שזהו יותר מחיובו זכות זה יוכל להגן גם בעד זרעו אחריו והנה בנח כתיב את האלקים התהלך נח ובאברהם התהלך לפני ואז"ל נח הי' צריך סעד לתמכו כתיב בי' את האלקים אברהם לא הי' צריך סעד לתמכו כתיב בי' התהלך לפני ופירשתי כי מי שאינו עדיין בתכלית השלימות איננו רשאי ליילך למקום שאין מכירין את ה' כי לא לבד שהוא לא יוכל להטיב את אחרים יש לירא שהוא עוד ילמוד ממעשיהם הרעים ע"כ צריך ליילך רק למקום שיראים את ה' אבל מי שכבר נשרש בקדושה עד שכל רוחות שבעולם אינן מזיזות אותו ממקומו זה רשאי ליילך אף למקום שאנשיו רעים כי הוא לא לבד שלא ילמוד מהם להרע אדרבה יועיל להיטיב גם אותם וזהו אברהם שלא הי' צריך סעד לתמכו שהיתה אמונתו חזקה באלקים כיתד בל תמוט ע"כ א"ל הקב"ה התהלך לפני כלומר אף במקום אשר שמי עדן לא נודע אתה תפרסמו משא"כ נח שהי' עדיין צריך סעד ויש לירא פן יכשל ע"כ רק את האלקים כלומר במקום אשר כבר ניכר אלקותו שם רשאי ליילך וז"ש האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו כלומר בעוד שלא נודע אלקותו בעולם הלכו הם ופרסמוהו וקראוהו בשם ה' להשלים את אחרים זכות כזה ראוי' היא שתגן שיברך את הנערים כי זכות כזה מועיל גם לבנים

וז"ש אליעזר בשם אדונו ה' אשר התהלכתי לפניו כלומר בעוד שלא נודע אלקותו ית' אני הייתי ההולך לפניו הוא ישלח מלאכו לפניך שהאשה תאבה ללכת אחריך כנ"ל שזכות הדרכת אחרים של הצדיק מועיל לבניו אחריו ומ"ש למעלה ה' אלקי השמים וגו' שפי' כשהי' אלקי השמים לבד היינו הך דהתהלכתי לפניו כיון שלא הי' רק אלקי השמים ממילא התהלכתי לפניו היינו בעוד שלא נודע אלקותו ית' בארץ כאמור: ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר במ"ר מהיכן יצא ח"א מהר המורי' יצא וח"א מותהי אשה לבן אדונך כאשר דבר ה' כי לבן ובתואל לא רצו לידבק בזרע קודש מיראתם פן יוכיחם בשבט פיו להראות טעותם בעבודת גילוליהם ע"כ אחרי שכבר נגזר הדבר מאת ה' לא הי' זה אצלם לבשורה טובה ואדרבה לרעה נחשב בעיניהם. והנה דיבור הוא לשון קשה כי אצלם הי' דבר קשה ונגד רצונם וזה מב' טעמים א' מצד קדושת יצחק בעצמו שפשט צוארו למסור נפשו לה' וזהו מהר המורי' יצא ב' גם מצד קדושת אביו שהי' בן אדונו אברהם וזהו ותהי אשה לבן אדונך בן איש חיל רב פעלים כזה זה אצלנו כאשר דבר ה' לשון קשה:

ויברכו את רבקה ויאמרו לה אחותינו את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך את שער שונאיו יל"ד שהי"ל לומר את תהיי בלשון בקשה וברכה ולא היי שהוא לשון צווי אך האמת כי האדם שהוא פחות בעיניו שאינו מחשיב א"ע לכלום הוא לא ישתדל כ"כ להגיע לשלימות היותר אפשרי בדרך היותר מעולה כי אומר בלבו מה אני ומי בית אבי ומשפחתי ע"כ צריך האדם להגביה בעיניו יקרת ערך נפשו ולהחשיב עצמו שהוא עולם קטן כאלו אלפים ורבבות יצאו ממנו ועי"כ שתגבה מעלתו אצלו ישגיח ביתר שאת על דרכו כי נכבד הוא וז"ש אחותינו אל תדמי בנפשך שאת פחות הערך וא"צ להעפיל לעלות על במתי השלימות אלא את היי לאלפי רבבה שימי נגד עינך כי אלפי רבבה מחלציך יצאו ועי"ז תחזר ביותר על השלימות להשיגו באופן היותר מעולה. והנה כשנלחמים על עיר לכבוש אותה אז כשהלוחם הוא שנוא לבני העיר לא די כשכבש את האנשי חיל העומדים על שער העיר להגן עלי' כי גם בשכבר באו העירה עוד יקומו נגדו יושבי העיר משא"כ אם הלוחם הוא אהוב ונחמד לבני העיר אז א"צ רק לכבוש את אנשי חיל המגינים על העיר העומדים על השער כי אח"כ בעברם רק את השער אז יושבי העיר ישמחו לנגדו וישישו לקראתו וז"ש וירש זרעך את שער שונאיו שיהי' כ"כ אהוב ונחמד שלא יצטרך לירש רק שער אויביו כי בשכבר יבוא השערה ישישו וישמחו לקראתו:

לוח ארז על פרשת תולדות

אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. במדרש הה"ד כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי. נ"ל בהקדם מ"ש מפני מה נתאוה מרע"ה ליכנס כא"י וכי לאכול מפרי' הוא צריך אלא אמר הקב"ה הרבה מצות נצטוו ישראל ואינן מתקיימות אלא בארץ אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו על ידי. הנה המלך החכם אמר ריש ועושר אל תתן לי פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי הי פן אורש וגנבתי ותפסתי שם אלקי.

העניות מעביר האדם מדעת קונו כאשר הנסיון יוכיח וכמו שפירשתי מ"ש הדא פתא מזונתא דלבא (לעיל פ' וירא) עי"ש וגם העשירות היא לפעמים אבן נגף וצור מכשול כי העשירות מוליד גסות הרוח וכל אדם שיש בו גסות אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם כי בלב אשר מדת הגאוה תשכון בו כבר אין בו מקום פנוי לכבוד שכינתו וכל מה שיותר ימלאו אוצרות זהב ימעטו אוצרות התורה ויראה וכל אשר יפרוץ בהון ועושר ונכסים יאבד הון עתק הוא יראת ה' אוצרו העשירות הוא פוקה ופח מוקשים שומר נפשו ימלט ממנו אבל גם העניות היא אויבת ליראת ה' טהורה וכמ"ש והי' כי ירעב והתקצף וקלל וגו' וכמו שהוא כן באדם יחידי כן הוא גם בכלל האומה אם היא עולה ברום המעלה ובין ככבים תשים קנה שם הסכנה קרובה כי שדה היראה יכסו פניו חרולים עלו כולו קמשונים ולא יצמיח צדקה ותהלה ואם הלאום ירד בשפל המדרגה ידיו אסורות בכבלי העוני ורגליו לנחושתים הוגשו והוכבד עליו אכפו גם אז מקדש היראה ירופפו עמודיו ויפול בלי יוכל קום כמארז"ל גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך אלא שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות מעכב ופי' מהרש"א ז"ל כמו שהשאור מגביה העיסה כן אם אנו מוגבהים על גפי מרומים מעכבים אותנו מלעשות רצון אבינו שבשמים ולהיפוך שעבוד מלכיות אשר עבדו בנו בפרך עד שאנו ירודים בדיוטא התחתונה גם זה הוא בעוכרנו וסוגר עלינו דרך ה'. והנה עם בנ"י רצה הש"י לנסותו ולבחנו בשתי בחינות האלה רצוני נסיון העושר ונסיון העוני פעם סבלנו עול הגלות יתר שאת ויתר עוז ופעם אמר ה' להעם ההולכים בחשך ראו אור גדול ולאסורים צאו למען נלמד ליראה את ה' כל הימים ועל כל מדה ומדה שמדד לנו נזכור את ה' לברך על הטובה ועל ההיפוך בה' אהלל דבר באלקים אהלל דבר. והנה אחד מהנסיונות והוא נסיון העוני כבר עבר על ראשינו ועמדנו בנסיון כמ"ש אקומה נא ואסובבה בעיר בשוקים וברחובות בקשתי את שאהבה נפשי כ"ז שהיינו מוכרחים להלוך מעיר לעיר וממקום למקום ולא מצאנו מנוח לכף רגלינו ועל צוארנו נרדפנו בכל פנה ועבר ונלך בלא כח לפני רודף אז הצרות והמצוקות

אשר הגיעונו לא הרחיקו אותנו מאת ה' אלקינו כ"א אדרבה הדם אשר שפכנו הוא הי' לדם הברית אשר כרתו חסידינו עלי זבח ובקשנו את ה' אלקינו שאהבה נפשנו אבל עתה אחרי שכבר הרויח ה' לנו ופרינו בארץ והוקל עול הגלות הכבד מעל צוארנו מנסה ה' אותנו בנסיון יותר חזק לדעת את אשר בלבבנו לעת מצוא ריוח והצלה ליהודים אם נחזיק במעוז דגל התורה בזמן החירות נאחזהו ולא נרפה ממנו כאשר החזיקה ידינו בו בעת אשר היינו מדוכאים אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים כנסת ישראל אף שכבר מצאה מרעה דשן ושמן וכבר כלו קוצים המכאיבים כרם ישראל ורק פרחי שושן ששון החירות יפרחו כחבצלת לנו ובכ"ז אני לדודי. והנה הנסיון הזה הוא באמת כבד מאוד אחרי שמטבע האומה בעת ירווח לה מכל מעיקי' וצריו מסביב אז שמנו עשתו עבו כשו ויטשו ויבעט' וע"ז רמוז בתוה"ק פ' בשלח ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם והוא בימים הראשונים ימי הרעה ימי עניינו אשר מררו חיים בעבודה קשה ומי המרות המאררים הרוינו רוש ולענה ויורהו ה' עץ וימתקו המים הוא בימים האלה בזמן הזה שכבר צץ ציץ ויוצא פרח עץ הדעת והתבונה וכבר קנאת העמים ושנאתם כמעט אבדה עד שכבר מתקו מי חיינו ואם בימים הראשונים שעברו לא הי' לישראל זכות ומשפט בין העמים כי הי' עם בזוז ושסוי וכל חוקי המדינה אשר יענשו המזיק את רעהו נגד ישראל לא היה להם חק אשר לא יעבור אבל עתה אחר שמתקו כבר המים שם שם לו חק ומשפט שגם אנו חוסים תחת צל המשפטים ויאמרו לנו משפט אחד יהי' לכם ככל אזרחי הארץ ושלא תאמר אחרי שכבר השגנו חק ומשפט שווי הזכיות אין לנו עוד נסיון לעמוד בו כמצרף כסף ע"כ הוסיף לומר ושם נסהו כלמר אדרבה שם מקום המשפט שם מתחיל הנסיון העיקרי היותר קשה לעמוד בו ועל שני מיני נסיונות אלה רמז זכרי' הנביא ע"ה באמרו ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחר קראתי חובלים וארעה את הצאן יאמר כי לקחנו מיד ה' כפלים בכל חטאתינו פעם ינהלנו על מי מנוחות ידשן בשמן ראשינו וכוסנו רוי' והוא המקל נועם אשר אוהב את צאן ישראל וימשכם בחבלי אהבה ופעם ירענו במקום מדבר שממה וצי' לחבל את גוייתנו ולמרות נפשנו. והנה בימים הראשונים אם הי' רוצים ישראל לעזוב את ה' ח"ו אז בקל היו יכולים להחליף את המקל חובלים ולעשום ממנו מקל נועם כי אמרו הגוים עזבו את תורתכם אכלו מפת בגנו ושתו יין מסכנו וכשבת אחים יחדיו נשב ואז נסיר כל שנאתנו מעליכם ואויב יהפך לאוהב אבל אבותינו לא עשו כן אף שנפשם ערגה ושקקה אל החירות מקושי השעבוד להקל מעליהם משא לעיפה עול הגלות בכ"ז לא רצו ליתן מחיר הגאולה מה שהוא יותר יקר להם מכל מאויי חפצם הוא תוה"ק וטוב הי' להם

להאנק ולהאנח בעול ברזל על צוארם ורק עול התורה לא יוסר מאליהם וע"ז פירשתי דברי המדרש פ' נשא יקרה היא מפנינים אין פנינים אלא תהלה שנאמר וזאת לפנים בישראל על הגאולה ואל התמורה וחוץ לדרכנו אמרתי בביאורו כי הכסף והפנינים אין להם ערך בעצם רק הם אמצעים לקנות על ידם צרכי האדם ורק התוה"ק היא בעצמה התכלית להורות כי כל חפצי אדם אינם יקרי ערך רק אמצעים להשיג ע"י דברים אחרים הוא שתקנו קנין חליפין שלף איש נעלו ונתן לרעהו והנעל הוא הפחות שבכלים ויוכל לקנות ע"י בתורת חליפין חפצים רבי הערך להורות שגם להם אין שווי בעצם וז"כ המדרש ע"כ יקרה התורה מפנינים כי התורה היא סוף הדבר ותכליתו אבל הפנינים אינם אלא תחלה כלומר רק אמצעי להשיג ע"י ד"א והראי' לזה שנאמר וזאת לפנים וגו' שלף איש נעלו ונתן לרעהו וכנזכר אבל לדרכינו י"ל כי מימים הראשונים אם ישראל היו רוצים לעצמם חירות מהשעבוד היו יכולים אם היו נותנים מחירו התורה הקדושה אבל באמת יקרה היתה בעיניהם התורה יותר מכל החפשיות והחירות ועלי' הורגי כל היום וידוע במדרש אין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה וז"ש וזאת שהוא התורה לפנים בימים הראשונים היתה יקרה בישראל על הגאולה כלומר למעלה מן הגאולה והחירות היתה אצלם התורה וז"כ המדרש יקרה היא מפנינים אין פנינים אלא תחלה שבימים הראשונים שעברו היתה התורה יקרה וספונה והראי' וזאת לפנים בישראל כפירוש הנזכר וזה י"ל הטעם שנתאוה מרע"ה ליכנס לא"י כי אמר בלבו הנאמן לה' אשר כל חפצו ומגמתו היתה לחזק ביד ישראל את תורת ה' לנצח לא תשכח מפי זרעם כי הוא חייהם ואורך ימיהם ושם חביון עוזם ע"כ ירא לנפשו כ"ז שישראל היו נוסעים במדבר ארץ לא זרועה ועוד לא נגלו להם חמודי תבל אם כל הזמן שנהגם ה' במקל חובלים בתורת ה' איננו מבורר עדיין שיעמדו חי לפני ה' כל הימים אולי בשבתם איש תחת גפנו ותאנתו ובמקל נועם בתבונות כפיו ינחם בנאות שושנים על שדי תרומות ההצלחה והרוחה אולי ח"ו יעזבו את התורה. ע"כ רצה הוא ע"ה ליכנס לא"י עמהם למען בארץ טובה ורחבה יוכיחם ויורה להם את הדרך ילכו בו גם בעת מצוא להם ריוח והצלה וז"ש אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל והן אמת שעד היום עשו ושמעו למצות ה' אבל כ"ז שלא באו לארץ נושבת איננו ברור עדיין שיתקיימו המצו' בידם אולי כאשר יתנטלו ויתנשאו בארץ רחובות ירפו מהם ואינן מתקיימות אלא בארץ כלומר רק כשיבואו לארץ ובכ"ז יחזיקו בתורת ה' אז יודע אני שיהי' להם קיום והעמדה לדורי דורות ולנצח נצחים ע"כ אכניסם אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי על ידי שאני אשכון בקרבם לזרזם ולהזהירם יהי' להם קיום כיתד בל תמוט וע"ז השיב לו הקב"ה רב לך צו את יהושע

וגו' והוא ינחילם את הארץ ובמדרש כבר עשיתי לך רב ומנו יהושע כלומר אל תירא ואל תחת שאם לא תהי' עמהם תהי' עדת ה' כצאן בלי רועה נאמן ויחסר להם מנהל ומוכיח מורה ומדריך כי יהושע תלמידך הוא ינחם במעגלי צדק ויורם דעת כי הארץ רק לנחלה להם מורשה מאת ה' המוריש ומעשיר משפיל אף מרומם ורק כאשר יתאמצו ללכת בארחות צדיקים אז אור נוגה עליהם ויאכלו מחלב הארץ אבל כאשר יפרו ברית קודש ויסירו מעליהם אז תקיא אותם הארץ והיו לזעוה ולמשסה ע"כ בודאי יקיימו את כל דברי התורה אף לאחרי הפרדם מאתך. והנה לעמוד בנסיון העוני לסבול צער ודוחק ביזויים וחירופים עבור קדושת התורה נוכל ללמוד מיצחק אבינו ע"ה שהערה למות נפשו להיות מוקטר מוגש על המזבח במסירת נפשו ע"כ גם אנו נשתדל להיות תולדות צדיק כיו"ב וע"ז נאמר אלה תולדות יצחק שיקרא עלינו שם הנכבד שאנו תולדות וזרע יצחק ובזמן החירות והחפשיות לעמוד נגד הרוצים להרוס חומת יסודי הדת על ידי טענותיהם הכוזבות להסית ולהדיח אותנו מאחרי ה' באמרם חלק כחלק נאכל עם יתר העמים משפט אחד לכולנו זה נוכל ללמוד מאברהם אבינו העברי שכל העולם כולו בצד אחד והוא מצד השני ולא חת ולא רהה מפני הבאים בטענה שישב עמהם באגודה אחת בלי הבדל בין דת לדת כי הכם בשבט פיו ורוח מבינתו יחליף עליהם להחליפם כליל כמו כן אנו נעשה ונשמע ממנו להיות מתלמידו של אברהם אבינו לזה הוסיף הכתוב אברהם הוליד את יצחק שנהי' תמיד זרע ברך ה' בחיר ה' רצתה נפשו וזהו כוונת המדרש שהתחלנו בו שסמך לזה קרא הה"ד כל כלי יוצר עליך לא יצלח המה כלי המלחמה אשר יורים עלינו האויבים חצים ובליסטראות להכות אותנו בחבורת פצע למען ח"ו נטוש אלוק עשנו ולו אנחנו עמו זה נוכל ללמוד מיצחק אבינו שמסר נפשו בעקדה על כבוד שמו והי' כי יבואו עלינו אויבי ה' בחלקלקות לשונם הרמי' ובלשון מדברת גדולות להבטיחנו שאם נזרה הלאה ח"ו תורת ה' אז ברית אהבה יכרתו עמנו ולא ישמע עוד שוד ושבר בחוצותינו נלמוד מאברהם אבינו אשר לא הטה אזנו לקול מלחשים הבלי שוא וכזב ידברו ועי"כ כל לשון תקום אתך למשפט אם חרב פיפיות בידם לא תקום ולא תצלח זאת נחלת עבדי ה' ירושה היא לנו מאבותינו אברהם ויצחק שהיו עבדים נאמנים לה' בכל עת ועונה בה' הללו ובאלקים הללו דבר:

אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק. במד"ת זש"ה גיל יגיל אבי צדק ויולד חכם ישמח בו ונ' ע"פ מה שחקרו המפ' מדוע אינו בורא הש"י כל בנ"א בעצמו ולמה נולדו מאשה. ותירצו לפי שצפה הקב"ה שעתידין לחטוא ואם יהיו יצירי כפו של הקב"ה יגדל עוונם מנשוא ע"כ המה ילודי אשה ויהי' להם התנצלות הן בעון חוללתי

אלה דבריהם ז"ל אך זה ניחא באנשים בינונים העלולים לחטוא אבל בצדיקים כאבות הק' הדרא הקושיא לדוכתה מדוע לא נבראו מיד הקב"ה בעצמו ונראה דה"ט שהקב"ה רוצה שאבותיהם ישמחו בצאצאי מעיהם ע"כ לא יצרם הוא ית' בעצמו למען יהיו לתפארת אבותם וזש"ה ואלה תולדות יצחק בן אברהם וקשה למה נולד מאברהם ולא בראו הקב"ה בעצמו אחרי שהוא צדיק גמור וע"ז בא כמתרץ ואמר אברהם הוליד את יצחק שיוכל להתפאר בו שמחלציו יצא צדיק זה ושפיר מביא המדרש גיל יגיל בי צדיק ויולד חכם ישמח בו שרק ע"כ יולד החכם והצדיק מאביו בשר ודם ולא ע"י הקב"ה בעצמו ובכבודו כראוי לו לפי מעלתו כדי שגיל יגיל בו אביו ויולדו שזכה לצאת מחלציו בן חכם כזה ואפשר שזהו שאנו מתפללים ביום המילה ישמח האב ביוצא חלציו ותגל אמו בפרי בטנה כי לכאורה כשנולד אדם ע"י אשה יהי' עצב דהרי מדלא בראו הקב"ה בעצמו זה אות שהוא עתיד לחטוא אמנם לפמ"ש י"ל דאדרבה יהי' צדיק גמור ומה שלא בראו הש"י בעצמו הוא כדי שישמחו בו הוריו וזה שאנו מתפללים ישמח האב ביוצא חלציו וכו' מה שהבן יצא מחלציו ונולד מאיש ואשה ולא נברא מהש"י בעצמו זה יהי' להם לשמחה וגילה כנז' כי גיל יגיל אבי צדיק:

ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר א"כ למה זה אנכי. פרש"י ע"פ המדרש שחלקו בנחלת שני עולמות עוה"ז ועוה"ב. וכבר מצינו חלוקה זו בקין והבל ג"כ דאיתא במדרש שחלקו א' נטל מטלטלין וא' נטל קרקעות. ושמעתי לפרש כי קנייני עוה"ז שאין אדם יכול להוליכם אתו לבית עולמו נקראים קרקע כמו שהקרקע אין יכולים להזיזה ממקומה אבל המצות ומע"ט שאדם יכול להוליכם עמו לעוה"ב הם נקראים מטלטלין. אכן באמת חלוקה זו בטלה מעיקרא כי עוה"ז ועוה"ב הם כאחים תאומים יתלכדו ולא יתפרדו כי א"א לנחול עוה"ז בלי עוה"ב ולא להיפך. ואקדים מ"ש לפרש הפסוק במלכים ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא נפל דבר א' ארצה מכל דברו הטוב אשר דבר עיין ב"ל בדרוש לש"ע. וי"ל כי הן רבים עתה עם הארץ האומרים לעת כזאת שצריכים להלוך קדימה (פארטשריט) ואנחנו אם גם נסכים עמהם בענייני העולם בכל מלאכת מחשבת וכדומה אבל בדבר הנוגע לתורתנו ואמונתנו שבת לה' כלומר צריכין אנו לשבות ולנוח במעמד אחד וזאת התורה כאשר שמרו אותה אבותינו לפני שנות אלפים כמו כן צריכים אנחנו לעבדה ולשמרה בלי תוספות ומגרעות ושינוי ח"ו. הלא עינינו רואות הטבע כמו שיצאה מידי היוצר ב"ה עומדת במקום א' לא שינתה ולא הוסיפה או גרעה השמש זורחת כיום כלפני שנות קדומים והארץ תתן יבולה כמאז ומקדם כ"כ התוה"ק שהיא יציר כפיו של הקב"ה לא תומר ולא תתחלף ולא ישונה מצבה

כי במעשה ידי הש"י אין בו מגרעת שיהי' צריך התחדשות ברבות הימים וז"ש יהללו את שם ה' כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור ר"ל כמו שהשמים וכל צבאם עומדים לעד לעולם ואין בהם שינוי כמו כן החק אשר נתן והיא התוה"ק לא יעבור להחליף ולשנות ח"ו. ובזה י"ל לדור ודור אמונתך שהתוה"ק חי' וקיימת בכל דור ודור לא יחליפנה ולא ימירנה כמו שאנו רואים אשר כוננת ארץ ותעמוד שהארץ לעולם עומדת במצב א' והנה ישראל אמרו במ"ת כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וי"ל הכוונה כי ארז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו והגם שהפירוש כפשוטו על מלכותא דארעא בכ"ז ירמז ג"כ על מלכות שמים כי עינינו רואות לעת כזאת בכל מקום אשר אין יראת אלקים העם פרוע לשמצה גוזל וחומס ורוצח גם נפש עצמו איש לבצעו מקצהו שמה ושערורי' בקרבם אבל במקום שיש יראת שמים היא היא מגן ומחסה ומשמרת בנ"א מגזילה וחמס וכדומה וזהו הוי מתפלל בשלומה של מלכות שמים שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו כנז'. וזה י"ל כוונת' באמר' ז"ל בראשית בשביל התורה שנקראת ראשית נברא העולם כי לולא התורה המישרת ארחות בנ"א לא הי' לעולם קיום בין החברה האנושית וזה"ש כל אשר דבר ה' כלומר העולם כולו הנברא בדבר ה' כמ"ש בדבר ה' שמים נעשו וכלל העולם ומלואו נקרא כל ובל"א (דאס אלל) כ"ז נעשה אנחנו ונגרום קיומו אם נשמע לקול התורה. והנה אמרנו כמו שבהטבע לא נמצא שינוי כן צריך להיות גם בתוה"ק שהיא מעשה ידיו של הקב"ה וז"ש ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל כלומר שאמר שישראל ינוחו ויעמדו במצב הקדום בענין אמונתם ככל אשר דבר ה' פי' כדוגמת הטבע כולה הנקראת כל אשר המציא הש"י ע"י דיבורו שלא תשונה ועי"כ שבענין התורה אנו עומדים על מצב א' לא נפל דבר א' מכל דברו הטוב כפי' ב"ל ע"ש יצא לנו מזה שקיום עוה"ז תלוי בעוה"ב כשיש מורא מלכות שמים ובלעדה איש את רעהו חיים בלעו וז"ש ויהי בהיותם בשדה ויקם קין על הבל אחיו ויהרגהו כי על פ' זה אמרו במדרש שחלקו העולמות וע"כ אחרי שהי' קין נפרד לגמרי מתקוות עוה"ב עי"ז קם על הבל אחיו והרגו הרי שא"א לעוה"ז מבלי עוה"ב. ועוד טעם לזה ע"פ מאז"ל אין גיהנם לע"ל אלא יום הבא מלהט את הרשעים שנאמר הנה יום בא בוער כתנור כי אם גם האדם מוצלח במעשיו ויש לו עושר ונכסים בכ"ז הוא מלא פחד והשבע לעשיר אינו מניח לו לישון כי אולי ביום מחר יבואו עליו שודדים וישאר ערום וערי' אבל הבוטח בה' חסר יסובבנו כל הימים וע"כ אין אנו צריכין להפחיד את הרשע עם הגיהנם דוקא אשר יהי' לעתיד לבוא אלא היום הבא כלומר דאגותיו ופחדו על יום מחר כי יבוא הוא הוא לו כמו גיהנם שנא' הנה יום בא בוער

כתנור והבן. ועוד טעם אחר כי אם העשיר מתענג בכל טוב עוה"ז ויודע שהעני חסר כל טוב גם הנאתו של העשיר אינה שלימה. וע"ז נאמר גומל נפשו איש חסד שלעצמו הוא עושה טוב אם בשעה שנהנה מעוה"ז זכור יזכור לעשות חסד עם העניים אשר על כן מכל טעמים האלה א"א לחלוק עוה"ז מן העוה"ב. ובזה י"ל המד"ר פ' בראשית פ"א למה נברא העולם בב' נגד העוה"ז והעוה"ב הכוונה כי שני העולמות יחדיו יתלכדו ולא יתפרדו וז"ש בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תהו ובהו ורוח אלקים מרחפת ע"פ המים ויאמר אלקים יהי אור הכוונה כי בתחלת הבריאה מיד ברא אלקים את השמים הוא עוה"ב ואת הארץ הוא עוה"ז הארץ ומלואה שיחדו יהיו תמים כי הארץ היתה תהו ובהו טרם זרח עלי' אור אלקים עד שאמר אלקים יהי אור שיאיר מעולם העליון לארץ ולדרים עלי'. והנה כמו שעוה"ז א"א להתקיים בלי עוה"ב כן גם להיפך א"א להשיג עוה"ב בלי עוה"ז כמארז"ל אם אין קמח אין תורה אבל בכ"ז יותר אפשר מציאות קנין עוה"ב גם מבלי עוה"ז כמו שמצינו שלא נהנו מעולם הזה רבינו הקדוש ושאר צדיקים גדולים ואף שראיתי בני עלי' והמה מועטים על כל פנים איננו מן הנמנעות והוא בכלל האפשרות אבל עוה"ז בלי עוה"ב הוא מן הנמנע שא"א במציאות כלל וז"ש במדרש ילקוט פ' יתרו ומד"ר פ' בראשית אות אל"ף קטרגה לפני הקב"ה מפני מה לא ברא בה את העולם א"ל הקב"ה התורה שהיא נבראת אלפים קודם בריאת העולם אין אני פותח אלא בך שנא' אנכי ה' אלקיך וצל"ד מה הכוונה באמרו ית' כאן בשבח התורה שנבראת אלפים קודם בריאת העולם וע"פ האמור יכוון כי המופת לזה שעוה"ב יוכל להתקיים בלי עוה"ז הוא שהתורה נבראת קודם עוה"ז בזה רמז שהתורה אין לה צורך כ"כ לעוה"ז. והנה הטעם שהעולם נברא בב' הוא לרמז ששני עולמות צריכים זה לזה כנ"ל וקראה אל"ף תגר ע"ז למה לא נברא העולם בא' שעוה"ז יוכל להתקיים בלי צירוף עוה"ב כמו שהעוה"ב יכול לעמוד לבדו והשיב לה הקב"ה שעוה"ז בע"כ צריך לעוה"ב אבל עוה"ב שנקנה ע"י התורה הוא א"צ לעוה"ז והראי' לזה מדקדמה ונבראה קודם בריאת העולם. ועפ"ז י"ל דרך דרוש דהיינו דקאמרה רבקה אם כן למה זה אנכי דהרי כשהתרוצצו יעקב ועשו והתקוטטו על ב' עולמות בודאי לא רצה עשו שיעקב יתן לו עוה"ב כי הלא לא האמין כלל בעוה"ב וכפר בתחיית המתים ומה לו להתקוטט על דבר אשר לא יאמין בו ובודאי להיפך שיעקב רצה ליהנות גם מעוה"ז בהיתר ולנחול ב' עולמות ע"כ אמרה רבקה א"כ שגם אוהבי תורה רוצים ליהנות מעוה"ז למה זה אנכי כלומר למה פתחה התורה בא' אנכי לרמז שהתורה תוכל להתקיים לבדה בלי עוה"ז. ויש לפרש יותר כיון שנתרוצצו הבנים בקרבה כפרש"י שפרכס לצאת על ביהמ"ד וגם

על בית ע"ז והיא סברה שרק ילד אחד בקרבה והוא בעצמו רוצה לנחול ב' עולמות ע"כ לכאן ולכאן הוא פונה לצאת שרוצה ליהנות מעוה"ז ומעוה"ב ע"כ הקשתה לשאול א"כ למה זה אנכי כנז' דמדפתח נתינת התורה באנכי רמז שעוה"ב יוכל להתקיים בלי עוה"ז והשיב לה הש"י שלא ילד אחד הוא רק שני גויים בבטנך ולעולם יעקב איש תם יוכל להתקיים מבלי תענוגי עוה"ז וזה המפרכס על בית ע"ז הוא עשו וע"כ שפיר פתח באנכי לרמז שהעוה"ב הנקנה ע"י התורה יוכל לנחול גם בלי תענוגי עוה"ז:

וידו אוחזת בעקב עשו. במד"ר הגמון אחד שאל מי יתפוס המלכות אחרינו נטל נייר חלק וכתב עליו וידו אוחזת בעקב עשו אמר ראו דברים ישנים יוצאים מפי זקן חדש להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק ע"כ י"ל כי שונאינו מנדינו מבקשים תואנה על ישראל באמרם הן זה זמן לא כביר מאז יצא ישראל לחפשי מעול הכבד אשר הוטל עליהם למעמסה ובכ"ז עתקו גם גברו חיל והעשירו מאוד ובכל משרה הם עומדים בראש זה א"א על דרך היושר כ"א זה לאות שהם רק בנכלים וערמות יהלכו ואת הישרה יעקשו וכל דרכיהם ישרו בעיניהם אם רק יובלו לתכליתם והמה ביד חזקה לקחו להם קרנים לנגח עמים ולמשול על כל כ"ז רק בערמה ומרמה פעלו להם לא בצדק וביושר. וזהו ששאלו ההגמון מי יתפוס המלכות אחרינו כלומר שנראה שאתם מצפים ומחכים כבר לקחת הממשלה מידינו והיתה לכם המלוכה ונלחמתם בנו ועלינו מן הארץ אבל באמת לא כן הוא לא ע"י ערמה ותחבולה ע"י עקש ופתלתל הרים היהודי קרנו בכבוד כ"א מה שהטביע השי"ת בלב היהודי רוח חריצות והשתדלות להוציא יקר מזולל ולא ינוח בחיק העצלות ותמיד חושב מחשבות לעשות חיל ע"כ יד חרוצים תעשיר ובפרט נתן הש"י בלב היהודי לעשות הון מהדברים הפחותים והנבזים אצל אצילי העמים אשר הם משליכים לחוץ הרחק הלאה היהודי לא יבוז לכל דבר כמו שידענו שרוב קציני עמינו התחילו במסחרם בדברים פחותי הערך נמבזה ונמאס כמו בגדים ישנים ועורות ארנבות וכדומה וה' הי' בעוזרם וקבצו על יד והרבו לעשות חיל וזהו המשל שלקח נייר חלק שהנייר נעשה מבלויי סחבות כ"כ העושר והחיל שיש לישראל הוא שהם מוציאים יקר מזולל כמו הנייר וכתב עליו וידו אוחזת בעקב עשו כלומר מה שעשו לרוב גבהותו דורך בעקבו ונבזה הוא בעיניו את זה אוחזת יד יעקב ועושה ממנו דברים המביאים לו פרנסה ואחרי שישראל משתדל ביגיע כפו בחריצותו ע"ד הישר ובזה הוא מרים את מצבו ועושה חיל א"כ רק תואנה מבקשים מוציאי דבתנו באמרם שרוצים ישראל למלוך על כל האומות ולשלוט בערמה ומרמה. והנה יש זקן בא בימים ויש זקן עול ימים רק שקנה חכמה ובמעט השנים הרבה מקנתו חכמה ודעת ע"י יגיעתו והשתדלותו כמו

הזקן והשיבה כמו כן ישראל אף שרק מעת זמן קצר הורשה להם להתעסק בכל עסק וקנין ולהרים מצבם המדיני בכ"ז ע"י שנתן להם הש"י רוח חריצות והשתדלות ויגעו בזעת אפים מצאו חיל בזמן מועט והם דומים לזקן חדש הוא נער שהוא זקן שקנה חכמה ואינו עדיין זקן ישן כ"א מזמן מועט זכה לזקנה ובכ"ז דברים ישנים יוצאים מפיו כלומר שע"י יגיעתו יגע ומצא כדי מדתו דברים ישנים שזכו רק ברוב ימים כ"כ ישראל במעט השנים הרבו מקנתם. וז"ש ראו דברים ישנים יוצאים מפי זקן חדש להודיעך כמה צער נצטער אותו צדיק כי עמך כולם צדיקים אין בהם נפתל ועקש ורק את עוניים וצערם ויגיע כפם ראה אלקים ויוכח אמש: ויעקב איש תם יושב אוהלים. במדרש הובא ביד יוסף בדרוש לשמ"ת אין לך מי שכיבד המצות יותר מיעקב אבינו שנאמר ויעקב איש תם יושב אוהלים. י"ל עפמ"ש בפי' הפסוק בתהלים לפעולת אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ תמוך אשורי במעגלותיך בל נמוטו פעמי כי ישרים דרכי ה' צדוקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם וארז"ל משל לשנים שצלו פסחיהם זה שאכלו לשם אכילה גסה ע"ז נאמר ופושעים יכשלו בם ולפ"ז גם בעשיית המצות יתנכר הרשע על מה הוא עושה ומה דעתו בעשייתו וז"ש לפעולת אדם בדבר שפתיך גם מה שיפעל האדם דבר שהוא מצווה מפיך לעשותו גם בזה שמרתי ובחנתי ארחות פריץ שאין כוונתו לשם מצוה ועי"ז המצוה נפסדת ח"ו וע"כ אני מבקש תמוך אשורי במעגלותיך אף בעת שאני עומד כבר במעגלותיך ועושה ככל אשר צויתני עכ"ז אני מבקש תמיכתך לבל נמוטו פעמי ע"י חסרון הכוונה הרצוי'. ומעתה אם אנו רואים איזה איש עוסק במצות עדן לא ידענו אם בכוונה זכה וברורה עושה זאת או אולי להתייהר ולהתפאר וכדומה מהכוונות המפסידות רק אם אנו רואים את האיש תוכו כברו דהיינו שכשהוא במקום אין רואים ויודעים עוסק במצות כמו אם רואים אותו אז נדע נאמנה כי רוח ה' לבשתהו והוא מכבד את המצות באמת אחרי שגם בלאט ובסתר עושה רצון קונו וז"ש המדרש אין לך מי שכיבד המצות יותר מיעקב אבינו ומופת חותך לזה שהי' איש תם גם בעת אשר הי' יושב אוהלים במקום אין רואה גם שם עשה בתמימות תוכו כברו מזה ראי' שהמצות בעצם הם נכבדים בעיניו ועושה הדברים לשם פועלן לש"ש. ועד"ז פירשתי מאז"ל מימינו אש דת למו התורה היתה כתובה אש שחורה ע"ג אש לבנה עפמ"ש המד"ש לפרש פ' אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו כי הירא ה' שעוסק בתורה לש"ש לא לעשות עטרה ולהתגדל כאשר יפגע בת"ח חבירו לא יהי' לרצון לו שהוא יאמר חידושי תורה שלו לחבירו כ"א אדרבה שחבירו יודיעהו חידושים שלו וזהו אז נדברו בלשון נפעל ולא דברו עי"ש. וי"ל בזה מ"ש במשנה דאבות כל העוסק בתורה לשמה זוכה וכו' שכל העולם כולו כדאי הוא

לו שהוא א"צ לחברת בנ"א אשר יציע להם מה שהעלה במצודת שכלו ציצים ופרחים לתורה כ"א כל העולם כולו אף במקום שאין אנשים אשר יוכל להראות חכמתו לפניהם ג"כ כדאי הוא לו אחרי שכוונתו רק לשמים וז"ש וידבר ה' אל משה במדבר סיני מי שכוונתו לשם ה' זה גם במדבר שממה מקום אין אנשים בכ"ז ידבר ה' אליו. והנה זאת התורה היא בוערת בלב העוסק בה בלבת אש רק יש בנ"א שלומדים כדי שיוכלו להראות חכמתם להאיר לארץ ולדרים ברוח מבינתם וזהו אש לבנה אבל יש הלומד לשמה ואינו שש ומתפאר בגווניו שלו להראות חכמתו זה נקרא אש שחורה שאין כוונתו להראות מראה חכמתו החוצה ובודאי כי נשגבה מעלת הלומד לשמה כזה ע"כ בא הרמז אש שחורה היא על גבי אש לבנה כי יתר שאת ויתרון מעלה לשחור על גבי הלבן שמכוון להראות חכמתו בחוץ:

ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות במ"ר מכח אותה ראיי' בשעה שעקד א"א את יצחק נשרו דמעות מעיניהם של מלאכי השרת לתוך עיניו של יצחק וי"ל עפמ"ד במדרש הה"ד רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך ולמה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול הברכות כי רבים אומרים שהנסים והנפלאות שעשה הש"י עמנו לא עשה אותם למענינו רק למען הראות כבוד גדלו וידו החזקה ע"פ תבל אבל באמת כבר אמר דהע"ה הודו על ארץ ושמים אחרי שהשמים מספרים כבודו ותהלתו מלאה הארץ וגם בלי עשיית נסים נודע הודו והדרו א"כ בע"כ מה שהפליא לעשות נסים הוא הוא למענינו וזהו וירם קרן לעמו וזאת הוא תהלה לכל חסידיו ומראה בזה חיבתו לבני ישראל עם קרובו שבשביל קרובתינו הוא עושה לנו נסים. עוד יש הוכחה שהנסים שעושה הש"י לנו הוא לטובתינו אחרי שהש"י הרבה לעשות נסים רבים כ"כ עד שבסיבת ריבויים אומרים המכחישים שאינם נסים עוד רק כן הוא דרך הטבע ואין עוד כבוד בזה להש"י שיכירו להעריך אליו כי עשה נס להתנוסס כי הלא ע"י ריבוי הנסים אומרים המכחישים שהוא ג"כ דרך הטבעי א"כ מה שעושה הנסים אינם למען כבודו כ"א לתועלתינו. וז"ש רבות עשית אתה ה' מכח ריבוי הנסים שעשית ה' מזה מוכח כי כל נפלאותיך ומחשבותיך אלינו רק למענינו עשית ולא למענך ונתן טעם לזה כי הלא אין ערוך אליך ע"י שהם רבים כ"כ לא יערכום המכחישים אליך רק אומרים שיד הטבע עשתה זאת א"כ מוכח שעושה רק למענינו. והנה הטעם שהוצרך יעקב אע"ה לקבל הברכות דרך עיקוב ולא צוה הש"י ליצחק לברכו י"ל כי ידע השי"ת שברכת יצחק אם תהי' בכוונה שלימה על יעקב תחול על ראש המתברך בכל תוקף ועוז במדה גדושה ואחרי שהברכות האלה מטל השמים ומשמני הארץ מענייני טובת העוה"ז אם יבואו

הברכות ליעקב מידו של יצחק בכוונה מכוונת יהי' ליעקב רוב טוב עוה"ז בשפע וכל מעדני עולם ויש לירא פן ישמן ישורון ויבעט ואמנם שימנע יעקב לגמרי מברכות עוה"ז ג"כ א"א כמ"ש לעיל (בפ' ויתרוצצו הבנים בקרבה) שעוה"ב צריך ג"כ לעוה"ז ע"כ מה רבו נפלאות ה' שעשה שיכהו עיניו של יצחק ויכוין בברכתו על עשו ובאמת יבורך יעקב וכיון שהי' רק ברכת תמורה שנתחלף לו גוף בגוף ע"כ לא היתה ברכת עוה"ז בשלימות ליעקב ונתברך שלא יחסר לו לחמו וצרכיו ההכרחים וגם מותרות לא יהיו לו וז"ש גם ברוך יהי' ברכתי ברכת עוה"ז לא תהי' לו רק גם וטפל לא עיקרית בשלימות גמור א"כ מזה ראינו גודל אהבת הש"י לישראל שאף שהקב"ה מדתו אמת ושונא שקר בכ"ז למען תבואתה ברכה לראש יעקב באופן המועיל והנרצה עיקם את הדרך ועשה מה שלפי ראות עין לא יאות אליו ית"ש לגודל ערך אמיתתו ואהבתו את האמת וז"ש המדרש רבות עשית וגו' שמזה מוכח שרק אלינו למעננו נפלאותיך ומחשבותיך וסיים כי עשית דברים אשר אין ערוך אליך שאינם מן הראוי לפי ערכך ומביא מופת לזה ולמה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול הברכות שמזה מוכח גודל אהבתו ית' לישראל כאמור. והנה בשעת עקדה שראו מלאכי השרת מדרגת אברהם ויצחק שמסרו נפשם לה' וגבוהה מדרגתם מאוד ע"כ מר בכו מה"ש והורידו דמעות שראו א"ע ירודים ממעלתם אחרי שאדם קרוץ מחומר נעלה ממנו וכדי לנחם אותם הראה להם הקב"ה שגם באדם יש איזה פחיתות וזהו מה שהוצרך לעקם את הדרך לכהות עיני יצחק כדי שיתברך יעקב בברכת עוה"ז באופן הנ"ל מזה מוכח שהאדם הוא בעל חסרון ולמלאותו הוצרך ליילך בדרך לא סלולה וז"ש המדרש שאותן דמעות שבכו מה"ש נשרו לתוך עיניו של יצחק וכהו שע"י בכייתם הוצרך לכהות עיני יצחק אע"ה:

הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי. כי יש אנשים המפחדים מהמיתה ועי"כ פחד פחדו ויאתה כי עת יגבור עליהם המרה שחורה והעצבות קופצת עליהם זקנה קודם זמנם אבל מי שלבו נכון ובטוח בה' ואינו ירא מהמיתה זה יחי' בשמחה בלי עצב ולא יזקין עד כי באמת יבוא בימים וז"ש הנה נא זקנתי כלומר רק עתה אחר שכבר באתי בימים הנני זקן והטעם לפי שעשיתי א"ע כאלו לא ידעתי יום מותי:

עוד י"ל עפמ"ש יראת ה' תוסיף ימים. היינו מפני שהירא ה' חיים ממוצעים הנהו חי במזג השוה ואינו מבלה כחותיו בתאוות ליתן לנשים חילו וכדומה עי"ז זוכה לזקנה והנה ארז"ל שוב יום אחד לפני מיתתך נמצא כל ימיו בתשובה:

(ופירשתי בזה מדרש הובא בי"א שבתי וראיתי הבל תחת השמש זו אדרת של מלאך המות כי אם הי' האדם רואה שבכל יום קרב קוצו לא הי' חוטא לעסוק בהבלי עולם

כ"א הי' מכין עצמו במצות ומע"ט לעוה"ב אבל אחרי שאינם רואים את מה"מ וסוברים שלעולם יחיו ולא יראו מות ע"כ יהבלו בהבל עוה"ז. וזהו ראיתי הבל תחת השמש הוא בשביל אדרתו של מה"מ שהוא מכוסה באדרת ואין רואים אותו עי"כ הבל יהבלו): אבל מי שחושב שעוד רבות בשנים יחי' ולא ימות אינו חוזר בתשובה אינו חי חיים ממוצעים ומשחית כחותיו ברוב תאוותיו ולא יגיע לזקנה. וז"ש הנה נא זקנתי ומלאתי ימי ושנותי כי לא בליתי כחי בתאיות והטעם כי לא ידעתי יום מותי תמיד אמרתי שלא אדע יום המיתה ועשיתי תשובה ועצרתי רסן התאוות עי"ז הגעתי לזקנה:

עוד י"ל כי עיקר חיי האדם הוא לאסוף דעת ותושי' ולעסוק בשלימות נפשו כפי יכלתו כי אך בזה מותר האדם מן הבהמה ולזה אמרו רשעים בחייהם קרויים מתים אחרי שאינם עושים להשלים את ימי חייהם כתקנן והנה ימי הבחרות הם הזמן היותר מוכשר לקנין השלימות כי בימי זקנותו כבר תשש כחו וידיו לעשות תושי' אסורות ונסתמו מעייני החכמה ע"כ אותן האנשים אשר נמשל כבהמות נדמו ואינם עוסקים בילדותם בידיעת שלימותם רק רפו ידיהם ותשש כח השגתם נקראים גם בימי נעוריהם בשם זקנים כי תשש כחם כזקנים. ואפשר להמליץ ע"ז הפ' נער הייתי וגם זקנתי ולא ראיתי אם עיני סגורות ואינן רואות באור זיו החכמה והשלימות אז גם בימי נעורי אני נחשב כזקן אבל מי שעומד על משמרתו בימי הבחרות ומבקש בכל כחו חכמות וידיעות נשגבות בשלימות נפשו ונקבע בנפשו כי בהעדר ממנו קנין הידיעה הזאת יחשב לו כמיתה זה לא נקרא זקן רק בעת בואו בימים. וז"ש הנה נא זקנתי רק עתה נעשיתי זקן והטעם כי לא ידעתי אם לא הוספתי ידיעה אז הי' נחשב אצלי כיום מותי כי החכמה תחי' בעלי':

לוח ארז על פרשת ויצא

כי בא השמש. במדרש שמע מלאכי השרת שהיו אומרים אתא שמשא בשעה שאמר יוסף הנה השמש והירח וא"ע כוכבים משתחוים לי אמר מי גילה לזה ששמי שמש. נ"ל עפמ"ש לעיל בפ' בראשית עפ"ד מהרש"א ז"ל בפ"ק דחולין גבי גינאי נהרא דכל כחות הטבע משועבדים לאדם והשמש בראשם. לכך י"ל נקרא שמש מלשון שמש ומשרת כעבד לאדונו האדם. והנה יעאע"ה עזבוהו כחות הטבע סר צלם מעליו רק והנה ה' נצב עליו והוא עומד למעלה מהטבע אף אם כחות הטבע ירדפוהו והמה לנגדו בכ"ז בטח בה' ונשען באלקיו שהוא ישדד עבורו מזלו כמו באאע"ה שא"ל הש"י מאי דעתיך דקאי צדק וכו'. וכבר כ' הרב המורה ז"ל שמלאכי השרת כינוי לכחות הטבע. וז"ש אמרו מלה"ש הם כחות הטבע אמרו על יעקב כי בא שמשו ולא יצא עוד נגהו חשך משחור תואר

מזלו ובכ"ז הוא בטח בה' אחרי ידעו שכחות הטבע משועבדים לצדיק אשר באמונתו בה' יחי' ובו יוושע ע"כ אמר יוסף הנה השמש וגו' משתחווים לי כלומר שהם נתונים למשען רגלי ואגזור אומר והמה מחוייבים לשמור פקודתי ע"כ אמר מי גילה לזה ששמי שמש מלשון עבדות כנ"ל אם לא ששמע זאת מאביו יעקב שאף שבא שמש הצלחתו מ"מ ה' נצב עליו לשמרו מכל פגעי המזלות ע"כ מאותות השמים אל יחת:

והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך. י"ל הכוונה כי הטעם שאנו בגולה מפוזר ומפורד ולא גלה אותנו ה' ברחמיו אל מקום אחד ואף אם לא יהי' לנו שארית ונחלה בקרב הארץ אשר אנו יושבים בה מ"מ הלא טוב לנו שבת יחדיו משנהי' כשה פזורה. אבל באמת הטעם הוא כי יש מלכות שונאת אותנו יותר מן האחרת ואם היינו במקום אחד אז ח"ו אם יגזור המלכות על בנ"י החוסים בצלו חלילה אז לא ישאר משונאי ישראל שריד ופליט ע"כ השם בחכמתו פזר אותנו כאן מעט ובמ"א מעט ואז אין חשש כליון ח"ו ואפילו במקום מלכות א' לבד כדי שלא יקראו אותה מלכותא קטיעא כמארז"ל. ועוד י"ל טעם ב' כי כשהאומות רואים אותנו עומדים תמיד בכל זמן על משמרת אמונתנו הם לומדים ממנו עקרי האמונה כי ישראל הם כהני ה' לאל עליון ובכ"מ אשר יבואו קוראים בשם ה' ורצה הש"י שכל האומות יתברכו בברכת האמונה שילמדו מישראל ע"כ פרצו ישראל בכל ארבע כנפות הארץ. ויש להמליץ ע"ז כל דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא כ"א ללמד על הכלל כלו יצא כי הן אמת שישראל נפוצו מעל אדמתם לבין האומות להגלות ויצאו מכלל כל האומות כלן אשר יש להן מלכיות ומדינות ואנו בנ"י מפוזרי' ומפורדים וזהו מלמד על עצמו על ישראל שמפני חטאותיהם לקו וגלו אבל השי"ת היתה לו עוד כוונה בהגלותינו והיא שנהי' אנו מורי דעת האמת לאמיתו לכל בני העולם כלו ע"כ נפזרנו בכל ארצות הגוים ללשוניהם למען כולם ילמדו ממנו ליראה את ד'. וז"ש כל דבר שהי' בכלל והיא אומה הישראלית שאף היא היתה בכלל האומות המושלות ויצא מן הכלל להיות למס עובד למשפחות הגוים לא לבד ללמד על עצמו יצא לזקק ולצרף את ישראל בכור הגלות כ"א ללמד על כלל העולם כלו יצא. וזהו כוונת הפ' והי' זרעך כעפר הארץ נדש ונרמס מכל כן יהיו ישראל נידשים ונגשים מהאומות וע"כ ופרצת ימה וקדמה וגו' ולא יהיו במקום א' כטעם א' הנז' והוסיף עוד טעם הב' ונברכו בך כל משפחות האדמה שיתברכו כל האומות בדעות ואמונות ע"כ ישראל מפוזרים בין כולם:

ויקץ יעקב משנתו במדרש ילקוט ממשנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שער השמים.

נראה בהקדם מארז"ל בפ"ח דפסחים וילקוט ישעי' ב' מ"ד והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל בית אלקי יעקב לא באברהם שקראו הר שנא' בחר ה' יראה ולא ביצחק שקראו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה אלא כיעקב שקראו בית שנא' אין זה כ"א בית אלקים כי הדרך להכיר את הבורא ית"ש הוא על ג' פנים הא' על ידי חקירה שכליית כאאע"ה שהי' ראש לחוקרים ובאמת כי המגיע לכלל דעת את ה' ע"י חקירה ודרישה הוא טוב כי עי"ז ידע מה שישוב לאפקורס העומד נגד האמונה כמ"ש דע את אלקי אביך ועבדהו בידיעה והבנה שכליית וכמ"ש אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים וגו' ובתורתו יהגה יומם ולילה כלומר יחקור בה להבין אותה על בוריי' ועי"ז וחי' כעץ שתול על פלגי מים ועלהו לא יבול כמו שהעלה הוא מגין על הפרי שלא יזרהו הרוח כ"כ הידיעה השכליית היא שומרת את פרי האמונה שלא תזוז מהרוחות הבאים לעקרו ופירשתי ע"ד רמז מקוה מטהר באשבורן ומעיין מטהר בזוחלין כלומר מי שאין לו טהרת האמונה רק מה שקיבל מאחרים כמו מקוה שהמים שבה מכונסין ממקום אחר אינו מטהר אלא באשבורן כלומר כ"ז שלא יבוא עליו רוח סערה אבל מעיין הוא מי שיש בו דעה ונובעים מי החכמה ממקור בינתו לחזק אשיות אמונת תורתו זהו מטהר גם בזוחלין אם גם רוח סערה תתחולל על ראשו להדיחו מנחלת ה' בכ"ז לא ימוט לעולם ואמנם לאשר דרך החקירה נלוזו מעגלותי' יש כמה וכמה מכשולים לפני החוקר אשר הם לו לאבן נגף ולצור מכשול ויוכל לנפול ברשת המבוכה ובפח יוקשים. ויש עוד דרך ב' להשגת ידיעת הבורא ית"ש והוא מ"ש דהע"ה כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וככבים וגו' מה אנוש כי תזכרנו ועוד אמר השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע שע"י התבוננותו בפלאי הבריאה יבוא להכיר את בוראו ויוצרו ית'. אבל גם זה הדרך אינו בטוח מהסכנה כאשר רבים שגו וטעו להחליף צורה ליוצרה ויעבדו את השמש וירח ושאר כחות טבעיים כמש"פ מארז"ל בשעה שעלה מ"ר לקבל התורה אמרו מה"ש תנה הודך על השמים א"ל הקב"ה למשה החזר להם תשובה א"ל ירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם הכוונה כי מלאכי השרת הם כחות הטבע כפי' הרב המורה ז"ל כמ"ש עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט והם אמרו שא"צ לתורה כי הודו על ארץ ושמים והם מספרים כבודו ותהלתו ועל ידם יוכלו להגיע להכרת הבורא ית' וא"ל הקב"ה למ"ר החזר להם תשובה למה"ש והוכיחם על פניהם שצריכים אנחנו דוקא לתורה מן השמים ולא די לנו בידיעה שע"י חקירות הטבע ועל זה השיב תשובה נצחת מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל פיהם כלומר ההוראה היוצאת מהם שהיא כינוי להבל פיהם שמא יהי' לי למשחית נפש כאש לוהטת אכלה מסביב מבלי השאיר שריד

לאמונה הטהורה. ואמנם הדרך הג' להכיר את הבורא ית' הוא דרך תורת אמת זאת התורה אשר הופיע עלינו ה' רוח ממרום על ידה נכונו דרכינו והורם כל מכשול מקרב עמינו כי כל נתיבותי' שלום אין מכשול ופגע רע ויתר שאת לאמונה מצד התוה"ק על החקירה כי דרך החקירה והוראות הטבע לא יעשו פרי כ"א אצל אנשים יודעי המחקר וגלויי עינים בנפלאות הטבע אבל שאר האנשים אשר לא ידעו נתיבות החקירה ובסוד הטבע לא באה נפשם הם ידמו בחשך לא יגה עליהם נוגה שביב האמונה האמתית לא כן תוה"ק מחכימת פתי כקטן כגדול רק אם אליו תשמעון וכולם יזכו ליהנות מזיו שכינת אמונה טהורה. וז"ש בשעה שנתן הקב"ה התורה לישראל נתפתחו העוורים כלומר אף העוורים אשר עינים להם ולא יראו אור נפלאות הבריאה להכיר מהם את הבורא ית' גם המה ראו אור גדול. ובזה י"ל מדרשם ז"ל בשעה שמת מ"ר אמרו העליונים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל והתחתונים אמרו תודה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ר"ל התחתונים שלא יוכלו להגביה עוף לעלות על במתי החקירה לדעת את ה' על ידה המה הכירו בשבח תוה"ק ואמרו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב כלומר לכל הקהלה מקטנם ועד גדולם כולם ע"י תוה"ק יכירו וידעו את ה'.

וכן אמר דהע"ה בשבח התוה"ק תכין בטובתך לעני אלקים ד' יתן אומר המבשרות צבא רב כלומר השי"ת הכין בטובת התורה בפרט לעניי הדעת אשר אין בכח השגתם להשיג מעצמם ד' נתן להם אומר המבשר צבא רב בלי הבדל בין בער למבין ובכן מטעם האמור לא נמצאו אצל האומות רק יחידי סגולה אשר היו למופת בהכירם את ה' לא כן אצלנו שלומי אמוני ישראל אמרו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון והוא יען כי אבן שתיית אמונתנו הטהורה היא קיום מצות התוה"ק בפועל אשר כקטן כגדול שוין הם בעשייתם לא כן העמים אשר לא נגה עליהם אור התורה ורק על אדני החקירה יטביעו יסודתם ע"כ רק אחד מעיר ושנים ממשפחה יוכלו לבוא למחוז החפץ אבל אצלינו אמרו כשנולד משה רבינו נתמלא כל הבית אורה וכמ"ש במק"א מזה ועי"ז יוכל כאו"א מישראל לזכות בעצמו. ובזה י"ל הפסוק אזכיר רהב ובבל ליודעי הנה פלשת וצור עם כוש זה יולד שם כלומר גם באומות נמצאים לפעמים אנשים גדולי המעלה אבל על המעט מאוד עד כי נוכל להורות עליהם באצבע זה יולד שם זה שיצא מכלל עמו אבל אצלינו ולציון יאמר איש ואיש יולד בה כל איש ואיש מישראל אף הפחות שבהם גם הוא ראוי להקרא שמו על ציון והטעם והוא יכוננה עליון שעיקר כוננותם הוא ע"י תורת עליון ומצותי' אשר בזה יד כולם שוה בה. ובזה יש לפרש דברי התוספות ביבמות שכתבו בשם ר"ת ז"ל דהא דאמרינן אתם קרויים אדם ולא אוה"ע קרויים אדם אדם הוא דלא מיקרו אבל

האדם נקראים אף אוה"ע וצריך ביאור ולהאמור י"ל הכוונה כי ה' הידיעה מורה על דבר נודע ומפורסם האדם הידוע ל"כ אדם בלא ה' מורה על איש בינוני וע"כ אוה"ע שלא נמצאו ביניהם אנשים נשגבים כ"א על המעט יוצא מהכלל ולסיבת מיעוטם נודעו ונתפרסמו לכל הנה זה יולד שם כנז' ע"כ נקראים האדם בה' הידיעה אבל אדם סתמי שלא יהי' מפורסם רק אדם בינוני ובכ"ז יקרא בשם אדם לתפארת מעלתו ושלימותו בזה אין נקראים רק אתם בנ"י ולא אוה"ע. והנה אאע"ה הי' ראש החוקרים וע"י רוח מבינתו הכיר את הבורא ית' הוא קרא לבהמ"ק הר כלומר רק ע"י החקירה לעלות במרום החכמה והחקירה יוכל להכיר כבוד ה' ויצחק נאמר בו ויצא יצחק לשוח בשדה שהכיר את הבורא ית' ע"י התבוננות בפלאי הבריאה אבל יעקב אמר זה בית אלקים כלומר לא נעלה הרי המחקר לא נרד בקעות על שדי הטבע להכיר על ידם את בוראנו כ"א הבית בקרבו קדוש זו אמונת התורה היא הגיענו למחוז חפצנו וזהו כוונת נושא דרושנו לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית הוא אמונה טהורה ע"י התוה"ק כנז'. ואפשר שזה ג"כ כוונת מדרשם ז"ל בילקוט ג' אבנים היו והי' יעקב אומר אם יתאחדו כולם להיות אחד יודע אני שהקב"ה מייחד שמו עלי הכוונה אם כל השלשה דרכים הנז' שבהם נוכל לבוא להכרת הבורא ית' יתאחדו אצלו להיות כולם פונים למטרה אחת אמונת ה' אז ידע כי ה' עמו וזהו ג"כ י"ל במדרש והנה מלאכי אלקים עולים ויורדי' בו ולבסוף ברחו ממנו והנה ה' נצב עליו הכוונה לפמ"ש בשם הרב המורה ז"ל שמלאכי השרת הוא כינוי לכחות הטבע ונם הוא כינוי לשכל האדם ועשתנותיו השלוחים לו ממרום וז"ש בתחלה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו כלומר ע"י התבוננות בנפלאות הטבע והשתדלות החקירה השיג את מטרתו ולבסוף והנה ה' בעצמו ובכבודו נראה אליו ע"י תורה מן השמים וזהו המשך הכתובים ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי כלומר אף אם לא הי' לי ידיעה בדרכי החקירה ופלאי היצירה בכ"ז אוכל להשיג שיש ה' במקום הזה כמ"ש תכין בטובתך לעני אלקים למי שהוא עני בחכמה ולא יוכל להשיג את ה' מכח חקירתו הכינות לו אתה ה' דרך השגת אמונתו בלי יגיעה כי ה' יתן אומר המבשרות צבא רב ע"י התורה שקבלנו למורשה משם יוכל כאו"א לשאוב מי אמונה בששון וזהו ויקץ יעקב משנתו ודרשו ממשנתו כלומר עד עכשיו סבור שרק על ידי לימודי הטבע ושינון החקירה יוכל להשיג את הבורא ית' אבל כעת הקיץ ממשנתו זאת והכיר שאף אם יחסר לו הידיעות ההנה בכ"ז יש ה' במקום הזה אין זה כי אם בית אלקים כלומר הבית צריך להקדיש לה' ואז אף פתאים יחכמו לדעת את ה' למגדול ועד קטן ומדוקדק לשון שלילה

אין זה כלומר האופן הזה שאוכל לידע את ה' מבלי תקדם ידיעות מחקריות זה א"א כי אם הבית יהי' מקודש לאלקים:

עוד אמרתי בפסוק אין זה כ"א בית אלקים עפמ"ש בפ"ק דברכות לימא לן מר מהני מילי מעליותא דבי כנישתא אוהב ה' שערי ציון שערים המצויינים בהלכה כי כתיב קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו והוא עפמ"ד פ"ק דסנהדרין כד רחימתין עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא רחימתין פוריא בר ס' גרמידי לא סגי לן ומייתי דהמשכן שעשו במדבר הי' קטן והבית שעשה שלמה הי' גדול יותר ולבסוף כתיב כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי איזה בית אשר תבנו לי. ראינו מזה כי כל כמה שהבית יותר קטן מורה יותר על אהבה יתירה שיש לנו עם הקב"ה כמו שפירש הב"ל מ"ש בשמיני עצרת שמביאים רק פר אחד עשה לי סעודה קטנה שאהנה ממך ממך דייקא ולא מהסעודה ויש להמליץ ע"ז ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות כלומר אם הוא מעט הכמות עד שלא נוכל לומר עליו כמה נפשות שקעו בבנין זה אז הוא רב האיכות והטעם י"ל כי אם הבית גדול ומפואר בנוי לתלפיות יש לירא שיטעו הבריות שזה בית אלקים באמת והבית הזה יכלכלהו ח"ו ובאמת אינו כן כ"א כמו שאמר יעקב אבינו אין זה כ"א בית אלקים כלומר הבית שאנו דרים בו בכל עת ובכל שעה גם שם צריכין אנו להמשיך השראת קדושת אלקים והביהכ"נ הוא רק שער ופתח שע"י הביהכ"נ יכונן לבו ומחשבותיו לה' למען אשר בהיותו אח"כ בביתו חוץ לביהכ"נ יוציא פרי מעשים טובים פרי קודש הלולים כאשר פי' שתולים בבית ה' מה ששותלין בביהכ"נ הוא הכנה והזמנה אשר אח"כ בחצרות אלקינו יפריחו בהיותו אח"כ חוץ לבהכ"נ יוציא פרח ויציץ ציץ ויגמול פרי תנובה להיות כל מעשהו קדוש לה'. וזהו מילי מעליותא דבי כנשתא שהוא שערי ציון המצויינים בהלכה כי עי"ז שהבית נבנה כדת וכהלכה עי"ז נדע שהוא רק שער ולא בית אלקים כנז' וזה אוהב ה'. והנה ארז"ל כשחוטאין ישראל אז השכינה מסתלקת למעלה ורק דרך ארעי שוכנ' תחתונים וז"ש השמים כסאי אם תחטאו עד שהשכינה תסתלק לשמים והארץ אז רק הדום רגלי אז איזה בית אשר תבנו לי אם גם תכינו בית שתין גרמידי אחרי דרתימתין לא עזיזא לא אמצא בו מקום מנוח והנה קדוש הוא מופרש ומובדל והנה כשהש"י רחוק מכליותינו עד שנאמר עליו ג' פעמים קדוש כלומר הרחק מאוד ממנו אז לא יספוק מקדש מעט כ"א מלא כל הארץ כבודו כנז' אפילו ס' גרמידי לא יספיקו:

ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה ויצק שמן על ראשה. בילקוט מה עשה הקב"ה ברגל ימינו הטביע האבן עד עמקי תהום ועשה אותו סניף לארץ וכו' וענו

העליונים ואמרו בא"י האל הקדוש ויצק שמן על ראשה שופע לו מן השמים כמלא פי הפך ונראה כי יסודי האמונה שנים המה הקבלה והחקירה אמנם לאשר לא רבים יחכמו לעלות במעלות החקירה האמתית לבל יפול הנופל ברשת הטעות ע"כ עיקר יסוד הדת הוא הקבלה שבזה יד כל אדם שוה כקטן כגדול משא"כ החקירה לא תכון רק למי שזכה לרוח דעת ושכל גדול מן השמים שלא יטעה ח"ו. והנה פירשתי הפ' קדוש וגו' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו כי מלת קדושה הונח על הפרישה שפורש האדם ובודל עצמו מחברת שאר בני גיליו כמ"ש קדושים תהיו שפירושו פרושים תהיו ואמנם איך הונח תואר קדוש על הש"י הוא אחרי שאין מי ידמה וישוה לו וראוי לפי עוצם רוב מעלתו שאין לה קץ להעלים עיניו מראות ומהשגיח בעולם השפל והוא כביכול פורש עצמו ממדה זו ומשגיח על דרי מטה זהו עצם קדושתו שמתואר קדוש כלומר שפורש את עצמו מהתבודדותו הראוי לו אחרי שאין מכבודו להתחבר ולהתרועע עם שום בריה והוא בכ"ז פורש א"ע מלישב בדד מחוץ למחנה העולם ומשגיח עליהם בעינא פקיחא זהו קדושתו כמו שהאדם נקרא קדוש בהבדלו מאחוזת מרעיו להתבודד כ"כ השי"ת נקרא קדוש עבור שפורש א"ע מהתבודדותו וז"ש קדוש וכו' ד' צבאות בזה נגלה קדושתו שמלא כל הארץ כבודו שאף שהוא רם ונשא בכ"ז ממלא כל הארץ לנהל ולנחות יושבי תבל. והנה אם היינו משיגים את הש"י על ידי החקירה והיינו דומים קצת בשכלינו ובינתנו למלאכי עליון אז לא הי' תואר קדוש גדול כ"כ אבל אחר שאין אנו משיגים כלום מגדולתו ית' ורק הקבלה תנחנו בדרך האמונה והוא עיקר סמיכת דתנו והוא דומה לרגל ימינו של הקב"ה כלומר שעלי' עיקר הסמיכה כמו שרגל ימין הוא העיקר והשמאל הוא הטפל ובכן אין אנו ראויים כלל שישגיח בכבודו עלינו והוא בכ"ז משגיח עלינו זהו עצם קדושתו ית' כנז' וכ"כ המפרשים שהאבנים של יעקב רומזים על עקרי ויסודי הדת. ולפ"ז נוכל לומר שהאבן אשר שם מראשותיו הוא מרמז על דרך החקירה שמקומה בראש שהוא מושב השכל והתבונה ולזה אמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו וישם אותה מצבה רק באופן זה שם אותה מצבה להיותה קיימת אם יצוק שמן על ראשה כפי' המדרש שופע לו שמן מן השמים אם מן השמים יסייעו לו שלא יטה מדרך האמת כמ"ש דשנת בשמן ראשי שמרמז על חכמת אלקים הנשפע ממרום ואחרי שהעיקר היא הקבלה והחקירה היא רק סניף וטפל שפיר אמר ברגל ימינו של הקב"ה כלומר דרך הקבלה שהוא עיקר הסמיכה של האמונה הטביע הקב"ה את האבן מראשותיו שמרמז לחקירה ועשה אותו רק כסניף וטפל לארץ ועי"כ אמרו העליונים בא"י האל הקדוש אחרי שרוב בנ"א תקצר יד שכלם מהשיג את הש"י ע"י חקירה ורק הקבלה תסמכם בימין צדקה עי"כ מה שהש"י

משגיח בנו היא קדושה נשגבה עד מאוד כנז' ושפיר מסיים הטעם לזה כי רק אם שופע לו מן השמים רוח ממרום אז יוכל להשיג ע"י חקירה ולא זולת זה וכאמור:

וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני קדם כי אמרו גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה וכן אמרי אינשי התכלית יקדש את האמצעי ע"כ לפעמים אדם גדול עושה דבר הנראה למראית עין שהוא רע כי כוונתו לדבר המועיל ורשאי לעשות כן אך כ"ז כשהיא במקום מבינים שיודעים חין ערך הצדיק שבודאי כוונתו לש"ש אבל אם הולך למקום שאין מכירין ובפרט בין עמי הארץ אז צריך לשמור א"ע ממראית עין ואין לו לעשות דבר הנראה רע כ"א צריך דוקא לבחור אמצעים טובים לתכלית טוב. והנה רגל נקראת ג"כ הסיבה כמ"ש ויברך ה' אותך לרגלי וז"ש אחרי שהלך יעקב אל ארץ אחרת בין אנשים אשר לא ידעוהו ולא הכירוהו ע"כ וישא גם את רגליו הוצרך לנשאות ולהגביה למעלה גם את רגליו וסיבותיו שגם המה יהיו אך טוב כאמור:

ויעקב הלך לדרכו דהנה אמרינן בגמ' דברכות כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו הכוונה עפמ"ש סביב רשעים יתהלכון כי האדם הישר יש לו תכלית אליו הוא שואף ונושא את נפשו ללכת לא כן הרשע אין לו שום תכלית אשר אליו רוצה להגיע כ"א היום יאכל ומחר ישתה סחור סחור וז"ש סביב רשעים יתהלכון לא שילכו קדימה מעלה מעלה כ"א סביב סביב מה שעושים היום עושים למחר. והנה אם אדם ילך למקום אחר לא יסבור ששם מקום מנוחתו כ"א שם צריך לילך ג"כ ולא יעמוד ולא ינוח אף שם כ"א תמיד יהי' רוחו ללכת וע"כ אמרו הנפטר מחבירו לא יאמר לו לך בשלום שלא יסבור ששם מקום מנוחתו עדי עד ולא יצטרך שוב להלוך כי אם לך לשלום גם שם צריך להוסיף אומץ וזהו ויעקב הלך לדרכו גם כשהלך לא הלך ע"ד להשיג שם מנוחה ולישב השקט ולהסתפק במה שהגיע כבר מהשלימות כ"א הלך לדרכו שגם שם ילך דרכו בקודש מעלה מעלה ועי"ז ויפגעו בו מלאכי אלקים כלומר שזה מורה שאין הילוכו בעבור הנאותיו הגופניות שא"כ הי' מבקש בהילוכו להשיג שם מנוחה כדרך עוברי אורח השואפים להגיע למקום מטרתם למען ינוחו שם לא כן האיש צדיק בכ"מ אשר הוא הולך שמה גם שם לא ינוח ולא ישקוט וזהו כל המתפלל אל הקב"ה ויוצא לדרך כלומר אינו יוצא ע"ד לישב שם השקט ובטח כ"א לדרך לדרוך ולעלות למעלה בקודש זה מורה שאין מגמתו בהילוך זה למען בצע כסף והנאות גופניות כ"א כל חפציו ומגמת פניו עושה ה' שהם צרכי גבוה וכוונתו שבמקום אשר יבא יוכל לעבוד את ה' יותר ויותר וע"ז מביא קרא צדק לפניו יהלך אם כל תכליתו

לעשות צדקה אז לא ישים לתכלית המנוחה פניו כ"א ישים דוקא לדרך פעמיו כלומר שגם במקום אשר הוא הולך שמה רוצה להלוך עוד יותר ויותר:

לוח ארז על פרשת וישלח

וישלח וישלח יעקב מלאכים לפניו ארצה. י"ל ע"ד רמז ע"פ מארז"ל שכל המצות שאדם עושה בעוה"ז מקדימין והולכין לפניו שנאמר והלך לפניך צדקך וידוע כי מכל מצוה שעושים בשלימות נברא מלאך וז"ש וישלח יעקב מלאכים לפניו המה המצות ומעשים טובים שעשה בעודו בחיים חיותו אותם שלח למליצי יושר לפניו שיקדמו פניו טרם שילך הוא ארצה להקבר שם יפנו לו מקום בעוה"ב:

וישלח יעקב מלאכים לפניו. פרש"י ז"ל מלאכים ממש נ' דבזה מדוקדק מלת לפניו כי המלאכים נבראו ביום ב' או ביום ה' ולכל הדעות נבראו קודם האדם שהאדם לא נברא עד יום הששי ושלא תחשוב כי שלח מלאכים שלוחים אנשים ע"כ אמר לפניו מאותם שהם לפניו ונבראו קודם לו והיינו מלאכים ממש:

עוד י"ל עפמ"ש אדמו"ר הגאון בעל כ"ס זצ"ל לפרש הפ' והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו וגו' ויאמר אין זה כי אם בית אלקים וגו'. כי נחלקו החכמים מהם אומרים שהמלאכים גדולים במעלה מהאדם ומהם אומרים להיפך ויש להכריע שכאשר האדם עובד ה' רק מחמת יראה ולקבל פרס אז המלאך טוב ממנו שהוא שש ושמח לעשות רצון קונו בלי צפיית שכר או עונש אבל אם האדם עובד מאהבה ומאחר שהוא בעל בחירה ומאס ברע ובחר בטוב אז הוא טוב מהמלאך. והנה ממה שהמלאכים מקבלים תפלת ב"א ומביאים אותה לפני כסא כבודו ית"ש מזה נראה שהמלאך קרוב יותר להש"י. והנה יעקב ראה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו לקבל התפלות ולהעלותם למעלה אלמא שהמלאכים קרובים יותר להש"י ע"כ אמר אין זה כ"א בית אלקים בעת שעובדין רק מיראה וזה שער השמים היא היראה שהיא רק שער ופרוזדור לאהבה רק אז המלאכי' גדולים מהאדם כנ"ל א"ד ז"ל. והנה יעקב אע"ה אף שהבטיחו הש"י שישמרהו ובכ"ז ירא מעשו היינו לפי שעבודתו לא היתה ע"מ לקבל פרס כי מי הקדימני ואשלם וסבור שאין לו לקוות על גמול ושכר א"כ עלה הוא על מדרגת המלאכים ואם עד עתה היו המלאכים לפניו קודם לו במעלה ובהתקרבות אל ה' עתה שהראה שלא היתה עבודתו מיראה נמצא שהוא גבוה מהמלאכים וז"ש וישלח יעקב מלאכים לפניו כלומר מה שע"ע היו המלאכים לפניו וקודמים לו שלח עתה בחינה זו מאצלו כי הוא נתעלה עליהם:

עוי"ל כי ידוע שמכל מצוה שעושה אדם נברא מלאך כמארז"ל. ויש ג"כ מלאכי עליון מעשה ידי הקב"ה שלא ע"י האדם ולפ"ז י"ל דאותם מלאכים יצירי כפיו של הקב"ה חשובים יותר מהמלאכים הנבראים ע"י האדם כמובן וגם נראה כי המלאכים שבורא האדם במצותיו הם אינם נפרדים כלל מהאדם ולא ירפו ממנו כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך אבל המלאכים מלאכי עליון הם הולכים לפניו ע"כ אנו אומרים בכניסת שבת צאתכם לשלום וגו' מלאכי עליון כלומר אותם המלאכים שנבראו רק מידי עליון ולא ע"י מעשה האדם המה יוכלו לצאת ולהפרד מן האדם וז"ש וישלח יעקב מלאכים לפניו כלומר אותן המלאכים שהם לפניו דהיינו מלאכי עליון אותם שלח מאתו אבל אותם המלאכים שנבראו על ידו ע"י מעשיו הטובים לא שלח מאתו כי לא יפרדו ממנו:

במדרש שני בנ"א הבטיחן הקב"ה ונתייראו הבחור שבאבות והבחור שבנביאים. הבחור שבאבות שנאמר כי יעקב בחר לו יה והבחור שבנביאים זה משה שנאמר לולא משה בחירו ונ"ל שהמדרש בא ליישב האיך באמת נתייראו אחר שהובטחו מאת ה' כי יהי' עמם להצילם מכל רע והוא ע"פ מדרש ילקוט פ' וירא שם בן נח קרא אותו שלם שנא' ומלכי צדק מלך שלם אברהם קרא אותו יראה שנאמר ה' יראה אמר הקב"ה הריני קורא אותו בשניהם ירושלם יראה שלם עד שהי' נקרא שלם הי' עושה הקב"ה סוכתו בתוכו שנאמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון ע"כ דהנה אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר והם מעלות שכליות. והנה קצת אומרים שמי שהושלם במדות האלה בתכלית השלימות מההכרח שיבוא עליו רוח נבואה אבל באמת אינו כן כי אף שמוכרח לנביא להיות בו כל אלו המעלות בכ"ז אינו מוכרח שמי שהושלם בם שתחול עליו רוח ה' כ"א אחד בעיר ושנים במשפחה אשר בחר בו ה' והקדישו להיות לנביא ושאר אנשים אף שג"כ השלימו א"ע בתכלית השלימות בכ"ז לא שרתה עליהם רוח נבואה כי אין הדבר תלוי במדות האלה לבד כ"א את אשר יבחר ה' הוא הקדוש והקריב אליו אלא שמי שיש בו מדות האלו נראה עליו לפעמים רוח ה' אבל שיחול עליו רוח ה' תמיד הוא רק על אשר יבחר בו ה'. וזהו כוונת מאמר הנ"ל כי ידוע שירושלם הוא כינוי למקום שפע נבואה כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם. ולפ"ז שם בן נח הוא תלה חלות הנבואה רק בשלימות המדות ע"כ קראו למקום חלות הנבואה שלם כלומר שרק ע"י שלימות תבוא עליו רוח ה' לפעמו לא כן אאע"ה הוא תלה הכל בראיית הקב"ה להקדישו כי לפעמים ירים בחור מעם אשר לא נסה באלה ואאע"ה לרוב ענוותו לא תלה את נבואתו בשלימות רק אמר ה' יראה ה' ראה ובחר בי לא מצד שלימותי אמר הקב"ה הריני קורא

אותו כשניהם שצריך להיות לו שלימות ושגם ה' יבחרהו לכהן לו אלא עד שהי' שלם ולא בחרו ה' עדיין לנביא אז רוח ה' שורה עליו לפעמים כמו בסוכה שהוא דירת ארעי שיושב בה לימים מועטים וז"ש ויהי בשלם סוכו אבל ומעונתו מעונה אלקי קדם שהיא חלות הנבואה בתמידות זהו רק בציון אחר שציינו ה' ובירורו להיות לנביא. והנה מרע"ה אשר דיבר ה' אליו פנים אל פנים בודאי לא זכה לכך מצד מדותיו לבד כי א"א לשום בן אדם שישלים א"ע כ"כ במדרגה רמה ונשאה שיזכה בדין לחזות נועם ה' פנים אל פנים אשר נאמר כי לא יראני האדם וחי אלא שהש"י על שהי' צריך לנביא ה' בזמן ההוא להורותם דרך ה' ולעקור מלבם שורש פורה ראש גלולי טומאת מצרים ע"כ מצא הקב"ה את מרע"ה נאמן לפניו לבחור בו ולהרימו על לנטלו ולנשאו ברום כל מעלות הנבואה אבל על פי מדותיו לבד לא הי' זוכה לנבואה כזו וע"ד מארז"ל כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ואפשר לפרש בזה כוונת המאמר הנפלא ולא קם נביא עוד בישראל כמשה בישראל הוא דלא קם אבל באוה"ע קם ומנו בלעם כלומר שבישראל לא יקום ולא קם עוד נביא אשר זכה לנבואה יותר מכפי ערך מדותיו ב"א בכל עת כפי אשר ישלים הנביא א"ע במעלות ובמדות כפי שיעור זה לבד יערה עליו רוח ממרום אבל באוה"ע קם בלעם שהשיג נבואה שלא ע"פ מדותיו כי לפי התנהגותו הבהמיי שזכרו חז"ל שבא על אתונו לא היה ראוי לשום שמץ נבואה כלל ובכ"ז ויקר ה' אל בלעם אף שלא זכה מצד עצמו כי כן הי' ההכרח אז ע"פ הש"י. והנה יעאע"ה ג"כ כמו מרע"ה זכה לראות והנה ה' נצב עליו מה שלא זכה שום אדם מצד עצמו אלא שהקב"ה הגביהו שלא ע"פ שיעור מדותיו אלא מצד שבחר בו ומפני זה נתייראו יעקב ומשה אף שהובטחו מפי הקב"ה לפי שחשבו בנפשם שלא להם הגדולה כ"א מה שה' בחר בם ולא למענם עשה וז"ש המדרש ב' בנ"א הבטיחן וכו' הבחור שבאבות והבחור שבנביאים כלומר על אשר לא היו רק בחירי ה' ע"כ לא סמכו על הבטחתם:

על כן לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה את לרבות תשעה באב כ"ה במדרש הנעלם הובא בעקדה ונ"ל דאמרינן בגמ' אמר ר' יוחנן אלו הוינא התם קבעתי' בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן סברי אתחלתא דפורענותא עדיפא ולכאורה ק"ל הא אמרינן התם בת"ב שחל בשבת מאחרין ולא מקדימין וקאמר הש"ס טעמא משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן א"כ קשה מדוע לא קבעו התענית ביו"ד באב ואי משום דאתחלתא עדיפא אדרבה הו"ל למימר אקדומי פורענותא לא מקדמינן ונ' דה"ט כיון דכל הצומות יהפכו לששון ולשמחה כמאמר הנביא ע"ה ע"כ כשקבעו אנשי כנה"ג התענית בקשו להורות לדורות שיצפו בכל שנה לגאולה ב"ב ויהי' יום התענית לששון ואין כאן אקדומי

פורענותא אדרבה כיון שקבעו התענית בט' ולא אחרוהו עד יו"ד ממילא יהי' היו"ט בט' בשלמא כשאירע ת"ב בשבת שפיר קאמר הש"ס דלא מקדימין לח' בו כיון דכבר נקבע בט' א"כ יהי' היו"ט ג"כ בט' ולא בח' ואי מקדימין כשחל בשבת לח' יהי' אקדומי פורענותא אבל עיקר התקנה בט' לא הוי אקדומי פורענותא שהרי יתהפך ליו"ט ב"ב כנ"ל נכון. והנה בג"ה סברי רבנן בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו וקשה ג"כ הלא על הלאו הזה בא עונש וא"כ למה הקדימה התורה לכתוב לאו דגיד כאן הא אקדומי פורענותא הוא אלא די"ל כיון דאין בגידין בנ"ט ואוכליו לאו בר אינש ממילא לא יארע תקלה לבוא לכלל פורענותא ואמנם זה ניחא בגיד עצמו אבל שמנו שיש בו טעם וכיון דכתיב את גיד י"ל דרמז גם שומנו הטפל לגיד שג"כ לא יאכלו והדק"ל דהוה אקדומי פורענותא וצ"ל ג"כ כיון דע"י קיום המצות באים לידי שכר לע"ל ע"כ לא הוי פורענותא כלל. וז"ש המדרש ע"כ לא יאכלו בנ"י את גיד הנשה את מרמז ריבוי שמנו לאיסורא וקשה הא הוי אקדומי פורעניותא אע"כ צ"ל דזה לא הוי פורענותא משום דאזלינן בתר עתיד שיהי' שכר ע"ז ע"כ לרבות ת"ב שקבעו בט' ולא בעשירי ג"כ מה"ט דלעתיד יהפך לששון ב"ב:

כי ע"כ ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני בילקוט מה פני אלקים דין אף פניך דין ומה פני אלקים לא יראו פני ריקם אף אתה לא יראו פניך ריקם. דהנה אם בימי קדם היו ישראל שנואים ובזויים ונרדפים בין האומות עת חשך כסה ארץ וענן הסכלות פרש מוטות כנפיו מלא רוחב ארצות תבל והדעת עוד לא הפיצם זוהר שביב אשה להאיר מחשכי ארץ ויושבי' לא היו הרדיפות לפלא כ"כ כי הבור ריק אין בו מים אם האדם ריק ממי החכמה והתבונה אם מים אין בו נחשים ועקרבים יש בו נחשים צפעונים ישופו כל עקב כמ"ש ויאבק איש עמו הוא שרו של עשו רק כ"ז שחשכת הלילה ואופל הסכלות עלי תבל רק אז יאבק וילחם אתו כי המחלוקת והשנאה שבין יעקב לעשו לא תהי' רק עד עלות השחר כי בעלות אור בקר אור הדעת והתבונה ונפקחו עיני העמים אז שלום ושלוה יהי' לנו משונאינו מקדם כי בעיניהם יראו ויבינו שלא טוב עשו בעמינו שרדפו אותנו על צוארינו על לא חמס בכפינו ומחמס אחיהם יעקב תכסם בושה וישתדלו לרפאות את הפצעים ומכות אשר הכו אותנו על לא דבר כמ"ש שמש צדקה ומרפא בכנפי' אם תזרח שמש צדקה ומרפא על האומות שגם הם יקרבו את הצדק וירחקו כל עמל ואון אז רפא ירפאו את הצולעה והנדחה. והנה בכ"ז רואים אנחנו שגם בעתותינו אלה עת אשר תתפאר כי נאורה היא והדור דור דעה עם לו בינות הוא ובכ"ז עוד קמים עלינו לנתוש ולנתוץ ולהרוס ולכלות ח"ו בימינו אלה אשר שוטטו רבים להרבות דעת והארץ

האירה מכבוד החכמות ובכ"ז למרות רוחנו ולדאבון נפשנו עוד רבים קמים עלינו לאכול אותנו בכל פה אלה מפה ואלה מפה ירדפונו וישיגונו אין זה כ"א אצבע אלקים ורק יד ה' עושה זאת ורק הוא ישסה בנו את הדובים הטורפים כי ע"פ דרך הטבע לא יאומן כי יסופר שאנשים בעלי שכל ותבונה וחכמי לב כבימינו אלה יפריעו חוק מוסר אדם ויחטאו ויזידו נגד השכל האנושי לרדוף אותנו על לא חמס בכפינו אין זה כי אם רצון ה' הוא והוא ית' הביא עלינו את הצרה הזאת ונוכל לומר לשונאינו ע"כ ראיתי פניך החרון אף שלך הבוער עלינו בחימה שפוכה הוא כראות פני אלקים שהוא נמשך מחרון אף ה' כי ע"כ יגרה אותך לעשות מדון נגדנו ורק שבט אף ה' אתה ביד הש"י בך ייסר אותנו למען נקח מוסר להיטיב דרכנו ומה פני אלקים דין שהש"י לא עביד דינא בלא דינא וכל דרכיו משפט אף פניך דין צריכין אנחנו להצדיק עלינו את הדין שעונותינו ענו בנו והמה היו בעוכרינו וכאשר ייסר איש את בנו ה' אלקינו מייסרנו ע"כ אם חרה בנו אף ה' לא דבר ריק הוא וחרון אף הזה צריך לעשות רושם ואות לטובה בנו שנחפשה דרכינו ונשובה אל ה' ומה פני אלקים לא יראו פניו ריקם שהפנים של זעם לא ישוב ריקם בלי תועלת ותכלית טוב אף פניך לא יראו ריקם הזעם של השונאים ג"כ לא ישוב ריקם רק יעורר אותנו להיטיב דרכנו לשוב אל ה' כי הוא טרף וירפאנו ולמען נרגיש עוד יותר כי יד ה' עשתה זאת הלא ראינו כי זה לא זמן רב הוקל מעלינו עול הגלות זה לא כביר השגנו כל החיריות ושווי הזכיות אמרו האומות לנו אסירים צאו יושבי חשך וצלמות ראו אור גדול אור החופש והדרור שמו לנו חק ומשפט כאחד אזרחי הארץ הרשות נתונה לנו להרים דגלנו על גפי מרומי קרת לשום קננו בין חורי הארץ ואצילי' עד שלכל בנ"י הי' אור במושבותם וחשבו כי כבר אתא בוקר אור לא עבות ולא יבוא עוד אחריו ענן וערפל. והנה פתאום התקדרו שמי הארץ בעבים ונהפך הגלגל גולל אור מפני חשך ואימה חשכה גדולה נופלת על הצאן האובדות שה פזורה ישראל וכל אשר עיני שכל לו יתמה מדוע עשה ה' ככה לעם הזה שמתחלה פתח חרצובות עולם ושיבר מוטות ובריחי ברזל גדע והיתה הרווחה ופתאום הכביד נחושתנו אשר כמעט הים זועף שב לאיתנו. ואולם אין זה כ"א כמו שאמרנו שרצה הקב"ה לאלפנו ולהורות לנו שרק הוא הוא המכביד אכפו עלינו ועונותינו הטו אלה ע"כ הקל מעלינו עול הגלות בתחלה למען נדע שהעמיס כבר אורו עיניהם באור החכמה והדעת וכבר נשברה חומת ברזל אשר הפסיקה זה כמה ובכ"ז היו לנו לאויבים ושנאתם התחדשה כנשר נעורי' זהו מופת חותך שרק ה' הוא הגולל אור מפני חשכת מעשינו ולא בחכמת העמים או סכלותם הדבר תלוי כ"א רק בנו בדרכנו ומעללינו וז"ש הכתוב וה' הולך לפניהם יומם בעמוד

ענן כלומר אחרי ראותינו שביום בהיר בו האירה שמש הצלחתנו כצהרים פתאום והנה בלהה חשך וענן כסה פני תבל איד השנאה וענן הצרות יעלה מן הארץ וזהו בעמוד ענן יומם עי"ז כל איש בלבבו יבין כי רק ה' הולך לפניהם ולא מקרה הוא רק בהשגחה מכוונת מאתו ית' לנחותם הדרך דרך ילכו בו למען ישובו מדרכם הרעה. וז"ש הפ' הנז' כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים שע"כ אני מכיר שהחרון והפנים של זעם שלך הוא חרון אף ה' ומאת ה' היתה זאת בשביל ותרצני אחרי שכבר נתרצית עמי והראית לי אותות אהבה וישבנו כשבת אחים יחדו בלי שנאה ותחרות ופתאום נתהפכת מאוהב לאויב ומריע לרע זה הוא לאות כי רק שבט אף ה' הנך והוא הסיתך בי. זאת ועוד אחרת יען כי ה' הטיל עלינו עול הגלות השעבוד למען מתוך הרגש הצער יכנע ערפנו לשוב אליו. והנה אחרי שהורגלנו זה רבות בשנים מימי קדם בעול הכבד לא הרגשנו עוד כובד משא הגלות כאבו וצערו ע"כ נתן את חן העם בעיני העמים והניח לנו מאויבינו והתענגו בנופש החירות ואחרי שכבר נגמלנו מהניק חלב ארס עול הגלות ומרורת פתנים לענה ורוש השעבוד הקשה וכבר חמדנו וישבנו בצל עץ החפשיית אשר פריו למאכל ועלהו לתרופה לנו ואחרי כן בא רוח סערה עברה וזעם משלחת מלאכי רעים לטרוף מאתנו את החפשיית ולשלול את זכיותינו אשר כבר חשבנום למורשה קהלת יעקב עי"ז נרגיש בכפליים גודל הכאב אשר שמו מועקה במתנינו ונתעורר לשוב אל ה' וירחמנו. ובזה י"ל מדרש פליאה וימררו את חייהם בעבודה קשה בקל וחומר כי מי שהורגל כבר בעבודת פרך לא תכבד עוד עליו העבודה כי ההרגל נעשה אצלו טבע ע"כ ישראל במצרים אחרי שהובא צוארם בעול השעבוד הקשה רבות בשנים והורגלו בו לא הרגישו כ"כ בצער העבודה ע"כ עשו המצריים ערמה ותחבולה להקל מעליהם עול העבודה ולתת להם מנוחה ומרגוע על איזה זמן עד שכבר הורגלו בחירות ואחר כך הוסיפו להכביד אכפם עליהם ולנגוש אותם בעבודה קשה ועי"ז כבדה המלאכה והעבודה עליהם והיתה כפלים לתושי' להתיש כחם וז"ש וימררו את חייהם שלא תקשה איך מררו חייהם בעבודה אחרי שכבר הורגלו בה משנות קדם לזה בא כמשיב בקל שמתחלה הקלו מעליהם עול עבודת הפרך ואח"כ וחומר הטילו עליהם עול קושי העבודה עי"ז הומררו חייהם לרב הרגש צער העבודה בכפלים וזה יש לכוון גם במדרש פרשתנו וריוח תשימו בין עדר ובין ערר אמר יעקב רבש"ע אם יבואו צרות על בני לא יבואו זו אחר זו אלא הרויח להם מצרותיהם כי יעקב אע"ה ידע אשר יבואו בניו בעול הגלות אשר התכלית הוא לצרפם בכור הברזל. למען יצאו נקי וצרוף וזה א"א כ"א בהרגישם עול השעבוד אז יתעוררו לשוב אל ה' ואם יבואו הצרות תכופות בלי הפסק ריוח בנתים יאבדו הרגשתם ולא

ירגישו השעבוד וממילא לא יצא לאור התכלית המקוה מהגלות ע"כ ביקש שהש"י ישיב ריוח בין צרה היא מטעם האמור. והנה עיקר סיבת הגלות הוא כי בעת שבת נוגש והי' להם חירות וחופש אז שברו עול נתקו מוסרות הברית של מלכות שמים וחשבו כי ח"ו אין ה' בקרבם והכל כאשר לכל מקרה הוא בלתי טהור ע"כ למען הוציאם מפח מוקש הטעות הזה הסתיר פניו מהם והיו לאכול ח"ו ועמם הוא בצרה בעת ישובו אליו ירחמם. וז"ש והסירותי את כפי מעליך עד עברי וראית את אחורי ופני לא יראו כלומר לפעמים הקב"ה מסיר כפו והשגחתו מאתנו והטעם מפני שאתה רואה אותי ונכנע אלי רק בעת שאלך עמך לאחור בהסרת השגחה קצת אז וראיתם אותו וזכרתם בה' אבל ופני כשאני מראה לכם פנים שוחקות ומסבירות אז וישמן ישורן ויבעט וישכח אלוק עשהו ולא יראו פני. וז"ש המקונן אני הגבר ראה עני בשבט עברתו אותי נהג ויולך חשך ולא אור כי איש שאינו בעל שכל ותבונה הוא חושב שהצרות אשר באו על ישראל בגלות הוא רק משנאת העמים אותנו אבל אני הגבר מבין הדבר לאשורו ורואה אני ומכיר את עני עמי שהוא רק שבט עברתו אשר הכה אותנו ה' על רוב פשעינו והטעם כי בעת אור לנו והיתה הרווחה אז הקשחנו את לבנו והשע עינינו מראות שהוא המשגיח והמנהיג אותנו ורק אז אותי נהג ויולך יודעים ומכירים שהוא הנוהג אותנו בעת חשך ולא אור ובכן נשים נא זאת אל לבבנו וניטיב דרכינו ומעלילינו ונשובה עד ה' וישוב שבותינו בב"א:

אדוני יודע כי הילדים רכים. א"ל יעקב יודע אני שיסורין עתידין לעמוד מבניך על בני אלא נהוג אתה בשררותך ושמש בכתרך עד שיעמוד משיח מחלצי ויקבל המלכות ממך שנאמר יעבור נא אדוני לפני עבדו עד אבוא אל אדוני שעירה זה בית גוברין. כי אז"ל במדרש כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות ר"א פתר קרא בגלות כי אף בעת שח"ו אין אנו בתכלית השלימות כראוי ויאות לבני אברהם יצחק יעקב בכ"ז כאשר מעריך אותנו נגד הגוים ומעשי שיקוצם ותועבותם ואז כיתרון האור מן החשך כי ישראל כשושנה המריחה נגד החוחים והקוצים סילונים ממאירים אשר אין בהם טעם וריח ע"כ לא יחרה בנו אף ה' להפר בריתו אתנו ח"ו כי עוד יזכור לנו וילמד עלינו זכות אחרי שאנו מפוזרים בין העמים גולים וסורים דוויים וסחופים ע"כ ע"י שנתערבו בגוים אשר מההכרח להתחבר עמהם בענייני המדינה ומסחור ומלאכת מחשבת ע"כ למדו ממעשיהם בעוה"ר וי"ל ע"ז הפסוק ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם וכפל הלשון אף גם קשה המובן וי"ל כי באמת מחוייבים אנחנו שנעשה התוה"ק עיקר עסקינו בה נהגה יומם ולילה והעסק בשאר עניינים לא יהי' רק כטפל אבל אהה עולם הפוך ראינו הן רבים

עתה מעם הארץ שהעיקר אצלם לימודי שאר עניינים והתורה מונחת בקרן זוית ואף מי שמלמד את בנו תורה אינו אלא בבחי' גם וטפל אחרי שרוב היום מבלה וממלא כרסו בחכמות חיצוניות ושפחה תירש גבירתה אז גם לתורה יקדיש מעט מהזמן אשר במה נחשב הוא ולפי גודל החטא הזה ועלבון התוה"ק הנקראת ראשית ועיקר והם מורידים אותה ממעלתה ועושים אותה רק טפלה הי' מהדין ח"ו לכלות ולהפר ברית ואמנם כי לא ידח ממנו נדח ורצה הקב"ה לזכות את ישראל ללמד עליהם זכות וסנגוריא ע"כ גם על אותם אשר גדול עונם מנשוא משקיף עליהם ורואה שההכרח להיות עם האומות באגודה אחת בכל מסחר וקנין הוא הגורם להם והי' בעוכרם וידוע דרשתם ז"ל בכ"מ אין זאת אלא תורה כמ"ש וזאת התורה וז"ש ואף גם זאת אם יהי' עת וזמן שימצאו בישראל אנשים האומרים שזאת התורה א"א להם להקדימה לראש ועיקר אלא גם זאת רק נספח ונטפל לשאר עסקים בכ"ז בהיותם בארץ אויביהם אחרי שאנכי ה' ידעתי את מכאוביו והתבוללותו בין העמים שהוא הגורם להם ע"כ אף שאעניש ע"ז בכ"ז לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם ח"ו. נחזור לענייננו שהש"י מעריך מעשי האומות ורשעתם נגד מעשינו ובאמת כפי גריעות מעשיהם אנו נקיים וזכאים אבל לכאורה לא יועיל זה כי יש מקום לבע"ד לומר שהי' לנו להוכיח את האומות ולהשתדל להיטיב דרכם וא"כ יצא שכרינו בהפסדנו אבל באמת ז"א אחרי שעבדים היינו שפלים ונבזים בעיניהם וגלוי וידוע שלא יקבלו דברי מוסרנו להועיל להשכיל להיטיב ע"כ יש להעריך שפלות ערך מעשיהם לערך מעשינו ואף אם מצער היא תחי נפשנו בגלל זה. וז"ש כשושנה בין החוחים על שאנו בין חוחים וקוצים וסילונים ממאירים ומכאיבים תמיד את השושנה כן רעיתי בין הבנות לצדים ולצנינים המה לנו ע"כ נוכל להעריך שאנו כשושנה נגדם בערך רוע מעלליהם אבל אם אין אנו נדשים נרמסים ונהדפים מהם אז יש מקום לבע"ד לחלוק שלא נוכל להעריך דרכם לנגד דרכנו שיהי' לטוב לנו כי הי' לנו להוכיחם וליישר ארחותם. וז"ש כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב כלומר בזמן שיד ישראל תקופה על האומות ועומדים ברום המעלה על ראש צורים ובמתי גבעות ואם היו מוכיחים את האומות היו דבריהם עושים פרי להיטיב דרכם אז א"א להעלות חשיבות ישראל מצד ערך מעשי אומות הגרועים כ"א צריך שישראל יהי' להם חשיבות ומעלה מצד מעשי עצמם לבד וזהו כי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו בעת שבנ"י ברום המעלות אז לבדד ישכון ולא יתחשב להיות חשוב על ידי עריכת מעשי הגוים כ"א חשיבותם יהי' מצד עצמם לבד וז"ש ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר ר"ל שגם בעת אשר ישראל מעצמו לא יהי' לו חשיבות מ"מ על

ידי ערך רשעת עשו נגד מעשה יעקב עי"ז תצמח זכות יעקב ויהי' לו כח ואומץ וזהו ולאום של יעקב מלאום ע"י לאום של עשו וערך מעשיו יאמץ וכי תאמר הי' לו ליעקב להוכיח את עשו להיטיב מעלליו ע"ז אמר ורב יעבוד צעיר ואין דברי יעקב המשועבד לעשו נשמעים כנז'. וז"ש המדרש שהתחלנו שחשש יעקב פן יהי' פ"פ לבע"ד על ישראל מדוע לא הוכיחו את האומות על רשעתם ועי"ז ח"ו יסורין באים עליהם וז"ש יסורים באין מבניך על בני ר"ל מכח שהי' להם להוכיחם ע"כ אמר לעשו שינהג בשררה וישתמש בכתר ושבט מושלים עליהם ועי"ז ינצל יעקב מפח יקוש הלז באשר שאין דברי תוכחותיו נשמעים ואין עליו משפט עונש ויבוא משיח ויקבל המלכות. וז"ש יעבור נא אדוני לפני עבדו ע"י שאתה אדון ואני עבד עי"כ אבוא אל אדוני שעירה שאהי' גובר עליך:

ויצא חמור אבי שכם אל יעקב לדבר אתו במד"ת אמר חמור ליעקב אני נשיא ואתה נשיא א"ל יעקב אני שור שנאמר ואל הבקר רץ אברהם ונאמר רב תבואות בכח שור ואתה חמור וכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו וי"ל שהוא ע"ד חוק הציווילעהע המדובר כעת בין יועצי המדינה וכן ע"ד זה בא חמור אל יעקב לדבר עמו להנהיג ביניהם חק זה ואמנם מלבד שהוא נגד דתינו אף גם זאת הבנים שיולדו מברית כזה לא יוכלו לגדל על אופן נאות אחרי כי לבנ"י הליכות עולם להם עוה"ז ועוה"ב והאומות אין להם לעמול רק בעוה"ז אבל אחרי מותם בלע המות לנצח ואין להם חלק ונחלה עוד א"כ איך יגדלו בניהם אחריהם אחרי שמצד האחד צריך לילך בשני דרכים עוה"ז ועוה"ב והאחד אין לו צורך לעוה"ב. והנה השור יש ממנו צורך בעודו בחיים וגם אחר מותו בחייו עובד בשדה תבואות ומושך בעול ולאחר מותו הבשר לאכול לא כן החמור אין הנאה ממנו רק בחייו חמור למשא אבל אחר מותו אין אוכלים בשר חמורים וז"ש לו יעקב אני שור שאני יש לפני שני דרכים העוה"ז והעוה"ב בחיים ובמות כדוגמת שור הנז' כנאמר ואל הבקר רץ לאכילה ורב תבואות לעבודה אבל אתה רק חמור אין תכליתך רק בעודך בחיים ולא תכלית אחר לעוה"ב ע"כ לא יצליחו הבנים היוצאים מאישות הזו וזהו לא תחרוש בשור ובחמור עי' אב"ע פ' בחריש ובקציר תשבות: אך בזאת נאות לכם אם תהיו כמונו להמול לכם כל זכר יל"ד מ"ש אם תהיו כמונו בודאי אם ימולו יהיו כמוהם. וי"ל עפמ"ש הקדמונים ז"ל בטעם המילה שהיא לתיקון המדות ולהחליש כח המתאוה שבאדם נמצא המילה פי שנים ברוחה מילה חיצונית שהוא מילת הגוף ומילה פנימית למול ערלת לבבו ועי' מ"ש בזה לעיל פ' לך. והנה בודאי לא יאותו בני יעקב להתחתן עם אנשי שכם כ"א בהמולם לש"ש גם המילה הפנימית אבל אם לא ימולו רק מבחוץ בזה לא יחשבו עדיין כישראל שהרי גם בני ישמעאל מלים עוד היום מילה חיצונית ובקהל

ישראל לא יחד כבודם ע"כ התנו עמהם אם תהיו כמונו דייקא למול גם בהפנימית אז נאות לכם. ויש להוסיף עפמ"ש בשל"ה הק' לפרש שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני וגו' כי הנשמה היא תשת כח כנקבה והגוף אמיץ כח כזכר וברגלים שגם אכילת הגוף ותענוגיו למצוה יחשבו ע"כ יראה כל זכורך שגם הגוף נתראה לפני ה' וז"ש בהמול לכם כל זכר שימול הגוף ויחלש תאותיו וי"ל בזה מה שהקשו המפרשים איך בני יעקב לא קיימו תנאם והרגום אחרי שעשו כפי מה שצוו עליהם ולהנ"ל א"ש שהם לא קיימו תנאם כי אלו מלו לש"ש גם פנימה והיו כמוהם לא היו רשאים להורגם אבל הם לא מלו כ"א מילה חיצונית שלא לש"ש ולא היו כמוהם והמופת לזה כי הנימול לש"ש לא יכאב ויצטער כמ"ש שש אנכי על אמרתך זו מילה משא"כ שלא מלו לש"ש ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים שהיו מרגישים ודואגים על הצער ונמצא שלא קיימו כפי התנאי ע"כ ויבואו על העיר בטח:

ויבא יעקב שלם דרז"ל שלם בגופו שלם בממונו הכוונה כי יש כמה בנ"א שכ"ז שהם בתקפם וגבורתם מקמצים ואינם נותנים צדקה רק קרוב למותם אז נודרים ק"ק לתועלת נשמתם ולא זו הדרך הנכונה וכ' והלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך שלא יאחר האדם מליתן צדקה עד שימות אלא והלך לפניך קודם שתלך אתה ילך צדקך ועי"ז וכבוד ה' יאספך עיי' כלי יקר פ' בראשית גבי קין שנאמר עליו ויהי מקץ ימים מ"ש בזה דבר נחמד. וזהו ויבוא יעקב שלם בגופו גם בעת עודנו בתקפו אז הי' כבר שלם בממונו ולא אחר עד המיתה עם הצדקה:

ויאמר יעקב אל ביתו וגו' והטהרו והחליפו שמלותיכם ונקומה ונעלה בית אל. י"ל כי אדם לעמל יולד לעמלה של תורה לא נברא אלא לכבודו ית' שיעבוד את ה' בכל מאמצי כחו ועיקר תכלית בריאת אדם הוא רוחו ונשמתו ורק באשר הנשמה לבדה לא תוכל להיות לבדה בעולם הגס והעכור ע"כ עשה לה הש"י עזר כנגדה והלביש אותה מחלצות הגוף שעל ידו תוכל לעמוד חי בעולם הגשמי אבל רבים מעמי הארץ מחליפים השיטה ושמים את העיקר טפל והטפל עיקר כי דמיונם כוזב שעיקר יצירת אדם כדי שיהנה מעולם הזה ורק על אשר הגוף בלי נשמה הוא כחומר גולם בלי צורה ע"כ נפח בו הש"י נשמת רוח חיים למען יוכל החומר לעשות כחפצו ורצונו בהבלי העולם וממקור משחת הזה אשר שפחה תירש גבירתה ועבד הגוף ימלוך תחת הנשמה יצאו כל חטאות האדם בנפשו ע"כ כדי לטהר מעונו ולרחוץ מצואתו צא יאמר למחשבתו הרעה אשר יזם כי העיקר הוא הגוף והנשמה רק מלבוש וכסות הטפל וסניף לגופו רק יוקיר את הנשמה ויכיר ויבין כי נהפוך הוא העיקר הוא הנשמה אבל הגוף הוא רק לבוש וכסות לנשמתו

וכמו שהאדם לא נעשה בשביל הבגד כ"א הבגד נתקן בעבור האדם וז"ש יעקב אבינו ע"ה אם אתם רוצים להטהר באמת וצדק ולעלות מעלה בית אל ינחנו אז החליפו שמלותיכם צריכים אתם להחליף ולהמיר מה שהי' עד עתה אצלכם בתואר בגד ושמלה על כל דבר פשע והוא הנשמה זהו יהי' מכאן ולהלן חושבנא בתואר העיקר והחשוב ומה שהי' עד עתה אצלכם בתואר עיקר והוא הגוף זהו יהי' רק לכסות למחסה ולמסתור נשמה הטהורה. וז"ש דהע"ה רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף כי ביום צום אשר יענה ויסגף את גופו וימנע ממנו משען לחם ומשען מים אז מורה באצבע כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם ולא גלמו ראו עיניו לעשותו ראש וראשון ותכלית בריאותו שא"כ למה ימנע ממנו די מחייתו אלא שיודע שהעיקר הוא חיי נשמתו והגוף הוא רק מלבוש אשר רוח ה' בו יתעטף ע"כ אמר רעבים גם צמאים ויענו בצום נפשם למען הודיע ולגלות שלא יחשבו שהנשמה מעטף ומלבוש הגוף כ"א אדרבה נפשם בהם תתעטף הנפש רק מתעטפת ומתלבשת בגוף האדם אשר הוא רק כסותה לבדה וע"ז אנו מתפללים ונפשי כעפר לכל תהי' כי אם מרגיש אדם איזו חולי ומיחוש בגופו אז ישתדל בכל עוז להחלימו ולחזקו ולרפאותו עדי יהי' בריא אולם כי כל האדם כוסף שיהי' גופו תמים אין בו שום חסרון ודופי אבל אם תחלה הנפש ע"י לכלוכי העונות וכתמי החטאים אין האדם מרגיש ומתעורר להחזיקה ולרפאות שברה ולא יחושו לה אם אינה בשלימות ותמימות בלי מגרעת וחוסר כל ע"כ אנו מתפללים שהש"י יטהר לבנו ויעורר אותנו שיהא עלינו מורא על חלי הנשמה כמו שנירא מבשר ודם ר"ל כמו שנחת ונפחד אם לגופנו ועפרנו יחסר מזג הבריאות נעשה כל השתדלות למען יהי' הגוף כל ר"ל בשלימות ותמימות כ"כ יתן ה' בלבנו שיהי' רצונינו שגם נפשנו תהי' כל כמו העפר הוא הגוף אשר יסודו מעפר וזהו ונפשי כעפר כמו העפר תשתדל להיות כל. וע"פ האמור יש להמליץ מאמרם ז"ל שדרשו על ויעש ד' כאדם וכאשתו כתנות עור בתורתו של ר"מ כתיב אור באל"ף כי הם ג"כ חשבו וטעו בזה שהחליפו שמלותם שמו את טפל הגוף לעיקר ואת העיקר נשמת בת אל חי הורידו לארץ כבודה וישימו אותה אחרי דלת הגוף ע"כ לאחר החטא למד אותם השם דעת ותבונה למען ידעו כי רק עור ובשר גידי' ועצמות בהם וסוכך גויתו המה המלבוש והכתנות וזהו כתנות עור את זה האיר השם עיניהם לידע הכתונת והבגד מה היא לא כאשר דמו מתחלה שהגוף הוא ראש וראשון ע"כ כל פרי נחמד לגוף ותאוה לעינים אכלו ממנו אף שהי' לכליון הנפש ועתה האיר ד' להם לדעת שרק העור הכתנות והנפש חיה היא עיקר עצם האדם:

בהפטרה ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידינו אשר בך ירוחם יתום ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממני כי המתחדשים אומרים שטובים הימים האלה מהראשונים כי בכרכים ועירים גדולות תקנו בתי מחסה ליתום ואלמנה וכדומה וכ"ז יכולים לעשות ע"י שעושים מעשי ידיהם בחריצות לא ינוחו גם בשבת ומועד אבל אם ישמרו את התורה לא הי' באפשרות להם לעשות כ"כ טובות וגמ"ח ע"כ הם אומרים למעשה ידיהם היא העבודה והחריצות במסחר וקנין אלקינו זה אותו נעבוד ואין אנו יודעים אדון אחר אבל באמת שגו ברואה כי מה בצע להש"י אם יהיו גו"ח אחרי שהם כופרים בו ורק אז יחפוץ ה' בהיותם מחזיקים בתורת ה' אז כאשר יעשו גמ"ח וטובות יהיו נרצים לה' וזהו ולא נאמר עוד אלקינו למעשה ידינו שלא נעבוד עוד את מעשה ידינו בטענה הנז' אשר בך ירוחם יתום שעי"כ שנהי' חרוצים להעשיר נוכל לרחם יתומים ואלמנות כי לא זו הדרך כי הן אמת אמר ה' אוהבם נדבה שאני אוהב אותם אם מתנדבים בעם אבל רק באופן זה אם ארפא משובתם כי שב אפי ממני כשאינם הולכים שובב בשרירות לבם ומקיימים התורה:

לוח ארז על פרשת וישב

וישב וישב יעקב ארז"ל בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף י"ל הכוונה כי באמת אף שהשלום אהוב ונחמד מאוד אך בדבר הנוגע לענייני הדת ללחום מלחמת ה' צריך להפריע את השלום ולצאת בחרב נוקמת נגד המתקוממים עלינו להפריע אותנו מעבודת ה' וכמ"ש שלום רב לאוהבי תורתך השלום הוא רב הערך ונכבד מאוד אצל אוהבי התורה אמנם בתנאי ואין למו מכשול אם לא יהי' מכשול ע"י השלום אבל במקום שרואים שיהי' איזה הירוס ח"ו נגד הדת אז יעזבו את השלום ויחגרו שארית כחם לפנות מכשול מדרך ילכו בו. והנה יש ב"א שאף שהם יראים את ה' ואת מצותיו ישמורו בכ"ז אם בני ביתם מקילים במצות ה' אשר לא תעשינה הם מעלימים עיניהם ומחשים מלגעור בהם באמרם ששלום בית אהוב להם ונכבד למרבה ואינם רוצים להתקוטט ולהפריע את השלום אבל באמת השלום הזה יסבב רעה באחרונה כמו שהי' ביעקב אע"ה שהי' לו געגועין על בניו וכשראה את בנו יוסף עושה מעשה נערות ומביא דבת אחיו החריש לו למען לא יופרע השלום ופוק חזי מה עלתה בו וזהו בקש יעקב לישב בשלוה שלא רצה להתקוטט עם בנו ומרה היתה באחרונה שקפץ עליו רוגזו של יוסף כי באמת אף שטבע אדם אוהב את ביתו אבל כשרואה שאין מעשיהם מתוקנים צריך לעשות היפך טבעו וללחום עמהם. ובזה י"ל המדרש וישנאו אותו למה וישנאו בדי

שיקרע הים לפניהם כי אחי יוסף אף שמטבעם אהבו את יוסף אחיהם חצי בשרם בכ"ז מפני שחשבוהו לדובר שקרים ולהולך רכיל ח"ו שנאוהו וישטמוהו וירדפוהו עד חובה ושינו את טבעם למען שמו ית"ש ע"כ הש"י עשה להם מדה כנגד מדה ושינה גם הוא את טבע סדרי בראשית וקרע לפניהם את הים וכ"כ בנס חנוכה בשביל ששינו את טבעם שלחמו מעטים נגד רבים וחלשים נגד גבורים אף שע"פ הטבע בא מורך בלבבם והם למען שמו הגדול שלא יתחלל שינו את טבעם והעפילו לצאת לקראת נשק כ"כ השי"ת שינה את הטבע ומסר גבורים ביד חלשים. והנה אנו מתפללים הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה כי המפרשים הקשו למה בחנוכה תקנו הלל ולא קריאת מגילה ובפורים להפך קריאת מגילה ולא הלל ונ"ל בעז"ה בטעמו של דבר כי לפעמים עושה הש"י נס נראה בפומבי לעיני כל להראות גדלו ותפארתו והוא נקרא נס מלשון הרימו נס ושים אותו על נס אבל לפעמים עושה הש"י נס נסתר שאינו ידוע לרוב העולם רק זה שנעשה לו נס וזהו נקרא פלא מלשון כי יפלא ממך דבר ונס כזה עושה הקב"ה רק למענינו כי כבודו לא נודע בעולם בנס נסתר ועל נס כזה צריכים אנו לומר הלל להודות לו ית' אשר עשה עמנו להפליא רק למענינו אבל על נס נראה ומפורסם שעשה הש"י להראות כבודו ותהלתו באיים יגידו אין מהצורך לנו לומר הלל אחרי שרק לכבודו ית' עשה הנס אבל רק צריכים אנו לפרסם הנס ההוא לכל באי עולם למען יצא התכלית הנרצה להראות כבודו ית' באופן היותר אפשרי ע"כ בפורים שנעשה הנס בנגלה שהמן בקש להשמיד ח"ו ונהפוך הוא ועי"ז גדול שמו בגוים ע"כ אין אומרים הלל אחרי שלמענו עשה ה' אבל צריך לקרות המגלה לפרסם הנס באופן היותר אפשרי למען יגדל נא כבוד ה' ית"ש משא"כ בחנוכה שנעשה הנס בסתר בנרות המנורה שהיתה במקדש ורוב באי עולם לא ידעו מאומה מהנס הזה ולא הי' הנס להרבות כבוד שמים כ"א להראות חיבה יתרה לבנ"י עם קרובו ע"כ צריכים לומר הלל להודות לשמו הגדול אבל א"צ לפרסם הנס בקריאת מגילה אחרי שהש"י לא עשה זאת להרבות כבודו ית'.

ובזה יאירו לנו דברי רז"ל ביומא שאמרו למה נמשלה אסתר לשחר מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף כל הנסים ופריך והאיכא חנוכה ומשני ניתן לכתוב קאמינא ולכאורה יש להפליא אחרי שכשהקב"ה עושה לנו נסים אנו עומדים ברום המעלות ובעת העדרם אנו ירודים במדרגה א"כ הי' להם להמשיל את אסתר לסוף היום כי עד ימי' שהש"י עשה לנו נסים שמש זרחה עלינו ואחר אסתר שפסקו הנסים אנו הולכים חשכים ולא הי"ל להמשיל את אסתר לשחר ולהנ"ל ניחא כי באמת בימים הקדמונים שהעולם הי' בחשך ולא ידעו עוד מאמונה בה' הוצרך הש"י לעשות לפעמים נסים גלויים למען ידעו כל

יושבי תבל גדולתו וגבורתו משא"כ מזמן אסתר ואילך שאז כבר הכתה האמונה שורש בלבות העמים עד אפסי ארץ לא הוצרך עוד לנסים גלויים אשר ניתנו ליכתב לפרסם יכלתו ית' אחרי שבלא"ה כבר האירה תבל משמש כבודו עלי כל הארץ ע"כ המשילוה לשחר סוף הלילה יען שמזמן ההוא והלאה כבר אתא יום אשר כל העולם הכירו את כבוד גדלו ואח"ז אף שנעשה נס חנוכה זה הי' נס נסתר לטובת ישראל אבל לא ניתן לכתוב לפרסם גדולתו ועיין מ"ש לקמן ר"פ וארא ועפ"ז י"ל ב' מאמרי ר' תנחום במס' שבת מ"ד והבור ריק אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו וא"ר תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כי ביוסף הצדיק ע"ה נעשה ג"כ נס נסתר כי הבור אף שהי' נראה למראית עין ריק מכל אבל בעומקו היו נחשים ועקרבים א"כ לא הי' הנס להרבות כבוד שמים כ"א רק לחיבת יוסף וכמו כן נר חנוכה הי' ג"כ נס נסתר כנ"ל להראות החיבה לישראל והנה אם הי' הנס דחנוכה להרבות כבוד שמים א"כ הי' מהראוי להגביה הנר חנוכה הגבה למעלה להראות שהוא נוגע למעלה לכבוד הש"י אבל אחרי שהוכיח ר' תנחום מנס יוסף שהקב"ה עושה לפעמים נס רק להראות חיבתו להצדיק א"כ גם נ"ח כיון שהיתה רק להראות חיבתנו ע"כ אין להגביה הרבה למעלה מכ' אמה להודיע בזה שהנס הזה לא עשה הש"י לכבודו כלפי מעלה רק לטובתינו עשה. והנה אף שאמרנו אסתר סוף כל הנסים לפי שלאחר אסתר היתה האמונה כבר מושרשת בלב כל העמים ואין צורך רק לנס נסתר אבל בעוה"ר בזה"ז חזר הדבר ליושנו שכבר קמו רבים שאינם מאמינים בה' וביכלתו ע"כ מן הצורך עתה שיעשה עמנו הש"י נסים גלויים למען יגדל שם כבודו יתב' כמאז ומקדם. ע"כ אנו מתפללים הרחמן הוא יעשה לגו נסים כלומר גלויים ומפורסמים כמו שעשית לאבותינו בימים ההם כן מן הצורך בזמן הזה הש"י יתן בלבנו רוח חדשה לעבדו בלב שלם אמן:

עוד י"ל סמיכות מאמרי ר' תנחום הנז' כי בתחלת המחשבה אנו טועים לאמר שאין הקב"ה עושה נסים ונפלאות רק לאיש כזה אשר אין לו עסק כלל בעניינים גשמיים ורק במרום הרים שם קנו לחזות בנועם ה' רק לאיש אשר אלה לו הש"י משדד הטבע בעבורו להפליא עמו חסד ואולם אחרי העיון ראינו כי לכל איש מישראל אשר עדן חי חיי אנושי בכ"ז הש"י עושה עמו נפלאות ונסים כאשר יערוך האדם נגד עיניו כל הקורות אותו יראה עין בעין כי בכל עת ורגע יד ה' עושה עמו חסד ומושיעו שלא כדרך הטבע שאף שכפי הטבע היתה תוחלתו נכזבה בא עזרו מעם ה' וזה ראינו גם ביוסף הצע"ה אף שלא הרחיק עצמו מכל וכל מעסקי עוה"ז אדרבה והוא נער ארז"ל שעשה מעשה נערות בכ"ז הצילו הש"י ע"י נס מנחשים ועקרבים. והנה ענייני עוה"ז העין שולט בם כמ"ש עינא

ולבא סרסורי דעבירה וכמ"ש ולא תתורו אחרי עיניכם כי העין רואה והלב חומד לא כן מי שהוא מוגבה ומנושא לגמרי מכל ענייני עוה"ז שם אין שולטת בו עין כ"א רק הרוח ללכת. וזהו כוונת ר' תנחום נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' פסולה שסובר בדעתו שהנס לא יבוא רק למי שמגביה א"ע הגבה למעלה הרחק מאדם במקום דלא שלטא בי' עינא כלומר במקום רוחני אשר אין עין בשר שולט שם ע"כ פסולה כי טעה בדעתו כי באמת אין בעל הנס מכיר בנסו ואף לבני אדם שאינם במדרגה גבוה כ"כ עושה הקב"ה נסים ונפלאות ע"כ הביא סמך לזה מיוסף שהבור ריק אין בו מים רק נחשים ועקרבים והצילו ה' והפליא חסדו עמו:

ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום נ' עפמ"ש ביבין שמועה לפרש מ"ש ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור במרמה וידברו (פ' וישלח) כי נאמר וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו שע"י שדיבר דברי קשות עבר הכעס ושככה חמתו וזהו על ידי אשר דבר ה' דברים קשים ע"כ וינחם על הרעה. וזהו ג"כ מרמת בני יעקב שדיברו עם שכם דברים קשים כגידין ועי"כ יסברו שכבר שככה חמתם על ידי דיבור הקשה וזהו ויענו במרמה ומה הי' המרמה שדברו דברים קשים וזהו וידברו ע"ש. ולפ"ז היו אחי יוסף ג"כ יכולים לשכך חמתם על ידי שהיו מדברים לו דברים קשים ולמה טמנו את הכעס בלבם אלא שאולי הי' להם תירוץ ע"ז באמרם שיראים מיעקב לדבר קשות עם יוסף אחרי שאותו אהב מכולם וזהו ולא יכלו דברו לדבר עמו דברים קשים כדי לשכך חימה ויצמח עי"ז השלום והיינו לשלום מטעם שאותו אהב אביהם מכל אחיו ולא רצו להקניט את אביהם ולצערו בריבם עמדו ע"כ נשארה שנאתם טמונה בחבם אכן אחרי שאח"כ מכרוהו ולא חשו לצערו של אבא שיצטער יעקב על פרידתו א"כ אין מקום לתירוץ הנז' שהיו יראים לצערו על ידי דברים קשים. וז"ש ויאמר להם יוסף העוד אבי חי כלומר חי הוא עוד אחרי הצרות והתלאות אשר הסיבותם לו ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו כלומר שלא יכלו עוד לתרץ א"ע על שנאתם אותו באמרם כי נבהלו מפני יעקב ויראו לדבר עם יוסף קשות כדי לשכך השנאה שהרי לא חשו על צערו במכירתם והך כינוי מפניו קאי על מלת אבי הנאמר מקודם וקאי איעקב. ובזה י"ל המ"ר על פסוק זה אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה ומה אחי יוסף לא יכלו לענות אותו כשיבוא הקב"ה להוכיח כל או"א כפי מה שהוא עאכו"כ כי העצל במצות יתנצל את עצמו ביום הדין שמדת העצלות היתה בעוכרו ואז יוכיח לו הש"י מדוע לא היית עצל לדבר עבירה וכן הנמהר וזריז לדבר עבירה יאמר לו הש"י מדוע לא היית זריז לדבר מצוה וכפי' הב"ל ע"פ צנים ופחים בדרך עקש. והנה תוכחה מיקרי אם

יוכיח לאדם ע"פ כי שקר התנצלותו כמו אחי יוסף שהתנצלו א"ע שיראים מפני יעקב לצערו ע"י דיבור קשה ליוסף והוא הוכיחם על פניהם אשר לא כן הוא כי מדוע לא יראו לצערו ע"י המכירה וז"ש אוי לנו מיום הדין וגם לא יהי' התנצלות ע"י יום התוכחה שהקב"ה יוכיח על פניו ששקר התנצלותו:

במדרש הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף ועל פתחינו כל מגדים זו נר חנוכה. י"ל הכוונה עפמ"ש כשנולד משה נתמלא כל הבית אורה כי אף שכל האומות יש להם חוקים לדתם אבל אינם נוהגים אצלם אלא לעת מועד שלהם כאשר יאספו לבית תפלתם אבל בביתם בשבתם ובקומם ובלכתם בדרך אין להם חוקים דתיים לא כן אנחנו שלומי ישראל אצלנו תצוה התורה חוקים ומשפטים לכל עת ושעה עד שבכל מדרך כף רגלנו התוה"ק היא לנו למורה דרך שגם בכל בתינו נאמנים אנחנו לדת תוה"ק משא"כ באומות אין ביתם נמלא מרוח דתם וז"ש כשנולד משה אשר הנחיל לנו אש דתו ותורת אמת נתמלא כל הבית אורה כלומר גם הבית האיר עליו אור תורה ודת קודש ולהורות ע"ז שגם בתינו יהיו קודש לה' וגם עליו יגה אור הדת ושביב אש דת ע"כ מצוה להניח נ"ח על פתח הבית להורות נתן בלבנו שלא לבד לעתות מזומנות נהי' קודש לה' כ"א על כל דרכינו יגה אור תוה"ק וגם בתינו יזרח עליהם כבוד ה'. והנה מעשה ראובן הוא דבר אשר ישבחוהו עבורו כל בנ"א כדאיתא במדרש אלו ידע ראובן שהקב"ה כותב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם הי' מביאו בתופים ובמחולות. ולפ"ז מצינו גם קודם מ"ת אנשים אשר גבה רוחם לעשות נפלאות לעמוד לימין רעהו להושיעו מעושק נפשו אבל זה רק דבר אשר לעיני העם ירוממוהו וישבחוהו ע"ז אבל לעשות גדולות מצות ומעש"ט אשר לא ישזפם עין רואה ואם יראו החוצה לא יהללוהו עבור זה כמו רוב המצות אשר אין באנשים ערכם זה לא מצינו עד שבא מ"ר ומלא את הבית אורה כנ"ל. והנה דודאים הם הפרחים הראשונים אשר יראו בארץ לעת האביב ונתינת ריח הוא רמז לדבר ששמו הטוב כשמן יורק למרחוק הולך וכ"א יהלל אותו וזהו הדודאים גם הפרחים הראשונים הנצנים נראו בארץ טרם זרוח אור תורה עלי תבל גם הם נתנו ריח מעשיהם הטובים כמ"ש במדרש גבי ארבעה מינים יש להם ריח וכו' הם המעשים טובים עי"ש אבל רק נתנו ריח כלומר עשו מעשים טובים כאלו אשר ריחם הולך למרחוק כמו ראובן שהציל את יוסף אבל ועל פתחינו כל מגדים שיהיו גם בתינו קודש לה' ע"י עשיית המצות בבתינו זהו רק על פתחינו על פתח בתי בני ישראל אשר עליהם יזרח אור ה' וע"ז מורה נ"ח ועיין מ"ש לעיל פ' תולדות על המדרש אין לך מי שכיבד את המצות יותר מיעקב אבינו שנאמר ויעקב איש תם יושב אהלים עיי"ש:

עוד י"ל עפמ"ש אני מאמין שמ"ד הי' אב לחכמים לקודמים לפניו ולבאים אחריו וק' איך שייך לומר אב לקודמים דלבאים אחריו ניחא אבל איך יהי' אב לדור שקדם לו ונ' עפמ"ש דאבותינו קיימו התורה עד שלא ניתנה וה"ט כי אור מאיר גם למרחוק ומי שיש לו ראי' טובה הוא יכול לראות עד למרחוק אבל לא מי שעיניו כהות וחלושי הראות והאבות הק' היתה עין שכלם לטושה עד שראו מרחוק את אור, התורה שהאירה תבל במעמד הר סיני ע"כ שייך שפיר לומר שמ"ר הי' אב לקודמים שלפניו כלומר שהוא הי' המקור אשר ממנו ישאבו את אור התורה עד שלא ניתנה ולפ"ז י"ל שמה שעשה ראובן דבר גדול כזה למסור נפשו להצלת אחיו זהו ג"כ מהארת אור תורה שהאיר עליו מקודם והנה כמו שחוש הראות שולט למרחוק כ"כ חוש הריח הוא ג"כ שולט במרחק לא כן חוש הטעם והמישוש אינם נפעלים רק מקרוב. והנה במעמד הנבחר כתיב הביאני המלך חדריו לפ"ז נוכל להמליץ שקודם מ"ת הי' העולם רק בפתח שער החצר הקודם לבית וז"ש הדודאים היינו פרחי התורה המה נתנו ריח למרחוק עד שעי"כ שהריחו בתורת ה' ע"כ הציל ראובן את יוסף ועל פתחינו טרם הביאני עוד המלך חדריו ע"י מתן תורה והיינו רק בפתח ג"כ הי' לנו כבר כל מגדים והיינו נר חנוכה שמרמז שמפיץ ניצוצי זהרו למרחוק:

ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו עיי' חכם צבי סי' א' באמצע התשובה הביא בשם מהר"ל בן חביב ז"ל דאף דקיי"ל בקטלנית דלא תנשא מ"מ אם נפלה לפני יבם אע"פ שמתו שני בעלי' מ"מ תנשא משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע והח"צ הקשה עליו חדא כיון דאתחזיק הו"ל שכיח היזקא ובכה"ג ל"א אינן ניזוקין כבפ"ק דפסחים ועוד הק' מיבום ראשון שהי' בעולם גבי תמר שפרש"י ורמב"ן בחומש שלא רצה ששלה ייבם משום דהוחזקה קטלנית אלמא דאף גבי יבום חיישינן לקטלנית ועיי' בתשובת נו"ב מהד"ק סי' י' שכתב דזהו שאמר יהודא שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני דהא באמת ר"מ דס"ל חיישינן למיעוטא ס"ל דאין קטן מייבם שמא ימצא סריס אלא דאנן לא קיי"ל הכי באיסורא אלא אזלינן בתר רובא אבל בסכנה הלא קיי"ל בפ"ק דחולין דחיישינן למיעוטא ע"כ לא רצה לייבמה בקטנותה דלמא ימצא סריס ויש סכנה דקטלנית דלא שייך שומר מצוה כיון דלית כאן מצות יבום משא"כ כשיגדל ויצא מחשש סריס שוב הותר לו לייבם כיון דאיכא מצוה אמרינן שומר מצוה וגומ' עייש"ה בדבריו הנעימים ועיי' בתשו' ח"ס אה"ע ח"ר סי' כ"ד ומה שנלענ"ד בזה עפמ"ש בתשו' הרא"ש כלל נ"א הובא בב"י סי' ט' דהא דאמרינן ביבמות ס"ד מזל גורם אין הכוונה שמזלה גורם שימות האיש הנלוה

עמה דמה למזלה במזלו רק אמרינן דמזל האשה הוא לרעה שלא יהי' לה מזונות ולא תתפרנס מבעלה ע"כ בעלי' מתים ועיי"ש בנו"ב מה שיצא לחדש עפ"ז. והנה הראשונים כתבו דהא דקיי"ל בקטלנית כר' דבתרי זימני אסורה אינה אלא משום דמחמרינן בפ"נ מספיקא משא"כ בשאר איסורים אפילו איסורי דאורייתא ל"א כן ועיי' ט"ז ביו"ד סי' ק'. ולפ"ז קשה לכאורה לפ"ד הרא"ש הנ"ל למה מחמרינן כלל הלא איכא ס"ס לקולא חדא שמא לא הוחזקה עדיין למזל רע דהא לא אתחזק רק תרי זימני ואת"ל דאתחזיק דמזלה רע מ"מ לפ"ד הרא"ש הנ"ל אכתי איכא ספיקא דמאן יימר דבשביל רוע מזלה שלא יהי' לה מי שיפרנסה ימות בעלה הג' דלמא יגרש אותה ועי"ז לא יהי' לה פרנסה וצ"ל דס"ל לרא"ש דמשום סכנה מחמרינן אף בכה"ג ואסור הכל ועכ"פ יש ליישב עפ"ז שיטת מהרלנ"ח הנ"ל דבמקום מצוה ודאי אמרינן שומר מצוה וגו' כיון דבלא"ה איכא ס"ס להיתרא אלא דמחמרינן מ"מ במצוה לא מחמרינן ואמרינן דהמצוה תגרום שאף אם מזלה לרעה ח"ו עכ"פ לא ימות בעלה אלא יגרשנה ומיושב מה שהק' ח"צ הנ"ל דהוה שכיח היזקא וממילא מיושב ג"כ מה שהקשו האחרונים עליו ממילה דקיי"ל במתו ב' לא ימול הג' ולדברי מהרלנ"ח קשה דנימא שומר מצוה וגו' עיי' בס' ידות נדרים להגאון מהר"ר יוסף שאול זצ"ל בה' מילה ולפמ"ש א"ש דהתם אמרינן כקושיית הח"צ כיון דשכיח היזקא ל"א שומר מצוה וגו' דבשלמא בקטלנית דאיכא ב' דרכים או מיתה או גירושין אלא דמחשש סכנה חיישי' שלא יגרש אלא ימות שפיר המציא מהרל"ח דהיכי דאיכא מצות יבום אמרי' שומר מצוה דהמצווה תגרום שלא ימות כ"א יגרש על שמזלה רע משא"כ במילה שאין כאן אלא צד א' צד מיתה לא תוכל המצוה להגן ולהצילו ממות לחיים דאמרי' כקו' הח"צ כיון דשכיח היזקא ל"א שומר מצוה וגו'. והנה לפ"ז ל"ש סברת מהרלנ"ח אלא במי שיכול לגרש את אשתו אלא דאפ"ה בלא מצוה חיישינן דלמא מזלה יגרום שימות ובכה"ג שפיר אמרינן דבמצוה תסייע להפך את רוע מזלה שיגרשנה אבל בקטן שאינו יכול לגרש וא"כ שוב שכיח היזקא בזה גם מהרלנ"ח מודה דגם במצוה אסור ומיושב בזה קושיא הב' דח"צ דהתם גבי תמר כיון שהיבם הי' קטן ואינו יכול לגרש כמבואר בהרבה מקומות לא מהני המצוה להגן היכא דשכיח היזקא ומיושב היטב מאמר יהודא לתמר שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני דכשיהי' גדול ויהי' בר גירושין אז יהי' מותר ליבמך כיון דלא שכיח היזקא אמרינן שומר מצוה לא ידע דבר רע: במדרש תנחומא כל מה שאירע ליוסף אירע לציון ביוסף נאמר ויחלום חלום ובציון נאמר בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים ביוסף נאמר והנה אנחנו מאלמים אלומים ובציון נאמר בא יבא ברנה נושא אלומותיו כי נאמר (קהלת ז') ביום טובה הי' כטוב

וביום רעה דאה כי גם את זה לעומת זה עשה האלקים ובמדרש ביום רעה דאה לחזור כתשובה רצו בזה להתיר קושי הכתוב הזה שלא נאמר בו מה יראה ביום רעה. ונ' הכוונה כי ראינו שכל האומות חוגגים ברנה ושמחה את הימים מקדם אשר בהם אבותיהם מעולם גדלו והצליחו ועשו חיל והמה להם ימי הזכרון נזכרים ונעשים בכל שנה ושנה לשמחה ולששון לכל הדורות צאצאי הגבורים אשר מעולם אבל הימים ימי אבל ותוגה אשר אבותיהם לנחושתים הוגשו אבדו כלי מלחמתם וירדו עשר מעלות אחורנית אותם הימים אשר אין לאומה חפץ בהם לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם ובמצולת ים השכחה יטבעו לנצח ואין זכרון לאחרונים לא כן אנו בנ"י אנחנו חוגגים ושמחים בימים ההם בזמן הזה אשר גברנו על אויבנו ונצחנו את שונאינו כמו חנוכה ופורים ובכ"ז גם מזה אל תנח ידינו מלזכור בכל שנה ימי אבל וקינה בהם הושלכה משמים ארץ תפארתנו ונפלה עטרת ראשינו גם המה לנו אבני זכרון לבכות ולקונן ולהרים קול נהי הגה והי ולקרוא צום בכי ומספד בארבע תעניות וישאל השואל מדוע לא נהי' ככל המון הגוים לעשות זכר רק לימי הצלחתינו למען נשמח אלי גיל בהעלות על לבנו ימים מקדם בהם עלו אבותינו למעלה ראש אבל ימי הרעה אשר בהם היו אבותינו לאחור ולא לפנים אותם ראוי למחות מלות זכרונינו ומה לנו ולצרה הזאת אמנם התשובה לזה גלוי' כי אוה"ע אשר ישימו בטחונם וכסלם רק בכחם וגבורתם ויחשבו כי רק ידם עשתה חיל ותושי' ע"כ רק את גדלם ותפארתם מימי קדם יחרתו על לוח לבם ולא יאבד לנצח למען הלהיב גם את לבות דורות האחרונים להתגבר כארי על מתקוממיהם משנאיהם ומנדיהם אבל ימי הרעה אשר בהם קשת גבורים חתה וגבורתם נשתה לא יעלו לזכרון כי עי"ז גם הם יאבדו את רוח גבורתם אם יזכרו שנים מקדם אשר גם אבותיהם לא היו אמיצי לב וכבירי כח ואיל לא כן אנחנו עם בנ"י אשר יודעים אנו כי לא בכחינו וחילנו נצחנו את אויבינו הקמים עלינו לא בחיל ולא בכח כ"א ברוחי אמר ה' כי סוס מוכן למלחמה ולה' התשועה רק באהבת ה' את עמו כאשר הלכנו בדרכיו ושמרנו מצותיו חקותיו ותורותיו אז ה' נלחם לנו כי הוא איש מלחמה ורק באלקים נעשה חיל ונבוס צרינו וכאשר עזבנו את אלקינו ונפרוש כפינו לאל זר אז גם הוא הסתיר פניו ממנו והלך עמנו בחמת קרי עד שנפלנו לפני אויבינו והכבידו עלינו אכפם ועולם ע"כ כמו שזכירת ימי הטובה לנו להועיל לשמח את נפשנו על אשר אבותינו בימים ההם נהו אחרי קדוש אלקי ישראל והלכו בדרכיו כ"כ זכרון ימי הרעה מעורר אותנו לטובה למען ניטיב דרכינו ומעלילינו ללכת אל דרך אשר הוא פונה הר האלקים להחזיק במעוז תורת ה' למען לא יעשן חרון אף ה' בנו כאשר חרה באבותינו ואם חטאנו ועזבנו את אלקינו ולא הלכנו בדרכיו זכרון

ימות עולם אשר היו בעוכרי אבותינו יעוררנו לעזוב דרך רשע וחיש יבא לנו ישע. וז"ש ביום טובה הי' בטוב כמו שאנו מרוצים בחדוה וגיל לזכור ימי הטובה כמו כן גם ביום רעה ראה לא נעלים עינינו מראות ברע ימי הרעה שעברו על אבותינו רק יהיו לנו למזכרת והמדרש ביאר התכלית לזה הוא לחזור בתשובה ומסיים קרא שע"כ גם את הרע גם את הטוב נזכיר ולא נשכח כי לא כחינו וחלישותינו נזכור בזה כי אם גם את זה לעומת זה עשה אלקים ולא אנחנו ע"כ ע"י זכרון ימי הרעה ניתן אל לבנו לחזור בתשובה כמ"ש אין הגאולה באה אלא בזכות התשובה שנאמר ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב ואולם רבו המתפקרים האומרים שאין תועלת בזכרון הזה כי ח"ו אין עוד תרופה למכותינו וכל מי שחושב בדעתו שעוד נזכה לעלות לציון ברנה להיות עם א' וה' בראשינו הוא רק כחולם חלום בלא פתרון ע"כ ישחקו וילעגו עלינו על אשר אנו מאמינים בביאת המשיח ואומרים לנו העוד תקוו כי תחיינה העצמות היבשות בית ישראל העוד תייחלו להיות כבתחלה גוי ואלקיו אין זה אלא כי בא חלום ברוב ענין חלום עם דברים בטלים כן יפערו האפקורסים פיהם עלינו ומכניס לנו שם חולמים כאלו רק תרדמה נפלה עלינו ונתהלך בחזיוני לילה אבל כבר ראינו בימים מקדם שכמה וכמה אנשים אשר קוו וייחלו לגאולה ולתמורה ובנ"א הבוערים צחקו ולעגו להם בראשונה ולבסוף אחרי הגיע מחוז חפצם וכאשר חלמו כן היו אז הודו ולא בושו המצחקים והמלעיגים כי לא טוב עשו בלעגי מעוג וכן ראינו ביוסף הצדיק שמתחלה אמרו הנה בעל החלומות הלזה בא בזו אותו וחרפוהו על חלמותיו ועל דבריו ולבסוף ראו שנתקיימו חלומותיו לא נפל מהם דבר כמו כן מה שאירע ליוסף אירע לציון ביוסף מתחלה צחקו ולעגו על חלומותיו ובציון ג"כ בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים כאשר ישיב ה' את שבות עמו אז יאמרו בגוים שאנחנו בנ"י היינו כחולמים וכנ"ל. ואמנם אע"פ שתקוותינו בטח שהקב"ה יקיים את דברו הנאמן וישיבנו לציון ברנה בכ"ז אין לנו לסמוך על הבטחה זו לבד מבלי לעשות מצדינו מאומה רק להמתין על עת מצוא שימלא ה' משאלותינו כי גם את זה נוכל ללמוד מיוסף אף שידע כי לימים יבואו מוכן לו העוז והמשרה כאשר בחלום ידובר בו בכ"ז לא טמן ידו בצלחת בחיק העצלות לומר ה' אשר הבטיחני יקיים גם אם לא אעשה דבר מאומה להגעת מחוז חפצי זה כ"א קיים בעצמו וברכך ה' בכל אשר תעשה כמארז"ל יכול אפילו יושב ובטל ת"ל אשר תעשה וכן נאמר ביוסף ויהי ה' את יוסף וגו' וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו שידע שרק אם ישדד אדמתו ויזרע בה אז מאת אלקיו ישא ברכה וימצא מאה שערים כמו כן אנו בנ"י לא נוכל להתעצל ולהמתין ולחכות לעת קץ יביא ה' לנו כ"א נעשה כמ"ש זרעו לכם לצדקה החלצו חושים במצות ומעש"ט ואז

נקצור ברנה פרי גאולתנו ופדות נפשנו ע"כ אמר יוסף והנה אנחנו מאלמים אלומים לא תחשבו שאני בדעתי להגיע לחלומי לעלות במעלה בלא יגיעה ועבודה כ"א והנה אנחנו מאלמים אלומים אף שאלומה אחת איננה עדיין קציר ברכה מ"מ אחת לאחת נמצא חשבון שאם מאלמים אלומים הרבה יהי' מהם כרי גדול המחזיק שובע למדי כמו כן בציון אם נרצה שתחזינה עינינו בשובנו לציון צריכים אנו לאסוף ולצבור בר הרעיונות ותבואת המעשים הטובים ללקט אבני השלימות אחת אל אחת ומהם נבנה בנין מפואר הצלחתנו העתידה ע"כ כמו שנאמר ביוסף והנה אנחנו מאלמים אלומים כמו כן בציון רק אז בא יבא ברנה אם נושא אלומותיו אם יום ליום נגיע אומר לאומר עדי יעשה מהם אוצר נחמד מסגולות מלך מהקב"ה וז"ש בפ' ואתחנן ועתה ישראל שמע אל החקים וגו' אשר תשמרון לעשות למען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ הדבר יוצא מפורש שרק אם נשתדל ונרצה לשמור לעשות את התורה אז נזכה ונחי' ונראה בביאת הארץ לרשת אותה אף אשר נשבע לאבותינו לתת לנו בכ"ז לקיום השבועה מהצורך שגם אנחנו נעשה ככל אשר יש לאל ידינו לעשות תושי' ופי' החרוז התעוררי התעוררי כי בא אורך קומי אורי כי אם הי' הש"י מגלה ומגרש אותנו בלי שום סיבה וגרם מצדנו אז לא הי' באפשרות לנו לעשות מאומה להביא גאולתנו אבל אחרי שרק מפני חטאינו גלינו ע"כ הפה שאסר אותנו בזיקי הגלות הוא שיתיר אותנו ע"י שנשוב אל ה' וניטיב מעשינו. והנה לשון עורר פי' טוען כמו העורר על השדה ורש"י ז"ל בשה"ש פי' כן מ"ש אם תעירו ואם תעוררו את האהבה וז"ש התעוררי כאומר אל הכנסי' יש לך לעורר ולטעון על עצמך כי בא אורך ושקעה שמש הצלחתך שהי' ע"י גרמא שלך וכיון שכן עליך לקום ממצבך הרע קומי אורי כימי קדם:

לוח ארז על פרשת מקץ

דרוש לחנוכה:

במדרש ר"פ זו קץ שם לחשך ולכל תכלית הוא חוקר זמן נתן בעולם כמה שנים יעשה באפלה כ"ז שיצר הרע בעולם אופל וצלמות בעולם נעקר יצה"ר מן העולם אורה ושמחה בעולם. עת נאה ומשובחת תהי' כאשר ינסו הצללים מפני זוהר שמש בצהרים אור בקר לא עבות יהי' אם הענן והערפל אשר יכסו כעת את עינינו הכהים יכלו וימושו וירויון עינינו בדשן קרני וניצוצי האור החדש עלינו יאיר אור האמת והאמונה ותחזינה עינינו להבדיל בין האור והחשך האמת והשקר מי יתן ותמהר ותחיש העת המקוה הלזו לבוא אשר בה יגולל אור מפני חשך מי יתן וימהר ה' ויחיש מעשהו לשום קץ לחשך אבל

רבים מאנשי הזמן הזה ובפרט הנקראים בשם משכילים ואוהבי אור הם האומרים בלבם וקוראים בפיהם כבר באה העת חי' זמן ועדן האורה מאור החכמה כבר מאיר בכל פנה ועבר המורים והמטיפים הלא יקראו בקול רעש יהי אור ורק לזה יש בימים האלו קיום מה שהוא נראה לעיני בשר ורק מה שיוכל לעמוד חי אף אם יפלו עליו ניצוצי אור העת החי' רק לזה יקראו בשם חי וקים אבל מה שאור שכלם גוזר עליו למיתה יזרו הלאה מבין החיים ככה יאמרו אוהבי האור המתחכמים בזמנינו האח חמונו ראינו אור.

אמנם כן אם גם אנו שמחים על אור החכמה אשר יאיר כיום ואם אמנם גם אנו באהבה רבה רצונינו לברך יוצר המאורות בכ"ז לדאבון לבנו לא נוכל עוד להחליט ולומר על הזמן הזה קץ שם לחשך יען כי עוד חסר לנו אור בהיר מאירת עינים אחת וגדולה היא אצלנו והוא כמו שדרז"ל על הפסוק וירא אלקים את האור כי טוב אלו מעשיהם של צדיקים רק אז האור לטובה ולברכה אם השמן למאור הוא חיים של תורה ויראת שמים ורק לזה נאות לאור ונחי' בטובו אם נר מצוה יגה שביב אשו ואור צדיקים ישמח עם ורק אז יראה אלקים את האור כי טוב הוא באמת ובצדק אם מעשיהם של צדיקים ילכו יחדיו עם האור אם המדרש והמעשה יהיו תואמים מלמטה ויחדיו יהיו תמים מלמעלה אבל כ"ז שיצה"ר בעולם כ"ז שאור הדעת והתבונה עוד לא הפיץ ולא פזר ענן התאוות ועב החטאים אופל ולא אור צלמות ולא סדרים בעולם וע"ז רמזו ז"ל במדרש פרשתינו שסיפרו שר"מ נזדמן לפונדק א' שהי' דרכו לשלח מאתו את הלנים אצלו באישון לילה ובאפלה וכשהיו בדרך עשק וגזל אותם עם אחוזת מרעיו הרעים חברי שודדים וכאשר בקש לעשות כן עם ר' מאיר הקיצו משנתו למען יקום וילך לדרכו א"ל ר"מ איני מניח את ביתך עד שיבוא אחי אלי ובחברתו אשים לדרך פעמי וא"ל היכן הוא א"ל בבי כנישתא ושמו כי טוב בצפרא קם ר"מ א"ל אן הוא אחיך דאמרת א"ל הא אתא לי' שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב להורות לנו שאם לא יהי' האור מקורו טהור בבית הכנסת בית אלקים ושער השמים אז לא יקרא בכי טוב וכל הדרכים בחזקת סכנה שודדי המעלות וחומסי המדות עד שיאיר אור נוגה התורה וקרנים מידו לו שם חביון עוזו ומעוזו שם דרך האור האמתי ויאחז צדיק דרכו לאורו יסע וילך. וז"כ דהע"ה באמרו נפשי לה' משומרים לבקר שומרים לבקר יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו כי האדם אשר רק לעינים יראה יאמר על זמן הזה אחרי שכבר מלאה פני תבל תבונה ודעת והחכמות והידיעות פרצו לרוב עננ הסכלות וערפלי הבערות כבר כלו ואינם כבר קץ שם לחשך ואתא בוקר אבל מי שישפוט מישרים ויחקור לעומק הדבר בעין שכלו צריך להודות אם גם שלא ברצונו אמר שומר אשר יבין הדברים לאשורם

הן אמת אתא בוקר כבר זרחה עלינו שמש הידיעות והחכמות אבל בכ"ז וגם לילה עוד נמשש באפלה בחשכת העונות ע"כ עוד לנו לבקש מאת ה' יוצר המאורות שאור חדש עלינו יאיר הוא אור התורה והיראה יאירו יחד עם אור החכמות וז"ש נפשי לה' תייחל יותר משומרים לבוקר מאותם האנשים אשר רק צפו וקוו שיאיר הבוקר אור בחכמות וידיעות זולת חכמת התורה ואור היראה אנו נייחל ונצפה אל ה' אף שהגדיל כבר לעשות עמנו חסד והרבה לנו פדות שגם זה לנו לפדיון נפשנו שכבר הסיר את המסכה אשר כסתה את עין העולם בכ"ז עיקר תפלתנו ובקשתנו והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו המה אשר יכו בסנורים עיני האנשים לנקר ורק אז כאשר יתמו חטאים מן הארץ אז נראה אור בהיר בשחקים ולא רק בוקר יאיר לנו כ"א כזוהר השמש בצהרים אבל כ"ז שעוד יצר סוכן בנו אופל וצלמות בעולם אימה חשיכה גדולה. אבל גם מטעם אחר לא נוכל להסתפק עוד באור החכמות אשר יאיר לנו כעת כי אם נסתכל בעין בוחנת על נרות חנוכה אשר ידוע שהם רומזים על הדלקת אור הדעת והחכמות אשר חצבו עמודיהן שבעה המה ז' החכמות אשר המה יסוד ועיקר לכל החכמות גם אל זה נביט אל ענין נר השמיני נשאל ונחקור אם כבר זרענו זרע על כל שדה המדע ואלומות כל החכמות כבר נשאנו ברנה מה נשאר לנו עוד להאיר אם כבר קטפנו פרי כל עץ הדעת מה מנו יהלוך אי' העץ אשר עוד יתן לנו פריו למאכל ועלהו לתרופה והתשובה על זה אם גם כבר אורו עינינו ואכלנו ולקטנו פרי כל עץ חכמות עוד לא טעמנו מנועם האור המתוק אור האמתי כי טוב עדי נשאב מבאר מים חיים הוא אור התורה ברכת שמים מעל הוא האור המאיר לארץ ולדרים עלי' לאורה נסע ונלך באור החיים ע"כ אור השמיני הוא העולה על כולם לו יתר שאת ויתר עז על שבעת נרות החכמות החיצוניות הוא המאור הגדול לממשלת ימינו ושנותינו והוא הוא אשר יעלה בקודש את שבע הנרות המאירות רק ע"י שכל האדם אבל הוא ר"ל הנר השמיני הוא יגה בשביב עוזו בגבהי מרומים להאיר לנו את הדרך נלך בו אורח חיים פן תפלס וע"כ נקרא יום השמיני זאת חנוכה כי הנר השמיני זהו עיקר הדלקה בו נחנך את הימים שעברו כמ"ש ע"ז בהעלותך את הנרות אם אתה רוצה להעלות ולהגביה את נרות החכמות שיהיו גם המה למעלה בקודש אז העצה לזה אל מול פני המגורה הטהורה היא שלהבת יה מימינו אש דת לנו יאירו שבעת הנרות כל החכמות ימצאו מקורם ומחצבם מרכזם ומחוז חפצם בתוה"ק היא אם כל חיות החכמות ואז גם המה יעלו מעלה מעלה כמ"ש לעיל פ' לך לך על מארז"ל גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות עי"ש וכי תאמר בלבבך איך אפשר שהחכמות החיצוניות ישאבו ממי מעין התורה והיראה הלא החכמות והתוה"ק הן צרות זו לזו ולאום מלאום

יאמץ כאשר בעינינו ראינו בעוה"ר בימינו אלה שרוב העוסקים בחכמות חיצוניות ילעגו וישחקו לחכמת האמת הוא דעת תוה"ק ע"ז נשיב במה שפירשנו פסוק חדשים לבקרים רבה אמונתך ובמדרש הובא בי"א ערך תחה"מ ממה שאתה מחדשנו בכל בקר רבה אמונתך בתחיית המתים אף שהכוונה כפשוטה יש להמליץ ג"כ עפמ"ש כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שלא תאמר הואיל והידיעות והחכמות גברו מידי יום ביום עי"כ תתמעט ח"ו התורה והיתה לבער לא כן כי התוה"ק והחכמות אחיות הנה שתיהן יעמדו יחד כי שתיהן מעשה ידי הקב"ה וא"א שהאחת תכחיש את חברתה ואדרבה החכמה האמתית הוא תחזק ותכונן עוד את עמודי התורה וז"ש לבל תירא שבעולם ובדור הבא אחרינו ותוסיף הדעת להרחיב את גבולה לא יהי' עוד מקום ח"ו לתורה ולישראל אינו כן כ"א כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא גם לדור הבא אחרינו אם גם יוסיפו החכמות עוד עשרת מונים להרחיב את גבולן שנאמר ועמך כולם צדיקים אם גם לעולם יירשו ארץ ויחקרו בסתרי ארץ ומלואה בכ"ז יהיו צדיקים כי נצר ממעי היא החכמה ומעשי ידי להתפאר היא התורה א"כ א"א שהאחת תכחש את חברתה. וכמו שפירשתי מארז"ל אמרה הלבנה א"א לב' מלכים שישתמשו בכתר א' אמר לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך כי יש לנו ב' מאורות המפיקים נוגה זיו כבודו של הקב"ה הא' הוא אור תורה שם חביון עוזו קרנים מידו אבל גם שכל האנושי הוא ניצוץ מאור עולם והנה השכל האנושי כמה פעמים הוא מתנגד לחוקי התורה כי אינו מבין את סודותי' אבל צריך הוא על כרחו להשתעבד ולהכניע את עצמו ולהודות כי רק עיני בשר לו הוכו בסנורים וזהו שהחמה הוא האור הגדול של תוה"ק והלבנה היא אור שכלינו החלש ואם השכל האנושי אומר א"א לב' מלכים להשתמש בכתר א' ושכלו מנגד לתורה אז אומר הקב"ה להלבנה היא השכל האנושי לכי ומעטי את עצמך כלומר דעי וראי כי לך נאה למעט א"ע נגד אור החמה שבעתים מזוקק הוא התוה"ק אבל לעת"ל שיפקחו עיני העברים העוורים וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר כלומר שתחזינה עינינו אמתת תוה"ק וגם השכל האנושי יסכים לה ע"כ נאמר על העת המקווה והי' אור הלבנה כאור החמה כלומר שיהיו לאחדים לא יפריד ביניהם מאומה. ועפ"ז אמרתי בדרוש לר"ה על המדרש כשהקב"ה יושב לדון את ישראל השטן רוצה להביא ב' עדים נגד ישראל חמה ולבנה ומביא את החמה והלבנה אינו מוצא לפי שהיא מכוסה שנא' תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו כי לעת כזאת רוב החטאים והעונות שנעשו בימינו הוא בשביל שמדמין בנפשם שכולם חכמים ונבונים ויודעים יותר מן התורה ועליהם נאמר הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים ע"כ ביום הזה שאנו יראים וחרדים מיום הדין ומקווים שיוציא הקב"ה לצדק

דיננו אנו מקטינים א"ע ומודים שאין יד שכלנו מגיע להבין דעת קדוש עליון ית"ש ע"כ אנו חוגגים את היום הזה אף שבאמת אין שכל אנושי משיג את זאת שייעד הקב"ה יום מיוחד לשנה לשפוט את בני אדם אחרי שהוא סוקר הכל בסקירה א' כפי הב"ל כי חק לישראל הוא בלי טעם והבנה שיהי' משפט לאלקי יעקב בכ"ז אנו חוגגים אותו ומקווים שבזה נתרצה אל אדוננו אם בעינינו נראה ונודה כי רק עיני בשר לנו. וכמו כן תקיעת שופר היא ג"כ דבר נעלם ומכוסה טעמו ובכ"ז ביום ראשון בשנה אנו עושים דבר חק הזה ותקותינו שעי"ז אדם ובהמה תושיע ה' ודרשו רז"ל אלו בנ"א שהם ערומים בדעת ומשימים א"ע כבהמה כלומר נגד צוויי הש"י אנו מודים אף שאין אנו מבינים אותם ובהמות הייתי עמך בכ"ז אנו מוכנים לעשות ואין זה בערות וכסילות אדרבה לחכמה יחשב לנו אם נשעבד א"ע לעשות רצון קוננו ית"ש אף בלי הבנה כי החולה שהוא בסכנה אם ירצה לחקור מתחלה לדעת מה מעשה המרקחת אשר יצוה עליו הרופא להחיות את נפשו הוא פתי וסכל אבל הבוטח באמונתו וחכמתו של הרופא זהו החכם האמתי כמו כן אנו בוטחים בחכמת ה' וזה לחכמה יחשב כמ"ש והי' כי ישמעו את החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה הכוונה כנ"ל ולזה ארז"ל תקיעת שופר חכמה שלא תאמר הואיל ומצות תקיעה היא חק בלי טעם והוא המצוה הראשונה שאנו עושים בתחלת השנה עי"כ אנו כסילים ח"ו לזה אמר אדרבה תקיעת שופר חכמה כנ"ל וע"כ כשהשטן בא לקטרג ומביא החמה שחטאנו נגד תוה"ק ורוצה להביא גם הלבנה שהיא היתה בעוכרנו שע"י שכלנו הדל והרזה הרהבנו בנפשינו להיות במורדי אור התורה ואינו מוצא הלבנה בר"ה כי היא מכוסה כי היום הזה ביום הדין אנו מודים שנכסו עיני שכלנו טחו מראות ורק באור פני מלך חיים באור תורתו נראה אור ולעת"ל ניבא הנביא ע"ה והיתה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתים היינו שהחכמות חיצוניות גם המה יתאימו יחד עם החכמה האמתית היא חכמה תוה"ק ועי"כ אור החמה יהי' שבעתים כי כל שבע החכמת יהיו לה לרקחות ולטבחות להוסיף אורה. וז"ש ומלאה הארץ דעה את ה' במים לים מכסים כלומר אף שהארץ תמלא דעת בינה והשכל בכ"ז את ה' עם ה' תהי' ע"ד גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנאמר כי אל דעות ה' כמ"ש לעיל שראשית הדעת וסופה ותכליתה יהי' להכיר את ה' ית"ש ושלא תאמר אחרי שתמלא כל הארץ דעת ובינה בחכמות אחרות לא ישאר עוד מקום להכיל גם חכמת תוה"ק כי אחרי שהלב מלא משאר ידיעות אין עוד מקום פנוי לקבלת התורה ע"ז אמר כמים לים מכסים כמו שכל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא כי מי הים חוזרים ונובעים לנהרות ומעינות כמו כן התורה יפוצו מעינותיה גם לשאר

החכמות שגם המה יהיו מזוקקים ומצורפים והמשל נכבד. והנה תחיית המתים הוא פנת יקרת יסודי דתנו ואיש בער לא יבין את זאת ויחשבהו לנמנע בלתי אפשרי אבל מלבד כי אנחנו המאמינים בעיקרי תוה"ק אמונת אמון אבל הלא רואים אנו בימינו אלה בכל יום מחדשים חידושים למצוא בסתרי הטבע מה שלא שערו אבותינו מעולם כמו שהמציאו דאמפף או עלעקטריציטא"ט וכדומה בכל עת שתתרבה ידיעת ודרישת הטבע אולי ימצאו עוד כח בטבע אשר יסביר ויאיר לנו תחיית המתים אף שעד עתה לא נודע לנו מהותו וא"כ לא די שהידיעה הרבה לא תכחיש מציאות אמונתנו אדרבה אולי עוד יוסיף לתת לנו אמונה כי אולי יחודש ע"י חוקרי סתרי גנזי הטבע כח בטבע שעל ידה יובן בנקל איך שיחיו המתים בחסדו כי מי יודע מה ילד יום. וז"כ המדרש חדשים לבקרים ע"י שאנו רואים מידי יום ביומו יחודשו דברים אשר לא שערנום מעולם עי"כ רבה אמונתך בתחיית המתים וכנ"ל. עוד יש לפרש חדשים לבקרים רבה אמונתך עפמ"ש למעלה על משנת כל ישראל וכו' נצר מטעי מעשה ידי להתפאר כי תורת ה' תמימה ושלימה הוא בלי כל חסרון כמ"ש עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ע"כ נקראת מעשה ידי שכבר היא גמורה ועשוי' בשלימות באין כל מחסור משא"כ שאר החכמות נקראים רק נצר מטעי אשר יפרה וירבה מידי יום ביומו ועדיין לא נשלם כל צרכו ע"כ אם אנו רואים שבשאר החכמות בכל יום מוסיפים והולכים לחדש חדשות אשר לא שערום אבותינו לא לבד שזה לא יגרע ערך תוה"ק אדרבה עי"ז שאנו רואים שתמיד צריכים לחדש זהו מופת שרבה וגדלה האמונה היא התוה"ק יותר משאר חכמות באשר שתורת ה' תמימה ושלימה בלי מגרעת. וזהו חדשים לבקרים ע"י שעינינו רואות שבכל יום ויום מוכרחים לחדש המצאות אשר לא שערום אבותיהם אבל התוה"ק לדור ודור אמונתך עליה אין להוסיף ולגרוע זהו עד נאמן ולא יכזב ששאר החכמות אינם דומי' אלא לנצר וגזע אשר אינו עוד בשלימותו רק בכל יום מוסיף והולך עדי יהא לעץ פרי המשמח אבל התורה היא מעשה ידי השי"ת בשלימות ותמימות ועי"כ מה רבה וגדלה אמונתך ביתר שאת על שאר החכמות שהם כפני לבנה נגד השמש בצהרים היא תוה"ק ועפמ"ש לעיל במשנת כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא היינו בעולם ובדור העתיד לבוא לא ישכח ח"ו שם ישראל אף שרבו פריצי הדור ויש לחוש פן ח"ו לא יזכר שם ישראל יש לפרש מ"ש חז"ל רפ"ק דברכות כל האומר תהלה לדוד ג"פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא עפמ"ש שם מפ"מ לא נאמרה נו"ן באשרי משום דאית בה נפילה לשונאי ישראל שנאמר נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל וכיון שדהע"ה בכוון השמיט אות נ' מתהלה לדוד לרמז ע"ז שלא תפול כנס"י בשום זמן בבור השכחה ע"כ

מי שאומר המזמור בכוונה זו שישראל לא יפול לעולם זהו המובטח שלא יפול לעולם הוא בן העולם הבא כלומר בדור ובימים הבאים אף שהחכמות ירבו לרוב בכ"ז יקום לעד ולא ימוט מאמונתו כי החכמות יוכנעו וישתעבדו אל התורה. אבל אחרי שעד עתה התורה והחכמה עודם צרות זו לזו מה נמרצו אמרי יושר שאמרנו בפתח דברינו שעוד לא בא הזמן אשר נהללהו לומר קץ שם לחשך כי הן אמת שבתי החכמות מלאים על כל גדותיהם מנערים המנוערים מן המצות אשר ינהרו לינק משדי כל החכמות והידיעות אבל בית מצויין אשר משם תצא תורה לישראל אשר באורה נראה אור החיים בכל יום פוחת והולך צבא הנרצע על דלתי בתי המדרש והתורה האומרים אהבתי את אדוני אבי שבשמים לא אצא חפשי מעול התורה בכל יום ויום מתמעטים והולכים צעירי הצאן אשר ילכו לרעות בשדה התורה אשר ברכו ה' ממגד שמים מעל כריח השדה אשר ברכו ה' והריחו ביראת ה' כל הימים ילכו לחבוק חיק נכרי' שנתנכרו עי"ז מאביהם שבשמים. שבע הנרות אשר השבע חכמות חצבו עמודיהן עליהם המה יאירו אבל הבהיר שבנרות הוא אור השמיני אשר ממנו פנה ממנו יסוד לכל שאר הנרות כהה אורו כבימי חנוכה שלא מצאו אלא פך א' של שמן והוא הי' מונח בחותמו של כ"ג כמו כן לעת כזאת אם יבקשו שמן טהור משחת קודש לה' לא ימצאו רק א' בעיר וגם המעט מזער לימוד תוה"ק הנמצא איננו למנה לכל המון העם כ"א רק אצל הכהנים ומורים אשר תורתם אמונתם וקרדומם לחפור בה אדמת מחייתם אבל אצל שאר הקהל אשר ביגיע כפם יאכלו לחמם על ידי מלאכת מחשבת ועבודת המסחור התורה היא חתומה סגורה ומסוגרת וגם אינם רוצים לפתח חותם התורה ולגלות מצפוני' כי יאמרו מה להם להתעסק בעת חי' כזאת בחכמת התורה אשר כבר זקנה ועברה ובטלה וכמתה ח"ו בימים אלה טוב להם לעסוק בחכמות חיות המביאות חיים ושפע לבעליהן ולא לבלות ימיהם וימי בניהם בלימוד חכמת התורה אשר כבר נכרתה מעץ החיים ויבש קצירה ע"כ יזורו אחור וישליכו לימוד התורה אחרי גום וינזרו לבושת אבל באמת עינים להם ולא יראו טח מראות עיניהם שהתורה חי' וקיימת לעולמי עד ולדורי דורות היא שעמדה לאבותינו בימי צרה וחשך היא הפיחה רוח חיים בקרב עצמות יבשות בית ישראל היא הנפש לבית יעקב ורק כנפי' היו לנו למחסה ולמסתור ביום עברה וזעם משלחת מלאכי רעים שנאת האומות ועתה אחרי שהיתה הרווחה הכי נאמר עלי' ח"ו שהיא בקהל רפאים תנוח ובין חכמות המתות חלקה ויש להמליץ עליהם דברי המקונן איכה השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדום רגליו ביום אפו התורה שהיתה מאז ומקדם פאר חבוש עלינו צבי ישראל ותפארת ישורון עתה תפול ממדרגתה הגבוהה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא היא אשר

היתה ביום אף ה' לנו להדום וליסוד רגלינו למען לא נשקע במצולות עתה לא נזכרנה ונשליכנה תחת אחד השיחים לא כן עמנו הדבקים בתורת אל חי וקוראים בה כל ימי חיינו איך לכונן הנהגתינו בשבתנו ובלכתנו אצלנו התורה חי' וקיימה ככחה אז כחה עתה לא נפל דבר א' מכל דברי' הטובים ארצה ולא לבד שלא מתה עדיין כ"א גם עומדת לנו במתק דברי' ובתמונת מראית יפי' כימי נעורי' לא כחל ולא שרק ויעלת חן שיבה לא זרקה בה ולא נבוז כי זקנה אמנו באה בימים אלא היא בעינינו כדיוטגמא חדשה כבימי עלומי' מקושטת בעדי עדיים. וז"ש רז"ל גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושי' שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה כלומר לאותן האנשים אשר בגדו בה' ובתורתו ועזבו את דגלה וחוקותי' ומשפטי' לא ישימו למורה דרכם להם התורה כמתה תחשב אבל לעושי' שעושים דברי' להם לא לבד שהיא חי' בעצמה אלא גם היא משפעת ממקור חייתה ונותנת חיים לעושי' כי היא אם כל חי כי רק לעוזבים דברי' וממאנים לשמוע בקולה היא כעץ יבש אשר עליו נובלים ופריו נפל אבל למחזיקים בה היא עץ חיים אשר ישא פרי הלולים המשמח אלקים ואנשים ע"כ החוב עלינו אם אנו רוצים להעמיד חי כל הימים את בית ישראל לא ימות לנצח ללמוד תורת אל חי המחי' חיים ורק בצלה נחי' חיי עד וכי תאמרו הלא אי אפשר שכל אדם יעסוק בתורה הלא כל האדם כוסף לכסף וטרוד על המחי' ועל הכלכלה להביא טרף לביתו ואפשר אדם קוצר בשעת קצירה וזורע בשעת זריעה תורה מה תהא עלי' הלא אדם לעמל יולד לעמל המלאכה והאיך ישדד אדמת התורה ברוח מבינתו הלא עתותיו מסורות ביד הפרנסה ורגעיו אחוזים בחבלי פת בגו אשר בזיעת אפו יביא. אולם גם ע"ז ישיב לנו הנר חנוכה להאיר לנו את הדרך אשר נלך בו אשר נאחז בזה וגם מזה אל תנח ידינו כי הן אמת שיצא אדם לפעלו כל היום רעיוניו דא לדא נקשן לקושי מזונותיו אבל רק עדי ערב אחרי ינטו צללי שמש כי בא היום בא שביתת מלאכה באה מנוחת הגוף למה נבלה הלילה אשר לא נבראת אלא לגירסא למה נבלה הזמן היקר אשר ניתן לנו למרגוע במושב לציים ובסוד משחקים הלא טוב לנו אז אשר בשעות הללו שאנו מופנים מכל עסקינו הגופניים נעסוק בתורה אשר היא חיינו הלא נר חנוכה קורא לנו בקול גדול מצותה משתשקע החמה ער שתכלה דגל מן השוק כלומר לאחר שפנה יום וכלה כבר הרגל מן השוק וחדלו הולכי שוקים בחוצות וברחובות אז עכ"פ חכמות בחוץ תרונה לכו לחמו בלחמי אכלו מעדנים מלחם התורה ושתו מיין מסכה ואם גם בכל עת ועונה הי' החוב הקדוש הזה מוטל על כל איש ואיש לקבוע עכ"פ עתים לתורה עת לעשות לה' אף אם הפרו תורתך כל היום בימים האלו בזמן הזה כפלים לתושי' לנו להחזיק אותנו במעוז לימוד תוה"ק כי בימים הקדמונים

שונאי ומנדי התורה היו האומות עע"א אשר לא נגה עליהם אור התורה ושמש צדקתה לא זרחה עליהם מרפא בכנפי' ע"כ מהר סיני ירדה שנאה לאוה"ע עלינו עד שעלי' הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה לא כן בימינו האומות כבר ידעו להוקיר חין ערך התורה כולם ידעו ויבינו כי משפטי ה' אמת רק נהפכה השיטה ונהפך הגלגל נתקיים בנו מהרסיך ומחריביך ממך יצאו בני אמי נחרו בי אנשי אמונתינו המה בעוה"ר עושים את התורה לשמצה ללעג ולקלס ע"כ בימים הראשונים היתה מצות נ"ח להניחה על פתח ביתו מבחוץ להורות לעמים את יופי התורה ונועם מראיתה למען יראו כל העמים כי שם ה' נקרא עלי' אבל עתה בשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו אחרי שמחדרים אימה מבית הכופר באמיתת התורה ע"כ לנו להאיר לאנשי בתינו ולאוכלי שלחנינו להם נגיה חשכם עד יעקר יצה"ר מן העולם ואז אורה ושמחה בעולם:

אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך. י"ל כי ההבדל בין חכם לנבון החכם הוא המבין הדבר בעצמו לאשורו והנבון הוא אשר עוד מבין דבר מתוך דבר. והנה האדם המתחכם צריך לילך מן הקודם אל המאוחר בתחלה הוא חכם לידע הדבר על בוריו ואחר שהשכיל וידע הדבר על מתכונתו עוד יוסף לקח להוליד עוד דבר אחר ולהבין דבר ומושכל אחר מתוך אותו דבר שהשכיל בתחלה וביוסף הי' להפך כי מבית האסורים יצא למלוך ונעשה יועץ למלך מה לעשות בענייני המדינה והוא לא ידע מתחלה שום דבר ומושכל מתהלוכות המדינה נמצא שהוא בתחלה הי' נבון שהבין דבר מתוך דבר מבלי שהבין מתחלה הדבר בעצמו רק לבסוף שנעשה מושל בארץ מצרים הבין וידע אח"כ הדברים בעצמם וזהו לאות על יוסף כי רק רוח ד' נוססה בו ולא הוצרך לילך מן הקודם אל המאוחר כשאר חכמים כ"א להיפך מתחלה נבון ואח"כ חכם. וז"ש אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת כלומר שמאת ה' הואצל עליך רוח דעת ע"כ אין נבון וחכם כמוך כלומר שיהי' מתחלה נבון ואח"כ חכם כמו אתה זה אינו בנמצא ע"פ הטבע:

לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו פרש"י וכ"ה במדרש שאמר להם שימולו ולפ"ז היו כל המצריים נימולים ואפשר דז"ש יהושע כשמל את ישראל היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם כי באמת למול א"ע לש"ש הוא לכבוד ופאר אבל למול א"ע בשביל חרפת רעב זהו באמת חרפה וקלון. ואפשר לומר בזה המדרש בזכות יוסף נגאלו אבותינו ממצרים שנאמר גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה כי באמת ישראל במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה עד שאמרה מדה"ד הללו עוע"ז והללו וכו' והוא ע"י שהיו בין המצריים עם פרוע לשמצה נשחתו גם בנ"י על ידם והנה המצרים אשר נאמר עליהם

זרמת סוסים זרמתם והיו שטופי זימה אם לא היו נימולים היו עוד שטופים יותר ויותר עד שישראל על ידי שהיו עמהם בשכונתם היו נשקעים כל כך גם בשער הנ' ח"ו עד אפס מקום לצאת עוד משם ע"כ ראה יוסף בחכמתו למול את מצרים וידוע מ"ש הרמב"ם ז"ל שהמילה מחלשת את כח התאוה שבאדם ואחרי שמצרים בעצמם היו נימולים ונחלש קצת תאוותם הי' לישראל בנקל לשמור א"ע שלא ישקעו עכ"פ לגמרי בטיט היון וז"ש לא נגאלו אלא בזכות יוסף: ובדרוש למילה אמרתי דלפי טעם הרמב"ם ז"ל שהמילה ניתנה כדי להחליש כח החומר א"כ לכאורה מצות מילה חרפה היא לנו אחרי שלא צוה הש"י לשאר אומות למול מכלל שאצלם א"צ למילה להחליש תאוותם ורק ישראל הם בטבעם נוטים ח"ו לזמה ע"כ הם מוכרחים למול ויש להמליץ ע"ז מארז"ל במדבר לא מלו ישראל מפני שלא נשבה להם רוח צפונית כי במדבר ארץ לא זרועה ולחם אבירים אכלו לא התאוו תאוה ע"כ לא הוצרכו למול להתיש כח תאוותם וכ' מצפון תפתח הרעה וז"ש לא מלו מפני שלא נשב להם רוח צפונית כלומר רוח המעורר רעת התאוה אבל באמת אם היו ניתנים לאוה"ע שאר מצות ורק מצות מילה לישראל לבד נאמרה אז חרפה היתה לנו משא"כ אחרי שכל המצוות לישראל לבד היו למנה ולא להם א"כ אין המילה חרפה לנו אדרבה היא לאות כבוד ותפארת שבחר בנו מכל העמים וחתם אותנו באות ברית קודש. וז"כ הפסוק מגיד דבריו כיעקב חוקיו ומשפטיו לישראל חק הוא ברית מילה כמ"ש וחק בשארו שם אבל לא לבד מצות מילה הוא לנו לבדנו כ"א גם שאר החוקים והמשפטים רק לנו למורשה ולא עשה כן לכל גוי וגם משפטים בל ידעום עי"כ הללוי' כי לכבוד הוא לנו. ועוד ראי' לזה כ"א כל הטעם בשביל התאוה שלא שלטה במדבר א"כ למה מל אותם יהושע בז' שכבשו וז' שחלקו הלא גם בעת ההיא עדיין לא הי' מקום מנוחה להם לתור אחרי לבבם והי"ל להמתין עד שישבו איש תחת גפנו בהשקט ואז יהי' מההכרח למולם וזה מוכח שאין המילה להם לקלון ולחרפה וז"ש יהושע היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם כי המצרים היו אומרים שהמילה היא לחרפה לישראל השטופי זימה ביותר. אמנם ע"י שמלתי אתכם היום קודם בואכם אל המנוחה ואל הנחלה עי"כ מוכח שאינו לחרפה לכם והטעם שלא מלו במדבר ומלו עתה מסיים הפסוק וישבות המן ממחרת כי המילה היא לקשור את ישראל בקשר אמיץ בהקב"ה בו ובתורתו וכל עת היותם במדבר בלתי אל המן עיניהם וראו נסי ה' עין בעין לא הוצרכו למילה לזכור את ה' משא"כ בעת שבאו לגלגל וישבות המן ממחרת ולא הי' להם עוד מזכרת אהבה בהקב"ה ע"כ הוצרכו למול:

מסורה כולנו בני איש א' נחנו. נחנו נעבור חלוצים. נחנו פשענו ומרינו. י"ל הכוונה כי להיות נחנו ישראל בני איש אחד זרע אברהם אשר רק עליו הערה ה' רוח ממרום ולא על זולתו בדורו שעי"כ אנחנו לאגודה אחת ואין מתערבים בגוים להתחבר עמהם עי"ז מעוררים אנחנו איבת העמים וצריכים ללחום נגדם וזהו נחנו נעבור חלוצים שצריכין אנחנו להתחזק נגד הקמים עלינו המכבידים עולם עלינו ועי"ז יש לנו טענה ואמתלא על כי נחנו פשענו ומרינו וכמשאז"ל גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שעבוד מלכיות שמכבידים אכפם עלינו:

וטבוח טבח והכן במדרש אין והכן אלא שבת שנא' והכינו את אשר יביאו אמר הקב"ה ליוסף אתה שמרת שבת עד שלא ניתנה חייך שבן בנך עומד ומקריב בשבת שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואין שביעי בלא שבת י"ל הכוונה כי כל אדם נברא לצורך דבר מה בו ישלים תכליתו והנה אנו בנ"י תעודתנו להשלים א"ע לחיות בעוה"ב זהו תכליתנו ומי שלא ישיג להגיע אל תכלית זה נוח לו שלא נברא אחרי שכל תכלית בריאותו לא הי' אלא בעבור זה ובאוה"ע הוא להיפך אין תכליתם אלא בעוה"ז להם ניתנה הארץ לשבת בה לעבדה ולשמרה לעמול וליגע בה ואם הם אינם רודפים אחר תכליתם לא שמרו את פקודתם ובריאתם לתהו ולריק וע"כ ארז"ל בן נח ששבת חייב מיתה כי עיקר תכליתם הוא היגיעה בעוה"ז ואם ישבתו מעבודתם אז ראויים שלא יהיו בעולם משא"כ לישראל נתן את השבת להורות להם אף שמוכרחים ליגע בדברים גופניים כל השבוע ידעו ויבינו כי אין זה אלא להחיות נפשם אבל עיקר תכליתם לשבות ולנוח מעבודת החומר ולהשתעבד בעבודת השכל לשמים ולפ"ז הי' מן הראוי שהקרבנות אשר הם אמצעי להעלות מחשבת ישראל הטהורה לריח ניחוח לפני ה' יקריבו גם בשבת אף שהבערה והקטרה היא מלאכה גופנית אחרי אשר כל תכליתה הוא דבר רוחני אך מפני שלא ידענו אם כוונת המקריב רצוי' רק להעלות ריח ניחוח או גם נתערב עמה כוונה זרה שבזכות קרבנו ישפיע לו ה' ברכות גופניות ע"כ לא רצתה התורה להתיר הקרבת קרבן יחיד בשבת משא"כ קרבנות צבור שהכהן מקריב בשביל הכלל לזכך את מחשבותם ומקריב בלי שום פנייי' ע"כ הותר הקרבתו גם בשבת. והנה ארז"ל גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה והטעם מפני שהמצוה יש לו יצה"ר משא"כ האינו מצוה וכל השכר מצוה הוא בשביל שצריך ללחום נגד יצרו. והנה יוסף הצדיק ע"ה שמר השבת אע"פ שלא נצטוה ממילא לא הי' לו יצה"ר וממילא לא הי' בזה ציפוי שכר וע"כ שעשה לש"ש בלי פנייי' אחרת ע"כ נתן לו הש"י שכרו בזה שגם בן בנו יעשה המצוה כ"כ לש"ש בלי שום פנייי' אחרת שעי"כ יוכל להקריב בשבת אף שהוא קרבן יחיד:

עוד י"ל המדרש הנז' אין והכן אלא שבת בהקדם מ"ש במשנה דאבות שלשה שאכלו על שלחן א' ולא אמרו עליו ד"ת כאלו אכלו מזבחי מתים פרש"י שחיטת ע"ז. וי"ל הכוונה במה שנודע שכל הנמצאים דצח"מ יש להם התעלות כל א' ממדרגתו למדרגה שלמעלה הימנו והחי יש לו התעלות ע"י ששוחטים אותו ואוכלים אותו בקדושה ובטהרה ע"ד צדיק אוכל לשובע נפשו שעי"ז עלה החי למדרגת מדבר שהוא האדם ופירשתי בזה פ' ויחי האדם לנפש חי' ואמרו במדרש נשמה שנתתי בך החי' אותה מכאן אמרו אסור לאדם לסגף א"ע בתענית כי האדם יש לו נשמה אצולה ממרום שעל ידה יוכל להגביה את גופו לזכך אותו ולהעלותו אבל הבהמה אין לה נשמה רק חיות בהמיית ולא תוכל להתעלות כ"א כשהאדם אוכל אותה לש"ש ובבחינה זו נעשה האדם נשמה אל הבהמה להעלותה שכמו שנשמת האדם פועלת על גוף האדם להעלותו כן האדם פועל על הבהמה להעלותה וזהו ויהי אדם לנפש חי' ר"ל האדם הוא הנפש והנשמה של כל חי' ובהמה שעל ידי אכילתו אותם בקדושה יש להם עליי' וע"כ אסור לסגף עצמו בתענית כי יותר טוב לאכול בקדושה לש"ש ולפ"ז כששוחטים בהמה ואוכלים אותה לא תקרא הבהמה מתה כי אדרבה עתה נתעלתה באהבים למדרגה רמה ונשאה ממדרגתה הקודמת. אמנם מה ששוחטים לע"ז לא זו שאינה עולה אלא גם יורדת ונקראת מתה ומטעם זה נקרא שחיטת ע"ז זבחי מתים באמת ולפ"ז אם האדם אינו אוכל לש"ש בכוונה רצוי' ואינו מעלה את המאכל למדרגה גבוהה א"כ אדרבה הורידו והבהמה ששחט לאכלה נקראת מתה כי ירדה ממדרגת חי למת וז"ש המשנה שלשה שאכלו ולא אמרו ד"ת להעלות את מאכלם בקדושה כאלו אכלו מזבחי מתים שעי"ז נקראת הבהמה מתה כמו שחיטת ע"ז כנ"ל ואמרו במדרש קול ה' בכח בכחו לא נאמר אלא בכח בכח של כל א' וא' כי לא רק בעסק תורה ומצות רוחניות יוכל האדם לעבוד את ה' כ"א גם בעסק דברים גשמיים כמאכל וכדומה גם שם קול ה' גם את זה יוכל להעלות שיהי' לרצון לפני ה' וע"ז יש להמליץ כשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים כי יש כמה מיני שמנים להעלות נר נשמתו באור ה' זה ע"י תורה ומצות וזה ע"י עסק גופני בכוונה רצוי' יוכל לצקת עליו שמן משחת קודש אבל כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים. כל השמנים שהיו מאירים עד עתה באור ה' נטמאו ולא נשתייר אלא פך א' שמן שהי' חתום בחותמו של כ"ג היא תוה"ק החתומה בחותם אמת של השם ית' הנקרא כהן גדול כמארז"ל אלקיכם כהן הוא אמור מעתה כי האדם גם בעסק גופני יוכל לעבוד את ה' ואמנם עוד ביתר שאת כאשר ישבות מעבודת הגוף ויעסוק בחיי נפש להגות בתורת ה' ואמנם כ"ז רק לנו ב"י אנו יכולים להגביה עצמנו על מצב זה לשבות מעבודת

הגוף לאכול ולשתות ויהי' גם זה עבודה לפניו ית' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל אבל אוה"ע עליהם נאמר הבטלה מביאה לידי זימה ולידי שעמום ואם יתבטלו מעבודת הגוף אז ישמנו ויבעטו וישכחו את יוצרם ע"כ יומם ולילה לא ישבותו כי בשעה שבטלים ממלאכת הגוף בטלה עבודתם לגמרי יען כי הם אינם יודעים לאכול ולשתות לש"ש כי חייהם רק חיי ארציות וז"ש רז"ל בן נח ששבת חייב מיתה שנאמר עוד כל יסי הארץ וגו' יומם ולילה לא ישבותו הכוונה יען כי עוד כל ימי הארץ שהם חיים רק חיי ארצי ע"כ יומם ולילה לא ישבותו משא"כ אנחנו בנ"י שאנו יודעים שכל אכילתנו אין האכילה בעצמה התכלית אלא היא הכנה לעבודת ה' שע"י קיום גופינו נוכל לעבוד ה' ע"כ לנו נאה לשבות ממלאכת הגוף שגם בהשבתת עבודת גופינו ואנו אוכלים ומתענגים ג"ז הוא עבודת ה' כשכוונתינו לש"ש. וזהו וטבוח טבח והכן אחרי שכל אכילתנו אינה אלא הכנה לעבודתו ית' ע"כ אין והכן אלא שבת שעי"ז נאה ויאה לנו שמירת השבת. ובזה י"ל דברי מד"ת פ' נשא דמייתי ע"ז אמר הקב"ה ליוסף אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה חייך שבן בנך עומד ומקריב בשבת שנא' ביום השביעי נשיא לבני אפרים ביום השמיני נשיא לבני מנשה ויל"ד למ"ל להביא הך דביום השמיני הלא עיקר ראייתו מיום הז' אך דאי' מה שאפרים הקריב קודם מנשה הוא לרמז שהרוחניות קודם לגשמיות כי משבט אפרים יצא יהושע בן נון אשר סמך מ"ר מהודו עליו והאציל עליו מרוחו להורות לבנ"י את דרכי התורה ומשבט מנשה יצא שר צבא גדעון הנלחם בעד דברים הארציים וכמ"ש בך יברך ישראל לאמר ות"י ביומא דמהולתא דהיינו שעל ידי המילה ממעטין כח הגופניות ישימך אלקים כאפרים וכמנשה שיתר שאת לאפרים שהוא הרוחניות על מנשה הרומז לגשמיות וכיון ששמר יוסף שבת עד שלא ניתנה בע"כ שאצלו הי' חשוב יותר חיי נשמתו וכנז' ע"כ הקריב ג"כ אפרים ביום הז' ומנשה ביום הח' אפרים קודם למנשה ולפ"ז אין עיקר כוונת המדרש שהקריב בשבת אלא שאפרים הקריב קרבנו קודם מנשה ושפיר הוצרך המדרש להביא גם פסוק וביום השמיני ויגש ויאמר יוסף אל אחיו אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו במדרש אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה ומה אחי יוסף לא יכלו לעמוד בתוכחתו כשיבא הקב"ה להוכיח כאו"א על אחת כו"כ. הנה כתיב מפי עוללים ויונקים יסדת עוז אם אנו רוצים שישאר בנין דתנו עומד על תלו ומכונו וכל הרוחות לא יזיזו אותו ממקומו אזי האמצעי המיוחד לזה אשר הוא לבדו יאות לתכלית הנכבד הנרצה הזה הוא לימוד בנינו לחנכם ולגדלם מנעוריהם על מי התורה הקדושה ולהשקותם ממקור מעין טהור יוצא מבית ק"ק ללמד בני יהודה קשת נחושה זרועותם למען יוכלו לעמוד ולהקהל על

נפשם נגד כל צוררי התורה ואויבי' הקמים עלי' מבית ומחוץ כמ"ש הקב"ה בשעת מ"ת בניכם יהיו ערבים שרק אז אם תגדלו בניכם על התורה ועל העבודה רק אז בטוח אני באלה שתחזיקו בתורה ולא תרפו ממנה אם גם יעבור עליכם מה ואם ח"ו לא נקיים חוב הקדוש הזה ללמד להועיל את בנינו אחרינו אז לשוא ניגע ולהבל נעמול להחזיק התורה ולהעמידה על תלה וע"ז יש להמליץ אמרם ז"ל אל תקרי בניך אלא בוניך בנינו הם הבונים ומחזיקים את היכל ה' היא תורתנו הקדושה ורק הם יבנו לנו בית נאמן לה' אבל אם לא נלמדם להועיל אז כל פעולתנו להעמדת התורה לא תצלח כמ"ש כי רוח יזרעו וסופתה יקצורו ולא די שהם לא יהיו זרע ברך תפארת אבותם כי אף אם נלמדם כל מלאכת מחשבת מעשה אומן וחכמות חיצוניות נלעיט אותם מ"מ הגם שיהי' לנו עמהם שמחה בעוה"ז כי יגדלו ויצליחו ויהיו לאנשי חיל בכ"ז אין שמחתינו עמהם שלימה כי הן גם אמת שבעוה"ז נגילה ונשמחה בם בראותנו שהשעה משחקת להם וידיהם עושות חיל לאצור סגולות מלכים ובין אצילי וחורי הארץ יקרא שמם לתפארת אבל מה נעשה ביום שידובר בם לעתיד לבא ביום הדין והחשבון אז נראה אותה ריקים ונעורים מכל ריח תורה ויראה אז תהפך לאבל שמחתנו כי אף שלמדנום כל החכמות מ"מ יראת ה' שהיא החכמה העיקרית העולה בערכה על כל החכמות העלמנו מהם ומה יועיל להם כל הון ביום עברה וזעם ה' עליהם וז"כ המדרש אלה תולדות יצחק וגו' הה"ד גיל יגיל אבי צדיק ויולד חכם ישמח בו גילה אחר גילה וכו' כי מי שהוא מגדל בנים צדיקים לא לבד שישמח עמהם בעוה"ז וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' כ"א גם בעוה"ב ירננו וישמחו בהם וזהו גילה אחר גילה מי שהוליד צדיק אבל ויולד חכם שכל תכליתו לא היתה אלא להוליד חכם בחכמות עוה"ז אז רק ישמח בו לבד בעוה"ז בעולם העובר כצל ימינו עלי ארץ אבל אחרית שמחה תוגה לא תהי' שמחה כפולה גם לעוה"ב ומסיים שם המדרש כשנולד יצחק היו שמים וארץ שמחים כי בן צדיק ישמח הורו ויולדו בין בשמים ממעל בעוה"ב ובין בארץ בעוה"ז אבל מי שאינו מגדל את בניו לתורה ולתעודה לא לבד שהבן יפול בשחת אבל גם הוריו ברוב הימים ישכחו את התורה והיראה וע"ז נאמר זרע מרעים בנים משחיתים כי לא לבד שמשחתם בהם מום בם כ"א גם ישחיתו את אבותיהם כמו שאנו רואים בעינינו שכמה פעמים אנשים שגידלו על ברכי התורה והיראה מעודם ומחזיקים בתורה ואחרי שגדלו את בניהם והיו לאנשים שמלאו את כרסם בחכמות זרות ושתו סף רעל המינות אז גם האבות נזורו אחור ויעזבו לאט לאט את הדרך הישר דרך ה' אשר הלכו בו מעולם וזה ע"י בניהם הממרים את פי ה' וגם האבות יאכלו בוסר ע"י ששני בנים תקהינה כי מתחלה שותקים האבות בעת רואם שבניהם

עושים מעשים אשר לא יעשו באמרם אך שלום ואמת יהי' בימי לא אוכל לחרחר ריב תמיד ולעשות לו אויבים אנשי ביתו ולסוף הם הנערים המנוערים מן המצות ילעגו וישחקו לאב זקן על אשר מחזיק בתורת ה' עד שבאחרונה גם הוא נמשך אחריהם לרעה כאשר יעיד הנסיון בעוה"ר בימינו אלה ע"כ הבנים משחיתים את אבותיהם וז"כ הכתוב כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון בם כי מדרך הישר הוא שהאבות יאמנו ויגדלו את הבנים לתורה ולתעודה ולחנכם ביראת ה' אבל אם האבות יתעצלו מלשמור פקודתם זו ולא ילמדו תורה לצאצאיהם אז עולם הפוך ראיתי תחת אשר האבות יגדלו את הבנים הבנים יאמנו ויחנכו את האבות ויסיתום וידיחום לסור מאחרי ה' אלקיהם אשר עבדוהו מנעוריהם וז"ש כי דור תהפוכות הם כי נהפך הגלגל תחת אשר הדרך שהאבות יגדלו בנים הבנים מורים את האבות לרעה והסיבה ומקור משחת לזה הוא בנים לא אמון בם על אשר לא גודלו על שדי האמונה מנעוריהם על ידי חנוך האבות ע"כ נהיתה כזאת ויש להמליץ ע"ז והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים כי אם האבות יגדלו את בניהם בדרך לא טובה יאריך הזמן עד שיגיעו לאנשים גדולים חטאים כי לאט לאט יגדלו ויצאו מימי הנערות לימי הבחרות ומשם לימי האישות ואין בכחם להרע כ"כ עד שיגדלו משא"כ אם הבנים מחנכים את האבות לרעה ח"ו אחרי שהם כבר גברים ואישים אז כבר תיכף ומיד יש כאן אנשים חטאים בעלי כח ואיל וחכמים להרע וז"ש אל הבנים המשחיתים הנ"ל אם אתם תקומו תחת ובמקום אבותיכם למלאות את אשר לא עשו הם לגדל אתכם לטוב אתם תהפכו לאבותיכם לרעה אז תרבו ותגדלו לא נערים אשר אין בכחם להזיק כ"א אנשים חטאים וז"ש אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו הבנים יאמרו אם אבותינו חטאו לא הם בעצמם הגורמים ואינם הם החוטאים כ"א אנחנו זרע מרעים בנים משחיתים אנו נסבול על שכמינו חטאתיהם כי אנו היינו בעוכרם ואמר עוד ידענו ה' רשענו עון אבותינו כי חטאנו לך כי הבנים יאמרו שאבותינו רק ע"כ חטאו והעוו את דרכם הישרה אשר בו הלכו מעולם הוא על אשר אנחנו הבנים חטאנו לך עי"כ עבירתנו גוררת עבירת האבות ואמנם בעת בוא יום פקודתם לתת דין וחשבון על תעלוליהם הרעים יאמרו הבנים לא לנו ה' לא לנו החטא כ"א עון אבותינו הוא המה עוו במזיד שלא למדו אותנו להועיל כי חטאנו לך אנחנו כתינוק הנשבה בין הנכרים אחרי שלא למדונו מעולם לעשות טוב מה פשעינו ומה מרדינו כמ"ש והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי כי אין מעילה אלא בשוגג בלא הודע שהוא קודש ונהנה ממנו ואחרי שהבנים אשר לא למדו להבדיל בין קודש לחול בין טמא לטהור כל מה שעושים את דבר ה' יקר לזולל ואת קדשי ה' מצות תוה"ק יוציאו

לחול בלא ידעם ואשמו אחרי אשר לא לימדום אבותיהם ע"כ כל תהלוכות בני נעוות המרדות האלה בשם מעילה בקודש יקרא כי הם שוגגים ואנוסים ואומרים מותר באשר לא למדו וזהו והתודו את עונם אז גם עון אבותם שלא לימדום יתודו והראי' כי במעלם אשר מעלו בי לא מעלו אלא בשוגג בלי למדם צדק ובע"כ שאבותיהם גרמו להם וע"ז אנו מתפללים אבינו מלבנו עשה למען גמולי חלב שלא פשעו כי החוב עלינו להניק את בנינו משדי התוה"ק אשר דבש וחלב תחת לשונה ולהשביע נפש הילדים אשר חנן אותנו ה' בדשן וחלב התוה"ק אבל אחרי שגמלנום מדדי' אשר ירוום בכל עת וחלצנו מהם שדי' הנעימים ע"כ כל מה שעוו הבנים לא לפשע להם למזיד יחשב רק כחטא ושוגג. וזהו עשה למען גמולי חלב זכור ה' שבנינו נגמלו מנעוריהם מחלב התורה ועי"כ לא פשעו במזיד כ"א חטאו בשוגג. אכן הש"י ביום הדין לא יקבל טענה זו שע"כ חטאו ומעלו בה' על אשר לא למדו כי זה גופא פשע שלא למדו כמ"ש חטאתי כי לא ידעתי זהו בעצמו חטא אם לא ידעתי אם גם האבות לא לימדום בכ"ז הלא ספר התורה פתוח לפני כל איש ואיש וקרא בו כל ימי חייו כתר תורה כל הרוצה ליטול יבא ויטול וגם בזה לא יוכלו להתנצל שכל כך שקעו ביון מצולת החטאים עד שלא ידעו עוד שחסר להם דבר ואחרי שדרך כל איש ישר בעיניו גם את זה לא ידעו שהמה הולכים בדרך רע עקש ופתלתל וכל כך הוכו בעוורון ובסנורים עד שלא חסר להם מאור השמש בצהרים הוא אור התורה ולא ידעו במה יכשלו זו אינה טענה משני טעמים הא' עפמ"ש בפ' אני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך דהו"ל למימר בהמה מאי בהמות דקאמר ואמנם תכלית הידיעה שנדע שלא נדע ע"כ אם הכסיל ידע שהוא כסיל עכ"פ ומכיר בחסרונו הוא רק בתואר בהמה אבל אם גם את זה לא ידע שהוא אינו יודע אז כפלים לתושי' להתיש כחו כי לא ידע כאחד הכסילים וגם אינו מכיר את ערכו השפל ע"כ הוא בהמה בכפלים ר"ל משני צדדים וזהו ואני בער וגם זאת שאני בער לא אדע אז לא לבד כבהמה כ"א גם בהמות בלשון רבים הוא כנ"ל בדרך הלציי ועכ"פ ראינו שאם החוטא יאמר שלא ידע שחטא הוא מכביד נחושת עונו על אחת כמה וגם מטעם אחר אינו יכול החוטא לבוא בטענה זו שלא ידע שחטא אחרי שבכל עיר ועיר יש אנשים העומדים על המצפה הולך וקרוא יום יום מוכיחים בשער את בנ"י הסירו רוע מעלליכם שובו שובו בית ישראל הלא רעה נגד פניכם וכדומה דברים כאלה קשים כגידין אשר בכחם לעורר ישנים מתרדמת הזמן ואם בכ"ז לא ישובו ולא יטו אזן לקול מוכיח אז אין להם התנצלות שלא ידעו בחטאם אחרי שקול המעיר הי' באזנם תמיד קול נאה קול משובח ואטמו אזנם משמוע דבר ה' זו תוכחה. והנה כבר פי' לעיל פי' נח את הפסוק כי דבר ד' בזה הכרת תכרת הנפש ההיא

עונה בה שמי שמבזה לקול התוכחה זהו אות ומופת חותך שנפשו היא החוטאת לא רק גופו לבד ואחרי שעוונה בה בנפש ולא רק בגוף אז אין תרופה למכתו וזהו כוונת המדרש שאלו לנבואה חוטא מה עונשו והשיבה הנפש החוטאת היא תמות כי הנביא הוא העומד על המשמר להוכיח בעים רוחו את הפושעים והמורדים ואם אחרי שמעם דבריו היורדים חדרי בטן ובכ"ז חוטאים אז אין להם התנצלות הנ"ל שלא ידעו שחוטאים וזהו שאלו לנבואה חוטא מה יהא עונשו מה יהא עונש החוטא אם גם יש אתו נביא ומוכיח ולא שמע לקול מלחשים והשיב אחרי שלא יטה אזנו לתוכחת חיים א"כ אינו חוטא רק בגוף כ"א גם הנפש עוונה בה ואז אין תקוה עוד כי ישוב ורפא לו כי הנפש החוטאת היא תמות ותכרת מעץ החיים וז"כ המדרש שהתחלנו אוי לנו מיום הדין כי בודאי פחדו חטאים ליום הדין כי יבא ה' לשפוט עמהם על מה הוספתם סרה לעבור את פי ה' והיא לא תצלח אבל הי' להם התנצלות לומר שלא ידעו שחטאו ע"ז כפל דבריו אוי לנו מיום התוכחה ע"י שהי' להם מוכיחים שגילו על עוונם והורו עליהם באצבע הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם עי"ז אוי ואבוי. והנה אחי יוסף היו ג"כ יכולים להתנצל שטחו עיניהם מראות גודל העולה שעשו במכירת אחיהם שלא הי' להם מי שיוכיחם על פניהם לאמור להם למה תעשו כזאת לאחיכם ע"כ אמר להם יוסף העוד אבי חי העוד יאיר עליכם מאור שמש צדקתו ויופיע עליכם נהרה עד שראיתם בכל עת ושעה גודל צדקתו ותום דרכו ובכ"ז לא למדתם ממעשיו ולא הי' לכם חייו חיי תם וישר נקי וחף מפשע למוסר מועיל וכששמעו זאת לא יכלו לענות אותו שום התנצלות ונבהלו מפניו אחרי שהי' להם ממי לקבל תוכחה ושפיר סמכו לזה במדרש אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה כנ"ל:

והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר עליכם והגדתם לאבי וגו' והורדתם אותו הנה נ' בהקדם בילקוט פ' בהעלותך וזה מעשה המנורה זהו א' מג' דברים שנתקשה בהן משה עד שהראה לו הקב"ה באצבע שנאמר וזה מעשה המנורה הכוונה עפמ"ש ולא המדרש עיקר אלא המעשה כי כתיב ברוב דברים לא יחדל פשע כי אם נוכיח לאדם באמרי פינו להסיר המסוה מעל פניו למען יראה כי יפול ברשת אם יאחז עוד דרכו דרך לא סלולה בזה לא נועיל עדיין להשיבו להיטיבו באחריתו כי כמה פעמים נדבר על אזן בלתי שומעת לקול דברינו רק המוסר המעולה הוא אם גם דרכנו יהי' טוב וישר אם כל אמרינו אשר נדבר על לב רשע אנחנו בעצמנו נקיימם אם נקשט עצמנו בכל מדות ומעלות אח"כ נוכל לקשט את אחרים אם המוכיח יהי' נאה דורש ונאה מקיים אז יקוה כי דבריו יעשו רושם ויכו שורש בלבות האנשים משא"כ אם הנהגת המוכיח עצמו איננה

מותאמת עם לימודו ודבריו אם לימודו הוא להדריך את העם בדרך ה' והוא בעצמו סר מדרך הטובה מנתיבות אל מות אל דרך נלוזה אז דבריו בטלים ומבוטלים וזהו ברוב דברים אם המוכיח רק ירבה דבריו וקורא בגרון אבל מעשיו אינם מותאמים עם דבריו עי"ז עדיין לא יחדל פשע ולא יתמו חטאים מן הארץ ובמשנה דאבות שנינו חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא ש"ש מתחלל כי ידוע מאחז"ל ת"ח שגגות נחשבות להם כזדונות והטעם שהם צריכים לדקדק ביותר על שיודעים את רבונם הם מועדים לעולם ל"כ מי שאין ריח תורה בו לא ידע ואשם והטעם הב' מפני חילול ה' שהוא מחטיא את הרבים על שרבים ימהרו לעשות כמוהו כמ"ש ואשמם בראשיכם אשמם של ישראל תלוי בראשיהם. ופירשתי בזה פ' כי עונותי עברו ראשי כמשא כבד יכבדו ממני הכוונה כי יש עבירות שהם שוים לכל אדם כגון מעשה בפועל אבל מחשבה רעה אין הקב"ה מעניש עלי' רק עם גדולי הצדיקים ע"ד וסביביו נשערה מאוד. והנה משא כבד אינו כבד לכל כי מה שהוא כבד לתינוק אינו כבד לגדול ומה שהוא כבד לאדם אינו כבד לבהמה אלא י"ל כבד בערך האדם נושא המשא כ"כ מחשבות רעות אינן כבדות אלא אם האדם החושב אותן הוא גדול המעלה וז"ש כי עונותי עברו ראשי שלא הוצאתים מן הכח אל הפועל ונשארו רק במחשבה הם כמשא כבד יכבדו ממני דייקא על שאני מלך ישראל עומד לנס ולמופת לעם.

וי"ל בזה מ"ש ר"ע תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח אומר לו טול קיסם מבין שניך אומד לו טול קורה מבין עיניך והוא תמוה לכאורה הכי ח"ו המוכיחים רעים יותר מן המוכחים עד שאצלם יהי' קורה בין עיניהם ולהמון עם רק כקיסם בין שיניהם עוד צל"ד שינוי הלשון כאן נקט בין שיניהם וכאן נקט בין עיניהם והכוונה כנ"ל כי רוב עונות המוני עם נצמחים מפני שטרודים על המחי' ועל הכלכלה להביא טרף לביתם וכל עמל האדם לפיהו ע"כ ירעו וישחיתו באמרם כי להכין צידה לביתם ולהמונם הותרה הרצועה ועוברים על מצות ה'. והנה בודאי הוא עון פלילי חטא כזה אבל לא יהרוס כ"כ מוסדי האמונה אחרי שאין לומדים ממנו אחרים ע"כ חטאם לקל יחשב ל"כ חטאות ראשי ומורי ישראל הם לא יחטאו על הלחם כ"א רק בזאת יחשב להם לחטאת קסם על אשר יעלימו עיניהם מהעוברים בזדון על מצות ה' ויהיו כמחרישים ואין בפיהם מענה להוכיח זהו עון פלילי אחרי שאחרית חטא הזה הוא שורש פורה ראש ולענה לכלל ישראל ח"ו אחרי שמאשרי העם מתעים ומחשים לקול המון החוטאים. והנה כלי האכילה הם השינים ות"ח נקראים עיני העדה על אשר עינים להם לראות ולבקר על עסקי העדה בעינים פקוחות לחזק את בדק הבית אשר יהי' למראה עיני הכהן וז"ש ר"ע

אם אומרים לע"ה טול קיסם מבין שיניך כלומר מוכיחם אותו על חטאיו שעובר ע"י פרנסתו ועמלו לפיהו והם באמת חטאים קטנים בערך חטאת הראש אשר חוטא בעיניו אשר לא ישגיח בהם כראוי אומר לו טול קורה בין עיניך כלומר בך חטאת עיניך לקורה יחשב נגד חטאתי בשינים אשר הוא רק כקיסם והנה ההורג במזיד נידון בעדים והתראה לחייב מיתה ל"כ ההורג בשוגג יגלה עד מות הכהן גדול מאחיו.

ומעתה הנה יש נאה דורש ונאה מקיים אבל הנאה דורש ואין נאה מקיים אף שאינו מכוין ח"ו להחטיא את הרבים מ"מ חטא הרבים תלוי בו אחרי שרבים לומדים ממעשיו ואם רואים בו דבר נפתל ועקש מיד ימהרו לעשות כמוהו וא"כ אם הת"ח חוטא בדבר מה הוא הורג נפשות אחיו בשגגה והוא בודאי אינו מכוין לזה מ"מ ההריגה נעשית לז"א חכמים הזהרו בדבריכם כלומר דבריכם אשר אתם דורשים אל העדה מתחלה צריכים אתם בעצמכם להזהר לקיימם דאל"כ ח"ו תחייבו חובת גלות ע"י שישתו התלמידים הבאים אחריכם ונמצא ש"ש מתחלל ח"ו. וזה י"ל הפ' וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו כלומר הם אשר תורה יבקשו מפיהם מתחלה יתקדשו בעצמם ואח"כ יקדשו אחרים התקוששו וקושו וז"כ הכתוב הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא כלומר אם בדעתך להוכיח את עמיתך באופן המועיל אזי איעצך שבאופן הזה תוכל ללמדו להועיל ולהדריכו בדרך ילך אם תשתדל שאתה בעצמך לא תשא עול החטא על צוארך אם חברך יראה שאתה נקי וחף מכל פשע זה יועיל לעוררו שגם הוא יעשה כמוך ע"כ עליו בשבילו ובעבורו תשתדל שלא לשאת חטא ובזה תוכל להוכיחו. וזה יש להמליץ ג"כ בכוונת הכתוב וכל העם רואים את הקולות וגו' וירא העם וינועו ויעמדו מרחוק כלומר אם העם לא רק ישמעו דברים יוצאים מפי חכם מוכיח בשער בת רבים ולא יתענגו בהם רק לעת צאת הדברים משפתי קסם זולתי קול דברים הם שומעים אבל ברצונם לראות את הדברים שנאמרו להם אם הדורש בעצמו מקיימם וכאשר פתר להם כן הוא מקיים בעצמו אם כה יהי' שהדברים היוצאים ג"כ נהי' למעשה וכל העם רואים את הקולות אם העם בעיניהם יראו את הקולות ששמעו במליצת דברים אותם הקולות בעצמם יראו במעשה אז וירא העם וינועו אל הר האלקים אף אותם שעמדו עד עתה מרחוק ולא נראה להם ה' אף המה יחרדו לקראתו אחרי שרואים בעיניהם מה ששמעו באזניהם ע"כ אמרו ישראל בהר סיני נעשה ונשמע להורות שרק ע"י מעשה צדק ומשפט ע"פ התורה רק עי"ז נזכה לשמע רק אם תקדם העשיי' אז תוכל השמיעה לפעול וז"כ אמרם ז"ל בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה ב"ק מי גלה לבני רז זה לשון שמה"ש משתמשין בו שנאמר ברכו ה' מלאכיו וגו' עושי דברו והדר לשמוע בקול דברו

כי המלאכים אין להם מורה ומנהל אשר ידריכם וללמדם באמרי פיו לילך בדרך הקודש כ"א המה בעצמם לומדים זה מזה לשרת את השם הנכבד והנורא ומה שרואים אחד מחבירו זה הוא התעוררותם וע"ז אנו אומרים וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה אבל לא שיש להם מורה ומוכיח כ"א זה מזה כלומר קנאת איש מרעהו היא תגביה כנפיהם וזה סוד שלמדו ישראל ממלאכים להקדים ג"כ עשיי' לשמיעה להורות נתן כי רק ע"י עשיי' תצליח ותשכיל השמיעה. וז"ש רז"ל בסוטה והובא בילקוט נשא כה תברכו את בנ"י אמור כהם בנשיאת כפים יכול שלא בנשיאת כפים ת"ל וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם מה להלן בנשיאת כפים אף כאן בנשיאת כפים כלומר בודאי הכהן והמורה לעם דרכי ה' יכול לברך את העם אם יביע להם בשפתי צדיק ידעון רצון דברים נמרצים היוצאים מן הלב אבל זה לא יועיל לבדו כ"א בהצטרף ג"כ שיהיו מעשיו נאים וזהו יכול אמור להם בזה יברך את העם אם רק יאמר ושלא בנשיאת כפים שהם כלי המעשה כלומר אף אם מעשיו לא יהיו מקודשים יכול אף בזה יוכל לברך ת"ל וישא אהרן את ידיו אל העם כלומר שגם ידיו היו נקיים ועי"ז יוכל לברך. והנה המנורה היא רמז להארת העם בתורה ונתקשה משה איך אפשר להוכיח וללמד מוסר את העם בקול דברים הלא לא בכל פעם יכו שורש יפרה ויפריח ויעשה פרי המשמח אלקים ואנשים עד שהראהו הקב"ה באצבע כלומר הורה לו כלי המעשה ובהם יצלח שנאמר וזה מעשה המנורה כלומר רק ע"י מעשה יכול להיות מנורה טהורה תגיה ותאיר חשכת העם להדריכם בדרך ישרה. ובזה י"ל המדרש פ' וילך וילך משה וידבר את הדברים האלה אין וילך אלא לשון תוכחה שנאמר לכו חזו מפעלות אלקים כי מרע"ה אשר כל השתדלותו להזריח אור תורה על ישראל לא הספיק א"ע במה שדיבר אליהם קיל דברים לבד כ"א גם ע"י כשרון מעשיו והלוכו בקודש וכמ"ש יראה לגבי משה מילתא זוטרתי היא וזהו וילך משה כלומר התנהגותו והלוכו אינו אלא תוכחה והביא ראי' ממ"ש לכו חזו מפעלות אלקים כי גם הקב"ה אינו מוכיח ומורה אותנו ע"י דברים כ"א כי אראה שמיך או ע"י הדבק בדרכיו מה הוא רחום ראינו כי ע"י מעשיו מוכיח אותנו ללכת אחריו כי לכו חזו מפעלות אלקים פעולותיו ומעשיו הזכים והבהירים המה יאירו לנו את האורח לחיים כמו כן מתחלה וילך משה דרכו בקודש זהו לשון תוכחה ואח"כ וידבר את הדברים האלה אמור מעתה כי הדבור לבדו לא יפיק רצון לגמרי כי אולי אין לבו כפיו. ובזה י"ל הפסוק שהתחלנו והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם כי אף שדיבר אתם טובות מ"מ אחרי שלא ידעו חין ערכו ותום דרכו שאינו מדבר א' בפה וא' בלב יוכלו לחשדו שאולי בפיו ידבר שלום ולבו רחק מהם אבל אביו שיודע מעלתו הוא

יתן אומן לקול דברו ויבין כי מקרב לב עמוק ידבר. וז"ש והנה עיניכם רואות רק כי פי המדבר אליכם ואינכם יודעים אם גם לבי שלם לזה אבל והגדתם לאבי והורדתם אותו הנה כאשר תגידו לאבי יודע אני בטח כי תורידו אותו הנה כי הוא יודע שדברי באמת ובתמים לא בלב ולב אדבר:

וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר להם וירא את העגלות אשר שלח לשאת אותו בהם ותחי רוח יעקב אביהם. י"ל עפמ"ש בקש יעקב לישב בשלוה שרצה לישב בשלום עם ב"ב וע"כ לא מיחה ביוסף כשעשה מעשה נערות עי"כ קפץ עליו רוגזו של יוסף כמ"ש לעיל פ' וישב וזהו הי' באמת התנצלות אחי יוסף נגד אביהם שלא הי' יכול להענישם בכל תוקף ועוז אחרי שנודע לו ממכירתם אותו כי אמרו אליו כל הדברים הקשים שדיבר להם יוסף כל אלה ראויים ליעקב אחרי שלא הוכיח את יוסף וזהו וידברו אליו כל דברי וגו' אשר דיבר להם בלשון קשה אלה הדברים אמרו הם לו שהוא הגורם אלא דלפ"ז הי' לו ליעקב לירא שיוסף ינטור לאביו על שהוא הי' הגורם בדבר לזה כאשר ראה את העגלות הרבים אשר שלח רק לשאת אותו וזהו לאות שיוסף מכבדו בכל לבו. והנה רוח הכעס ורוח הפחד הם משורש רוח החיונית ולפ"ז אם הי' יעקב כועס על האחים או הי' ירא משנאת יוסף היו בו כמה רוחות אבל ע"י שלא הי' בו לא כעס ולא יראה כנ"ל מסיים קרא עי"כ ותחי רוח יעקב שרק רוח אחד שרה בתוכו והוא יעקב אביהם אשר כל בניו יאהוב באהבה שוה וזהו שת"א ושרת רוח קודשא על יעקב:

במ"ת על פ' ויאסור יוסף מרכבתו אמר הקב"ה בעוה"ז חלקתי כבוד לזקנים ולעתיד לבוא נגד זקניו כבוד. י"ל עפמ"ש מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך כי מה שהתורה הוצרכה לצוות לכבד את הזקנים יען כי שהי' מקום לומר שלא לכבדם כי הנערים אשר להם כח ואיל לעשות גדולות ונצורות להם יאתה תהלה ופאר אבל הזקנים שכבר אין לאל ידם ותש כחם מלהועיל עוד לחברת אנושי הם אצלם ככלי אין חפץ בו ואם מפני שבזמן העבר גדלו והצליחו ועשו פרי אשר השיגה ידם ע"ז יאמרו הנערים הנעורים מה שעבר עבר ואין לנו לדון אלא באשר הוא שם בזמן ההוא אבל אחרי רואינו שכל האדם ייירא מיום הדין לעת"ל כאשר יתן דין וחשבון על כל דרכו עלי תבל אף ששם בעולם הנשמות לא עת לעשות עוד רק העבר מה שהי' הוא שיהי' שם נידון זהו עד מוכיח ונאמן שלא רק ההוה יערך כ"א גם העבר ולא עוד אלא שהוא העיקר ע"כ אמר מפני שיבה תקום ושלא תאמר העבר אין ואין לכבדו עבור זה ע"כ הוכיח ממה שיראת מאלקיך מיום בוא דינו על העבר. וז"כ המדרש בעוה"ז הוצרכתי לחלוק כבוד לזקנים כלומר לצוות אתכם ע"ז אחרי שמעצמכם לא רציתם לזכור את העבר אבל לעתיד לבא

כשתראו את הדין על העבר אז מעצמו נגד זקניו כבוד. ויפול על צוארי בנימין אחיו ויבך פרש"י על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו וסופו להחרב. י"ל בהקדם מאז"ל משחרב ביהמ"ק נתמעטו כנפי החיות ואיזו מהם נתמעטו אותן שאומרים בהן שירה כי הן רבים מגדולי עמנו מחבבים את הארץ הקדושה ואנחנו זוכרים תמיד ומתאבלים על חורבן עירנו מאין הפוגות וקצת מעמי הארץ אומרים היום הזה מה להתאבל ולהתאונן עוד על אבדן ארה"ק אחרי שגם בחו"ל נתן לנו ה' נחלת שדה וכרם בקרן בן שמן אבל טחו עיניהם מראות כ"א אמנם בענייני הארציות טובה היא ארץ טמאה גם היא מבורכת ממגד שמים ומשמני הארץ אך עיקר חמדתנו ותשוקתינו לארה"ק אשר ה' דורש אותה עיני ה' אלקינו בה לא בעבור טובות הארציות כי אם בעבור כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם כל ימי שבתנו על האדמה התורה והאמונה עתקו גברו גם עשו חיל ושמן השפע האלקי על ראשינו לא יחסר לא כן עתה בעוה"ר לא לבד שאנו חוטאים בכל עת ועונה כ"א גם המצות שאנו עושין אין בהם חיות ורוחניות ורובם ככולם רק מצות אנשים מלומדה. והנה ידוע כי מכל מצוה שאדם עושה נברא מלאך ומלבד הכוונה הפנימית מהנסתרות לה' אלקינו הפשוטה שע"י שהאדם עוסק במצות ה' הוא מגביה א"ע למעלה בקודש ונעשה במדרגת מלאך וכ"ז אם עושה אותה בהתלהבות ובכוונה לעשות נח"ר ליוצרו ית' בשירה וזמרה ושמחה אבל אם עושה אותה רק כמצות אנשים מלומדה ואינו מתעורר בשיר ושמחה בעשיית המצות אז לא יוכל להגביה א"ע מעמק עכור. וז"ש מיום שחרב בית המקדש נתמעטו כנפי החיות כלומר הכנפיים אשר על ידם בעשיית המצות הגביה האדם את עצמו למעלה ראש למדרגת מלאכי השרת כנפים אלו נתמעטו ובפרט אותם שאומרים בהם שירה כלומר שישירו וירונו בעשיית המצות בשמחה ובשלימות זהו נתמעט בעוה"ר ואין עובד את ה' בשמחה ובטוב לבב כראוי ולפי"ז עיקר התאבלות שלנו על החורבן הוא על גלות השכינה כלומר שפסקו אנשי אמונה המאמינים בה' ובתורתו וזה הי' עיקר מעלת ירושלים שצדק ילין בה. וי"ל בזה מארז"ל פ"ק דתענית ירושלים של מעלה מכוון כנגד ירושלים של מטה שנא' ירושלים הבנוי' כעיר שחוברה לה יחדיו הכוונה כי עיר אשר היא קרי' עליזה למסחר ויצליח בה כל מלאכה גופנית לא תבנה ותכונן פעם אחת כולה כ"א מעט מעט במשך זמן רב כאשר יוסיפו בה אנשי מקנה וקנין תגדל העיר בכל עת ובכל שעה כאשר עינינו רואות היות ערים קטנות יוסיפו בכל עת ויגדלו על אחת שבע לא כן ירושלים עיר קדשנו ותפארתנו לא נתלה עיקר חשיבותה וגדולתה במסחר ומרכולת לאכול מפרי' ולשבוע מטובה כ"א מעלות ומדות תרומיות אשר היתה היא מכון לשבתה ומשם הופיע זוהר התורה וברק

היראה ומצד החשיבות הזה א"צ להתרבות ולהוסיף ברבות הימים כי הביהמ"ק והארון וכו' וכל הדברים הקדושים שהיו שם הם היו בעוזם וכחם ביום הווסד העיר כמו לאחרית הימים ע"כ נוכל לומר על העיר הקדושה שחוברה לה יחדיו כלומר בפעם א' נוסדה ונתיישבה כל העיר לא כערים אחרות אשר רק ענייניים ארציים שמו למחוז חפצם המה יבנו ויכוננו רק לאט לאט כאשר ירבה המסחר כן תפרוץ העיר אבל ירושלים אשר הושם מחוז חפצה דברים העומדים ברומו של עולם אשר עליהם אין להוסיף בפעם אחת נבנתה וז"ש ירושלים של מעלה מכוונת כנגד ירושלים של מטה כלומר לא לבד הירושלים של מטה היא אחוזתינו מה שנראה לעינינו כ"א גם ירושלים של מעלה העומד ברומו של עולם זה הי' עיקר תפארת ירושלים והראי' לזה שנאמר כעיר שחוברה לה יחדיו כנ"ל וע"כ שעיקר תכליתה הי' הירושלים של מעלה ובאמת תיכף מתחלת נתינתה לאבותינו הראה הקב"ה שהרוחניות שבה הוא העיקר והתכלית כי יש לראות אחרי כי לה' הארץ ומלואה למה הוצרך לגרש ז' אומות לתת לנו את נחלתם הלא היו ארצות אשר לא ישב אדם בהן מעולם והי' לו ליתן מהם לאבותינו אבל הקב"ה רוצה להראות להם שיחיו חיי מוסרי בא"י ע"כ נתן להם ארצות גוים שטמאו את הארץ וקאה אותם למען בכל עת ובכל שעה יהי' להם למופת ולהזכרה שלא יחטאו כמ"ש ולא תטמאו את הארץ ולא תקיא אתכם וז"ש בתהלים ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו והכוונה פשוטה כאמור. והנה איתא במ"ר מתחלת ברייתו של עולם ראה הקב"ה את המקדש בנוי שנאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ הרי בנוי שנא' לנטוע שמים וליסוד ארץ הכוונה כי ע"י בהמ"ק וירושלים היו לישראל שני מיני טובות טוב הארציי באשר היתה ארץ זבת חלב ודבש ולמעלה מזה כי משם תצא תורה ולפ"ז הי' הבהמ"ק מחבר את הדברים העליונים עם הדברים התחתונים השמימיים עם הארציים וזהו לנטוע שמים וליסוד ארץ. והנה הצואר הוא ג"כ המחבר הראש מקום משכן הרוח והשכל עם האברים השפלים והפחותים ממנו אשר עיקר תשמישם לדברים הארציים לאכול ולשתות לפרות ולרבות וע"כ נמשל המקדש לצואר וזהו שבכה יוסף על צוארי בנימין שבכה על ב' מקדשות לפי שהוא ראה בעיניו מעלת המקדש שהוא מחבר העליונים עם התחתונים ושפיר רמז על ב' מקדשות שיחרבו היינו המקדש הארציי הנראה לעין וגם הפנימי הצפון בתוכו שמשם תצא תורה. והנה רק החכמים העומדים ברומו של עולם הם היודעים לבכות גם היום על חורבן מקדשנו אחרי שהם יודעים להעריך ערכו הרוחני אבל מי שאין לו בינה ורק על עפר יסודו הוא יאמר שאין לנו להתאבל כיום על חורבן המקדש. וז"ש הכתוב קול ברמה נשמע נהי בכי

תמרורים רחל מבכה על בני' מאנה להנחם כי איננו מדקאמר מאנה להנחם מכלל שנוכל לנחם אותה וזה נאמר על עת כזאת שמנחמים אותנו תנחומין של הבל שיש לנו ארץ טובה ורחבה והעומד בשפל המדרגה באמת ינחם א"ע בזה אבל העומד ברום המדרגה ירים קולו ויבכה ולא יתן דמי לו וזהו קול ברמה בין אנשים הרמים גדולי המעלה נשמע להתאבל על חורבן ירושלים וימאן להתנחם כי אף שיש לנו טובות ארציות בכ"ז מאנה להנחם כי איננו כלומר הקב"ה כביכול איננו בקרבנו וזהו הרמז בפ' פנחס לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו כלומר מי שהיא גדול ורב המעלה לזה ירבה נחלתו יגדל בעיניו נחלת א"י ולא יקבל תנחומין בהעדרה ורק למעט מי שהוא פחות ומדרגתו מעוטה אצל זה ימעט נחלתו ואינה חשובה א"י בעיניו כ"כ ה' יקיים בנו שישו אתה משוש כל המתאבלים עלי' ב"ב:

לוח ארז על פרשת ויחי

ויחי יעקב פרש"י למה פ' זו סתומה לפי שכיון שמת יעקב נסתתמו עיניהן של ישראל מצרות השעבוד ונ' כי החילוק בין פרשה פתוחה לסתומה הוא דסתומה היא מחברת הפרשיות ואין הפרש בין ראשונה לשני' אבל הפרשה הפתוחה היא נותנת ריוח בין הדבקים לומר שכלו דברי פרשה הקודמת ומתחלת זו שלאחריה בלי שום חיבור כלל אל הקודמת. ולפי"ז כוון דסתומה היא שנמשכת למעלה ופ' ויגש מסיימת ויאחזו בה ויפרו וירבו וכ"ז כל זמן ויחי יעקב באמ"צ:

ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו וגו' שים נא ידך תחת ירכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים במד"ר ובילקוט למה לא רצה יעקב אבינו להקבר במצרים אמר מתיירא אני שלא יפדו בי המצרים המצרים הם חמור שנאמר אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם וישראל נמשלו לשה שנאמר שה פזורה ישראל וכתיב ופטר חמור תפדה בשה. ונ' עפמ"ש בשל"ה הק' על פסוק וזכרתי את בריתי יעקב וגו' בתוכחה כי עי"ז יענשו ח"ו בנ"י על אשר בני טובים המה ובכ"ז שכחו אלקי אבותיהם והנה אם יעקב אע"ה יקבר במצרים ותהי' קבורתו תמיד לנגד עיניהם ובכ"ז יוסיפו סרה יהי' עונם גדול מנשוא ועונשם חזק מאוד ועי"כ לא יענשו המצרים על רדותם אותם בפרך כי ראויים הם מצד עונותיהם לעונשים ועינויים וזהו כוונת תחלת המאמר שלא יפדו בי המצרים שלא יהיו המצרים נפדים מעונש אם יקבר שם כאמור. והנה יעקב אע"ה צפה ברוה"ק שבנ"י יחטאו כי מצרים נמשלו לחמור ככתוב אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם היינו שהם שטופי זמה כסוס כפרד וישראל נמשלו לשה כמו הצאן כ"ז שיש להם רועה

ינהלם וינטלם בדרכי ה' ילכו בדרכיו משא"כ כשנסתלק מהם אז ילכו כצאן בלי רועה בדרך לא טובה ובמצרים לא הי' להם רועה ועי"כ ישחתו מהר מן המצרים והאמת כן הי' שהש"י צוה אחר צאתם ממצרים ופטר חמור תפדה בשה כי ה' רצה להכות במצרים מבכור אדם עד בכור בהמה להורות כי נמשל כבהמות נדמו ע"כ במדרגה אחת הם עם הבהמה וע"כ לא רצה יעקב להקבר במצרים:

ויאמר אנכי אעשה כדבריך ויאמר השבעה לי. דקדק זקני בח"ס למה לא השביעו מיד ועוד למה לא האמין לו בלא שבועה. ונ' כי יעקב אע"ה לא רצה להקבר במצרים פרש"י א' מהטעמים שלא יעשוהו המצרים אלוק והנה יש לומר עוד טעם שטוב לאדם לשכב עם אבותיו כי אולי זכות עצמו מעטה להועילו לזכותו לתחיי' עכ"פ ע"י שכונת צדיקים שהוא שוכב עמהם טוב לצדיק טוב לשכנו וחיתה נפשו בגללם ומעתה לפי טעם הב' יש לירא שיוסף הצדיק לא יקיים בזה מצות אביו כי בזה הוא משפיל ומקטין ערכו וצדקתו של אביו כאלו ידומה שיעקב בעצמו ובזכותו אינו כדאי רק צריך לישכב אצל אבותיו שזכות אבות תסייעתו כי אם אמנם שיעקב צוה כן הוא לרוב ענותנותו שהי' שפל בעיניו ולא הי' מחשיב עצמו אבל יוסף הצדיק דקים לי' באביו שהוא בחיר שבאבות ונפיש זכותי' טובא א"כ אם ישתדל דוקא להשכיבו אצל אבותיו יהי' זה הורדה ופגיעה בכבוד אביו הצדיק אבל לפי טעם א' שלא יעשוהו אלוק בודאי יקיים כן יוסף שזה אדרבה גדולה וחשיבות ליעקב שכל כך מחשיבים אותו עד שחושש פן יעשוהו אלקות וממילא אין ספק כלל שבודאי ישמור יוסף פקודתו ואיתא במדרש מ"ש יוסף אנכי אעשה כדבריך היינו שאני אצוה ג"כ את בני לעשות עמי כן להשכיבני עם אבותי לפ"ז מוכח שסובר יוסף כטעם הב' שתועיל לו זכות אבות לעמוד בתחה"מ אם אולי לא יספיק זכות עצמו דאין לומר כטעם א' שלא יעשוהו אלוק שבודאי לא הי' יוסף הצדיק גדל דעה לומר על עצמו שהוא כ"כ בחשיבות יתירה עד שחושש שלא יעשוהו אלקות. ומעתה א"ש שבתחלה לא הוצרך יעקב להשביע את יוסף כי סבר כטעם הא' שלא יעשוהו אלוק ולפי טעם זה אין לירא שלא יקיים יוסף את צוויו דהרי אדרבה זה לחשיבות ומעלה אבל אחרי שאמר יוסף אנכי אעשה כדבריך כפי' המדרש שגם הוא יצוה את בניו לעשות עמו כן ובע"כ סובר יוסף שהטעם כדי שתועיל לו זכות אבות כנ"ל ע"כ עלה מורא על ראשו פן לא יקיים יוסף את צוויו כי יהי' עי"ז גריעות ח"ו לאביו כאלו אין מספיק זכות עצמו ע"כ אמר לו השבעה לי כנ"ל. ובדרוש למילה אמרתי מ"ש בתרגום המיוחס ליונתן שים נא ידך תחת ירכי היינו שהשביעו על המילה כי מצינו אחר מיתת יעקב אע"ה אמרו האחים ליוסף אביך צוה לפני מותו אנא שא נא פשע אחיך וגו' ופרש"י ששינו מפני

השלום ונ"ל שזה מרומז בדברי יעקב אלו שאמר ליוסף שים נא ידך תחת ירכי רמז לו שישים ידו וכחו תחת יוצאי ירכו שהם אחי יוסף להחזיקם ועל ידי זה שתיטיב עמהם יהי' נחשב אצלי כאלו ועשית עמדי חסד ואמת שכל הטוב אשר תיטיב עמהם יהי' נחשב בעיני כאלו היטבת עמדי כי ישמח האב ביוצאי חלציו אם ייטב להם. והנה באמת הוא לפלא שלא לבד שיוסף הצדיק לא גמל להם כפעלם וסלח להם על הרעה אשר עשו לו כי גם הוסיף להיטיב עמהם וזהו באמת דבר נמנע אצל הגוים אכזרים ערלי לב שייטיבו למי שהרע להם ולא יוכל לעשות כן רק זרע ישראל שהם רחמנים בני רחמנים וידוע כי המילה היא הסיבה להתיש כח האכזריות וגם היא אות ברית אחוה ושלום בין העם כולו החתום בחותם קודש וז"ש לו אחרי שרמז לו בקשתו שישים ידו המחזקת לאחיו וישלם טובה תחת רעה שאין זה ביכולת טבע אדם לעשות כן שים נא ידך תחת ירכי והראה לו על המילה שהמילה הוא הגורמת להסיר שנאה ולנטוע ברית אחוה ושלום לשלם גם טובה תחת רעה. וי"ל בזה מאמר יוסף לאחיו גשו נא אלי ודרשו רז"ל שהראה להם את המילה היינו שמה שהוא יתחסד עמהם ויגמול להם טובות תחת רעתם זהו אפשרי לו על ידי המילה שהיא הברית וקשר אמיץ בין אחים לא ינתק לעולם:

וישתחו ישראל על ראש המטה בילקוט פ' ואתחנן שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמר הקב"ה ליעקב אתה נתאוית שיהיו בניך משכימין ומעריבין וקורין ק"ש מכאן אמרו הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא. ונראה בהקדם מ"ש רז"ל משה רבינו העמיד גלגל חמה שנאמר והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל הכוונה כי אנו רואים כמה אומות וממשלות אשר היו לשם ולתהלה ובחליפות וצבא הזמנים בעבור עליהם גלגל העת עלו בתהו ויאבדו חמקו ועברו והיו כלא היו ואולם תוה"ק זה שנות אלפים מיום היותה והיא עוד היום בעזוז כחה מים רבים לא ישטפוה ואמנם אם היתה דת התורה בנוי' רק על עניינים אמונים התלויים במחשבה לבד ולא הי' לדתנו מצות מעשיות אז לא קמה עוד התורה נצבת קיימת כאשר הוא אתנו כי בשכבר הימים הכל נשכח והי' עובר גם על דתינו זרם העת וגלגל הזמן אבל להיות יסודי תורתנו בנויים על עמודי מצות מעשיות אשר אנו עושים בידינו יום ויום עי"ז לא נשתכחה התורה מאתנו ועודנה חי' וקיימת. וז"ש מ"ר העמיד גלגל חמה שלא יכלה ויבלה גלגל החמה בהתהפכות העתים וחליפות הזמנים את דת קדשנו כאשר עבר זרם ושטף הגלגל על שאר דברים אשר כבר נשכח מאנוש זכרם. והטעם לזה שנאמר והי' כאשר ירים משה את ידו הוא פעולות ומעשה המצות שעושים בידים את זה הרים והגדיל והעמיד ליסוד מוסד ועי"ז וגבר ישראל כי המצות המעשיות שעושים אותם תמיד עי"ז עוד תתגבר ותתחזק הדת

ויעמד חי לא תשכח לנצח. וזהו כל השוכח דבר אחד ממשנתו שע"י שאינו עושה מעשה המצות בידים רק שונה והוגה הוא בא לידי שכחה ה"ז מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ר"ל אם לא תעשה אותם רק תסמוך על ראיית עיניך ומחשבה לבד עי"ז תשכח אותם לגמרי ברבות הימים. וזהו ג"כ קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך אם תרצה שתהי' התורה חרותה וכתובה על לוח לבך בל תשכחנה לנצח אז צריך אתה לקשרם על אצבעותיך שהם כלי המעשה לעשות מצות בפועל. וזהו ג"כ נפשי בכפי תמיד ותורתך לא שכחתי שע"י שענייני הנפש עושה אני תמיד בכפי במעשה ובפועל עי"ז תורתך לא שכחתי ואינני בא לידי שכחה. והטעם לכל זה כי אם הי' תלוי הכל במחשבה לבד מבלי מעשה אז בבוא על האדם איזה שינוי וחילוף הן שמחה יתרה והן צער גדול אז ירופפו עמודי מחשבותיו וכל רעיוניו תמס יהלכון לרגלי השינוי אשר קרהו משמחה או מתוגה ע"כ אם כל הדת היהודית לא היתה תומכת יסודי' רק על האמונה לבדה ולא על המעשה אז כבר נשטפה מהמון משברי גלי העת שעברו עלי' אבל אחרי שעל המעשה ירתה אבן פנתה לעולם תעמוד. וז"ש וישתחו ישראל על ראש המטה כלומר בין שישראל יהיו במדרגת ראש או להיפך מטה דהיינו בהיותם בין ברום או בתחת בכל עת יהיו דבוקים בה'. וז"ש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הן לטוב והן להיפך ח"ו לעולם יברכו שם כבודו וא"ל הקדוש ב"ה אתה נתאוית שיהיו בניך משכימין ומעריבין וקורין ק"ש דהיינו שיקבלו עליהם מלכות שמים הן בהיותם בהשכמה בזרוח עליהם שמש ההצלחה והן בעריבת השמש בעת שפל המצב. והנה הרהור לא יקרא מעשה אבל דיבור בהשמיע לאזן מעשה יקרא. וזהו מכאן כיון שצריך לקבל עומ"ש בכל עת ועונה לא די במחשבה לבד כ"א צריך מעשה כנ"ל ע"כ אם לא השמיע לאזנו לא יצא כי צריך דוקא מעשה בפועל:

ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה וישם את אפרים לפני מנשה ובתרגום המיוחס ליונתן על מלת לאמור השנית בך יברך ישראל ביומא דמהולתא ופי' המפ' שדייק כן דקאי על מילה מדכתיב שש אנכי על אמרתך שדרשוהו רז"ל על המילה ונ' עפמ"ש במק"א וידבר משה את מועדי ה' מכאן שמשה תקן לדרוש הלכות חג בחג כי ידוע שדיבור הוא לשון קשה וקשה למה הוצרך לצוות על מצות החג בלשון קשה הלא כל האדם כוסף למשוך בתענוגים את בשרו לאכול מעדנים ולשתות ממתקים וללבוש בגדי שני ואם עיקר מצות החג הוא לשמוח בזה היום עשה ד' לדיבור קשה מה זו עושה הלא אם גם רק במענה רך ובמתק שפתים יצווה השם לשמוח הלא יענו כל העם יחדיו נעשה ונשמע ובע"כ שבחג אין השמחה רק המצוה

כ"א העיקר הוא הזהירות בדקדוקי מצות התלויין בחג וזהו קשה על האדם והוצרך לזה דיבור קשה וע"כ למדו מכאן לדרוש הלכות חג ולהזהיר על דקדוקיו ופרטיו ופירשתי. עוד הפ' וידבר משה אל בנ"י לעשות הפסח ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח כי אם היתה המצוה רק לשמוח ולהתענג בתענוגים בחג היו כולם יכולים לעשותו בלב ונפש חפצה אבל אחרי כי וידבר משה בלשון קשה שהעיקר ליזהר בדקדוקי הלכות החג שכבד על האדם לקיימם ע"כ היו אנשים טמאים שלא יכלו לעשותו. והנה המילה אף שהוא קשה על האדם לשפוך דם יוצא ירכו שיש בה צערא דינוקא עכ"ז ישראל עושין אותה בשמחה ולא הוצרך הש"י לצוות עלי' בדיבור אלא באמירה רכה והטעם כי יודע ה' דרך וטבע ישראל שלבם חפץ במצוה זו ויעשוה גם מבלי יזהירם בדיבור ולשון קשה. וזהו שש אנכי אני שמח שאני מזרע ישראל ולא הוצרך רק לאמירה רכה וזהו על אמרתך. ואמנם הסבה לזה כי ישראל יודעים שהמילה היא המסבבת קדושתנו והיא הקשר והאות בינינו ובין ה' ית' ואנחנו מחשיבים בכל עת ועונה את קדושת תורתנו יותר מכל ענייני ארציותינו ע"כ בשמחה רבה אנו מלים את בנינו להכניסן תחת כנפי השכינה. והנה אפרים יצא ממנו יהושע ראש מורי התורה ומנשה יצא ממנו גדון ראש הלוחמים על דברים ארציים עפירש"י. וזהו כוונת ת"י בך יברך ישראל לאמר ביומא דמהולתא כלומר שא"צ למילה רק באמירה רכה. והטעם כי וישם את אפרים לפני מנשה שחשוב אצלנו התורה יותר מכל עניינים ארציים ע"כ נאמרה מצות מילה באמירה לבד בלשון רכה:

ויקרא יעקב אל בניו וגו'. בקש יעקב אבינו לגלות את הקץ ונסתתמה ממנו אמר שמא ח"ו פסול יש בבניו אמרו לו שמע ישראל וגו' כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד התחיל ואמר בחשאי ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ובכ"א כבוד אלקים הסתר דבר. הכוונה י"ל כי לאדם לא ניתן כח הידיעה לידע מה שעתיד להיות בזמן שאחר העתה רק החכם ומבין מדעתו יודע העתידות ע"י שמדמה העבר והעתיד אז ידע כי מן העבר כאשר הי' כן יהי' לעתיד אם יהיו הדברים ג"כ באותו ענין כמ"ש איזהו חכם הרואה את הנולד כלומר שרואה את העתיד מהיכן רואה את זה אם לא שרואה את מה שעבר כבר ומה שנולד מאותן הסבות והוא יודע בשכלו כי אם ישנן אותן הסבות בעצמן כמו שהיו יולד ג"כ מהן אותה התולדה וזהו את הנולד כבר מזה יודע מה שיולד לעתיד ובזה י"ל כוונת מארז"ל כ"מ שנאמר ויהי אינו אלא צרה והי' אינו אלא שמחה כלומר כי החכם שיראה את העתיד להיות הוא מחבר את העתיד קודם שיולד עם העבר ויודע ע"י העבר מה שיהי' בעתיד וזה כל פרי ידיעת קורות העתים כי ממנה יראה להכין וליישר

דרכו ולפלס מעשהו להשמר מכל מוקש רע בראותו מכשול אחרים ידע הוא להזהר ועי"ז יהיו לו ששון ושמחה בחלקו ומנת גורלו וכל דרכיו יכונו בל ילוזו פעמיו וזהו לשון והי' שהוא עבר המהופך לעתיד ע"י הוא"ו שממה שעבר הוא שופט מה שיהי' בעתיד ורואה הנולד ע"כ הוא לשון שמחה לא כן האיש אשר אין עיניו פקוחות לדון מהעבר על העתיד רק ממתין עד בוא העתיד ויבוא לו פיד בגורלו ואיד לצלעו אז יתחרט ואמר אהה איך שגיתי הלא הייתי יכול לדעת כי מאותן הסבות יולדו המסובבים האלה ע"כ ויהי שהוא עתיד המהופך לעבר שאחרי העתיד הוא חוזר ושופט על העבר זהו צרה. והנה אף שמדמה האדם העבר לעתיד ומדמה בדעתו שיודע את העתיד בכ"ז דעת אדם לפעמים יסכל ואינו מכוין האמת. וזהו כוונת הפסוק משיב חכמים אחור ודעתם יסכל הכוונה אע"פ שהחכם משיב את דעתו לאחור לזמן העבר ועי"ז יבין וישכיל בחכמתו את העתיד להיות בכ"ז לפעמים ודעתם יסכל ובאמת צריך להבין למה לא נתן הקב"ה באדם הכח לידע את העתידות ונ' כי הטעם הוא כי הכופרים אומרים שח"ו די רשויות הן פועל טוב ופועל רע באמרם כי הרחום לא יקצף ויעניש אבל באמת אם האדם רואה כי השם ייסר את האדם כאשר ייסר האיש את בנו לטובתו ויראה כי מהעונש יצמח רק טוב אז בפה מלא יודה כי ה' הרחים הוא האל המעניש את הרשע אחרי שגם העונש הוא לטובת האדם להיטיבו באחריתו והש"י רוצה כי האדם מעצמו ומשכלו ישיג את זאת אף שלא יראה את זאת בגלוי ע"כ מנע ממנו ידיעות העתידות למען לא יראה הטוב אשר יצמח לעתיד מן הרעה ובכ"ז עפ"י שכלו וחקירתו יאמין את זאת. וזהו כוונת הכתוב וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים כי ע"כ לא נתן הש"י לאדם כח הידיעה רק לדעת היום מה שנולד היום מה שנעשה באותו יום ולא את העתיד להיות למען אשר בלבבו ישכיל ויבין כי ה' שהוא מדת הרחמים הוא ג"ל מדת הדין ועוד יש טעם אחר לזה שהש"י רוצה שנודה לו בכל פעם שאנו מקבלים טובה הימנו וזה אינו אלא אם אין יודעים מקודם העתיד לבוא עלינו משא"כ אם נדע בתחלה מה עתיד הקב"ה להביא עלינו אז אם גם בעת הוודע לנו נודה להש"י אבל בעת באה עלינו הטובה שוב לא נודה אחרי אשר כבר ידענוהו מקודם שהבטיחנו להביא אותה כמ"ש באוה"י ע"פ ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים כוונתו באמרו חסד ואמת כי מתחלה שהבטיחו לטפל עמו לקברו הבטחון עצמו הוא חסד אבל אחרי שכבר הבטיחו ומחוייב לקיים הבטחתו אז הקיום הזה הוא אמת. והנה יעקב אע"ה רצה לגלות לבניו את אשר יגיע להם באחרית הימים וזהו שבקש לגלות את הקץ ונסתתמה ממנו השכינה כי לא יאות לאדם לידע את קצו והוא סבור שח"ו קצם רע ופסול יש במטתו ע"כ הקב"ה אינו רוצה

לצערו וכשאמרו לו שאין בלבם אלא אחד אמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הטעם שבל תוכלו לידע הקץ הוא כדי שתברכו את שמו בכל עת ועונה לעולם ועד לא כן אם תדעו העתיד לא תברכוהו אלא בתחלה בעת הידיעה לא בעת בוא הטובה כנ"ל וכה"א כבוד אלקים הסתר דבר כלומר בשביל כבוד הש"י הסתיר דבר ידיעת העתיד להיות:

זבולן לחוף ימים ישכון. בפ"ק דפסחים ההוא דהוה אמר אכיף ימא קא יתיבנא בדקוהו דמזבולן קאתי שנאמר לחוף ימים ישכון. ונ' ע"פ מ"ש וסביביו נשערה מאוד וכמ"ש למעלה (פ' ויגש) בביאור מארז"ל חכמים הזהרו בדבריכם ובביאור מאה"כ כי עונותי עברו ראשי שאם אמנם שאין הקב"ה מעניש את האדם על מחשבה רעה אבל אצל הצדיק ות"ח גם המחשבה רעה לפגם ולחטא יחשב. ועוד ארז"ל ת"ח שגגות נעשין להם כזדונות. ומעתה בחלוקת יששכר וזבולן שחולקין בשכר התורה יששכר הלומד וזבולן המחזיק בידו טוב לו לזבולן מיששכר כי יששכר שהוא בעצמו הת"ח מדקדקין עמו כחוט השערה א"כ אף ששכרו גדול מ"מ יש לירא גם מהפסד כי הקב"ה מדקדק עמו מאוד לא כן זבולן המחזיק ביד יששכר ועי"ז יש לו חלק בתורתו שכרו גדול והפסד אין כאן כי הקדוש ב"ה אינו מדקדק עמו. ועפ"ז פירשתי ויבא יעקב שלם שלם בממונו שלם בתורתו כי על הת"ח בעצמו אין לומר שלם בתורתו כי אין צדיק בארץ אשר לא יחטא והקב"ה מדקדק עמו להחשיב לו שוגג לזדון משא"כ מי שמחזיק ת"ח מנכסיו שהוא בעצמו אינו ת"ח זהו יוכל להיות שלם ע"י תורתו של יששכר אחרי שהקב"ה לא יחשוב לו עון במיצוי דין אם ידוקדק כמו לת"ח. וזהו שלם בתורתו וזהו א"א אלא אם שלם בממונו אם ע"י ממונו קונה לו חלק בתורה. ולפ"ז יש לדמות את יששכר הת"ח לעובר דרך אני' בלב ים לאסוף אוצרות וסגולות מלכים ושכרו גדול כמו שהמלחים מנהיגי הספינה שכרם מרובה אבל גם סכנתם עצומה מרוח סועה וסער אבל זבולן הוא דומה לעשירי' בעלי הספינה היושבי' בערי החוף והוא יושב שקט ושאנן על שמריו בהיכלי שן ולהם מביאים פועליהם כל הון יקר ממרחקי ארץ. וז"ש ההוא דאמר אנא אכיף ימא יתיבנא שהי' מתפאר שהוא אינו הולך בסכנת ימים ובכ"ז לו יהי' סגולת מלכים ממה שמביאים לו עושי רצונו אשר ישלח למרחוק בסכנת נפשם להביא לו ציד אמרו ש"מ מזבולן קאתי שנאמר בו לחוף ימים ישכון ע"ד האמור שיששכר הולך ושט בצי אדיר על ים התורה בסכנת נפשו כי סביביו נשערה מאוד וזבולון יושב בביתו באין מגור מסביביו נשערה ובכ"ז סגלת מלכי' חלק בתורה ויאכל בלי מצרים:

יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים. נראה בהקדם מארז"ל בילקוט תהלים (רמז תרפ"ח) כשהלך דוד לרעות צאן במדבר מצא ראם ישן במדבר כסבור שהוא הר ועלה

עליו וכשניער עמד ורכב עליו עד לשמים וי"ל ע"פ המאמר בפרקי ר"א אר"ע מלאך אחד עומד באמצע הרקיע בשחרית ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד עד שמגיע לברכו וכשמגיע לברכו חי' אחת ששמה ישראל וחקוק במצחה ישראל עומדת באמצע הרקיע ואומרת בקול רם ברכו את ה' המבורך וכל גדודי מעלה עונין ברוך ה' המבורך לעולם ועד כי אם גם מלאכי מעלה מרוממים על כל בני אדם אשר בעפר יסודם המה סובבים כסא עליון ית"ש בשמי שמים ושם הושם קנם שתו בשמים מקומם ולשונם של ב"א תהלך בארץ מאפלי' האדם נוצר מטפה באושה וסרוחה ראשיתו עמל ותלאה ואחריתו רמה ותולעה בכל זאת האיש הנלבב ילבב ויגביה עוף יעלה אבר כנשרים לעלות אל במתי עב לרום שמים עד הגיעו למדרגת מלאך עליון וגם פיהו ישיר לה' יביע תהלתו ועוד גם זאת לו כפלים לתושי' יתר שאת ויתר עז לאדם הצדיק על מלאכי מעלה אחרי אשר המקור ממנו חוצב לא טהור והאורב אשר בקרבו פרש רשת לרגלו ושטף מים הזדונים עד צואר יגיעו ובכ"ז ידו נטוי' לעשות רק טוב כל היום וילבש עוז כשריון וישנס מתניו לכבוש ביד חזקה ולהכניע את השפחה המבקשת לירש גבירתה וישים מתג ורסן בפי המלך זקן וכסיל להטותו לכל אשר יחפוץ ע"כ כאיש גבורתו כן תגדל מעלתו ומדרגתו מעל המלאכים אשר אין להם נטיי' כלל לבלתי שמוע אל ה' כ"א כולם קדוש יאמר להם וע"כ נקראו עומדים והאדם נקרא מהלך כאמור ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה על כי המלאכים מיום הבראם הם עומדים בשלימותם לא ישובו בצל המעלות אחורנית ואף גם לא יעלו מעלה בקודש משא"כ האדם ביום ברוא ה' אלקים את האדם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם שאז המה רק עפר מן האדמה רק אח"כ כשיפנו דרכם בית ה' ויסקלו המסלה וירימו אבן מכשול היצה"ר מדרכם רק אז יבואו אל מחוז חפצם ויבואו על מקום מעלתם וכמו שארז"ל מלאכים אין להם קפיצה שנאמר ורגליהם רגל ישרה הכוונה שהמלאכים לא יוכלו לקפוץ ולהלך מעלה מעלה והטעם מפני שרגליהם רגל ישרה ואין להם נטיי' לרוע כלל. והנה מה שאנו מברכים לה' ב"ה אף כי מה בצע לו הלא הוא יתברך ברוך ומבורך אלא הענין הוא כשאנו עושים מצותיו ושומרים פקודיו זו היא הברכה אליו כשאז"ל נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני וע"כ המלאכים שהמה מוכרחים במעשיהם לעשות רצון קונם וחפץ צורם לא שייך להם ענין הברכה רק האדם הקרוץ מחומר שע"י בחירתו ורצונו מכריח את יצרו הרע לעבוד את ה' זה הוא מברך את הש"י. וז"ש ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו הכוונה אותם המלאכים שצריכים לאזור כח וגבורה למלחמת ה' והמה הצדיקים הלוחמים עם יצרם וכובשים אותו הן המה מברכים את ה' כשעושים דברו. וזהו כוונת

מאמר הנ"ל בכל יום מלאך אחד עומד באמצע הרקיע שהוא עומד על מצב א' בשחרית גם בתחלת הוייתו כבר עומד באמצע הרקיע כי האדם קרוץ מחומר בעת אשר נברא ובימי ילדותו ושחרותו עומד רק בתחלת וראשית דרכו ובכל יום ויום שהוא מוסיף והולך בדרך הקודש תמיד עולה ממדרגה למדרגה עד שבחצי ימיו אז עומד באמצע הנתיב אשר יוליכהו אל שלימותו ולעת הערב שמשו כבר הגיע לקץ וסוף השלמתו לא כן המלאך הנקרא עומד זה לא ילך לאט לאט באורח שלימותו רק הוא עומד כבר באמצע הרקיע בשחרית תיכף ומיד ביום אשר נוצר הוא שלם כ"כ כמו שיהי' אם יגיע לסוף דרכו בקודש והטעם שנקרא עומד מפני שהוא אומר ה' מלך וכו' לעולם ועד הכוונה כי במלאך אין שום זמן ועת שלא יכיר את בוראו כי לעולם ועד תמיד בלי הפסק הוא מכיר במלכות שמים ואומר ה' ימלוך משא"כ האדם שפעמים תנוצח הנשמה מן הגוף ורק לעתים ולזמנים הוא מכיר במלכות שמים אבל לפעמים התאות הגופניות ינקרו את עיניו ולא יוכל הביט במלכות שמים עד שמגיע לברכו אז אין המלאך יכול לברך את ה' כנ"ל אחריו שמעשיו מוכרחים רק חי' אחת ששמה ישראל וחקוק וכו' הכוונה ישר עם אל שצריך ללחום בעד הרוח האלקי אשר בו היא היא האומרת ברכו את ה' אם גם שמבורך הוא אחרי שישראל גבורי כח וצריכים להתאמץ לעשות דברו וכל גדודי מעלה עוני' אין אנו יכולים לברך את ה' כי ברוך ה' המבורך לעולם ועד כנ"ל. ולפי"ז האדם אין לו להכניע את חומרו מכל וכל להפילהו בל יוסיף קום גם לא יעזוב חברת האנשים וישים מדבר הרים משכנו ויאכל את עשב השדה כי אדרבה בזאת יגדל מעלתו אם אש התאוה עודנה עצורה בעצמותיו ובכל זאת בכל פעם במי התורה יכבנה זהו דרך איש ירא ה' לא רק את האלקים יתהלך כ"א גם עם אנשים יוכל לישב בטח כשבת אחים גם יחד יצא ויבוא עם האנשים ידבר עמהם במענה רך ועי"ז ילמוד לכבוש את יצרו וזהו מעלתו הגדולה ובזה י"ל מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד ולא יפרוש לגמרי מחברת בנ"א להמית את חומרו מכל וכל כשמן הטוב על הראש כי השמן רומז על הממשלה שכן מושחים את המלכים והשרים בשמן המשחה שע"י שיש לו עדיין קשר וחיבור עם העוה"ז יש לו מעלת הממשלה על יצרו משא"כ כשישנא את ישוב הבריות ולא יהי' לו תאוה כלל מה יתרון בעבודתו. ובזה י"ל הפסוקים וירץ הנער אל משה ויאמר לו הנה אלדד ומידד מתנבאים במחנה ויאמר לו אדוני משה כלאם פרש"י ז"ל הטל עליהם צרכי צבור והם כלין מאליהם ויאמר משה מי יתן כל עם ה' נביאים הכוונה כי הנער חשב שרק אז יוכל לחול רוח ה' על האדם לפעמו ולהגיע למדרגת הנבואה אם בדד ישב מחוץ למחנה מושבו הרחק מאדם העיר וסורו סורו טמא יקרא לכל מבקשי

חברתו ע"כ בא אל משה רבינו ואמר לו אלדד ומידד מתנבאים במחנה בקרב אחיהם הה יושבים ובכ"ז רוצים להיות נביאים והוסיף לאמור לו הטל עליהם צרכי צבור והם כלין מאליהם אם הם יתעסקו בחברת אנושיות וגם מה שהוא צורך כל האנשים להחיות את גופם לא יגרע מהם אז הם כלין מאליהן וא"א להם להגיע להשגת הנבואה והשיב לו מרע"ה לא כן הוא א"צ להתרחק מרעיו ומיודעיו כי אם מי יתן והי' כל עם ה' נביאים גם בהיותם יחד באגודה אחת איש את אחיו ואת רעהו ובכ"ז יוכלו לעלות על במתי המדרגה המעולה. ובזה יובן הילקוט הנ"ל כי המפרשים כתבו מה שהי' מרע"ה ודוד רועי צאן הי' כוונתם כדי להתרחק מהישוב וחשבו כי רק אז יעלו נקי כפים אל הר ה' בהתרחקם מכל המית רגשת העולם ורק בקול דממה דקה אחר המדבר ישמעו קול ה' ע"כ היו רועי צאן אבל אח"ז ראו כי גם ברעותם את צאן קדשים להתחבר עם דורם ולהנהיגם גם אז יראו את כבוד ה' ויעלו מעלה. והנה ראם הוא כינוי אל כח הבהמי הנטוע באדם שהוא חזק ואביר כמ"ש וקרני ראם קרניו ע"כ אמר כשהלך דוד לרעות את הצאן במדבר והתרחק לפרוש לגמרי מחברת בנ"א מצא ראם ישן שהכח החומרי שבו הי' ישן בלי רגש בעצמותיו להתאוות אל החומריות כלל כסבור שהוא הר שבאופן זה הוא ההר לעלות אל ה' וכשניער הכח בקרבו אז ראה שמתחלה לא הי' מהלך רק עומד אחרי שכל תשוקה אפס מקרבו ואח"כ כאשר ננער התאוה בקרבו אחרי התחברו עם האנשים רק אז עלה מעלה עד לשמים. וי"ל עפ"ז בפ' אחרי והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' שהשעיר הוא הכח הבהמי לעזאזל הוא היצר הרע לא ימית ויבטל אותו לגמרי רק יעמוד חי ויטהו לטובה ויתן טהור מטמא ויעלהו לפני ה' לצורך עבודתו יתברך. ובזה פירשתי פסוקי פ' שלח והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה וישובו ויבכו גם בנ"י ויאמרו מי יאכילנו בשר ובמדרש שם האספסוף אלו הזקנים שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ומובן ע"פ הנ"ל כי המן הי' לחם אבירים ולא הי' בהם שום יצה"ר כי הוא מאכל רוחני ואינו מעורר כלל תאות גופניות ע"כ הצדיקים שבאותו דור אשר הי' ברצונם שיהי' להם תשוקה חומרית ובכ"ז המה יהיו הגבורים לכבוש את יצרם ע"כ התאוו לא אל אכילת בשר כ"א שיהי' להם תאוה לבשר ובכ"ז בעים רוחם יכבשו את תאוותם וזהו התאוו תאוה לא התאוו רק כדי שיהי' להם תאוה חמדה ותשוקה כדי שיכבשוה אבל בנ"י המה אנשי הבינים אשר לא עמדו ברום המעלה כמו הזקנים הם אמרו מי יאכילנו בשר כי לתאוה בקשו למלאות תשוקתם. וכפי מה שאמרנו למעלה שרק הגבור כח לכבוש את יצרו רק הוא יוכל לברך ולרומם את ה' בעבודתו י"ל שע"ז רמז דהע"ה באמרו על המתאוננים וינסו

אל בלבבם לשאול אוכל לנפשם שהמה לא בקשו אוכל לגופם למען הבריאו בתפנוקים ומעדנים כ"א בקשו תאוה לכבשה ולמשול על הגוף ביד חזקה ועי"ז מרוממים את כבוד ה' למעלה ראש וזהו וינסו לשון הגבהה והרמה כהו הרימו נס ופי' הכתוב שבקשו להרים ולהגביה את ה' וע"י מה ע"י שבקשו אוכל לנפשם לא לצורך גופם רק לצורך נפשם להכניע את יצרם. והנה אמרו אשרי איש ירא את ה' כשהוא איש בתקפו ובגבורתו ע"כ אמר ה' למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל שעם היותם זקנים וראשים בכ"ז עודם אנשים אשר אש תאוותם לא נכבה עוד לגמרי מקרבם כי הזקן אשר הגיע כבר לימים אין בהם חפץ ותשוקה כל אדם יכיר שהוא זקן מהיותו הולך שחוח וראשו כפוף כאגמון אבל אחרי שהקב"ה בחר הזקנים שהם עדיין בתואר איש הוסיף לאמור אשר ידעת אתה מ"ר שאתה מכיר אותם מנעוריהם ידעת שהם זקנים אבל מי שאינו מכירם מאז ומקדם לא ידע כי זקנים הם מאחר שהם עדן בצביונם וקומתם ככחם אז כחם עתה. וזה שמביא המדרש לראי' את הכתוב הזה על כוונת דרושו בהיות שראינו שהש"י בחר בזקנים שעודם בתואר איש ע"כ גם הם התאוו תאוה על הכוונה הנ"ל. ונחזור לביאור הפ' בפרשתנו יששכר חמור גרם כי דרכה של תורה פת במלח תאכל וצריך לפרוש מתענוגי עוה"ז ובאמת גם הת"ח אדם הוא כאנשים וגם גופו וחומרו משתוקק ליהנות מתענוגי בנ"א רק בעבור שה' צוה ויעמוד רוחו ותשוקתו מלכסוף אל התענוגים ומלהחליף חיי עולם בחיי שעה עוברת ואם הי' הת"ח פרוש לגמרי מחברת בנ"א ולא ידע כלל מתענוגי ותהלוכות עולם לא תחשב לו לצדקה כ"כ בפרשו מהם ומהמונם אחרי שאין לו תשוקה ונטיי' כלל אליהם. אבל הת"ח אינו פרוש לגמרי מחברת אנשים ויודע בטעם ונועם מתיקות עוה"ז ובכ"ז בדעתו ובחירתו הטובה יאמר להם גש הלאה כי נזיר אלקים אני זה לצדקה ועבודה רבה תחשב לו לז"א יששכר שהוא הת"ח אל יפרוש עצמו בקצה האחרון לגמרי מכל העוה"ז לבל יראה כלל דרכם ותהלוכותם כ"א רק רובץ בין המשפתים כלומר תחומי וגבולי העוה"ז הוא מרומים משכנו משם יציץ אל תהלוכות עוה"ז ובכ"ז יפרוש א"ע לד"א של הלכה וז"ש וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה גם הת"ח רואה ומרגיש נעימות תענוגי העוה"ז אבל פקודת ה' שמרה רוחו ויט שכמו לסבול, ועפ"ז יש לפרש מארז"ל בברכות פ' הי' קורא ד' הייא בתר דמצלי אמר יה"ר שתהא תורתך אומנתנו ואל ידוה לבנו ואל יחשכו עינינו פי' יה"ר שתהא תורתך אומנתנו ועי"ז נצטרך לפרוש מתענוגי העולם אבל אל יקנא לבנו בחטאים בראותינו אותם אוכלים וחוגגים ולנו הפרישות מנת חלקנו וזהו ואל ידוה לבנו אך מה שנחזיק בפרישות לא יהי' ע"י שתהיינה עינינו סגורות וחשוכות מראות בתהלוכות העולם והנאותיו כי זה לא לכבוד

לנו אם רק עי"ז לא ידוה לבנו אלא ואל יחשכו עינינו שהגם שעינינו רואות כל הנעשה תחת השמש עכ"ז לא ידוה לבנו כי חדות ה' היא מעוזנו:

וירא מנוחה כי טוב. במדרש הובא בכתב סופר לאדמ"ו הגזצ"ל וירא מנוחה כי טוב זו תורה שבכתב ואת הארץ כי נעמה זו תורה שבע"פ. י"ל עפמ"ש ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל לא נפל דבר א' ארצה מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו והארכתי מזה לעיל ותוכן הדבר כי מה שישראל עומדים במקום א' ורוחות העולם אינן מזיזות אותם ממעמדם ומצבם בקיום התורה כבימי קדם זהו נקרא מנוחה וזהו תורה שבכתב דכתיב לא תוסיפו ולא תגרעו והיא סימן המנוחה אבל תורה שבע"פ בה הרשות נתונה לדרוש ולחקור עד מקום שיד שכלו מגעת והטעם שלא נתן הקב"ה הכל בכתב נ' עפמ"ש אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו אם יהי' הכל נכתב לא יקיים האדם מצות והגית בו יומם ולילה כי אחרי שהכל בכתב א"צ לייגע עצמו לחקור ולדרוש כי נייתי ספר ונחזה ואחרי שהאדם להוט לתענוגי עולם ומחמדיו יסיתוהו תאוותיו וימנעוהו מלעמול בתורה וז"ש אכתוב לו רובי תורתי אם יכתוב הכל אז כמו זר יחשבו ולא יתעסקו להגות בתוה"ק וז"ש ואת הארץ כי נעמה על כי תאוות עוה"ז נעימים ונחמדים למראה ע"כ נתן להם תורה שבע"פ שיהגו בה וימצאו נוח לנפשם ולא ילכו אחרי ההבל. וכעין זה פירשתי המשנה פ"ו דאבות שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם כי רבינו הקדוש חיבר את המשנה בלשון קצרה עד שכמה פעמים הוצרכו בגמרא לתרץ חסורי מחסרא והכא במאי עסקינן וכדומה מהאוקימתות והטעם שלא נתבאר במשנה הכל באר היטב הוא כשאז"ל גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה שע"י שימוש חכמים לא לבד שידע חכמתם כ"א גם ידע וילמוד מדות רבותינו הישרים ותהלוכות רבו יהיו לו לעינים לעשות כמוהו ע"כ אם הי' הכל מבואר במשנה לא היו צריכים ללמוד לפני רבותינו הת"ח אחרי שהכל מבואר ומפורש ע"כ נקט לשון קצרה למען נצטרך בכל עת ובכל שעה לרבותינו לפרש לנו ועי"ז לא לבד שנלמוד פירוש המשנה כ"א גם מדותיהם הטובות. וז"ש שנו חכמים בלשון המשנה שהוא קצרה למען ברוך יהי' מי שבחר בהם ובמשנתם שלא לבד יבחר במשנתם כ"א גם בהם בחכמים ללמוד מהם מדותיהם התרומיות:

מסורה ג' פסוקים בג' תיבות לפני' וג' לאחרי' ובאמצען תיבת והוא מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום אלקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. הכוונה י"ל כמ"ש אל יתהלל חכם בחכמתו והגבור בגבורתו והעשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וידוע כי תיבת הוא מרמז על

הש"י כמ"ש והוא אסור בזיקים כנודע וז"ש מאשר שמנה לחמו אם אושר הזמני נפל לחלקו בל יטוש אלוק עשהו רק ידע כי הוא ית"ש יתן מעדני מלך וגם אם מרבה בנדבות וצדקות הוא יזכור כי מי הקדימני ואשלם הש"י המציא לו העשירות למען יוכל להתנדב וז"ש ונדיב נדיבות יעץ האדם הנדיב הוא רק היועץ של הקב"ה למי רוצה ליתן נדבה אבל באמת והוא ית"ש על נדיבות יקום. ועתה פונה שלישית אל החכם שאם השיג דבר מה בחכמתו אל יתגאה לומר אף חכמתי עמדה לי אלא ידע כי ה' יתן חכמה וז"ש אלקים הבין דרכה והוא המבין לך את דרכי החכמה ורק הוא ית"ש ידע את מקומה:

ויכל יעקב לצוות את בניו ויגוע ויאסף אל עמיו. י"ל בהקדם המדרש פ' תזריע וידבר ה' אל משה לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא וביום השמיני ימול הה"ד חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי עוד שם הה"ד אחור וקדם צרתני כי ארז"ל כיצד מצות כיבוד או"א מכבדו בחייו ומכבדו לאחר מותו. ביאור הדברים כי הבנים מחוייבים לשלם לאביהם בעד שתי טובות שגמלו עמם. א' שהביאו לחיי עולם. ב' שהאבות זנין ומפרנסין לבניהם בקושטא ויש להם צער גידולם וטיפולם. והנה על הטובה הב' יש כח לבנים לשלם לאבות כל תגמולם עליהם שגם הם יכבדו ויאכילו וישקו את אבותיהם לעת מצוא צורך להם ובזה ישלמו לאבות את הטורח שהי' להם בגידול בניהם. אבל מה שהאבות נתנו חיים לבניהם שהיא הטובה הא' האיך אפשר שישלמו הבנים היכול יוכלו הבנים לתת חיים לאבותיהם אתמהה. אכן באמת גם זה לא נפלאת ולא רחוקה היא כי ארז"ל כל המניח בן צדיק כאלו לא מת ואז"ל יעקאע"ה לא מת מה זרעו בחיים אף הוא בחיים והיינו שאם הבנים לאחר מות אביהם הולכים בדרך הישר והם צדיקים הקרויים חיים אז גם אביהם הוא בחיים שהם מחיים את אביהם בקבר כי ברא מזכה אבא. וזהו כיצד מצות כיבוד או"א שיהי' הכבוד בשלימותו ובמילואו מכל צד אם מכבדו בחיים וגם לאחר מותו הולך בדרך הישר כאשר צוהו אביו וזהו מה שאומרים הבנים לאבות חיים וחסד עשית עמדי כפלים לתושי' אני מחוייב לך על החיים אשר הוצאתני לאור ההוי' והישות והבאתני לחיי העולם וגם על החסד שעשית עמדי מהספקת צרכי בימי נעורי ע"כ עלי להודות לך פי שנים ואיך אפשר זה לתת לך חיים ע"י שפקודתך שמרה רוחי לילך בדרך הישר כאשר הורתני. והנה ארז"ל נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ופי' מהרש"א ז"ל בח"א שמנו וספרו מנין המצות וראו שהמ"ע רק רמ"ח והל"ת שס"ה וא"כ האדם עלול יותר לעשות מצות ה' אשר לא תעשינה. ולפ"ז החיים שנותן הש"י לאדם ביום הולדו אינו ברור עדיין שהוא חסד אל לטובה כי אם יבלה ח"ו בהבל ימיו ושנותיו לרעה תחשב לכן כדי להורות

שהחיים יהיו לטובה ע"י קיום מצות ויהי' טוב לו שנברא ע"כ תיכף ביום השמיני מלין את הילד הרך למען הודיעו ולהורות לו שימלא שנות חיותו במצות ה' במסירת נפשו עד שפך דם ואז טוב לו שנברא. וז"ש הכתוב חיים וחסד עשית עמדי אני מודה להקב"ה על החסד שעשה עמדי שנתן לי חיים אבל רק אז הוא חסד בתנאי שפקודתך שמרה רוחי שישמור האדם פקודי ה' הישרים. וידוע מרז"ל שדיבור הוא לשון קשה ואמירה היא רכה ואחרי שביום הולדו לא נדע עדיין מה יהי' אחריתו כמארז"ל צדיק ורשע לא קאמר כי הבחירה חפשית והרשות נתונה ע"כ אמר וידבר ה' אל משה לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר כלומר ביום הולדו אחרי שהקב"ה מניח את האדם על בחירתו ע"כ הוא קשה מצד אם ח"ו ישחית את דרכו ורק מצד אם ייטיב מעלליו והיינו דיבור ואמירה. ויש להמליץ עוד בהיות כי ברא מזכה אבא יוכל להיות שאף אם האבות טמאו את עצמם ונתלכלכו בחטא בימי חייהם מ"מ בנם היוצא מחלציהם כאשר יהי' צדיק יפדם מבאר שחת כעובדא דר"ע במדרש וז"ש וטמאה שבעת ימים כי ימי שנותינו שבעים שנה ואומר שבהולד לה זכר אף שטמאה כל ימי חלדה מ"מ רק כימי נדת דותה תטמא כמו הנדה יש לה טהרה כמו כן זו שהניחה בן צדיק תשוב ותטהר כנ"ל. העולה מזה כשהבנים הולכים בדרך הישר אז יש בכחם להחיות את הוריהם גם אם כבר לקברות הובלו כמ"ש קמו בני' ויאשרוה. ועפ"ז פירשתי מה שמתפללים על הנפטר ותעלה נשמתו מעלה מעלה ותהי נשמתו צרורה בצרור החיים דקשה לכאורה דהמתים אינם מהלכים עוד כ"א עומדים בתור המעלה אשר היו לעת צאת נפשם וא"כ האיך מתפללים עליהם שתעלה נשמתם מעלה אבל לפי האמור י"ל כיון שהבנים כשאוחזים מעשה אבותיהם הכשרים בידיהם אז הם מפיחים רוח חיים בהוריהם וברא מזכה אבא. והנה אם האבות צדיקים ובניהם חוטאים ח"ו אז נפרדה החבילה וניתק החבל שבין האבות לבניהם וזהו ותעלה נשמתו מעלה ועל ידי מה ותהי נשמתו צרורה בצרור החיים שיהי' בין החיים והמתים קשר אמיץ וחזק ע"י טוב מעשה הבנים. ובזה יבואר פ' הנ"ל ויכל יעקב לצוות וגו' ויגוע ויאסף דלכאורה תרתי ל"ל גויעה ואסיפה אלא דרמז ע"ז שאמרנו כי כל אדם מת בעת לקברות יובל אבל יש לאל יד בניו להחיותו אחר מיתה שתעלה נשמתו מעלה אם הולכים בדרך נכוחה לא כן אם אינם מקיימים מצות אביהם אשר פקד עליהם ליילך בדרך הישר אז מת פעם שנית אחרי מיתתו הראשונה אחרי שמנעו ממנו החיים שבידם ליתן לו. וזהו הרמז ויכל יעקב לצוות את בניו כלומר אם ח"ו צוויו אינו פועל על בניו והוא כלה ואבד לא הכה שורש בלבם אז לא רק פ"א מת רק ב' פעמים הא' מיתתו הראשונה כמות כל אדם והשנית שמת עוד הפעם אחרי מיתתו אם ח"ו בניו לא ילכו בדרכיו אשר צוום. וזה י"ל

פי' הפ' ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה כי מי שבניו לא ישמרו פקודיו אשר הניח אחריו ברכה לא רק אז בעת הובל לקברות מת כ"א בכל עת ובכל שעה אשר בניו יתורו אחרי לבבם הוא מת כנ"ל לא כן מי שבניו הולכים בדרך הישר זהו כבר מת מקדם בעת מותו אבל עתה הוא חי. וז"ש ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אותם המתים יש לשבח אשר כבר מאז ומקדם מתו אבל עתה הם חיים עדנה. ובזה אמרתי בפ' וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ מגוריהם אשר גרו בה ואמרו בגמ' ובילקוט לכם לא נאמר אלא לתת להם מכאן לתחיית המתים מן התורה כי אם ישראל היו חושבים שביאתם לארץ מכח עצמם אז במהרה היו חוטאים ואז אבותיהם יקראו מתים באמת אחרי שבניהם אינם מחיים אותם במעשיהם הטובים אבל ע"י שידעו שרק בזכות אבותם באו לארץ וירשו אותה בע"כ צריכים לאחוז במעשה אבותיהם הטובים לבל תקיא הארץ אותם וגם ידעו כי רק ארץ מגוריהם היא אשר גרו בה לחשוב עצמם רק כגרים על ארץ ועי"ז מכאן תחיית המתים שעי"ז נותנים רוח חיים בעצמות אבותיהם שגם אבותיהם אשר בארץ חיים עודנה כאמור. ובזה פירשתי מה שאמר יעקב אבינו ע"ה ליוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי כי מקודם לזה הי' ירא יעקב פן ואולי בניו אחריו לא יקיימו את אשר יפקוד עליהם לשמור את דרך ה' ואז לא רק פ"א ימות כ"א ב"פ כנ"ל אבל אחרי ראותו את יוסף עם היותו במצרים ומלך ועומד בצדקו מתחלתו ועד סופו מעתה נכון לבו בטוח שבניו יקיימו את דבריו ופקודתו תשמור רוחם ע"כ אמותה הפעם כלומר רק פעם אחת אמות אחרי ראותי פניך כי עודך חי וקים במצות וביראת ה':

(השמטה לפ' וישב) והנה קמה אלומתי וגם נצבה והנה תסובינה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי ויאמרו לו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו פרש"י על שהוציא דבה עליהם וצ"ל מה המשך יש לחלומותיו עם הוצאת דבתו. ונ"ל כי לפעמים יכבוש מלך ארץ ביד חזקה וכל העם יעמדו לנגדו אבל ברבות הימים ע"י שמושל עליהם בחכמה וחן וחסד גם מתנגדיו יכרעו לפניו ברך ויסכימו למלכותו בראותם שהוא נוהג בטכסיסי המלוכה כראוי וכהוגן ובימיו תפרח ארץ ויושבי' ע"כ אף שמתחלה שנאוהו כי הרים א"ע על כסא המלוכה שלא כרצונם בכ"ז בסוף אחרי רואם שהוא ראוי לשמלת הקצין ומושל גם קנאתם גם שנאתם אבדה לנצח ומאויב נעשה אוהב. וזו היתה כוונת יוסף באמרו הן אמת שמתחלה קמה אלומתי למלוך עליכם ביד חזקה שלא בהסכמתכם אבל גם נצבה לנצח בל תמוט כי לבסוף והנה תסובנה אלומותיכם ותשתחוין לאלומתי שגם אתם מרצונכם תשתחוו לפני אבל

אחיו סברו שאם כבר נשרשה השנאה בלב אז כל הרוחות שבעולם אינן עוקרות אותה ממקומה ע"כ אמרו המלוך תמלוך אם משול תמשול כפי' המפרשים שמלך הוא ברצון והסכמת העם ומושל הוא ביד חזקה שלא ברצונם ע"כ אמרו הכי בדעתך שתבוא עוד למדרגת מלך המולך בהסכמה עלינו אף שאתה מתחיל בממשלה שלא כרצונינו. והנה יוסף כשהוציא דבה על אחיו לא רצה ח"ו להעיר עליהם שנאת אביהם כי ידע שאף שביום שמעו שעושים שלא כשורה ישנא אותם אבל אחרי שיוכיחם על פניהם ויסורו ממעלליהם הרעים יוסיף אביהם לאהוב אותם כבתחלה אבל אחיו בסברתם שמשנאה לא יוכל להיות אהבה כנ"ל סברו שברצונו לעורר עליהם שנאת אביהם לנצח ע"כ החלום שאף שבתחלה ישנאוהו לבסוף יאהבוהו הוא מסכים לסברתו שהוציא דבה עליהם בדעתו שלסוף יאהב אותם אביהם אבל הם לסברתם ישנאו אותו על חלומותיו ועל הוצאת דבתו אחרי שהדברים תלויים זה בזה כנ"ל:

הנה בעל החלומות הלזה בא כי לכאורה אין מקום לשנאותו על חלומותיו אחרי שהחלום בא אליו ממילא מן השמים מה יוכל לעשות אלא שכ' המפ' עיין אוה"ח שחשדוהו בשביל שהחלומות באים רוב פעמים מהרהורי דיומא ע"כ בודאי גם ביום הוא מתגאה בדעתו עליהם וע"כ באו אליו חלומות כאלו להיות מושל עליהם. ועיין מ"ש הפוסקים גבי תענית חלום וגבי הרואה קרי ביוה"כ. ולפ"ז חלום שבא מעצמו בלא הרהורי דיומא מושל החלום על האדם אבל הבא ע"י הרהור א"כ הוא קרא וגרם לחלום שיבוא אליו ודומה לבעל שהוא אדון ומושל על אשתו לכל אשר יחפוץ יטנו. וז"ש הנה בעל החלומות בא שאין החלומות מושלין בו בע"כ שלא ברצונו כ"א שהוא הבעל והאדון שקורא ע"י הרהוריו את החלומות מגידי גדולתו שיבואו אליו:

סליק ספר בראשית:

לוח ארז על פרשת שמות

הספר הזה שאנו מתחילים היום לקרות כבר כתב רמב"ן ז"ל פ' ויחי שגלות מצרים וגאולתו הוא רמז לגלות זה האחרון המר והנמהר. וכ"ה במדרש הוא בי"א ערך גאולה באנכי ירדו ישראל למצרים שנא' אנכי ארד עמך מצרימה ובאנכי העלה אותם ובאנכי עתיד לגאלם שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. הכוונה כי פרעה אמר הבה נתחכמה לו הן עם בני ישראל רב ועצום ממנו ועוד היום שונאינו מנדינו אומרים ובאים בטענה זו על ישראל לאמור שהם אינם אוהבים את ארצם אשר בה נולדו ונתגדלו כ"א כל תקותם לשוב לירושלים. ובטענה אחרת באים כי ישראל הם רק אוהבי ממון

כל מגמתם רק לאסוף הון ואין להם שום הרגש לדבר שהוא למעלה מן הממון. ובאמת טענות אלו סותרות זא"ז שאם כל חפצם ותקותם אינו רק לירושלים ושם אין תקוה להיות עשירי ממון כי אדרבה פה יש מקום יותר לעשירות בע"כ שהם נכספים לדבר שהוא למעלה מממון וא"כ איך יגוללו עליהם האשמה שכל מגמתם רק לצבור כסף כחול ואם תשוקתם לממון האיך יכספו לירושלים. אבל באמת שנאה מקלקלת השורה ומחפאים עלינו תואנות וגם פרעה טען את השני דברים הנ"ל הסותרים כי אמר הנה עם בנ"י רב ועצום ממנו ובודאי שלא היו מרובים מהמצרים אחרי שלאח"כ לעת צאתם לא היו כ"א כשש מאות אלף רק כוונתו שכל גדולתם ועצמם הוא רק ממנו כלומר על ידינו נתעשרו מה שחמסו וגזלו אותנו ואכלו את חלב הארץ וא"כ הוא בודאי רצונם להתעכב פה מקום טוב ודשן אשר ירווח להם להעשיר בכ"ז הוסיף לאמר ועלה מן הא שכל רצונם לעלות ולילך מכאן. אבל באמת שני הטענות כוזבות כי הישראלי אף שהוא שואף זורח אל מקום מקדשו בכ"ז הוא לא יעשה מאומה לילך מכאן רק אדרבה אוהב את ארץ מגורו בכל מאמצי כחו כמ"ש הנביא דרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה וגם ארז"ל שהשביע הקב"ה את ישראל שלא יעלו בחומה ע"כ אם גם לבן של ישראל פונה לשמים בכ"ז כל עוד לא שלח ה' ברחמיו את ידו לגאלם הם נאחזים בסבך עבותות אהבה אל ארץ מגוריהם וז"ש המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כלומר אף שלבנו למעלה מתפללים לכונן בית קדשנו שהוא עליון מרום מקום מקדשנו בכ"ז עיניו הגשמיים צריך שיתן למטה בארץ מגורתו לעבדה ולשמרה ולעשות ככל אשר תמצא ידו להיטיב לה וכ"ז אנו לומדים מיוסף הצדיק ע"ה אף שבלי ספק נכספה גם כלתה נפשו לעזוב את הארץ אשר בה לעבד נמכר ולשוב אל בית אביו בכ"ז כ"ז היותו בה כמה טובות הטיב לארצו ויכלכל את מצרים כ"כ יוצאי חלציו אף שתשוקתם לעלות לציון ברנה בכ"ז עד שיביא ה' ברחמיו קץ קיבוץ פזורינו אנו פועלים ישועות בקרב הארץ אשר אנחנו בה אבל שונאינו לא אבו לדעת את ספר דברי הימים לישראל אשר ממנו נוכל לקרות בכל דור ודור שישראל הם נאמנים בבריתם עם הארץ אשר שוכנים בה אבל מחרפינו לא ירצו לידע את יוסף. ע"כ נאמר כאן ויקם מלך חדש על מצרים שנתחדשו גזירותיו והטעם אשר לא ידע את יוסף ודרשו ז"ל עשה עצמו כאלו לא ידע כלומר שלא ידע מעשה יוסף שהי' נאמן לארץ מגורו וחשד בישראל שהם בלתי אוהבים ונאמנים לארץ מגוריהם ולדעתי זה נרמז למרע"ה במראה הסנה שנאמר וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וכבר דרשו ז"ל סנה אלו ישראל שהם הפחות והמעט מכל העמים והנה בכל דור עומדים עלינו לכלותינו בכל עת ועת בוער אש השנאה לנגדנו ובודאי לא מקרה

הוא רק הש"י שולח את האומות לגרות בנו ולהעמידנו על הנסיון אם אנו עומדים חזקים באמונתנו אף שעי"ז מוסיפים שנאה עלינו וז"ש וירא מלאך ה' אליו כלומר ראה שמלאך ה' הוא ושלוחא דרחמנא מה שתמיד אש לבת שלהבת השנאה בוער בסנה ומה שהפליג להפליא הוא בראותו שאף שתמיד עומדים לנגדנו בכ"ז אנו הדבקים בה' חיים כלנו היום אף שאנחנו המצער והפחות מכל העמים והבערה יצאה ח"ו לכלות אותנו ובכ"ז והנה הסנה בוער באש אש שנאת העמים תוקד תמיד ובכ"ז איננו אכל. וכאשר בקש מרע"ה טעמו של דבר מדוע לא יבער הסנה השיב לו הקב"ה אל תקרב הלום של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא ובמדרש אין הלום אלא מלכות שנאמר מי אנכי כי הבאתני עד הלום. הכוונה אף שבאו האומות עלינו בטענה שאין אנו אוהבים ארץ מגורינו ועינינו כלות ומיחלות ובצפייתינו צפינו לתפוס המלכות ולמשול ביד חזקה על כל העמים בכ"ז לא יכלו להוכיח שח"ו היו ידינו במעל למרוד במלכות או היינו עושים דבר מה נגד תועלת ושלום הארץ אדרבה בכל עת היינו מתאמצים לדרוש את שלום הארץ אשר אנו דרים בה והנה נעילת המנעלים הוא סימן על היותו רוצה להלוך כמ"ש בפסח מצרים ונעליכם ברגליכם לא כן מי שחולץ מנעליו הוא הוראה על ההתעכבות במקומו וז"ש למ"ר אתה תמה מדוע לא יאכל הסנה ע"י אש שנאת האומות לזה אומר לך הטעם בשביל שישראל הם מצווים של נעלך כלומר שהם אינם רוצים להפרד מדעתם מארץ מגורם כי אם גם האמת הוא שארץ ישראל היא לנו קודש קדשים בכ"ז גם המקום אשר אתה עומד עליו כל ארץ וארץ אשר תכנס בה האומה הישראלי' לגור בה גם הוא אדמת קודש וחוב קדוש מוטל עלינו לאהוב אותה ועי"ז בטלה שנאת העמים ממנו אחרי שעין בעין רואים שאנו מחזיקים בברית הארץ. וז"ש אל תקרב הלום זה מלכות כלומר לא שאנו משתדלים ומבקשים מלוכה ושררה כ"א אדרבה של נעלך כנ"ל. וכן בגלות מצרים לא עשו ישראל לגאולתם מאומה רק הוחילו עד בוא יום ה' ולזה ארז"ל סימן הי' בידם שכל מי שיאמר להם בלשון פקד פקדתי שבלשון זה הם נגאלים כלומר מי שיאמר להם שהם לא יעשו מאומה לגאולתם רק הקב"ה יגאלם זהו הגואל האמיתי וז"כ המאמר באנכי נגאלו ובאנכי עתידין ליגאל כלומר שאנו לא נעשה מאומה לגאולתנו רק אם הקב"ה יראה הזמן המעותד לבוא אז הוא ברחמיו יגאל אותנו ויקבץ נדחינו אמן ועי' מ"ש לעיל פ' תולדות על המדרש הגמון אחד שאל מי יתפוס המלכות אחרינו ע"ש:

ואלה שמות בנ"י וגו' פרש"י אע"פ שמנאן בחייהם חזר ומנאן לאחר מיתתן להודיע חיבתן לפני הקב"ה שנמשלו לככבים שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא

הכוונה כי ארז"ל בזכות ג' דברים נגאלו אבותינו ממצרים ואחד מהם על שלא שינו את שמם ביאור הענין כי הדור החדש ידמה בלבבו שהצדיק ההולך בדרכי ה' הוא עבד אסור בכבל עלי דרכו בארץ כי בכל מקום אשר הוא פונה וכל מה שהוא רוצה לעשות התוה"ק תשים מעצור לרוחו וטומנת פחים לרגלו באמרה רק את זה תאכל רק את זה תעשה ורק בימים אלה תוכל לעבוד ולעסוק במלאכה לא כן הרשעים אשר פרקו עול התורה מעל צוארם המה הבני חורין חפשים בכל מעלליהם ויוכלו לעשות מה שלבם חפץ באין מעצור לרוחם ע"כ בזמן ההוה אשר החפשיות והחירות מההשתעבדות הוא הנכסף והנחמד לב"א משליכים מעליהם עול תורה ויראה למען יהיו בני חורין כאשר יאות עתה בדור החדש ואומרים ננתקה מוסרותימו ונשליכה עבותימו אבל באמת המעיין האמיתי ישחק וילעג לדבריהם כי באמת כל אדם משועבד או לגופו ותאוותיו או לנפשו ורק במתים חפשי כתיב וכל הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול דרך ארץ כלומר עול תאוות הארציות ואחרי שסוף סוף הוא משועבד עכ"פ טוב לעבוד לאדון אחד נכבד ולכבוד יחשב לו כמו השרים הגדולים המשמשים את המלך לא לחרפה יחשב להם אדרבה יקנאו בם אחיהם שגם הם רוצים להפקד על משמרת עבודת שימוש המלך וכמו כן העובד את ה' אין לו אלא אדון אחד כי ה' אלקינו ה' אחד. אבל הפורק ממנו עול האדון האחד ניתן עליו עול אדונים הרבה א' עובד. לתאוות הממון וא' לרדיפת הכבוד וכדומה לכמה מדות מגונות אשר הוא משועבד להם והם מושלים בו. וזהו הפורק ממנו עול תורה נותנין עליו עול מלכות שכל התאוות המדומות מולכים עליו. וע"כ ארז"ל אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות שאז כאשר רוח הטומאה תעבר מן הארץ ונכיר ונדע את האדון אחד ית"ש אז לא יהי' לנו שעבוד מלכיות ממשלת התאוות והמדות הפחותות ולא נהי' עוד עבדים לאדונים הרבה התאוות אשר משלו עלינו. וז"ש ישראל במעשה העגל אלה אלהיך ישראל ואמרו רז"ל שאוו לאלוהות הרבה הכוונה אחרי שלא רצו לעבוד לאל אחד עבדו לאלוהות הרבה הן המה התאוות המרובות ע"כ ארז"ל אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה כמ"ש בעקדה על פ' אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי. וי"ל בזה מ"ש איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כמו שהמורא אם אמנם הוא פחיתות לאיש כי הוא מורה על רכות הלב ורפיון רוח בכ"ז אם ייראו את אבותיו לכבוד לו יחשב ויקרא איש כמו כן אם תשמרו את שבתותי לא תאמרו שעי"כ אתם אסורים וכלואים כעבדים מה שלא יאות כן לאיש חפשי כי אדרבה ע"ז לאישות ומעלה יחשב. והנה מי שמשנה שמו הישראלי בעבור שהוא דר במקום שאין רגילים בשמות האלה זהו מורה שהוא עבד לרוח הזמן והמקום. אבל איש אשר חלק לו ה' בבינה אם רואה על

איזה דבר שהוא טוב לא יזיז ממנו אפילו זיז כ"ש וכל הרוחות שבעולם אינן מזיזות אותו ממקומו. ולזה שפיר נגאלו אבותינו ממצרים אחרי שלא שינו את שמם ולשונם ובדבר שהחזיקו בו פ"א לא רפו ידיהם ממנו בזה הורו סימן החרות האמיתי שהם אנשים בני חורין אינם ראויים לעול העבדות. ובזה יובן מארז"ל ר"מ הוה דייק בשמא הוה עייל לאושפיזא א"ל מה שמך א"ל כידור אמר ש"מ רשע הוא שנאמר כי דור תהפוכות הוא הכוונה כי כל אומה ולשון היא מתייחסת אחר מקור מחצבתה וזה לה לכבוד ולתפארת אם תוכל להתייחס אחר שנים קדמוניות והן עם ישראל גוי אחד הוא אשר יוכל להעלות יחוס לאומיותו ראשונה מכל האומות ע"כ נאה להם להתגאות עם מקור מחצבתם אבל אם היהודי יבוש ויכלם להתפאר בפני כל שהוא יהודי ומגזע המפואר שרשו ואדרבה הוא מתלבש באדרת נכרי למען לא יוכר שהוא יהודי זהו תהפוכות מכל האומות אשר המה מתגאים במה שיוכל להורות כי מימים קדמונים מקור מחצבתם וישראל אשר יוכל ביותר להתפאר בזה הוא בוש ביחוסו וגזעו ושרשו הטהור משנות קדם ע"כ ר"מ כששאל להאיש על שמו ואמר לו כידור ששמו לפי הדור ששינה שמו הישראלי והסב אותו לשם נכרי לפי מצב הדור ע"כ אמר ש"מ רשע הוא והוא שוטה רשע שנאמר כי דור תהפוכות כלומר בהיפך משאר האומות אשר יתכבדו בנאציאנאליטעט שלהם והוא היהודי יבוש ויכלם בזה. ומשמי' דזקני הח"ס זצוק"ל שמעתי לפרש קראו בשמותם עלי אדמות על הדור היתום הזה אשר בעודם בחיים חייתם קוראים עצמם בשם זר ונכרי ורק לאחר מיתה כשרוצים להעמיד מצבה ולומר תפלת אל מלא רחמים אז שואלים על שם העברי וז"ש קראו בשמותם רק אז כשהם כבר מושכבים עלי אדמות. והנה יש בני אדם אשר בחייהם מכבדים אותם לא מפני שנאהבים אלא מפני יראתם שלא ירעו וישחיתו באשר הם נוקמים ונוטרים ואחר מיתתם שאין עוד לירא מפניהם אינם מכובדים עוד. ויש ב"א להיפך שבעודם בחיים אין להם כבוד כ"א רק אחרי מות קדושים אמור להם אבל בנ"י חשיבותם בחייהם וגם לאחר מותם. וזהו כוונת נושא המדרש שמנאן בחייהן ומנאן במיתתן להודיע כי נכבדים המה בכל עת ופעם. וזה י"ל בכוונת מדרש תנחומא ריש פרשתנו כ"מ שנאמר אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים אף כאן ואלה שמות מוסיף על הראשונים שבח כי אם אנו לא נבוש להודיע לעין כל כי שם ישראל נקרא עלינו רק אדרבה בשם ישראל נתפאר אף שאויבינו ילעגו לנו בזה אנו מכבדים ומהללים ומפארים את אבותינו מעולם כי מראש צורים ממקור חוצבנו בו נתייחס לשם ולתהלה אבל אם גאותן של ישראל ניטלה מהם והם יחפרו ויבושו להודיע לעין כל שהם ישראל בני אברהם יצחק ויעקב אז הם מבזים את הוריהם וכבוד אבותיהם אשר

התאמרו בשם ישראל יכנו לקלון ישימו ע"כ אלה בלא וא"ו החיבור הוא לאות שנפרדה החבילה והקשר ניתק ופוסל את הראשונים אבל ואלה מורה החיבור בין ההוה והעבר הוא מוסיף על הראשונים והוא לשבח ולכבוד אבותיהם הראשונים:

ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו הך מלת לאמר אין לו הבנה. ונ"ל כי חרטומי מצרים אמרו שעתיד להולד בן במצרים שתהי' ידו בכל להשחית ולהרס כסא הממלכה ותבער אש המלחמה בקרב הארץ איש באחיו ירדופו וימוגו כל הארץ. ובזה נוח להם למצרים עצמם שביום זה אשר נבאו החרטומים לא יחוס על בנו הנולד לו ביום ההוא וימסרהו לשטף מים שעי"ז יהי' שלום בארץ באין מחריד. והנה אם הי' פרעה מצוה זאת יחשדוהו שלא בעבור טובתם הוא עושה רק למענו יעש למען ישב בטח על כסא אבותיו אבל אם העם יאמרו כן אל ישראל אז ידעו בטח כי רק טובתם הוא דורש בצווי הזה וזהו הכוונה ויצו פרעה לכל עמו שהם יאמרו לישראל כל הבן הילוד היאורה תשליכו מדעתכם:

ומשה הי' רועה וגו'. במדרש הה"ד וה' בהיכל קדשו עד שלא חרב המקדש שרתה שכינה במקדש משחרב בהמ"ק נסתלקה שכינה עד לשמים שנא' ה' בשמים כסאך. הכוונה כי מצינו שמשה רבינו ודוד מלכנו מאחר עלות הביאם לרעות את צאן עמם והטעם כמ"ש הרמב"ן ז"ל שע"י הרחיקם מהמית האנשים וגלי העולם בזעמם לא ישטפו עליהם התבודדו בעיוניהם במעשה בראשית בהביטם שמים לרום ככביהם וצבאיהם ולארץ מתחת תוציא יבולה מירק דשא עד עץ נחמד למראה בזה הכירו גדולת בוראם ויוצרם מלפם מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמו לא כן אם בחברת האנשים יחיו בהמון קרית שאי' אם גם השמים מספרים כבוד אל אבל אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם ואז לא היו ראויים לנטל ולנשא עם ישראל על מי מנוחות. וזה כוונת דרושנו ומשה הי' רועה הטעם לזה שהרי כל זמן שהי' בהמ"ק קיים הי' כל א' מישראל מכיר את ה' בבואו אל המקדש כאמרם עשרה נסים נעשו לאבותינו בבהמ"ק ואז לא הוצרכו להתבודד כ"א יוכלו לחיות בחברת האנשים משא"כ כשניטל כבודנו ונפזרנו בין הגוים כשה אובד נסתלקה השכינה מהארץ ולא יתראה זיו זהרה אלא בהביטנו אל השמים ממעל שם יוכר כבוד בוראנו ע"כ קודם שנבנה המקדש גם מרע"ה הוצרך להתבודד וע"כ הי' רועה. ויש להמליץ בזה על דורנו בעוה"ר שאינם מבקשים להם מורה דרך איש אשר רוח אלקים בו ומלתו על לשונו כ"א מי שלמד לשונו לדבר צחות וחלקלקות צוף ודבש אמרותיו אף שאמריו כקש לפני רוח תוכם רצוף דברי פיח וכזבים לא יביטו אל זאת רק אם לשונו תהי' עט סופר מהיר לדבר מליצות והי' מטיף לעם הזה והסיבה לזה כי אם היו באים אל

בית ה' לשמוע דבר ה' אז לא ירצו רק שיהיו דברים היוצאים מן הלב ואף אם לא במענה רך ושפתי חלקות ידבר בכ"ז יטו אזן לקול דברו כי יבינו לאחריתו שדבר ה' דיבר. אמנם הם אינם באים לשמוע דבר ה' כ"א לשמע אזן קול דברים כסיר נפוח ע"כ יבקשו איש אשר רוח המליצה נוססה בו ותועפות ראם לו להגביהם הגבה מעלה ושאול מטה. והנה מרע"ה הי' רועה צאן לא למד לשונו לדבר חלקות והוא ערל שפתים ובכ"ז לא קם עוד נביא ומוכיח לישראל כמוהו והסיבה לזה על אשר רצו ישראל לשמוע ממנו רק דבר ה' וז"ש ומשה הי' רועה צאן ובכ"ז הי' הוא המנהיג ומורה דרך והטעם לזה כי עד שלא חרב בהמ"ק שלא בטלה קדושת ישראל אז שרתה שכינה במקדש לא באו להיכל קדשו כ"א לשמוע דבר ה': וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. י"ל כי בבריאת האדם אמר הש"י נעשה אדם ולא אעשה אדם כדי להורות ענוה וכן י"ל הטעם ששלח הש"י את משה להוציאם ממצרים אף שלא הוצרך כביכול לשום סיוע ח"ו אלא הוא ג"כ מפני גודל ענותנותו ית' ומצינו במתן תורה שהניח הקב"ה כל הרים וגבעות שבעולם ולא נתן התורה אלא על הר סיני נמוך שבהרים הוא ג"כ מפני ענותנותו כי רבה. וז"ש וזה לך האות כי אנכי שלחתיך מה שאתה השליח לפרעה לא שאני צריך לסיוע אחר אלא רק אנכי שלחתיך שאתה בא מכחי ואתה שלוחי ומה שאין אני בעצמי העושה הוא רק קבל ענותנותא יתירא דאית בי וזה לך האות שאני לובש מעיל הענוה שהרי בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה הנמוך והשפל מזה תדע שאני בוחר במדת ענוה:

ויאמר משה הנה אנכי בא אל בנ"י ואמרתי אליהם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אלקים אל משה אהי' אשר אהי' וגו' ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בנ"י ה' אלקי אבותיכם וגו' שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור. נראה בהקדם לפרש מה שנאמר בפרשתנו ויהי בימים הרבים ההם ויאנחו בנ"י מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה וירא אלקים את בנ"י וידע אלקים כי יש להפליא אחרי שלבסוף נגאלו אבותינו ממצרים לא בכחם ועוצם ידם עשו חיל הגאולה רק שהקב"ה זכר להם מעשה אבות וזכות הקדושים והשבועה אשר נשבע להם א"כ צדיק מה פעל אם זכות אבות הי' מועיל להוציאם ממסגר אסיר ולשבור עול הגלות מעל צואריהם אחרי שכבר הכביד אכפו עליהם מכ"ש וק"ו שהי' כח לזכות אבות להועיל שלא יבואו כלל להגלות ולא יעבדו אדונים קשה ומדוע עשה ה' ככה לעם הזה שמתחלה הכניסם בקושי השעבוד ולבסוף הוציאם לא בצדקתם כ"א בצדקת אבותיהם אתמהה. והתשובה לשאלה זו היא אחרי שהכל בידי שמים

חוץ מיראת שמים רצה הקב"ה מתחלה שיזדקקו יתבררו ויתלבנו בכור ברזל הגלות והשעבוד יצרפם כצרוף כסף והיו סיגים אבל אחרי רואו שנהפוך הוא לא לבד שגלות מצרים לא העלה אותם למעלה ראש במעלות ומדות כ"א אדרבה ירדו מטה מטה ונשקעו במ"ט שערי טומאה עד שהללו עובדי ע"ז והללו וכו' הוצרך הקב"ה לחשב את הקץ ר"ל לחשוב שיהא קץ וסוף ח"ו לכנסת ישראל ולא חתחבר עוד עם דודה והוצרך להוציאם ביד חזקה בזכות אבותם אם גם הם בעצמם לא היו ראויים לכך אבל מתחלה הכניסם הש"י בגלות כי הניח להם הבחירה שייטיבו מעלליהם ע"י כור העוני וקושי השעבוד ואז טוב להם וטוב לנפשם יגמלו אם בצדקתם ויושר לבבם יזכו להגאל אבל אחרי רואו שהם עוד השחיתו התעיבו עלילה בעניים ומרודם. ע"כ הי' מן ההכרח להוציאם בזכות אבותם והמופת ע"ז שלא היטיבו את דרכם בגלות הוא בהקדם מ"ש בדרוש לשבת נחמו שהגלות הוא מכה כפולה הא' גלות ועינוי הגוף והאחרון הכביד גלית השכינה כמ"ש שעבוד מלכיות מעכב אותנו מעבודת הש"י. והנה בודאי הצדיקים מרגישים יותר בגלות השכינה שאין לאל ידינו לקיים כל חקי התורה מחמת שעבוד מלכיות ממה שמרגישים שעבוד וגלות הגוף. ופרשתי צרות רבות סבבונו קראנוך ה' אלקינו רחקת ממנו בעוננו שבנו מאחריך תעינו ואבדנו ועדיין לא שבנו מטעותינו כי בכל עת אשר אנו קוראים אל ה' ומתפללים להוציא ממסגר אסירנו תחת אשר הי' מהראוי להרגיש בצער שכינת עוזו ית' אשר רחק ממנו בעוננו ולהתפלל שתושיע לו ימינו לבל יהי' שם שמים מחולל אין אנו עושים כן אלא העיקר מה שקראנוך ה' אלקינו הוא על כי צרות רבות סבבונו יסורי הגוף מהשעבוד וזה סימן כי שבנו מאחריך ותעינו מדרך הישר וגוי אובד עצות אנחנו ועדיין לא שבנו מטעותינו עוד לא הועיל הגלות לזקק ולצרף אותנו הגו מסיגים כי אם הי' כוונתנו רצוי' היינו צועקים העיקר על כי רחקת ממנו. וי"ל שזהו ג"כ כוונת המקונן נפלה עטרת ראשנו אוי נא לגו כי חטאנו על זה הי' דוה לבנו על אלה חשכו עינינו ומדקדק מהר"מ אלשיך ז"ל ששינה מלשון יחיד לרבים פתח על זה וסיים על אלה ונראה שזוהי הכוונה שלגודל חטאינו אין אנו מרגישים כלל בגלות השכינה ע"פ הכוונה הנ"ל רק על זה אנו מקוננים כי הורם המצנפת והוסר העטרה כתר מלכות שהיינו מושלים בקרב הארץ כשאר העמים ועתה נפלה עטרת ראשנו והיינו לעבדים ואחרים מושלים בנו אוי נא לנו כלומר רק זה לנו ליגון והטעם כי חטאנו ע"כ אנו מרגישים רק נפילת העטרה מראשנו ולא ריחוק השכינה. והוסיף עוד ביתר ביאור על זה הי' דוה לבנו כלומר רק בשביל ד"ז לבד שאנו בגלות ושעבוד הגוף ועבדים היינו ע"ז אנו מתאוננים אף שבאמת על אלה חשכו עינינו כלומר על ענינים רבים דברים רוחניים וקדושים שנאבדו ממנו

ע"ז הי' לנו לקונן. וזה הטעם שארך לנו הגלות זה כמה ואין קץ בשביל שתכלית הגלות הי' לנקותינו כמו בכור הברזל שנצא נקיים מכל סיג ופסולת וכ"ז שאנו מבקשים רק קץ לענייננו בשביל דברים גשמיים שנהי' בני חורין ולא עבדים שנשב איש תחת גפנו ותאנתו בזה אנו מורים שעוד אנחנו בחטאתינו ועדיין לא שבנו מטעותינו שאנו ממירים הנכבד בנקלה אבל אם אנו מבקשים על ימי המשיח בשביל שיהי' לנו קורת רוח ונפש משיבת ורוח נכונה לעבוד את ה' בארץ הקדושה בלי שום שטן ופגע רע אז רואה הקב"ה שאנו מבקשים הדבר הנכבד והטוב העצמי ואז הקב"ה יפדה אותנו. ובזה י"ל כוונת אמרם ז"ל אלמלי שמרו ישראל ב' שבתות מיד נגאלין שנאמר כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ובחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי כי עוה"ב נקרא יום שכולו שבת וכן ימות המשיח נקראים ימי השבת כי אז ינוחו יגיעי כח תחת אשר לעת כזאת בגלות המר בנפשנו נביא לחמנו וביגיעה רבה אנו משיגים את לחם מחייתינו אבל לע"ל נשב בשלום ושלוה אין שטן ופגע רע וגם בעניינים הנפשיים טוב לנו אז מעתה כי כעת בגלות צריכים אנו ללחום נגד הקמים עלינו להפריע אותנו מעבודת ה' לא כן לעתיד אי"ה אז נשבות וננוח מיגיעתינו ונעבוד את ה' כאשר עם לבבינו באין שטן ומפריע והנה כ"כ אם אנו מקוים ימות המשיח לא תהי' התקוה רק בגלל שאז ישבות הגוף מעצבו ומעמלו ויתענג על רוב טוב כ"א ג"כ למען נחי' אז חיי התורה ועבודה ונשבות ממלחמת צוררי ומפריעי עבודת הקודש וכאשר תקותינו הוא באופן זה אז קרובה ישועתנו לבוא ויגאל ה' אותנו בקרוב. והנה שמר הוא לשון צפיי' ותקוה ויחול כמו ואביו שמר את הדבר וז"ש אלמלי שמרו ישראל קוו וייחלו לא לבד אל שביתה אחת ומנוחה מטורח הגוף לע"ל כ"א ישמרו ויקוו ב' שבתות שבת הגוף ושבת לה' אז מיד היו נגאלים כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי דייקא ולא רק יבחרו במה שבחרה ואוותה נפשם כ"א ובחרו באשר חפצתי אז אביאם אל הר קדשי העולה מכל זה שבגלות מצרים היו ב' מיני שעבוד שעבוד הגוף ושעבוד הנפש והנה בתחלת גלותם כ"ז שזרחה עליהם עוד שמש בית יעקב צור ממנו חוצבו בודאי הי' מר להם יותר שעבוד הנפש וגלות השכינה משעבוד הגוף כי הצדיקים מרגישים בזה ביותר וי"ל שזה כוונת המדרש איכה הלא כה דבריו אלו זכיתם הייתם קוראים ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים עכשיו שלא זכיתם אתם קוראים ראה ה' כי צר לי כי אם ישראל זוכים וזכים ומאירים במעשיהם הטובים אז מרגישים כובד הגלות אשר בתוך עם טמא שפתים הם יושבים ואין לאל ידם לעבוד את ה' בגלות כאשר חפץ לבם כו שעבוד מלכיות מעכב וזהו אלו זכיתם אתם מתאוננים על אשר אתם במצרים וגליתם מארץ הקדושה אשר משם תצא התורה וקדושה ביתר שאת

ויתר עוז אבל אם לא זכיתם אז אתם צועקים הוי ואבוי רק אם צר לכם בגופכם אז כל א' וא' יצעק בעד עורו ובצעו כי יצר לו רק זאת הוא מרגיש ובשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל לקרוא בקול ראה ה' והביטה כי צר לי אבל לצרת האומה בכלל שגלה כבוד התורה ע"ז אין חולה מכם עלי. וכמו כן הי' במצרים בימים הראשונים בראשית הגלות יותר היו נאנחים על גלות הנפש מעל גלות הגוף אבל ויהי בימים הרבים ההם אחרי שכבר נושנו בארץ חם ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם אז כבר שכחו שנפשם הושם לה מועקה ויאנחו בנ"י מן העבודה ויזעקו שכל צעקתם וזעקתם לא היתה רק מן העבודה ושעבוד הגוף אבל אם הי' נוח להם מעבודת הגוף גלות הנפש לא הי' מעיק וכואב להם. וכאשר ראה הש"י ברחמיו שרק על העבודה יצעקו חמס אבל גלות הנפש כבר לא ירגישו בצערו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה ולא מגלות הנפש אז אלקים הבין דרכם והוא ידע מקומם כי ברע הוא ואין עוד לייחל ולקוות שמעצמם יהיו ראויים להגאל וירא אלקים את בני ישראל הי' מן ההכרח שהש"י ברחמיו אל זה יביט שהם זרע אנשי קודש ישראל סבא אשר בו יתפאר. וז"ש משה רבע"ה הנה אנכי בא אל בנ"י ואומר אליהם ה' אלקי אבותיכם שלחני אליכם לא בזכות עצמכם תפדו ותגאלו רק בשביל שה' הוא אלקים אלקי אבותיכם הגבורים אשר מעולם אנשי השם ואמרו לי מה שמו הכי אפשר שלא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם אחרי שלא בזכותינו וצדקותינו הוא מוציא אסירנו בכושרות רק למען אבותינו יעשה עמנו אות לטובה לפדות אותנו מני צר וא"כ ח"ו שינוי דעת אנו רואים בזה כי אם לעת כזאת זכות אבותינו יהי' המוציא אותנו מבית עבדים וגודל צדקתם ינתק מוסרות עולינו מדוע לא הי' ביכולת זכות אבות שלא יוטל עלינו כלל מתחלה עול הגלות וע"כ אמר שישאלו אותו בנ"י מה שם האל הזה אשר ישנה ח"ו דעתו מטוב לרע. וע"ז השיב לו הש"י כה תאמר אל בנ"י אהי' אשר אהי' שלחני אליכם לא כמו שיעלה על דעתם ששניתי את דעתי שמתחלה רציתי לענות בכבל הגלות רגלם ועתה אני רוצה להקל משאם לנטלם ולנשאם על כנפי נשרים לא כן הוא רק אני אחד בכל עת ועונה ומה שהי' הוא יהי' לעולם. וא"ת א"כ למה הביאנו בגלות ולא הועיל זכות אבות ועתה זכות אבות הוא העומד לימיננו להוציאנו הטעם הוא כנ"ל שמתחלה רצה הקב"ה שישראל יטהרו ויקדשו א"ע ע"י זיכוך הגלות ולא יצטרכו לאכול מנהמא דכיסופא זכות אבות אבל עתה אחרי רואי שאין להם זכות עצמם מוכרח אני לזכור להם זכות הוריהם ומוריהם. וזהו כה תאמר ה' אלקי אבותיכם שלחני אליכם אבל בשביל שאני ירא שאתם אם עוד תתעכבו במצרים וירא אנכי כי זה שמי לעולם כלומר זה השם שאני טבעתם ביון מצולת טומאת מצרים וירא אנכי כי זה שמי לעולם כלומר זה השם שאני

רק אלקי אבותיכם ולא אלקיכם בעצמכם זה השם ישאר לכם לעולם ועד יאמרו הבריות עליכם שרק אבותיכם מעולם הייתי להם לאלקים והכירו את אדנותי אבל אתם ח"ו זרע מרעים בנים משחיתים ע"כ אחרי שאין עוד לקוות מכם שיהי' לכם זכות עצמכם ע"כ זה זכרי לדור דור צריך אני לזכור לכם זכות הדורות הראשונים שיעמוד לדור האחרון בזמן ובמעלה:

ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי וגו' ויאמר אליו ה' מזה בידך ויאמר מטה ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו. י"ל עפמ"ש בהגהת ספר מלאכת מחשבת פ' ויחי לפרש הא דאחז"ל כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח. הכוונה דארז"ל כל החיות מתקבצות אל הנחש ואומרות לה ארי דורס ואוכל וכו' אתה מה הנאה יש לך שאינך טועם אלא טעם עפר והנחש משיב מה יתרון לבעל הלשון עי' ש"ס דערכין. נמצא דהנחש נושך בלי שום הנאת עצמו אלא שה' שם לו אז בטבע לישוך בעקב כן יה" הת"ח נוקם ונוטר לא להנאת עצמו רק לש"ש ע"ש. ופי' בזה יהי דן נחש עלי דרך. כי דן ידין עמו שהוא שופט ומנהיג שררה ולא יעשה כן להנאת עצמו להתכבד במשרה כ"א מעשהו כנחש שאין לו הנאת עצמו רק שה' הטביעו על טבע זו. והנה מרע"ה חשש פן יאמרו אליו ישראל לא נראה אליך ה' רק אתה מדעתך ומרצונך תבקש להוציאנו ממצרים ולהיות לנו לראש אבל באמת אינו כן וראינו שמרע"ה ברח מהגדולה ואמר שלח נא ביד וסירב הרבה בשליחותו ממילא מה שאח"כ קיבל והשליחות לא להתפאר ולהתנשאות עשה רק לשם ה'. וז"ש לו הש"י מזה בידך ויאמר מטה הוא שבט מושלים לרדות בעם וע"כ אני ירא שיאמרו כי רק לכבודי אעשה זאת ויאמר לו ה' השליכהו ארצה להורות שאין רצונך במטה עוז הזה להיות בידך שבט מושלים ואתה בורח מן הגדולה ויעש משה כן וישליכהו ארצה והורה שאין רצונו בנשיאות וגדולה וסיפר לנו הכתוב שע"י מעשה זה שברח מהגדולה נתברר שכאשר קיבל אח"כ המטה היתה כוונתו רק לש"ש ולא לכבוד והנאת עצמו וע"כ אמר ויהי לנחש כלומר המטה הזה לרדות הי' בידו כמו נחש כנ"ל שאינו עושה להנאת עצמו והראי' לזה וינס משה מפניו ממה שראינו שברח משה מן המטה ולא רצה לקבלו מזה מופת חותך שלא קבלו להנאת עצמו. ופירשתי עפ"ז מאמרם ז"ל במס' תענית והובא בילקוט פ' תצוה במה שימש משה בז' ימי המלואים א"ל בחלוק לבן שאין בו אימרא. הכוונה כי מזה יש מופת חותך שמרע"ה לא רדף אחרי הכבוד שהוא בעצמו חונך את אהרן ובניו לכהונת עולם אף שהוא ידע בעצמו סוד הקרבנות וידע כי טוב שבעצמו יהי' כהן משרת כמ"ש במדרש שראוי הי' שתהי' לו הכהונה ובכ"ז לא הרע לו אחרי שאמר לו הקב"ה שאהרן יהי'

הכהן והנה בז' ימי המילואים משה בעצמו שימש בכהונה והשיג את הנ"ר שיש לכהן ובכ"ז לא הי' בדעתו שתתקיים בידו הכהונה לעולם אחרי שה' לא צוה. וזהו אמרם במה שימש משה בז' ימי המלואים כלומר מה הי' בדעתו כלום קנא בלבו על אהרן שזכה לכהונה. והנה הרמב"ם כתב שבגד לבן רמז על מדות מעולות ע"ד בכל עת יהי' בגדיך לבנים והנה האימרא שעושין בבגד הוא שיתקיים ולא יקרע כמו שפה יהי' לפיו לא יקרע אבל משה לא הי' בדעתו כלל שתתקיים בידו הכהונה הגדולה גם לאחר ז' ימי המלואים ע"כ שימש בבגד לבן שאין בו אימרא והיא מליצה צחה על טוהר מדותיו של מרע"ה. ובדרוש אמרתי לפרש הפ' פורץ גדר ישכנו נחש ויל"ד למה דוקא נחש הלא יש כמה חיות הטורפות אלא דשאר חיות טורפות הם באות נגד האדם פנים נגד פנים ולא לאחור רק הנחש הוא בא בערמה על האדם היא תשופנו עקב ושאר חיות הטורפות כשמכות מכת מות נראה לעינים מכה גדולה ונאמנה לא כן הנחש הוא רק עוקץ עקוצה כ"ש שאינה נראית לעינים ולבסוף ארסו שורף עד להשחית. כ"כ יש ב' מיני רשעים א' שהם פוקרים לגמרי וסרו מאחרי ה' בפומבי והם אינם מסוכנים כ"כ כי ידועים הם לשמצה ויכולים להזהר מהם ל"כ הכת הב' הם באים בערמה על עם ה' מאחור ולא לפנים אומרים זהו רק תקנת חכמים בימיהם ובזמנם מה שלא יכון בדור הזה וכדומה שפתי חלקות ואין נשיכתם נראית שהיא הריסה ובאמת זו היא הריסת ונתישת הדת. וז"ש פורץ גדר שבא בערמה לפרוץ רק את הגדר ולא עיקרי מצות כדי שלא יתראה נשיכתם לזה עונשו שישכנו נחש שהוא ג"כ בא מעקב וגם עוקץ עוקץ מעט ובכ"ז הוא מכלה את הכל. וי"ל עוד מ"ש ישכנו נחש עפמ"ד בהגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו ולפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר ואף אתה וכו'. כי באמת אותם המתפרצים להרוס ביד חזקה את הגדרים וסייגים שצוו אותנו חז"ל להם אין נפקותא בזה כי הם בעצמם כבר הניחו גם את העיקר ערו ערו עד היסוד בה ומה להם לטפל בטפל אחרי שגם אחרי הריסת הגדר לא יקיימו את העיקר רק רשעתם הוא שאינם יכולים לראות אחרים הולכים בתומם ורוצים להדיח גם אותם מאחרי ה' ע"כ הם אומרים רק לפרוץ הגדר ולא את העיקר אבל להם בעצמם אין נפקותא בזה וזהו רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ולא לו אף שלו אין נפקותא אם ישנו את הדבר כפי דעתו כי הוא גם אחרי השינוי לא יקיים מאומה. והנה ארז"ל והובא למעלה ששאלו לנחש למה הוא נושך אחרי שאין לו רק טעם עפר וכל הטעמים שוה אצלו כעפר וכמו כן המה המתפרצים להם הכל שוה כי לא יקיימו מאומה גם אם יתקנו וישנו לפי דעתם רק שהם רוצים להדיח אחרים ע"כ אומרים רק לשנות ע"כ אמר פורץ גדר אף שלו אין

הנאה מזה שהרי גם אחרי פריצת הגדר ותקנות חז"ל לא יקיים גם את העיקר ע"כ עונשו שישכנו נחש שג"כ אין לו הנאה מנשיכה רק שנושך מטבעו כן הם הרשעים הללו ואף אתה הקהה את שניו שלא יהא בכחו לנשוך אם יקהו שניו ואמור לו בעבור זה וגו' לי ולא לו אלו הי' שם לא הי' נגאל כלומר אמור לו בשפה ברורה שהוא איננו נחשב מעדת ישראל עד שאלו הי' שם במצרים לא הי' נגאל ע"כ מה לו להתערב עמנו ולדבר בעניינים האלו אשר רק לנו לנחלה ולו אין חלק בהם:

ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך וגו' והנה ידו מצורעת כשלג. ארז"ל כל החושד בכשרים לוקה בגופו וילפינן לה ממרע"ה ע"י שאמר והן לא יאמינו לי עי"ז והנה ידו מצורעת י"ל דהנה כתיב מוציא דבה הוא כסיל ויל"ד דהו"ל למימר רשע מאי כסיל דקאמר ונראה דאז"ל יהא חלקי עם מי, שחושדין אותו ואין בו. הכוונה כי זה מורה גדולת האדם אם אינם יודעים להוציא דבה עליו בדברי אמת ורק בשקרים יבואו להבאיש את ריחו מזה מוכח שבאמת הוא אדם גדול וכמו מרע"ה ששונאיו חשדוהו בא"א זהו מופת על גדולתו שלא יכלו שונאיו להתקומם עליו בטענת אמת וז"ש ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך כלומר ע"י שאנו רואים שהשונאים רק בכחש ובכזב יבואו זהו מופת חותך שאתה על במותימו תדרוך והנך גדול במעלות רמות ונשאות ולפ"ז המוציא דבה בדברים שקרים על האדם שהוא שונאו לא לבד שהוא רשע כ"א גם כסיל וחשב אחרי שכל מגמתו להקטין מעלת שונאו הנחשד ועי"ז שאומר עליו דברי שקר אדרבה מגדילו שהרי מדהוכרח להוציא עליו דבה ודברי שקר זהו לאות שבדברי אמת לא יוכל לנצחו נמצא שהוא בעצמו עושה היפך רצונו הרע ואין לך שטות גדול מזה וזהו מוצא דבה הוא כסיל והנה אם אדם חושד בחבירו למען צדקו בשביל שהוא בעצמו צדיק רוצה שגם חבירו יהי' כמוהו אין כ"כ תערומת עליו אחרי שכוונתו לש"ש אבל אם כל כוונת החשד הוא רק בשביל דברים גופניים ומדומים אז בודאי מצוה לשנוא את החושד על לא דבר ומהיכן נדע באדם החושד בחבירו אם כוונתו רצוי' לש"ש או שבעבור הנאת עצמו להרבות כבודו וכדומה הוא מבקר מומי אחרים הוא עפמ"ש לא יאונה לצדיק כל און וידועים דברי הרמב"ן ז"ל שע"כ בעדים זוממין אמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה בשביל שלא יאונה לצדיק כל און ובודאי אחרי שע"י הב"ד כבר נהרגו העדים בודאי עדים שקרים היו וראויים למשפט מות. ובחידושי למס' מכות הארכתי בזה ולפ"ז אם כוונת החושד הוא לש"ש לא הי' הש"י מאנה לידו מכשול כזה שיחשוד בכשרים שהוא עבירה גדולה אבל אחרי רואינו מי שחושד בכשרים ושלימים זהו לאות שאין כוונתו לשמים. והנה יש לדקדק דהול"ל נלקה בגופו מה לוקה דקאמר ולהאמור הכוונה אחרי

שהוא חושד בכשרים זהו מופת חותך שמה שהוא רוצה ללקות אחרים אינו מסיבה נפשיית בכוונה לש"ש אלא הוא לוקה את אחרים בגופו שרק דברים וסיבות גופניות המה בעוכריו להבאיש ריח גדולים וטובים ממנו. והנה אם המנהיג הי' רוצה בשביל שחושדין אותו לברוח מנשיאותו אז לא הי' באפשר לשום אדם להיות מנהיג העדה כי כל אדם נחשד מאחרים והי' צריך להיות כמו מצורע שנאמר בו בדד ישב מחוץ למחנה אבל באמת אין המנהיג רשאי בשביל זה לשום ידו בחיקו אלא אף שחושדין אותו הוא יעשה את הטוב ולא ינוח מלפעול ולהורות את העם. וידוע החילוק בין גשם לשלג ששניהם לברכה ויורדים מן השמים לח ורטוב רק כשהאויר חם אז הוא גשם וכשהוא קר אז הוא שלג אבל בכ"ז הוא לברכה כמו כן המורה אם האויר חם סביבותיו שהאנשים אוהבים אותו וחם לבם בקרבם להקשיב לקחו אז ממקור תבונתו גשמי נדבות יטיפו אבל כשהאויר קר שאין העם מתלהבים באש אהבתו בכ"ז לא ייבש מקורו ועכ"פ יטיף להם רוח מבינתו ואף אם מחמת הקרירות לשלג יאמר הוי ארץ בכ"ז יהי' לברכה עוד יגיע העת שמהשלג יהיו גשמי ברכה וזה הנרמז למרע"ה אחרי ידעו שיחשדו אותו ולא יאמינו בו רצה להשיב ידו בחיקו כלומר שלא לפעול עוד מאומה עבורם וא"ל הקב"ה אם תשוב ידך לחיקך והנה מצורעת כלומר בדד תשב מחוץ למחנה כנ"ל אלא תהי' כשלג כמו השלג ירד מן השמים אף אם האויר קר ובכ"ז הוא לברכה כמו כן אתה תשפיע ותפעול לטובתם אף אם עדיין אין לבם שלם עמך סוף שמהשלג יזלו נטפי צדק ואגלי ברכה ויעשה דברך פרי:

ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו ותקח צפורה צור ותכרות וגו'. כבר תמהו רז"ל על מרע"ה שנתרשל במילה ואפשר לומר עפמ"ש ותרא אותו כי טוב מלמד שנולד מהול עוד דרשו בנח איש צדיק תמים שנולד מהול כי אחד מטעמי מצות מילה להראות שרק עי"ז נוכל להשלים א"ע ולהגיע לתכלית האמתי אם נפחות מבשרנו ונגרע מערך הגוף לקדש א"ע בעניינים הגופניים למעט התאוות והנאות הגוף בתכלית האפשרי ע"כ כאשר ילד יולד בן ניתן לנו כורתין ופוחתין מבשרו להורות שרק ע"י מיעוט הגוף יתוסף שלימות נפשו קודש לה' ל"כ הצדיקים אשר גם גופם קודש לה' וגם הנאות גופניות שלהם לש"ש הם לא הוצרכו לגרוע מגופם אדרבה צדיק אוכל לשובע נפשו וגם אכילתם קודש לה' ע"כ הצדיקים שגם גופם שלם עם ה' נולדו מהול.

ואפשר שמזה הטעם לא מיהר מרע"ה למול את בניו כי אולי חשב שהוא יגדל את בניו על ברכו וממנו ילמדו וכן יעשו להיות ג"כ גופו קודש לה' וא"כ א"צ למילה. אך באמת אם גם כ"ז שהוא בחיים י"ל שבנו ילך אחריו בדרך הקודש אבל אם הוא ימות טרם בוא

עתו והבנים ישארו מבלי אב נאמן כמוהו לא יוכלו להגיע למעלה זו להיות גם גופם קודש לה' עד שלא יצטרכו להמול וז"ש ויפגשהו ה' ויבקש המיתו הראהו בזה שהוא בן מות ג"כ כאחד האדם ומה יעשו אח"כ בניו אחריו וכאשר ראתה זאת צפורה ותקח צור: וישב משה אל ה' ויאמר אדני למה הרעות לעם הזה וגו' הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך ויאמר ה' אל משה עתה תראה אשר אעשה לפרעה. י"ל בהקדם גמ' דמגילה ר"י פתח להאי פרשתא מהכא זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי את ישועת אלקינו אימתי בימי מרדכי ואסתר. ונ"ל עפמ"ש באה"י לפרש ועשית עמדי חסד ואמת כי חסד הוא כשמטיב לפנים משוה"ד מה שאינו מחוייב לעשות אבל אחר שהבטיחו להיטיב לו כשמקיים את הבטחתו שוב לא נקרא חסד רק אמת שמאמת את דברו אלו דבריו ז"ל. והנה מה שלא כלה הש"י את ישראל בימי המן לכאורה אין זה חסד אחרי שכבר הבטיח בתוה"ק ואף גם זאת וגו' לא מאסתים ולא געלתים לכלותם אלא יתכן לקראו אמת שקיים את דברו אלא אם הי' רק קיום דברו לבד הי' די שלא ישלטו בם שונאיהם אבל מה שהקב"ה עשה שנהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם זה לא הי' מכלל ההבטחה אלא הוא חסד גמור נמצא שבימי מרדכי היתה הצלתנו חסד ואמת יחדיו נפגשו. וז"ש זכר חסדו וגם אמונתו שהוא חסד וגם אמת אימתי הי' זה בימי מרדכי ואסתר ויש להוסיף עוד עפמ"ש באוה"י לפרש הפ' ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי כי כתיב והאלקים יבקש את הנרדף. ואיתא במדרש שא"ל הקב"ה לדוד לא בשביל שאתה דוד והוא שאול ע"כ אני מגביהך אלא אפילו הוא דוד ואתה שאול מ"מ אני מגביהך משום אלקים יבקש את הנרדף ומטעם זה אם הקב"ה יגאל אותנו מהגלות אין מזה הכרח שהש"י אוהב אותנו כי י"ל שגואל אותנו רק משום אלקים יבקש את הנרדף ע"כ מצינו דבכל גליות הקב"ה קודם הגאולה שלימה מרויח לנו קצת מקושי השעבוד כמו שהי' בגאולת מצרים ובגאולת בבל דבסוף קודם הגאולה לא הי' כ"כ קושי השעבוד כדאיתא במדרש ואז אם בכ"ז הוא גואל אותנו ע"כ אין הטעם משום אלקים יבקש הנרדף דהא אין אנו נרדפים וע"כ משום שאוהב אותנו וז"כ הכתוב ואמרתם במה אהבתנו מנין מוכח שהוא בשביל שאהבתנו גאלתנו שמא מפני שנרדפים אנו ע"ז השיב הלא אח עשו ליעקב כלומר שנוהג עמו באהבה ואחוה ואעפ"כ אני גואל אתכם שאז כבר אינם נרדפים בע"כ דאהבתי את יעקב ואת עשו שנאתי. לפ"ז אם הקב"ה מציל אותנו אין זו ראי' שהקב"ה אוהב אותנו רק דלמא הטעם משום שאלקים יבקש הנרדף ואמנם אם הי' הצלתנו בשביל טעם זה לא היו נענשים שונאינו וע"י שנענשים מוכרח שהקדוש ב"ה עושה לטובתינו מאהבתו אותנו. ומעתה

אלו לא הי' בימי המן רק שאנחנו ניצלנו מידי הגזרה לא הי' מוכח שהקב"ה עשה זאת בשביל שהוא אלקינו ואנחנו עם סגולתו כי הי' מקום לומר בשביל שאנו נרדפים אבל ע"י שנהפוך הוא שהיהודים שלטו בשונאיהם מוכח שמה שהושיע אותנו הש"י הוא בשביל שהוא אלקינו וזהו המשך הפסוק זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל כנ"ל חסד ואמת יחדיו נפגשו תשועת נפשם מיד שונא ושליטתם על שונאיהם להנקם בם מזה ראו כל אפסי ארץ שהקדוש ב"ה הושיע אותנו בשביל שהוא אלקינו ואנחנו עם בחירו ולא בשביל שאנו נרדפים. והנה מהר"מ אלשיך ז"ל דקדק למה היו שני גואלים מרדכי ואסתר ולא הי' די באחד ולהנ"ל ניחא דזכות א' הי' כדאי להציל את ישראל אבל לא שישלטו המה בשונאיהם וזכות השני הועיל שישלטו המה בשונאיהם וזה שסיים ר"י אימתי בימי מרדכי ואסתר כלומר כדי שיהי' חסדו ואמונתו שניהם כנ"ל ע"כ היו הגואלים שנים מרדכי ואסתר. ובזה יובן הפסוק הנ"ל ויאמר אדני למה הרעות וגו' הרע לעם הזה שהם בקושי השעבוד ונרדפים על צואריהם א"כ אף שתגאל אותם לא יאמרו האומות שגאלת אותם בשביל שהם עמך אהוביך ועי"כ הצלת אותם אלא בשביל שהמה נרדפים וז"ש והצל לא הצלת את עמך כלומר שאין ההצלה בשביל שהם עמך כנ"ל והשיב לו הש"י עתה תראה אשר אעשה לפרעה שאעניישהו ואכהו וישראל יראו בו נקמתם ומזה יהי' הוכחה שמאהבת ישראל עשיתי כל זאת דאי משום שאני מבקש הנרדף די מה שאגאל אותם ואוציאם משם בשביל שהם נרדפים ולמה אני אכה את פרעה ואעשה בו שפטים אלא בע"כ משום שאני אוהב את ישראל ולמענם עשיתי כן:

אמרו רז"ל מקפץ על הגבעות אלו האמהות אמרתי להעמדת מצבה עפ"י אז"ל לא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות נשים צדקניות שבאותו הדור וצל"ד למה דוקא בשביל הנשים ולא בזכות האנשים ונ' כי נגד האב יש לבנים מורא ונגד האם אין להם מורא רק אהבה והנה המורא איננ' רק בעודנו בחיים חיותו אבל לאחר מותו אין כאן מורא לא כן האהבה גם המות לא יפריד ביניהם כמ"ש הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו ונאמר כי עזה כמות אהבה והנה מה שאבותיהם הדריכו את בניהם על דרכי המוסר זה הועיל בל"ס לגאולת מצרים אבל אם לא הי' זה החינוך המוסרי רק מצד האבות לבד לא הי' מועיל לאחר מותם להחזיק בידיהם מעשה אבותיהם אחרי שאין עוד מורא על ראשם לא כן אחרי שהאמהות הדריכום בדרך הישר מאהבת הבנים לאמותיהם גם אחרי מותן לא סרו מדרך ד' אשר למדום ובזכות זה נגאלו וזהו מקפץ על הגבעות אלו האמהות כלומר אם גם שהאמהות לקברות הובלו (גראבהיגעל) בכ"ז החזיקו במוסר אם אשר הורתו היא שעמדה להם: ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה. הטעם

שבאמת הוכבדה העבודה על האנשים מעת אשר בא משה אל פרעה נ"ל עפמ"ש במדרש אכן נודע הדבר והובא ברש"י ז"ל שנודע לי הדבר שהייתי תמה מה חטאו ישראל מכל האומות להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך שיש ביניהם לשון הרע והתמו' זו בעצמה יש לנו לתמוה גם בדור הזה שקמים עלינו אנשי זדון ומרמה לשטן לנו ואנחנו תמהים לנפש מה חטאנו ומה פשענו אבל גם התירוץ ההוא בעצמו שייך בנו ויש להמליץ ע"ז אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו כי אנו ג"כ חוטאים בלשון הרע שאחד ידבר רע על חבירו ועי"כ אנו נענשים בשעבוד קשה ובזה י"ל ויעקב הלך לדרכו כי אנו הלכנו לדרכנו להשלים א"ע בעניני תורה ויראה ומדיניות ויפגעו בו מלאכי אלקים כאז"ל אין פגיעה אלא לרע ובפעם א' פתאום פגעו בנו שונאינו מנדינו ובודאי מלאכי אלקים המה שלוחי השגחתו ית' שהוא שלחם לייסר אותנו ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה. שהכיר שהם שלוחי ה' לעונש ואמר הטעם והסיבה שפגעו בנו השונאים ויקרא שם המקום מחנים בשביל שקורים את המקום לשני מחנות ואין אחדות בישראל רק שנאה ותחרות ולה"ר זה הוא בעוכרנו. ויש להמליץ ע"ז מ"ש פ' וארא כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין וגו' ויבלע מטה אהרן את מטותם כי פרעה ידע מהפרעות שבין ישראל שנאה ולה"ר ואין שלום ביניהם ע"כ לא האמין למשה שהוא שליח מהש"י לגואלם שהרי לפי מעשיהם אינם ראוים לגאולה וז"ש תנו לכם בשבילכם מופת שהרי אינכם ראויים לגאולה מצד שאינכם נוהגים כשורה ע"כ אני צריך מופת על שליחותך ואמרת אל אהרן השלך את מטך יהי לתנין כלומר אחרי שמטה אהרן הוא סימן לרדיפת השלום שזהו מדתו של אהרן אוהב ורודף שלום ע"כ תאמר לפרעה ידעתי גם אני שבהשליך אהרן את מטה השלום אז בודאי פרעה יהי לתנין המשחית ונושך בעם אבל תקותי ובטחוני שלסוף ויבלע מטה אהרן את מטותם שמטהו מטה השלום יפרח ויציץ ציץ ויבלע את מטה הרשע הרוצה להרע לנו. והנה לעיל (פ' ויגש) בפ' ויאמר יוסף אל אחיו העוד אבי חי אמרו במדרש אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה ופירשתי כי אם אין מוכיח יוכל החוטא להתנצל שלא הרגיש בחטאו ויש לו טענה ליום הדין אבל אחר שיש מוכיח נפלה הטענה הזו ע"כ אוי לנו מיום תוכחה כשיש מוכיח ואעפ"כ חוטאים ועי' (פ' ויחי) בפ' ויקרא לבנו ליוסף ביאור המדרש מפ"מ לא רצה יעקב להקבר במצרים שלא יפדו בו המצריים עיי"ש וזהו הטעם שהרע לעם הזה מעת בא משה רבינו אליהם כי כ"ז שלא בא משה אליהם ולא הי' להם מוכיח ומיישר דרכם הי' להם תירוץ על חטאם לא כן עתה

שבא מרע"ה והוכיחם ואעפ"כ הי' החטא מרקד ביניהם ע"כ הוכבד נחושתם ונענשו עוד יותר מאשר לפנים:

במדרש צדיקים במה שהן חוטאין הן מקלסין באז חטא משה ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה באז תיקן אז ישיר משה וכו'. הנה כתיב בפ' וארא כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין. הכוונה כי יקשה לכאורה למה הוצרך הש"י לשלוח את משה לפדותם מיד מצרים ולא גאלם הוא בכבודו ובעצמו הלא מזה יראה ח"ו כי לא ה' שלחו כ"א מלבו בדה זאת כי הש"י אינו צריך לאמצעי ולשליח אבל באמת י"ל ע"ז כמה טעמים הא' אחרי שהמצרים היו משחיתים ומריעים את ישראל והחטיאו אותם בע"ז וכדומה ע"כ אם לא הי' לפניהם איש מורה דרך להוכיחם להסיר שקוציהם ולהעביר גלוליהם ללא הועיל היתה מה שהוציאם ממצרים אחרי שהושחתו והותעבו עלילה ע"כ שלח לפניהם איש מרע"ה שהוא יורה להם את הדרך ילכו בו ואת המעשה אשר יעשון. וז"ש כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת כלומר בשבילכם שאתם שלוחים והלא הקב"ה א"צ לשליח ע"כ תנו לי מופת והתשובה על טענה זו קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתנין כלומר אם היית משליך שבט מושלים מידך ולא תהי' אתה לרועה עליהם אז יהי לתנין פרעה ועמו יהי' לתנין ונחש המסית ומדיח את עם ה' מאלקיו ע"כ צריך אתה לרדות במטה עוזך לנחותם הדרך הישרה. ועי"ל עפמ"ש קדש לי כל בכור ונ"ל הטעם שמכה האחרונה היתה מכת בכורות כי ישראל היו משוקעים במ"ט שערי טומאה במצרים ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם כאז"ל ע"פ גוי מקרב גוי והיו שם כמה רשעים שאמרו כמו שאומרים היום הזדונים אם יבא אליהו אין אנו שומעים לו לעזוב פה את נחלתנו שדותינו וכרמינו לילך לאה"ק כמו כן היו אומרים אז במצרים חדל ממנו ונעבדה את מצרים ע"כ הוכרח הקב"ה להוציאם בע"כ שלא בטובתם ורצונם וכמו שפירשתי בהגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם וכו' ואף אתה וכו' ואמר לו אלו הי' שם לא הי' נגאל.

הכוונה כי בעל ההגדה אמר ברוך שומר הבטחתו לישראל וכו' חשב את הקץ לעשות וכו' ובאמת ישאל השואל שאין להודות לאל אם קיים את מאמרו אשר גזר הלא גם בני אדם צריכים לקיים את דיבורם ואף כי אלקים חיים ומלך עולם האיש אל ויכזב ח"ו הבן אדם הוא ויתנחם אבל הכוונה כי ראה הקב"ה שאם יתעכבו יותר במצרים אף שסוף סוף עכ"פ יגאלו לקיים את מאמרו ית"ש אבל הי' משוקעים ברפש הטומאה עד שגאולה כזו לעבדות תחשב אבל הוא ית' חשב את הקץ כלומר ראה את הנולד וראה מתחלה מה יהי'

אחריתם רעה ח"ו אם יתמהמהו עוד בארץ מצרים ועל זה אנו מברכים ומשבחים טובת הש"י שחשב את הקץ והוציאנו בע"כ קודם זמן המיועד. ובזה י"ל הכוונה שיר השירים אשר לשלמה דאיתא במדרש שכל שלמה האמור בשיר המקודש הוא מלך שהשלום שלו וע"ז אנו משבחים ומפארים בשיר את הקב"ה אשר לשלמה שנתן. לנו כח ואיל להיות בכ"ז נאמנים לה' ולתוה"ק. ובאמת במצרים היו כמה רשעים שלא היו רוצים לצאת באמרם טוב שבתנו על סיר הבשר וז"ש בעל הגדה שהרשע שואל מה העבודה הזאת לכם מה לכם להודות לה' על הוציאו אתכם מאמ"צ אחרי שמחויב ועומד הי' לזה לקיים את מאמרו וע"ז השיב לו תשובה נכונה אלו הי' שם לא הי' נגאל כי הרשעים הי' יותר נאות להם להשאר במצרים למען עשותם המזמתה וע"ז אנו מודים שגבר עלינו חסד ה' ודילג על הקץ וסרנו מעל הרשעים האלו ויצאנו לכוף את עצמינו תחת עול ממ"ה ית"ש וזהו לדעתי כוונת הכ' כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים לא שהוצרך ליד חזקה נגד מצרים רק נגד ישראל הוצרך ליד חזקה להכריחם שיצאו ממצרים ובמה הכריחם לזה הוא לדעתי במכות בכורות אחרי שישראל נקראים בני בכורי ישראל הראה להם אם הם רוצים להתערב עם המצריים ולגוי אחד יחשבו אז שם תהי' קבורתם ח"ו אחרי שה' הכה כל בכור בארץ מצרים והם כולם בכורים לא ימלט אף אחד מהם משא"כ אם הם יהיו מצויינים שם ולא למצרים יחשבו אז זאת תהי' הצלתם. ולדעתי בשביל זה נקראו ישראל בכורים כי ידוע שהבן הנולד ראשון תקש אמו בלדתה אחרי שעדיין לא נפטר רחמה משא"כ הבנים הילודים אחרי הראשון כבר הדרך כבוש לפניהם ולידתם בנקל כן העם ישראל אם הי' רצונם לעזוב את ארץ מצרים מלאה גלולים ולילך אחרי ה' אז לא יקראו בכורים אבל אחרי שלידתם להקב"ה ע"ד שנאמר ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך הי' בחוזק יד שלא ברצונם ע"כ אחרי שלידתם להיות עם ה' קשה היתה לזה נקראו בכורים. וזה כוונת הפ' וכל בכור אדם בבניך תפדה והי' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים כלומר ע"כ הוצרכנו לקדש כל בכור בשביל שרק בחוזק יד כלומר שלא ברצונינו יצאנו ממצרים וא"כ היינו ראויים ח"ו לכלות במכות בכורות אחרי שכולנו בכורים וה' ברחמיו בכ"ז הציל אותנו ע"כ נצטרך לקדש כל בכור. והנה התפילין הם ג"כ למען נזכור את ה' ואם היינו מתחלה מתקרבים להקב"ה מרצונינו ומדעתינו ומקורינו מקומו טהור לא היינו צריכים לקשור התפילין למען יהי' לנו למזכרת על ה' אחרי שרצונינו מעולם הי' להדבק בהקב"ה אבל אחרי שלא הי' הדבר כן כ"א רק ביד חזקה בע"כ שלא ברצונינו הוציאנו ה' ממצרים ע"כ מקורינו אינו טהור הוצרך הקב"ה לצוות עלינו שנקשור את התפילין למען לא נשכח את ה' אשר

מתחלה לא נכנסנו תחת עולו ית' באהבה וברצון וז"ש והי' לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך וגו' כי בחוזק יד הוציאך ה' ממצרים כלומר ע"כ צריך אתה לעשות מעשה שלא תבוא לידי שכחה אחרי כי רק ביד חזקה שלא ברצונך הוציאך ה' ממצרים ע"כ בנקל שתבוא ח"ו לשכוח את ה' אם לא תעשה לך דבר המזכירך. והנה איתא במדרש פ' בשלח כל השירות נאמרו בלשון נקבה כשם שנקבה יולדת וחוזרת ויולדת כך התשועות שעברו הי' אחריהם שעבוד אבל התשועה העתידה לבוא נקראת בלשון זכר שנאמר שירו לה' שיר חדש כשם שאין הזכר יולד כך התשועה העתידה אין אחריה שעבוד שנאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים הכוונה נ"ל אחרי שהגאולות הראשונות כמו גאולת מצרים לא היתה בזכותם בשביל שהם ראויים לכך כי אדרבה הי' גוי מקרב גוי כנ"ל רק שה' ברחמיו פדם מני צר ואחרי שלא נצרפו ונזקקו עדיין תכלית הצירוף שהוא תכלית הגלות ע"כ הוצרכו לגלות עוד פעם משא"כ לע"ל יגאלנו הש"י בשנהי' זכאים וראויים לכך בזכותינו אחרי שכבר הוטהרנו בצירוף וזיקוק כהגו סיגים מכסף ע"כ לא נגלה עוד. והנה הזכר הוא בבחינת משפיע והנקבה בבחי' מקבלת וז"כ המדרש לעבר היינו רק בבחינת נקבה כלומר שלא הי' לנו זכות בעצמנו רק שקבלנו מה שהש"י השפיע עלינו ברחמיו המרובים ע"כ הי' אחריה עוד גלות אבל לע"ל נהי' בבחינת זכר שאנו בעצמנו נהי' ראויים לגאולה ולא נצטרך להיות בחינת מקבל שהוא רק בחסד וברחמים בלי זכות ע"כ אחרי הגאולה העתידה ב"ב לא יהי' עוד גלות כי ישראל נושע בה' תשועת עולמים. ולפ"ז י"ל טעם ברור שהוצרך הקב"ה בגאולת מצרים לשלח לפניהם את משה עבדו ולא גאלם בעצמו כי אחרי שדבר אלקינו יקום לעולם ואם הש"י בעצמו הוציאם וגאלם כמו שהוא קיים כן מעשה גאולתו עומדת לעד ולא יגלו עוד כמ"ש ישראל נושע בה' תשועת עולמים כלומר כשהתשועה על ידי ה' בעצמו לא על ידי שליח אז היא תשועת עולמים ולא יגלו עוד והשי"ת ראה שהם צריכים עוד לגלות אחרת ואין גאולתם רק בלשון נקבה כנ"ל ע"כ שלח לפניהם זה האיש משה רבע"ה וזהו כוונת הכ' ויאמר משה וגו' ואמרתי להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אלקים אל משה אהי' אשר אהי' ופרש"י ע"פ המדרש אהי' עמהם בגלות זה אהי' עמהם בגלות אחר. ואינו מובן איך יהי' זה תשובה לשאלתם ולהנ"ל נכון כי הם ישאלו על אומרו ה' שלחני אליכם מה צורך לשליחות הלא הוא בעצמו יכול לגאול אותם ועי"ז באה התשובה נכונה אהי' עמהם גם בגלות אחר ורמז להם שהם צריכים עוד לגלות ע"כ לא תוכל להיות הגאולה רק ע"י שליח ולא ע"י הש"י בעצמו. וזהו כוונת המדרש הנ"ל מ"ר חטא באז מאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה וערער בזה על שליחתו כנ"ל ובו בלשון תיקן ומצא

מענה על שאלתו למה הוצרך השליח באמרו אז ישיר משה את השירה הזאת בלשון נקבה כמדרש הנ"ל שיהי' אחרי גאולה זו עוד שיעבוד מלכיות ושפיר הוצרך לשלוח:
עוד י"ל בכוונת המדרש הנ"ל ולתת טעם על שהוצרך הקב"ה לשלוח משה בחירו לפנינו עפמ"ש לא אעלה בקרבך פן אכלך בדרך כי השי"ת אל קנא ונוקם ולא יוכלו לעמוד במדה"ד ולמען יבינו ישראל שגם מדת הרחמים ילך לפניהם שלח לפניהם משה שהוא רחמן ואוהב נאמן לעדת ה'. וז"כ הפ' וידבר ה' אל משה לאמר וידוע שדיבור הוא קשה ואמירה היא לשון רכה וז"ש וידבר ד' אל משה ע"כ הוצרך השי"ת לתת את משה לאמצעי בינו ית"ש ובין ישראל בשביל שהוא דיבר אתו קשות ונצורות במדה"ד לאמר והוא יאמר להם באמירה נעימה. והנה העובד מיראה לא ישיר שיר ותשבחות לד' אחרי שרעדה אחזתהו ופלצות יבעתוהו ל"כ מי שרואה ומכיר מדת רחמנותו ית' אז ישיר בקול רנה תודה וקול זמרה וז"כ הכתוב וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' פי' כאשר ראו רק את הנוראות אשר עשה ה' לעיניהם אז רק יראו וחתו ורהו אבל לא שרו וזמרו אמנם כאשר ויאמינו בה' ובמשה עבדו אחר ראותם ששלח לפניהם את משה נאמן אהבתם ומרחמם אז ישיר משה ובני ישראל אחרי שאהבו את ה' אז נתנו קול שירה וזמרה. וז"כ המדרש משה חטא באז ומאז באתי לדבר וגו' וכיון שהרע לו למה זו ה' שלחו אבל אח"כ ראה שמעת אשר שלחו לפניהם רק אז ישמחו בה' כי רק אחרי האמינם במשה רבינו עליו השלום אז ישירו:

לוח ארז על פרשת וארא

הספד:
תאניה ואני' הספד מר, בבכי אמרר, אבל לעורר, על מות דודי אדומ"ר רבן של כל בני הגולה סיני ועוקר הרים, מתרין הויות ומפרק שברים, רועה עדרים על מרום הרים, להלולו אין אומר ודברים, הגאון המובהק כקש"ת מו"ה אברהם שמואל בנימן זצוק"ל הכ"מ ספרא רבא דישראל, הוי אריאל אריאל, רעיא מהימנא בהדי כבשי דרחמנא, אב"ד ור"מ דק"ק פרעסבורג יע"א אשר קוננתי עליו ביום ד' פ' וארא ער"ח שבט שנת תרל"ב לפ"ק כשקמנו מתעניתנו לעת מנחת ערב:
וארא וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ מגוריהם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית המתים מן התורה במדרש שה"ש אמרה כנס"י לפני הקב"ה בשעה שאתה מיצר ומימר לי דודי לי אתה רואה איזו אדם גדול שיש בי וממשכנו ממני אשכול הכופר איש שהכל בו מקרא ומשנה לכפר עונותיהם של ישראל. אחי ורעי בלב קרוע

ומורתח נשפך כמים ארים בשיחי ואהימה קול יללה וצעקה אשכול הכופר דודי לי דודי ורועי מאורי ומורי אור הגולה ומורה כל בית ישראל מחמד עינינו ומשוש לבנו הוסר' המצנפת והורמה העטרה בהלקח אדוננו מעל ראשינו והקריב עלי' חלבי השלמים הטוב והמובחר שבאנשי דורנו הקרבנו על מזבח העולה לה' לכפר על נפשותינו ובעינים זולגות דמעות על כי גדל כים שברנו נשאל איה שוקל איה סופר מי ישקול כמוהו על מאזני הבינה והשכל את דברי תוה"ק באבני צדק ומי יספור המון תלמידיו הי"ו אשר כמוני כמוהם נרצעים על דלתי בית מדרשו האומרים אהבתי את אדוני לא אצא חפשי ונקי מנכסיו זהב וכסף אוצר וסגולת מלכים מאן מלכי רבנן. אבי אבי רכב ישראל ופרשיו את אלה הצאן על מי נטשת צאן קדשים לאלפים אלופינו מסובלים ממך אשר נהלת בעזך על מרעה טוב ושמן שדה התורה והיראה מי ירעם בתבונות כפיו כמוך מי יאלפם ברוח מבינתו כאשר תרגלתם זה יותר משלשים שנה משולשים ומזויינים היו בכלי קרב אשר למדתם קשות הלא הם כתובים על ספר הישר ומדוע עזבתם כצאן בלי רועה הן עוד היום גדול לא הגעת עדן לימי זקנה ושיבה לא נזרקה בך לא עת האסף המקנה עדרים עדרים אשר רהו ונהו אליך מקצוי ארץ וממדינות, רחוקות לשמוע חכמתך ולהתאבק בעפרך ולהתחמם באורך מדוע לכת למנוחות ואותנו עזבת לאנחות. מי יתרץ הויות ומי יפרק שברים מי יפשוט אבעיות ומי ייסד עיקרים וכמו שבעת מצוא זו מיתת מרע"ה קוננו מלאכי מעלה וימת שם משה ספרא רבא דישראל כן אנחנו בוכים ומתאבלים היום על מות ספרא רבא דישראל:

והנה במדרש אמרו כשמת מרע"ה הי' יהושע צועק ובוכה ומתאבל אבי רבי אבי שגדלתני מנעורי ורבי שלמדתני תורה א"ל הקב"ה עד מתי אתה מתאבל והולך וכי לך לבדך מת והלא לי מת שמיום שמת אבל לפני שנאמר ויקרא ה' צבאות לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק ולא עוד אלא שהוא מזומן לחיי העוה"ב וגם לי ידובר כהיום כדברים האלה אני בוכה ומתאבל אבי שגדלתני רבי שלמדתני תורה כי זכיתי להיות מאוכלי שלחן המלך מעת נעורי קטפתי מפריו קודש הלולים מפתו פת בג המלך אכלתי ומיינו יין המשומר יינה של תורה שתיתי רויתי מבאר שר התורה במחוקק במשענו שאבתי מים בששון ממעיני הישועה. ועתה אחרי שיבש המעיין ונקצץ האילן עיני נגרה מאין הפוגות על מאורי ומורי שרחק ממני אוהב ורע אשר רעני והרביצני בתרביצא על שדי מרומים נפלה עטרת ראשינו ותפארת משפחתנו אשר זכיתי להסתפח בנחלתה אוי נא לה אמרה משפחתנו המיוחסת בישראל שאבדה כלי חמדתה נחמד למעלה ואהוב למטה הוי ואבוי אמרה קרית מולדתי העיר ואם בישראל פרעשבורג אשר פנה הודה

זיוה הדרה על האי שופרא דבלי בארעא קא בכינא אבל ה' ממרום ישאג ממעון קדשו יתן קולו וכי לך לבדך מת והלא לי מת אם גם רב ועצום ממנו האבדה שאבדה משפחתו לבית אבותיו אם גם ירב בבת יהודא העיר פ"ב מקום אשר יפול העץ תאני' ואני' אם גם גדול השוד והשבר לתלמידיו הרבים הי"ו אשר יצקו מים על ידו הגדולה בכ"ז על אחת שבע שבעתים יעלה למעלה ראש האבדה שאבד הש"י בעולמו ע"י שהצדיק הזה לוקח מאתנו כי הוא הי' אחד המיוחד מן הראשונים והגדולים היושבים במלכות שמים לקנאות קנאת ה' צבאות ללחום מלחמת תנופה וחובה בעד גוי ואלקיו הוא חרף נפשו כל עוד רוחו בקרבו להקדיש עתותיו וימיו לשמים ע"כ כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' לא לבד קרוביו ותלמידיו ובני עירו כ"א כל מי שרוח ה' עוד נוססה בקרבו ולבת אש דת תוקד על מזבח לבו יתן ראשו כמים לבכות על שר התורה ואביר החכמה אשר אסף נגהו ובא שמשו כשמש בצהרים. ספדי תורה כי במיתתו חוללה תפארתך נפלה נזרך מיום שחרב ביתך זה אשר הי' בנוי לתלפיות מלא וגדוש בסגולת מלכים ואוצרות התורה ויראה מיום שמת אבל לפני אמר ה' שנאמר ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד כי כל אדם אף אם לא כגובה ארזים גבהו ואיננו חסון כאלונים בכ"ז לא ימלט שעשה כפעם בפעם דבר טוב ומועיל והי' כאשר תגיע העת שיצטרכו לפעולתו וטובתו ויחסר להם כי הלך ואיננו אז צר ומצוק יאמרו חבל על דאבדין ויבכו להולך אבל מי שהקדיש כל ימיו כרבינו הצדיק לתורה ולתעודה מי ששם לילות כימים בעבודת הקודש בכתף ישא כרבינו אשר לא חס על בריאות גופו ולא נח מעבודתו רק עד ארגיעה לרגעים ושעות אחדות והמותר החרים חרם לה' לא רק לעתים מזומנות ירגישו העדרו ולא רק לעת מצוא יבקשוהו ולא ימצאוהו כ"א תיכף ומיד ביום שנכבה אורו וידעך אשו בכל עת ובכל שעה הוא חסרון לא יוכל להמנות אחרי שתמיד הלו נרו על ראשינו ובכל עת השפיע עלינו להשביענו מזיוו והדרו וביום בוא שמשו וככל ידו הגדולה נגששה כעורים באפלה כי בא השמש בצהרים כמו שפי' הב"ל מארז"ל אותו היום שמת אאע"ה אמרו גדולי הדור אוי לדור שאבד מנהיגו אוי לספינה שאבדה קברניטה שלא לבד באחרית הימים הרגישו שנאבד מהם אברהם אבינו ע"ה כי אם אותו היום תיכף ומיד אמרו גדולי הדור המבינים ויודעים העתים שאוי ואבוי להם על שאבדו מנהיגם כי בזה הם דומים לספינה שנטרפה בים וגלי משברות דכים רוצים לשבר את הספינה ונוע תנוע יעלו שמים ירדו תהומות וחכמת המלח תתבלע כי אין כאן מנהיג ומנהל היודע בעים רוחו לנהג את האני' אל חוף הים כמו כן אנו נמשלנו היום הזה נדמינו שרוח הזמן וגלי העת שופעים עלינו רוח סועה וסער מתחולל עלינו ומי הוא אשר

יכול למלט את האני' סוערה בחכמתו כי רבה הוא אדמו"ר נלקח מאתנו ע"כ עתה יקום יאמר ה' לנו כמו ליהושע למה תצעק אלי שאביך ורבך מת הלא לי מת אחרי שנלחם מלחמת ה' בגבורים והוא הי' ראש צבאות ישראל המה הגבורים אשר מעולם המעשה לעשות חיל ותושי' להתיש כחן של פורצי פרץ ולגעור בשטן היורד ומשטין את ישראל ע"כ לי נאה לקונן ולבכות על האי שופרא דבלי בעפרא והמופת לזה שמיום שמת אבל לפני לא רק בימים הבאים כשיצטרכו לעזרו ומגינו וישחרוהו ולא ימצאוהו אבל גדול ליהודים כ"א תיכף ומיד ביום בוא שמשו אבל גדול לפני שנאמר ויקרא ה' צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד על שקרא ה' לעלות למרום א' משרי צבאות ישראל ע"כ ביום ההוא אראלים מר בכו שק ואפר יוצע לרבים:

ומה שהוסיף עוד לנחמו ולא עוד אלא שהוא מזומן לחיי עוה"ב. הכוונה כי נאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים כככבים לעולם ועד כי בכל מיתת צדיק ר"ל נתקיים וזרח השמש ובא השמש אחרי שבא שמשו של צדיק וטהר גברא אסף נגהו מארץ החיים בעת ההוא עוד יזרח בחשך אור לישרים שמו הטוב גם אחרי מבוא השמש ינון כי כ"ז שהוא בחיים חייתו אין איש צדיק בארץ אשר לא יהי' לו אויבים ומתנגדים הרואים פנימתה של לבנה מבקרי מומין אבל אחרי מות קדושים לאחר מיתתן יזהירו ויצהירו לעין כל ואין בהם שמץ ובדק אבל כ"ז רק בשנים הראשונות אחר פטירתן יזכרו לטובה ויפקדו לברכה אבל ברוב הימים הכל נשכח וע"ז נאמר שמש צדקה ומרפא בכנפי' ר"ל השמש בתקופתה והזמן במרוצתו יחבוש וירפא כל כאב ומדוה אשר הרגשנו בעת הפרד מאתנו אוהב ורע ואם אז בשעת חימום אמרנו שאין מי שיעלה מזור ותרופה למכתנו בכ"ז השמש וגלגל הזמן בתנועתו רפא ירפא הצולעה ואת השבר אבל כ"ז אם נעדר איש אשר רוב כחו ואילו הקדיש להשלמת עצמו אז אם גם בימים ושנים הראשונים לאחר העדרו יספדו עליו הוי אדון אבל ברבות הימים יתנחמו ויקבלו תנחומין עליו לא כן בעת נשבה ארון אלקים כמו אדוננו מורנו אשר אנו מספידים היום אשר נתקיים בו כמו בחזקי' מלך יהודא שנאמר וכבוד עשו לו במותו שהניחו ס"ת על מיטתו ואמרו קיים זה מ"ש בזה שנהרו אל מטתו לאלפים מרחוק ומקרוב באו לגמול חסד ולספדו ונ"ו ספרי קודש כתובים מעשה אצבעותיו אשר העידו והגידו על עוצם שקידתו ויגיעתו בתורה עד להפליא לווהו אל מקום מנוחתו על מות איש כזה לא תנחמנו העת רק לדורי דורות ולנצח נצחים נבכה על העדרו ונתאונן על החסרון לא יוכל להמנות וכמו שפירשתי המדרש משה דבינו העמיד גלגל חמה שנאמר והי' כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל ואין הרמת יד אלא העמדת גלגל חמה הרצון בזה אף שנאבדו מאתנו כמה וכמה כלי

חמדה המה נשמות הצדיקים אשר מיכאל כ"ג עומד ומקריבם לרצון לכפר על חטאתינו ובעת נאספו אל עמם כל בית ישראל צעקו אל השבר בכ"ז החמה בתקופתה והזמן במרוצתו כבר מחו דמעה מעל כל פנים קבצו פארור אבל על מיתת מרע"ה שזכה וזיכה את הרבים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל עוד היום אנו מתאבלים ומתאוננים כאלו לא עבר עדן הזמן הארוך המפסיק בין מיתתו לימינו אלה וז"ש מ"ר העמיד גלגל חמה נדמה לנו כאלו ידום השמש מעת צאת נפשו עד היום וכאלו רק ביום אתמול כי יעבור יצאה נשמתו בקדושה ובטהרה כמו כן עצום ורב הכאב אשר אנו כואבים על סילוקו כי הוא הרים ידו לה' וכל צדיק וצדיק אשר מרים ידו לה' לעשות תושי' וחיל לזכות את הרבים יעמוד אצלו גלגל החמה ר"ל שלא תביא רוב העת שעברה על קברו מבלגיתי עלי יגונו. והנה הרקיע לעת ערב כי בא השמש עוד יזהר ויזריח אף שכבר שקעה השמש מעל האופק בכ"ז ניצוצי וקרני אור השמש גם אחרי צאתה עוד יעשו רושם ברקיע השמים אבל כ"ז רק בתחלת הלילה כשעה חדא אחרי מבוא השמש אבל כשהלילה מוסיף והולך אז גם הרקיע יאסוף נגהו ושבילי דרקיעא אספו מאור ניצוצי השמש והצדיקים אשר הם משכילים גם המה יזהירו כזוהר הרקיע גם אחרי באה ושקעה שמשן בעוה"ז עוד ישלחו ניצוצי אורן על פני הארץ טוב שם משמעם עוד יזכר לטובה אבל רק בשנים הראשונות לאחר פטירתם עודם חרותים על לוח לב בני אדם אבל כל כמה שתוסיף הלילה ר"ל שיעברו ימים ושנים מעת בא פקודתם להלקח אל אלקים ואיננם זכרם יסוף מזרעם ולכל מחלה אשר חלו ולבם דוי על מות ישרים יראו קץ כי שמש צדקה זהו צדקתה שהיא מרפאת בכנפי'. אמנם ומצדיקי הרבים כככבים מי שכל תעודתו עלי ארץ היתה לזכות את הרבים כמו רבינו הנספד לא ישכח לנצח כ"א כמו הככבים אשר בכל עת שתוסיף הלילה לפרוש שלמתה עלי ארץ יאירו הככבים ביתר עוז ותעצומות כי בתחלת הלילה לא יזהירו הככבים כמו בחצי הלילה כמו כן מצדיקי הרבים כל כמה שיארך הזמן מעת הלקחו מאתנו יוסיפו להאיר כחשכה כאורה כככבים לעולם ועד זכרם לא יסוף מזרעם. וז"ש הקב"ה ליהושע להוכיחו על פניו שלא רק לו לבדו ולתלמידיו מת מ"ר כ"א לכל בית ישראל שדד השודד נפש יקרה מפז ומפנינים תדע שהוא מזומן לחיי העולם הבא לא לבד בדור הזה אשר זכו להסתופף בצלו ולהתענג מטובו הוא חי וקיים כי אם גם בעולם הבא המה ימים יוצרו בדורות שלאחרינו צאצאינו ויוצאי חלצינו גם המה חי חי יזכרוהו לטובה ויפקדוהו לברכה:

על כן אחי ורעי נבכה במר נפשנו על שבר בת עמנו ויוסיפו העם לבכות כי נתקיים בנו בעוה"ר מאמר הנביא רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם אשר אמרנו בצלו נחי'

בגוים כי הוא אשר ייף בגדלו ותארכנה פארותיו אשר משחו ה' בשמן משחת קודש התורה והיראה ולא בא עוד בכל"ח אלי קבר כי רק כמספר ספריו נ"ו היו שנותיו ואמרנו שבצלו נשב עוד ימים רבים הוא יהי' לנו לעץ חיים אשר מפריו נאכל ונשבע ובצלו נתלונן והוא נלכד וגוע בלא עתו אין זה כ"א עונינו ענו בו הוא נלכד בשחיתותינו על אשר שחתנו דרכינו כי צדיק נתפס בעון הדור אם הש"י רואה שהצדיק לא יוכל עוד לפעול בעולם בתוכחתו לבקרים כי יזעק וישוע יאטימו אזנם משמוע בקולו קול ה' בכחו אז הוא יורד לגנו ללקוט שושנה בין החוחים המה הקוצים המכאיבים פושעי ישראל בגופן המחבלים כרם ה' צבאות. וע"ז אמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק כי בכל עת ועונה היו אנשים המורדים והפושעים אשר נזורו אחור מדרכי ה' ולא אבו בדרכיו הלוך ובכ"ז צדיקים וגדולי הדור היו יכולים לפעול גדולות ונצורות כ"ז שנתקיים ולחשך קרא לילה אלו מעשיהן של רשעים כפי' המדרש כלומר כ"ז שהיו רשעים במחשך מעשיהם ובחשך שמם יכוסה שבושו ונכלמו לחטוא בפומבי ובפרהסיא לעין כל רק על כל פשעים כסו אהבה שמו מסוה על פניהם למען לא יראו החוצה בעת חטאם למען לא יהיו ללעג ולקלס בעיני הבריות ע"כ כסו ערוותם ולא חטאו רק בחדרי חדרים במקום אין רואה אבל בגלוי הראו א"ע כיראי שמים. ע"כ היו עדיין תקוות טובות שברבות הימים אם יוכיחום על פניהם ויגלו קלונם ברבים מתוך שלא לשמה בא לשמה כארז"ל כל מי שיש לו בושת לא במהרה הוא חוטא לא כן בדורנו בעוה"ר אשר בוש לא יבושו מאנו הכלם ומצח אשה זונה הי' להם ובכן ראיתי רשעים ישתבחו בעיר אשר כן עשו להזיד נגד חוקי אלקים ותורותיו ע"כ תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח אחרי שהסירו עטרת הבושה מעל פניהם ואחרי ראות הקב"ה שאין לאל יד הצדיק לפעול מאומה תוכחתו לא אבו ועצתו יפריעו הקב"ה מסלקו לגבהי מרומים לישיבה של מעלה למען יהנה שם מזיו השכינה וז"ש הצדיק אבד ע"כ מהר שלל חש בז מר המות את הצדיק לטרפו מאתנו על כי אין איש שם על לב את לבם הרע והזונה לא ישתדלו לכל הפחות לכסות טפח ולשים על לבם מכסה וצניף טהור למען לא יראה החוצה וע"כ אנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה על שהרעה והחטאה לא תשים מסוה הבושת על פני' כ"א מראה פני' בלי כחל ובלי שרק כולה כמות שהיא ע"כ בדור כזה לריק יכלה כחו ולהבל ייגע הצדיק להוכיחו ע"כ נאסף אל עמו בלא עתו:

וכעין זה פי' אדמו"ר הכ"מ זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז יעלו על מזבחך פרים כי הצדיק נתפס בעון הדור לא

לבד כמ"ש שכשהש"י רואה שאין ביכלתו להיטיב את בני דורו ע"כ מסלקו מן העולם כ"א גם כמו שאז"ל שאמר הקב"ה לאאע"ה כ"ז שבהמ"ק קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ומתכפר ובזמן שאין בהמ"ק קיים נוטל צדיק מביניהם ומכפר עליהם והנה הצדיק ועניו נקרא לב נשבר ונדכה כי רוחו בקרבו תמיד נשבר דואג וכואב וירא חטא ע"כ אמר לע"ע אחרי שאין לנו לא כהן ולא מזבח כפרה זבחי אלקים אנו זובחים לאלקים את הצדיק שהוא רוח נשבר כי לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה אבל תפלתינו מקרב לבנו היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים אז לא נקריב לפניך אנשי צורה גבהי הקומה כ"א יעלו על מזבחך פרים. כמו כן אנו מתפללים והקטיר עלי' חלבי השלמים ודרשו רז"ל עלי' השלם כל הקרבנות כולם אחרי שהקרבנו כעת המובחר והמורם כל חלב ודשן מוקטר ומוגש לשמו אחרי שהקרבנו נפש יקרה נשמת אדמו"ר ונפל ממנו רב שר וגדול ליהודים נא אב הרחמן תגדור פרצות עמך ישראל ברחמים והשיב את העבודה לציון עירך ולא נקריב עוד קרבן אדם עם נסכי דמעותינו כ"א עלי' השלם כל הקרבנות כולם הוא הראש וראשון יהי' אחרון לקרבן אדם ואין לנו נחמה ושיור רק התורה הזאת אלה הדברים אשר אמרנו בפתח דברינו מכאן לתחיית המתים מן התורה כי אז"ל צדיקים במיתתן קרויין חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים כי אף שהצדיק הלך לבית מלונו בכ"ז עודנו בחיים חיותו כי השאיר ברכה אחריו בניו ותלמידיו אשר לאורו יסעו וילכו כל ימי חייהם וממי באר תורתו אשר שאבו ישקו גם הם את בניהם אחריהם וכל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' פרי צדיק עץ חיים מקום אשר יפול העץ שם יהי' פריו למאכל ועלהו לתרופה וזהו צדיקים במיתתם ע"כ קרויים חיים יעמדו לפני ה' כי בניהם אחריהם בני איש חי הם כולם יעברו חלוצים לפני ה' מזויינים ומקושטים בקישוטין דאורייתא בעטרה שעטר להם אביהם ורבם ועי"כ הם רב פעלים יפעלו גדולות ונצורות בקרב הארץ כמו שרוח מבינתו אלפם ע"כ גם אדוננו מורנו ורבינו עוד חי' יחי' כי אך בצלם יתהלך איש חי רב פעלים כמוהו בדמותו וצלמו יעשו בניו ותלמידיו אחריו להגות בתורת אל חי כמו שממנו ראו כן יעשו ואז יהי' לו תחיית המתים שגם לאחר מיתתו יחי' מן התורה ע"י התורה שלימד ואזן וחקר היא שתעמוד לו שחי' יחי' בגשתו את קודש הקדשים:

וכי תאמרו מה נעשה לאחותנו הוא כנסת ישראל ביום שנלקח ממנה רועה נאמן נוהג כצאן קדשים ואיכה תרעה ואיכה תרביץ בצהרים בעת חם שמש החקירה והכפירה ונמס כל לב נאמן לה' ולתוה"ק ואם אין כאן לוחם מלחמת ה' צבאות מי ילך לנו לקום עם מרעים ולהתיצב עם פועלי און אשר עמל ואון בקרבם להסית ולהדיח את ישראל

הלא תהי' בית ישראל ח"ו עיר פרוצה אין חומה ויעלה עלי' הכורת להשחית חיל וחומה וח"ו עתידה תורה שתשתכח מישראל. לא כן אחי כי אדמו"ר הכ"מ הי' רגיל לומר עתידה התורה שתשתכח מישראל כלומר בכל זמן ועידן יפחדו וייראו שעתידה תורה שתשתכח אבל באמת לא תתנשי מינן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי ואני זאת בריתי אמר ה' אשר לא יכרת לנצח וכבר היו ישראל במעמד ומצב המוסרי והתוריי רע מבימינו אלה ובכ"ז אף שהתעיבו עלילה וקלקלו מעשיהם עזבו דרכיו ולא אבו שמוע בקולו בכ"ז הש"י יודע להשיב נדחים ולהופיע עליהם נהרה אור חדש עליהם יאיר ועם נברא מחדש מהאין אל היש יהלל יה ע"כ ה' אלקינו לעולם ועד הוא ינהגנו על מות ר"ל על מות הצדיקים המורים הדרך לנו ואת המעשה אשר נעשה הוא בעצמו ובכבודו ינהגנו ינטלנו וינשאנו עדי נהי' לו לעם ונעבדהו שכם אחד יחדש ימינו כקדם. וז"ש רז"ל אז ישיר משה שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתים מן התורה כי איתא במדרש שה"ש ע"פ אעלה בתמר הרוח שהפילה את הצלם היא הרוח שהחי' את המתים כי לאות ולזכרון ולתמוך ידי המפחדים על זמן העתיד לאמר הן רבים עתה עם הארץ המתפרצים המנתקים מוסרות עול תורה מעל ערפם הקשה ומה יולד יום מי יודע אם לעת כזאת בשנים הבאות לא ישכחו ישראל לגמרי עושיהם וישתחוו לכסף וזהב יעשו לבעל לאמר לו אלה אלקיך ישראל וח"ו התורה תהי' מונחת בקרן זוית באין דורש ואין מבקש ועל מי לנו להשען וכדי שלא נירא ולא נחת ממראה הנוראה הזו יספיק לנו אם נתבונן על ימים שעברו לא טובים מאלה שישראל עזבו את קדוש ישראל נזורו אחור וכבר עבדו אלהים אחרים ר"ל וישתחוו להם ובכ"ז לעת מצוא המציא הקב"ה מזור ותרופה לבל ידח ממנו נדח וכרעים אשר כרעו לבעל לבסוף חזרו בתשובה ושבו ורפא להם אף שהיו עוע"ז וכפרו בכל התורה כולה על אחת כו"כ בימינו אלה אף כי פרוע העם בפרוע פרעות בישראל ללכת אחרי שרירות לבם בכ"ז הלא עכ"פ יצרא דע"ז בטל בודאי יערה ה' עלינו רוח ממרום רוח דעת ויראת ה' להחזירנו בתשובה שלימה לפניו ית"ש. וזהו כוונת המדרש אותו הרוח ברוח ה' אשר הפיל את הצלם של ע"ז אשר נצמדו ישראל לו בכ"ז רוח ה' התעורר בם להפילו אותו הרוח טהרה ישיב ה' בקרבנו למען יחיו ויקומו על רגלם רגל התורה והיראה אותם המתים אשר כבר מתו מעץ החיים של תורה והיו לדומן ע"פ השדה ויש לכוין זה בדרז"ל סנהדרין דף צ' א"ל קיסר לר"ג אמריתו דשכבי חיי עפרא מי קא חיי א"ל ברתי' שני יוצרים בעירנו אחד יוצר מן העפר ואחד מן המים מי משובח זה היוצר מן המים מן המים צר מן העפר לא כ"ש עיין שם כי הקיסר סבור אחרי שדבקה לארץ בטננו ובנפשנו נביא לחמנו ר"ל שאנו דבוקים כ"כ

לעפרורית וגשמיית עד שנפשנו אנו נותנים עבור הלחם לא נחוס על טהרת נשמותינו מלגעול אותה בלכלוכי העונות אם רק נוכל להביא לחמנו מחייתנו וכלכלתנו ע"כ אין לנו ח"ו עוד חלק ונחלה באלקי ישראל והמתים המה הרשעים בחייהם שכבר מתו ונבלו מעץ החיים לא יחיו עוד ע"כ אמר כמתמיה אמריתו דשכבי חיי עפרא מי קא חיי דור כזה אשר יסודו מעפר וסופו לעפר ר"ל כל מחשבותיו ומזימותיו רק על עפר משלו רק החומר הארציי להם לאבן הראשה בכל פינות שהם פונים ועי"כ מתו ר"ל מעץ החיים של תוה"ק ואיך יוכלו לחיות עוד חיי נשמות העצמות היבשות האלו בית ישראל אשר כלה מהם ומהמונם רוח דעת ויראת ד' ע"ז השיב לו כי התורה נמשלה למים כאז"ל בשביל שמניחים מקום גבוה ויורדין למקום נמוך ולהבדיל אלף אלפי אלפים נוכל לומר כי הע"א נמשלו למים כמ"ש לחצוב להם בורות נשברים כי גם הם עזבו מקום גבוה על גבוה כסא רם ונשא אשר המלך בשמים יושב עלי' והולכים למקום נמוך עפר לחמם וארץ יסודתם ע"כ פיה פתחה בחכמה בת ר"ג ע"ה באמרה אם הקב"ה ברא אותנו מן המים בעת אשר עבדנו גלולים עץ ואבן מעשה ידי אדם בכ"ז הוציאנו מאפלה לאורה מכ"ש שיברא אותנו בעת אשר רק כעפר נמשלנו ורק החומר הגס בעוכרנו. והנה גם במצרים היו ישראל משוקעין במ"ט שערי טומאה עד שמדה"ד קטרגה ואמרה הללו עע"ז והללו ואעפ"כ נשא ה' אותם על כנפי נשרים עד שהאמינו בה' ובמשה עבדו ולבסוף התרוממו כ"כ על גפי מרומי האמונה עד שבשירה וזמרה הודו לה' ומזה יצמח לנו פתח תקוה שבכל זמן ועידן אף שיראה שישראל ח"ו בלע אותם המות לנצח בכ"ז מתים יחי' אל ברוב חסדו. וז"ש אז ישיר משה ובנ"י אם בעת ההיא אשר הי' רק כפשע בינם לבין המות הרוחני בכ"ז הגביהו עוף לשורר בקול גילה ורנן לה' מזה נוכל לשפוט בטח ששר לא נאמר שלא רק אז שרו ישראל לה' כ"א ישיר לעולמי עד יאמרו לה' אנו מכאן לתחיית המתים מן התורה שאותן שנראו כבר כמתים מן התורה יחיו מתיך נבלתי יקומון. ובכן אנו מתפללים שנשמת אדונינו תהי' צרורה בצרור החיים הוא יהי' שם בישיבה של מעלה אחרי תשובתו הרמתה כי שם ביתו למלאך מליץ טוב בעדנו הוא ישקיף ממעון קדשו מן השמים לברך את עמו ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו אין פרץ ואין יוצאת ואין צוחה ברחובותינו אמן:

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם וגו'. הכוונה כי הש"י עושה עמנו נסים ונפלאות תמיד אף מעשה הטבע שזן ומפרנס ומכלכל מקרני ראמים עד בצי כנים הוא ג"כ נס גדול כמו שהש"י משדד הטבע רק החילוק כי הדברים האלו על שאנו מורגלים בהם סוברים אנו שהוא דבר טבעי אף שהוא נס כ"כ כמו לשדד הטבע וז"ש

קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף אלא שאין בעל הנס מכיר בנסו כמ"ש לעושה נפלאות גדולות לבדו. והנה בתחלה כשהיו ישראל עדיין במחשך מעשיהם ולא נגה עליהם עדן אור ה' ורצה להמשיכם בחבלי אהבתו לנטלם ולנשאם אליו הוצרך הש"י לעשות נסים ונפלאות שלא כדרך מרוץ הטבעי כדי שידעו כולם למגדולם ועד קטנם כי יד ה' היתה באמנה אתם כמו שמצינו באבותינו אברהם יצחק ויעקב שעשה הש"י בימים ההם נסים ומופתים על יכלתו שלא כדרך הטבע משא"כ בימי משה הוא הי' גדול כ"כ שאף בדרך הטבעי הי' מכיר יד ה' וע"כ אף שהוא הי' המוציא את בנ"י ממצרים ועי"כ אומרים האפקירסים המכחשים גדולתו של הקב"ה שמשה רבינו ע"ה הי' איש רוח וידע בשכלו להנהיג את ישראל ולא יד ה' עשתה זאת מ"מ מרע"ה בעצמו אף שנראה שהוא דרך הטבעי הוא הכיר את ה' וידוע ששם שדי כ' המורה שהוא מלשון שידוד הטבע ושם הוי' ב"ה הוא הי' הוה ויהי' היינו הנהגה שהוא תמיד על דרך א' שהוא דרך טבעי ולא בשידוד וזהו הכוונה וידבר אלקים אל משה אמר לו טענותיו שיאמר לפני פרעה ובהיות שנראה מזה כאלו הוא דרך טבעי להציל את ישראל ומדוע עשה כן ויאמר אליו אני ה' גם בדרך הטבעי ההוה תמיד גם בזה תוכל להכיר אלקותי וארא אל אברהם וגו' באל שדי להם לא נראיתי אלא בשידוד הטבע ואז נראיתי להם עין בעין אבל שמי ה' מה שהוא הוה תמיד בזה לא נודעתי להם וזהו שאמרו במדרש ילקוט ע"פ זה אמר הקב"ה בעוה"ז ליחידים גליתי את שמי אבל לעוה"ב לכל ישראל אני מודיע שמי שנא' לכן ידע עמי שמי כי לעתיד לבא הכל ידעו גם מהטבע את כבוד ה' אבל עכשיו רק יחידי סגולה מכירים את שמו כשהוא מתנהג ע"ד הטבע. ובזה י"ל הכתוב כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם כי דרך נקרא מה שהקב"ה נוהג ע"פ דרך הטבע כמ"ש צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו במה שהוא עושה ע"פ מרוץ הטבעי הוא צדיק בדין לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו אבל חסיד שעושה לפנים משוה"ד הוא בכל מעשיו אם עושה מעשה בראשית לשדד הטבע עבור עושי רצונו. והנה הצדיקים אף מדרך הטבע הם לומדים ליראה. את ה' גם מבלי יראו שינויים ושידודי הטבע להפליא בכ"ז יראת ה' חופפת על פניהם אבל הפושעים רק אז יכרעו ברך וישתחוו לה' אם יראו דברים היוצאים חוץ מגדר הטבעי וזהו כי ישרים דרכי ה' הדרכים אשר תמיד יהלך בהם ה' והם דרכי הטבע גם המה ישרים עד שצדיקים ילכו מעלה מעלה להוסיף שלימות על ידיהם כי יראו שמים וארץ וכל צבאם עולם כמנהגו גם את זה ישימו על לבבם להכיר את ה' להטיב דרכם אבל הפושעים אחר שאינם רואים דבר גדול ומפליא רק רואים תהלוכות ה' בדרך הטבעי עי"כ יכשלו ויפלו לבור שחת הטעיות והשגיאות:

כי ידבר אליכם פרעה לאמור תנו לכם מופת במד"ת הה"ד מגיד מראשית אחרית מקדם אשר לא נעשה אומר כל חפצי אעשה. ונראה בהקדם לפרש דברי בעל ההגדה רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ואף אתה הקהה את שניו ואמור לו וכו'. כי אם הי' ביכלתינו לראות בעיני בשר בלב המתאוננים ומתרעמים על תוה"ק וצועקים חמס עלי' ובכשיל וכילפות יהלומון להרוס יסודותי' אז מחזה נפלא הי' נגלה לנו שגם המה הדוברים עתק על התורה עתיק יומין ידעו בלבם כי משה אמת ותורתו אמת ואם גם בפיהם ידברו סרה להפר דת וחוק אלקים אשר לנו למורשה מני דור ודור בכ"ז לבם בל עמם כי לבם נכון בטוח שהתוה"ק היא כעמוד ברזל אשר כל המון גלים רבים שעברו על ראשה לא יוכלו לה למעט ערכה. ואם בארזים אשר קמו כנגדה לבלעה נקי חנם נפלה שלהבת ויצאה הבערה לכלות שונאי' ומנדי' מה יעשו אזובי קיר המקרקרים ומצפצפים ומהגים בדורנו הדוברים עלי' סרה אבל אם בכ"ז אף שיודעים שכל דבריהם ופעולותיהם מהבל ומאפע ורוח תשאם אינם מחשים מלחישת שרף ועקרב דהדרי לי' לטורא דסיני ולא ישימו מתג ורסן לפיהם לבלום הוא מפני שהתורה לעול קשה על צואר תאוותיהם חמדו להם אשר התוה"ק תעצור בם ביד חזקה המה יפרצו גדר התורה גופם יתאוה תאוה בשרם עליהם יתאב ונפשם המלאה גלולי התאוות עליהם תאבל אם ילכו בדרך התורה ואין לאל ידם הכהה למשול ברוחם ולכבוש את יצרם הזונה וא"כ לא ידעו כדת מה לעשות האם יחטאו נגד משפטי התורה הישרים ויודו לעין כל נבלותם ופחזותם שיודעים שמשפטי ה' אמת צדקו יחדיו רק שהמה לא יוכלו לכבוש את יצרם הלא חרפה תחשב להם לתוגה וקלון כי יאמרו עליהם שהם דומים לבהמה וחיתו יער שגם להם אין ביכלתם למשול ביד חזקה על תאוות הנטועות בטבעם מיום הוולדם הלא יכריזו עליהם בפה מלא אדם ביקר ולא ילין נמשל כבהמות נדמו שאם האדם ביקר רוחו לא יבין את זאת לכבוש את העבד תחת אדוניו אדם כזה כבהמה נדמה ולא יתואר עוד בשם הנכבד אדם ע"כ למען ישאר להם תואר אדם ברום המעלה ובכ"ז יוכלו לילך אחרי שרירות לבם הרע אוחזים בדרך אחר ופוערים פיהם לבלי חק לאמר לעם הן אמת שאם היינו יודעים באמיתת התורה היינו שמים מתג ורסן לתאוותינו אבל אחרי שלא נאמנו לנו דברי' הנאמנים ומכזבים ומכחשים בתורת אמת מה לנו לכוף את ערפנו תחת עולה הכבד ע"כ למען לא יתראה לעין כל פחזותם ונבלותם כי בהמה המה להם המה חכמים מחוכמים מתפלספי' ונבונים נגד פניהם. אבל לא תאבו להם ולא תשמעו לקולם כי באמת לא חכמים הם ועם לא בינות המה רק אדרבה שטופי התאוות ועבדי החמדות המה עבדים לעבדים וע"ז אמר דהע"ה אדם ביקר ולא ילין נמשל כבהמות נדמו זה דרכם

כסל למו ואחריהם בפיהם ירצו סלה כלומר אחרי שהאדם שלא יוכל לכוף ולכבוש את יצרו וממליך את עבדו לזה אין לו מעלה על הבהמה וכי יאמרו אליכם שהמה חכמים וחוקרים ומחקירתם נתהוה כפירתם אל תאמינו בהם כי באמת זה דרכם הרע לא מחכמתם ילכו בו אדרבה כסל למו הכסילות והבערות הוא יוליכם בדרך שולל רק אחרי שחטאו ובושים להיות נמשל כבהמה שלא יוכלו לרדות בחומרם המה הבוערים בעם ימלאו פיהם לעג וקלס על התורה וז"ש ואחריהם אחרי שכבר חטאו שתו ולעו מכוס התרעלה בפיהם אשר ידבר סרה על ה' ועל תורתו ירצו סלה רצונם לרצות וליפות את מעשיהם המכוערים ומעלליהם המקולקלים. ובזה מוסיפים חטא על פשע חטאו בכפלים כי מתחלה חטאו רק בבשרם וגופם ולבסוף אחרי שכבר חטאו למען לא יכלמו ויבושו ולחפאות על נגעי בשרם יחפאו דברים אשר לא כן נגד יסודי התורה וע"ז אמר שהע"ה בקהלת אל תתן את פיך לחטיא את בשרך כי למה יקצוף אלקים על קולך וחבל את מעשה ידיך בא להזהיר להחוטא שחטא ועוה ע"י גופו ובשרו המתאוה תאוה השמר והזהר שאם כבר חטאת בל תוסיף להגדיל חטאך ופשעך ע"י שגם פיך ודברך יהי' למורת רוח התורה וזהו אל תתן את פיך שגם הוא יחטא עם בשרך כי למה יקצוף אלקים עוד על קולך ודבריך אם כבר חבל את מעשה ידיך ולא מצאם נאמן לפניו מדוע תוסיף חטא על פשע שאחרי שחטא בשרך גם את פיך תחטיא וע"ז אנו מתפללים והסר שטן מלפנינו ומאחרינו כמאמרם ז"ל שטן יורד ומסטין עולה ומקטרג כלומר מתחלה הוא משטה את האדם מדרך הישר ומוליכו שולל בדרך התאוות ואחר החטא למען לא יחפור ויבוש שלא עצר כח למשול ברוחו עולה מעלה לקטרג ולהתחכם נגד דברי התורה ע"כ אנו מתפללים שהשי"ת יסיר את השטן מלפנינו קודם שחטאנו יפקח ה' את עינינו למען נראה ברוע החטא אשר לשחת יוביל וכל באי' לא ישובון למען לא נפול ברשת טמן לנו ובפח מוקש כ"א צא טמא נקרא לחטא ועון ונרחק ממנו כמטחוי קשת אבל אם כבר שגינו ועוינו ונלכדנו במצודת העון ותרנו אחר לבנו ועינינו הני סרסורי דעבירה ושפחה הורישה את גבירתה אז נבקש ישועת ה' שיתמכנו בימין צדקו מאחרינו אחרי החטא לא נשתדל בפינו לרצות את החטא לחטוא גם בפינו את בשרנו והמופת לזה שאותן המתחכמים המתפלספים נגד תורתנו לא מחכמה ישאלו על התורה ועל העבודה מה זאת לכם כ"א רק בעים רוחם ורגשת תאוותם יתיצבו על ה' ועל תורתו הוא כי אם האמת כדבריהם שרק החכמה להם לכותרת והבינה לעטרת תפארת ורק רוח מבינתם יחלוף להחליף ולהמיר ח"ו דת אל שמים חי וקיים ולא ילידי התאוה כל מחשבותיהם לרע ולא פרי החמדה כל עשתנותיהם א"כ מדוע לא יוליכם חכמתם כפעם בפעם גם להחמיר

בדבר א' מה שלא החמירה התורה ומדוע כל חפץ מגמת לבם וחכמתם ובינתם להקל עול משא דבר ה' מעל שכמם הכי שמענו עוד מעולם שהחדשים מקרוב באו הטילו עול וחיוב חדש על האנשים אין זאת כ"א כמו שאמרנו שכסלם מלא נקלה ואין מתום בבשרם ר"ל גופם וחומרם הוא הפורק עול והוא אשר ירגן באהלי תורה דברי נרגן כמתלהמים וע"ז יש להמליץ מארז"ל כל דבר שהי' בכלל ויצא לטעון טעון אחד שהוא כענייננו יצא להקל ולא להחמיר כי בר ישראל אשר הי' בכלל ישראל שקראו בקול כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ושוב יצא ונפרד מקהל ה' ובא בטענות מענין לענין באותו ענין להפר מחשבות התוה"ק לא יצא אלא להקל העול מעל צוארו אבל בשום פעם לא יחמיר. ועוד ראי' מהימנא יותר מזו שאינם חוטאים מחמת שכלם רק מחמת סכלות הוא שאם היינו רואים שאנשים האלו שלמים הם אתנו עכ"פ בקיום מצות השכליים ובאורח ישר יהלכו מה שגם השכל האנושי יצוה והם עושים צדקה ומשפט וכל עולה לא נמצא במשלח ידם כל רואיהם יכירום כי הם מתנהגים בכבוד עפ"י דרכי המוסר ולא יפריעו חק אשר יחוקק השכל והתבונה במשענותם ורק חוקי התורה אשר טח עיניהם מראות ולבבם מהבין אותם יזרו הלאה אז הי' מקום להאמין להם כי מאור השכל מושל להם ושמש התבונה תאיר נתיבותם אבל אחרי רואנו כי לא לבד שיגידו עמל על חוקי התורה אשר הם בעיניהם כספר החתום כ"א גם פקו פלילי' ושגו ברואה במצות הנראות לעיני בשר לטובים ולישרים גם אותם יפריעו ופערו פיהם גם לבלי חק גם משפטים שכליים גנוב רצוח ונאוף לא ידעו להזהר מהם כ"א בשטף קצף רוחם איש את רעהו יעשוק וחיים יבלעוהו באין מציל בזה הוסר המסוה מעל פניהם ואיגלי בהתייהו שלא עבור חכמתם ובינתם יהינו לעלות ההרה הר ה' בסבך עץ וקרדומות כי אם הם המתאוים ורק אש התאוה בוער בם ואין מכבה. וז"ש דהע"ה ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחריך אם ראית גנב ותירץ עמו ועם מנאפים חלקך כי אלקים היודע מחשבות ובוחן כליות ולב ויודע מקור מקומו טמא של הרשע הוא תגבורת התאוה בלבו אומר אל הרשע מה לך לספר חוקי שאתה צועק מרה על החקים אשר חקקתי אתה קובל עליהם לטעון שלא תוכל שאתם אחרי שאין אתה יודע טעמם ונימוקם ורק ע"כ אתה מנתק מוסרות הברית אשר כרתי עמך הלא אנכי יודע שלא בעבור זה הנך מסתולל ומונע מלקיים את החוקים כי לא ידעת טעמם הלא אנכי היודע ומבין שמקור אכזב לא נאמן לעברך על ברית ה' אלקיך הוא ואתה שנאת מוסר על שאתה בלבך הזונה שנאת מוסר (ציכט עט זיטטע) ודבר ה' יחסום את תאותיך הבהמיות במתג ורסן עדים לבלום, רק ע"כ שנאתם ונתת עליהם בקולך והעד

ע"ז כי אם היית רק בפורצי גדר החוקים אז היית עכ"פ מקיים המשפטים אשר שכל אדם יגזור עליהם שהם יסודי ועמודי העולם אבל אתה אם ראית גנב ותירץ עמו ועם מנאפים חלקך מזה את כל ונוכחת שרק התאוות המה בעוכריך וגלי החמדות משבריך. ואחרי שכן שכל טענות המתחכמים להרוס גדרי התורה רק בלב החומד שרשם פורה ראש ולענה ע"כ אל תען כסיל כאולתו לא יועיל הון הטענות ביום עבירה אם נשיב להם באותות ומופתים ברורים ונאמנים כשמש בצהרים שכל טענותיהם וכפירותיהם הרו חשש וילדו קש מה בצע להם בזה הלא גם המה ידעו בקרבם כי כל דבריהם מיוסדים על אבני תוהו וקוי בוהו ורק התאוה מדברת מתוך גרונם ובמקום שהחמדה תחיל תזעק בקול אז קול אחר קול החכמה והתבונה האמיתית לא ישמע כי התאוה מסיר' אזנים משמוע ומאטמת הלב מהבין ע"כ אין לקוות ולייחל מבני איש האלו שע"י אותיות ועדים נאמנים נוכיחם על פניהם ויודו על פשעם ויעזבו את דרכם כי עוד תאוותם בפיהם ונגד התאוות לא נוכל ללחום בכלי מלחמת השכל רק העצה היעוצה שנמתין ונייחל עד שיבואו ימי הזקנה והשיבה ימים אשר בטלו הטוחנות ימים אשר אין להם חפץ בהם רצוני שחפצם ותאוותם כבר כלה ונכרתה ולבת התאוה כבר כבתה ודעכה ונרם לא יגה עוד אז העת לדבר אבל עד העת ההיא המשכיל ידום ויחשוך דבריו כי לא יעשו פרי ולא יכו שורש בלב מלא תאוה. וז"ש בעל הגדה אם הרשע בגובה אפו ישאל וידרוש מה העבודה הזאת לכם וישחק וילעג ליקהת אם כנסת ישראל המחזקת בעץ חיים אל תענה לו תיכף ומיד בעת כחו בריא אולם ואש התאוה עודנה בוערת בקרבו כ"א הקהה את שיניו כלומר המתן עד העת זקנה שיבטלו טוחנותיו ושן העת תכלה שיניו ואז תשיב לו אמרי יושר דברי אמת. והנה אם אומרים לרשעים האלה הפוקרים שתורתנו תמנע אותנו מחטוא נגדה יאמרו שהתורה לא היתה לה למשול על האדם רק בימי ראשית בימים הראשונים אבל בימים האלו העת החדשה תבקש מאתנו שנשנה את תפקידה. ואם אנו מספרים להם מנפלאות ה' ומעזוזו אשר עשה לישראל עם קרובו ובעבור זה אנו מחוייבים להחזיק במעוז תוה"ק בכל מאמצי כחינו כל עוד נשמת חיים באפינו הם באים בטענות כוזבות להכזיב ולשקר בתורת אמת ואומרים שסיפורי' לא היו מעולם ח"ו ושקר נחלו לנו אבותינו אבל המה החכמים אשר זרח עליהם אור חדש והמה יודעים את התורה להפיץ תבן מן הבר אבל כבר ידענו ששקר בימינם כי מה שאומרים העת החדשה תבקש מאתנו שינויים ותמורות בדת קדשנו זה לא ניתן להאמר כי אדרבה העת צריכה לשנות את תהלוכותי' עבור התורה אבל לא שהתורה תשרך דרכי' מעולם עבור רוח העת המתהפך כחומר חותם וכגלגל השיטה ולזה שואלים ביום הדין קבעת עתים

לתורה לא שהתורה תשונה ח"ו לפי העת והזמן רק אדרבה הישראלי צריך לקבוע את העתים לפי התורה. אבל כבר ידענו שגם המה לא יבערו ויכסלו בזה להאמין שהעת תבקש לשנות התורה כ"א כמו שאמרנו שרק חפצם ותאותם תשוקתם וחמדתם המה ינהגום במצולות העונות ורק לפנים יאמרו שהעת תבקש את זאת וז"ש לכל זמן ועת לכל חפץ לכל שרירות לבם הרע ולכל חפצם ומאויים אשר יוליכם שולל יאמרו העת והזמן גרמא מה שהאמת אינו כן וזהו כוונת הכתוב והמדרש כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת אל תאמינו שרק ע"כ יכחש באלקי ישראל בשביל שאין לו ראי' ומופת נאמן על גדלו ותפארתו ואם תתנו לו אות ומופת בזה יתרצה עבד אל אדוניו לא כן בדיו כי מגיד מראשית אחרית האדם הזה אשר יזיד לדבר דברים אשר לא כן על ה' ועל משיחו ואומר על התורה שנקראת ראשית שהיא מקור נאמן אשר לא יכזבו מימיו והוא אומר עלי' אחרית שכבר ח"ו בא קצה בימים האלה בזמן הזה אשר אור השכל על יושבי תבל יאיר ומקדם אם קדמוניות נתבונן ונספר לו את כל אשר עשה ה'. עמנו בימי קדם הוא במצח נחושתו ואמר אשר לא נעשה כי התחכמותו וחקירתו הביאוהו להכחיש אל תאמינו לו כי לא מחכמתו ובינתו הוא דובר כדברים האלה כי רק אומר כל חפצי אעשה כל חפציו ותאוותיו ימשכוהו אל בור הכפירה וירכתי השאלה ע"כ גם פרעה כאחד מהם ששאלתו את המופת הוא רק משפה ולחוץ ולבו בל עמו:

במשנה סוף ידים אמרו הצדוקים לפרושים קובלים אנו עליכם פרושים שאתם כותבים את המושל עם משה בגט אמרו פרושים קובלים אנו עליכם צדוקים שאתם כותבים את המושל עם השם בדף ולא עוד אלא שכותבים את המושל מלמעלה ואת השם מלמטה שנאמר ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל וכשלקה מהו אומר ה' הצדיק. הר"מ והרע"ב ז"ל מפרשים שכדי לסיים בדבר טוב מביאה המשנה הך סיום וכשלקה ועיי' בס' תורת משה לזקני הח"ס זצ"ל ול"נ כי האפקורסים אומרים שא"א לעבוד לב' מלכים אם אנו רוצים להיות נאמנים לה' א"א לנו להיות נאמנים למלכי המדינה וההיפך בהיפך ע"כ קובלים הצדוקים על שאנו כותבים המושל עם משה בשטרות הלא המה תרתי דסתרי אהדדי שאם אנו מחזיקים תורת משה אזי אנו פורקים עול המושל וע"ז בא כמשיב אחרי שהאמת והצדק אינו רק אחד וכל תורתינו משפטי ה' אמת וצדק א"כ מה טוב גם יחד ליראא את ה' ומלך כי חוקי תוה"ק באמת וצדק וגם חוקי המלכות אם היו שלא בצדק אין לנו לשמוע להם אבל אחרי שגם הם על אדני הצדק הוטבעו א"כ אין כאן סתירה והראי' לזה שהתורה לא כחשה והעלימה מאתנו שמושל פרעה העריץ גם הוא נלכד בפח הזה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו אחרי

שאני מושל בכם אין לשמוע בפקודת אחר ולא עוד אלא שאני מלמעלה והשם מלמטה כלומר פקודתי קודמת לפקודת ממ"ה ובכ"ז כשלקה אמר ה' הצדיק כלומר כל צוויו על הצדק נוסד א"כ פקודת ה' עם פקודת המושל יחדיו אגודים. ויש להוסיף נופך כי פרעה סמך א"ע שהשם מרחם ולא יענישהו על מריו אבל כבר אז"ל כל האומר הקב"ה ותרן וכו' כי הקב"ה הוא רק רחום בדין כלומר ע"ז הוא מרחם מי שחוזר בתשובה וראוי לרחם עליו אבל מי שעומד במרדו עליו נאמר ורחמי רשעים אכזרי. וז"ש פרעה מי ה' שהוא מדת הרחמים שאירא ממנו לשמוע בקולו וכשלקה אמר ה' אף שהוא רחום מ"מ הצדיק איננו רחמן רק בצדק ויושר למי שראוי לרחם עליו. עוד י"ל כי הגוים אומרים אחרי שישראל כ"כ נקל בעיניהם להפריד בין הדבקים ע"י גט כריתות זהו לאות שאינם עומדים בדיבורם וקיימים במאמרם וגם את הברית אשר כורתים איננו לנצח כ"א לכל אשר יחפצו יטוהו ואשת נעורים כי תמאס מפרידים בין הדבקים ע"י גט כריתות וזה לך האות כי הם קלי הדעת ואם לא יאות בעיניהם הברית אשר כרתו עם המלך ועמו גם לזה ימצאו על נקל להתיר אגודת עול מלכות לא כן הנשואין אצל אוה"ע לא יוכלו להפר הברית לדורות ע"כ קובלים הצדוקים שאנו כותבים את המושל עם משה בגט הלא ממה שאנו כותבים גט כריתות זהו התנגדות לחוקי המושל והמדינה ועיי' בס' תפארת ישראל אבל לפי האמת אין זה קלות אצלינו אדרבה ע"י שאנו יכולים לגרש נשותינו ובכ"ז ראינו כי עזה כמות אהבה בין הזוגים בבנ"י זהו מופת חותך שאנו מחשיבים הנשואין והברית אשר כרתנו לקודש כי אחרי שההכרח לא ישובח ולא יגונה ע"כ אם אין ביכלתנו להפריד בין הדבקים לא הי' חידוש אם אגודים יחדיו איש ואשה אבל אחרי שיש ביכלתנו לנתק המסורות ובכ"ז לא נעשה כזה רק א' בעיר זהו אדרבה לראי' שאנחנו קיימים בבריתנו והנה בפרעה כתיב כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת ובמדרש הה"ד מגיד מראשית אחרית ומקדם אשר לא נעשה אומר עצתי תקום וכל חפצי אעשה והכוונה עפמ"ש ויחזק ה' את לב פרעה שנתקשו בו המפרשים ולדעתי שאם הי' פרעה נבער וחסר לב פתי יאמין לכל דבר אם הוא הי' מודה לגדולת ה' אין זה עדיין שבח לבורא ית"ש כי יאמרו הבריות שהי' חסר לב אשר יחת לקול עלה נדף ע"כ נתן הש"י לפרעה לב אמיץ ורוח חזקה ויתירה שלא יאמין בנקל לכל דבר רק יכחיש ויסתפק על כל דבר ואם בכ"ז לבסוף יודה להש"י אז יוכר לכל כי גדול ה' וז"ש ויחזק את לב פרעה שנתן לו אבירות הלב ורוח יתירה למען יסתפק ויתפלסף על כל דבר ויקשה להאמין ובכ"ז לבסוף יכרע ברך ויודה על האמת ע"כ אמר הקב"ה כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת אחרי שאני חזקתי את לבו כנ"ל ידעתי כי לא יאמין לכם פרעה רק יבקש

אות ומופת על שליחותכם ונתן המדרש הטעם לזה כי מגיד מראשית אחרית כלומר אדם כזה שהוא חכם הרואה את הנולד עד שאם ידע רק ראשית דבר הוא חכם ומבין מדעתו להגיד מה יהי אחריתו ואומר מקדם את אשר לא נעשה עדיין הוא בע"כ יאמר ויודה שהקב"ה עצתו תקום וכל חפצו יעשה כי הודאת בעל דין כזה הוא עדות נאמנה והנה התורה שכל תכליתה להגיד שבחו של הקב"ה בכ"ז לא העלימה מאתנו שפרעה כחש בו והטעם לזה כמו שאמרנו בענין הגט שאם לא הי' אדם יכול לגרש אין זה ראי' שהברית קדוש בעיניו שהרי הוא מוכרח להשאר עם אשת חיקו כמו כן אם פרעה לא הי' מכחש מתחלה לא היתה הודאתו לבסוף שאמר ה' הצדיק מופת חותך על אמיתתה אבל אחרי שנסתפק ולא האמין מתחלה ובכ"ז הודה לבסוף ואמר ה' הצדיק זהו עד נאמן על אמתתה כמו כן אחרי שאנו יכולים להפרד ובכ"ז לא יעשה כן רק לעתים רחוקים זהו תשובה על טענת הצדוקים כי הצדוקים אומרים ע"י שאנו יכולים בנקל לנתק הקשר זהו לאות שהברית קל בעינינו לזה מוכיח מפרעה שמי שיוכל להכחיש ובכ"ז מודה ומאמין הוא הוראה ביתר שאת על חוזק האמונה כמו כן אנו בנ"י שיכולים להפריד בין הדבקים ובכ"ז לא נעשה כן רק לעתים רחוקות זהו מורה שהברית אשר כרחנו קדוש הוא לנו:

ויחזק לב פרעה ולא שלח את העם כאשר דבר ה' ביד משה. כי כבר כתבנו שחיזוק לב פרעה הי' ע"י שלא דיבר הקב"ה בעצמו אליו רק הכל עשה ביד משה עי"כ ניתן מקום לפוקר לאמור שח"ו משה מדעתו עושה הכל וז"ש ויחזק לב פרעה והטעם כאשר דיבר ה' לא הי' אליו בעצמו רק ביד משה ובשליחותו עי"כ הוחזק לבו ולא שלח את העם:

לוח ארז על פרשת בא

ראו כי רעה נגד פניכם ופרש"י שראה באיצטגנינות שלו ככב אחד ושמו רעה עולה נגד ישראל והוא סימן דם והריגה והקב"ה הפך הדם לדם מילה. הכוונה כי כ' עליך הורגנו כל היום ובכל דור ודור עומדים על ישראל לכלותם ח"ו מן העולם כמאמר המדרש למה נקרא שמו הר סיני שממנו ירדה שנאה לאו"ה וזהו שראה פרעה בעת שילכו לעבוד את ה' אז כוכב רע הוא נגד פניהם שמורה על סימן דם ר"ל אם יקבלו את התורה אז רבים יקומו עליהם אבל באמת כבר פירשתי הפ' ויסעו ישראל מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחן שם ישראל נגד ההר שהתחיל בלשון רבים וסיים בלשון יחיד ויחן כוון בזה כי ישראל נצח את כל העמים אשר שנאוהו ובקשו לכלותו רק ע"י אחדות שהי' ביניהם כמשל הידוע מהשבלים הדקים אשר הם באגודה אחת לא יוכלו להנתק ועיי' לעיל פ' שמות בפ' ומאז באתי אל פרעה בביאור הפ' ויבלע מטה אהרן את מטותם וזהו ויסעו

ישראל מרפידים קודם קבלתם את התורה היו נפרדים זה מזה אבל ויבואו מדבר סיני שבו ירדה שנאה לאו"ה מעת ההוא ידעו כי לא יוכלו עמוד אם לא ויחן שם ישראל כאיש אחד בלב אחד. והנה פרעה אשר ראה ראי' אחת שרבים יקומו עליהם להדיחם מדתם ולא ידע שיהי' להם מדת האחדות לעמוד נגד אויביהם ע"כ יעץ להם שלא יחנכו התינוקות לעבודת ה' כי עד יגדלו ויהיו לאיש בלא זה כבר ישובו מאחרי ה' רק הגדולים המה ילכו ע"כ אמר לכו נא הגברים ועבדו את ה' ולא הקטנים כנ"ל אבל באמת הקב"ה ברחמיו הפך את הדם לדם מילה כי ידוע א' מטעמי המילה כפי דברי ב"ע כדי לתווך השלום והאחדות בינינו כי ע"י שאנו חתומים כולנו כאחד בברית חותם אחד קדוש אהבת אחים בינינו כמו שפרשתי גבי יוסף שהראה להשבטים ברית מילה היינו שהראה להם אות ברית אהבת אחים אשר לא יופר לנצח ואחרי שיש בנו האחדות הוסר ממנו הרעה שראה פרעה ונהפך לטובה:

נטה ידך על השמים ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך במ"ר הה"ד שלח חשך ויחשיך ולא מרו את דברו אמר הקב"ה למלאכי השרת ראוים הם המצריים ללקות בחשך והסכימו על ידו מהיכן הי' החשך מחשך של מעלה שנאמר ישת חשך סתרו י"ל כי בארבה שהיא מכה הקודמת כתיב ותחשך הארץ וכאן כתיב נטה ידך על השמים ויהי חשך ורמז בזה כי דרך האדם לחטוא תחלה בגופו מחמת תאוה חשכו עיני שכלו ולבסוף יש לו שרץ במוחו שגם נפשו כהתה וכן הי' חטא פרעה מתחלה הי' חשך ארציי שנתהוה ע"י הארבה ולבסוף גם השמימיי שהוא הנפשי נחשך ונכהה אורו וזהו מתחלה רק ותחשך הארץ ולבסוף גם על השמים יהי' חשך. והנה תאוות הגוף אם יזקין האדם ובטלו הטוחנות יחדלו התאוות וישוב מלחטוא אבל הנפש החוטאת לא מחמת תאווה גם כי יזקין לא יסור מדרכו הרעה וזהו ויהי חשך שמימיי כנ"ל אף אם ימש ויסר חשך הארצי והוא לעת זקנה ככלות כחות הגוף וכן מי שחוטא מחמת תאוה לא יוכל כ"כ בנקל להשחית אחרים כי אחרי שלכל אדם יש לו תאוה אחרת לא' הממון ולא' זנות וכדומה א"כ לא ישמע לקול מסיתו אחרי שלו תאוה אחרת מהמסית משא"כ מי שחוטא בנפשו והוא כופר בעיקר ח"ו זה משחית ומריע אף אחרים שלח חשך את זה החשך הארצי שנרמז בארבה את זה שלח ה' והביא חשך שמימיי אשר שמו ויחשיך שהוא מחשיך גם אחרים ולא מרו את דברו כי מרי הוא המסרב בדבר בשביל שקשה ומר לו נגד יצרו והחוטא בנפשו לזה איננו מר לו קיום התורה כ"א להכעיס הוא עושה אבל ויחשיך מי שפוקר זהו ולא מרו את דברו מרמז שמצרים לא חטאו בשביל שציווי ה' הי' נגד טבע יצרם ומר להם כ"א גם השמימיי שלהם חטא ע"כ בא להם חשך שמים כנ"ל.

והנה המלאכים שאין להם תאוה אינם מבינים שהאדם יחטא מחמת יצרו כי לא ידעו מהות התאוה אבל אחרי החשך שמרמז על חשך שלמעלה חשך הנפשיי גם המלאכים הסכימו כנ"ל ואפשר שז"ש בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ולב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרבו וכ' בעה"ט שתי מרמז על שתי מכות הבאים ארבה וחשך כי עבדיו היו חוטאים רק בגוף אבל פרעה שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו הוא חטא בנפש ופקר ע"כ אמר הקב"ה ששתי אותותי אלה חשך של ארץ וחשך של מעלה בקרבו:

החדש הזה לכם במדרש למה"ד למלך שקידש את האשה כתב לה מתנות מועטות כיון שלקחה כתב לה מתנות הרבה כן העולם הזה אירוסין היו שנאמר וארשתיך לי לעולם (הושע ב') ולא מסר להם אלא לבנה בלבד שנא' החדש הזה לכם ראש חדשים אבל לימות המשיח יהיו בנשואין שנא' כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו (ישעי' נ"ד) ואותה שעה ימסור להם הקב"ה את הכל שנאמר (דניאל יב) והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים כככבים לעולם ועד נראה כי ישראל נמשלו לכלה בכ"מ והטעם כי כמו הכלה היא כבר קשורה ואחוזה בעבותות האהבה אל ארוסה וכל מחשבותי' ומזימותי' עליו יסובו גם אסורה מלהיות לאיש אחר אחרי אשר הוקשרה עם ארוסה בכ"ז גם לארוסה עדיין אסורה להדבק לו דיבוק עצמי מבלי פירוד כאז"ל כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה כמו כן אנחנו שלומי אמוני ב"י עם דודנו הש"י כי אף שאנו קשורים עמו בדיבוק חזק ואמיץ מעת צאתנו מאמ"צ האמירנו להיות לו לעם ואנחנו האמרנו אותו להיות לנו לאלקים ולא נוכל ח"ו להחליפנו ולהמירנו באחר בכ"ז אין אנו יכולים בעוה"ז לידבק לגמרי בעצמות הקב"ה כי בעוה"ז העכור אין אתנו יודע מעצמות ה' ולא יכולנו לראות את פניו והרבה דברים הם לפנינו כספר, החתום וזהו כוונת השיר גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום. על אשר גן ה' הוא לנו נעול מבוא בחדריו פנימה ולראות בזיו כבודו ע"כ אין אנו נקראים רק אחותי כלה משא"כ לע"ל שידעו הכל את ה' וגדלו אז יאמר לנו כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו ובדמיון הזה הוא ג"כ הלבנה עם השמש כי אם גם נקשרה בקשר אמיץ עם החמה עד אשר אם ינתק החבל יעדר אורה ממנה בכ"ז לא תאיר רק אם תעמוד הרחק הלאה משא"כ אם תתקרב לגמרי תחשך אורה ותאסוף נגהה כידוע לכל ע"כ ניתן לישראל דמיון אל הלבנה ונצטוו לקדש אותה מידי חודש בחדשו וע"ז נאמר וארשתיך לי לעולם יאמר ה' כי עם ישראל הוא לו רק בדמיון ארוסה בעוה"ז והטעם לזה וארשתיך לי באמונה ידיעתך את ה' איננה רק בגדר אמונה שאתה מאמין שהוא אלהא דשמיא וארעא אבל אתה בשכלך לא תוכל להשיג את ה' ע"כ אתה רק בתואר ארוסה אבל לע"ל יהי' וידעת את ה' שתשיג את הש"י בידיעה שכלית. ומעתה

כוונת הדרוש מבואר העוה"ז אשר לא הי' רק אירוסין ע"כ מסר להם לדמיון הלבנה משא"כ לע"ל ימסור להם את הכל מחכמתו וידעו וישכילו מדעתם ולא ידמו עוד ללבנה וז"ש והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע היינו שישכילו מדעתם ובינתם:

במדרש השביעני במרורים בליל פסח הרוני לענה בליל תשעה באב י"ל כי מה שצונו לאכול מרור בזמן חירותינו ומרור הוא סימן שעבוד הוא שרמז לנו שגאולת מצרים לא היתה גאולה שלימה רק יהיו אחרים עוד גליות ומרירות כמ"ש הש"י למרע"ה אהי' עמהם בגלות זה אהי' עמהם בגלות אחר וזה נתקיים בליל ט"ב. וזהו כוונת המדרש מה שהשביעני במרורים בליל פסח בזה כבר רמז שירוני לענה בליל ט"ב. עוד י"ל כי ע"כ אוכלים מרור בפסח להורות שעיקר החירות איננו חירות הגוף רק חירות הנפש ע"י קבלת התורה ולעת צאת בנ"י מאמ"צ אף שנעשו חפשים מעבודת פרך בכ"ז עוד מרורות למו כ"ז שלא קבלו את התורה. והנה בט"ב נגזר עליהם הגזירה על בכייתם זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם בלא מצות שהי' נוח להם שיעבוד הגוף רק שיהיו בני חורין מעול שמים ואחרי שנרמז לנו בפסח שחירות הנפש היא העיקר והם עשו הטפל עיקר ע"כ הרוני לענה בליל ט"ב: ויהי בחצי הלילה במדרש זש"ה מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים כשרדף אברהם את המלכים א"ל הקב"ה דייך עד חצי הלילה שנאמר ויחלק עליהם לילה בא ונחלוק הלילה כיון שהגיעה השעה שלמה העצה הוי ויהי בחצי הלילה הכוונה כי אעא"ה כשרדף אחרי המלכים והשיגם ונצחם רבים ראו כן תמהו וידעו כי יד ה' עשתה זאת והאמינו בה' כל רואי הנס אבל בכ"ז עוד לא סר לגמרי ענן הסכלות כי אם גם מקצת האמינו עדיין מקצת פקרו וכחשו וזהו ויחלק עליהם לילה שלא סר עדיין מהם לגמרי חשכת הלילה ואופל דעותיהם המשובשות רק התחיל להאיר מעט ועדיין ימש חשך אפלה אבל כשהכה ה' את מצרים ונראה לעין כל יד ה' אז סר החשך מכל וכל והושלם לגמרי עצת עבדו אברהם שבקש להאיר העולם מכבודו ית"ש וזהו כוונת הדרוש כיון שהגיע חצות לילה השלים הש"י מה שהתחיל אעא"ה להאיר לבני אדם ולא הי' ביכלתו לגמרו עתה נשלם הדבר:

זאת חוקת הפסח במדרש זש"ה יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש אמר דוד רבש"ע כ"ז שאני עוסק בחקיך לא יהא רשות ליצה"ר להטעות אותי וכה"א הורני ה' דרכך אהלך באמתך הכוונה כי גם במצות אשר יעשה האדם. עפ"י ה' מבקש היצר להטיל בם ארס להכניס בלב האדם פניות ומחשבות אשר לא לה' המה כמ"ש לפעולות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ תמוך אשורי במעגלותיך בל נמוטו פעמי כלומר לא לבד בעת אשר עושה האדם פעולה לצורך גופו ניכר ההבדל בין עובד אלקים ללא עבדו כ"א

גם אם יפעול מצוה אשר דיבר ה' בשפתיו לעשות גם בזה יוכל השומר בעינא פקוחה לראות ארחות פריץ שמדרכו לפרוץ גדר כי גם אם יעשה הפורץ לפעמים איזה מצוה כגון אכילת הפסח יאכלהו לשם אכילה גסה ע"כ אחת שאלתי תמוך אשורי לא לבד כשעדיין איני הולך בדרכך כ"א גם כשכבר אני במעגלותיך בכ"ז אתפלל בל ימוטו פעמי ע"כ צריך האדם להתפלל לה' שגם בעת עסקו במצותיו ילך לבטח דרכו בכוונה רצוי' בלי מכשול והנה בעשיית מצות קרבן פסח הי' בקל לפשוע נגד ה' כמ"ש ופושעים יכשלו בם ע"כ סמכו חז"ל במדרש לזה ז"ש דוד יהי' לבי תמים בחוקיך כלומר בעשיית המצות יהי לבי לב שלם לך ולא יתערב עמו מחשבה זרה כ"ז שאני עוסק בחוקיך לא יהא רשות ליצה"ר להטעות אותי וכה"א גם בשכבר אלך בדרך האמת לקיים המצות בכ"ז אתפלל הורני ה' דרכך. ובדרוש לשה"ג אמרתי במדרש הנ"ל כדברים האלה הנה באמת זאת חוקת הפסח גם בזמן הזה שאין לנו קרבן מ"מ חוקים בלתי מושגים לשכל יש לנו עוד היום וע"ז מתלוננים הרשעים ואומרים מה העבודה הזאת לכם ומתלוצצים עלינו למה תכבד העבודה עלינו ומה תועלת יגיע לנו מזה אבל באמת אחרי שאנו עושים המצות לצרף אותנו ולטהר ולנקות להטיב את לבנו אז אין לנו ליבוש מפני המלעיגים אחרי שהמצות מביאות לנו תועלת לטהר ולנקות אותנו מכל סיג וז"ש יהי לבי תמים בחוקיך ע"י עשיית החוקים יעשה לבי תמים ונקי וצרוף ועי"כ לא אבוש מפני המלעיגים. והנה דהע"ה אמר לפעולות אדם בדבר שפתיך וגו' כי בעוה"ר ישנם כמה רשעים אשר אינם שומרים כלל חוקת הפסח אוכלים ומוכרים חמץ אבל הם מן המועט אולם גם באלה השומרים חוקת הפסח רואים אנו חילוק כי העושים רק לפנים למראית העין אינם מקפידים רק שיהא על המצות שלהם שם מצה אף שהם חמץ בעצם הריי"ב מצות שהזהרתי עליהם כ"פ ואמרו אין אופין פת עבה בפסח וכמה טפח שכן מצינו בלחם הפנים כלומר העושים המצוה רק לפנים שיראה החוצה לעין הרואים שיש להם מצה אבל הם לעצמם לא יחושו לזה הם האופים הפת העבה אבל העושים לש"ש הם מדקדקים במצוה הנכבדה הזו וז"כ המדרש יהי לבי תמים צריך לבקש מהקב"ה אף שאני כבר עוסק בחוקיך שלא יהא רשות ליצה"ר להטעותני כנ"ל. אבל באמת הרשע שואל מה העבודה הזאת לכם מה יועיל לכם בזה"ז אחרי שאתם חוטאים כל השנה מה בצע אם תקיימו כל חוקת הפסח כהלכתו וכמשפטו ומה יוסיף לכם קיום מצוה זו אבל ע"ז יש להשיב כי גם במצרים היו ישראל ברעה כמ"ש גוי מקרב גוי הללו עע"ז והללו ובכ"ז גאלם הש"י ואם גם ראשיתם מצער הי' בכ"ז אחריתם מאוד ישגא וע"ז י"ל מה שאומרים בשירת הים ה' ימלוך לעולם ועד ומהיכן ידעו זה אבל אחרי רואם שישראל בזמן ההוא אף שהיו

רעים וחטאים בכ"ז ה' מלך עליהם בזרוע עוזו כמו כן ה' ימלוך לעולם ועד אף שיהיו ח"ו בדיוטא התחתונה מ"מ ה' יושיעם וינטלם בזרוע עוזו וזה שאנו משיבים על טענת הרשע ששואל מה העבודה הזאת לכם אחרי שחטאיכם רבו למעלה ראש מה יועיל לכם קיום מצות הפסח וע"ז אמור לו בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים אף שגם שם הי' מעמדנו המוסרי ברע מאוד ובכ"ז הושיע לנו כמו כן גם עתה יגאל אותנו בקרוב וכן אנו מבקשים ומתפללים שיקויים כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. ובי"א ערך תהלים הביא מדרש פלאי יהי לבי תמים בחקיך א"ל קדרה שאכלתי בה חולין לא אכלתי בה קדשים למען שלא אהי' מתבייש לכך נאמר לבי חלל בקרבי וכתיב יהי לבי תמים בחקיך ופירשתי ע"פ הנ"ל כי לכאורה עשיית החוקים שהם בלא טעם בושה הוא לנו כמו שאו"ה מונין אותנו ושוחקין עלינו אבל אם החוקים מטיבים את לבנו אף שלא נודע לנו סיבתם בכ"ז אחרי שאנו רואים את הפרי הטוב הנצמח מעשייתם ע"כ לכבוד הם לנו ופירשתי הפ' קדושים יהיו לאלקיהם ולא יחללו את שם אלקיהם כי את לחם אלקיהם הם מקריבים והיו קודש כי הקרבנות הם לכאורה חילול כבוד השי"ת כי היאכל בשר אבירים אבל אם המה קרבן לה' כלומר שמקרבים את האדם לה' ומוסיפים קדושתו אין כאן חילול השם אבל אם הכהנים הנגשים אל ה' והמה האמצעים הראשונים להביא הקדושה לא יתקדשו אז ע"י הקרבן נתחלל ח"ו שם שמים וזהו קדושים יהיו הכהנים למען לא יחללו את שם אלקיהם כי את לחם אלקיהם הם מקריבים ואיכא לכאורה חילול כבודו בזה אבל והיו קודש באופן זה אין כאן חילול. והנה אכילת קדשים הוא ג"כ לכאורה חילול קדשים שמה שהוא קודש לה' יאכל אדם אנושי אבל אם אכילתו היא לש"ש ואכילתו את הקדשים פועלת הטבת לבו כמ"ש בבועז ויאכל וייטב לבו אז לכבוד הוא וז"ש יהי לבי תמים וגו' כנ"ל שאהי' תמים ושלם ע"י חוקיך למען לא אבוש וע"ז אמר אכילתי את הקדשים לא היתה כאכילת חולין כ"א כולו קודש לה' והטעם שלא אתבייש כנ"ל שבלעדי העשותם ע"ד זה באופן הנרצה היא לבושת ואי כבוד וכ"ת איך אפשר לאדם קרוץ מחומר לאכול לש"ש כ"כ אחרי שיצרו תקפו לאכול להנאת גופו לזה אמר לכך נאמר לבי חלל בקרבי ואין לי עוד יצה"ר ועד"ז פירשתי מאמר הגמ' דסנהדרין מנין לתחה"מ מן התורה שנאמר ונתתם את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים אלא מכאן לתחה"מ מן התורה הכוונה י"ל כי המכחישים בתחה"מ אומרים אחרי שלעוה"ב יהי' עולם כולו זכאי נקי בלא חטא ואיך אפשר שהגוף העכור עם צרכיו והכרחיו הגופניים יזכה לחיים נקיים בלא חטא אבל באמת גם צרכי הגוף אם עושה הכל לש"ש טוב לו וגם הוא יזכה לחיים נקיים והוכחה לזה כי האדם ע"י

שהוא בן תמותה וכחותיו פוחתין והולכין כמ"ש המפרשים יום המות מיום הולדו ע"כ הוא אוכל להשלים תמורת הניתך מהגוף הרי שהאכילה היא מוכרחת לאדם להשלים חסרון כחות גופו ואפ"ה צוה ה' שיתנו תרומת ה' שהוא חלק גבוה כולו קודש לכהן שהוא אדם מעותד למות אף שבע"כ מכוין גם להנאת עצמו אע"כ דלא איכפת להקב"ה בזה מה שמכוין ג"כ להנאת גופו ובלבד שיכוין לבו לשמים וממילא גם הגוף בתענוגיו יכול לחיות לחיי עוה"ב וי"ל שז"ש במשנה המבזה את הקדשים אין לו חלק לעוה"ב כי מורה בזה שאינו יכול ליהנות בקדושה ע"כ לא יוכל לצפות לתחיית גופו בעוה"ב וכן הוא במבזה את המועדות האמור שם ג"כ עד"ז וז"ש מנין לתחה"מ מה"ת שיעמדו בגופם ויאכלו לקיום גופם ובכ"ז יחיו חיי נשמות נקי וטהור ת"ל ונתתם את תרומת ה' אף שהוא קודש לה' בכ"ז יאכל אותה אהרן הכהן ואם הי' הוא חי וקיים לעולם לא יראה המות אז היינו יכולים לומר שלא היתה כוונתו באכילתו לקיים את גופו אבל וכי אהרן לעולם קיים הלא גם הוא בן תמותה ובע"כ אוכל לקיום גופו אשר מת מיום הולדו אלא בודאי שאין זה מזיק ועכ"ז יוכל לקדש אכילתו להיות כוונתו רצוי' לש"ש וקדוש יאמר לו כ"כ בתחה"מ בגופם אף שיאכלו לקיום גופם בכ"ז קדושים יהיו לאלקיהם:

במדרש רבה קדש לי כל בכור אמר הקב"ה למשה אמור לישראל כשם שעשיתי את יעקב בכור שנאמר בני בכורי ישראל כך אני עושה למלך המשיח בכור שנאמר אף אני בכור אתנהו כך קדש לי כל בכור והזהר את ישראל כשם שבראתי את העולם ואמרתי לישראל לזכור את יום השבת זכרון למ"ב כך תהיו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרון ליום שיצאתם משם למה כי בחוזק יד הוציאך ה' ממצרים הכוונה עפמ"ש לעיל (פ' שמות) שהטעם שנקרא ישראל בכורים להורות כי רק בקושי גדול נולדה האומה הישראלית כי רבים במצרים אמרו חדל ממנו ונעבדה את מצרים ולא רצו לקבל עליהם עומ"ש וכמו שהבכור פטר רחם נולד בקושי כן אנו נולדנו בקושי וז"ש וכל בכור אדם בבניך תפדה כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים עיי"ש. וזהו ראשית כוונת מאמרינו שבל נתייאש מן הגאולה אחרי רואינו שבכל יום חדשים לבקרים מטה ידינו מן התורה ויראה ורבים מבני עמנו בעוה"ר אינם מצפים עוד לגאולה כי טוב להם שבת פה חירות ממלכות שמים בכ"ז תקותינו כי יבוא עת קץ אז הקב"ה ביד חזקה אף שלא ברצוננו ימלוך עלינו ויעשה אותנו לו לעם וז"ש כשם שעשיתי ליעקב בכור כנ"ל שהאומה הישראלית תיכף בפעם הראשון בקושי נולדה כמו בכור פטר רחם כמו כן אמר הקב"ה אני עושה למלך המשיח בכור כימי צאתנו מארץ מצרים יראנו נפלאות שאף אם בקושי יהי' לידת האומה כמו בכור בכ"ז למענו יעש אותנו לו לעם. וסיום המאמר נ"ל עפמ"ש איש אביו ואמו

תיראו ואת שבתותי תשמרו וחוץ לדרכנו נ"ל כי רבים טועים אחרי שהבטלה מביאה את האדם לידי תקלה וגדולה מלאכה שמחממת את בעלי' ע"כ המתחדשים רוצים להעביר כל שבתות ומועדים מהעם באמרם שלא נאה לבני אדם לשבות מעבודה אשר היא אם כל חי על האדמה אבל באמת אם היתה השביתה רק ליתן מנוח ומרגוע להגוף ולטמון ידו בחיקו זה לא יאות ויתכן אבל אם הכוונה בשביתה ליתן מרגוע להנפש אחרי שכל ימי השבוע יתן בעפר פיהו ע"כ בימי שבת ויו"ט יוסיף כח ואיל לנשמתו אז מנוחה זו לעבודה תחשב ונאה לאדם מנוחה כזו ראינו מזה אף שהעצלות ורפיון ידים חרפה הוא לנו בכ"ז אם ישתמש בה לצורך גבוה לכבוד ותפארת הוא לו כמו כן הוא במורא באמת לא יאות לאיש לירא וליחת מפני כל כי הוא סימן חלישות ופחיתות תכונות הנפש ובכ"ז צותה תורה איש אמו ואביו תיראו להורות כמו שלחרפה תחשב לירא מפני מי שלא יאות לירא מפניו כמו כן אדרבה סימן אישות וגדולה הוא לירא מפני מי שיאות לירא מפניו וזהו ההמשך איש אמו ואביו תיראו אף שהמורא בעצמה אינה מן המדות תרומיות כ"כ את שבתותי תשמרו שבתותי דייקא לשמי לשם עבודתי תשמורו בלי דאגה מדבר שיאמרו נרפים הם מלעשות עבודה ואמנם ע"פ דרכנו נראה דלכאורה אחרי שאנו שובתים לזכרון תודה על אשר הש"י ברא את העולם ומלואו ונתנו לבני אדם ערוך השלחן וצפה הצפית א"כ אדרבה הי' לנו לשבות ולחוג בימי המעשה אשר בהם עשה ה' לנו את הארץ לא כן ביום השבת שביום ההוא כבר פסק מעשה הבריאה ומה נודה לו בשביל היום שלא ברא בו מאומה. אבל באמת אחרי שעיקר הדבר נקרא ע"ש תכליתו ורק הדבר אשר כבר נגמר בכי טוב לטובה יחשב ע"כ בששת ימי המעשה שלא הי' נגמר עדיין העולם ומילואו לא יאות עדיין להודות על דבר שלא נגמר עדיין ביפיו וטובו רק ביום הז' אחרי כלות הש"י את מעשה בראשית יש לנו להודות על הדבר אשר נגמר ונעשה וכמו כן י"ל במורא וכיבוד אב ואם כ"ז שהילד בנערותו ולא נגמר עדיין מעשה החינוך והגידול אבות לבנים אז אין מצות כיבוד כ"כ בתקפו ובמילואו אחרי שלא נגמר עדן עד כלותו. לא כן בעת יגדל הילד יגמל ויהי' לאיש וכבר נגמר לגמרי מעשה החינוך אז ביותר ראוי לבנים שיודו ויהללו לאבותיהם על כל הטוב אשר גמלו אותם וז"ש איש אמו ואביו תיראו כמו שראוי לכבד ולירא את אבותיו בעת כבר נהי' לאיש ונגמר מעשה הגידול כמו כן את שבתותי תשמרו בעת אשר כבר המלאכה היתה דים ונגמרה בכי טוב. ובזה יש לפרש מדרש תמוה זכור את יום השבת לקדשו הה"ד ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת דהנה הבת שזינתה כבר גדולה היא וא"כ מה לנו להאשים את האב אם היא מזנה אחר שכבר יצאה מרשותו. אלא שבאמת חנוך לנער ע"פ

דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה כי עיקר סימני הגידול והחינוך מהאבות עושה רושם ביותר כשבאו צאצאיהם לשני גדלות כמ"ש ויגדלו הנערים ויהי עשו וגו' ויעקב איש תם א"כ זה דומה לשבת שעיקר פרי מעשה ה' רק ניכר אחרי גמר הבריאה וזהו כוונת המדרש על רואינו כי התוה"ק צותה זכור את יום השבת לקדשו ולא ו' ימי המעשה. זה יוכיח שהכל הולך אחר החיתום ע"כ את אביה היא מחללת וכמו כן מצינו בנסים שנעשו לאבותינו במצרים וביום צאתם ובכ"ז לא צוה הש"י לעשות זכר רק ליום שיצאנו ממצרים ולא צוה ג"כ לזכור את הנסים שנעשו לנו בימי היותנו עוד במצרים רק תמיד נאמר זכור את היום אשר יצאת ממצרים למען תזכור את יום צאתך וגו' והטעם כנ"ל אחרי שכל הנסים לא נעשו אלא לזכך ולצרף ולברר אותנו ובעודנו במצרים לא הגענו עדיין לתכלית זה אדרבה היינו משוקעים בטומאה כמ"ש גוי מקרב גוי ורק הנפלאות אשר ראו בעת צאתם ממצרים הם הבשילו אשכלות פרי ביכורי השכלתם וכיון שרק אז הי' התכלית יש לנו להודות ולזכור את התכלית ולא על הסבות שהביאו לזה וזהו סיום דברי המדרש כשם שבראתי את העולם לו' ימים והי' לכאורה הסברא לשבות בששת ימי המעשה ואעפ"כ אמרתי לשמור את יום השבת כנ"ל בשביל שהוא התכלית כמו כן תהיו זכורים את היום אשר יצאתם ממצרים אחרי שבו הגעתם לתכלית. ומה נחמד לפ"ז סוף דברי המדרש ולמה כי בחוזק יד הוציאך והוא לכאורה אינו מובן. ולהנ"ל ימתקו הדברים כי נתן טעם בזה ואות ומופת שלא הגיעו מקודם לתכליתם כי ע"ז נאמר בחזק יד היינו שלא ברצונם רק בעל כרחם הוציאם כי רצו לישב על סיר הבשר מזה מוכח שעד אז לא הגיעו עדיין לתכליתם:

לוח ארז על פרשת בשלח

ויסב אלקים את העם דרך המדבר וגו'. במ"ר מכאן אמרו חכמים אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב כי הגלות הי' גלות הגוף וגלות הנפש כי ישראל היו משוקעים במ"ט שערי טומאה כמאמר המגיד ואלו לא הוציא הקב"ה וכו' הרי אנו ובנינו וב"ב משועבדים היינו. והמופת לזה שהוצרך הקב"ה להסב את ישראל כי אמר פן ינחם העם וגו' ושבו מצרימה כמו שבאמת אמרו זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים מזה ראינו רוע מדרגתם. ואם היינו שמחים על גאולת הגוף אז לא הי' לו לעני לשמוח כי אכתי עבד הוא אבל כיון שעיקר שמחתנו על גאולת ופדות נפשותנו ע"כ, גם העני צריך להסב על שזכה ליכנס תחת כנפי השכינה. וזהו כוונת המדרש אחרי ראינו ויסב אלקים את העם דרך המדבר שמזה נראה שהיו משוקעים בטומאה ויצאו מאפילה לאור תורה ע"כ עני שבישראל ג"כ

צריך להסב וזה יש לכוין בדברי בעל הגדה ששואל שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין הלילה הזה כלנו מסובין שיל"ד דהו"ל לומר הלילה הזה מסובין מאי כולנו דקאמר ולהנ"ל כוונתו כולנו אף העניים והדלים שביתם ריקם אף הם מסובין וכאן הבן שואל לשמחה מה זו עושה וע"ז בא כמשיב עבדים היינו וכו' ויוציאנו ה' ביד חזקה היינו שלא ברצונם שקצתם אמרו טוב לנו עבוד את מצרים בשבתנו על סיר בשר ואלו לא הוציא הרי אנו וב"ב משועבדים ע"כ גם העני יש לו לשמוח ולהסב:

וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן וגו' ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה. כי לאומה הישראל יש לה שני נסיונות. נסיון העוני הי' בימי קדם חלפו ועברו למו בעת שהיו מוכים ולוקים ונרדפים והדבר אשר נתן להם קיום והעמדה שלא אבדו ח"ו לנצח תחת העול הקשה אשר הוטל על שכמם הוא התקוה והתוחלת שהי' להם שעוד ייטיב ה' להם. והיא שעמדה להם כי אף בהיות ישראל דחופים וסחופים רוח והצלה עמד להם במקום אחר כמ"ש יעקב ורוח תשימו בין עדר לעדר. וכמו כן נסיון העושר כאשר בימים האלה הטובים מהראשונים אשר ניתן לישראל חופש ודרור בארץ כמעט כסדום היו ח"ו ועתידה תורה שתשתכח ח"ו וישמן ישורון ויבעט ע"כ הקב"ה מראה לנו מקום אחר מקום שישראל שרוים בצער תחת עול הגלות הקשה כמו בימינו תחת עול רומאניא הרשעה שעי"ז נזכור שעדיין אנחנו תחת עול הגלות ולא נשכח אל מחוללנו ועי"כ נתקיימה האומה הישראלית בין בימי העוני והחושך ובין בימי אור החופש והדרור. וז"ש וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן כלומר אם יום יאיר להם שמש הצלחתם בתקפה ובגבורתה אז הקב"ה מראה להם ענן חשכה שעי"כ אימה גדולה תפול עליהם ולא יבעטו. ולילה בעמוד אש לעת לילה אם חשכו ככבי נשפם אז מאיר להם קצת להיות להם עמוד התקוה ועי"כ ללכת יומם ולילה כחשכה כאורה תמיד לאור ה' יהלכו.

ובהספד אמרתי על הגמ' דפ' במה מדליקין דביתהו דר"י הות מאחרה ומדלקה א"ל לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם עפמ"ש בפ' בראשית ויהי ערב ויהי בקר יום הששי. וכתיב לפני זה והנה טוב מאד ודרז"ל זהו המות ופרשתי לעיל שם שרק לאדם כזה טוב המות מי שבבוקר ימיו כבר החל להכין על יום שכולו שבת עד שנוכל לומר עליו ויהי ערב ויהי בקר יום הששי שתמיד אף בימי ילדותו הוא אצלו יום הכנה דרבה עיי"ש ועל אדם כזה נאמר כי אשב בחשך ה' אור לי שאף בחשך הקבר עוד תאיר נשמתו כמ"ש לא יכבה בלילה נרה וע"ז נוכל להמליץ ג"כ לא ימיש עמוד הענן יומם באדם כזה אשר עמוד הענן בו כבוד ה' חופף לא ימיש ממנו בעת עוד יומו זורח עלי תבל באביב שנותיו באדם כזה לא ימיש ג"כ עמוד אש לילה גם כשיחשכו מאורי חייו אז ג"כ

לילה כיום יאיר לו כחשכה כאורה. אבל דביתהו דר"י הות מאחרא ומדלקא היתה רוצה להמתין בהכנתה להאיר נר נשמתה ליום שכולו שבת עד עת נשף והמליץ לה לא ימיש כנ"ל מלמד שעמוד אש משלים לע"ע כלומר רק לזה אשר עמוד ענן אצלו יום כולו רק לזה משלים עמוד אש לילה:

ויחזק ה' את לב פרעה וירדוף אחרי בנ"י ובנ"י יוצאים ביד רמה. י"ל עפמ"ש כי ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופת היינו שפרעה יחשוב אם האמת שיד ה' תוציאם ממצרים מה צורך לב' שלוחים משה ואהרן הלא אף במשה לבדו גם שלא איש דברים הוא הי' יכול להוציאם היפלא מה' דבר ע"כ מדבאו שניהם ש"מ שלא בצווי ה' הם באים רק הם בעצמם ומדעתם רוצים להוציאם לחפשי ע"כ צריכים שניהם לבוא שמשה הוא הראש לחשוב מחשבות ואהרן הפה לפעול בשיח שפתיו כן הי' טעות פרעה וע"כ יבקש מהם מופת לאמת כי בשליחות ה' הם באים וז"ש תנו לכם דייקא מופת כלומר בשביל שאתם שניכם באים ע"כ אני צריך למופת. וז"ש ג"כ ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה לפני פרעה ויחזק ה' את לב פרעה ר"ל בשביל שראה ששניהם עשו את המופתים זה העלה בלבו טינת הספק לחשוב שח"ו לא ה' שלחם וכמו כן בקריעת ים סוף אמר פרעה אלו הי' בטוחים בהקב"ה ובתשועתו למה זו יצאו חמשים ומזויינים וחלוצים יעברו כאלו מוכנים למלחמה הלא לה' התשועה בלי שום הכנה מצדם למלחמה ובעבור ראותו שהם יוצאים ביד רמה ר"ל ידם היתה נטויה להלחם ביום קרב עם אויבם ע"כ עינו הטעתו לחשוב שאינם תחת דגל הקב"ה רק ימינם וזרועם יושיע למו ע"כ רדף אחריהם וז"ש ויחזק ה' את לב פרעה אף אחרי שראה כל האותות ומופתים עוד לא האמין כי הם עם ה' וחבל נחלתו והטעם כי ראה בנ"י יוצאים ביד רמה מזויינים למלחמה כנ"ל:

ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ה' ילחם לכם ואתם תחרישון.. כי בכל המלחמות והנסים שעשה הקב"ה לישראל מצינו כי סוס מוכן הי' למלחמה ואח"כ לה' התשועה אבל לא הושיעם ה' אם הם בעצמם לא חגרו חרבם כי נאמר וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה רק פה במצרים לא עשו ישראל מאומה רק הקב"ה בעצמו הי' בעוזרם והטעם לזה מפני שזה הי' פעם ראשונה שהקב"ה הוציאם והושיעם מיד צר ואם היו הם בעצמם ג"כ עושים דבר מה ואיזה סיוע שאין בו ממש לא היו מאמינים בה' שהוא פעל ועשה להם גדולות ונצורות כי יאמרו שימין גבורתם הושיעה למו ע"כ בפעם הראשון א"ל הקב"ה שהם לא יעשו מאומה ואחרי שכבר תהי' אמונת ה' וגדולתו נטועה בלבם לעתיד אף הם יעשו דבר מה ובכ"ז ידעו כי מאת ה' היתה להם התשועה

ובזה פרשתי ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים רק אקדים מש"פ שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי תשועתם היתה לנצח ותקותם בכל דור ודור כי כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות שאם ישראל אינם טובים בעצם בכ"ז נגד המון לאומים שירעו וישחיתו את דרכם על הארץ נגד זה כפלח הרמון רקתך ריקנים שבך מלאים מצות כרמון ע"כ בין החוחים הקוצים המכאיבים בכל זמן ישראל נדמו לערכם כשושנה וישראל שבאותו הדור ג"כ לא הי' רק כשושנה בין החוחים אחרי שהי' עליהם חטאים שנהנו מסעודתו של אותו רשע ושהשתחוו לצלם והמופת לזה כי אף אחר שנעשה להם הנס לא היתה עיקר שמחתם שיש להם מרדכי צדיק נאמן עומד ומגין עליהם בזכותו כי רב הוא רק עיקר שמחתם הי' שראו את מרדכי בן עמם עולה לגדולה ויש להם אח בבית המלך זה הי' עיקר שמחתם א"כ מזה נראה שלא הי' רק כשושנה כנ"ל. וז"ש שושנת יעקב צהלה שלא הי' רק כשושנה בין החוחים והראיה שהרי רק בזה צהלו ושמחו בראותם תכלת ולבוש מלכות של מרדכי ולא שמחו על גודל צדקתו. והנה אנו אומרים וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים כי אמר הש"י חי ה' אם לא ביד חזקה ובחימה שפוכה אמלוך עליכם ואם ישראל ח"ו רוצים להפר מוסרי הברית אשר כרת ה' עמם מעמיד עליהם מלך קשה כהמן וכמו שעינינו רואות גם בימים האלה שרבו הגזירות ושנאת העמים כאש בוערת ופירשתי הפ' והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה שבעקב וסוף הימים יהי' דור שיהי' נרפים מעבודת ה' ורק ישמעו לבד הדורש למחמד אזניהם ולא לשמור ולעשות משא"כ בעבר בדורות הקודמים ושמרתם ועשיתם אותם שלא הי' אצלם המדרש והשמיעה עיקר אלא המעשה אבל לע"ע שאין אתם רוצים רק לשמוע ולא לעשות וזהו מופת שאין אתם רוצים לשמור הברית ע"כ אף אם אתם לא תשמרוהו בכ"ז ושמר ה' אלקיך לך את הברית שהוא ישמור ויכריח אותך אף שלא ברצונך על שמירת הברית וז"ש וארשתיך לי לעולם הקב"ה אומר לישראל שבכל אופן אתם מאורסים ומקושרים בקשר אמיץ עמדי או שארשתיך לי בצדק ובמשפט ע"י יסורים ועונשים ח"ו שיכריחוך לשמור הברית או בחסד וברחמים כשתעשה מרצונך ונדיבות לבך והנה ההבדל בין עוזר למושיע כתבו המדקדקים כי עזר נקרא אם הנעזר עושה ג"כ דבר מה לסיוע רק העוזר גם הוא גומר עליו חסדו אבל תשועה נקרא כשהמושיע עושה הכל מבלי אשר הנושע גם הוא יסייע איזה דבר לתשועה. ובזה פירשו עזרת אבותנו אתה הוא מעולם שאבותנו הקדושים אשר הי' בידם חבילות של מעשים טובים וזכיות רבות שבעבורם תצמח ותבוא עזרם מקודש לא הי' אצלם רק בבחי' עזר שהרי גם הם פעלו בסיוע שיש בו ממש בצדקתם ותומתם. משא"כ אנחנו דלי

מעש וריקי כשרון זכות וצדק ע"כ מגן ומושיע לבניהם אחריהם אצלנו הוא ית"ש בבחי' מושיע וז"ש אחרי שהקדים שדומה רק לשושנה בין החוחים ואין זכותם רב לשתהי' הצלתם רק עזר כ"א תשועתם דייקא בחי' תשועה היית לנצח כשאין בידם זכות ומע"ט אתה מושיעם ועי"ז תקותם בכל דור ודור שאף בדור היותר רע שאין להם שום זכיות בכ"ז ה' לא ויעזבם ולא יטשם. וז"ש ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים שרק ביום ההוא פעם ראשונה היתה כזאת שהש"י הושיעם בלי שהם צריכים לעשות מאומה מצדם רק וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים שפלטן הים והם לא לחמו מאומה כנגדם והטעם לזה הוא ויאמינו בה' ובמשה עבדו כנ"ל שעי"ז יאמינו לעולם בגדלות ה' וז"ש התיצבו וראו את ישועת ה' דייקא שאתם אינכם מסייעים כלום אשר יעשה לכם רק היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד שה' ילחם לכם ואתם תחרישון ולא תעשו מאומה כי לעתיד לא יהי' כן רק גם אתם תסייעו לזה: בילקוט תהלים כ"ב אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי אלי בים אלי בסיני כי בשלוח ה' עלינו ח"ו צרות רבות ורעות וכבר הבטיחנו בתורתו לא מאסתים ולא געלתים לכלותם והננו בטוחים כי ה' יוציאנו ממסגר אסיר א"כ אם אנו צועקים הוי ואבוי על שבר זה מורה על חוסר בטחוננו בה' ובמאמרו כמ"ש הש"י למשה מה תצעק אלי וגו' ויש פתחון פה למה"ד ח"ו להטביענו בטיט היון מפני חוסר אמונה ובטחון אלא שהש"י ברחמיו בכ"ז לא יטוש את עמו בעבור שמו הגדול וזה הראנו כבר שאם גם על הים עינינו ראו נפלאותיו וטובותיו עד שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בכ"ז מיד לאח"ז כשרצה להנחילם אש דת מימין צדקו לא רצו לקבלו כמאמרם כפה עליהם הר כגיגית והיו ראוים שיענשו על חוסר אמונתם לבלי תת להם תורתו המתוקה מדבש ונופת צופים וטוב סחרה מכל סחורה בכ"ז ה' ברחמיו המרובים נראה להם שנית ברוב עזוזו ונפלאותיו אשר עשה בחורב נראה להם בקולות וברקים עד שסרו למשמעתו וז"ש אסתר ע"ה יודעת אני כי רחוק מישועתי דברי שאגתי מה שמרחיק ממני הישועה הוא על כי אזעק ואשוע חיל כיולדה ולא אדום לה' בבטחון חזק ואמיץ זהו מרחיק ישועתי אבל באמת אתה אלי בים ואלי בסיני כנ"ל שאף שהראת אותות ומופתים בים עוד הפעם רבות עשית נפלאותיך אלינו בסיני ע"כ אקוה כי גם עתה יגדל נא כח חסדך ורחמיך:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר. אמרתי ע"ד הלצה כי לפעמים המוכיח רוצה להוכיח אבל אין העם תאבים לשמוע דבריו ופעמים להיפך העם רוצים לשמוע ואין הרב שמח להשמיע בשער קולו רק כשרואה הרב ויודע שהעם באמת תאבים ושמחים לקראת דברו אז גם הוא שמח כי יותר ממה שהעגל רוצה לינק

הפרה רוצה להניק אך מאין ידע המוכיח שחפצים לשמוע דבריו הוא כשמבקשים ממנו ואומרים לו שיאמר הדרשה וישמיע קולו הנעים אז מוכח שאוהבים לשמוע בקול דברו. וזהו אז ישיר משה ובנ"י כלומר שהרב והעם כולם שמחים בדברו דברי השירה לה' אם ויאמרו לאמר אם העם יאמרו לו לאמר שידרוש הרבה אז מוכח שדבריו נאהבים. ואפשר להמליץ ע"ז מדרש תנחומא בסוף הסדר מהו ליתן אספלנות ע"ג מכה בשבת כך שנו רבותינו אסור ליתן אבל אם נתנו מע"ש מותר כי לא די אם ירצו לשמוע בקול המוכיח בשעה חדא בשבת ובזה יחבש וירפא מכות נפשם רק בכל עת ובכל שעה והיינו גם בע"ש צריך ליתן האספלנות על המכה לרפאותה. וי"ל בזה דברי המ"ר שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתים מן התורה כי אם אינם רוצים לשמוע הדרשה אז חפצים שיהי' דרשת הרב כבר עברה לא כן אם שמחים בדבריו אז אומרים לעתיד ישיר וזהו רמז לתחה"מ שהמתים הם הרשעים אשר חטאו ומתו מעץ החיים הוא אמונתנו הטהורה יחיו ויקומו ע"י התוכחה ושבו ורפא להם:

זה אלי ואנוהו בסוף מס' תענית עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכל א' וא' מראה עליו באצבעו ואומר זה אלי ואנוהו.

הכוונה עפמ"ש סביב רשעים יתהלכון כי הצדיק לא יעמוד במקום אחד כל ימי חייו רק בכל יום יוסיף אומץ להגביה עוף מעלה מעלה עד יגיע אל מחוז חפצו האמיתי לא כן הרשעים אשר כל תכליתם לאכול ולשתות ולשמוח והי' כזה יום מחר והוא כמי שהולך במחוגה שאם ילך הרבה שוב ישוב למקומו הראשון אשר ממנו יצא וז"ש סביב כמו במחוגה ילכו רשעים בלי הגיע אל מקום תכליתם משא"כ לע"ל אשר כל הצדיקים יבואו למעלה גבוהה ורמה עד שאין למעלה הימנה א"כ גם הם ילכו במחוגה אחרי אשר אין להם עוד מקום לילך אנה כי כל א' וא' ישיג בשוה גדולת ה' וזהו אחרי שכל א' וא' ישכיל ירום ונשא בהשכלתו במדרגה גבוהה כ"כ עד שיראה עליו באצבע כמו על הדבר המושג בחוש הראות בהיר כשמש בצהרים ע"כ לא יצטרכו לעלות עוד קדימה כ"א סביב במחול גם צדיקים יהלכו:

בילקוט מיכה כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות עתיד הקב"ה להראות לבנים מה שלא הראה לאבות שנאמר נורא תהלות עושה פלא ונאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו עיי' בס' יעיר אזן ערך פלא מ"ש בשם מהרי"ט ז"ל. ונ"ל כי בלשוננו יאמר על דבר שהפליא ה' לעשות ולשנות מרוץ הטבעי לתועלת עמנו בב' פנים אשר יאמר עליו כי הוא זה נס או פלא. והחילוק הוא כי עיקר שרש נס הוא דבר הנראה לכל מלשון הרימו נס כמו דגל הנושאים בעלי המלחמה משא"כ פלא עיקר שרשו והבנתו הוא דבר המכוסה

טמיר ונעלם כמו כי יפלא ממך דבר למה תשאל לשמי והוא פלאי לפ"ז נס הוא חוץ לטבע אשר הכל יודעים שאצבע אלקים הוא כמו קריעת י"ס וכדומה כי רק אשר הוכה בסנורים יאמר עליו כי הוא זה מרוץ הטבעי משא"כ פלא הוא כשהש"י מציל אותנו חוץ לדרך הטבע רק אנו המאמינים יודעים את זאת אבל הבלתי מאמין יוכל להתעקש ולומר שהוא דרך הטבע כארז"ל קשים מזונותיו של אדם כקריעת י"ס וההמון חושבים שהוא דרך הטבע וע"ז נאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו שאין מי שיודע מהנפלאות שעושה בדרך מכוסה רק הוא לבדו ית"ש. והנה כשהש"י עושה נס נגלה אינו ברור כ"כ שהוא עושה זאת לאהבת עמו דיש לומר שהוא עושה כן למען יודע שמו בגוים ותכרע לפניו כל ברך בראותם שבידו לשדד הטבע ואין נסתר מחמתו אבל כשהוא עושה הצלתנו בנס נסתר הנקרא פלא אז אות אהבתו אלינו הוא ידוע שאין לומר שעושה כן כדי שיהולל שמו בעולם שהרי העולם אינם מכירים אשר מעשה ה' הוא רק סוברים שהוא מרוץ הטבעי. וז"ש שלעתיד לא יהיו עוד פלאים נסתרים ומכוסים מעיני בשר כמו בעוה"ז שעושה נפלאות מה שאינם ידועים להעולם כ"א הוא ית"ש לבדו יודעם ולע"ל יראה בפומבי לעין כל מה שלא הראה לאבות שלהם היו רק פלאים ולעתיד יהי' נס להתנוסס: בילקוט ה' ימלוך לעולם ועד ולמה כי בא סוס פרעה ברכבו ופרשיו בים. י"ל עפמ"ש דהע"ה בתהלים טבעו גוים בשחת עשו ברשת זו טמנו נלכדה רגלם נודע ה' משפט עשה בפועל כפיו נוקש רשע הגיון סלה הכוונה כי מחוק המוסרי וגם כל חכמי העמים יודו לזה שהדין נותן שהרשע תיסרהו רעתו ומשובתו תוכיחהו על פניו יפול למדחפות בל יוכל קום על אשר ענה וכתת את רעהו עדי באו לו מים עד נפש הטביעו במצולת היון עדי שטפוהו גלי צרותיו וא"כ אם רואים שהש"י מעניש ודן את הלוחצים ומשעבדים את ישראל וירדוף אותם עד חרמה עדן לא ניכר בזה השגחתו הפרטית על ישראל והבטתו ביותר על עם קרובו כי הדין והחוק המוסרי כבר יניח את זה נגד כל אדם אף אם לא מבנ"י הוא שיוסר על שבט פשעו ונצר חטאיו לו יפרה ראש ולענה אבל רק בזה ניכר אהבתו לעם סגולתו אם רואים שהש"י מענישם מדה כנגד מדה במכוון ובצמצום ובדבר אשר זדו עליהם כמו שראו במצרים הם נתחכמו למושיען של ישראל במים ונטבעו הם במים אדירים אז הכל רואים ואומרים זה אלי ואנוהו על כי רואים שבמכוון בא זאת ממנו להראות את ידו הגדולה להעניש את צרינו שהם אויבי ה' וז"ש טבעו גוים בשחת עשו ברשת וגו' היינו מדה כנגד מדה רק אז נודע לכל כי ה' משפט עשה אבל אם לא ייסר מדה כעד מדה אז בפועל כפיו נוקש רשע הגיון סלה לא יאמרו רק כי פועל כפיו מלאי דם הם ייסרו אותו עד אשר נוקש בהם ע"ד תייסרו רעתו וזה שאמרו על הים ה'

ימלוך לעולם ועד מכאן ואילך יכירו וידעו הכל כי לה' המלוכה על עם סגולתו ולמה כי בא וגו' בתוך הים היינו מדה כנגד מדה כנ"ל:

כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך. כבר נתקשו בסתירת זה המאמר כיון שאין כאן חולי מה לי לרופא ונ' כי לפמשרז"ל יסורים ממרקים עונותיו של אדם לא ירע לו אם רואה שיסורים באים עליו עד שצריך ליפול על ערש דוי כי הלא טוב לו עתה מאז בהיותו בריא אולם אחרי שע"י הכאב שסובל הגוף עוד מעט ואין רשע התבוננת על מקומו ואיננו כי חלו בו ידי החולי לכלות ולהתם חטאים מן הארץ אבל כ"ז אם החולי הוא באופן שיוכל להרפא בדרך הטבע ורפא ירפא מבלי שיצטרך לעשות לו נס מן השמים אז החולי היתה לטובתו ושב ורפא לו אבל אם יחלה אדם ר"ל בחולי אשר ע"פ הטבע אין תרופה למכתו ואין מי יחבוש מזורו רק שהקב"ה צריך לשלוח ידו ממרום ולעשות עמו אות ומופת לרפאותו ולהחלימו בשידוד דרך הטבע אז כיון שאז"ל כל מי שעושין לו נס מנכין לו מזכיותיו שנאמר קטנתי מכל החסדים א"כ יצא שכרו בהפסדו שאף שע"י החולי יצא נקי מעונותיו אשר נפדה מהן ע"י מדויו ומכאוביו בכ"ז כיון שנרפא לו ע"י נס א"כ גם זכיותיו נתרוקנו ממנו ואף שלא יחשבו לו עוד עונות יחופשו ולא ימצאו אבל גם זכיותיו אשר נמצאו בו נשללו ממנו ע"י נס להתנוסס אשר נעשה לו והנה תחלואי מצרים היו מכות גדולות ונאמנות אשר לא יוכלו להרפא ע"פ מרוץ הטבע רק ה' המשדד הטבע הוא יכול למצוא מזור להמכות הנאמנות כאלו וז"ש כל המחלה אשר שמתי במצרים רק המה אסיר ממך אחרי שא"א לרפאות אותם על נקלה רק ע"י שינוי דרכי הטבע ורק אני ה' רופאך אני ה' עושה פלא וכיון שכן מנכין לך מזכיותיך ע"כ אף שגם עונותיך יתמו מ"מ גם זכיותיך יאבדו אבל מחלה אחרת אשר רפואתה בלי נס נפלא זהו באפשר שתבוא כי היא הממרקת ומשיבה אנוש עד דכא ובחבורתה נרפא לו מעונותיו:

ויהי כדבר אהרן אל כל עדת בנ"י ויפנו אל המדבר והנה כבוד ה' נראה בענן. כי החכם הדורש מוסר רצונו שבעת הטיפו אמריו לא יפנה העם במחשבותיו לדברים חיצונים כ"א רק אליו יהי' כל דעתם ומחשבתם אבל אם העם יפנה אל המדבר והוא אל דברי עוה"ז שנמשל למדבר בעת דבר אהרן אל העם אז לא בכבוד הדורש לבד הם פוגמים כ"א גם בכבוד ה' כמ"ש במקום שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב שע"י שאין חולקין כבוד לרב הוא ג"כ חילול שם כבוד ית"ש כי הרב לא לכבוד עצמו הוא דורש וז"ש שע"י שהם פונים אל המדבר לעניני עוה"ז ואינם חוששין לתוכחה של הרב עי"ז וכבוד ה' נראה בענן גם כבוד שם שמים ית"ש נכהה אור זהרו ח"ו: ראו כי ה' נתן לכם השבת

ע"כ הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים. ארז"ל במס' שבת כל המשמר שבת כהלכתו נותנים לו נחלה בלי מצרים ויש להבין למה דוקא נחלה. ונראה כי המחלל שבת סובר שרק הוא מרויח בשבת והשומר שבת מפסיד ריוח זה ובאמת אינו כן כי שומר מצוה לא ידע דבר רע ושלוחי מצוה אינן ניזוקין ואנו רואים שהקב"ה מסבב שהמשמר שבת לא יבוא לידי נזק ולא ירד עוד שום אדם מנכסיו על שמרו שבת כהלכתו מעשות בו חפציו כן הראנו ה' מיד בפעם הראשון בעת אשר נצטוינו על השבת ביום השביעי קודש לא הי' בו מן אבל בא ביום הששי לחם יומים להשלים חסרונו ולהורות נתן כי גם לעתיד בדורות הבאים יהי' כן מה שחסר ע"י השבת בא לנו בכפלים מע"ש וזהו לדעתי כוונת הצווי שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך כלומר בעת ההוא אשר נצטוינו על השבת הי' נקל לשמור את השבת כהלכתו אחרי אשר לחם חוקם שחסר להם ביום השבת הושלם להם ביום הששי לחם כפלים וגם מי שרצה לחלל את בת ולבקש טרף לא מצא כמ"ש ויצאו מן העם ללקוט ולא מצאו ע"כ נקל הי' לשמרו כראוי לא כן עכשיו שאין המן יורד מן השמים ולא נראה לעין שימלא חסרוננו ממקום אחר ע"כ דבר קשה הוא לשמור השבת ולנוח כיום תמים מעבודת צרכינו וע"ז נאמר עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ר"ל הקרבן אשר נקריב ביום השבת ט"י שביתת מלאכה ומניעת ריוח זה הקרבן עולה על כולנה והוא יותר מכל הקרבנות אשר נקריב תמיד עפ"י צווי דתנו וע"ז אמרו במדרש פרשתנו שקולה שבת כנגד כל המצות כלומר השבת קשה יותר לקדשו מכל שאר המצות יחדיו וע"ז אמרו גם במדרש ילקוט כל עסקי שבת כפול קרבנה כפול שנאמר וביום השבת שני כבשים ושכרה כפול שנאמר אז תתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך כלומר הוא קרבן גדול וכפול שנשיב משבת רגלינו מעשות חפצנו ביום קדשנו וע"כ גם שכרו גדול וכפול. הנה כי כן שעכשיו קשה על האדם שמירת שבת יותר מבעת שנצטוינו עליו בהיותנו במדבר ולחם אבירים אכלנו מטעם הנ"ל. ע"כ צותה תוה"ק שמור את יום השבת גם היום לקדשו כמו בעת אשר צוך ה' אלקיך ואז הי' קל בעיניך לשמרו כן יהי' בעיניך גם היום וזהו כאשר צוך ה' אלקיך. והטעם באמת כי הש"י ימלא חסרוננו ממקום אחר מה שנפסיד ע"י השבת וע"ז נאמר ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אותו ופרש"י ברכו במן וקדשו במן עיי' רמב"ן ז"ל שם. והכוונה כי לעולמי עולמים בשבת יתן לנו מן לחם מן השמים כמו המן בא אלינו מאוצרו הטוב בלי מלאכה ועבודה כן מזון השבת ויו"ט יתן לנו מנחל חסדו בלי עבודתנו. והנה כל הון ורכוש לא יבוא אלינו כ"א ביגיעה ובעמל ובזיעת אפים לא כן מי שבא לו נחלה וירושה מאת דודו וקרובו זה לא עמל בו רק מה שאספו הוריו בלי יגיעה יאכלנו וכ"כ אנו עם

בנ"י המשמרים שבת הם ג"כ יורשים כי מזון השבת בא לנו בלי יגיעה ועמל וז"ש כל המשמר שבת נותנין לו נחלה בלי מצרים מצרים הוא לדעתי מלשון צר ומיצר כמו שפי' המאיר נתיב באיכה השיגוה בין המצרים מלשון צר ור"ל לא לבד שאינו מפסיד כלום ולא כליא קרנא ע"י שמירתו את השבת כדת וכראוי אלא אדרבה מרויח עוד שאינו צריך לייגע א"ע כי ריוח שבת בא לו כנחלה בלי אשר עמל בו:

והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל. במ"ת פ' תצוה משה העמיד גלגל חמה שנאמר והי' כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל ואין הרמת יד אלא העמדת גלגל חמה. י"ל הכוונה כי יש להפליא מדוע אנו מתאבלים עוד היום על העדר מרע"ה מאתנו הלא נאמר ויתמו ימי בכי אבל משה. ונ"ל דאדרבה הך קרא מסייענו כי כמו שכל דבר לפי מה שיש בו מעלות ושלימות נקרא תמים כן העת וזמן ימי חיינו לפי מה שנעשה בו דברים טובים ומועילים נקרא הזמן תמים משא"כ אם יבלה הזמן בדברים לא יועילו אז הזמן והימים לא יקראו תמימים. וע"כ אמרו במדרש צדיקים כשהם תמימים כך שנותיהם תמימים ר"ל אחרי שהם ממלאים הזמן בדברים מועילים ע"כ שנותיהם תמימים ולא חסרים יקראו. והנה אם אנו מתאבלים עוד היום על מ"ר כוונתינו להלהיב בלבנו אש תשוקה לאחוז במדותיו היקרות וא"כ הימים ההם אשר בהם נשתדל להיטיב עצמנו בודאי תמימים יקראו וז"ש ויתמו כלומר נעשו שלמים ותמימים הימים האלה אשר אנו בוכים ומתאבלים על מרע"ה. והנה סילוקו של צדיקים שתים רעות עשו עמנו הא' שנסתם ממנו המעיין אשר ממנו שאבנו מי התורה אבל החסרון הזה יוכל להמנות בהיות שכתבו רוב דבריהם עלי ספר א"כ תורתם מורשה לנו עדי עד לא תאבד לנצח אבל החסרון היותר גדול הוא כי בעוד הצדיק בחיים חיותו ואנו רואים תהלוכתו והנהגתו מזה אנו לומדים כמה הלכתא גברוותא ומדות טובות וישרות כמש"פ מארז"ל נתקשה משה במנורה עד שהראה לו הקב"ה באצבע וזה מעשה המנורה שהמנורה רמז לת"ח המאיר באור תורתו והעיקר הוא מעשה המנורה שהת"ח יהי' בעל מעשים טובים ובעל הנהגות טובות ומדות ישרות וממנו ילמדו וכן יעשו ובזה יאיר מנורת תורתו לכל אנשי העולם. א"כ במות הצדיק הוא חסרון לא יוכל להמנות כי את זה לא נוכל ללמוד מהספר אשר כתב. וזה נראה כוונת מאז"ל גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה זו מיתתן של צדיקים ובודאי אמת שזו מכה גדולה. אלא שנתן טעם לזה על אשר אבדנו תורתם אשר לא כתבו בספר ולא נוכל ללמוד מהם רק כ"ז שהם בחיים חיותם. והנה הנביא אמר שמש צדקה ומרפא בכנפי'. כי כל כאב וכל מכה אם יעבור עלי' זמן הרבה תחבש ותרפא והשמש הוא המשנה ומחליף את הזמן. וז"ש שמש צדקה וטובה יש לה שהיא מביאה מרפא

לכל מכה בכנפי' שהיא תעוף מאתנו משא"כ המכה של מיתת צדיקים לעולם יכאב בנו וגם תמורת הזמן לא יתן תחבושת למכה זו אם גם תורתם כתובה עלי ספר הנשאר לנו מ"מ תורת חייהם בכל מהלכם ומובאם היא אבדה שאינה חוזרת וע"ז אמרו משה רבינו העמיד גלגל חמה כלומר אם גם השמש בצדקתה ובתנועתה תביא מרפא לכל נגע. אבל על העדר מרע"ה עמדה החמה כאלו לא התנועעה מאז ואנו עומדים עד היום כאלו היום נעדר מאתנו והטעם לזה כי אם גם תורתו הכתובה לנו למורשה אבל אחרי והי' כאשר ירים משה ידו הגדולה עושה חיל להורות לעם באצבע ללמוד מהנהגותיו ומתהלוכות מעשיו הטובים וזה נאבד מאתנו ע"כ לא תוכל העת לרפאות שבר זה על נקלה:

לוח ארז על פרשת יתרו

ויאמר יתרו ברוך ה' וגו'. בילקוט גנאי הי' למשה ולס"ר שלא אמרו ברוך עד שפתח יתרו ואמר ברוך ה' אשר הציל י"ל כי מתחלה לא רצו לברך ולהודות על הנסים שנעשו להם כי יש גם גריעותא שהנעשה לו נס מנכין לו מזכיותיו אבל ז"א כי נגד זה נתוסף זכות ג"כ שע"י הנס יכירו כל באי עולם כי לה' המלוכה וזהו כשבא יתרו שהי' מתחלה אדוק לע"ז וע"י ששמע הנסים פנה עורף אל הע"ז ובא להסתופף בצל קודש תחת דגל אמונת ה' מזה נתברר להם שבאמת צריכין לברך על הנסים כי על ידיהם נתפרסם גדולת ה':
במדרש חזית איש מהיר במלאכתו זה משה לפני מלכים יתיצב זה פרעה בל יתיצב לפני חשוכים זה יתרו. כי אם אמנם שהזריזות הוא מעלה גדולה לעסק המצוה כי הוא מורה על התלהבות וחשק נמרץ אבל לפעמים הוא ג"כ לגריעותא כמו הילד אם מוטל עליו לעשות דבר מה שאינו כפי רצונו ימהר ויחיש מעשהו למען יפרוק מהר העול הכבד מעל צוארו ובהיות כן אם ראינו איש זריז ונמהר בעשיית מצוה לא ידענו אם מורה על אישיותו גבר בגוברין או להיפך על שהדבר עליו למשא וע"כ הוא ממהר לעשותו ע"כ אמר חזית איש מהיר במלאכתו שע"י זריזותו מורה בבירור על אישיותו וכח תכונתו זה מ"ר כי הוא כבר נתנסה ונתברר שהוא ירא וחרד על דבר ה' עד שהתיצב לפני מלכים זה פרעה ולא זע ולא פחד ממנו ברצותו לעמוד נגד ד' ואיש כזה אשר כבר הראה תקפו וגבורתו עליו יכולים לומר בבירור שזריזותו הוא סימן אישות ושלא תאמר אולי לא הי' גם הוא מהיראים ושלימים ומה שהתיצב נגד פרעה הוא בשביל שהי' נקשן וקשה עורף ועומד על דעתו אמנם אחרי רואינו שליתרו שהי' שמו מהחשוכים אשר לא הי' מאיר לעולם מקודם שבכ"ז שמע מ"ר לעצתו וקיים בזה איזהו חכם הלומד מכל אדם ובכ"ז

התיצב נגד פרעה אף שהי' מלך עריץ לא פחד ממנו בזה הראה שרק אש ה' בער בקרבו ע"כ מהירותו וזריזותו הוא סימן איש וחשיבות:

ומשה עלה אל האלקים. במדרש כשברא הקב"ה את העולם אמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם וכשבא ליתן את התורה אמר מכאן ואילך ירדו העליונים למטה ותחתונים יעלו למעלה שנאמר ומשה עלה אל האלקים וירד ה' על הר סיני. הנה מהטובות הגדולות אשר הגיעו לנו ע"י התוה"ק אחת מהנה ולא מצער היא שלמדה אותנו שאנחנו חיים חיי נצח ונפשותנו תהיינה צרורות בצרור החיים אחרי שכל העמים אשר הלכו בחשך צלמות האמינו כי בהפרדם מחיי העוה"ז יאבדו לנצח אבל לנו האירה תקות תוה"ק שרוחנו לא ימות עדי עולם וע"ז פרשתי זאת התורה אדם כי ימות באהל התורה תורה אותנו כי האדם אשר ימות אינו מת רק באהל עראי של עוה"ז אשר נטה לו ללון לפי שעה ורק את זה יעזוב אבל ביתו הנכון ונשא במרומי שמים את זה לא יעזוב לעולם וע"כ אמרה רות לנעמי עמך עמי ואלקיך אלקי באשר תמותי אמות ושם אקבר כי המות יפריד ביני ובינך ר"ל אחרי שגם עלי זרח אור הדת התוריי ע"כ מיתתי תהא כמותך ורק שם אקבר אבל לא לנצח והמות רק פירוד יהי' בין הדבקים כאוהבים שנפרדו זמ"ז שכל אחד במקומו ורק המרחק רב ביניהם כ"כ מיתתי לא יהי' רק פירוד ממך ועד"ז פרשתי מאז"ל משה רבינו לא מת נאמר כאן וימת שם משה ונאמר להלן ויהי שם עם ה' מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש אחרי שעיקר התכלית מחיי מרע"ה הי' להדריך את עמו בנ"י ואף לאחר מותו עבודת הקודש הלזו בכתף ישא כי תורתו אשר הניח לנו משה מורשה נחלת עולם לנו ע"כ לא מת רק שם במקום משכן כבודו אשר זכו בנ"י להתארח בחברתו ולהתחמם באורו וליהנות מזיוו שם מת אבל חי וקיים הוא לנצח נצחים אחרי הוא משמש בקודש כמאז ומקדם. ע"כ אנו מברכים על התורה אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הכוונה ג"כ שהתורה היא נטעה בקרב לבנו האמונה מחיי עולם הנצחי.

ולפ"ז י"ל טעם למה בפ' ראה כשנאמרו המועדות מתחלה נאמר חג הפסח ואח"כ שבועות וסוכות כסדרן ורק בחג שבועות כ' ושמחת אתה וביתך וסיים והיתום והאלמנה אשר בקרבך ומדוע לא נאמר כן ראשונה בחג הפסח ולא ראיתי מי שנתעורר בזה. אבל להנ"ל רמז לנו הכתוב כי באמת היתום והאלמנה קשי יום ומרי נפש אשר ניטלה מהם עטרת ראשם ונפשם במר תבכה. להם קשה לשמוח בחגים ובמועדים ואדרבה שמחתם נהפכה לתוגה כי בבוא יום מיועד שהכל שמחים המה זוכרים ימים מקדם בעוד השתעשעו עם אהוביהם הנעימים ועתה עזבום לאנחות ואיך ישמחו בחגיהם הלא

יאמרו כדבר נעמי אל תקראן לי נעמי קראן לי מרה כי המר שדי לי מאד. ואחרי שהתורה לא ניתנה למה"ש ולא תבקש מאתנו דברים היפך טבענו ע"כ בחג הפסח קודם מתן תורה באמת לא נצטוו בשמחה היתום והאלמנה כי הוא דבר שא"א להם משא"כ בבוא יום המקודש שהקב"ה הופיע מהר פארן ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו וזה בחג השבועות שפיר קאמר קרא שגם היתום והאלמנה יש להם לשמוח אחרי שיודעים מהתורה כי המות הוא רק פירוד בינינו ובין אהובינו ועוד נשמח ונגיל עמם לעת מצוא אותם בארץ החיים וע"ז אמר והיתום והאלמנה אשר בקרבך ר"ל ע"כ גם להם יש לשמוח על אשר הם בקרבך תוך אמוני עם סגולה המאמינים בתחה"מ ולרמז לנו דבר זה אמרו במדרש רות שדוד המלך ע"ה מת בעצרת ובכ"ז אנו אומרים בקידוש לבנה דוד מלך ישראל חי וקים רמזו בזה אחרי שמת בעצרת ביום קבלת התורה ע"ז הוא חי וקים אם גם גופו שב לעפר אבל רוחו חי לנצח וז"כ המדרש שהתחלנו מתחלה השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם כלומר האנשים קרוצי חומר לא מצאו שער השמים לבוא בו רק על עפר יסודתם ולעפר שבו ע"כ צערם על מת הי' יותר מדאי עד שהתגודדו בחרבות שע"ז נאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי בך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה ר"ל בשביל שהם רק ע"פ האדמה ולא ידעו שער השמים לבוא שמה אחרי מיתתם כ"א בלע המות אותם לנצח ע"כ הם מצטערים בלי ניחם על מתיהם לא כן ישראל עם קרובו אשר יודעים לבוא אל שער השמים אחרי הפרד גופם הם לא יתגודדו וזהו לאחר מתן תורה אחרי שירדו עליונים למטה הוא תורת אל חי בת שמים מכאן ואילך יעלו תחתונים אם גם על עפר יסודם בכ"ז יעלו מעלה השמימה אחרי עזבם את האדמה ויחיו בצרור החיים: ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה וגו' במדרש רות ויהי בימי שפוט השופטים וגו' הה"ד שמעה עמי ואדברה מאין זכיתם שתקראו עמי ממה שדברתם לפני בסיני כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע עוד שם במדרש ויהי בימי שפוט השופטים אוי לדור ששופטים את שופטיהם. ולחבר לזה ההמשך ויהי רעב בארץ נ"ל הכוונה כי הת"ח אם הוא מבקש כבוד יקר וגדולה לא לפחיתות יחשב לו כאלו הוא רודף אחר כבוד המדומה כי עיקר כוונתו לש"ש כמאמר החכם חכמת מסכן בזוי' וירא הת"ח שלא יהי' דבריו ומוסריו נשמעים אם לא יעמוד ברום המעלה ע"כ מבקש לו כבוד לש"ש למען יהיו דברים ותוכחות שלו נשמעים ע"כ אמרו הכהן הגדול מאחיו גדלהו משל אחיו וע"כ אמרו אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר וממשה ילפינן כולם שנאמר נביא מקרב אחיך כמוני יקים לך ה' אלקיך ומסיים הקרא אליו תשמעון כלומר שלא תטעה כי לכבוד עצמו הוא דורש כל המעלות

האלה כ"א עיקר הסיבה רק בשביל שאליו תשמעון אם יהי' מעוטר בתור המעלות האלה ע"כ אם גם הת"ח הוא עניו בעצמו בכ"ז צריך לבקש כבוד וגדולה לעצמו למען דבריו יעשו רושם והנה מרע"ה העניו מכל אדם ירא לקבל עליו רשות ונשיאות פן ואולי אם ינהוג נשיאותו ברמה יאבד טובה הרבה היא מדת ענותנותו ע"כ הראה לו הש"י בתחלת שליחותו הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל הרמז אף שהוא עניו כסנה הנמוך הזה בכ"ז יבער באש שהוא העולה לסימן גאות ולא יירא לנפשו פן יאבד מדת ענותנותו עי"ז כי בכל זאת הסנה איננו אוכל מדת ענותנותו לא תאבד ממנו וזהו ג"כ וירא אליו מלאך ה' בלבת אש מתוך הסנה ר"ל באופן זה הוראה דמות מלאך ושליח ה' מפיהו יבקשו תורה אם הוא בוער באש הגדולה מתוך הסנה ענותנותו בעצם וזהו ג"כ בזאת קומתך דמתה לתמר ושדיך לאשכולות ר"ל אם קומת המורה דרך גבהה למעלה אז שדי חכמתו יניקו לעמו פרי טוב המשמח אלקים ואנשים. ואמנם מרע"ה לרב ענותנותו לא הי' יכול לנהוג נשיאותו ברמה כ"כ ע"כ לא יראו ולא חתו מפניו ועשו מה שעשו ובזה פירשתי מ"ר פ' תשא כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם הה"ד יישח אדם וישפל איש אדם אלו ישראל שנאמר אדם אתם איש זה משה שנאמר והאיש משה עניו מאוד ואל תשא להם הכוונה כנ"ל כי תשא את ראש בנ"י ותגביהנו מעלה לא לכבוד עצמו תעשה כן רק לפקודיהם בשביל אותם שהם פקודים ושמורים תחת ידו צריך אתה לנשאו ולנטלו וזה התנצלותו של משה בעבור ישראל שחטאו בעגל וישח אדם אלו ישראל ע"כ הושחו והושפלו ישראל שנאמר עליהם ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם כמו שהצאן צריך לרועה אשר ינטלם וינהלם כמו כן ישראל צריכים לרועה נאמן אשר יביאם בחזקה ובשביל וישפל איש זה משה שנאמר והאיש משה עניו מאוד ע"כ תשא ותמחול להם. ולפ"ז במקום שאין מכבדים כראוי את הרב ומורה הוא לאות ולמופת שאינם רוצים לשמוע בקול ה' א"כ מה להם לכבדו בשביל שיהיו דבריו נשמעים אדרבה בזה הם רוצים שלא יהיו דבריו נשמעים. וזהו נכלל בכח אמרם ז"ל כ"מ שיש חילול ה' אין חולקין כבוד לרב שנאמר אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' הכוונה כנ"ל כי במקום שמכבדים אח ה' אז חולקין ג"כ כבוד לרב שיהיו דבריו נשמעים אבל במקום שיש חילול ה' שכבוד שמים אינו נחשב בעיניהם שם גם לרב אין חולקין כבוד שנאמר אין חכמה ואין תבונה ואין עצה במקום שכל המעלות האלו ישנם במורה שלהם ובכ"ז אין נחשבים למאומה זהו לאות לבני מרי שגם לנגד ה' המה. וזהו אמרם ז"ל בפ"ק דגיטין על הפסוק הסר המצנפת והרם העטרה בזמן שמצנפת בראש כ"ג עטרה בראש כל אדם אין המצנפת בראש כ"ג אין עטרה בראש כל אדם. מלבד מה שפרשתי כבר שאם יבזו את הת"ח העומד בראש העדה לא אותו הם

מבזים כ"א א"ע הן מבזים ומורים בזה שאינם יודעים להעריך ולהוקיר דבר מה רק את הכסף והזהב אבל אם מוקירים אותו אז הם מורים שהם אנשי בינה יודעים להכיר ערך דבר חשוב וזהו אם אין המצנפת בראש כ"ג שמסירים ממנו יקר גדולתו אז אין עטרה בראש כל אדם את עצמם הם מקטינים ובוזים. וי"ל עוד עפמ"ש בשעה שקבלו ישראל את התורה ניתן לכל א' וא' מישראל שני כתרים א' עד נעשה וא' עד נשמע והם הכתרים עול תורה ועול מלכות שמים ואחרי שבירנו כי מי שמסיר המצנפת מראש כ"ג ואינו רוצה לכבדו כראוי זהו אות ומופת שמבקש לפרוק ממנו עול תורה ע"כ יפה אמרו בזמן שאין המצנפת בראש כ"ג אין עטרה הוא כתר מלכות שמים בראש כל אדם. והנה בקרא דיחזקאל נאמר הסר המצנפת והרם העטרה זאת לא זאת הגבוה השפל והשפלה הגבה ודרשו ז"ל שם פ"ק דגיטין אמרו מה"ש לפני הקב"ה זאת להם לישראל שהקדימו נעשה לנשמע אמר הקב"ה לא זאת להם לישראל שהשפילו את הגבוה והגביהו את השפל וצ"ל למה אמרו מה"ש בשבחן של ישראל דוקא מה שהקדימו נעשה לנשמע. ונ' ע"פ הנ"ל לפמ"ש לפרש מאז"ל בשעה שאמר דהע"ה זמירות היו כי חוקיך אמר הקב"ה אתה קורא לר"ת זמירות חייך שאתה נכשל בדבר שאפילו תינוקות של ב"ד יודעים בו שנאמר ולבני קהת לא נתן עגלות כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו ואיהו נתן עגלות שנאמר וירכיבו את הארון על עגלה חדשה וכבר נתקשה המהרש"א ז"ל מה זו מדה נגד מדה ופירשתי במק"א וכעת נ"ל כי החילוק בין ד"ת לזמירות הוא כי זמר נאה אף שנהנה בו השומע בעת שמעו בכ"ז אחרי שמעו לא יהי עוד בו רושם הזמר. לא כן ד"ת אף שהם ג"כ צריכים להיות ערבים לשומעיהם בכ"ז אין זה העיקר כ"א ונשמע קולו בבואו אל הקודש ובצאתו ד"ת ששומעין פה במקום המקודש יראו החוצה שם יעשו רושם ויכו שורש בלב האנשים לעשות ככל אשר אמר הרב ודרש בקודש. כמ"ש שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו דברי מוסר אשר פה בבית ה' נשתלים יעשו רושם בחצרות חוץ למקום המקודש שם יפריחו ויעשו פרי המשמח ולאות על זה נאמר גבי ד"ת קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך כי הנוסע ממקום למקום עם סחורתו ושאר חפציו מה שאינו נצרך לו רק לעתים רחוקות הוא נותן בעגלה אבל מה שצריך בכל עת ובכל שעה כמו מקטרתו וסכינו וכדומה זה נושא עמו באמתחת מלבושו כ"כ התוה"ק שהיא נצרכה לנו בכל עת ובכל שעה בשבתנו בביתנו ובלכתנו בדרך ע"כ לא ניתן להם עגלות אשר בהן ישאוה רק עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו משא"כ דהע"ה שדימה את הד"ת לזמירות כאלו ד"ת רק כמו זמר שרק בעת השמעו יערב לשומע אבל לא נצטרך לד"ת בצאתנו מביהכ"נ ע"כ נתן עגלות. והנה המזמר אחרי שדבריו אינם צריכים לנו בכל

עת ובכל שעה רק בעת שמענו אותו ע"כ לא נצטרך ג"כ לכבד אותו משא"כ המורה ד"ת שבכל עת ועונה יש לנו צורך בו צריכים אנו לכבדו כנ"ל למען דבריו יהיו נשמעים אלינו. ואפשר לפרש בזה מה שאמרו חכז"ל קרח שפקח הי' ומנושאי הארון הי' מה דאה לשטות זה לחלוק על משה וכבר דקדקו על זה מה בא להשמיענו בזה שמנושאי הארון הי' ולהנ"ל י"ל כי כל העדה בקשו לחלוק כבוד למשה כראוי לרבם כי אחרי שרצו שיהיו דבריו נשמעים צריכים היו גם לכבד אותו משא"כ קרח ועדתו אמרו רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה'. והנה אם קרח שוטה הי' אין להקשות עליו כי בשטותו בשביל שהעדה אמרו לכבדו ולהוקיר את רבם מ"ר ע"כ אמר הוא דוקא שלא לכבדו וכן אם לא הי' מנושאי הארון היינו יכולים לומר שטעה ג"כ בזה שסבר זמירות היו לי חוקיך ואין ד"ת צריכים כלל בבתינו וע"כ אין ההכרח לכבד ת"ח אבל אחרי שמנושאי ארון הי' וידע כי בכתף ישאו מטעם האמור א"כ קשה מה ראה לשטות כזה. והנה אחרי שאמרנו כי אם ישראל רוצים לקיים את כל דברי תוה"ק אז הם מכבדים למורה שלהם ואחרי שישראל אמרו במ"ת כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע שלא לבד נשמע את דברי תורה בנאה דורש כ"א נקיים את כל מוצא שפתיו ע"כ אחרי ששמעו מה"ש מהקב"ה שקובל על ישראל הסר המצנפת והרם העטרה שהסירו היקר והגדולה מכהן אשר שפתיו ישמרו דעת ויורה אותם בינה תמהו ע"ז זאת להם לישראל שהקדימו נעשה לנשמע אחרי שהם רוצים לעשות ככל אשר ישמעו יוצא מפיו ולא יסתפקו בקול דברים לבד א"כ האיך נפלה למדרגה שפלה כזו להסיר יקר מהרב המורה. והשיב להם הקב"ה שהם כבר השפילו את הגבוה ע"י שהגביהו את השפל הם הדברים הארציים הקניינים המדומים זה אצלם לעיקר ואת ד"ת ישליכו אחרי גום ע"כ לא יתנו פאר וכבוד למוריהם. ובזה נשוב למאמר שהתחלנו כי הדור אשר שופט את שופטיו ולא יכבד את מוריו כראוי הוא לאות שגם דבר ה' בזו ואת מצותיו הפרו וכבר אמר הנביא עמוס הנה ימים באים נאום ה' והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא כ"א רעב לשמוע דבר ה' ובעת אשר שופטים את שופטיהם זהו לאות שאינם מכבדים דבר ה' ואין להם רעב וכוסף לשמוע דבר ה' כ"א כל עיקר מגמתם הוא רכושם וקניינם הארציי. וז"ש ויהי בימי שפוט את שופטיהם זהו לאות ויהי רעב בארץ שלא היו רעבים רק בענינים הארציים אבל לא לשמוע את דבר ה' וע"ז סמך שפיר במדרש הה"ד שמעה עמי ואדברה שישמעו ויעשו מה שדיבר ה' ועי"ז זכינו להקראות עמו ע"י שאמרנו נעשה ונשמע שנעשה מה שנשמע ואם נעשה כן לא יהי' דור שופט את שופטיו ולא רק רעבים בארץ כ"א רעבים לשמוע את דבר ה':

ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלקים יעננו בקול. י"ל בהקדם מ"ש רז"ל כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (משלי כא) אם עשית חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות של מצות. ויל"ד איך הוציאו חז"ל משמעות תיבת בתחבולות שהוא לשון חכמה וערמה על לשון חבילות ע"כ נראה שגם הם ז"ל הניחו הפסוק במשמעותו הפשוט אבל כוונתם ז"ל כי הנחש הי' ערום כתיב וגם היצה"ר כשבא להסית את האדם לעבירות בחכמה ובתחבולה עושה זאת כי לא יבוא בפ"א להסית לעבירות חמורות כי יודע שלא ישמעו לו וע"כ הוא מתחיל בעבירות קלות ואומר אין פשע היום אומר לו עשה כך ומחר וכו' עד שאומר לו לך ועבוד ע"ז כמו שאנו רואים היום בעוה"ר מתחלה התחיל עבירת סתם יינם ואח"כ לילך בשבת על אייזענבאהן ואח"כ מו"מ בשבת וכו' מרעה אל רעה יצאו ע"כ כמו שהיצר מתחכם עלינו בערמה כן נעשה גם אנחנו בחכמה לא נתחיל מיד ללחום כנגדו ללכת בגדולות ולהתנהג בחסידות כ"א נתחיל במצות קלות לקיימן ומצוה גוררת מצוה עד שנעלה מעלה. והנה חבילה היא עשוי' מחתיכות דקות וקטנות שאין לכל א' בפ"ע ערך ושווי רק בהצטרפם יחד לחבילה אז יוסיפו ערך ושווי וז"ש כי בתחבולות תעשה מלחמה ר"ל בחכמה ותחבולה תלחום נגד היצה"ר אם הוא השיאך לעשות חבילות של עבירות כלומר שהתחלת בעבירות קלות ודקות ומשכת העון בחבלי השוא עד שנעשה הימנו כעבותות העגלה חטאה כזאת תעשה אתה במצות לעשות ממצות קלות חבילות ובזה תנצחהו. ונראה שזהו מרמז גם השופר כי הוא מתחיל בקול דממה דקה ואח"כ מוסיף והולך בקול עוז כמו כן אנו נתחיל מתחלה לאט לאט ואח"כ נוסיף אומץ וחיל וז"ש ויהי קול השופר הולך וחזק מאד וגו' ואמרו תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה כי לפי האמור השופר מעורר אותנו ללחום בחכמה ובערמה נגד יצה"ר ואח"כ המלחמה ההיא שוב איננה מלאכת עבודה כי בקל ללחום נגדו וזהו חכמה ואח"כ אינה מלאכה והנה רוב הטענות של הפוקרים הוא שאינם מבינים טעמי התורה והמצות ע"כ הם פורקים עולם מעל צוארם אבל באמת היא טענה כוזבת כי מתחלה צריך האדם להכניס צוארו בעול המצות ובאשר יעשה אותם האדם אף שנדמים לו כחוקים בכל עת התעסקו בהם ימצאם מתוק מדבש וז"ש אלה המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כי אם גם קודם עשותו המצות נדמו לו כמתים שאין בהם רוח חיים אבל אם יעשה אותם אז ימצא וחי בהם שבהם חיים ונעימות כמ"ש שכל טוב לכל עושיהם וז"ש בסוף פ' נצבים ושמרתם את דברי הברית הזאת למען תשכילו את כל אשר תעשון ר"ל אם תעשו בפועל את המצות אז תשכילו ותמצאו שכל טוב ותבונה בכל אשר תעשון. והנה בשביל שהכופרים אינם מבינים בטעמי התורה ע"כ אומרים כי רק מ"ר מבינתו ודעתו

נתן לנו את התורה אבל אם ידעו ויבינו טעמי התורה יודו כי מפי עליון יצאה וז"ש ויהי קול השופר הולך וחזק מאד כנ"ל שלאט לאט יוסיף כח ואיל ללכת בדרך הישר ועי"כ יהי' שאם גם לע"ע סוברים כי רק משה ידבר מדעתו ומשכלו אבל לבסוף יראו ויבינו כי האלקים יעננו בקול כי רק השכינה מדברת מתוך גרונו וז"ש תקעו בחודש שופר שהוא מורה לכם את הדרך אשר תעלו בו אל אלקים ממדרגה למדרגה כמו השופר שהוא הולך וחזק ואז אח"כ תזכו שמה שהוא חק לישראל שאתם סוברים ע"ע שהוא חק בלי טעם ותבונה יהי' אחר כך משפט בדעת ושכל טוב לכל עושיהם:

במס' שבת כשבא משה רבינו לקבל את התורה אמרו המלאכים מה אנוש כי תזכרנו תנה הודך על השמים א"ל הקב"ה למשה אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה. נראה בהקדם לפרש נוסח הקדושה שאומרים נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותך בשמי מרום ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו' והוא עפמ"ש רם על כל גוים ה' על השמים כבודו מי כה' אלקינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ כי הגוים אומרים רם ה' ואין כבודו להשגיח על התחתונים כ"א על השמים כבודו להשגיח וע"ז נאמר לא יהי' לך אלקים אחרים לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי הם יומרוהו למזמה ירוממו את כבוד ה' ית' למען יוכלו לעשות את אשר יזם לבם בהיות שהם מסלקים ממנו ההשגחה ע"כ אמר לא יהי' לך אלקים אחרים ולא תשא ותרומם שם ה' אלקיך לתכלית השוא והשקר לתור אחרי עיניך באמור אין רואה ואין משגיח ח"ו ובאמת כבודו ית' להשגיח אף בתחתונים כי אם נניח שהקב"ה משגיח רק לפי כבודו אז גם שמים ומלאכי מעלה לא יזכו בעיניו כי הם גם הם שפלים ונבזים בערך אל הש"י הבלתי בעל תכלית א"כ כמו שמשפיל עצמו הש"י להשגיח בעליונים כמו כן משגיח גם בתחתונים כי אין דבר בעולם שיהי' לפי ערכו ראוי להיות מושגח מהש"י וז"ש רם על כל גוים ה' הם אומרים על השמים כבודו אבל להשגיח על הארץ אין זה כבודו וע"ז השיב מי כה' אלקינו המגביהי לשבת שבתו הוא כ"כ גבוה מעל גבוה עד שהוא צריך להשפיל לראות גם בשמים א"כ אין חילוק בין שמים לארץ שכמו כן משגיח בארץ כן פי' בע"ק ז"ל. והנה לענין אמירת הקדושה הוא לכאורה גדל דעה לומר שאנו מקדשים את השם הנכבד כמו שמקדישים אותו בשמי מרום הלא מלאכי מעלה המשיגים את גדלו יכולים להקדישו אבל אנו חלושי הראות האיך נוכל להקדישו אבל התשובה לזה שהקב"ה ברוב גדלו הוא נשגב ונעלם כ"כ עד שהמלאכים ג"כ אין להם השגה להקדישו כראוי רק שהקב"ה בחסדו מקבל מהם קדושתם אף שאינם משיגים אותו כמו כן מקבל הוא באהבה את קדושתנו אף שאנו חלושי ראות והשגה. והנה החילוק בין קריאה לאמירה

הוא כי אמירה היא פה אל פה בקרוב שהאחד מבין את רעהו מה שהוא אומר על בוריו אבל קריאה הוא מרחוק ששומע רק קול דברים אבל אינו מבין אותו על בוריו לאמיתו כי המרחק רב ביניהם וע"ז נאמר להורות שגם המלאכים קצר מצע השגתם וקרא זה אל זה ואמר קדוש ר"ל כשהם אומרים זל"ז קדוש אף שפה אל פה ידברו בחיתוך שפתים בכ"ז אינה רק כמו קריאה מרחוק שאינה מובנת על בורייה כמו כן אמירתם איננה רק קול דברים וכיון שהם ג"כ אין משיגים על בוריו ובכ"ז מקדישים ליוצרם אנו ג"כ אף שאין אנו משיגים אפילו כמוהם נוכל להקדישו וז"ש נקדש את שמך בעוה"ז העכור כמו שמקדישים אותך בשמי מרום ואם יקשה בעיניך הדמיון הזה מה דמות נערוך לתחתונים אל העליונים ע"ז בא כמשיב ככתוב ע"י נביאך וקרא זא"ז ואמר קדוש היינו שהם ג"כ אינם משיגים השגה ברורה רק כדמיון קריאה כנ"ל. ובזה יבואר מאמר הנ"ל כי המלאכים אמרו כי לאשר התורה עמוקה מאד ואין אדם קרוץ מחומר יכול להשיגה ע"כ לא יאתה לתת את התורה לבני אדם אבל התשובה הוא כנ"ל כי לפי עומק המושג בהערוך לעינינו כבוד ה' ותורתו גם המלאכים אף שגבהה השגתם בכ"ז אינם ראויים אל התורה אשר אין קץ לעומק מושגי' ע"כ כשאמרו המלאכים מה אנוש וגו' תנה הודך על השמים אמר לו הקב"ה אחוז בכסא כבודי כלומר אם תאחוז ותעריך את הדבר לפי ערך כבודי החזר להם תשובה כלומר אותה התשובה בעצמה שהם משיבים עליך אותה בעצמה אתה יכול להחזיר להם כי גם הם קצרי השגה לפי כבוד התורה ועומק השגתה. ועפ"י ההבדל הנז' בין קריאה לאמירה יש לפרש ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר כי מ"ר אף שהי' רם ונשא וגבוה מאוד במעלותיו ומדותיו התרומיות בכ"ז באשר הוא אדם ילוד אשה לא הי' ראוי מצד עצמו להשיג השגה גדולה כזו שהש"י ידבר עמו פא"פ כאשר ידבר איש אל רעהו כי לית דין בר נש יכול למסבל כמ"ש כי לא יראני האדם וחי רק הי' ראוי ע"פ מדותיו שה' מרחוק יראה אליו ויקרא לו אבל שידבר אליו פא"פ את זה לא זכה אלא בשביל ישראל על שהי' צריך לשלוח איש אשר עומד בינו ובינם הוצרך הקב"ה להגביהו למעלה ראש יותר ויותר מאשר הי' ראוי לזה כמו שבאמת לאחר שחטאו ישראל נאמר לו לך רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל וז"ש ויקרא אל משה כלומר משה בעצמותו לא הי' ראוי אלא לקריאה של חיבה שיקראהו ה' מרחוק אבל בכ"ז וידבר ה' אליו פה אל פה ומקרוב נראה אליו ה' זה הי' רק לאמר בשביל שהי' מן הצורך לאמור לעם תורת ה' ע"כ דיבר עמו הש"י פא"פ למען יאמינו בו בנ"י:

במדרש בשעה שקבלו ישראל את התורה אמר הקב"ה למה"מ על כל אומה ולשון יש לך רשות ועל אומה זו אין לך רשות שנאמר חרות על הלוחות א"ת חרות אלא חירות ממה"מ הנה מיום חג הפסח מועד צאתנו משעבוד מצרים אנו סופרים יום יום מתי יגיע יום מתן תורתנו כי אף שכבר בימי חג הפסח יצאנו מעבדות לחירות מעבודה קשה בכ"ז אין זה עדיין החירות האמיתי כי אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ורק ע"י קבלתנו את התורה נעשינו בני חורין גמורים ע"כ אנו סופרים יום יום מפסח לעצרת כמו מי שרוצה להשיג בזמן מיועד דבר חשוב ונכבד הוא מונה את כל יום ומחכה מתי יבוא אל מחוז מבוקשו כמו כן אנו חכינו וצפינו ליום ה' הגדול הוא יום מ"ת וע"כ אנו אומרים בכל לילה אחר הספירה מזמור אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה ומסיים יברכנו אלקים אלקינו שאנו מודים בזה שאין הברכה האמיתית אצלנו מה שנפדינו מעבודת פרך ויש לנו בתים מלאים כל טוב אין זו עדיין ברכה שלימה רק זאת הברכה האמיתית אם מלבד טוב העוה"ז טוב לנו בעוה"ב וע"ז ארז"ל אין הברכה מצוי' אלא בדבר הסמוי מן העין שלא נחשב לעיקר הברכה הדברים הגשמיים הנראים לעין כל אלא עיקר הברכה הוא הרוחנית שיהי' מעומד המוסרי באופן השלימות והיא הדבר הסמוי מן העין לא נראה בעיני בשר וזהו הברכה האמיתית. והנה כשטוב לנו בעוה"ז ואנו אוכלים לחמנו לשובע אך מעמדנו המוסרי פרוע הוא אז פנינו מאירים בשובע שמחות אבל פני הש"י כביכול עצבין על רוע מעמדנו המוסרי ע"כ בחג הפסח שיצאנו משעבוד הגוף אך היינו עדיין נעורים וריקים מטוב התורה הק' והמצות אז היו פנינו שוחקות אבל פני הקב"ה כביכול לא היו מאירים אבל לעת מצוא יום מתן תוה"ק אשר תגביה אותנו למעלה ראש גם במצב המוסרי אז אנו מתפללין בספירה אלקים יחננו ויברכנו הברכה תהי' באופן כזה שיאר פניו אתנו סלה כשיאיר פנינו בשמחה גם פניו יהיו צהובות וע"י מה לדעת בארץ דרכך אם נדע דרכי אלקינו ללכת בהם ולשמור מצותיו ושפיר מסיים מעין הפתיחה ארץ נתנה יבולה אם גם כבר נתברכנו בברכה גשמית זו עוד נקוה יברכנו אלקים שישפיע לנו עוד ברכה יותר חשובה והוא אלקינו שיהי' שם אלקותו נקרא עלינו שנקבל עלינו עול מלכות שמים ע"י מתן תוה"ק וכבר פירשתי מארז"ל כשמת מרע"ה אמרו העליונים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל כי הצדקה שעשה הש"י בהשפיעו טוב עוה"ז אלולי מתן התורה לא היתה הברכה הזו נחשבת לכלום עד שבא מרע"ה והוריד עוז מבטח תוה"ק עי"ז נשלמה הברכה וז"ש צדקת ה' עשה מרע"ה שתהא ברכת ה' נחשבת לצדקה ולטובה וע"י מה ע"י שנתן משפטיו לישראל עי"כ נעשה צדקת ה' צדקה שלימה ע"כ שפיר אמרו חירות ממה"מ הוא השטן הוא היצה"ר שהוא ממית כל

דבר טוב ממנו נעשינו חפשי ע"י קבלת התורה. ואמנם הכוונה גם כפשוטו כי אם גם ראינו כמה אומות שחיו בימים הקדמונים כבר ספו תמו ואינם אבד זכרם מן הארץ אף כי היו גבורים אנשי שם גדלו והצליחו ורבו למעלה ראש בכ"ז ברוב הימים הכל נשכח לא כן אנחנו שלומי אמוני ב"י אף שאנחנו המעט מכל העמים ואנו נפוצים ונדחים זעיר שם בכ"ז אנו חיים וקיימים כמאז ומקדם ומה הוא הכח אשר נותן לנו חיים בע"כ היא התוה"ק היא נפש אומתנו אשר תפיח בקרבנו רוח חיים לנצח. וזהו שאנו מברכין בברכת התורה אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הוא הכוונה שע"י שנתן לנו תורת אמת עי"ז אנו קיימים וחיים לעולמי עד ועד"ז ארז"ל גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה. ובאמת בימים הקדמונים כשהיינו דחופים ונגשים מכל צד רק התורה היא היתה לנו למחסה ולמסתור מזרם הזעם אבל גם לעת כזאת שיצאנו לרוחה לא נאמר נואש לד"ת ח"ו כי באמת גם עתה היא חיינו ומארכת ימינו וז"ש דהע"ה לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חייתני כי בימים הקדמונים לולי תורתך שעשועי אז כולנו אבדנו ח"ו אבל גם בעת הזאת שהיתה לנו הרוחה והונח לנו מעט לעולם לא אשכח פקודיך והטעם כי בם חייתני לעולמי עד וע"כ אז"ל התורה נמשלה לחלב וליין כי החלב הוא מזון הילד בימי שחרותו והיין הוא טוב לזקנים כמו כן התוה"ק בנערותנו היא היתה החלב אשר רוינו ממנה עדי היינו לאיש אבל גם עתה לא נבוז התורה כי זקננו כי היא ג"כ היין אשר תשמח לבנו לעת זקנתנו וע"כ שפיר אמרו שע"י התוה"ק אנו בני חורין ממלאך המות שאין לו רשות באומה זו להכריתה ח"ו מארץ החיים אבל באמת לא לבד האומה בכללה היא ניצולה ע"י התורה מהמות כי גם כל איש פרטי יחי' לנצח ע"י שמירתו את התורה הוא יחי' לנצח בעולם הנשמות וגם על הארץ הנשמה הלזו לא ימות אם ילכו בניו אחריו באור תורה בדרך אשר צוה אותם כמ"ש צדיקים במיתתם קרויים חיים שנאמר ובן איש חי רב פעלים כלומר אם הבן ילך את הדרך אשר הוא רב פעולותיו לטובה אז הוא בן איש חי כי בזה הוא מחי' את עצמות אביו היבשות כמ"ש רז"ל מה זרעו בחיים אף הוא בחיים ועיין פ' ויחי בפ' ויכל יעקב לצוות את בניו באורך מזה: וידבר אלקים את כל הדברים האלה לאמר. י"ל עפמ"ש וידבר משה את מועדי ה' אל בנ"י ואז"ל בסוף מגילה משה תיקן להם לישראל שיהי' שואלין ודורשין ה' פסח בפסח וה' עצרת בעצרת וכו' וכבר הרגיש המהרש"א ז"ל מהיכן מוכח כן ממקרא זה והמפרשים פי' מ"ש דיבור הוא לשון קשה כוונתו הרחבת הדברים בביאור היטב כל פרט ופרט ואמירה לשון רכה היא רק אמירה כללית בקיצור נמרץ וז"ש וידבר משה את מועדי ה' כלומר בהרחבת הדברים והן הן הלכות של כל חג. ופירשתי מ"ש

בפ' כי תשא ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו שני לוחות אבן ודרשו במדרש ככלה מה כלה מקושטת בכ"ד מיני קישוטין וכו' עוד שם במדרש שני לוחות כנגד חתן וכלה כי מרע"ה הי' עם ה' מ' יום כדי להודיעו טעמי המצות ואף שמחוייבים אנו לשמוע בקולו ית' גם מבלי נדע טעם המצות בכ"ז אם אנו יודעים הטעם אנו עושים המצוה ביתר שאת בשמחה אחרי שאנו יודעים רוב תועלתה לא כן אם אין אנו יודעים טעמיהן וסודותיהן אין אנו עושין בשמחה כ"כ. והנה החתן והכלה מקשטים א"ע ביום חופתם אף שלא בשביל קישוטם ימצאו עיקר החן בכ"ז להראות את שמחתם הם מקשטים א"ע בבגדי כבוד להוסיף חן וחיבה כמו כן הוא חיתוננו עם התוה"ק אף שלא זזים אנחנו מחבבה גם בשלא נדע טעמי' בכ"ז מי שיודע להעמיק בה ולמצוא בה נופת צוף טעמה חביבה אצלו יותר ויותר ועושה המצות בחיבה יתירה. וז"ש ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו היינו בלשון דבור שהוא הרחבת הדברים לגלות לו כל מצפוני התורה וטעמי' ולמה לו לידע הטעמים אלא כדי שתהא ערבה ומתוקה עליו וזהו ככלתו שהיא מקושטת כך התורה תהי' מקושטת ע"י ידיעת הטעמים ופרפראות לחכמה. והנה הקדמונים ז"ל כתבו שבעשרת הדברות נרמזים כל תרי"ג מצות ובודאי עם מרע"ה דיבר הש"י כל פרט ופרט אבל לישראל לא אמר להן אלא בדרך קצרה. וז"ש וידבר אלקים את כל הדברים האלה כלומר בהרחבת הדברים אבל לישראל רק לאמור להם רק ראשי פרקים כי הם לא יוכלו לקבל ביאור כל דבר ופרט על אופנו:

בילקוט בשעה שקבלו ישראל את התורה נתלהבו מאש של מעלה אמר הקב"ה לענני כבוד הורידו טל חיים לישראל שנאמר ה' בצאתך משעיר בצעדך וגו' ארץ רעשה אף שמים נטפו. הכוונה כי לא יוכל האדם להפריד א"ע מכל עניני עוה"ז לגמרי להדבק רק בעליונים באשר הוא אדם מן האדמה ואם כי תכלית יצירתו להיות מהעליונים אבל גם להתחתונים צריך ליתן חלקו והמופת ע"ז כי לא יוכל האדם רק לחיות חיי העליונים להשכיל תמיד במושכלות הוא כי רואים אנו שגם החוקר המופלא כשיבוא לחקור בענינים אלקים לא יוכל לעלות בשכלו אל הר מרום הבינה רק יטעה בדמיונו בהבלי שוא ורחוק מפנינים הוא שישיג א' את כבוד ה' עפ"י השכל מזה אנו רואים שהש"י לא ברא את האדם רק להשכיל שא"כ הי' לו ליתן לאדם כח השכלי בלי גבול שישיג את הכל ע"פ חקירתו וממה שאנו רואים ההיפוך נודע לנו כי עיני בשר לנו וצריכים אנו גם לדברים החומריים. והנה ישראל בקבלתם את התורה מרוב אהבתם אותה רצו לעזוב לגמרי חיי האנושי ולחיות רק במושכלות וזהו נתלהבו מאש של מעלה אמר הקב"ה לענני כבוד ר"ל הראה להם שהם נאחזים בסבך הטעות ושכלם הוכה בעורון ולא יוכלו

לראות כבוד ה' כמו אם ענן פרוש עליו למסך ועי"ז הורידו על חיים לישראל שנפח בקרבם עי"ז גם רוח חיי האנושי:

בילקוט זכור ושמור זכור מלפניו ושמור מלאחריו מכאן אמרו חכמים שמוסיפין מחול על הקודש הכוונה כי על שמירת שבת ישנם ב' טעמים הא' לזכור שה' בששת ימים עשה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת ומפני זה יש לנו ג"כ לשבות מלעשות בו כל מלאכה. הב' כדי שנקדש יום אחד מהשבוע לעבודת הנפש ובימי החול אנו טרודים על המחי' ועל הכלכלה ע"כ אנו מצווים במצות זכור לקדשו כאמרם ז"ל לא ניתנה שבת אלא לעסוק בתורה והנ"מ בין ב' הטעמים אם אמרינן מפני שהקב"ה שבת גם אנחנו נשבות א"כ אין אנו צריכים להוסיף מחול על הקודש כי הקב"ה שיודע לכוון עתיו ורגעיו לא הוסיף ומה לנו להוסיף ומה בצע כי נוסיף שלא לעשות מלאכה אבל אי אמרינן הטעם שיהי' לנו יום א' בשבוע מיוחד ומקודש בו נפנה מכל עסקנו ונשים כל מחשבותינו לעסוק בעיונים אז בודאי מאן דמוסיף יוסיף כי כן מהראוי לעשות הוספה על הקודש. והנה זכור הוא מ"ע לקדשו והוא טעם השני להקדיש יום א' בשבוע כולו קודש לה' ושמור הוא ל"ת כל מלאכה והוא טעם הראשון בשביל שהש"י שבת מכל מלאכה גם אנו שובתים. וזהו כוונת המדרש מדחזינן שהתורה הקדימה בדברות הראשונות לצוותינו על זכירה והוא המ"ע לקדשו ובדברות האחרונות אמרה שמור מעשות כל מלאכה א"כ בודאי העיקר הוא כדי שנקדש את השבת ונייחדו לעבודת הקודש וכון שזהו הטעם העיקרי מדהקדימו תחלה א"כ מוכח שמוסיפין מחול על הקודש משא"כ לטעם האחר לא מוכח שצריכין להוסיף:

זכור את יום השבת לקדשו. שמעתי מדרש הה"ד ובת איש כהן כי תחל לזנות את אבי' היא מחללת. וכבר כתבתי ביאור מדרש זה לעיל פ' בא בפ' קדש לי כל בכור. ועוד י"ל כי לכאורה האיך אפשר להאשים את האב אם בתו מנאפת הלא יצר סוכן בה וטבע דמה הרותח הי' בעוכרה. אבל באמת יש לאל ידינו לבטל את התאוות וגם הנאת הגוף נוכל להגביה עוף ולעשותם לש"ש וזהו מוכח מפסוק זכור את יום השבת זכרהו על היין שגם הנאת וחמדת הגוף נזכור לקדש אותם לשמים א"כ אם הי' האב מחנך את בתו ע"ד זה לא היתה מנאפת ע"כ את אבי' היא מחללת. עוד י"ל כי לכאורה ידומה שאם אין מקדשין את השבת כהוגן לא הורד מדרגתו רק שיהי' כאחד משאר הימים אבל לפי האמת אינו כן כי כל דבר היותר גדול וחשוב כאשר נפסד אז נגרע גם מערך דבר בינוני שלא הי' במעלה כ"כ כמ"ש בעקדה הטעם שעצמות האדם מטמאים ועצמות החמור טהורים כי לפי גודל מעלתו כן בהפסדו יפול עשר מעלות אחורנית ע"כ אם בת איש ישראל תזנה

אינה מחללת כ"כ את אבי' כמו בת איש כהן כי תחל לזנות ע"כ צריך לזכור את יום השבת לקדשו כ"א לא נקדשו יהי' מחולל ביותר כאמור:

במס' שבת המהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ו' ימים ומשמר יום השביעי ואינו עושה בששת הימים אלא כדי פרנסתו ושמעתי בשם זקני הח"ס זצוק"ל שזהו כוונת מקרא קודש זכור את יום השבת לקדשו היינו כשתזכור ותדע את יום השבת אז ששת ימים תעשה כל מלאכתך אבל אם תשכח את יום השבת ורק יום השביעי שבת לה' אלקיך היינו שימנה ו' ימים וישבות בשביעי אז לא תעשה כל מלאכה רק כדי פרנסתו ודפח"ח. ואמנם ע"ד הרמז נ"ל ע"פ מארז"ל בג' דברים ניתנה התורה באש ובמים ובמדבר הכוונה עפמ"ש הבל"ע על פ' צנים פחים בדרך עקש שלפעמים אדם חוטא מפני שעצל לעבוד את בוראו לזה צריך אש התלהבות ולהפך לפעמים היצה"ר בוער בקרבו לעבור עבירה לזה צריך מים לכבות את האש ולקרר את יצרו וז"ש שהתורה ניתנה באש ובמים כנ"ל שהאדם ישכיל עפ"י התורה פעם להשתמש באש ופעם במים כל א' כפי צורך השעה. והנה נאמר בעמלק ויסעו ישראל מרפידים שרפו ידיהם מדברי תורה והיינו שהי' בהם מדת העצלות ועי"ז ויבא עמלק ע"כ לתקן את זה נצטוינו בפורים שהוא זכר למחיית עמלק לשתות יין כי היין הוא מחמם ומעורר לעשות ולפעול ולא לשכב בעצלתים וז"ש חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. כי האנשים העצלים לא יקללו ולא יברכו כי לקללה וגם לברכה צריך התעוררות והרגש ושתיהן נעשות בהתעורר הלב אבל העצל לא יברך ולא יקלל ואחרי שאמרנו ששתיית היין בפורים הוא לחמם אותנו ולעורר למעשה לתקן את החטא שרפו ישראל ידיהם ע"כ אמרו חייב איניש לבסומי בפוריא ע"כ צריך למשתה היין למען לא ידע בין ארור לברוך אשר בינותם היא העצלות שאינו מרגיש מאומה ע"כ לא ידע מה בינם רק יהי' בלבו התעוררות וחיות ומ"ש עוד שהתורה ניתנה במדבר הוא לעומת אותן האנשים אשר אינם חוטאים מחמת חמימות או מחמת קרירות רק רעיוניהם דא לדא נקשן עשתנותיהם תועות מדרך הישר ומחשבותיהם נבוכות ואינם יודעים להשיג האמת רק דברי רוח והבל בקרבם ואין להם מורה הדרך ילכו בו ועליהם נאמר נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר ולתקן אותם האנשים להשיבם לתחי' באה תוה"ק להאיר להם את הדרך ילכו בה וז"ש התורה ניתנה במדבר וע"ז נאמר אנשי דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב כי אותם האנשים אשר במחשבות זרות יהלכון לא יאמינו בעוה"ב ואומרים ח"ו לית דין ולית דיין כמו האפקורסים בזמנינו ורוב טענתם הוא נגד שבת קודש לא ירצו לנוח בו ולשבות ממלאכתם באמרם מה לנו לשבות ממלאכתנו ללא צורך והתקנה לאדם כזה

אשר מחשבותיו תועות מדרך הישר הוא מ"ש דהע"ה למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חכמה כלומר מי שמונה וסופר ימיו ושנותיו יזהר שלא יכלה אותם בהבל ותוהו וריק רק אדרבה ישתדל למלאות אותם בדברים העומדים ברומו של עולם וז"ש המהלך במדבר שמחשבותיו תועות ולא מצאו דרך נכון ועי"כ הוא אינו יודע מתי שבת שבדעתו התועה והנכזבה אינו רוצה לדעת מאומה משבת קודש מה תקנתו ימנה ששה ימים שירגיל א"ע לספור ימי שני חייו ועי"כ ישמור את השבת ולא עוד אלא אף זו שמזה ילמוד שלא יבלה כל ימיו העוברים חוש מהר בדברי ריק ובהלה רק גם בששת ימי המעשה לא יעשה אלא כדי פרנסתו ר"ל רק ההכרח והמותר יקדיש לה':

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך ובפ' ויקהל כתיב ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש יעיי' תורת משה ונ"ל כי העני העובד ביגיע כפו כל ימי השבוע צריך להזהירו שבנוחו ביום ש"ק לא יכוין במנוחתו להרגיע את גופו כ"א לשם שמים אבל העשיר שכל ימי השבוע הוא נח מיגיעו ואיננו עיף מעבודת הגוף ע"כ מנוחתו בש"ק בוודאי היא לש"ש וא"צ להזהירו. וז"ש ששת ימים תעבוד ועשית וגו' לאותו האיש שבימי השבוע הוא טורח ועובד בעצמו צריך אני להזהירו אף שאתה עיף ויגע בכ"ז יום השביעי יהי' שבת לה' אלקיך לש"ש ולא לנוח מיגיעך ועמלך. אמנם בענין עונג שבת באכילה ושתיה הוא להיפך העני בודאי עושה לש"ש כי לגוף לא יערב לו האכילה כי צריך לטרוח וללוות כמ"ש לוו עלי ואני פורע א"כ בודאי לא למענו יעש רק לש"ש משא"כ העשיר שיש לו די והותר יש לומר שמענג את השבת לצרכו ולהנאתו כי לו לא יקשה הוצאות השבת ע"כ אמר ששת ימים תעשה מלאכה זה נאמר על העשיר שמלאכתו. נעשית ע"י אחרים לזה אני מזהיר שיום השביעי יהי' לכם דייקא קודש הם תענוגי הגוף לש"ש:

ויאמר העם אל משה דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים ולבעבור תהי' יראתו על פניכם לבלתי תחטאו הכוונה שישראל יראו שבהתראות הש"י בהודו לעיני כל בשר יש בזה ח"ו פחיתות כבוד לה' על אשר יתראה בעיני בשר להם ואז יחטאו בקל למרות עיני כבודו ח"ו וז"ש ואל ידבר עמנו אלקים פן נמות כי בקל נחטא להתריס נגדו וע"ז השיב להם משה לא כמו שאתם סוברים שהשם כביכול יורד מגדולתו בהראותו לעיניכם כבודו במקומו רק שאתם נגבהתם משאר אנשים להיות ראויים לראות באור פני מלך אבל לא שהוא יורד ח"ו אלא אדרבה אתם מתעלים וע"כ בודאי לא תחטאו נגדו וז"ש אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים כפירש"י ז"ל לשון הרמה לנס ועי"כ בודאי תהי'

יראתו על פניכם ואל תחטאו וז"ש בפ' בשלח אחר מלחמת עמלק ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי שלא תאמר שהוא ח"ו פחיתות ה' ונגרע מערך כבודו ית"ש ע"י התראות בו מדת הנקמה אשר לא יאתה לאל רם ונשא ואמר מחה אמחה את זכר עמלק לז"א שאינו כן אלא הסיבה היא ה' נסי שרוצה ה' להרים את ישראל בעיני העולם להראות את גודל יקרם שכל המרים יד בהם כאלו מרים וכו'. ועד"ז י"ל ושכנתי בתוך בנ"י ונקדש בכבודי הכוונה למען כבוד ה' שלא יתבזה ח"ו בשכנו בתוך בנ"י בתוך טומאותם ע"כ הש"י מקדש אותם אם שוכן בתוכם וזהו ונקדש בכבודי בשביל כבודי ועפ"י הנ"ל י"ל אז ימלא שחוק פינו ולשוננו דנה אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה הגדיל ה' לעשות עמנו היינו שמחים כי המופת החותך שהש"י צרפנו והגביהנו על גפי מרומי האדם אם עושה לנו נסים ונפלאות ולא שהוא ח"ו מוריד את כבודו הוא בזמן שמחתנו בהודות והלל שמחה רוחניית ולא כאוה"ע כשנעשה להם הצלה אז שמחתם לחוג ולנוע כשכור על מזרקי יין ע"כ אנו רואים שאנו נתעלים ע"י נסים וע"כ גם שמחתנו אף אם כבר עברה זמן השמחה עוד נשמחה בה' על אשר זכינו לשמוח בה' לא כן שמחה זמנית אחרית שמחה תוגה וכמ"ש בזה נגילה ונשמחה בך גם אחרי הגילה עוד נשמחה והטעם מפני שהשמחה היא בך. וזו הכוונה אם גם כבר ימלא שחוק פינו כבר אנו מלאים וגדושים בשמחה וכבר עבר זמנה בכ"ז עוד ולשוננו רנה ואז יאמרו בגוים אין זה כ"א הגדיל ה' את עם ישראל והגביהם בעשות עמהם נפלאות משא"כ אם הגדיל ה' לעשות עמנו אז רק היינו שמחים בזמן העבר ולא בעת עברה השמחה:

אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב י"ל ע"פ מה שאמרו רז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כי אמרו כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים ולא אמרו כל המתענג בשבת להורות נתנו כי בודאי אם אדם אוכל ושותה והתענג במעדנים ביום ש"ק יערב לו מאד להתענג להעלות עשן הקיטור או לילך לבתי המשתה ושחוק וכדומה מה שהוא בודאי עונג לאדם אבל אע"פ שהאדם מתענג בזה מ"מ השבת בעצמו אינו מתענג מזה ע"כ אמרו שלא די בשיתענג האדם א"ע בשבת ושבת עצמו יהי' עצב כ"א צריך לענג את השבת שגם השבת יהי' שמח בשמחתנו. והנה השמירה מלעשות מלאכה מזה בודאי השבת מתענג כמו כן תהי' הזכירה לקדשו מה שמתענג בתענוגים יהי' ג"כ להנאת השבת. וזהו זכור ושמור בדבור אחד נאמרו. או י"ל כי עובדי ע"ז אומרים שהקב"ה לרוב גדלו אין משגיח בעצמו בתחתונים כמו מלכותא דארעא יש לו משרתים העומדים תחתיו להשגיח על בני המדינה כן הוא לדעתם ג"כ בהקב"ה שהוא בעצמו אינו משגיח ח"ו רק מסר עבודה זו לשמש ולירח ולמזרות השמים

אבל באמת טענה זו בטלה כי נאמר אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים והוא כי כל העמים אשר כל חייהם חיי גופני אינם ראוים שהקב"ה בכבודו ובעצמו ישגיח בהם אבל לא בית ישראל שאנחנו גם חיינו הגופני הוא עבודת הבורא ית"ש כמ"ש בכל דרכיך דעהו ע"כ ראויים אנו שהקב"ה בעצמו ישגיח עלינו והמופת ע"ז כי אנו אוכלים בשבת ויו"ט והוא בודאי מעשה גופני ובכ"ז נאמר ואכלת לפני ה' אלקיך שגם הנאותינו הם לש"ש וכיון שכן שאין בנו שום תואר גופני לבד ראוים אנו שהקב"ה בעצמו ישגיח עלינו וע"ז נאמר זכור ושמור בדבור א' נאמרו כמו שהשמירה מעשות כל מלאכה הוא בודאי לכבוד ה' כי אין לנו בו תכלית והנאה אחרת אדרבה צער לנו כמו כן הזכירה שהיא אכילה ושתי' ג"כ תהי' לש"ש. וזהו כוונת המשורר שמור וזכור בדבור א' השמיענו אל המיוחד והורה בזה שגם הנאות הגוף יהיו לש"ש ע"כ אינו גנאי להקב"ה שמשגיח בעצמו ובכבודו עלינו רק ה' אחד ושמו אחד ואין אחר עמו רק לבדו משגיח אין זה גנאי אדרבה לשם ולתפארת ולתהלה. וזהו שאנו אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ואעפ"כ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואין זה פחיתות לכבודו הרם והנשא והטעם כי ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו' כלומר גם בכחותינו הגופניים תעבוד את ה' ע"כ ראויים אנו שישגיח בנו ובזה י"ל ילקוט (פ' שמיני רמז תקכ"א) ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו אמר להם משה אותו יצר העבירו מלבבכם ותהיו כולכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום בשם שהוא יחידי בעולם כך תהי' עבודתכם מיוחדת לפניו שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם וגו' מפני מה כי ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים וגו' עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה' הכוונה כפי הנ"ל שמה שהש"י משגיח עלינו ביחוד בהשגחתו הפרטית מה שלא עשה כן לכל גוי הוא מפני שאנחנו בנ"י יודעים לקדש עצמנו ולשעבד כל תאוות לבבנו ותענוגי גופינו לכבוד שמו ית' ע"כ אין השגחתו עלינו נחשב לפחיתות כבוד ח"ו וז"ש להעביר היצה"ר והתאוות רק להיות ביראה ובעצה א' שגם מעשה הגופני יהי' פונה לשם ה' והטעם כשם שהוא יחידי שמשגיח עלינו ביחוד ובפרטות לא ע"י שליח רק הוא בכבודו ובעצמו ית' כך תהי' עבודתכם מיוחדת לפניו שתייחדו גם מעשה הגופניית לש"ש אם עשיתם כן אז וירא אליכם כבוד ה' מה שהש"י נראה אליכם בהשגחתו המיוחדת לא לפחיתות יחשב רק אדרבה לכבוד הוא לה' כי כשישראל מתנהגים באופן זה אז הם ראוים לשתדבק בהם ההשגחה האלקית כנ"ל. וז"ש אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם ויש לכם תורת אל חי המורה לכם את הדרך שגם בחייכם הגופניים תוכלו לעבוד את ה' ע"כ לא תעשו לכם אלהי כסף. ויש לומר באופן אחר דאיתא בש"ס כשבא הקב"ה ליתן את התורה באו כל ההרים ואמרו עלי יתן

הקב"ה את התורה אמר הקב"ה כולכם בעלי מומין אתם אצל סיני ואמרו במס' סוטה לעולם ילמוד אדם מדעת קונו שהניח הקב"ה את כל ההרים הרמים ולא בחר אלא בסיני והטעם מפני שהוא לא זחה דעתו והי' עניו וסבור שאיננו ראוי שתשרה עליו שכינה ע"כ הגביהו הקב"ה. וז"ש דהע"ה בתהלים ס"ח למה תרצדון הרים גבנונים ההר חמד אלקים כשבתו כלומר לא תפסידו לכם בריצוד וריקוד שלכם הלא ההר סיני חמד אלקים בשביל שבתו ונוחו על מקומו בשלום ולא בא לרוץ כשאר ההרים לומר עלי יתן הש"י את התורה ע"כ לשבתו בשביל שבתו חמדו אלקים שאין השכינה שורה אלא על עניו וכ"ת הלא ראינו שבלעם הרשע הי' גדל דעה כמ"ש עין גבוהה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע ואעפ"כ ותהי עליו רוח אלקים אבל באמת לא הי' הענין מתמיד אצלו רק ויקר אלקים אל בלעם במקרה לפרקים זה הי' יכול להיות אף בגדל דעה כבלעם אבל שתשרה השכינה בתמידות בלי הפסק צריך שיהי' עניו. וזה שסיים דהע"ה הטעם שבחר ה' בסיני למושב לו בשביל ענוותו הוא כי אף ה' ישכון לנצח עליו לא כעל בלעם שלא נחה עליו רוח ה' רק לפי שעה ע"כ צריך להיות עניו המורם מזה שע"י שראינו שהקב"ה הניח ההרים הגבוהים והשרה שכינתו בסיני הנמוך אנו למדין ענותנותו של הקב"ה ולפי"ז למה נעבוד אלילים ח"ו ונאמר שאין כבודו ית' להשגיח בעצמו בשפלים הלא ראינו כי ידבר אלקים מהר סיני מהנמוך שבהרים וז"ש אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם בסיני ע"כ לא תעשון אתי אלהי כסף כי כמו כן הקב"ה ברוב ענותנותו משפילי לראות ולהשגיח בנו:

לוח ארז על פרשת משפטים

במדרש למה נסמכה פרשת משפטים לפרשת מזבח לומר לך שתושיב סנהדרין אצל מזבח. י"ל עפמ"ש לעיל סוף פ' יתרו לפרש מאמר המשורר שמור וזכור בדבור אחד השמיענו אל המיוחד ה' אחד ושמו אחד לשם ולתפארת ולתהלה כי לכאורה מה שהש"י בעצמו ובכבודו משגיח עלינו יחשב פחיתות כבוד ח"ו לערכו הרם והנשא אמנם לאשר אנחנו בנ"י מקדישים כל מעשינו לה' וגם הדברים הגופניים כמאכל ומשתה ועונג אנו מעלים לשמו ית' ע"כ ראוי שהוא ית' ישגיח עלינו. והנה בשבת הוא שמור לשבות ממלאכה וגם זכור את יום השבת לזוכרו על היין שגם ההתענג במשתה היין יהי' לקדשו וזהו שמור וזכור בדבור אחד כמו השמירה והשביתה ממלאכה הוא לש"ש כן יהי' הזכירה שאנחנו מקדשים גם הנאותינו הגופניות לש"ש עי"ז מה שה' אחד ושמו אחד שהוא לבדו משגיח עלינו ביחוד אינו נחשב לפחיתות כבוד רק לשם ולתפארת ולתהלה

עיי"ש. ועד"ז פירשתי מארז"ל בפ"ק דשבת כל דיין שדן דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כי הדינים וההלכות הם בעניינים הגשמיים דיני שור ובור וכדומה וע"י שהוא דן אותם לאמיתה של תורה הוא מקדיש גם דברי גשמיות קודש לה' ועושה מגשמיות רוחניות ע"כ הוא שותף להקב"ה במעשה בראשית כי הש"י ברא הנמצאים הגשמיים כאשר הם לפנינו והדיין ע"י שדן דין אמת והוראתו בקדושה הוא עושה מגשמיות רוחניות ומתקן את הנמצאים ע"כ הוא שותף למעשה בראשית כי גם הוא בורא חדשות עושה מחול קודש. והנה בהקריב אדם קרבן לה' הוא ג"כ מעלה את הבע"ח הגשמי ומרים אותו ממצבו השפל והנמוך אל מקום גבוה ועליון כמ"ש זקני הח"ס זצ"ל לפרש וגם מקננו ילך עמנו כי ממנו נקח לעבוד את ה' והוא ע"ד שמצינו בפר של אלי' הנביא ז"ל שהפר שהקריב לה' הלך מעצמו משא"כ הפר השני לא רצה לילך. וזהו וגם מקננו ילך מעצמו עמנו כי ממנו נקח לעבוד את ה' שנקח מוסר מהבע"ח ע"ד הכ' מלפנו מבהמות ארץ וכן פי' הרמ"ל מלבים ז"ל ולדעתי מפני זה אפקי' רחמנא להקרבת קרבן בשם מעלה עולה או זבח כי ע"י מעשה הקרבן יש העלאה על הבהמה ממדרגתה הנמוכה למדרגה העליונה ולזה נסמכה סנהדרין למזבח שמקריבין עליו קרבנות כי לשניהם כוונה אחת להעלות את הגשמי ולעשותו רוחני כנ"ל:

במ"ר מה כתיב למעלה מן הפרשה ושפטו את העם בכל עת ואמר כאן ואלה המשפטים והדברות באמצע משל למטרונה שהיתה מהלכת הזין מכאן והזין מכאן והיא באמצע י"ל עפמ"ש והסר שטן מלפנינו ומאחרינו כי השטן יורד ומשטין עולה ומקטרג. והנה לפעמים הולכים מזויינים עם האדם והוא לכבודו ואז הולכים לפניו ולפעמים הולכים לשמרו שלא יברח ואז הולכים אחריו והשטן בתחלה כשמוליך את האדם בדרך רע נעשה לו רע ואח ומכבד אותו ואח"כ כשכבר חטא אז הוא הולך אחריו להביא לדין שלא יברח וז"ש והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. והנה דרז"ל ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא לפני עכו"ם והיום הזה אשר העכו"ם קמים על התורה והיו לה לאויבים באמרם שישנן בתורה מצות כאלה אשר לא יתאימו עם חקי היושר וההשכלה ח"ו הי' אדרבה החוב עלינו אלה המשפטים להשים לפני עכו"ם למען יראו וילמדו מהם שכל חקותי' ישרים ותמימים כמ"ש משפטי ה' אמת צדקו יחדיו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים כי המשפטים אשר כל רוחם אמת וצדק אהבה ואחוה שלום ורעות המה יעידו על כל התורה כולה שאין בה נפתל ועקש כולה זכה וברה והנה יש כמה אויבים לתורה יש רוצים במתק לשונם לכבד את התורה לפנים ובקרבם ישימו ארבם להפוך דברי אלקים חיים ואלו הם שהולכים לפני התורה לכבדה כנ"ל

ויש שאינם מכסים את שנאתם נגד התורה והם שהולכים אחרי' כמו אחרי גנב כי ימצא ויש שאומרים בפומבי שרוצים להרוס יסודי התורה והם כמו אויבים הנלחמים פנים כנגד פנים ואותם שמכסים שנאתם תחת מעטה האהבה הם האויבים שבאים מאחריו לארוב במסתרים תם ועל כולם אנו מתפללים והסר שטן מלפנינו ומאחרינו האויבים הבאים לפנים והאויבים הבאים מאחרינו אבל באמת המשפטים הם יוכיחו במישור אמיתת התורה כולה והמה ינצחו את כל אויבי' הן הבאים לפני' והן הבאים מאחרי' וז"כ המדרש התורה משפטים לפני' ולאחרי' כלומר המשפטים יש להם כח לנצח את כל האויבים הן שבאים לפני' הן שבאים מאחרי':

ואלה המשפטים במדרש הה"ד ועוז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית הכוונה כי המלך החזק במלכותו ולא ייראו ויחת מדלת עם הארץ הוא יעוז במשפט כל דת ודין ומלך במשפט יעמיד ארץ ולא יחון ולא ירחם לעבור על פשע אבל המלך החלש אשר כסאו עוד לא נכון ויירא מעמו הוא ידרך בענוה משפט עמו ובחסד וברחמים יחוס ויחון על עוברי רצונו למען יאהבו אותו בהתנהגו עמם כאב את בן ירצה. והנה הש"י אוהב את ישראל וגם כשעוברים על רצונו המלך המשפט לובש רחמים. ולבל יאמרו העמים שזה אות על חולשת כחו ח"ו שעי"כ הוא מתנהג ברחמים ע"כ נתן ה' משפטים שהם מצות המושגים בשכל אנושי וגם חקים אשר אין לשכל אנושי מבוא בהם כאמרו אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממנו שעי"ז יש מקום בדין לרחם עליהם אם גם יעברו ח"ו על החקים כי יש להמליץ עבורם שיאמרו כיון שניתן להם מצות אשר בשכלם להשיגם גם אלה החקים אם לא יאותו לשכלם לא ישמרום וז"ש עוזו של מלך הוא מורה אם אוהב לעשות הכל במשפט אבל הקב"ה רוצה לרחם על עמו ושלא יאמרו הבריות שזהו ח"ו אות על חולשת מלכותו עלינו שצריך לנהג אתנו באהבה וברחמים למען תכון מלכותו ע"כ נתן לנו גם חקים גם משפטים כנ"ל. וזהו אתה כוננת מישרים שני מיני מצות המישרים ארחותם ועי"כ לא הוצרך לנהוג עמם ע"פ דין דוקא כ"א משפט וצדקה דין ורחמים ביעקב אתה עשית. ובתנחומא עוד שם ועוז מלך משפט אהב וכו' כל העוז והשבח והגדולה והגבורה של מ"ה הוא ומשפט אהב בנוהג שבעולם מי שהוא בעל זרוע אינו רוצה לעשות דבריו במשפט אלא מעביר על המשפט חומס וגוזל וכו' אבל הקב"ה משפט אהב הוי ועוז מלך משפט אהב. הכוונה עם משרז"ל בפ' לולב הגזול על שונא גזל בעולה משל למלך שהי' אומר תנו מכס למוכסין אמרו לו הרי הכל שלך א"ל ממני ילמדו בני ויבריחו עצמן מן הגזל וזהו כוונת הכתוב ועוז מלך אע"פ שכל העוז והגדולה והגבורה והעשירות לא משלנו אלא משל הקב"ה ומי שהוא

בעל זרוע היינו אדון הזרוע שהוא רק ברשותו כמו העבד לאדון הוא מעביר על המשפט אבל בהקב"ה אינו כן אלא ומשפט אהב ונתן טעם לזה כי עי"כ משפט וצדקה ביעקב אתה עשית ילמדו ביעקב לעשות איש את אחיו צדקה ומשפט וי"ל בזה משנה דאבות תן לו משלו שאתה ושלך שלו שנאמר כי ממך הכל ומידך נתנו לך הכוונה שלא תתן מה שהגיע לידך בגזל אלא רק משלו תן היינו מה שהגיע לידך ע"י הקב"ה אע"פ שאתה ושלך שלו וכן אמר דוד המע"ה כי ממך הכל אע"פ שהכל ממך ולא שייך גזל גבך אעפ"כ ומידך רק מה שקבלנו מידך זה נתנו לך:

ואלה המשפטים. אמרו חז"ל ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני הוצרך ללמדנו זאת כי החוקים והעדות ניחא שניתנו בסיני אבל מה טובן של משפטים הכא הלא אותם השכל מחייב לעשות עד שכל גוי ואומה גם אשר לא נגה עליהם אור תורה יש להם משפטים טובים ובכ"ז הורה לנו שגם אלו מסיני. ובאמת טעמא בעי כמו ששם בעל הגדה השאלה הזאת בפי חכם מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' וגו' כוונתו על משפטים כנ"ל אלא שבאמת ר' חנניא ב"ע השיב מענה כולל לשאלה זו באמרו רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות ופי' הרע"ב ז"ל כגון שקצים ורמשים שנפשו של אדם קצה בהן כמו כן נוכל לומר על המשפטים בכדי שנקבל שכר ע"ז. ומצינו כן במד"ר פרשתנו אר"י אמר הקב"ה לפי שהרביתי לכם דינין אני מרבה עליכם שכר והזהרתי אתכם על כל מצות שהוא חייכם כוונתו כנ"ל אע"פ שהמצות האלו הן חייכם ובלעדם לא תוכלו לחיות חיי המדינות בכ"ז כדי להרבות לכם שכר אני מזהיר אתכם ע"ז. והנה שכר בעוה"ז יש לנו במצות כאלו בקיימנו אותם כי על ידן תקום הנהגת חיינו וע"כ שכוונת הבורא ית' על שכר עוה"ב ופי' בזה מארז"ל אין לך כל מצוה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלוי' בה שנאמר בכיבוד ובשלוח הקן למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך ליום שכולו טוב ליום שכולו ארוך הכוונה כי מצות אלו לא הי' הקב"ה צריך לצוות עליהם כי האדם בעצמו יאהב לעשותם כי יש לו שכר אמיתי כי כשרואין בניו שהוא מכבד לאבותיו ממנו ילמדו לעשות כמוהו לכבדו ג"כ בעת זקנותו כמ"ש למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך וע"ז נאמר שכר מצוה מצוה כי המצוה בעצמותה נותנת שכר לעושי' ואעפ"כ צוה ה' עלי' כמו על שאר מצות בבטחון שכר ע"כ ראינו שיש עולם הנשמות ששם יקבלו שכרן עבור זה כי אין כוונת ה' על שכר עוה"ז כי שכר בעוה"ז בלא"ה יש וא"כ מוכח מכאן תחה"מ כלומר אם גם כבר מתו לא מתו מכל וכל כ"א עודנם חיים. וז"ש אין לך מצוה שמתן שכרה בצדה כלומר תלוי ודבוק בטבע בה השכר ואעפ"כ היא מצוה וע"כ

תחיית המתים תלוי בה. וי"ל בזה משפטי ה' אמת צדקו יחדו כי משפט ה' בעולם הזה לא יצדק בעיני האנשים כי ראינו צדיק ורע לו וכו' אבל כשנדמה לערכו משפט עוה"ב וידענו כי משלם לשונאיו אל פניו לטורדו מעוה"ב אז צודק דין הקב"ה גם בעוה"ז וזהו משפטי ה' משפט עוה"ז ועוה"ב צדקו יחדיו והמופת ע"ז שיש משפט בעוה"ב הוא אותן המצות הנחמדים מזהב וגו' גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב דב כלומר אע"פ שהם מתוקים בעצמותם ובכ"ז אמר ה' והבטיח בשמרם עקב ושכר רב מזה מוכח שיש עדן משפט גם בעוה"ב. עוד טעם על מצות המשפטים כי כל הדברים הנצרכים לחיי הגופני באמת אין להם שווי עומד רק שווי עובר כי הם דברים גופניים וכלים אבל עי"כ שכל מעשינו גם הגופניים נעשה ע"פ משפטי התורה אז גם הדברים הגופניים עולים מעלה מעלה למדרגת נפשית. ופי' בזה מארז"ל אמר דוד בכל יום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מוליכות אותי לביהמ"ד ר"ל שגם בצאתו לבקש טרף לנפשו ומחי' לגופו בכ"ז אני הולך לבהמ"ד כי גם במעשי האנושיים אני נמלך במפיבושת רבי אם יכונו דרכי האנושיים ע"פ דרכי התורה ועי"ז גם רגלי הנצרכות לעניני גופניות מוליכות אותי לביהמ"ד וע"ז נאמר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו ר"ל שגם בדרכיו הנצרכים לעניני גופו השכיל ובחן מתחלה אם ה' עמו אם ה' יסכים ויאמר נכון לעשות כזה. וזהו פי' ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים גם כשהלך לדרכו הנצרך לו לעצמו ולגופו פגעו בו מלאכי אלקים והעלה אותם המעשים הגופניים לשמו ית' ופי' למעלה מארז"ל כל דיין שדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית עיי"ש. ועוד בה שלישי' טעם שצוה הקב"ה אותנו את המשפטים למען נדע ונשכיל שגם המצות אשר לא נוכל להשיג בשכלנו בכ"ז הם מיוסדים ע"פ שכל טוב והם רק לטובתנו כמו המשפטים אשר אנו משיגים בדעתנו כ"כ הם כל המצות אשר צונו ה' וזה שאנו אומרים בבה"ת אשר נתן לנו תורת אמת שכל התורה דברי' מיוסדים על האמת והמופת ע"ז וחיי עולם נטע בתוכנו שגם על חיי עוה"ז צוה אותנו והם כולם דברים שכליים וזהו מופת חותך שכל התורה כולה מיוסדת על האמת וז"ש ואלה מוסיף על הראשונים כלומר אלה המשפטים אשר צוה ה' אותנו מוסיפים כח ועדות נאמנה על הראשונים על מצות הקודמות הבלתי מושגים בשכלנו שגם הם אמת וצדק כי כמו הראשונים מסיני אף אלו מסיני ולמה הוצרך לצוות את אלו מסיני. ע"כ הוא להוסיף כח ואומץ וראי' ברורה על הראשונים. ובזה י"ל ג"כ המדרש אמר הקב"ה הריני נותן לכם את התורה ע"מ שתשמרו את הדינין אם אי אתם משמרים את הדינין אני נוטלה מכם כי רק המשפטים ישליכו

אור נוגה ויזהירו את כל התורה כולה אבל אם אינם מקיימים את המשפטים אז בודאי החוקים ירפו מהם ח"ו:

ואלה המשפטים. ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני הנה יש לתמוה אף שלכל אומה ולשון יש לה משפטים סדורים ובאים לחתוך הדין על פיהם לעת הצורך בכ"ז אין החוב והדרך ללמוד אותם רק השופטים המה יודעי דת ודין אבל להמון עם אין הכרח לידע אותם לא כן משפטים שלנו הם עיקרי תורה והם בכלל מצות ולמדתם את בניכם ומה תועלת בזה בשלמא לידע את המותר והאסור והמצוה הוא צורך גדול לכל איש ואיש אבל לידע את הדין והמשפט הלא די אם ידעו אותם הדיינים על בוריים שלעת מצוא על פיהם יהי' כל ריב אבל למה להם לידע כקטן כגדול וכבר אמר דוד הע"ה מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללוי' הכוונה כנ"ל שהגוי כולו א"צ לידע אותם ומסיים הללוי' כלומר שאנו צריכים להלל את בוראנו ע"ז כי הוא מורה כי המשפטים לא לבד שהם בעצמם ישרים ונכוחים כ"א גם נוכל ללמוד מהם מדות ומוסר הנצרך לכל אדם ע"כ אף שהדין בעצמו לא הי' צריך לידע מי שאינו דיין ושופט אבל המוסר היוצא מהם הוא דבר השוה לכל נפש וז"ש דהע"ה משפטי ה' אמת צדקו יחדיו הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים כי הדבש מתוק בעצמו והזהב אין בו צורך לעצמו רק שבעבורו יוכל לקנות את כל אשר תאוה נפשו כמו כן המשפטים כפלים לתושי' להם. הא' שהם טובים ונכוחים בעצמם והוא מעלת הדבש והב' שנוכל להשיג על ידיהם מעלות ומדות טובות ונכבדות והוא מעלת הזהב וסיים גם עבדך נזהר בהם והוא מלשון זוהר וניצוץ כלומר ע"י המשפטים נעשה האדם צח ומאיר במדות תרומיות וגם נוכל ללמוד מהם לקיים כל התורה כולה ע"כ פתח כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד וגו' ראיתי מרמזים אם האדם נעשה עבד למקנה וקנין הוא פרנסתו ועבודתו בכ"ז רק שש שנים יעבוד הם ששת ימי המעשה אבל ובשביעית הוא שבת קודש יצא לחפשי ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי ואת בני אני אוהב את מלאכתי שהוא אדוני וגם צריך אני לפרנס את אשתי ובני ומוכרח לעבוד גם בש"ק ח"ו לא טוב עשה בעמיו כי חלילה שהפרנסה תרחיק את האדם מעבודת בוראו ית' אדרבה והגישו אדוניו אל האלקים היא צריכה עוד לקרבו אל עבודת הבורא ית"ש ע"כ ראיתי וז"כ המדרש ואלה מוסיף על הראשונים כלומר המשפטים ילמדו אותנו להחזיק במצות הראשונים וי"ל בזה משאחז"ל שבת ודינין במרה נצטוו הכוונה כי ע"כ נתן לנו הש"י את המשפטים אף שלכאורה שכל אדם הי' ג"כ יכול לשפוט בדיני ממונות אלא כדי שעי"כ יוכלו גם מסחרינו ועסקינו בעניני

גשמיות להיות ג"כ קודש לה' והנה מי שמשמר את השבת עי"כ גם עסקו ופעולתו כל ימי החול קודש לה' ע"כ שנים אלה דינין ושבת שייכי להדדי. וי"ל ג"כ ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם נגד אוה"ע המתקוממים על תוה"ק ומדברים דברים אשר לא כן נגד חוקי' ומשפטי' אבל אם רואים את המשפטים שהם מזהירים ומאירים באור חכמתם עי"כ ידעו ויבינו דרכי ה' כי ישרים הם וע"ז נאמר ג"כ בפרשתנו ועבדתם את ה' אלקיכם וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך פתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד כי בימים הראשונים הטובים מאלה הי' כן כי רובם ככל ישראל עבדו את ה' בלב ונפש ורק המועטים זכו לשני שלחנות ע"כ נתקיים ועבדתם את ה' אלקיכם בלשון רבים אבל וברך וגו' הי' רק לאיזה יחידים ועי"כ לא היו כ"כ אפקורסים כי לא שמנו ובעטו כי יש ב' מיני מחלות מחלה חיצונית והם שונאי אוה"ע אבל גם הם לא ישנאו אותנו אם יראו שאנו מסתפקים במיעוט ואיננו מבקשים לעשות כ"כ לוקסוס יותר מהם אבל עתה שתמלא הארץ אותם כדאיתא במדרש שנתמלאו מהם כל טיאטראות עי"כ ויקוצו מפני ב"י ויש מחלה פנימית היא האפקורסית והיא ג"כ מרוב טובה באה אבל עי"כ שבירך לחמך ומימיך ואתה מסתפק במיעוט מחלה חיצונית מאוה"ע לא יהי' כנ"ל אבל גם מחלה פנימית היא המחלה מקרבך גם אותה יסיר הש"י וזהו והסירותי מחלה מקרבך. והיום הזה אחרי שהש"י בירך לחמכם ומימיכם בלשון רבים שב"ה גדול ועצום עם ישראל כן ירבו וכן יפרוצו הי' לכל הפחות החוב עלינו שנקיים ג"כ ועבדתם את ה' אלקיכם בלשון רבים ועי"כ לא לבד שאויבינו החיצונים לא יעמדו עוד לנגדנו כ"א גם והסירותי מחלה מקרבך כנ"ל: אם כסף תלוה את עמי וגו' לא תהי' לו כנושה במדרש הה"ד מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו הכוונה כי הכתוב מזהיר אותנו בכאן שבל יעלה על דעתנו אם אנו מלוים לאיש מך מערכנו שאנו הם המלוים ונוכל לנגשו ולהכניעו כלוה אצל המלוה אינו כן לא לנו הכסף והפז אשר אנו מלוים לו די מחסורו כ"א ממך הכל ומידך נתנו לך וא"ת כי בסתמא מי שנתן לו הש"י עושר ונכסים הוא שכר מצותיו וא"כ הממון שלו הוא שבא לו בשכר טורח מצות ומע"ט שעשה ויכול לעשות בממונו מה שחפץ אינו כן כי הש"י אינו משלם גמול לצדיקים בעוה"ז והממון שנותן לחונן דלים אינו נותן לו במוחלט בשכר מצותיו כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וגמולו ישלם לו בעלמא דקשוט אלא שהש"י מלוה לו הכסף לראות אם הוא פקיד נאמן ומפרנס את האביונים אז הוא מניח לו ואם הוא אכזרי נוטל ממונו ממנו וז"כ הדרוש אחרי שה' רק מלוה לחונן דל את הכסף והזהב ולא שזהו שכרו על מעשיו כ"א גמולו בעל גמולות ישלם לו כמשכורתו בעוה"ב א"כ אחרי שהכסף איננו שלו לא יהי' לעני כנושה:

ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו הכוונה כי בודאי מהראש שבעדה ממנו ילמדו וכן יעשו לילך בדרך הישר אבל אם הרב בלבדו צדיק וישר והזקנים ות"ח שבעיר אינם עושים כמעשהו אז לא ילמוד העם מהראש וראשון אדרבה ילמדו מהזקנים ות"ח לעשות כמעשיהם ולא יהינו לעשות כהרב כי יאמרו שהוא בגדר קודש קדשים ואין להביא ראי' ממנו אדרבה נלמוד מהת"ח שבעיר ונעשה כמעשיהם וז"ש ונגש משה לבדו אל ה' והם היינו הזקנים הנזכרים בפ' שלפ"ז אם הזקנים ות"ח שבדור לא יגשו א"כ יהי' אז עליית משה וקדושתו לא יועיל כלום לעם כי בוודאי והעם לא יעלו עמו רק אם גם הם הזקנים יגשו אל ה' אז יש לקוות כי גם העם יעלו עמהם:

ויבוא משה ויספר לעם את כל דברי ה' ואת כל המשפטים וגו' ויאמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה וגו' ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. י"ל שמרומז בזה מ"ש במד"ת והובא במפ' דתורה שבכתב קבלו ברצון אבל על תורה שבע"פ כפה עליהם ההר כגיגית והנה בודאי על מה שלא קבלו ברצון ל"ש לומר נעשה ונשמע דקדמו פומייהו לאודנייהו שזהו מורה על רצון טוב בלב שלם ובנפש חפצה ע"כ מתחלה ויספר לעם את כל דברי ה' הוא תורה שבע"פ ואת כל המשפטים אלו י"ג מדות ודינין שהתורה נדרשת בהן ע"כ לא אמרו רק נעשה בהכרח אחרי אשר צוה ה' אבל ויקח משה את ספר הברית והוא תורה שבכתב אז אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ברצון גמור כנ"ל:

כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע י"ל ע"פ אמרז"ל כל דיין שדן דין אמת לאמתו כאלו נעשה שותף להקב"ה במ"ב והוא משום דעל ג' דברים העולם קיים וחד מינייהו על הדין דאם אין חק ומשפט איש את רעהו חיים בלעו ע"כ המקיים את הדין נמצא מקיים את העולם והוא שותף להקב"ה כמו שהוא בראו יש מאין כן הדיין צדק מקיימו. והנה כתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ותנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שאם לא יקבלו ישראל את התורה יחזיר העולם לתהו ובהו נמצא ישראל ע"י קיומם את התורה והם מקבלים לשמור את המצות בזה הם מקיימים את העולם וכתיב בדבר ה' שמים נעשו ובעשרה מאמרות נברא העולם הרי שהעולם נקרא דבר ה'. וז"ש כל הוא התבל ומלאה אשר דבר ה' כלומר אשר נעשה ונברא בדבר ה' נעשה אנחנו ישראל נוכל לעשות ולקיים את העולם שהוא דבר ה' ע"י ונשמע אם נשמע בקול תורתו:

השמטה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך וגו' כי לא ישא לפשעכם עפמ"ש בישעי' כי ד' שופטינו ד' מחוקקינו ד' מלכינו הוא יושיענו כי כשהמלך נותן דת שכל העובר עליו ידון כאלו המרה את כבוד המלך כשיחטא אדם נגד דת הזה ויובא דברו לפני

השופט אשר יהיה בימים ההם אז השופט צריך לדון בתוקף הדין ואינו רשאי לרחם כי אם הגה לרחם בדין זה יחשד שגם בעיניו קל כבוד המלך ע"כ אינו מקפיד כ"כ על מי שפגע בכבוד המלך ע"כ צריך להזדרז ביותר שלא לחמול ולא לחוס ולרחם על החוטא כ"א יקוב הדין את ההר לא כן אם הנידון יובא לפני כסא המלך בעצמו שהוא ידין עליו אחרי שבו בעצמו אין מקום לחשד כזה כי מי יחוש על כבודו חוץ ממנו ע"כ לו נאה ולו יאה לרחם ולחנן על מי שהמרה כנגדו והיא תפארתו ע"כ כשאנו חוטאים למרות עיני כבודו ית"ש אם יובא לבית דין אז לא הי' לנו מקום מנוס אחרי שמרדנו ופגענו בכבוד ממ"ה לא הי' רשאים ושלטאי' השופטים להיות רחום בדינינו כי יאמרו עליהם שגם הם כבוד השם קל בעיניהם אבל אחרי שהקב"ה הוא בעצמו המלך שנתן דת והוא בעצמו ג"כ השופט הוא יכול לוותר על כבודו. וז"ש כי ה' שופטינו ד' מחוקקינו אחרי שהוא השופט והוא עצמו המחוקק ע"כ צפינו לישועה שהוא ברחמיו יושיענו ואל זה כוון גם ד"ה ע"ה באמרו משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה בקום למשפט אלקים ודרשו ז"ל מתחלה יראה ולבסוף שקטה כי מתחלה סברה שהקב"ה ישים שופטים בארץ שהם ידונו על כל דבר פשע מי שפגע בכבוד שמים ע"כ יראה כי השופטים אין לאל ידם להיות רחום בדין כנ"ל אבל שקטה בקום למשפט אלקים בעצמו ובכבודו ועי"כ יושיע לענוי ארץ סלה וז"ש הנה אנכי שולח מלאך לפניך ולא אני בעצמי ובכבודי אשב על כסא משפט ע"כ צריך זריזות וזהירות יתירה שלא תמרה כנגדו כי אם אני אלך בקרבך ואני מחוקקיך ושופטך אוכל לשאת עון ופשע אבל הוא לא ישא לפשעכם:

לוח ארז על פרשת תרומה

ויקחו לי תרומה בילקוט כ"מ שנאמר לי יש בו ברכה י"ל עפמ"ש במדרש פ' נשא גדול השלום שלא מצא הקב"ה כלי מקבל ברכה אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום הכוונה כי יש ברכות גופניות כמו עשירות ובריאות הגוף וריבוי בנים אבל המה אינם התכלית האמיתי רק אמצעיים להגיע על ידם למבוקש האמיתי והוא כי התכלית האמיתי הוא להיות במדות שלמות וישרות טהור עינים ונקי כפים שלם עם ה' אלקיו והולך בדרכיו והברכות הארציות הן מסייעות להגיע אל ברכות הנפשיות כי ברבות הטובה יחי' בלי דאגה באין מחריד ומפריע ויפנה כל מחשבותיו ומזמותיו אל השמים מעל ולפ"ז לא מצינו דבר א' שיהי' תכלית וגם אמצע כי העשירות הוא רק אמצעי והיראת שמים וכדומה מהמדות הישרות אינם רק תכלית ולא אמצעי לא כן השלום הוא ברכת גופני כמ"ש ואכלתם לחמכם לשובע ונתתי שלום בארץ ופרש"י

שמא תאמרו הרי מאכל הרי משתה אם אין שלום אין כלום הרי שהוא אמצעי להגיע על ידו לתכלית השלימות אבל גם הוא השלימות בעצמו כי הוא מדה טובה שאין למעלה הימנו כמו שנשתבח אהרן אוהב שלום ורודף שלום והנה כלי הוא כינוי אל האמצעי כי הכלי אינו תכלית כ"א סיבה כי אין בו צורך לעצמו כ"א להשים בו חפציו או כלי מעשה לעשות בו כל מלאכת מחשבת וז"ש לא מצא הקב"ה כלי שיהי' סיבה וגם מקבל ברכה דהיינו שתהא הברכה בעצמה התכלית לא מצינו זה אלא גבי שלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן כי השלום יתן עוז וכח לעשות חיל ביראת ה' כל היום וא"כ הוא אמצעי וגם ה' יברך את עמו היא הברכה בעצמה כ"ז הוא נמצא בשלום וי"ל עפי"ז יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך כי החיל הוא הסיבה לכבוש ולשמור ומה ששומרים בארמנות הוא התכלית בעצמה וז"ש יהי שלום בחילך היינו האמצעי וגם בארמנותיך התכלית בעצמו. והנה מי שיודע ליהנות ממתנת ה' עושר וכבוד בדרך הנאות והנרצה זה השיג ע"י העושר לא לבד אמצעי אל התכלית כ"א זאת הברכה בעצמה ורש"י פי' לי לשמי וז"ש כל מקום שנאמר לי היינו שלוקח לש"ש אז יש בו ברכה לא לבד שהלקיחה הוא כלי ואמצעי כ"א שהוא מחזיק גם את הברכה בעצם:

ויקחו לי תרומה. בילקוט כ"מ שנאמר לי בין בעוה"ז בין בעוה"ב הכוונה כמאמר הרמב"ם ז"ל בכל דרכך דעהו היינו גם בעניני העוה"ז אם יהנה רק לצורך ובכוונה לש"ש גם הוא לצדקה לו תחשב כאמרם שכר מצוה מצוה גם השכר שנועל הוא ג"כ מצוה וז"ש ויקחו גם מה שיקחו לעצמם ליהנות בם אם יקחוהו לי כפירש"י לשמי אז לתרומה תחשב וז"ש כ"מ שנאמר לי היינו שעושה לש"ש בין בעוה"ז ובין בעוה"ב יוכל לעשות כן. ובתנחומא א"ר לוי כשהכניס שלמה את הארון לבית המקדש הרטיבו כל העצים והארזים שהיו שם ועשו פירות שנאמר שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו והיו הולכין ועושין פירות ומהם היתה פרנסה גדולה לפרחי כהונה עד שעמד מנשה והכניס את הצלם לבית ק"ק ונסתלקה השכינה ויבשו הפירות שנאמר (עמוס א') ופרח לבנון אומלל הכוונה כאמרם שע"י ביהמ"ק ירדה שפע לעולם בכל הדברים הנצרכים אל בנ"א ליהנות בהם כי ע"י שראה הקב"ה שהם משתמשים בדברים לצורך גבוה עי"כ ברכם ה' ברב הון מכל דברים הנצרכים להם וע"י שראה העם שע"י המקדש יבוא להם השפע הי' מחזיקים באמונה ידי הכהנים המשמשים בבית אלקינו ברגש כי הם הכלי מחזיק ברכה אבל מעת בעוה"ר שבתו כל אלה מעת ההוא הוסר ג"כ כל משען לחם ומשען מים מהת"ח אחרי שאין רואין עוד השפע שבא על ידם ואעפ"כ הוא כן כאמרם כל העולם ניזון בשביל חנינא בני אלא שטחו עיניהם מראות וזהו הפירוש כשהכניס שלמה

את הארון לבהמ"ק עי"ז נתברכו כל העצים וארזים שבעולם שנאמר שתולים בבית ה' הכוונה אותם השתולים שם יפריחו פועל יוצא לשני ג"כ האחרים העומדים בחצרות אלקינו זהו עוה"ז שדומה לפרוזדור ועי"כ היתה פרנסה גדולה לפרחי כהונה המשמשים לפני ה' משא"כ כשהעמיד צלם בהיכל אז בטל השפע כנ"ל וי"ל בזה השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תתמכני התפלל שישיב ה' כל התשועה שיהי' לישראל יהי' על ידו ועי"ז רוח נדיבה תתמכני כנ"ל:

במס' סנהדרין א"ל האי מינא לר"א אלקיכם כהן הוא שנאמר ויקחו לי תרומה כי קברי' למשה במאי טבל א"ל באש דכתיב כי הנה ה' באש יבוא. נ' כי ארז"ל הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה שנאמר וסביביו נשערה מאד כי עם האדם הבינוני אין הקב"ה מדקדק כ"כ רק באדם גדול שצריך ביותר לכלכל דרכיו ולשמור שלא יבוא לידי חילול השם ח"ו ע"כ ענוש יענש וכמ"ש במק"א לפרש פ' כי עונותי עברו ראשי כי אפילו מה שלא חטא בפועל רק עלה במחשבה לפניו ועבר ראשו ג"ז נחשב לו לעון עיי"ש. משא"כ לשאר בנ"א מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה ע"כ נאמר כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא אל קנא כי האש בטבעו לכלות אותם הגופים מהר אשר בהם כח האש בטבע משא"כ אותם הגופים שאין בהם כח האש בטבע אין האש מכלה כ"כ מהר. כמו כן הש"י אינו מכלה בחמתו להעניש בדקדוק רק אותם האנשים אשר אש ה' נוססה בם. וז"ש ה' אש אוכלה כמו שהאש אוכל ביותר הדברים החמים כמו כן הש"י הוא קנא ונוקם רק אצל הצדיקים אשר אש ה' בוערת בלבם ע"כ מצינו שמרע"ה נענש על עבירה קלה שאמר שמעו נא המורים או על שהכה הסלע. וידוע כי הכהנים הם קפדנים ורגזנים. וז"ש ההוא מינא אלקיכם כהן הוא כלומר רגזן וכמו הטובל נטהר מטומאה כמו כן מי שמחפאים עליו דבר לזות שפתים והוא מטהר א"ע מהחשד נאמר עליו שטבל ונטהר ע"כ אמר כי קברי' למשה כלומר שהמיתו בשביל דבר קל במאי טבל כלומר במה יוכל לנקות א"ע ומשיב לו באש כנ"ל כי ה' אש אוכלה ורק לצדיק נוקם ה' כי שגגות נעשים לו כזדונות ומדקדק עמו ביותר: במדרש אמר הקב"ה מכרתי לכם את תורתי אף אני נמכרתי עמה משל למלך שהיתה לו בת יחידה בא בן מלכים לקח אותה אמר המלך שלא ליתנה לך אי אפשר שהרי אשתך לפרוש הימנה איני יכול אלא בכ"מ שתהיו עשו לי קיטון קטן שאהי' עמכם כך אמר הקב"ה לפרוש מן התורה א"א שלא ליתנה לכם א"א אלא עשו לי דירה שאדור אצלכם זש"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

הכוונה כי לימוד תורה בלי יראת שמים היינו שלומד את התורה רק כמי שלומד שאר חכמות לימוד כזה אינו מועיל כלום כיון שאין לו מורא מפני נותן התורה ית"ש בודאי

לא יכבד את דברי' ומצותי' ויעבור עליהן ע"כ ראשית חכמה יראת ה'. והנה מי שנושא את בת המלך כ"ז שהוא שרוי בפלטון המלך ורואה את המלך ביפיו והדרו בודאי הוא מכבד אותה כראוי לבת מלך משא"כ אם עוזב את בירת המלך ירא המלך אולי ישכח את בת מי לקח ויזלזל בכבודה הראוי לה ע"כ אמר המלך שהוא ידור תמיד אצלם למען תהי' מורא המלך על חתנו. כמו כן התורה היא יחידה לא יחליף האל ולא ימיר דתו ואם הקב"ה אינו שוכן בתוכנו יש לחוש פן יזלזלו בכבודה ח"ו ע"כ אמר הקב"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ונאמר את מקדשי תיראו שע"י המקדש מורא שמים שוכן עלינו ואז נכבד אותה כחין ערך בת מרומים:

ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך. ובילקוט יבא זהב כפורת ויכפר על זהב העגל. נ"ל עפמ"ש בעה"ט ויקחו לי תרומה תורה מ' רומז על התורה שניתנה במ' יום. והנה כ' כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה ופי' המפ' ז"ל כי תורה הנסתרת בסוד ה' ליראיו נקראת תורת ה' והנעלה לנו נקראת תורתו שהוא תורת האדם ובנסתר צריך להיות רק חפצו ומה' יערה עליו רוח ממרום ל"כ הנגלה החיוב על כל אדם להגות בה יומם ולילה ונ' שהתורה הנסתרת נקראת ג"כ תורת חסד כי הדברים הפשוטים מחויב כאו"א ללמדם ולא נקרא חסד אבל הלימוד בנסתר אינו מן החיוב לכל אדם רק בתורת נדבה כמו שאם האשה שאינה חייבת בת"ת לומדת נקראת תורת חסד כמ"ש המפ' ע"פ פי' פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה שהאיש המחויב בת"ת היצר רוצה לבטלו ע"כ פותחין במילי דבדיחותא שעי"כ ילך ממנו היצה"ר אבל האשה שרק תורת חסד על לשונה ואינה מחוייבת אין היצה"ר מחזר אחרי' לבטלה ע"כ אין צריכה לפתוח במילי דבדיחותא רק תיכף פי' פתחה בחכמה. ולפ"ז י"ל ויקחו לי תרומה שהוא התורה כפי' בעה"ט הנ"ל מאת כל איש היינו כל איש כקטן כגדול מחויב בלימוד תורה הנגלית אבל אשר ידבנו לבו מי שנדבה רוחו אותו לעזוב הבלי העולם מאתו תקחו גם את תרומתי היינו תורת ה' הנסתרת. עיי' בהקדמה מ"ש ע"פ צהר תעשה לתיבה. ומ"ש תורה מ' היינו טעמא כי בוודאי ללימוד תורה הנגלית לא הוצרך מרע"ה לשהות בהר מ' יום כי בזמן מועט הי' יכול ללומדה אבל בשביל הנסתרות אין חקר ואין סוף הרמוזים בתוה"ק לזה הוצרך מרע"ה להתמהמה מ' יום אבל ישראל בעת העגל לא האמינו רק בנגלה ולא בנסתר ע"כ אמרו כי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו למה בושש כ"כ ע"כ עשו מה שעשו בחשבם שלא ישוב אליהם עוד. והנה מה שבארון הי' הכפורת והכיסוי למעלה ולא מן הצד כדרך ארונות שלנו הוא לרמז שהתורה יש לה תוך ופנימית א"א להתחקות על שרשה וגנזי' אלא אם

יערה עליו רוח ממרום רוח הקודש כמלא פי פך שמן קודש עיי' לעיל פ' ויצא על מאמר הילקוט בפ' ויצק שמן על ראשה. וכיון שהתורה יש בה רמזים וסודות אשר נגלים רק למי שרוה"ק שורה עליו זהו מופת חותך שהתורה מן השמים שאלו היתה ח"ו מעשה ידי אדם לא היו צפונים בה סודות נעלמים וז"ש ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ולא מן הצדדים. וזהו העדות אשר אתן אליך שזה מופת שהתורה בת שמים היא ואני נתתי' לך. ולפי"ז שהכפורת מורה על שיש בתורה סתרי תורה וסודות צפונים וחטא העגל בא על שלא האמינו בסתרי תורה כנ"ל ע"כ אמרו יבוא זהב הכפורת ויכפר על זהב העגל שהכפורת הוא תיקון על חטא העגל כנ"ל ובל"ג בעומר אמרתי מה שאז הוא הלולא דרשב"י כי הטעם של ימי הספירה הוא כמ"ש ז"ל שמכינים עצמנו לקבלת התורה והנה אחר שעברו ל"ב יום מהספירה והוא ב' שלישים ממ"ט יום אמרינן רובו ככולו. ויש להמליץ ע"ז ושלישים על כולו היינו שני שלישים הם כמו כולו ומה שבאמת צריך עוד הכנה הוא עבור חלק הנסתר שבתורה כי לתורה העלית כבר הי' די בהכנת ל"ב יום אבל לקבלת תורה הנסתרת שהוא קודש קדשים צריך הכנה יתירה ע"כ ביום ל"ג הוא יום הלולא דרשב"י אחרי שעתה מתחיל ההכנה עבור הנסתר ורשב"י הוא מרא דרזין ובעל חכמה הנסתרת ע"כ ביום זה יהולל וישובח ויזכר שמו לברכה וזה יש לרמז גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך היינו ג"ל עיני התורה הנגלית די לה בהכנת ג"ל יום אבל מכאן ואילך מתחלת ההכנה למה שלא ראתה עין בשר וזהו ואביטה נפלאות מתורתך הוא חלק הנסתר:

ועשית מנורת זהב טהור מקשה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעי' כפתורי' ופרחי' ממנה יהיו. ופרש"י ז"ל מקשה שהי' מרע"ה מתקשה בה א"ל הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליי'. הכוונה י"ל בהקדם מ"ש סוף קהלת דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות כולם מרועה אחד נתנו עיי' ברבה וילקוט שם וברבה פ' בהעלותך ותנחומא שם דרשו כדרבנות כדור בנות מה הכדור הזה מקלטת מיד ליד כך משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו' ובתנחומא שם נטועים כתיב מכאן שאסור לקרות בספרים החיצונים וברבה וילקוט דרשו קרא דבתרי' ויותר מהמה בני הזהר כל המביא ספרים חיצונים לתוך ביתו מביא מהומה לביתו ונ"ל עפמ"ש אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה כי צדיק נקרא מי שכובש את יצרו וישר לב הוא אשר לבו חלל בקרבו ואין בו עוד נטיי' כלל אל הרע. והנה הצדיק שצריך ללחום את מושל אף שגם עיניו ישתוקקו לראות אור בהיר בכ"ז קשה לו כימים של צער לבקש את ה' וע"ז אז"ל לפום צערא אגרא לא כן הישר לב עליו נאמר שמחה לצדיק עשות משפט כי אין

לו שום נטיי' אל הרע. והנה כתיב הזורעים בדמעה ברנה יקצורו וז"ש לצדיק והוא שיש לו עוד נטיי' לרע אצלו האור רק כדמיון הזריעה שבצער הוא שרוי אבל לישרי לב שאין להם יצה"ר להם שמחה היא עבוד את ה' ואמנם עיקר הסיבה שהצדיק צריך ללחום ביד חזקה נגד יצה"ר ברצותו לקיים מצות ה' הוא בשביל שהתורה רק מקובלת לנו מדור אל דור ע"כ מכניס היצה"ר ספק ח"ו באמיתת הקבלה אבל אם הקב"ה בכבודו ובעצמו יהי' נגלה עלינו ונראה בראי' חושית כי ה' דיבר כל התורה והמצוה אז בלי ספק כמו במעמד הר סיני ענו כל ישראל יחדו כל אשר דבר ה' נעשה כמו כן היינו אנחנו שמחים לעשות רצון קוננו בלי שום סירוב כלל וכלל והי' גם לנו שמחה עשות משפטי ה' אמת וז"כ המדרש בשביל שדברי חכמים ככדור בנות ההולך מיד ליד שמשה קבלה ומסרה ליהושע והוא מסרה לדור אחר דור עי"כ נטועים היינו דומים לזריעה שנאמר בו הזורעים בדמעה והנה אז"ל ור"מ היכי גמר תורה מאחר ומשני ר"מ רמון מצא תוכו אכל וקליפתו זרק כי בודאי מי שאין לו שום נטייה אל הרע ובטוח שלא יחטא לזה הרשות נתונה ללמוד גם חכמות חיצוניות כמ"ש מכל מלמדי השכלתי וידוע כי כל אדם יש לו תכונה רעה ונקראה קליפה כי הוא דומה לקליפת הפרי שנזרקת ע"כ ר"מ שהי' טהור וקדוש כ"כ עד שקליפתו זרק שכבר השליך וזרה הלאה את הקליפה שלו ע"כ הותר לו ללמוד מאחר והנה אם היינו רואים שהקב"ה בעצמו מדבר אלינו אז היתה אמונתנו כבר תקועה כ"כ בלבנו עד שכל הרוחות לא יוכלו להזיזה ואז היתה הרשות נתונה ללמוד מכל אדם אבל בהיות שהתורה אצלינו מימים קדמונים ע"פ הקבלה ולא שאנחנו בעצמנו שומעים קול אלקים מדבר עי"כ יש לירא שאם נלמוד חכמות חיצוניות יולידו ח"ו ספק בלבנו על אמיתת התורה וז"ש דהע"ה מכל מלמדי השכלתי אני יכול ללמוד מכל אדם והטעם כי עדותיך שיחה לי שכ"כ קבועה האמונה בלבי עד שאני סובר שהקב"ה בעצמו משיח ודובר עמי דברי התורה ע"כ לא אירא ולא אחת אבל אחרי שד"ת לנו רק נטועים שדומים אצלינו לזורעים בדמעה כנ"ל שפיר מסיים שע"כ אסורים ללמוד בספרים החיצונים ובאמת אמרו הפוך בה והפוך בה דכולא בה ותורתנו מקור חיים אינה צריכה לעזר וסיוע משאר חכמות לתמוך ידי'. וזהו נתקשה מרע"ה אחרי שהמנורה רומזת על תוה"ק כולה טהור אין בה סיגים כסף מחופה על חרש שארי החכמות רק הכל כאשר לכל מקרא ילמדנו וזהו קשה על דעת האדם להבינו בהיות שאר החכמות כל אחת ואחת צריכה לאחיעזר ואחיסמך מאחותה רעותה היא תתמכנה ותסעדנה עד שיהיו תואמים מלמטה וגומלים זו לזו ומקבלים זה מזה ראיות ועדות עד שרק יחדיו יצדקו אם אחת מהנה לא נעדרה באה זו ולימדה על זו רק תוה"ק היא לבדה מרומים

תשכון לה אין בן זוג חכמה וידיעה אחרת למשען לה ע"כ מרמז ועשית מנורת התורה זהב טהור זהב צרוף אין בו שום תערובות משארי החכמות כ"א כפתורי' ופרחי' ירכה וקנה את כולם ישא רק רוח התורה וכולם רק ממנה יהי' ואין לחכמה אחרת חלק ונחלה עמה וזהו שנתקשה בה מ"ר האיך אפשר שהכל רק ממנה יהיו עד שא"ל הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאלי' כי מי שאור תורה יאיר ויזרח עליו כאור בהיר אור לא עבות עליו יזרח כבוד ה' ואין מן הצורך לו לחבוק חיך נכרי' אשה זרה כי אילת אהבים דדי' ירווהו בכל עת ואח"ז ראיתי בכ"ס לאדמו"ר הגאון זצ"ל במקרא שלפנינו וברוך שכוונתי לדעתו הרמה ז"ל. עוד יש לרמז במקרא שלפנינו עפמ"ש לפרש גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושי' שנא' עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר כי באמת יש להפליא אחרי שהקב"ה אוהב את הת"ח מ"מ ראינו כי רוב ת"ח נצרכים לבריות והש"י אינו מפרנסן מידו הרחבה והתירוץ ע"ז כמ"ש על שאלת אם הקב"ה אוהב את העניים מפני מה אינו מפרנסן והתשובה חסד ואמת מן ינצרוהו ה"נ הקב"ה רוצה שגם עמי הארץ יהי' להם חלק בתורה וזהו ע"י החזקתם את הת"ח ואם הת"ח יבורך מאת ה' בעצמו לא יהי' לע"ה דרך לבוא לחלק זה וז"ש גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושיה שהיא בעצמה היתה יכולה להחיות את בעלי' בפרנסה בשופי שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מה שהוצרכה לעזר ותמיכה הוא שגם הם יהיו מאושרים ואפשר לרמז שע"כ בסיני הראה הקב"ה לישראל את דברי תורתו ולא הספיק א"ע בהשמיעו להם דברות קדשו כי אם לא הי' רק שומעים ואין שמיעה אלא הבנה ובודאי הי' שם כמה מישראל שלא הבינו דברות קדשו אשר בהם רמוזים כל דברי תורה א"כ הי' יכולים לטעות שרק אל המבינים נאמרה זאת התורה הם ירדו לסוף דעתה אבל האינם מבינים א"א להיות להם חלק ונחלה בדברי התורה ע"כ הראה להם את הנשמע כי חוש הראות שוה לכולם ולהורות נתן בלבם שכולם שוים לטובה להיות להם חלק בתורה והוא ע"י החזקת ת"ח וז"ש וכל העם רואים את הקולות ר"ל למען יובן להם שלכל העם יהי' תורה ע"כ רואים ולא רק שומעים את הקולות וז"ש אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם היינו לא לבד ששמעתם את אשר דברתי כ"א גם ראיתם ותבינו מזה שלכל ישראל יגיע מנת חלקו בתורה ע"י החזקתו את הת"ח מכספו והונו על כן לא תעשון אתי אלקי כסף ואלקי זהב היינו שלא תעבדו את הכסף והזהב בלי תוכלו להפריד ממנו רק תפזרו אותו לת"ח. ויש לפרש בזה מה שאנו אומרים בברכת שים שלום ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד כי לאור פניו ית' לא ישיגו רק ת"ח הנושאים ונותנים בתורה המה יהנו מזיו השכינה אלא שגם לע"ה

יש תקנה לזה ע"י שיחזיק במעוזו את הת"ח עי"ז יגיע לו מנת חלקו בחיים וזהו ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך הכל שוים ולזה יקשה איך אפשר שהכל שוים הלא לא כל אדם זוכה לתורה וע"ז בא כמשיב כי באור פניך נתת לנו להשיג אור פניך נתת לנו ב' דרכים או תורת חיים להגות וללמוד בה ולמי שלא ישיג לזה נתת לו אהבת חסד שיגמול טובים לזכאים ועוסקים בתורה א"כ לכל העם יש דרך ישר לפניהם להשיג אור פניו ית' והנה מעשה המנורה המרמז לתורה רצה לרמז שגם המחזיק בת"ח חלק כחלק יאכל עם הת"ח בעצמו ע"כ אמר ירכה וקנה של המנורה הוא המחזיק ומעמיד על רגלו את הת"ח או כפתורי' ופרחי' מי שמשתדל להחזיק במעוז התורה וליתן לו די מחסורו אשר יחסר לו במנה אחת אפים למען יוכל לראות החוצה במאני מכבדותא לכבוד ולתפארת כראוי וכנכון כל אלו יזכו שממנה יהיו שיבואו לקבל שכר כמו הת"ח בעצמו ושלא תאמר שהוא נהמא דכסופא שהת"ח יצטרך למשען לחם של אינו בן תורה אמר ממנה יהיו שלא הם המחזיקים בעצם את הת"ח אלא אדרבה כל השפעתם הוא רק ממנה ע"י זכות התורה הם מתפרנסים ומידו נותנים לו ורק תומכי' מאושר כנ"ל. וזהו שנתקשה מרע"ה במנורה האיך אפשר שיהי' צורך לת"ח להחזקתו של ע"ה וא"ל הקב"ה כי נהפוך הוא כי השלך את הככר לאור והיא נעשית מאלי' כלומר באמת הוא נעשית מאלי' בלי שום החזקה מאחרים רק צויתי להשליך הככר זהב לאור תורה כי עי"ז יהי' הגו סיגים מכסף וכולו קודש לה':

לוח ארז על פרשת תצוה

ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך וגו' להעלות נר תמיד כי ארז"ל מ"ר לא מת כתיב התם ויהי שם עם ה' עומד ומשמש כיון שעיקר חיותו הי' להורות וללמד את בנ"י וזאת התורה אשר שם משה לפני בנ"י גם אחר מותו עודם מחזיקים ומקיימים אותה ע"כ גם אחר מותו עודנו עומד ומשמש ועבד ה' הנהו ולא ירתק חבל פעולתו אשר פעל בחיים חיותו ע"כ לא מת וע"כ אמרו בהמן כיון שנפל הפור על ירח אדר שמח והוא לא ידע שבז' באדר מת משה ובז' באדר נולד משה והיינו שמיתתו לא תקרא מיתה בעצם אחרי שעודנו עומד ומשמש לפני ה' גם לאח"מ ע"כ בז' באדר שאז מת אז לאח"מ נולד ג"כ כי ע"י שישראל שומרים תורתו חי הוא עדיין וז"ש ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך הוא זכות המחשבה וטוהר הרעיונים כמ"ש המפרשים ועי"ז שישראל ישמרו התורה באמונה וכראוי עי"כ להעלות נר "תמיד" שגם אחר מיתתך נרך לא יכבה לנצח. והנה אמר ויקחו אליך וכ"א ויקחו לי תרומה הטעם כי נתינה זו לקיחה היא כי אמרו

עשר בשביל שתתעשר א"כ הנותן צדקה אינו נותן רק לוקח אבל בתנאי לי כפרש"י לשמי כי ראינו הרבה שנותנים צדקה ואינם מתעשרים והטעם כי אם אינו נותן לש"ש אז די שישולם בעוה"ב ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וז"כ מדרש ריש פרשתנו הה"ד כי נר מצוה ותורה אור מה הנר הזה מדליקים ממנו כמה נרות ואינו חסר כן המצוה אם אדם נותן צדקה לא יחסר ולחבר אל זה סיפא דקרא ותורה אור י"ל כנזכר דאימתי לא יחסר גם בעוה"ז אם התורה אור לו שהיא מאירה לו דרך הצדקה שעושה לש"ש לא כן כשאינו עושה לש"ש. והנה המבחן לזה אם הוא עושה צדקה לש"ש או לא הוא אם אינו עוסק רק בצדקה אז י"ל שעושה כן רק בשביל שיתעשר משא"כ כשעוסק בצדקה ובגמ"ח שע"ז לא נאמרה ההבטחה שיתעשר ובכ"ז הוא עושה מזה מוכח שגם צדקתו עומדת לעד לש"ש וזהו כוונת מדרשם חכם לב יקח מצות זה מ"ר שכל ישראל נתעסקו בביזת מצרים והוא נתעסק בעצמותיו של יוסף לקוברם דלכאורה מה חכמה היא זו ליקח מצות ולהנ"ל ניחא כי בודאי גם ישראל שלקחו ביזת מצרים קיימו מצוה כי ה' צוה כן דברו נא וישאלו איש מאת רעהו וגו' אבל אינו מוכח אם עשו כן, לש"ש לקיים צווי הש"י כי אפשר עשו בשביל שיתעשרו על ידי הביזה אבל מרע"ה שהתעסק ג"כ במצות קבורה שאין מתעשרין ממנה מוכח שגם כשעסק בביזה עשה ג"כ לשם שמים וזהו חכמה שלו שלקח מצות כלומר שלא הסתפק במצוה אחת רק יקח מצוות שתים שזהו מורה על טיב כוונתו. ואולי זהו כוונת אז"ל גלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד המן לשקול ע"י ישראל י' אלפים ככרי כסף לפיכך הקדים שקלי ישראל לשקליו כי בודאי המן רצה בי' אלפים ככר כסף לעשות מהם צדקה ולחלק לעניים אבל לא הי' כוונתו לש"ש רק לעשות נקמה על ידם משא"כ ישראל ששקלו שקליהם בודאי לש"ש כוונו כי א"א שכוונתם להתעשר שהרי כולם נתנו בשוה וא"א שיהי' כולם עשירים ובע"כ שכוונתם במחצית השקל רק לש"ש ע"כ עדיפא דידהו משל המן. ובדרוש לפ' זכור שחל בח' באדר אמרתי כדברים האלה הנה היום הזה מוטל החוב עלינו לזכור מעשה עמלק כמ"ש זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' ויזנב בך כל הנחשלים ודרשו רז"ל שזרק את המילות כלפי מעלה אבל העיקר בזכירה זו למען ללמוד האיך נוכל לעמוד נגד עמלק ורעיו הקמים להרוס חומת הדת וכמו כן החוב עלינו לזכור היום מיתת מרע"ה אחרי שביום אתמול הי' היום אשר בו שקעה שמשו אבל לא להספיד אותו אחרי שיום שבת היום ובפרט שעל מרע"ה אין לבכות ולקונן עוד אחרי שצדיק הזה במיתתו קרוי חי ועודנו עומד ומשמש לפני ה' כמ"ש ויתמו ימי בכי אבל משה אבל נזכור את מ"ר למען נלמוד ממנו איך ובמה נוכל לעמוד נגד עמלק ואמרו רז"ל כשמת מרע"ה אמרו העליונים

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב הנה בתחלת שליחותו של מרע"ה נאמר וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל וכבר אמרתי בזה בפרשיות הקודמות כי נרמז לו על אומתנו שנמשלה לסנה הנמוך ושפל מכל האילנות כמו כן ישראל כי אתם המעט מכל העמים וכמו הסנה כל הנוגע בו יכאב לו כמו כן כל הנוגע בישראל לא יצא נקי ואף שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו הקב"ה מצילנו מידם וזהו הסנה בוער באש ובכ"ז איננו אוכל אבל האמצעי לזה הוא האחדות אשר בין ישראל זה המקיים אותנו נגד כל הקמים עלינו והמילה הוא לאות אהבה ואחדות בין כל העם החתומים בחותם אחד ע"כ עמלק זרק המילות כלפי מעלה כי רצה לבטל האחדות מישראל וזהו שאמרו תורה צוה לנו משה מורשה רק אז נוכל להנחיל את בנינו אחרינו התורה למורשה קהלת יעקב אם נהי' כולנו כאיש אחד חברים באגודה אחת וי"ל בזה משארז"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול כסף על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו כי מדת האחדות יש לה קיום גדול ע"י מצות מחצית השקל כי ע"י שנאמר בה העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט עי"כ הושוו כולן להיות כאחד כי רוב המחלוקות מקורו ע"י שהאחד גבה מחבירו אבל אם כולם שוים שלום ביניהם וזהו שהקדים שקליהם לשקליו כלומר שע"י האחדות תופר מחשבות ערומים הצוררים בנכליהם ע"כ נהגו כל ישראל להיות במקומות מושבותיהם חברה קדושה כי ע"י החברותא שכולם שוים ליתן מדי שנה בשנה מנה הקצוב העשיר לא ירבה עי"כ מתחזק האחדות ואדרבה העני מרבה שהוא עוסק בגמ"ח בגופו.

והטעם שהקב"ה עשה כן שישראל יהיו תמיד נרדפים בשביל התורה הוא שעי"כ יקיימו אותה תמיד וי"ל מה שנאמר ס"פ משפטים ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם ברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה וגו' ויראו את אלקי ישראל ותחת רגלו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר כי נאמר והיה הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם כי בימים הקדמונים ימי חושך ואפלה לישראל אשר נשפך דמם כמים על התורה הי' הדם לאות על הבתים אשר דרים שם ישראל. וז"ש הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על הדברים האלה ר"ל בשביל התורה הרבה דמים יהי' נשפכים והטעם לזה ותחת רגליו ע"כ ישראל נתונים למרמס תחת כפות רגלי כמעשה לבנת הספיר כמו שהאבן יקרה רק ע"י שיולטש יוסיף להזהיר כ"כ ישראל וכמו עצם השמים לטוהר אם רוח עברה בו יוסיף להצהיר כ"כ ישראל אם רוח סערת הצרות עברו על ראשיהם כן הוסיפו טהרה וזהירות. והנה השמן כ"ז שכותשין אותו יתדבקו רגביו זל"ז והי' לאחדים כ"כ ישראל כ"ז שהיו בצער התדבקו זל"ז והי' אחדות ביניהם וזה הי'

הצלתם וז"ש ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור ר"ל ע"י הכתיתה יהיו לאחדים ויאירו ביותר ועי"כ להעלות נר תמיד לא תשכח התורה מפינו ומפי זרענו: במדרש אמר מ"ר לפני הקב"ה מכל האומות שיש לך אין אתה מצוני אלא על ישראל א"ל מפני שהם דבוקים בי שנאמר כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי בי בית ישראל נ"ל כוונת המקרא ע"פ מאמרם ז"ל הדבק בדרכיו מה הוא רחום. ר"ל לא שנהי' רחמנים מפני רכות לב רק כמו הקב"ה שאף שהוא רחמן מ"מ בעת שהשעה צריכה הוא קנא ונוקם כ"כ נלך אנו בדרכיו לרחם על מי שהוא ראוי לרחמנות ולהתאכזר על הרשעים כמ"ש כשמת מרע"ה אמרו העליונים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל כלומר שהוא עשה צדקה וטובה עם ישראל כמו הש"י לא לבד בשביל טבעו הרך כי הלא ראינו שעשה ג"כ משפטים ודינים כשהשעה צריכה לכך. וז"ש במדרש משה איש האלקים מחציו ולמטה איש ומחציו ולמעלה אלקים ר"ל בעניינים ארציים למטה הי' איש רחמן אבל בעניינים הנוגעים לרומו של עולם למעלה אז הי' אלקים דיין ושופט. וז"ש גומל נפשי איש חסד ועוכר שארו אכזרי ר"ל המבחן לאיש חסד שלא לבד בשביל גופו ורכות טבעו הוא עושה כ"א להשלים נפשו הוא גומל חסדים אם הוא ג"כ עוכר שארו אכזרי שלעת הצורך הוא עוכר ודן במשפט אף אם הנשפט הוא שאר בשרו וקרובו מ"מ מתאכזר עליו. וז"ש ויהי דוד עושה צדקה ומשפט בכל עת כי העושה צדקה לבד י"ל שעושה מפני רכות טבעו לא לש"ש אבל דהע"ה הי' עושה ג"כ משפט ודין ולפי העת והזמן כלכל דבריו. וזהו שנאמר במלחמת עמלק בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק ופרש"י שיודעים לבטל את הכשפים כי לא יבחר בעלי זרוע שאין להם לב רב ובטבעם להתאכזר כ"א אדרבה יבחר לו אנשים שיש להם הרגש אנושיות ורחמנות ובכ"ז למען צווי הש"י הם מבטלים את הכשפים שכישף עמלק להטביע מדת רחמנות בהלוחמים כנגדו. וז"ש חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כלומר שאין חילוק לו בין אם יברך אוהביו או יקלל שונאיו כי לא יתפעל כלל מפני טבעו רק עושה הכל לפי הצדק ויושר המשפט והנה בילקוט תהלים צ"ב איתא י' לבושים יש לו להקב"ה וחשיב התם ואלבש בגדי נקם וגם וילבש צדקה כשריון. וגם בפיוט ר"ה נאמר מלך התאזר בעשרה לבושים הכוונה כי הש"י פעם לובש בגדי צדקה לרחם ופעם בגדי נקם להתנקם מאויביו. והנה האזור הוא עשוי להחזיק מלבושים שונים שלא יפלו למטה כמו כן אומה הישראלית צריכה להדבק בהקב"ה ולהלך בדרכיו כנ"ל פעם לתפוס במדת רחמנות ופעם להיפך וז"ש כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כנ"ל כן הדבקתי בי בית ישראל על האופן הנזכר:

ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. במדרש הה"ד לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי כשא"ל הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן הרע לו א"ל הקב"ה התורה שלי היתה ונתתי לך. הכוונה י"ל עפמ"ש במדרש פ' ויחי ביעקב כתיב ויעברו ימי בכיתו ובמ"ר כתיב ויתמו ימי בכי ביעקב ע"י שהי' לו בוכים כתיב ויעברו במשה שלא היו לו בוכים כתיב ויתמו והוא תמוה וכי על מ"ר לא היו בוכים אבל הכוונה עפמ"ש וזרח השמש ובא השמש עד שלא שקעה שמשו של משה זרחה שמשו של יהושע כוונת דרשתם כי באמת אע"פ שמרע"ה מת מ"מ עודנו חי עומד בתוכנו כי תורתו אשר צוה לנו מורשה קהלת יעקב היא עומדת בתוכנו אף לאחר מיתתו ואדרבה אני אומר לאחר מיתת מרע"ה אז נתחזקה התורה בתוכנו לירושת עולם כי כ"ז שהי' עוד בחיים חיותו וישראל החזיקו בתורת ה' לא נודע הסיבה אם היתה מפני שתורת ה' תמימה ומתוקה מדבש ע"כ אחזו בה ולא הרפו ממנה או ח"ו התורה בעצמה אין בה שלימות כ"כ רק שישראל קבלו אותה בשביל שמשה צוה להם להחזיק בה והם לא יכלו לעמוד כנגדו ולמאן בו אחרי שהרבה להטיב להם ולא יכלו להיות כפוי טובה למרות בדברו או בשביל גודל כחו של משה שהטעים להם הדברים וא"כ בחיי משה רבינו לא נודע עדיין יקרת ערך התוה"ק אבל אחרי מות משה שלא יבושו ולא יכלמו עוד מפניו למאן בדבריו ולמאס בתורתו ובכ"ז עודם מחזיקים בתומתם בתורת אל חי מזה נתברר במופת חותך שהתורה בעצמה היא מקור מים חיים נוזלים מן האמת והצדק והנה באמת הי' כן שגם אחרי מות משה כבר הי' כאן יהושע תלמידו יושב ודורש כמשה מפי הגבורה. וא"כ י"ל שמרע"ה אשר כל תכלית חיותו הי' שיקבלו ישראל את התורה גם לזרעם אחריהם זאת התכלית השיג בשלימותו רק לאחר מיתתו כי בעודו בחיים לא ידע אם ישראל מכירים ערך התורה כנ"ל או אם מחזיקים בה רק לכבודו כאמור והנה להשיג תכלית החיים הוא החיות האמיתי. ולפ"ז י"ל שמרע"ה חי באמת לאחר מיתתו כי אז השיג את מאויי חייו וז"ש וזרח השמש ובא השמש ר"ל רק אז זרחה שמשו של מרע"ה בתקפה וגבורתה בעת ביאתה ושקיעתה כנ"ל כי רק אז נגלה למפרע בי תורתו תורת אמת וע"ז אחז"ל הטעם כי עד שלא שקעה שמשו של מ"ר וכו'. ולזה הטעם בכו ביעקב עד לאין הפוגות כי האבות אף שקיימו כל התורה עד שלא ניתנה אבל אז עוד לא היתה התורה כהפקר לכל רק ליחידי סגולה ע"כ נצטערו מאוד על מיתתו כי יראו לנפשם שבמיתת השלם תאבד גם תורתו ע"כ לא כתיב ויתמו ימי בכיתו רק ויעברו משא"כ במרע"ה כבר הנחיל לנו אש דת אל ולא הי' לדור ההוא לדאג על אבדן תורת ה' רק בכו על העדרו לבד ע"כ כתיב ויתמו כי לא הי' הצער על העדרו גדול כ"כ אחרי שתורתו נשארה. וזהו המשך הפסוקים ויבכו בנ"י את

משה בערבות מואב שלשים יום ואח"כ ויתמו ימי בכי אבל משה ונתן הכתוב הטעם לזה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו ר"ל ע"כ תמו ימי בכיתו בשביל שהניח אחריו ברכה יהושע תלמידו שהקים עולה של תורה. ובזה י"ל מאמרם ז"ל במגילה כיון שנפל הפור על ירח אדר שמח המן הרשע שמחה גדולה אמר הוא חודש שמת בו משה רבן והוא לא ידע שבז' באדר מת משה ובז' באדר נולד משה. וכבר תמהו במאמר זה חדא למה ידע המן דוקא ממיתתו ולא מלידתו ותו דאיפכא הו"ל שבז' באדר נולד ובז' באדר מת ולמה נקט מתחלה מת ואח"כ נולד ועוד דלא הו"ל למימר רק שלא ידע מלידתו ולמה נקט תרתי שלא ידע ממיתתו ומלידתו. אבל הכוונה כנ"ל כי באמת המן ידע שמשה נולד באדר ומת באדר אלא שבזה טעה שהי' סובר כיון שכל אושר והצלחת אומתנו תלוי בקיום התורה טעה בדעתו שלאחר מיתת משה רבן של ישראל כבר נתרשלה התורה בידינו ואם הדבר כן ח"ו באמת החודש הזה לנו לתוגה אבל באמת כבר אמרנו שאינו כן דאדרבה לאחר מיתתו נתחזקו ישראל יותר בתורה כנ"ל. וזהו כוונתם שהמן שמח שהוא חודש שמת בו רבן של ישראל וסבר שבמיתת רבן אבדו ג"כ תורתו ולא ידע שבז' באדר מת ובז' באדר נולד הא ודאי ידע שנולד לפני מיתתו בז' באדר אבל לא ידע שגם אחר מיתתו נולד פעם שנית ע"פ הכוונה שאמרנו וזרח השמש ובא השמש כנ"ל ועפ"ז י"ל מאמר התמוה במס' סוטה וכבר שלחה מלכות בית פעור לבקש אחר קברו של משה עלו למעלה נדמה להם למטה ירדו למטה נדמה להם למעלה לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו הכוונה כי אמרנו שלאיש אשר מחזיק בתורת משה אצל איש הזה מרע"ה לא מת כ"א עודנו חי עומד בתוכנו אחרי שבכל יום ויום פוגע בו בתורתו רק לאיש אשר עזב תורת ה' ונזור אחור לגבי זה האיש מת משה אחרי שאיננו מחזיק בתורתו וז"ש כשבקשו קברו של משה עלו למעלה ר"ל אותם בני אדם העולים במעלות התורה והחכמה להם לא מת אלא נדמה להם למטה כאלו מרע"ה עודנו חי בתוכנו פה למטה על הארץ ירדו למטה ר"ל אותם האנשים שירדו למטה לשוחה עמוקה ואינם מחזיקים בתורת משה להם נדמה למעלה כי דמו בנפשם שמשה עלה למרום ומת ואינו נמצא עוד בתוכנו לקיים מ"ש ולא ידע איש את קבורתו כי שם איש הונח על איש השלם במעלות ומדות וז"ש ולא ידע איש האיש השלם בתורתו לא ידע כלל שמרע"ה מת ונקבר כי לאיש השלם עוד מרע"ה חי חיי עד. והנה המופת ע"ז שגם אחרי מיתת משה לא יחסר לנו כ"כ לענין קיום התורה כי יכולים אנו למלא חסרוננו בתורתו אשר מורשה לנו הוא אחרי שהקב"ה ידע שכל הצלחתינו תלוי בקיום התורה וא"כ אם הש"י ידע כי לאחר מיתת משה נעזוב את התורה הלא אשר בידו נפש

כל חי היתה היכולת בידו להחיות את מרע"ה גם בגופו חיי עד ולא ימות לנצח ולמה מת כשאר אדם אם עי"ז לא נוכל להגיע אל מחוז חפצנו וע"כ מוכח מזה שאין אשרנו תלוי' בחיי משה כי גם אחרי מיתתו נוכל לילך בטח ולא נכשל בדרכי התורה וז"כ מאז"ל משה מה"ת מנין שנא' בשגם הוא בשר והי' ימיו מאה ועשרים שנים בשגם בגימט' משה ר"ל מנין לנו שנוכל להשלים חסרון מרע"ה ע"י התורה וע"ז הביא בשגם הוא בשר שגם הוא רק יחי' ק"כ שנה ואח"כ ימות ואם הי' חיי משה הכרחי להצלחתנו למה לא יחי' לנצח וע"כ דמשה מן התורה שנוכל להשלים חסרון משה ע"י התורה. והנה מפרשתנו ג"כ נלמוד גודל מעלת מרע"ה שלא רדף אחר הכבוד כלל כ"א כל מחוז חפצו הי' רק לימוד התורה לישראל כי הלא ראינו שאהרן אחיו זכה להוריש את כבודו לזרעו אחריו דור ישרים יבורך בברית כהונת עולם ל"כ משה הרועה נאמן לא זכה שישתמשו גם בניו אחריו בכתרו. והנה אם מרע"ה הי' ח"ו רודף אחרי הכבוד בוודאי הרע לו הדבר הזה שלא יזכה הוא לראות גדולת בניו אבל הש"י ידע כי כל חפצו הוא רק לימוד התורה וכל כבוד מדומה כנבלי חרס יחשב לו ע"כ צוה לו ואתה כלומר ואתה בעצמך שלא זכית לראות בניך אחריך בגדולתך בכ"ז ידעתי שאעפ"כ לא ירע זאת בעינך למלא את יד אחיך ואת בניו אתו לכהונת עולם. וע"ז סיפר המדרש שמתחלה הרע לו כשאמר לו הקב"ה הדבר הזה אבל אח"כ אמר הקב"ה למרע"ה התורה שלי היתה ונתתי' לך היינו שהזכירו שיש לו תכלית מעולה מזה והוא לימוד התורה וזהו יהי' ג"כ לדורות עולם וע"כ נתפייסה דעתו: עוד על מדרש הנ"ל בהקדם מארז"ל כיון שנפל הגורל על אדר שמח המן אמר הוא ירח שמת בו משה רבן ולא ידע שבז' באדר מת משה ובז' באדר נולד משה. ומה שיש לדקדק במאמר זה כבר נזכר לעיל ונ"ל עפמ"ד שואלין ודורשין בה' פסח ל' יום לפרש הכפל שואלין ודורשין י"ל כי מה שבזה"ז אין אנו נוהגין לדרוש ל' יום קודם בהלכות פסח החמורים לנו ולזרז את העם באזהרה יתירה הוא כמו שאמרו מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין כי בדורות הראשונים לא היו חוטאים אלא מחוסר ידיעה ע"כ הי' חיוב על המורה להודיע לעם את חוקי אלקים ל"כ בזה"ז בעוה"ר אשר בשאט נפש עוברים את פי המוכיח ומזהיר להמנע מאיסור חמץ ולשמור את המצות ע"כ אם השומע לא ישמע טוב שהחדל יחדל מלהוכיח וע"ז אמרו כשם שמקבלים שכר על הדרישה כך מקבלים שכר על הפרישה כמו שבעת אשר שומעין לקול מוכיח נאמר מוכיח אדם אחרי חן ימצא כ"כ בזמן שאין שומעים לקולו יקבל שכר אם יפרוש מלהוכיח כדי שלא יוסיפו חטא על פשע הא' לחטוא באיסור עצמו והב' אחרי שעוברים על מצות לשמוע תוכחה א"כ שתים רעות יעשו ואפשר להמליץ ע"ז הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא

עליו חטא ואהבת לרעך כמוך אני ה' ובסמיכות ב' מצות אלו נרמז שלא יוכיח בעת שיודע שלא ישמעו בקולו כי הטעם שמחויב המוכיח להוכיח הוא שירא מעברה שיהי' הוא ערב בשביל עונתם ע"כ הוא מוכיח להציל א"ע מעבירה אבל אם יודע שלא ישמעו בקולו ויוסיפו לחטוא בכפלים כנ"ל כי ימרה את פיו ועובר עבירה זו בעצמה כמקודם ועוד שעובר לשמוע בקול מוריו אז יאהב לרעהו כמוהו כמו שהוא רוצה להוכיח בשביל שירא מעבירת ערבות כ"כ יחדל למען לא יוסיף עליו חטא כפול וזהו הוכח תוכיח את עמיתך אבל בתנאי אם אתה יודע שלא תשא ותגביה עליו החטא כי יוסיף לחטוא בכפלים אז לא הוכיח והטעם ואהבת לרעך כמוך כמו שאתה ירא מעבירה שלא תוכיח כן תירא מעבירת עמיתך אם תוכיחהו ויודע אתה שלא יקבל. ע"כ שפיר דייקו בלשונם שואלין כלומר רק אז אם שואלין לרב ורק רוצים לידע הדין אז דורשין בהלכות פסח משא"כ במקום שאין שואלין ומבקשין לידע אז אין דורשין. והנה בודאי להוראת מרע"ה היו שומעים כי כל איש אשר ימרה את פיו יומת וכאשר מצאו איש מקושש עצים בשבת היתה אחת דתו להמית א"כ אם הוא הי' דורש בה"פ טובה גדולה היתה לישראל שהיו נזהרים ביותר מאיסור חמץ אבל אחרי שמת בחודש זה סמוך לפסח ואין דורש כמוהו לעמו רעה גדולה נצמחת מזה שלא יזהרו מאיסור חמץ ע"כ שמח המן דאי הי' מת בירח אחר שלא הי' צריכים כ"כ לאזהרתו לא הי' רעה גדולה כ"כ לעמו משא"כ בירח זה סמוך לפסח ע"כ דייק ואמר שמת משה רבן של ישראל דהול"ל נביאן של ישראל שהוא מעלה גדולה מרבן אלא שבכוון נקט שבחודש זה דוקא יחסר להם רבן ומוכיחן ומיושב קו' יע"ד מאי שנא חודש זה מה לי אם הי' מת בחודש זה או בחודש אחר ולדברינו א"ש:

אבל באמת לא אלמן ישראל עוד יש מקומות ששומעין לקול מוכיח וזרח השמש ובא השמש וידוע שכל ת"ח נקרא משה כדמצינו בגמרא משה שפיר קאמרת ע"כ שפיר אמרו ולא ידע כי בז' באדר מת משה אבל נולד ג"כ משה אחר והוא כל ת"ח שבכל עיר ועיר אשר יוכיח וישמעו לקולו ומיושב היטב המאמר אבל יש עוד ליישב מ"ש בתחלה מת ואח"כ נולד דהול"ל איפכא בז' נולד ובז' מת. ונראה ע"פ המדרש הידוע ולא ידע איש את קבורתו איש זה משה שנאמר והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה ועיי' דבר נחמד בזה לאדמו"ר הגאון זצ"ל בתשו' כתב סופר ובספרו כ"ס פ' ברכה. ונ"ל עפמ"ש אחרי ה' אלקיכם תלכו הדבק במדותיו מה הוא קובר מתים דכתיב ויקבור אותו בגיא אף אתה קבור מתים כי אז"ל גדולה ג"ח יותר מן הצדקה שהצדקה בממונו וג"ח בין בגופו בין בממונו ראינו מזה כי בני ח"ק דגמ"ח לא יסתפקו בזה אם יתנו סכום קצוב מחה"ש לשנה כי אז רק צדקה תקרא אבל לשתהא ראוי להקרא בשם הנאה

ח"ק דגמילות חסדים אז בין בגופו בין בממונו צריך לקיים פקידתה לפקוד ולבקר את החולה ולילך להלויית מת ב"מ בגופם לא כמנהג הגרוע שמעמידים אדם אחר שכיר בא בשכרו במקומם אם יפול עליהם הגורל לשמור וללוות והטעם כי אותות האהבה אשר מראים לאדם אם בעצמם הולכים לבקרו בחליו וללוות אל בית עולמו זה א"א ע"י ממון שממנים אחר במקומם רק אם בעצמם יעשו ויראו אותות האחוה לרעיהם המוטל על ערש דוי זה יחשב יחשב לג"ח העיקרי. ואפשר להמליץ ע"ז דברי ד"ה אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלקים כפרו כלומר אח אותיות האחוה זה לא יכול לפדות אם יתן כסף תמורתו. ועפ"ז י"ל המסורה והובא בבעה"ט פ' קרח אך פדה תפדה בכור האדם אח לא פדה יפדה כי לפמ"ש בגמ"ח צריך דוקא בגופו ולא מועיל נתינת ממון ופי' עפ"ז פסוק בפ' תצוה ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם כי כשאנו מוכיחים למה אין אתם מקיימים מצות ג"ח בגופכם ואתם נותנים ממון כופר נפשכם ישיבו לנו הלא הכהנים והמורים גם הם לא יעסקו בג"ח בגופם שהרי הכהנים אף אינם רשאים לטמא למתים וגם הת"ח רוב פעמים אין מתעסקים במצוה זו א"כ גם לנו די אם נתן כסף כופר נפשנו אבל באמת בכהנים נאמר במדרש ר"פ אמור יראת ה' טהורה עומדת לעד בשביל שירא אהרן זכה שתאמר פרשה זו לבניו ופי' המפרשים כי ההתעסק במתים יועיל שהחי יתן אל לבו לירא את ה' אבל הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו בלאו הכי ואינם צריכים להתעסק בג"ח בגופם וז"ש ונשא אהרן הוא הכהן הגדול אשר גם הוא לא יעסוק בג"ח של אמת שעושים עם המתים הוא יש לו לישא על שכמו עון הקדשים מה שחוטאים בני ישראל אשר יקדישו רק לכל מתנותיהם וסוברים שכבר יצאו בזה ידי חובתן. והנה בבכור המצוה להיפך שצריך דוקא לפדותו בכסף ואם יאמר אדם אקדיש בני בכורי לה' כשמואל ולא אפדנו לא קיים המצוה כי גזרת הכתוב הוא דוקא לפדותו בכסף וזה בא למעט בתיבת אך אך בכור אדם תפדה לאפוקי מצות ג"ח לא סגי פדיון כסף רק צריך לעסוק דוקא בגופו וע"ז מייתי המסורה אידך קרא אח לא פדה יפדה שפירושו כנ"ל ויש להמליץ ע"ז מאמר המדרש כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדית אלו המתים כלומר ע"כ כפר לעמך ישראל אלו החיים גם לזה צריכין אנו להתפלל שיכפר לנו אשר פדית אלו המתים בשביל שהמצות שאנו צריכים לקיים בגופנו בהמתים היינו פודים אותן בממון וזה לעון יחשב וז"ש הדבק בדרכיו מה הוא קובר מתים בעצמו ובכבודו ולא ע"י שליח שנאמר ויקבור אותו בגיא ולא ידע איש את קבורתו כמו כן אתם תדבקו בו ובעצמכם תעשו המצוה הנכבדה הלזו. ואמנם במצות קבורה בודאי יש עוד טעם שיעשה בעצמו עפמ"ש במק"א כי הכבוד שעושין למת הוא

מורה שאנו מאמינים בתחיית המתים כ"א היינו חושבים ח"ו את המת כאבן דומם אשר אין עוד תקותו לחיות למה לנו לכבד אותו אבל אחרי ידענו כי מתים יחי' אל ויוולד מחדש באור החיים ע"כ אנו מכבדים אותו. ועיי' לעיל פ' חיי שרה בפ' גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר עיי"ש ע"כ רק אם אנו בעצמינו מלוים את המת אנו מורים ע"ז שאנו מאמינים בתחה"מ וזהו הרבותא שסיפר הפ' במשה אף שלא ידע איש את מקום קבורתו ולא היו מלוים אותו ולא הי' להם במותו הוראה על תחה"מ בכ"ז לא ידע איש את קבורתו שנקבר ומת כ"א יודעים היו שחי' יחי'. והנה אמרו באבות הסתכל בג' דברים ואין אתה בא לידי עבירה ופי' במ"ש דוקא ג' דברים יחד צריך להסתכל שאם יזכור את זה לבד מאין בא שמעפר יסודו אז יטעה בדעתו לומר כי עפר הוא ואל עפר ישוב למקום רמה ואין דין וחשבון בשאול אשר יבוא שמה ע"כ צריך ג"כ לחשוב שאעפ"כ לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה עי"ש. א"כ הי' מקום לטעות שמ"ר בשביל שהי' כ"כ שפל ועניו בדעתו וזכר מאין בא א"כ ירופף עמוד אמונת תחה"מ ח"ו וע"ז אמר איש זה משה שנאמר והאיש משה עניו מאד כלומר אע"פ שהי' עניו מאד בכ"ז גם הוא לא ידע שנקבר לנצח כי ידע באמונה שעוד חי' יחי' בתחה"מ והטעם באמת כי הקרא מסיים מכל האדם אשר על פני האדמה וצ"ל ל"ל הך אשר ע"פ האדמה ידענו כי האדם ע"פ האדמה ולא בשמים ממעל ולא בארץ מתחת אבל רמז בזה כי זהו טעם עניוות משה כי המתגאה אם יחשוב בדעתו שעוה"ז הוא רק עולם עובר ופרוזדור בפני עוה"ב למה יתגאה בכבודו אשר יש לו בעוה"ז אחרי שהוא רק אהל עראי משא"כ העניו האמיתי הוא לרוב פחיתות אצלו העולם העובר ע"כ הוא עניו בדעתו וזהו כוונת הכתוב והאיש משה עניו מאד מכל האדם והטעם אשר על פני האדמה כלומר כל האדם המתגאה יחשוב בלבו שרק ע"פ האדמה בארץ הנשמה הלזו משכן כבודו ולא יאמין בעולם אחר לא כן עבדי משה רבע"ה הוא ידע שלא ע"פ האדמה עיקר חיותו כ"א בעוה"ב ע"כ מה יתגאה והמן לא ידע זאת שהוא סבר בדעתו הנפסדה כי במות אדם שאול תבלעהו לנצח ע"כ שמח שהירח הזה הוא לרעה על ישראל ח"ו ולא ידע כי בז' באדר שמת בו באותו יום עצמו נולד לחיים אמתיים חיי עוה"ב כי זרח השמש בעת בא שמשו: והנה ארז"ל במס' שבת אמר הקב"ה למשה בשביל שמיעטת א"ע התורה תקרא על שמך שנא' זכרו תורת משה עבדי הכוונה כי באמת יש מקום לטעות שח"ו לא הקב"ה צוה למשה את התורה והמצות רק הוא הי' זח בדעתו וגדל דעה ח"ו והמציא בלבו את המצוות האלו למען השתרר על ישראל. והנותן ביותר מקום לטעות הזה אם אנו קוראים את התורה בשם תורת משה ידמה ח"ו שהוא ממקור בינתו הרוה לנו תורה ומצות אבל אחרי ידענו

ענותנותו הגדולה של מ"ר שלא ביקש גדולה לעצמו אין כאן מקום לטעות אחרי שאין לו שום תכלית לכבודו ע"י התוה"ק למה יכזב בדברי שקר להוציא ח"ו מלין מלבו בשם ה' אחרי שהכבוד היוצא מזה לסחי ולמאוס בעיניו. וזהו הכוונה אחרי שמיעטת את עצמך וידוע לכל שאתה עניו כ"כ ושפל רוח ימאס כבוד א"כ התורה תוכל להקרא על שמך בלי מקום לירא שיטעו ח"ו לומר משלך היתה. והנה כשראה מרע"ה שגם אחיו אהרן ישרת בכה"ג הי' מאוד מתייירא שעי"כ יאמרו המכחישים שהוא רודף אחרי הכבוד המדומה ע"כ הוא רוצה להיות מלך ומחוקק ואחיו כהן גדול כדי שמשפחתו תהי' גברת כל הממשלה ועי"כ ימאסו ח"ו בתורה כמו שבאמת היו מתרעמים ע"ז קרח ועדתו ואמרו משה מלך ואחיו כ"ג כידוע. ע"כ כשא"ל הקב"ה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע לו שעי"כ שגם הוא ממשפחתו יבוא לגדולה כזו יתן מקום למכחישים לטעות כנ"ל. וע"ז השיב לו הקב"ה הלא התורה שלי היתה ונתתי' לך שתקרא על שמך בשביל שידעתי שאתה עניו כנ"ל ואין מקום לטעות ע"כ גם בזה שאהרן הוא כ"ג אין מקום לטעות כי ידוע שמרע"ה לא ביקש גדולה וכבוד לעצמו וזאת התורה אשר שם משה לפני בנ"י הוא עפ"י ה' יתברך:

לוח ארז על פרשת כי תשא

בגמ' ב"ב. א"ר אבהו שאל משה את הקב"ה במה תרומם קרנן של ישראל א"ל בכי תשא את ראש וא"ר אבהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה א"ל צאו וראו מה פירש דוד אבא פזר נתן לאביונים קרנו תרום בכבוד המשך ב' מאמרים אלו נראה עפמ"ש האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין ופרשתי בפ' הקודמות הכוונה שמתחלה קודם שיעלה מעלה ראש במילי דחסידות צריך להרחיק בתחלה מן הדברים המזיקים לאדם בעשותו אותם כמו גזל וגנבה ואח"כ פרישות מביאה לידי רוה"ק וילך מעלה מעלה ולא בפ"א אל המדרגה הגבוה מעל גבוה וכמ"ש רבינו בחיי ז"ל נלכה ונרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו שהכוונה כמו שהשחר לא יאיר כ"א לאט לאט וע"ז נאמר המאיר לארץ ולדרי' עליה ברחמים שאלו הי' אור השמש יוצא בפ"א הי' מעוור עיני האדם ע"כ מתחיל להאיר מעט מעט ופירשתי ג"כ האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דאבות הכוונה ג"כ כנ"ל כי יש מדות ומעלות אשר ראוי לכל אדם לילך בהם והם כמו האבות לתולדות שאר המדות התרומיות עד"מ העניוות וכדומה הם האבות לתולדות שאר המדות ואח"כ ילך לבטח דרכו עד שיקרא חסיד וז"ש לקיים תחלה מילי דאבות ופי' המאמר שור שהקריב אדה"ר קרנותיו קודמין לפרסותיו כי הקרן של שור

הוא רק להזיק לא כן הפרסה אף שהוא מגחת בבעיטה אבל ג"כ רב תבואות בכח שור ומתחלה צריך להרחיק הדברים המזיקים לגמרי ואין בהם שום תועלת ואח"כ יקדש את עצמו גם במותר לו אבל באמת האדם יכול לקדש גם מדותיו הפחותות כגאוה וכעס וכדומה בהשתמשו בהם לש"ש ע"ד שאמר יהודא בן תימא הוי עז כנמר וכו' ופי' הב"י ז"ל אע"פ שאלו מדות גרועות המה מ"מ איש הבינים גם את אלו יכול לקדש ולהגביה בעשותו אותם לש"ש ואת המותר יחרים. והנה אחת מן המדות הפחותות הוא החמדה לאסוף ולאצור ממון כי הוא חמדה ותאוה גרועה מאד כי יצבור ולא ידע מי אוספם ובא עי"ז לכמה עבירות חמורות וכ"ז ע"י שחשוקיהם כסף ואדניהם נחשת ובכ"ז גם את זו המדה הרעה יוכל להעלות אם יפריש ממה שחנן לו ה' ע"י טרחו ועמלו חלק ליתן לצדקה אז גם המדה הפחותה ההיא לא תתן מגרעת בערכו אחרי שיאסוף ממון לפרנס מהם עניים מרודים וכי יראה ערום וכסהו ופירשתי ע"ז אל תירא כי יעשיר איש כי ירבה כבוד ביתו וגו' לא ירד אחריו כבודו כי נפשו בחייו יברך כי הוא יודע לברך ולתת כח לנפשו ע"י חייו בעשירות. והנה קרן הוא רק להזיק כנ"ל והוא כינוי למדות הפחותות באדם וע"ז שאל מרע"ה את הקב"ה במה תרומם קרנן של ישראל ר"ל המדות הפחותות שבהם במה ירוממו וינשאו אותם והשיב לו בכי תשא את ראש היינו שיתנו צדקה בממונם ואז גם למדה זו יתר שאת ויתר עז וזהו ששאלו ג"כ לשלמה עד היכן כחה של צדקה ותשובתו בצדו קרנו תרום בכבוד שאף הקרן שדרכו לילך ולהזיק והוא אסיפת הממון ובכ"ז ע"י שיעשה בו צדקה אז גם הקרן הזה ירום ולכבוד ולתפארת יהי' לו ותתהפך המדה הרעה לטובה כנ"ל: כי תשא את ראש ב"י ונתנו איש כופר נפשו וגו' ולא יהי' בהם נגף וגו'. במ"ר הה"ד רבים אומרים לנפשי וגו' אלו האומות שנאמר המון עמים רבים ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי שנתת לי הרמת ראש שנאמר כי תשא את ראש. נראה הכוונה כי הטענות שטוענים צוררי ישראל עלינו הוא שאומרים שאנו רק אוהבי ממון וכל מגמתנו רק אהבת הבצע ואין לנו שום אהבה אל המדינה שאנו גרים בה רק לנצל את העמים שאנו שוכנים בתוכם וכ"ז מקנאתם שרואים ב"ה כי ישראל עושה חיל אושר ועושר וקובץ על יד סגולות מלכים ע"כ מקנאתם נולדה שנאתם אבל אם היינו עניים ח"ו לא היו שונאים אותנו. ויש להמליץ ע"ז כופר נפש איש עשרו ורש לא שמע געָרה היינו ע"כ הם כופרים ומכחישים שיש לנו נפש איש מרגשת אהבה אל המדינה היא עשרנו ומעמדנו הטוב. אבל אם היינו ח"ו רשים ודלים לא היינו שומעים געָרת לאומים. ואמנם לבטל טענה זו צוה הקב"ה לתת שקלים למזבח ובזה אנו מורים כי אין אנו עובדים לאלהי זהב. וי"ל בזה מ"ש במס' מגילה גלוי וידוע לפני הקב"ה

שעתיד המן לשקול והקדים שקליהם לשקליו הכוונה כי המן אמר אחרי שכל מגמת ישראל אינו אלא רק לכסף יכסופו והכל אצלם בערך הכסף ישקל ע"כ גם הם לא ישקלו אלא בערך כסף ואם אתן כסף תמורתם שלמתי עבורם במדה שמודדים הם אבל אחרי שישראל הקריבו שקליהם למקדש והורו בזה שאין כסף נחשב אצלם לעיקר ע"כ לא יוכל לפדות איש בכסף סיגים אשר יתן תמורתם וז"ש המדרש רבים אומרים לנפשי אלו אוה"ע שאומרים לישראל אין ישועתה לו באלקים כטענה הנ"ל. וע"ז משיבים ואתה ה' כבודי ומרים ראשי שאמרת כי תשא את ראש וכו' היינו אם אנו רוצים להרים ראשינו בכבוד אז צריכים אנו לתת כופר נפש להפריש מממונינו ובזה אנו מראים שלא רק אל הכסף נכספה נפשנו כ"א גם לדברים גבוהים. וי"ל שזה כוונת מאמרז"ל חכם לב יקח מצות זה מ"ר שכל ישראל היו עוסקים בביזת כסף וזהב והוא עסק בקבורת עצמות יוסף ויל"ד מה שייך לומר עליו בזה חכם לב. ולהנ"ל הכוונה נכונה כי הוא ידע מקדם את אשר יעשה באחרית הימים אשר יאמרו בגוים כמו שישראל נצלו את מצרים ונשאו כספם וזהבם כן לעתיד ג"כ ישראל ישמן מחלב ארצות העמים ואין להם שום הרגשה לאהוב דברים הגבוהים למעלה מכסף וזהב וכדי לבטל טענה זו ע"כ הוא ע"ה השליך כסף וזהב מנגד למען יוכל לעסוק במצות קבורת יוסף. ובזה חכם לב לבעל טענה כוזבת הנ"ל וז"ש חכם לב זה מ"ר יקח מצות כלומר יעסוק במצות שצריכים ליקח אותם בדמים כי כל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב ולמען לא יאמרו בגוים שרק לזה עיני ישראל פונות ע"כ הוא עסק במצות והראה כי אין העיקר אסיפת כסף וצבירת זהב כנ"ל.

ובזה י"ל מדרש תנחומא אמר משה לפני הקב"ה שמא משאני מת אין אני נזכר עוד א"ל הקב"ה בכל שנה שקוראין פ' שקלים באלו אתה עומד שם באותה שעה כי מרע"ה ירא כי בעודו בחיים חייתו הוא יעמוד נגד הקמים על ישראל אבל אחרי מותו אולי יקומו האומות להכחיד ח"ו זרע ישראל בטענה הנ"ל וע"ז השיב לו הקב"ה אם הם יקראו פ' שקלים היינו שירימו נדבה לש"ש אז יבוטלו כל הטענות ההם כאמור למעלה נזכר משה יעמוד לנצח:

עוד י"ל מדרש הנ"ל ע"פ שאלת ההוא מינא המובא במדרש כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות ולמה אין אתם משוים עמנו בע"ז. והתשובה בזה כתבו המפרשים שלא נאמר לילך אחרי הרוב אלא בדבר ספק שיש בו נטי' לכאן ולכאן אבל בדבר ברור לנו שכך הוא האמת לא נוכל לילך אחר הרוב. ובזה פי' זקיני הח"ס זצ"ל מובא בשמו בס' ליקוטי חבר שפירש בזה לא תהי' אחרי רבים לרעות שלא לילך אחרי טענת רובא הנ"ל לרעה ח"ו להיות ככל המון הגוים בית ישראל והטעם כי לנטות דהיינו בדבר שאנו מסופקים

בו איך האמת אז אחרי רבים להטות אבל לא בדבר שאנו יודעים האמת בבירור ואין בו שום צד ספק בזה אין אנו רשאין לילך אחרי הרוב. וזהו לדעתי הטעם שנאסר המנין בבני ישראל שכבר נתעוררו בו המפרשים מדוע באומות אין בהם נגף בפקוד אותם ורק בישראל נאסר למנותם. ולהנ"ל י"ל כי במנות את ישראל אז מראים שהם סומכים על המנין וכמות ריבוי אנשיהם וזה לא יתכן בישראל לסמוך על הרוב כי הם המעט נגד העמים ולא בחיל יגבר איש ישראל ע"כ בפקוד אותם יהי' בהם ח"ו נגף ע"כ יתנו לכופר נפשם וזהו כוונת המדרש רבים אומרים לנפשי הם אוה"ע שהם רבים ואומרים אין לנו ח"ו ישועתה באלקינו וצריכים לילך אחרי הרוב אבל הקב"ה הרים ראשינו באמרו כי תשא וגו' ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם היינו שבישראל אין רשאי למנות כי אין הולכין בהם אחר הרוב וי"ל בזה מ"ר הובא לעיל פ' תצוה אמר משה לפני הקב"ה מכל ע' אומות שיש לך אין אתה מצווני אלא על ישראל א"ל מפני שהם דבוקים בי שנאמר כאשר ידבק האזור על מתני איש כן הדבקתי בי בית ישראל. הכוונה כנ"ל אחרי שאוה"ע המה הרוב מדוע יבחר ה' בנו מכל העמים וע"ז השיב כמו האזור אף שהוא הקטן מכל הבגדים מ"מ המועט הזה הוא מחזיק את המרובה כל הבגדים כולם לבל יזחו ויפלו כמו כן אף שאנו המעט מכל העמים בכ"ז אנו מחזיקים ומקיימים את העולם כולו כשאנו מחזיקים בתורת ה': ואתה קח לך בשמים ראש. בגמ' מרדכי מן התורה מנין שנאמר ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור ותרגום מרי דכי נראה כי הקשו על מרדכי ע"ה אף שכדין עשה שלא השתחוה להמן שעשה א"ע ע"ז מ"מ הי' לו להחבא ממנו כמעט רגע עד יעבור זעם אחרי ידעו כי מצות המלך לכרוע לפניו ומדוע ישב במכוון כנגדו בשער המלך הלא מזה נראה כי בידים הביא א"ע וכל ישראל בסכנה מה לו לצרה הזאת לפגוע בו ולהתחרות ולהתגרות במרעים והתשובה ע"ז נראה כי ידוע שישראל בימים ההם בפרס הי' להם כמו בזה"ז חירות ממלכיות ועול הגלות נוטל מהם גם בזה הושוו לזמן הזה כי אחרי נוטל מהם עול הכבד וישמן ישורון ויבעט כי הלכו להתערב בפת בג המלך ואחרי שראה מרדכי בעיניו כי יאה עניותא לישראל ובצר להם ישובו אל ה' וראה כי ח"ו תשתכח תורה מישראל אם יוסיפו להיות בצל החירות ע"כ העמיד עליהם מלך קשה כהמן והתגרה בו למען יכביד אכפו על ישראל ויהיו בצרה ואז ישובו אל ה' בכל לבבם כמו שהי' באמת שקיימו מה שקבלו כבר כמארז"ל גדולה הסרת טבעת וכו'. אבל באמת מהיכן ידע מרדכי את זאת שבעת תשקץ שמש הצלחתם ישובו אל ה' אולי ח"ו להיפך כמ"ש באוה"ע והי' כי ירעב והתקצף וקלל במלכו וגו' וזהו שאלתם מרדכי מן התורה מנין מהיכן יצא לו מן התורה ידיעה זו שבעת צר להם ישובו אל ה'

וע"ז השיב מר דרור כלומר רק בעת מר להם ושתו מכוס התרעלה ועול גלות הכביד נחשתו עליהם רק אז הם דרור בתכלית החירות והחפשיית מחטאים ומתרגמינן מרי דכיא רק בעת מר להם אז דכיא טהורים ונקיים המה כמו שפירשתי לעיל פ' מקץ ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה ויורהו ה' עץ וימתקו המים שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו עיי"ש בדרוש הנזכר. אלא דלכאורה מה מהני תשובה כזו שהיא רק בעת צרתם ישובו אל ה' מאונס היראה והפחד אשר עליהם אך יש להסביר עפ"ד הרמב"ם ז"ל הידועים בטעם כופין אותו עד שיאמר רוצה אני כי חלקי ה' אמרה נפשי מטבעה רק שיש מעכבים ואם יסירו המונעים ע"י איזו סיבה שיהי' אז נפש הישראלי חוזרת לטבעה ומה"ט מהני התשובה מיראה אחרי שמטבעם הם אוהבים את ה' רק סיבות חיצוניות הם מבדילים בינם לבין אלקיהם ובהסיר המניעה יהי' ע"י מי שיהי' חוזרים לאיתנם הראשון וה"ט דאיתא דרק בישראל מהני תשובה מיראה ולא ולא באוה"ע וטעמא בעי למה ולהנ"ל מובן היטב. אמנם אכתי יש להבין הלא כל הנפשות לו הנה ואם נפש הישראלי משתוקקת בטבעה אל אלקים מדוע לא ישתוקק נפש אוה"ע הלא אב א' לכולנו אלא די"ל ע"פ הרמב"ם ז"ל במורה כי אחד מטעמי המילה הוא להתיש כח החומר ועי"כ שהנער בהוולדו נזדכך חומרו בן שמונת ימים עי"כ טבעו וחפצו לדבק בה' ורק מניעות חיצוניות מבדילות ע"כ בהסיר המניעה יהי' מחמת יראה או דבר אחר סוף סוף חוזר לטבעו לא כן אוה"ע שחרפת בשר להם ע"כ אין מטבעם לדבק בה' ולזה לא מהני אצלם תשובה מיראה כנ"ל. ומה מאוד ינעמו עפ"ז דברי רז"ל ליהודים היתה אורה זו תורה וששון זו מילה כי באמת אחרי שהצר להם איש צר ואויב קיימו וקבלו התורה בברית חדשה אשר לא תופר וזהו ליהודים היתה אורה אכן אם רק בעצבון מחמת יראה היתה תשובתם אל ה' לא הי' מועיל אבל באמת צרתם לא היתה רק הסרת המניעה שתחזור נפשם לטבעה הראשון ואז קיימו עליהם בשמחה וע"י מה הי' טבעם כ"כ משתוקק לדבק בה' ז"ש וששון ששמחו בקבלת התורה מחדש זה הי' ע"י המילה שזככה את טבעם ומביא ע"ז שנאמר שש אנכי על אמרתך כמוצא שכל רב כי באמת מו שמוצא מה שנשלל ונבזז ממנו הוא שמח כן נפש הישראלי באמת מטבעה כל טוב אדוניו בידו בהשתוקקות לעבוד את ה' רק שהתאוות שללו ממנו את החמדה הלזו וכאשר יניחו גלי התאוות אז חוזר ומוצא מה שהי' לו מתחלה ונאבד ממנו באמת אח"כ הוא שש על אמרתו כמוצא שלל רב שנשלל ממנו מקדם:

והלוחות כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים והלוחות מעשה אלקים המה. כי א' מהמופתיה שהתורה היא מן השמים הוא שראינו בעינינו שלא לבד אנשי בריתנו

מכירים את חין ערך התורה כ"א גם אומות אחרות אשר לא באו בברית קודש בכ"ז גם המה לאט לאט יפתחו להם שערי אורה להבין ולהכיר כי ישרים דרכי ה' עד שכל הדעות והמדות הישרות אשר יחזיקו בהם לעת כזאת כל החכמים בלי הבדל לאום מלאום לא על שדי תבונתם גדלו והצליחו ועשו חיל כ"א מקורם טהור נובע ממעין תוה"ק. וי"ל ע"ז מעין יוצא מבית קדשי קדשים כי לנו המים להשקות בו כל העולם כולו ולעתיד כאשר יקוים והי' ביום ההוא יהי' ה' אחד שיכירו וידעו כולם למקטנם ועד גדולם שרק תוה"ק היא אם כל חי ורק דדי' ירוו כל באי עולם אז יודו וירננו לנו האומות על אשר אחזנו בה ולא הרפינו ממנה נצרנוה כבבת עינינו לא חתנו מפני כל ורק היא לבדה היתה יקרה לנו מכל הון מפז ומפנינים עד שעל מזבחה הקרבנו ברצון את נפשנו ונפש עוללינו ועלי' נשפך דמנו כמים ועי"כ היא התוה"ק נצורה לדורי דורות בלי מגרעת לא נפל דבר אחד מכל דברי' הנאמנים ארצה ועי"ז יודו לנו הלאומים כי אם לא היינו כ"כ נאמנים במסירת נפשנו עלי' או אם ח"ו אומה אחרת הושמה שתשמור התורה לעולמי עד אז ח"ו כבר אבד סברה ובטל סיכויי' כי אומה אחרת אשר איננה קשה עורף לטובה כ"כ כמו האומה הישראלית בבוא עלי' גלי הצרות עבור קיום התורה היתה משלכת אחרי גוה את אוצר התורה אבל אנו שלומי אמוני ישראל קיימנו בנו מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה וע"ז נאה להודות לנו וז"ש הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו שכל האומות יש להם להודות ולהלל לה' שגבר חסדו על אומתנו שלא נטבעה בעומק ים הצרות וגלי המצוקות לא שטפוה כי אמנם עי"ז שאנו נשארים חיים וקיימים ואמת ה' לעולם דברי התורה שהם משפטי אמת היוצאים מפי ה' נשארו בצביונן לעולם ועד לתועלת העולם. כולו וז"ש דהע"ה יזכרו וישובו אל ה' כל אפסי ארץ וישתחוו לפניך כל משפחות גוים שע"פ דקדוק הלשון הול"ל וישתחוו לפניו מה לפניך דקאמר. ולהנ"ל הכוונה אחרי אשר ישליכו מעליהם אוה"ע את שקוציהם וגלוליהם וישיבו אל ה' ויטו אזנם לקול דברו הנאמר בתוה"ק אז ישתחוו ויודו לפניך העם הישראלי על אשר היית שומר ונוטר נאמן לתורה. והנה כתב הנכתב רק על צד אחד מהלוח לא יוכל להקרא רק על אותו הצד אבל על צד האחר לא נראה ולא נוכל לדעת את פתשגן הכתב ואם גם נראה דמות הכתב נראה אותו להיפך מן הכתוב לא כן אם הדברים כתובים משני עבריהם אז העומר באיזה צד שיהי' כהלין כתבא למקרי כמו כן אם הלוחות היו כתובים רק מצד אחד אז אנו עם בנ"י העומדים בפנים היינו יכולים לקרות את דברי התורה שהם כתב יושר דברי אמת אבל להעומדים חוץ למחנה ישראל הם לא היו יכולים לקרוא את התורה ולא עוד אלא שהי' נראה להם ד"ת כהפוכים ע"כ לרמז שהתורה ישרה ונכוחה

לכל באי עולם אף לאינם מחזיקים בבריתה היו הלוחות כתובים משני עבריהם למען בכל צד ואופן יזהירו דברי אמת וזהו מופת שמעשה אלקים המה כי מעשה בנ"א לא יהי' לרצון רק לבני אומתו ולא לכל אומה ולשון אבל הלוחות כתובים משני עבריהם זהו ראי' מהימנא שהלוחות מעשה אלקים המה. ואפשר שזהו שדרשו במס' מגילה לדעת מה זה ועל מה זה שמא עברו ישראל על התורה שנאמר מזה ומזה הם כתובים כי אחרי שד"ת מזה ומזה הם כתובים זה מורה שכל האומות מכירים כי ישרים דרכי הי ואם בכ"ז עומדים עלינו לכלותינו ח"ו אין זה כ"א באשר עזבנו את ד"ת המאירים לכל עבר וצד ואם יראו כי שם ה' נקרא עלינו וייראו ממנו אלא ודאי שהפרו ברית התורה ע"כ באה עליהם הצרה הזאת וזהו שכוונה אסתר ע"ה במאמר הנ"ל:

ויאמר ה' אל משה פסל לך וגו'. בילקוט זש"ה עת להשליך אבנים בשעה ששבר משה את הלוחות נתרעם הקב"ה עליו וא"ל אלו אתה חצבת הלוחות ונתייגעת בהם לא היית משברן אני חוצב להבות שנאמר קול ה' חוצב להבות אש אתה משברן תדע מה הוא כחן אתה פסל אותן. נראה כי המלאכים נתרעמו במ"ת ואמרו מה אנוש כי תזכרנו תנה הודך על השמים כי התורה היתה כתובה אש לבנה ע"ג אש שחורה כפי' רמב"ן ז"ל בהקדמתו עה"ת כולה רוחנית ולא יאתה לבני אדם קרוצי חומר ואפשר שגם מרע"ה לא נתרצה שתנתן תורה שתהא כולה רוחנית לקרוצי חומר וע"כ חטאו ישראל בעגל עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו כי התורה על שהיתה להם גבוה מעל גבוה לא יאתה להם ע"ד שפירשתי יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם וגו' ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה כי ארז"ל אין ממנין פרנס על הצבור אא"כ קופה של שרצים תלוי' לו מאחוריו כי אם המנהיג הוא רם ונשא למאוד בלי שום חסרוני אדם אז לא ילמדו העם ממנו כי יאמרו אנו לא נוכל להגביה עוף כמוהו ומה לנו ולו ע"כ האיש אשר גם לו תאוות היצר וכובשו ומתגבר עליו הוא האיש אשר יבחר בו ה' למנהיג ולהורות ואמנם אם הי' העם בלי יצה"ר רק כולו קודש לה' אז מנהיגם הי' יכול להיות כולו קודש אבל יש לבני אדם שתי רוחות כפי' מהרש"א ז"ל בחי' אגדות בסוטה גבי עקב היתה רוח אחרת עמו שיש לבנ"א ב' נטיות רוח האלקים רוח אמת וצדק וגם רוח הבהמית היורד למטה והוא רוח התאווני. ופירשתי בזה המשנה באבות אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד ויל"ד מאי אחד דקאמר הול"ל הקב"ה אלא דע"כ אין דיין יחידי רשאי לדון כי לאום מלאום יאמץ ויש לחוש שבעת שהוא דן רוח שקר גובר בו אבל כשיש ג' דיינים אז לא ימלט שעכ"פ באחד מהם ימשול רוח האמת בעת שבתו לדין אבל הש"י שהוא יחיד ומיוחד וכולו אמת וצדק הוא רשאי ולא

אנחנו וז"ש שאין דן יחידי אלא אחד בשביל שהוא אחד בתכלית האמיתי. ואחרי שיש לבנ"א ב' רוחות כנ"ל ע"כ גם המנהיג צריך שיהי' בו מעט מזער מחסרונות בנ"א וז"ש אלקי הרוחות לכל בשר אחרי שאתה ה' נתת לכל בשר ובשר ב' רוחות לעלות ולרדת ע"כ מוכרח המנהיג שיהי' איש כזה אשר יצא לפניהם ברוח חזק ואמיץ אבל יהי' לו גם חסרון שלפעמים גם יבוא לפניהם בבואם מן המלחמה יהי' הוא ראש וראשון לפניהם שזהו סימן למורך רוח כי הגבור במלחמה יהי' הראשון ליציאה ואחרון לביאה ואם יהי' מנהיגם כן בלי שום מורך ופחד אז יעמוד הוא במדרגה גבוה הרחק מהם ולא ילמדו ממנו ע"כ צריך להיות דמיון מעט להמנהיג אל העם ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה שהרועה איננו כלל מסוג ומין הצאן שהמה בהמה והוא אדם. אבל הרועה ישראל צריך להיות ממינם ומסוגם כנ"ל, ועפ"ז פירשתי תנחומא וילקוט ר"פ ואתחנן זש"ה הכל באשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא כטוב זה משח שנולד מהול שנא' ותרא אותו כי טוב הוא ולטהור זה אהרן שהי' מטהר עונותיהם של ישראל ולטמא אלו מרגלים אלו ספרו בשבחה של א"י ואלו ספרו בגנותה אלו לא נכנסו ואלו לא נכנסו כי על שאלת צדיק ורע לו יש להשיב שהעולם נידון אחרי רובו והצדיק נתפס בעון הדור אלא דלצדיק גדול שהוא לגמרי מסוג ומין אחר משאר אנשים הוא לכאורה לא יענש עמהם אלא דאחרי שהוא רם וגבוה כ"כ ואינו משפיל מדרגתו למען יוכלו העם ללמוד ממנו א"כ גם לו יאתה העונש אחרי שלא יוכלו להצליח מלימודו באמרם שהוא לעומתם כמו רועה לעומת הצאן שאינו ממינם כנ"ל וז"ש הכל כל אדם נידון כאשר לכל ככלל העולם כולו ועי"כ נצמח שמקרה א' לצדיק ולרשע. והנה מרע"ה נולד מהול להורות אף ששאר בנ"א צריכין למול את עצמם לאות כי צריך לפחות ולהמעיט את הגוף הוא ע"ה אף גופו הי' קודש לה' לעבודת הקודש אין מהצורך לגרע ממנו וגם אהרן הי' טהור ונקי עד שכל עסקו לא הי' לטהר א"ע כ"א לטהר עונות ישראל. ואם אנשים אחרים שלא הי' כ"כ גבוהי המעלה כמשה ואהרן הי' מספרים בשבחה של א"י בוודאי הי' העם שומעים לקולם ולא חטאו להוציא דבה אבל אחרי שמשה שנולד מהול שזהו לאות על גודל שלימותו וגם אהרן שהי' רק עסק לטהר עונותיהם והוא בעצמו כולו טהור מבטן הם ספרו בשבחה של א"י אמרו העם מהם לא נקח מופת וראיה ולא נוכל ללמוד מדרכם. וזה כוונת המדרש אכה מסעי בני ישראל אשר יצאו לצבאותם ע"פ ה' ביד משה ואהרן הה"ד נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן כי ישראל במדבר אף שהי' להם מורים ומאורים גדולים כמשה ואהרן ובכ"ז חטאו וה"ט לפי שהם היו גדולים כ"כ עד שאמרו ישראל המה כמלאכים אנו כב"א ולא נוכל ללמוד רק מאנשים כמונו וע"כ עבר עליהם

כל המסעות האלה על אשר יצאו ע"פ משה ואהרן וז"ש נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן כמו הצאן אשר אין להם רועה בדומה להם ואינו ממינם כ"כ היו משה ואהרן גדולים כ"כ עד שרעייתם את ישראל נמשל לרעיית הצאן ע"י אדם שאינו ממינם כן היו ישראל לעומת משה ואהרן וע"כ לא למדו מהם וגרמו להם המסעות הללו. וע"כ ביקש מרע"ה לתת להם מנהיג כנ"ל אשר יהי' לו דמיון ושווי מעט עם העם בחסרון קצת למען ילמדו העם ממנו וע"ז אמר לו הש"י והשיבו קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו לא כמו שאתה סבור שצריך להיות בו ב' רוחות לעלות ולרדת כ"א רק רוח א' רוח ה' ידבר בו וכ"ת שלא ילמדו ממנו ויאמרו שהוא אינו מבין ובקי בטיב העולם וצרכיו כנ"ל זה אינו קופה של שרצים תלוי' לו מאחורי' היינו בעבר ידע ונסה את הכל אבל עתה מצא שאין טוב אלא תורה ועבודה וביהושע תרתי איתנהו בי' שלע"ע אין בו אלא רוח א' לאביו שבשמים אבל ידעו ישראל שהוא מבין גם בטיב ותהלוכות עולם וסמכת את ידך עליו אחרי שבעבר ידעו שיב"ן נער לא ימוש מתוך האהל והוא הי' עיקר סמיכת ידיו של משה לעזרו ולתמוך אותו בהתנהגות הצבור ובדרכי העולם ואחרי ידיעתם שאתה סמכת את ידך עליו הוא הי' סמיכתך ודומה כמי שתלוי לו מאחוריו ע"כ די לו בזה שיהא בו רק רוח אחד המיוחד לשמו יתברך אחרי שעכ"פ מתחלה הי' לו הליכות בעניני העולם כבר ילמדו העם ממנו. ועפ"ז י"ל בי זה משה האיש לא ידענו מה הי' לו אמרו שלע"ע אנו רואים שהוא בבחינת מלאך ולא נוכל ללמוד ממנו אבל גם לעבר לא ידענו מה הי' לו אישיות וחסרוני בני אדם ובזה י"ל המדרש בפרשתנו שאמר משה לפני הקב"ה וישח אדם וישפל איש וכא תשא להם וישח אדם אלו ישראל שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם יודע אני ששחו ישראל לעגל וכו' ולא תשא להם בתמי' ר"ל לישראל ע"כ חטאו בעגל ורצו לבחור להם רועה אחר מפני כי וישח אדם שהי' בעיניהם שפלים נגד מדריגת משה רבע"ה ושפיר מביא קרא ואתנה צאני צאן מרעיתי שנמשלו לצאן שאין להם רועה ממינם כן הי' מנהיגם מרע"ה גדול מאד לפי ערכם ועי"כ שגו לחטוא. ואפשר שזהו כוונת המדרש חטאו בראש ולקו בראש ומתנחמים בראש חטאו בראש שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה כי אמרו הראש אשר יבחר ה' הוא גדול במעלה יותר מדאי והם רוצים לבחור להם ראש איש אשר כלבבם ועי"כ חטאו והש"י שילם להם שהקים להם ראשים פחותי המעלה הם מאסו בראש חשוב לרוב גדול וגבוה מעליהם ע"כ מדה כנגד מדה לקו בראש שהקים להם הקב"ה ראשים שנאמר עליהם כל ראש לחלי אבל לעת"ל יהיו ראשינו מושלמים בכל שיעבור לפניהם מלכם בענין הארצי וגם ה' בראשם גבוהים ונשאים במעלות אלקיות. ונחזור לענינינו על שהתורה היתה גבוה מעל גבוה

למעלה הרבה ממדרגת ישראל ע"כ נרדי נתן ריחו וע"כ שבר משה את לוחות הראשונים אחרי שהי' מעשה הקב"ה סבור בדעתו שישראל אחרי כי רק אדם הם אינם ראויים לתורה כזו מעשה ידי ה'. וז"ש ואשברם לעיניכם בשביל שרק עיני בשר לכם לא יאות לכם לוחות. כאלו והש"י הסכים על ידו ואמר פסל לך שהלוחות יהיו בהם גם מעשה בן אדם וע"ז יהי' ראויים לערך ישראל. ואפשר זהו שאז"ל הלוחות היו טפחיים בידו של הקב"ה וטפחיים ביד משה הכוונה כנ"ל שגם ידי אדם ישלטו בהם ע"כ הלביש הקב"ה אורות התוה"ק בסיפורים גשמיים וז"כ המדרש אלו אתה יגעת בהן שהתורה היתה גם מעשה ב"א ידעתי שלא היית משברם אבל בשביל שאני חוצב להבות שנאמר קול ה' חוצב להבות אש שכל דברי כאש כולו רוחניות כאש שחורה ע"ג אש לבנה כנ"ל ע"כ שברתם ויישר כחך ששברת כמו שאז"ל שהסכים הקב"ה על ידו כלומר שהסכים הקב"ה שגם ידו תהי' בחקיקת הלוחות למען לא תהי' גבוהה התורה כ"כ מעל ישראל וא"ל הקב"ה מכאן ואילך פסל לך כמ"ש במדרש שאומר הקב"ה למלאכים אני ואתם נלך לב"ד של מטה שנא' החודש הזה לכם מסור בידכם לאל גומר עלי:

לא תבשל גדי בחלב אמו. מדרש תמוה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע תן לו רשות לכתוב בשר בחלב א"ל כתב לך את הדברים האלה. י"ל עפ"מ שהקשה הפליתי ר"ס פ"ז למ"ל קרא לא תבשל לאסור איסור אכילה תיפוק לי' מלא תאכל כל תועבה עיי"ש. ולתרץ זה צ"ל כמו דאמרינן בריש קידושין מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא. ה"נ אף שמוכח כבר מל"ת כל תועבה כתבי' רחמנא בהדיא. והטעם נ"ל כיון שכתיבת ס"ת מצוה רצה הקב"ה לזכות את מ"ר לפיכך הרבה לו מצות כפי' הרע"ב ז"ל במשנה סוף מכות. והנה לך לך דרשינן להנאתך ולטובתך וא"כ ה"פ שמ"ר בקש שירשהו הקב"ה לכתוב מצות בב"ח בפירוש אף שכבר יודעים מל"ת כ"ת והשיב לו הקב"ה כתב לך הדברים האלה היינו לך להנאתך ולטובתך א"כ רשאי אתה לכתוב כי ה' חפץ למען צדקו:

בילקוט מהיכן זכה משה לקרני ההוד עד שהי' כותב את התורה נשתייר מעט בקולמסו והעבירו על ראשו ומשם זכה לקרני ההוד. הכוונה עפמ"ש בפ' אין בין המודר וטוב עין הוא יבורך זה משה שנהג טובת עין בתורה שלא ניתנה אלא לו ולזרעו שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולת שלך אף כתבו שלך אלא שנהג בה טובת עין. והענין בזה כי ה' רצה לנשא ולהגביה משה וזרעו שלא יכתוב התורה באר הטב לנו עד יוכל כל א' וא' ללמוד מבלעדי עזר משה שעי"ז יהי' הוא ומשפחתו לדורי דורות נשיאי ישראל כי כל דת ודין אליהם יוגש ועל פיהם ישק כל עם ישראל. רק הוא נהג טובת עין וכתב התורה

מפורש באר היטב עד אשר כאו"א ביגיעתו ימצא די סיפוקו אשר יחסר לו רק מעט מן המעט שהוצרך לשאול למשה כמעשה דמקושש ובנות צלפחד אבל באמת רובה בכתב ומיעוטה ע"פ משה. והנה אמרו כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו שנאמר מגביה שפלים לכך זכה לקרני הוד. וז"כ הילקוט עד שהי' משה כותב התורה באר היטב ולא נשאר רק מעט ע"י קולמסו מה שהוצרך להעבירו על ראשו ושכלו כי גם בלעדו רובא דרובא ידעו למקטנם ועד גדלם עי"כ זכה לקרני הוד:

לוח ארז על פרשת ויקהל

ויקהל משה את כל עדת בנ"י ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה וגו' ופירש"י מלמד שאין מלאכת המשכן דוחה שבת. י"ל עפמ"ש במדרש שחורה אני בעגל ונאוה בסיני שאמרתי כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. כי המתחדשים אומרים שכמו כל דת ישתנה לפי הזמן כמו כן דתינו הק'. אבל באמת אחרי שכל הדתות מעשה ידי אדם המה ע"כ ישתנו בהשתנות העתים משא"כ דתנו הניתנה ממרומים הוא דבר צוה לאלף דור. והמופת לזה שלא אנו בעצמנו חקקנו לנו משפטי התורה שהרי זמן קצר לאחר שקבלו התורה עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו ואי ס"ד שהם בעצמם הכינוה גם חקרוה איך אפשר שבזמן קצר כזה בגדו בה ונזורו אחור אלא ע"כ שהם בעצמם היו עם לא בינות גוי מקרב גוי עד שהכריחם הקב"ה לקבלת התורה שלא ברצונם וא"כ מעשה העגל אף כי רע הוא בעצם מ"מ על העתיד נצמח טובה ממנו לקיום הדת אחרי שהוא מופת חותך שתורתנו לא יליד שכל העברים הוא כ"א ממקור חיים נחצבה. וז"ש שחורה אני בעגל הן אמת שנשחרתי ע"י מעשה העגל אבל עי"ז נאוה אני בסיני שרק את כל אשר דבר ה' את זה נעשה מה שנשמע מפי הגבורה לא שאנחנו בעצמנו עשינו את כל דברי התורה וחקקנו חוקותי'. ואפשר שע"ז מרמז מאז"ל פרה אדומה מטהרת טמאים ומטמאה טהורים אחרי שהפרה רומזת על העגל כאז"ל תבוא האם ותקנח וכו' כמו כן העגל הן אמת שהי' מטמא טהורים אבל יש בכחו לעתיד לטהר טמאים המטמאים נפשם באמרם שהתורה ח"ו אינה מן השמים אבל מהעגל מוכח שהתורה מן השמים א"כ היא מטהרת טמאים. וזהו ג"כ כוונת אז"ל יבא זהב כפורת ויכפר על זהב העגל כמ"ש לעיל פ' תרומה שע"כ נתנו את הכפורת למעלה ולא מצדו להורות שהתורה ניתנה מלמעלה מן השמים וע"כ הוא מכפר על מעשה העגל כנ"ל. ואפשר שזהו ג"כ כוונת מ"ר ריש פ' צו שאמר מ"ר להקב"ה. על אהרן שלא הוזכר עד כאן הבור שנואה ומימי' חביבין לעצים חלקת כבוד בשביל בניהם ולאהרן א"א חולק

לומר שאף שמעשה העגל בעצמו הוא גרוע מ"מ כיון שהפרי אשר יצמח ממנו להורות שהתורה מהשמים הוא טוב ויפה א"כ ראוי אהרן שהקב"ה ימחול לו על עון העגל כיון שנצמח ממנו דבר טוב וקיים לדורי דורות. וז"ש הבור שנואה הן אמת שהמקור הי' משחת מ"מ המים היוצאים מהם הוא הלימוד שהתורה מן השמים היא חביבה ולמה לא תשא ותמחול לו. ואמנם עוד ראי' שהתורה מן השמים ממה שצוה הקב"ה שאין מלאכת המשכן דוחה שבת ואי ס"ד שהתורה נתייסדה ח"ו ע"פ שכל אנושי לפי המקום והזמן ושביתת שבת היא ג"כ רק לתת מנוחה ומרגוע לעם יום אחד בשבוע א"כ הי' השכל מחייב שבעת עשו את המשכן אשר עי"ז נתחזק כל אישיות ויסוד האומה בעת ההיא יהיו רשאים לחלל שבת למען יזרזו חוש מהר בהקמת יסוד אומה ישראלית ואם גם לא ינוחו בעת ההוא מה בכך אבל אחרי שמצות שבת הוא מאת ה' ולא ידענו סיבתו עי"ז צריכין אנו לשמרו בכל עת ועידן וז"ש ויקהל משה וגו' אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ולא מלבי בדיתים והראי' כי ששת ימים תעשה מלאכה וביום הז' שבת שאף מלאכת המשכן אינה דוחה שבת מזה מוכח שהמצות הם מפי ה' אשר צוה חק עולם ולא יעבור אף אם השעה צריכה לכך:

ויקהל משה את כל עדת בנ"י וגו' בילקוט אמר הקב"ה למשה עשה לך קהלות גדולות בכל שבת ודרוש לפניהם כדי שילמדו ממך דורות הבאים והנה מ"ר הי' נקל לו לדרוש בכל שבת כי היו רוצים לשמוע דבריו כמ"ש דבר אתה עמנו ונשמעה. אבל אנן מה נענה אבתרי' איך בדור הזה שאינם רוצים בתוכחה האיך נוכל להקהיל קהלות בכל שבת וגם ויקהל משה את כל דעת בנ"י קשה לקיים בימינו כי אף בעיר אחת יתפרדו לכתות שונות היכול נוכל להקהיל את כולם כאחד. אבל אמר לנו האמצעי שעי"ז נוכל להקהיל את כולם והוא ע"י ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם והוא עפמ"ש בילקוט פ' קרח קשה המחלוקת כדור המבול נאמר כאן נשיאי העדה אנשי שם ונאמר להלן המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם כי אותם האנשים שאינם עושים שום דבר לש"ש רק להגדיל את שמם אם כבר יש להם שם טוב אינם עושים עוד מאומה לטובת הכלל אחרי שכבר קנו שם לעצמם ע"כ המה הגבורים אשר מעולם שאומרים שהמה כבר ניכרים ומפורסמים לגבורים ואינם צריכים עוד לעשות חדשות זהו מופת שהמה רק אנשי השם שכל מה שעשו לא עשו רק לקנות להם שם לא כן אאע"ה נאמר ואברכך ואגדלה שמך והי' ברכה כי אף שיגדל כבר שמך בכ"ז עוד לא תטמין ידך בצלחת מלפעול לטובה כ"א עוד והי' ברכה. והנה אז"ל כל המחלוקת שהיא לש"ש סופה להתקיים היינו שסופם לעשות שלום כמ"ש את והב בסופה אבל מחלוקת

כשהיא שלא לש"ש רק כוונתו לעשות שם אז אין סופה להתקיים ע"כ כל המחלוקת הוא כדור המבול שנא' בקרח נשיאי עדה אנשי שם שהנשיאים כל כוונתם לעשות להם שם בארץ ודומים לדור המבול שנאמר בהם ג"כ אנשי שם ע"פ כוונה הנ"ל. והנה שם טוב הוא דבר גדול כמ"ש וכתר שם טוב עולה על גביהן אבל לא כל ש"ט הוא טוב כ"א כמ"ש בפרשתינו ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור ואמרו במדרש הה"ד טוב שם משמן טוב כי השמן טוב כ"ז שעומד בצלוחית ריחו נודף אבל כשמסתפקים ממנו הוא כלה והולך כי אין לנו ממנו רק הנאה של כילוי כמו כן לפעמים יש לאדם שם טוב שעושים לו רעיו ואוהביו או לתכלית אחר אבל השם טוב ההוא לא יעמוד ימים רבים כי אם יתחילו להסתפק ממנו הנאתו זהו ביעורו וזה אינו שם טוב אמיתי כי האמיתי הוא כשיתקיים אף כשיתהו על קנקנו ולא כשמן הטוב וזהו טוב שם אשר הוא טוב משמן טוב כנ"ל ע"כ אם לא יעשו עוד הדבר לקנות שם כ"א לש"ש אז נוכל להיות באגודה אחת וזהו ויקהל משה את כל עדת בנ"י רק אז נוכל להקהיל אותם אם ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם שכל מעשינו יהיו לש"ש ולא לשם פני' אחרת. וי"ל בזה מ"ש בפרשתנו והיו תואמים מלמטה ע"כ נוכל להתאים ולאגוד אגודה אחת למטה אם נהי' ויחדיו יהי' תואמים מלמעלה ראשו אל הטבעת האחת אם כל מחוז חפצנו בדברים הנוגעים למעלה כולם ילכו אל המרכז הא' האמיתי ולא יהי' לנו שום פנייי' לתכלית אחרת והוסיף לומר מצות שבת שגם היא אמצעי לתווך השלום בינינו עפמ"ש לעיל בפרשיות הקודמות על המדרש אדה"ר פגע בקין וא"ל מה נעשה בדינך א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי א"ל כל כך גדול כחה של תשובה מיד פתח ואמר מזמור שיר ליום השבת וכבר פירשתי שהתשובה היא פשרה שכ"א מהצדדים מוותר דבר מה והשבת הוא ג"כ כעין פשרה ששת ימים למלאכה ויום השביעי קודש לה' ע"כ כשא"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי אמר מזמור שיר ליום השבת כי שניהם על יסוד אחד הוטבעו והנה נאמר יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד כי יש כתות בינינו שמחזיקים במעוז דרך ה' ואינם רוצים לידע מאומה מתהלוכות הארץ ורק מנוחה גורלם היינו שבת לה' וכת שכנגדו אינה רוצה רק הארץ ומלואה לשבוע הטובה ואינם חפצים בדברים שמימיים אבל טוב שנאחז בזה וגם מזה אל תנח ידינו וזהו רובץ בין המשפתים בין התחומים באמצע הדרך וירא מנוחה כי טוב הוא כמ"ש ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ורומז על ענייני רוחניים וגם את הארץ כי נעמה הם ענייני ארציים ויט שכמו לסבול עול תורה וגם למס עובד לענייני הארציים כי לדברים שמימיים לא נקרא עבד בעצם כמ"ש אין לך בן חורין

אלא העוסק בתורה וככה ננהג כולנו לעשות פשר דבר בין הצדדים. וזה רומז הפסוק בפרשתנו ועשית לולאות תכלת וחברת את היריעות כי המשכן הוא דוגמת כנסת ישראל ועי"כ נוכל לחבר כולם יחד אם נלך בדרך האמצעי לעשות פשר דבר בין הכתות וידוע כי מראה תכלת הוא הגוון הממוצע בין לבן לשחור וע"י דרך הממוצע נוכל לחבר את האהל להיות אחד. וזה אנו יכולים ללמוד ממצות שבת לעשות פשר דבר ולהיות כולנו אגודה אחת. וז"ש ויקהל משה את כל עדת בנ"י שאמר להם ששת ימים תעשה מלאכה ויום הז' שבת שאין הש"י מבקש ממנו לבטל מעשה הגופנית מכל וכל רק לתווך ביניהם ששת ימים גם מלאכת הגוף רק יום הז' שבת לה'. מזה ראינו גדול כחה של פשרה כנ"ל ועי"ז נוכל להקהיל כולם תחת דגל א' וז"ש הקב"ה למ"ר עשה לך קהלות גדולות בכל שבת כי ע"י מצות שבת נוכל ללמוד האחדות והפשרה להקהל באגודה אחת ולאהוב האמת והשלום:

ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור במדרש הה"ד טוב שם משמן טוב. ירצה בזה כי יש צדיק אשר בעת עשותו המצות צריך ללחום ביד חזקה נגד יצרו ויש צדיק גדול הימנו שכבר נתבטל ממנו היצר מכל וכל ואין לו שום חשק לעבירה ולא מניעה בקיום מצוה וזה הצדיק יכונה בשם צדיק באמת כי הראשון אשר אין אנו יודעים אשר ישאר תמיד על עמדו אחרי שצריך להתגבר על יצרו לא נוכל לקרוא לו צדיק כאמרם אין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים בחייהם. והנה בצלאל הי' הצדיק המעולה מסוג השני כהוראת שמו בצל אל היית כדאיתא במדרש. ושמן טוב פירשתי במק"א דקאי על גבור לכבוש את יצרו כי בשמן מושחין המלכים ע"כ השמן רמז לגבורה וז"ש המדרש על שמצינו שקרא ה' לבונה משכנו בשם בצלאל דהיינו בצל אל שאין לו שום יצה"ר למדנו כי טוב שם טוב דהיינו שאין לו יצה"ר שנוכל לקבוע לו שם עולם משמן טוב שיש לו יצה"ר וצריך לכבשו בכל עת ועונה: ויעש בצלאל את הארון. במדרש הה"ד פתח דבריך יאיר כשבקש הקב"ה לברוא את העולם נתעטף באורה ואח"כ ברא את עולמו שנאמר עוטה אור כשלמה ואח"כ נוטה שמים כיריעה וממנו למדו הצדיקים שיהיו מתחילין באור כשאמר הקב"ה ועשו לי מקדש התחיל בארון שנאמר ויעש בצלאל את הארון. י"ל ע"פ מאמרם ז"ל האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים מילי דנזיקין ופירשתי בפ' כי תשא שצריך האדם להלוך כסדר מן המוקדם אל המאוחר מתחלה ירגיל נפשו במדות טובות והגונות ושוות לכל נפש וירחיק מעצמו הדברים המזיקים ואח"כ יוכל להגיע לדברים העומדים ברומו של עולם להתנהג ג"כ לפנים משורת הדין כי כל עוד שיש בו מדות פחותות המזיקות לא יוכל להיות חסיד וז"ש האי מאן דבעי למהוי חסיד

ולהתנהג לפנים משוה"ד מתחלה יקיים מילי דנזיקין וכמו כן אמרו וצפית אותו זהב. טהור מבית ומחוץ תצפנו כל ת"ח שאינו תוכו כברו אינו ת"ח כי אף שפנימית הת"ח הוא קודש קדשים מ"מ גם חיצונית שלו צריך שיהי' נקי מכל מום. ובזה צריך להתחיל בדברים הנראים לכל אדם המאירים לכל רואיהם להתנהג עצמו במדה הנאה ואח"כ גם בקרבו תשכון הקדושה והטהרה רק מתחלה צריך בבית החיצון. וזהו רמז הארון כי אם הדבר המונח בתוכו הם לוחות העדות הי' קודש קדשים גם הארון הוא הצד החיצוני של התורה הוא מקודש ע"כ בצלאל התחיל במעשה הארון כי הוא המוקדם הצד החיצון וכן מצינו בהקב"ה שמתחלה ברא עולמות התחתונים שמהם נראה לעין כל גדולת וגבורת הבורא ית' ואח"כ ברא עולמות העליונים הנעלמים מעיני בשר כמו כן הצדיק צריך תחלה להכשיר מעשיו המגולים ונראים לעין כל ואח"כ יקדש א"ע בפנימיותו. והתכלית המגיע עי"ז הוא מה שיראו בנ"א ממנו יראו וכן ילמדו ל"כ פנימיותו לא יראה חוצה. וזה כוונת הנושא ויעש בצלאל וגו' פתח בארון שהוא החיצונית ע"ש שנאמר פתח דבריך יאיר מתחלה צריך להשלים א"ע באופן שיאיר גם לאחרים וכן מצינו בהקב"ה שמתחלה נתעטף באורה היינו שברא עולמות המראים לעין כל גדולתו ית' ואח"כ ברא את עולמו היינו עולם הנעלם מאתנו ומזה ילמוד הצדיק איך לכלכל דרכיו: ויעש בצלאל את הארון. במדרש אמר הקב"ה אתם עשיתם לפני ארון שהתורה ניתנת בתוכו אני אתן לכם שכר טוב שאין בו הפסק שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם כי אם גם לכל מצוה ומצוה יש כח להשלים את האדם כמ"ש לא ניתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות בכ"ז מצות ת"ת נגד כולם כי לה כפלים לתושי' הא' שהיא מצוה כשאר מצות תפלין וציצית ודומיהן. והב' שעל ידה נוכל ללמוד ולדעת כל המצות כולן אשר יעשה אדם וחי בהן כמ"ש וקרא בו כל ימי חייו וזה יש לרמוז במשרז"ל בשעה שקבלו ישראל את התורה קבלו ישראל שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע כי תלמוד תורה שהוא ע"מ לעשות א"כ הוא מצוה א' שנותנת כתר לבעלי'. והשנית מצות ת"ת בעצמה הוא מצוה להבין דברי קדשה וזהו א' נגד נעשה שידעו מה לעשות וא' נגד נשמע כנ"ל ופירשתי מאז"ל על פסוק מי האיש החכם ויבן את זאת על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו עד שבא הקב"ה בעצמו ופירשו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי וחוץ לדרכנו אמרתי דרך הלצה כי הקב"ה מעניש מדה כנגד מדה אם אנו רואים כעת שאין הפרנסה מצוי' כבימים הקודמים אנו יודעים הטעם בשביל שבימים הראשונים היתה הפרנסה בהיתר ולא באיסור ונזהרו מחילול שבת ויו"ט לא כן עתה בעו"ה. ותשובה זו י"ל ג"כ על שאנו רואים בעינינו זה

כמה שנים שהארץ לא תתן את יבולה בהרווחה כבשנים קדמוניות ג"כ הטעם בשביל זה שמחללים שבת בעבודת האדמה ע"כ הקב"ה מונע את ברכת הארץ ועוצר טללי ברכה ואם נשאל לרבנים היושבים על מדין מדוע כעת אין הפרנסה מצוי' בעיר תיכף ומיד ידעו להשיב על כי הם מחללים את השבת בעוה"ר כי זה יודעים ושומעים מה שנעשה בעיר אבל אם ישאל אחד להם מדוע אבדה הארץ ולא תוסיף תת כחה כמו בימי קדם ע"ז לא ידעו החכמים להשיב כי הם אינם יודעים מה נעשה בחוץ ע"פ השדה כי לא יוכלו להלוך שמה חוץ לתחום ע"כ רק הקב"ה בעצמו שמלוא כל הארץ כבודו הוא יודע לפרש שע"כ אבדה הארץ בשביל עזבם את תורתי. והוספתי לפרש מה שגזרו היוונים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל כי ע"י שניתן לישראל דרור בארץ להאחז בשדות וכרמים אשר רוב תבואות בכח שור והשור הזה שישראל חונים מחוץ לעיר ע"פ השדה באין רואה וקרנו דרכו לילך ולהזיק את נפשות בית ישראל עד שיאמר עליהם ח"ו אין להם חלק ונחלה באלקי ישראל. ונשוב לדרכנו שדרשו חז"ל על עזבם את תורתי שלא ברכו בתורה תחלה כי המפרשים כתבו שע"כ ברכת התורה לפני' מדאוריית' ובברכת המזון להיפך לאחרי' מדאורייתא ולא לפני'. משום שבמזון הגוף אין ההנאה עד שאכל ושבע ואז ראוי לברך על הטוב אבל בתוה"ק ע"ז אנו מברכים אף שאין אנחנו יודעין עדיין כלל מלימוד זה בכ"ז על אשר קדשנו וצונו לעסוק בד"ת ע"ז אנו מברכים ומהללים אבל מי שחושב את לימוד תוה"ק כשאר חכמות ע"כ לא יברך תחלה קודם שנהנה מזיוה ושבע מטובה רק יברך לאחרי' אחרי שמלא כרסו ממנה וזהו שלא ברכו בתורה תחלה מפני שלא נחשבה בעיניהם אלא כלימוד שאר חכמות כנ"ל. ובמס' נדרים דף ס"ב ארז"ל אל יאמר אדם אקרא כדי שיקראוני רבי וכו' אלא למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא שנאמר קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך ואומר דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום ואומר עין חיים היא למחזיקים בה ותומכי' מאושר ע"כ והוא משולל הבנה. ונראה ע"פ הנ"ל שהתורה יש לה ב' תכליות הא' שהוא תכלית להגיע על ידה לקיום המצות כי ילמד ע"מ לעשות למען ידע הדברים ואלה המצות אשר יעשה עוד בה שנית כי היא בעצמה מצוה ללמוד והראי' אף הדברים שאינם נוהגים עתה בזה"ז מצוה ללמוד והנה אם לימוד התורה אינה אלא לידע על ידה המצות שיעשה וא"כ הלימוד אינו בעצמו מצוה ויוכל ללמוד אף שלא לשמה אחרי שאינה בעצמה מצוה אלא להגיע אל התכלית לידע המצות וא"כ אף אם ילמוד כדי שיקרא רבי מ"מ יגיע אל מחוז חפצו לידע ע"י למידתה המצות ואזהרות משא"כ כשהיא בעצמה מצוה א"כ היא כשאר המצות אשר צריך כוונה לעשותם לשם פועלם. ועוד מופת ע"ז שהיא בעצמה מצוה

על אשר ראינו שהש"י נותן שכר על לימוד התורה ואם לא היתה בעצמה מצוה אלא להגיע אל תכלית הנ"ל א"כ למה ינתן לאדם שכר על למידתה די לו שיתן לו שכר בהגיע על ידה לקיום המצות ואז בקיימו המצות יבוא על שכרו על קיום המצות ולמה ינתן לו שכר על האמצעי אלא ודאי שהתורה בעצמה מצוה וע"כ צריך ללמוד לשמה. וזהו כוונת המאמר אחרי שלימוד התורה מצוה כשאר המצות ע"כ לא ילמוד ע"מ שיקרא רבי והמופת ע"ז כי נאמר קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך הכוונה אף שכבר כוננת מעשה אצבעותיך וכל מעשיך קשרת לבלתי עשותם רק עפ"י חוקי התורה בכ"ז לא תסיר התורה מלבך אחרי שכבר הגעת לתכליתך אלא בכ"ז כתבם על לוח לבך וא"כ זה יעיד כי הלימוד בעצמו מצוה. ועוד נאמר דרכי' דרכי נועם משמע ב' דרכים ותכליות יש לתורה כנ"ל. ועוד נאמר עץ חיים היא למחזיקים בה אלמא יש שכר בלימודה וא"כ מוכח שהיא מצוה בפני עצמה. ע"כ צריכה להעשות רק לשמה ולא לשם פניי' אחרת כמו כל המצות כולן שהן תכלית בעצמן וצריך לקיימן לשמן כ"כ מצות התורה לא יצאה מן הכלל ללמד. המורם מזה שיש לנו שכר על לימוד התורה על שכפלים לתושי' לה מלבד שהיא מורה לנו את המעשה אשר נעשה וע"ז לא הי' ראוי לנו לקבל שכר אחרי שנקבלנו במעשה המצות אבל על שבעצמותה לימוד התורה מצוה ע"כ לא יגרע ממנו שכר לימודה. ופירשתי עפ"ז טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם. הכוונה על לימוד התורה שיש בה ב' מיני מצות ועי"כ יש לנו שכר טוב בעמלה של תורה. עוד טעם אחר שמקבלים שכר על לימוד התורה הוא כי התורה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלא ומשלמת האדם בכל כחותיו ומגביהתו למעלה ראש ועי"ז שכל חייו הוא במעלה גבוהה מאד ע"כ יש לו שכר. והנה הארון מרמז על גוף הת"ח שהתורה נתונה בתוכו וגם גופו וכל מהלכו קודש לה' כמו שהארון הוא ק"ק כן גוף הת"ח שהוא נרתיק לתורה נתקדש ע"י לימוד התורה ועי"כ יש להם שכר.

וז"כ המאמר אתם עשיתם ארון הוא גוף הת"ח ותוכו רצוף אהבה תוה"ק ע"כ כפלים לתושי' שתקבלו עי"ז שכר טוב שאין לו הפסק:

לוח ארז על פרשת פקודי

הספד על ד' גאוני ארץ שנפטרו לח"ע בשנת תרל"ט לפ"ק:

אלה פקודי המשכן. אז"ל למה נקרא שמו משכן שנתמשכן בעונותיהם של ישראל אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא בזמן שלא יהא להם משכן מה תהא עליהם אמר הקב"ה אני נוטל צדיק א' וממשכנו עליהם והנה בעונינו לא משכון אחד לקח הש"י מאתנו

כ"א ארבע גדולי דורינו ונאמר בפ' משפטים כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל הגדיש או הקמה או השרה שלם ישלם המבעיר את הבעירה ואז"ל אין פורענות בא לעולם אלא בשביל הרשעים שנאמר ומצאה קוצים ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים שנאמר ונאכל גדיש. והנה בארבע עמודי בית ישראל נתקיים מקרא זה כי אש יצאה מאת ה' הבערה לחלק ואכלה גדיש המה הגאונים דק"ק חוסט ווירצבורג כי המה הי' מלא וגדיש בש"ס ופוסקים ונדמו לתבואה אחר הקציר שכבר נעשה גדיש ולא הי' להם צורך לגדל עוד על שדי התורה כי כבר גדלו והצליחו והבשילו פרים לגמרי ויש ביניהם גדולים הדומים לקמה והיא התבואה טרם הגיע הקציר שהוא כמעט מבושל לגמרי ויש ביניהם שדומים לשדה שנקטפו באבם ועדיין לא יצא זרעם לצדקה ועל כולם יש לנו לבכות ולקונן כמאמר דהע"ה לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חפצי בם ירבו עצבותם אחר מהרו היינו הקדושים האלו ואדירי התורה ארזי לבנון האלה אשר בארץ המה המה הרבו לנו עצב ויגון אחר מהרו יען כי מהרו ליל מאתנו ועזבו אותנו לאנחות והנה בימים הקדמונים שהיו כמה צדיקים וגאונים בעולם ולא היתה קרי' אשר לא הי' בה כו"כ צדיקים בכ"ז כשנעדר א' מהם ושבק חיים לכל חי היתה קינה ויללה בכל תפוצות ישראל ובזה"ז שהת"ח המה מעט מזער זעיר שם ונער קטן יכתבם א"כ בוודאי הי' לנו לקונן ולצער על העדרם ובכ"ז נהפוך הוא כי הצדיק אבד ואין איש שם על לב והסיבה לזה כי בימים הראשונים כל תפארתנו וכבודינו הי' התורה והיראה ובהלקח מאתנו נושאי התורה אמרנו וענינו נפלה עטרת ראשינו משא"כ עתה אין תפארתנו על דרך התורה כ"א תפארת אדם הוא בדברים הארציים מי שיש לו עשירות שדות וכרמים ביותר הוא המכובד ע"כ לא יחושו אם נפטר ת"ח גדול בתורה ובצדקות אחרי שאין זו תפארתנו בעוה"ר ולזה רמז המקונן ע"ה איכה יעיב באפו את בת ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדום רגליו ביום אפו כלומר איך כסו פנינו בענן הסכלות עדי אין אנו רואים להבדיל בין הכבוד האמיתי והמדומה כי בהיות בימי קדם הי' תפארת ישראל בדברים שמימיים עתה אין אנו מתפארים בדברים שמימיים במי שהוא צדיק ות"ח יותר לומר עליו ישראל אשר בו נתפאר כ"א רק בדברים ארציים כנ"ל. וזהו איכה יעיב באפו שעב ענן וחשך עלטה לוטה על בני בת ציון עד לא תוכל לראות ע"י הענן העב הזה להבדיל בין האמת והכוזב השליך משמים ארץ תפארת ישראל התפארת והכבוד לישראל אשר הי' מתחלה בדברים שמימיים ועתה הורד לארץ לדברים ארציים כבודינו ולא זכר ישראל כי רק הדברים השמימיים התורה והיראה המה היו הדום רגליו אשר עליו מצא ישראל מקום מנוח להתקומם ביום אפו ביום אשר ישראל למרמס לעמים הי'

שלא הדברים הארציים העשירות וכדומה העמידו את ישראל שלא ישקע בטיט היון כ"א רק תורה ויראה הם שעמדו להם והנה זאת נחמתנו בעונינו אם מיתת הצדיקים האלו עושה רושם בקרבנו לשוב בתשובה ולהוקיר את ערך התוה"ק אז בזה ישלם המבעיר את הבעירה אחרי שאנו בעונינו הצתנו אש בארזים האלו עלינו לשלם בתשובה ואז מיתתם לא היתה לרעה כי לצדיקים לא נגרע חלקם ויקר בעינם המות כמ"ש בפ' משפטים ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר ואל אצילי בנ"י לא שלח ידו ויחזו את האלקים כי מיתת הצדיקים להם בעצמם רק לטובה ולנו החיים אם על ידם נתעורר לשוב עי"ז גם הוא לטובה ע"כ אמר ותחת רגליו היינו אם הש"י דורך ברגליו עלינו עד שאנו מרגישים מכת ידו הגדולה והוא בלקחו אדונינו מעל ראשינו כל כוונת הש"י הוא שעי"ז נתעורר לטהר א"ע כלבנת הספיר וכעצם השמים לטהר כי להם אל אצילי בני ישראל וגדוליהם לא שלח ידו שהמיתה יהי' להם לרעה ח"ו כי אדרבה ויחזו את האלקים עתה הם קרובים לאלקים לחזות בנועמו וע"כ טעה המן ימ"ש בחשבו שחודש אדר בשביל שמת בו מ"ר הוא מוכן לפורענות ח"ו אבל באמת לא כן הוא כנ"ל שלצדיקים המתים הוא לטובתם והנשארים בחיים גם המה לטובתם שיחזרו בתשובה. עוד זאת נחמתנו מאמר רז"ל מ"ר לא מת שנאמר וימת שם משה ונאמר ויהי "שם עם ה' ארבעים יום מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש, היינו שהצדיק גם לאחר מיתתו אם רוחו ותורתו אשר הביע לעם בשפתי צדיק נשארו להם אז גם הוא חי ובאמת בשעה שנפטר הוא צער גדול לעם אבל באמת הוא חי לנצח ע"י שמועות שאומרים משמו וז"ש מ"ר לא מת כי תורתו חי' בקרבנו ועי"ז הוא עדיין עומד ומשמש עבודת הקודש להורות את בנ"י את המעשה אשר יעשון וע"ז נאמר וימת שם משה כלומר שם הרגישו במיתתו אבל לאחר כן לא מת כ"א חי וקים לנצח כמו כן יש לנו לומר על הצדיקים האלו נ"ע וימת שם משה אבל מכאן ולהלן רוחם יהי' בקרבנו ויקויים בנו והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה היינו הצדיקים האלו שנקראו מלאכים וכרובים שהם עתה למעלה בעולם העליון המה יפרשו כנפיהם עלינו להגין עלינו מכל שטן ופגע רע ורק טוב יהי' לנו כל הימים אמן:

וחשב אפודתו אשר עליו ממנו הוא כמעשהו. י"ל בהקדם מ"ר פ' בהעלותך פט"ו שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם שהיו הפתחים שפלים ואמר דוד להם הנשאו פתחי עולם ונראה עפמ"ש (שבת דף י"א) כל עיר שגגותי' גבוהין מבית הכנסת לסוף היא חרבה שנאמר לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרבותיו והכוונה עם מ"ש חכ"א לפרש מקרא קודש את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו כי מה שאנו מחוייבים לנהוג מורא

במקדש אין הטעם מפני שרק שם מקום השכינה ח"ו הלא מלא כל הארץ כבודו אלא שהשם הוא שם כמו חוץ לביה"כ רק שהמקום מוכן שם שאנו מפנים עצמנו מטרדות העולם ודאגותיו ומכוונים את לבנו לאבינו שבשמים אבל מי שסובר שהמקדש שם הוא כבוד ה' חופף עליו ולא חוץ למקדש לא לבד שאינו מקיים מצות מורא מקדש אלא אף הוא כופר בזה והנה אם אנו רואים שאיש אחד כופר בכל מצות ה' רק הוא ירא מהמקדש ועומד שם באימה וביראה זהו מופת חותך שסובר שרק שם השכינה בביהכ"נ וזהו לא יתכן וז"ש אם את שבתותי תשמורו ותעשו את מצות ה' שאתם מראים בעצמכם ששויתם ה' לנגדי תמיד אז ומקדשי תיראו אבל מי שמחלל את השבת טרם בואו לביהכ"נ ואח"כ רק שם אותה השעה עומד באימה וביראה אף מוראו את המקדש לגרעון לו יחשב. והנה החדשים מקרוב באו כל עבודתם את ה' היא עבודה בביהכ"נ עומדים שם באימה וביראה ופחד ומדברים רק בקול ענות חלושה אבל מחוץ תשכל בם חרב המינות ואפיקורסות עוברים על כל מצות ה' וזה לא יכשר כ"א שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו ר"ל מה שאנו זורעים בבית ה' אהבתו ויראתו זה צריך להפריח ולתת את פריו גם בחוץ. וז"ש שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם רק אז ינשאו וינטלו שערי בהמ"ק למעלה בראש לעמוד ברום המעלה בגבהי מרומים אם גם פתחי עולם הוא עולם המעשה והעבודה בחוץ אשר יצא אדם לפעלו אם גם פתחים האלה אשר בו יבואו בני אדם לעשות בכל מלאכת מחשבת אם גם המה יורמו על והמעיין היוצא מבית קדשי קדשים ישקה את שדה המעשה עדי יעשה פרי המשמח אלקים ואנשים אז לעומתו יעשה ויעלה למעלה בקודש מעלת בהמ"ק והנה במקום שהגג גבוה אז יכול להלוך בקומה זקופה והוא כמתגאה ואומר אני ואפסי עוד ואין מי ימלוך עלי אבל בגג שפל צריך לכנע ולכפוף קומתו והיא סימן למקבל עליו עול מלכות וז"ש כל עיר שגגותי' גבוהין מבהכ"נ שבבהכ"נ יש להם גג שפל להראות שצריכים שם להכנע לפני הש"י אבל בבית יש להם גגין גבוהים והולכים בקומה זקופה ואין אלקים לנגד עיניהם לסוף היא חרבה שנאמר לרומם בית אלקינו ולהעמיד חרבותי' שבאמת אנו רואים שאותם אנשים אשר תמיד היכל ה' בפיהם וכל עבודתם היא בבהכ"נ לסוף גם זה לא יהי' להם אחרי שעבודתם היא בלא לב רק כ"ז שבהכ"נ והדרשן חדש באים בהמון קרי' אל בהכ"נ ל"כ אחר שהורגלו בו אז גם זה לא יהי' להם ז"ש לרומם בית אלקינו מי שמרומם בהכ"נ על כל וסובר שרק שם הוא מחוייב לעבוד את ה' מעמיד עי"ז חרבות ביהכ"נ כי לסוף גם זה יהי' חרב. והנה אם אנו מרוממים את בהכ"נ על כל ע"י כן משפילים אנחנו את כל העולם כולו כי אנו אומרים רק שם מקום השכינה משא"כ אם

משפילים קצת את בהכ"נ אנו מגביהים את העולם כי אנו אומרים בכל מקום כבוד ה' חופף כמ"ש יצחק קראו שדה. והנה אם הפתח והשער שפל צריך ג"כ לכפוף את קומתו וז"ש המדרש שהיו הפתחים של ביהמ"ק שפלים ויבואו לטעות בזה שרק שם מקום השכינה ואמר דהע"ה שאו שערים ראשיכם להורות שגם חוץ לבהמ"ק מקום השכינה ע"כ לא רק בבואו למקדש צריך להכניע עצמו ועי"כ והנשאו פתחי עולם יגבה וינשא כל העולם שבכל העולם כולו קדוש הוא וז"ש בגמ' דברכות לימא לן מר מהני מילי מעליותא במילי דבי כנישתא א"ל מ"ר אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות כי מקום התפלה יקרא בשם בית ה' אבל העולם ומלואו יכונה רק בשם שער שדומה כפרוזדור בפני טרקלין הבהכ"נ ואחרי שאמרנו שהקב"ה רק אז אוהב את בהכ"נ אם הזרע קודש אשר ישתלו שם בחצרות אלקינו והוא בעולם המעשה יפריח ע"כ אמר אוהב ה' שערי ציון המצויינים בהלכה המה בתי בנ"י למקומותם במושבותם אשר רק בשם שערים יכונו אותם אוהב הקב"ה אם המה מצויינים ומסויימים שאין עושין בהן רק כפי ההלכה והדין וזהו אוהב ה' שערי ציון רק אז אוהב שערי ציון המקודשים אם אהבה זו מקורה מכל משכנות יעקב שהקב"ה רואה המשכנות ובתים אשר יעקב יושב בהן והמה יזהירו ויאירו מאור לו בציון אשר יגיה עליהם הבהמ"ק וזהו ג"כ מ"ש מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל כי הבהכ"נ ובהמ"ק נדמה לאהל יוצע לזמן מועט אחרי ששם אין מקום משכן האדם בכל עת ובכל עונה רק לעתים מזומנות בית אלקים יהלך ברגש לשפוך שיחו לפני ה' ולעטוף תפלתו אבל בית דירת קבע של האדם אשר בו מקומו בקביעות ותדירות ההוא יקרא משכן לזה אמר הן אמת שטובים ונאים ומהודרים אהליך יעקב המה הבתי כנסיות אשר בהם תתעכב לפעמים מה גדלה מעלתם ומה רבה תפארתם אבל רק אז יתר שאת ויתר עוז להם שיקראו טוב בתכלית האפשרי שאין למעלה הימנו אם גם משכנותיך ישראל הבתים אשר יעשו להם לשבת בהם תמיד גם המה טובים מאד רק בתנאי זה גם האהלים טובים וז"ש וחשב אפודתו אשר עליו ממנו הוא כמעשהו כי גם בגדי כהונה המה לכבוד ולתפארת לכהן הלובש אותם והמה מרמזים ג"כ לדברים רומי המעלה כמ"ש ז"ל וא"כ דומים לקדושת המקדש בעצמו אבל כמו שאמרנו שקדושת המקדש איננה שלימה רק אם גם הבתים ומשכנות יעקב יתאימו וישלימו עם קדושת המקדש ולא יהי' המרחק רב בין קדושת המקדש לקדושת הבתים כמו שדרשו ז"ל על ברוך אתה בבואך שיהא ביתך סמוך לבהכ"נ כלומר לא יהא המרחק רב וההפרש גדול בין ביהכ"נ לביתך ששם תהי' מלא חרדת רגשי קודש ובשבתך בביתך תנתק מוסרות

יראת ה' טהורה ח"ו כ"א ביתך יהי' סמוך ונראה לבהכ"נ עד שגם ביתך יהי' קודש לה' ותשוה ה' לנגדך תמיד מימינך בל ימוט כ"כ קדושת ב"כ שדומה לקדושת בהמ"ק איננה בשלימות רק אם הכהן הלובש אותם יתקדש ויטהר א"ע ומדותיו יהיו תרומיות וראויים לערך הבגדים הקדושים אשר ילבש אותם אבל אם יחלל קדושת עצמו ולא ינהג בכבוד כראוי לגודל ערכו אז אלו הבגדים אשר יכסה בהם לא לכבוד לו כ"א בגד בוגדים ולבוש בושת ילבשו כמ"ש במס' יומא ייתון בני עממיא לשלם דעבדין עובדא דאהרן ולא ייתון בני אהרן לשלם דלא עבדין עובדא דאהרן. וז"ש וחשב אפודתו אשר עליו חשיבות ויקר ערך בגדי הכהונה לא מעצמם הם אלא ממנו הוא כמעשהו כאשר יערוך אותו הכהן ע"י מעשיו הטובים והישרים כן יהי' להם יקר וערך אבל אם לא יעריך ויכבד אותם ע"י מעשיו אז גם ערך הבגדים שלו חדל ונבזה:

ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו בני ישראל את כל העבודה וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אותם משה. יש לדקדק דפתח בעבודה וסיים במלאכה ועוד דלא קאמר מתחלה וירא משה כי ככל אשר צוה ה' וגו' כן עשו בנ"י את כל העבודה עד לבסוף וירא את המלאכה ועוד דמתחלה אמר ככל אשר צוה ה' את משה אצל עבודה וגבי מלאכה לא אמר אלא ככל אשר צוה ה' ולא אמר אל משה ועוד יל"ד וכי בשביל שקיימו פקודת ה' צריך לברכם הלא מצווים ועומדים וכי אם ראה מ"ר ישראל מקיימים מצות ה' בכל פעם בירך אותם והנראה בזה בהקדם לפרש מדרש ילקוט וספרי פ' עקב וז"ל ולעבדו בכל לבבכם זה תלמוד אתה אומר תלמוד או אינו אלא עבודה ממש הרי הוא אומר ויקח ה' אלקים את האדם ויניחהו בג"ע לעבדה ולשמרה וכי מה עבודה לשעבר ומה שמירה לשעבר אלא עבודה זה תלמיד וכשם שעבודת מזבח קרוי עבודה אף תלמוד קרוי עבודה כי המפרשים כתבו במשנה דאל תהיו כעבדים המשמשין וכו' שהחילוק בין מלאכה לעבודה הוא שעבודה נקראת עבודה קשה ואחרי ראינו שגם עבודת מזבח נקראת עבודה אף שאיננה קשה בעצם מ"מ עבודה חשובה במעלה נקראת ג"כ עבודה והנה במס' ר"ה רבא רמי כתיב כי לך ה' החסר וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו אלא בתחלה כי אתה תשלם ולבסוף לך ה' החסד וחוץ לדרכינו אמרתי עפמ"ש גדול העצה ורב העלילי' אשר עיניך פקוחות על דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו כי אם אדם עושה דבר טוב ומועיל וילך בדרכי ה' לשמור פקודיו פי שנים ברוחו הא' שעוסק בהשלמת עצמו וגומל נפשו איש חסד ולזה עיקר כוונת העובד ה' אבל עוד נצמח מזה פרי צדיק עץ החיים שגם אחרים ילמדו ממנו לעשות כמעשהו והוא מזכה את הרבים לילך בארחותיו והש"י בחסדו לא לבד שמשלם

לאיש כמפעלו וגמול ידו יעשה לו על אשר עסק בהשלמת עצמו כ"א גם הפרי הטוב אשר נצמח על ידו שגם אחרים נתעוררו על ידו גם עבור זה אין הקב"ה מקפח שכרו. וזהו לתת לאיש לא לבד כדרכיו יכונו אשר עליהם כוון כ"א גם כפרי מעלליו מה שמעשהו עשה פרי טוב המשמח אלקים ע"י אנשים אחרים שלמדו ממנו לעשות כמוהו והנה מה שעושה האדם בתחלה בכוונה להשלים א"ע ע"ז ראוי הוא ליטול שכרו מן הדין כי שכיר הוא בא בשכרו אבל מה שנצמח מפעולותיו לסוף להשלמת אחרים שצדיק בארץ ישולם גם עבור זה אין זה כ"א מתנת חסד וז"ש בתחלה היינו מה שעשה עבור עצמו תשלם לאיש יאות לו התשלומין אבל לבסוף מה שנולד ממעשיהם של צדיקים מעש"ט של אחרים זהו רק חסד. ולדרכנו יאמר כי לקיים פקודי התורה אשר ע"פ הרוב לא ידענו טעמם ונימוקם הוא קשה על האדם לעשות דבר אשר סיבתו נעלם ממנו והוא לא ידע ואם בכ"ז אף שאין שכלו גוזר ומקיים את המצות לא ימנע לעשות את כל אשר צוהו ה' ע"ז ראוי לקבל שכר ע"פ הדין כי לפום צערא אגרא. אבל באמת נאמר שכל טוב לכל עושיהם שלאחר שהורגל בעשיית המצות ה' יערה עליו רוח מבינתו להבין ולדעת על מה אדניהם הטבעו כמ"ש למען תשכילו את כל אשר תעשון שלאחר שתעשו בפועל את המצות אז ניתן לכם השכל ממרומים להבין ולהשכיל כי מתוק מדבש ונופת צופים כל דברי ה' ואחרי שגם השכל מסכים עם פקודי ה' אז שמחה לצדיק עשות משפט אחרי רואו כי פקודי ה' ישרים הם למוצאיהם אז משמחי לב העושה אותם ואינו ראוי אז לקבל שכר כי כבר יקבל שכרו בעשיית המצוה עצמה כי נחת רוח לפני העושה מצוה ויבין לאשורה כי היא מחכימת ומאירת ענים כמ"ש שכר מצוה מצוה אבל אע"פ שאין אדם הבא לכלל הבנה דעת והשכל ראוי לשכר מצד הדין מ"מ ה' הטוב לא ימנע טוב להולכים בתמים ויתן לו ברוב חסדו שכרו משלם וז"ש מתחלה בעת שמתחיל האדם לילך בדרך הקודש בטרם יבין טעמי המצות כי אתה תשלם לאיש כמעשהו כי בעת ההוא ראוי ויאות לו תשלומי שכר עבור מעשהו שעושה רק לעשות רצון קונו אבל לבסוף אחרי שכבר הורגל ולמוד להתהלך באורח מישרים ועשיית המצות בפועל כבר האיר לו אור לישרים לראות כי ישרים דרכי ה' אז כבר לא יוכל לבקש שכרו ע"פ הדין רק בתורת חסד וחנינה וז"ש משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב כי ליודעים חין ערך טעמי התורה והמצוה להם אין אלא משיכת חסד אבל לישרי לב הם ההולכים נכוחות בלי ידיעה להבין ולהשכיל להם יאות השכר ע"פ הצדק והדין וזה כוונת מקרא קודש והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך יאמר שבעקב וסוף הימים באשר תרגלתם

בשמירת ועשיית המצות אז ידעתי גם ידעתי שגם תשמעו ותבינו אותם על בוריין עד שכולן יהי' בעיניכם משפטים צדיקים מאירות עינים ומשיבות נפש והוא ע"י ושמרתם ועשיתם אותם עי"כ תשכילו את כל אשר תעשון כנ"ל וכיון שכן כל הטובות שיעשה ה' עמכם לא יהי' רק בתורת חסד לפנים משוה"ד וז"ש ושמר ה' אלקיך לך את הברית ואת החסד. ואחרי כי כן הי' לכאורה מקום לומר שטוב יותר שלא ילמוד האדם להתחקות על שרשי טעמי מצות ולעמוד על סודן ויהי' שכר פעולתו יותר גדול באם עושה רק לקיים רצון קונו ותהי' עבודתו עבודה תמה וברה רק לשם שמים. אבל אם ילמוד וידע טעמי המצות ולא יקשה לו לקיימם אז לא יקרא עוד בשם עבודה כמ"ש בפתח דברינו שעבודה נקראת רק עבודה קשה אבל לפמ"ש שגם עבודה החשובה במעלה ובמדרגה אף שאינה קשה בעצם מ"מ גם היא עבודה תקרא כמו עבודת המזבח ע"כ בודאי טוב יותר ללמוד ולהבין ומה שמפסיד עי"ז שלא יקשה עוד בעיניו לקיים את כל דברי התורה אחרי שידע טעמם וסיבתם יצא בשכרו שמרויח שעבודתו תהי' למעלה במדרגה גבוהה כי יפיח רוח חיים רוח חכמה ודעת בעשייתו את המצות וז"כ המדרש ולעבדו זה תלמוד שלא תאמר אם תלמוד ונפקחו עיניך לראות את החיים ואת הטוב במצות התורה לא יקרא עוד בשם עבודה כ"א בכ"ז עבודה תמה ושלימה תהי' ע"י מעלתה כמו שעבודת מזבח קרוי' עבודה כן תלמוד קרוי עבודה. והוסיף לומר או אינו אלא עבודה ממש שלא תאמר שקיום המצות צריך להיות עבודה ממש כמשמעו עבודה קשה על האדם וזה אינו רק אם לא ילמוד. ע"ז מייתי ראי' מויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה וכי מה עבודה לשעבר הלא לא היתה לאדה"ר בג"ע עבודת הגוף כי ויצמח אלקים הכל מעצמו בלי עבודת האדם כמ"ש המפ' שם ובע"כ כוונת העבודה היתה ברוחניות כמ"ש במדרש שם. והנה הקב"ה כשצוה למרע"ה על מעשה המשכן רמז לו כל סודותיו הצפונים ונעלמים גבוה מעל גבוה אבל לישראל לא אמר רק הנגלה לעין כל כמ"ש וידבר ה' אל משה לאמור. ופי' שדיבור הוא לשון הרחבת דברים ואל משה דיבר ה' בהרחבה כל הסודות והרמזים אבל לא דיבר אל ישראל רק הדברים הנגלים ולא סודות הצפונים בהם ובכ"ז ישראל מעצמם כוונו מדעתם ועשו את המשכן וכליו ככל רמזיו וסודותיו כי רוה"ק הופיע עליהם ממרום כאלו בצל אל היו ועשו הם כאשר צוה ה' את משה.

ולפ"ז מיושבים כל הדקדוקים שהעירנו עליהם וזהו המשך המקראות. ככל אשר צוה ה' את משה בכל רמזיו וסודיו אף שהוא לא צוה אליהם לעשות כן מ"מ הם מעצמם כוונו אל האמת לאמתו ועשו כן את כל העבודה שהוא לשון חשיבות ומעלה כמ"ש וע"כ לא נאמר וירא משה כי את מה שעשו במכוון ע"פ הסודות והרמזים אין עין שולטת בו

ול"ש בו ראי' ע"כ לא סיפר הכתוב אלא סתמא שעשו את כל העבודה החשובה באותה הכוונה כאשר צוה ה' את משה והוסיף לאמור וירא משה את כל המלאכה והיא הנגלית הנקראת רק בשם מלאכה ושייך בה ראי' והוא מה שעשו אותה כאשר צוה ה' ולא את משה כ"א כאשר צוה ה' לבנ"י כן עשו. ואחרי שהוסיפו ישראל לעשות יותר מאשר נצטוו עלי' כי הם לא נצטוו מפי מ"ר לעשות רק הנגלה והמה מדעתם עשו את אף הנסתרות לה' אלקינו ע"כ ויברך אותם משה כי ראוים הם לברכה על מה שהוסיפו מדעתם:

ויכס הענן את אוהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן. הכוונה כי באמת יש ח"ו חירוף וגידוף בעשיית המשכן באמרם שהש"י יצמצם שכינתו במשכן מעשה ב"א אבל באמת אינו כן כי ישראל לא חשבו כן ועשיית המשכן לא היתה כוונתם ע"ז אבל עשו צווי ה' ית' מבלי הבין כוונת המצוה ית' ועומק טעם עשיית המשכן וע"כ הי' לכבוד ה' ית' וגם ממרע"ה נעלם קצת סודו וטעמו העמוק עמוק. וזהו ויכס הענן את אהל מועד לרמז כי נעלם ונכסה מהם כוונת המשכן ועי"כ וכבוד ה' מלא את המשכן הי' המשכן לכבוד ה' וגם מרע"ה בעצמו לא יוכל לבוא אל תוכן כוונת ענין המשכן ועי"ז וכבוד ה' מלא את המשכן:

(השמטה לפ' שמות) וירא אלקים את בנ"י וידע אלקים במ"ר מפרש שראה שהן עתידין להמרות על ים סוף ושעתידין לומר אלה אלקיך ישראל. ונ"ל לחבר לזה סיפי' דקרא וידע אלקים עפמ"ש לפרש מקרא קודש בפ' וירא זעקת סדום ועמורה כי רבה וגו' ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ואם לא אדעה ונ' עפ"מ שהק' הרמב"ם ה' תשובה ובעקדה פ' וילך שהידיעה והבחירה סותרים זא"ז ונ' לפמ"ש הרמב"ם לתרץ על קישוי לב פרעה שלרוב רשעתו ננעל בפניו דרכי התשובה עיי"ש בה' תשובה כמו כן י"ל אם האדם חוטא רק כפי הטבע שהוטבע בו אז הקב"ה מרחם עליו באמרו שהי' מוכרח לחטוא על ידי שידע הקב"ה מאז ומקדם שיחטא אבל מי שחוטא ביתר עוז אז הקב"ה כביכול מעלים עין מסוררים ומעלים ידיעתו בכדי שיקבל החוטא עונשו בדין ובמשפט ואפשר שע"ז נאמר פ' וילך ואנכי הסתר אסתיר פני על כל הרעה אשר עשה כלומר למען הענישו מעלים הקב"ה ידיעתו ועושה א"ע כאלו לא ידע מקודם. והנה עי"ז הקב"ה יורד כביכול ממדרגתו הגבוהה שיודע כל המעשים והוא מעלים עין לבלי ידע העתיד כאחד האדם ורש"י פי' הכצעקתה הבאה אלי צעקת ריבה א' וז"ש זעקת סדום כי רבה יותר מדרך נטיית טבעה ע"כ ארדה נא שעתה ארד ממדרגתי הרמה והנשאה שאני יודע כל העתידות ואם כצעקתה הבאה אלי עשו כלה אכלה אותם ואהי' כאינו יודע מקודם ואם לא שלא חטאו יותר מדאי מדרך הטבע אז אמחול להם באומרי אדעה אחרי

שאני באמת יודע כל המעשים הם כמוכרחים ואשא להם. ולפי"ז י"ל כפי' המפ' אדעה שארחם עליהם אבל הטעם הוא בשביל שאדעה מקודם את אשר יעשו. ובזה מבואר מקרא שלפנינו וה"פ הן אמת שראה מקודם את אשר יעשו באחרית הימים להמרות עיני כבודו ית"ש אבל בכ"ז ריחם עליהם לגאלם מיד צר בטענה לזכותם וידע אלקים אחרי אשר ידע מקדם את אשר לא נעשה עדיין א"כ המה קצת כמוכרחים כקו' הנ"ל:

סליק ספר שמות: